

ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์
A STUDY OF PATTERNS AND METHODS FOR PROPAGATING
BUDDHADHAMMA OF COLONEL PIN MUDUKUN

พระมหาแผน ฐมฺมเมธี (ศรีอภัย)

วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘
ISBN : 974-364-436-9

**A STUDY OF PATTERNS AND METHODS FOR PROPAGATING
BUDDHADHAMMA OF COLONEL PIN MUDUKUN**

PRAMAHA PHEAN DHAMMAMEDHEE (SRE-APAI)

A Thesis Submitted In Partial Fulfillment Of
The Requirement For The Degree Of
Master Of Arts
(Dhamma Communication)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand.

ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกด์กันต์

พระมหาแผน ฐมฺมเมธี (ศรีอภัย)

วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุฑุกันต์

ผู้วิจัย : พระมหาแผน ธรรมเมธี (ศรีอภัย)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาต่วน สิริขมุโม B.A., M.A. (Phil.), M.A. (SKT), Ph.D. (Phil.)

: รศ. กิติมา สุรสุนธิ ศศ.บ. (การสื่อสารมวลชน), นศ.ม. (นิเทศศาสตร์)

: นางสาวณัฐนันท์ ประกายสันติสุข วส.บ. (วิทยุ-โทรทัศน์), นศ.ม. (การสื่อสารมวลชน)

วันสำเร็จการศึกษา :

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุฑุกันต์” นี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุฑุกันต์ ซึ่งผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิจัยในเรื่องรูปแบบและวิธีการที่พินเอกปิ่น มุฑุกันต์ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรม ดังนี้

๑. รูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุฑุกันต์ ได้แก่รูปแบบการพูดโดยผ่านสื่อบุคคล และการพูดโดยผ่านสื่อมวลชน ซึ่งรูปแบบการพูดที่พินเอกปิ่น มุฑุกันต์ นำมาใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรม มี ๔ รูปแบบ คือ

๑) รูปแบบการบรรยาย

๒) รูปแบบการปาฐกถา

๓) รูปแบบการอภิปราย

๔) รูปแบบการปราศรัย

โดยรูปแบบทั้ง ๔ ประการนั้น จากการศึกษาแล้วพบว่าท่านได้ใช้รูปแบบการบรรยายและรูปแบบการปาฐกถาในงานเผยแพร่ธรรมะมากที่สุด ส่วนรูปแบบการอภิปราย และรูปแบบการปราศรัยพบว่ามีแต่ไม่มากนัก

การใช้รูปแบบการเผยแพร่ทั้งสี่ประการนั้น เป็นการพูดผ่านสื่อบุคคล คือตัวท่านเอง และการพูดโดยผ่านสื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และการเขียนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และหนังสือธรรมะ โดยรูปแบบการพูดผ่านสื่อมวลชนได้แก่การพูด

ผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ของท่าน ได้รับความนิยมนับเป็นอย่างมากในสมัยนั้น ส่วนการเขียนหนังสือของท่านเป็นรูปแบบที่ทรงคุณค่า ยังคงอ่านวยประโยชน์สุขแก่ผู้อ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

๒. วิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านมีความสามารถ และความชาญฉลาดในการนำเสนอหลักพุทธธรรม จากการศึกษาพบว่า ท่านมีวิธีนำเสนอพุทธธรรม ๗ วิธีการ ดังนี้

- ๑) วิธีการนำเสนอโดยตรง
- ๒) วิธีการนำเสนอโดยการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ
- ๓) วิธีการนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง
- ๔) วิธีการนำเสนอโดยการเชื่อมโยง
- ๕) วิธีการนำเสนอโดยการใช้อุปกรณ์
- ๖) วิธีการใช้วาทะ (ถ้อยคำ) ภาษา และสำนวนภาษา
- ๗) วิธีการตอบปัญหา

จากวิธีการนำเสนอของท่านทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยพบว่า ท่านมีวิธีการนำเสนอที่โดดเด่นมากสามวิธีการคือ การใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ โดยท่านจะยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบเข้ากับเรื่องได้สนิท ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านเกิดมโนภาพและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น การสอนโดยใช้อุปกรณ์ประกอบ เช่น วัสดุของจริง รูปภาพ ชาร์ต เอกสารประกอบ และการตอบปัญหาโดยท่านมีวิธีการตอบปัญหาที่น่าสนใจ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งความรู้ และประสบการณ์

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นนักเผยแพร่ธรรมะที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงผู้หนึ่ง โดยท่านมีความรู้ ความสามารถ มีบุคลิกลักษณะเหมาะแก่การเป็นนักเผยแพร่ธรรมะ มีรูปแบบเทคนิควิธีการนำเสนอที่ดี ซึ่งรวมความว่าท่านมีทั้ง “ศาสตร์” คือองค์ความรู้ ความสามารถ และเพียบพร้อมไปด้วย “ศิลป์” คือมีรูปแบบเทคนิคลีลาและวิธีการ รูปแบบและวิธีการทั้งหมด เป็นสิ่งที่เหมาะสมพอให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการเผยแพร่ธรรมะของท่านได้เป็นอย่างดี แนวทางการเผยแพร่ธรรมะของท่าน จึงเป็นปทัฏฐานแห่งการเผยแพร่พุทธธรรม ที่นักเผยแพร่ธรรมะในยุคปัจจุบัน ควรจะยึดถือเป็นแบบอย่าง และสามารถนำไปพัฒนาปรับปรุงงานเผยแพร่ธรรมะให้มีประสิทธิภาพได้

Thesis Title : A Study of Patterns and Methods for Propagating Buddhhadhamma of
Colonel Pin Mudukun

Researcher : Phramaha Phaen Dhammamedhee (Sre-Apai)

Degree : Master of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Phamaha Taun Siridhammo M.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Professor Kitima Surasondhi B.A., M.A.

: Miss Nuttanan Prakaisuntisuk B.A., M.A.

Date of Graduation :

ABSTRACT

This Thesis is “A Study of Patterns and Methods for Propagating Buddhhadhamma of Colonel Pin Mudukun” which is the quality and documentary research. The objectives of this Thesis the researcher focused on to study the form and the method of Dhamma propagation of Col. Pin Mudhukan which has two objectives ;

1. The form of Dhamma propagation of Col. Pin Mudhukun was speaking by passing personal media and a form of speaking by passing mass media. These forms of Col. Pin Mudhukun could take to apply for Buddhhadhamma propagation. As follows ;

- 1) A form of Explanation
- 2) A form of Speech
- 3) A form of Discussion
- 4) A form of Addressing

Most of these four forms the researcher found that Col. Pin Mudhkun had used, are a form of explanation and form of speech. But the two forms less used.

From these four forms of propagation were used by personal media which was Col. Pin mudukun and were used by mass media, for example, radio and television including media of printing; newspapers, journals, and Dhamma books. The form of speaking by using mass media of

Col. Pin Mudhukun was very popular at the time. For those books of Col. Pin Mudhukun were permanent media and could give the advantage to all people until now.

2. The method of Buddhadhamma of propagation of Col. Pin Mudhukun the researcher found that he was very clever and had an ability to present Buddhadhamma. He had the method as following stages ;

- 1) Using a method to present directly.
- 2) Using a method of analogy or comparison
- 3) Using a method by giving an example.
- 4) Using a method by linking to other.
- 5) Using a method by taking equipment.
- 6) Using a method by speaking, word, language idioms.
- 7) Using a method by question and answer.

From those methods of Col. Pin Mudhukun. The researcher found that he had to present prominently, in three methods ; comparison which he gave an instance distinctly to his speaking. This method could interest the audience and could image as he was speaking. The media for teaching by using the equipments were the real materials, pictures, chart, document and answering the questions. They were very interesting which could give knowledge and experience.

Therefore, the researcher can conclude that Col. Pin Mudhukun was a propagator who was successful. Because he had knowledge, ability and had proper character to be propagator. Otherwise, he had the technique to present Dhamma which could call that 'Science' means knowledge and ability and 'Art' or 'Rhetoric' means a particular form of presenting Dhamma. Then, the forms and methods were concluded to see that, this was efficiency of Col. Pin Mudhukun Dhamma propagation, and the way of his propagation. These methods of Col. Pin Mudhukun could be standard of Dhamma propagation which the present missionary should hold on following his methods and could apply to Dhamma propagation to be efficient.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุทุกันต์” นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะอาศัยคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ ตลอดมา

กราบขอบพระคุณพระมหาชวน สิริธมฺโม ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และขออนุโมทนาขอบคุณ รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสุนธิ และอาจารย์ณัฐนันท์ ปรกาศสันติสุข กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา ช่วยตรวจสอบ แก้ไข ในการทำการวิจัย ตลอดถึงคณาจารย์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ทุกคน ที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำวิจัยได้สำเร็จลงด้วยดี

ขอเจริญพรขอบคุณ คุณจันทิมา เขยสงวน บุตรสาวของพินเอกปิ่น มุทุกันต์ ที่ให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือในงานวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบคุณ และเจริญพรขอบคุณ เจ้าหน้าที่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดธรรมศาสตร์ และหอสมุดแห่งชาติทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการสืบค้นข้อมูล ตลอดถึงช่วยอำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำเกี่ยวกับเอกสารที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

กราบขอบพระคุณพระเจ้าอยู่หัว พระราชสมุทร์เมธี (วิสุทธ์ มหาวิโร) ที่ได้ให้สถานที่พำนักอาศัย และให้ความอุปถัมภ์เป็นอย่างดี และขอบคุณพระมหาธีรพัฒน์ จิรภูสิโก ที่ช่วยแบ่งเบาภาระในการสอนบาลี ทำให้ผู้วิจัยมีเวลาในการทำงานวิจัยมากขึ้น และขอขอบพระคุณพระชัยพร จนทวิโส ที่ช่วยในเรื่องการสะแกนภาพ ตลอดถึงเพื่อนสหธรรมิกภายในอารามที่เป็นกัลยาณมิตร ที่ให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

สุดท้าย ต้องขอขอบคุณเพื่อน ๆ สาขาธรรมนิเทศรุ่นที่ ๑๔ ทุกรูป โดยเฉพาะพระสุนทรรัตนปญฺโญ ที่ช่วยตรวจสอบคำผิด และให้คำแนะนำ ชี้แนะ เสนอแนะ ในงานวิจัยนี้

ด้วยอำนาจบุญกุศลใด ๆ ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัย ขอน้อมถวายเป็นสักการะบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณบิดามารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อนสหธรรมิก ตลอดถึงญาติโยมผู้ให้ความอุปการะทุกท่าน และขออุทิศส่วนบุญกุศลที่เกิดจากงานวิจัยนี้ แก่โยมบิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว

พระมหาแผน ฐมฺมเมธี (ศรีอภัย)

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหาในการการวิจัย	๖
๑.๓ วัตถุประสงค์ในการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสาร วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดในเรื่องรูปแบบการสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคล	๘
๒.๑.๑ ประเภทและคุณลักษณะของการใช้สื่อบุคคล	๑๐
๒.๑.๒ ธรรมชาติของการใช้สื่อบุคคล	๑๕
๒.๑.๓ ประสิทธิภาพของการใช้สื่อบุคคล	๑๘
๒.๑.๔ ปัญหาและอุปสรรคของการใช้สื่อบุคคล	๒๔
๒.๒ รูปแบบการสื่อสารมวลชน	๒๕
๒.๒.๑ ธรรมชาติของการใช้สื่อมวลชน	๒๕
๒.๒.๒ ประเภทของการสื่อสารมวลชน	๒๗
๒.๒.๓ ประสิทธิภาพของการใช้สื่อมวลชน	๓๐
๒.๒.๔ ปัญหาและอุปสรรคของการใช้สื่อมวลชน	๓๒

	๒.๒.๕ การเปรียบเทียบคุณลักษณะของสื่อ	๓๓
	๒.๓ รูปแบบการสื่อสารของพระพุทธเจ้า	๓๗
	๒.๔ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๐
บทที่ ๓	ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุทุกันต์	๗๓
	๓.๑ ศึกษารูปแบบการใช้สื่อบุคคลของพินเอกปิ่น มุทุกันต์	๗๓
	๓.๒ ศึกษารูปแบบการใช้สื่อมวลชนของพินเอกปิ่น มุทุกันต์	๑๒๘
	๓.๓ ศึกษาวิธีการเผยแผ่ของพินเอกปิ่น มุทุกันต์	๑๓๗
	๓.๔ ประสิทธิภาพในการเผยแผ่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุทุกันต์	๑๗๕
	๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุทุกันต์	๒๐๗
บทที่ ๔	หลักพุทธธรรมที่พินเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการเผยแผ่	๒๑๖
	๔.๑ หลักสำคัญในพระพุทธศาสนา	๒๑๗
	๔.๒ หลักธรรมเพื่อพัฒนาบุคคล	๒๒๒
	๔.๓ หลักธรรมเพื่อพัฒนาการครอบครัว	๒๓๓
	๔.๔ หลักธรรมเพื่อพัฒนาการทำงาน	๒๓๗
	๔.๕ หลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคม	๒๔๒
	๔.๖ หลักพัฒนาวัฒนธรรม	๒๔๕
	๔.๗ หลักธรรมชาติวิทยา	๒๕๐
	๔.๘ หลักธรรมจริยา	๒๕๖
บทที่ ๕	สรุปผล วิจัย และข้อเสนอแนะ	๒๖๖
	๕.๑ สรุปผล	๒๖๖
	๕.๒ บทวิจารณ์	๒๗๐
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๗๐
บรรณานุกรม		๒๗๓
ภาคผนวก		๒๘๑
ประวัติผู้วิจัย		๓๐๕

อง.จตุกก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคุตตรนิกาย	อฎฐกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.อฎฐก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคุตตรนิกาย	นวกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.นวก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้เครื่องหมายอักษรย่อพระไตรปิฎก

อักษรย่อของพระไตรปิฎกจะระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า เอาไว้เพื่อสะดวกแก่การค้นหาลักษณะที่จะนำมาอ้างอิง ตัวอย่างเช่น วิ.ม. (บาลี) ๔/๘/๑๒. หมายถึง คัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๘ หน้า ๑๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณปิฎก ๒๕๐๐ หรือ วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๒. หมายถึงคัมภีร์ วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๘ หน้า ๑๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยภาษาไทย ๒๕๓๕.

ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๕ หมายถึง คัมภีร์สุดตฺนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปาติ (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๘๓ หน้า ๔๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณปิฎก ๒๕๐๐ หรือ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๕๓ หมายถึงคัมภีร์สุดตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๐๕ หน้า ๑๕๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชมพูทวีปในอดีต ซึ่งเป็นประเทศอินเดีย ปากีสถาน และเนปาลในปัจจุบันนี้ มัชฌิมชนบทคือในภูมิภาคส่วนกลางของชมพูทวีปนั้น เมื่อก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ศาสดาเอกของโลกได้ประสูติ ที่อุททยานลุมพินีวัน ตั้งอยู่ในกึ่งกลางแห่งนครกบิลพัสดุ์และนครเทวทหะ ในวันบูรณมี (วันเพ็ญ) เดือนวิสาขะ (ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ในปีปกติ เดือน ๗ ในปีมีอธิกมาส ตรงกับเดือนพฤษภาคม) พระองค์เป็นโอรสแห่งพระเจ้าสุทโธทนะเจ้าเมืองสาकยะกับพระนางมยา กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เป็นพระราชกุมารในศากยราชตระกูลโคตมโคตร อยู่ในฐานะเป็นองค์รัชทายาทแห่งพระราชบิดา^๑

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลกหลังจากเจ้าชายสิทธัตถะ ได้ทรงตัดสินพระทัยออกผนวช เพื่อแสวงหาโมกขธรรม หลังจากที่พระองค์ได้ผนวชแล้ว ได้เสด็จไปศึกษาวิชากับอาจารย์ผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ๒ ท่านคือ อุทคาบสและอาฬารดาบส จนหมดภูมิปัญญาของอาจารย์ แต่การศึกษาที่ไม่ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่พระองค์ได้ตั้งพระทัยไว้ พระองค์จึงออกจากสำนักของอาจารย์ทั้งสองท่าน แล้วทรงหาวิธีการด้วยพระองค์เอง โดยทรงทดลองด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นการอดพระกระยาหาร การทรมานร่างกาย เป็นต้น แต่ก็ไม่ได้ผล ในที่สุดทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต โดยยึดหลักการปฏิบัติทางสายกลาง จนในที่สุดพระองค์ก็ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อทรงตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงใคร่ครวญถึงภูมิธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ว่าเป็นสิ่งที่ยากแก่คนที่มีธุลีในดวงตามาก คือผู้ที่ยังข้องอยู่กับกิเลสราคะตัณหานานา แต่กระนั้น พระองค์ก็ยังทรงอาศัยพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงเล็งเห็นสัตว์โลกว่ายตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะอนุเคราะห์แก่เวไนยสัตว์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มต้นขึ้น ทรง

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **หลักพระพุทธศาสนาพระนิพนธ์**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

ใช้เวลา ๔๕ พรรษาในการเผยแผ่พุทธธรรม และในที่สุดพระองค์ก็ทรงวางรากฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง

การเผยแผ่พุทธธรรม มีความสำคัญต่อการสืบทอดให้ศาสนาคงอยู่ได้ พระองค์ทรงใช้สื่อบุคคล คือตัวพระองค์เองเป็นสื่อในการสอนเบื้องต้น และก่อนที่พระองค์จะตัดสินใจสั่งสอนเวไนยสัตว์ พระองค์ได้ทรงวิเคราะห์ผู้ที่พระองค์จะทรงโปรดโดยพิจารณาถึงระดับของบุคคลเหล่านั้น อย่างที่ทรงพิจารณาก่อนที่จะทรงออกประกาศพระศาสนาว่า

สัตว์ทั้งหลาย ที่มีรูปคือกิเลสในจกษุณ้อยก็มี ที่มีรูปคือกิเลสในจกษุมากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี ที่มีปกติเห็นปรโลภ และโทษโดยความเป็นภัยก็มี มีอุปมาเหมือน ดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุณฑริก ในกอบุณฑริก ที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่า ยังจมในน้ำ อันน้ำเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พ้นน้ำ อันน้ำไม่คิดแล้ว^๒

การพิจารณาของพระองค์สามารถแบ่งบุคคลออกเป็น ๔ ประเภท ตามลักษณะของดอกบัว ๔ เหล่า อันได้แก่

๑. บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน เพียงแต่พอกหัวซ้อขึ้นแสดงเท่านั้น เรียกว่า อุคฆณิกัตถุญญ เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสัมผัสมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

๒. บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป เรียกว่า วิปจิตถุญญ เทียบกับบัวปริ่มน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

๓. บุคคลผู้พอจะหาทางคอยชี้แจงแนะนำใช้วิธีการชักเยื้องให้เข้าใจได้ต่อ ๆ ไป เรียกว่า เนยยะ เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำจักบานในวันต่อ ๆ ไป

๔. บุคคลผู้แก้ปัญหาไม่ดวงตามืดมิด ยังไม่อาจให้บรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำจักเป็นรักษาแห่งปลาและเต่า^๓

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๒.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕),

บุคคลทั้ง ๔ ประเภท พระองค์ทรงใช้เทคนิคในการสื่อสาร (Message) ให้สอดคล้องและเหมาะสมแก่ระดับสติปัญญา ตลอดจนการใช้กุศโลบายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเข้าใจหรือรู้แจ้งในหลักธรรม

แต่ในปัจจุบัน การสื่อสารมีความก้าวหน้า และสังคมมีความซับซ้อน และมีขนาดใหญ่ขึ้น สังคมยุคเก่าถูกเชื่อมโยงด้วยระบบการสื่อสารที่มีความหลากหลาย การสื่อสารเป็นกระบวนการ (Process) ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นฟันเฟืองของเครื่องจักรกลแห่งสังคม ที่ทำให้สังคมดำเนินไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง เนื่องจากการสื่อสารเป็นทั้งเครื่องมือ (Instrument) และวิธีการ (Means) ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งต่อปัจเจกบุคคล ต่อองค์กร และต่อสังคม^๔

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการในการสื่อสารให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้สื่ออื่น ๆ จะเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมาก แต่สื่อบุคคลยังคงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ทั้งนี้เพราะธรรมชาติและรูปแบบของการสื่อสารมีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกันคือ ^๕สื่อบุคคล เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way) ความรวดเร็วและความคงทนถาวรของการสื่อสารค่อนข้างต่ำและน้อย ปฏิกริยาตอบกลับจะเร็ว และสามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะคติ พฤติกรรมได้ และจำนวนผู้รับสารน้อย ส่วนสื่อมวลชน จักเป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way) มีความรวดเร็วในการสื่อสารสูง และคงทนนาน แต่ปฏิกริยาตอบกลับ น้อยและช้า และมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงความรู้และทักษะคติ จำนวนผู้รับสารนั้นมีมาก.

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สังคมไทยเรา วัฒนธรรมประเพณีของไทยจึงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับศาสนา วิธีชีวิตไทย มีพุทธธรรมเป็นฐาน ฐานวัฒนธรรมไทยก็คือพุทธธรรม ฐานของภาษาไทยก็คือพุทธธรรม ฐานวรรณกรรมไทยก็อาศัยพุทธธรรม ฐานแห่งสังคมไทยก็อาศัยพุทธธรรม ฐานของคติไทยก็ใช้พุทธธรรม ฐานแห่งถาวรวัตถุในประเทศไทยก็อาศัยพุทธธรรม ฐานของหลักกฎหมายไทยก็อาศัยพุทธธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยส่วนใหญ่ก็อาศัยพุทธ

^๔ กิติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔),* หน้า ๑.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

ธรรม^๖ ซึ่งได้ซึมซาบเข้าสู่วิถีความเป็นไทยกลายเป็นขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมจารีตประเพณีอันดีงาม นับจากอดีตคือ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์กับวิถีความเป็นไทย และถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติของไทย ความเจริญของศาสนาก็เท่ากับว่าเป็นความเจริญของประเทศชาติ

นักเผยแผ่ หรือ “พระสงฆ์” คือหมู่ชนที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการดูแลรักษาพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า เพื่อนำหลักธรรมมาช่วยชาวโลกให้พ้นจากความทุกข์ สมดังเจตนารมณ์ที่พระพุทธองค์ได้ประทานไว้ในคราวเมื่อส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ พวกเธอจงอย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธ์^๗

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ถ้าหากเคยศึกษาหรือมีความรู้ในทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ก็สามารถที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมได้เช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงฝากศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในอดีตก็มี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่เป็นนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียง และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า เป็นผู้เลิศในการเผยแผ่ธรรมะในตำแหน่งเอตทัคคะไว้ครบทั้ง ๔ บริษัทดังนี้คือ

ในภิกษุบริษัท ทรงยกย่องพระปุลณมณฺฑาณินฺดรว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก ในภิกษุณีบริษัททรงยกย่องพระธรรมทินนาเถรีว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก ในอุบาสกบริษัท

^๖ มั่นเกียรติ โกศลนิรติวงษ์, **ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา พุทธธรรม**, (กรุงเทพฯ ๗ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔.

^๗ วิ.ม. (ไทย), ๔/๓๒/๓๗.

ทรงยกย่องจิตตคฤหบดีว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก ในอุบาสิกายบริษัททรงยกย่องนางขุชชุตราว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงยกย่องพระสาวกรูปอื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวเพิ่มเติมขึ้นอีกด้วย คือ

พระมหากัจจายนะเถระ เป็นเลิศในทางเทศนาข้อความที่ย่อให้พิศดาร พระโสณกุกกัณณเถระ เป็นเลิศในทางเทศนาด้วยเสียงดังไพเราะ พระกุมารกัสสปเถระ เป็นเลิศในทางเทศนาธรรมอันวิจิตร กล่าวคือ มีถ้อยคำสละสลวย ไพเราะ จับใจ พระมหากัปปิยะ เป็นเลิศในทางให้โอวาทแก่พระภิกษุ พระนันทกะ เป็นเลิศในทางให้โอวาทแก่พระภิกษุณี^๕

ดังนั้น การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษารูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า วิธีการและรูปแบบของใคร จะเป็นวิธีการและรูปแบบที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อนำมาใช้ในการเผยแผ่พระศาสนาต่อไป

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นอุบาสกคนหนึ่งที่ได้ศึกษาและเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดี เนื่องจากท่านเคย บวชเป็นพระภิกษุและสามารถสอบระดับความรู้ในทางพระพุทธศาสนาได้ เป็นเปรียญ ๗ ประโยค ซึ่งเป็นภูมิธรรมที่สูง ในสมัยที่ท่านได้ครองเพศเป็นบรรพชิต ท่านได้เป็นนักเผยแผ่ธรรมที่มีรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่พุทธธรรมอย่างดียิ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป เมื่อท่านได้ลาสิกขาที่ไม่ทิ้งหลักธรรมที่ตนได้เคยเล่าเรียนมา นำมาใช้ในหน้าที่การงานจนประสบความสำเร็จ เริ่มต้นด้วยการสมัครสอบเป็นอนุศาสนาจารย์ และได้ตั้งใจทำงานจนประสบความสำเร็จได้เลื่อนขั้นและเงินเดือนขึ้นไปตามลำดับ จนผู้หลักผู้ใหญ่เห็นความสามารถได้เสนอชื่อของท่าน ขึ้นทูลเกล้าโปรดให้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมการศาสนา หลังจากนั้นท่านก็ได้วางรูปแบบการบริหารงานกรมการศาสนาให้มีระบบที่ชัดเจนจนเป็นที่ยอมรับของข้าราชการน้อยใหญ่ และท่านยังได้ทุ่มเทชีวิตกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมดังคำที่ คุณจรัสศรี มุทุกันต์ กล่าวถึง พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ว่า

ในด้านการพูด การแสดงปาฐกถานั้น ดูเหมือนว่าท่านจะทุ่มเท สนองความต้องการของสถาบัน การศึกษา และมหาชนให้ได้มากที่สุด เต็มใจรับเชิญไปปาฐกถาในที่ต่าง ๆ เกือบทั่ว

^๕ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

ราชอาณาจักรอยู่เบื้องหน้า แม้จะเหนื่อยแสนเหนื่อย ทั้งนี้ด้วยความรักในงานเผยแผ่ธรรม และด้วย
เกรงว่าผู้ที่มาเชิญจะผิดหวัง^๕

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ มีความรักในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และท่านเป็นสื่อ
บุคคลที่เผยแผ่พระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน กระทั่งมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป
ในฐานะนักบรรยาย ปาฐกถาธรรม และนักเขียนสารคดีธรรมทางพระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ใช้
รูปแบบและวิธีการสื่อสาร เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงเป็นที่น่า
ศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้ใช้รูปแบบและวิธีการอย่างไรในการเผยแผ่พุทธธรรม

๑.๒ ปัญหาในการวิจัย

๑.๒.๑ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ มีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมอย่างไร

๑.๒.๒ มีหลักธรรมอะไรบ้างที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้เผยแผ่พุทธธรรม

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการศึกษาถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอก ปิ่น
มุทุกันต์ โดยมุ่งประเด็นการวิจัยดังนี้

๑.๓.๑ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ที่ใช้ในการเผยแผ่

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (documentary research) ที่
เกี่ยวกับรูปแบบ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ โดยมีขอบเขตของการวิจัย
ดังนี้

๑.๔.๑ จะศึกษาเฉพาะการเผยแผ่ธรรมะของพันเอกปิ่น มุทุกันต์เท่านั้น

๑.๔.๒ จะศึกษาเฉพาะรูปแบบและวิธีการที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการเผยแผ่

๑.๔.๓ จะศึกษาเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์
เท่านั้น

^๕ ธรรมรักษา (ผู้เรียบเรียง), ชีวิตและผลงานของ พ.อ. ปิ่น มุทุกันต์, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุษยา, ๒๕๑๗),

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบและวิธีการ หมายถึง แบบแผนการเผยแพร่ ที่พื้นเอกปิ่น มุทกัณฑ์ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรม ซึ่งได้แก่การเผยแพร่โดยการบรรยาย ปาฐกถาธรรม และการเผยแพร่ในรูปแบบการใช้สื่อมวลชน อาทิ หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ เทป เป็นต้น

หลักธรรม หมายถึง เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะที่พื้นเอกปิ่น มุทกัณฑ์ใช้ในงานเผยแพร่ของท่าน ซึ่งประกอบไปด้วยหลักธรรมสำคัญ ๆ ที่ปรากฏชัดเจน โดยสามารถจัดตามหมวดได้ ดังนี้

- ๑.๕.๑ หลักพระพุทธศาสนาทั่วไป
- ๑.๕.๒ หลักธรรมเพื่อพัฒนาบุคคล
- ๑.๕.๓ หลักธรรมเพื่อพัฒนาการครอบครัว
- ๑.๕.๔ หลักธรรมเพื่อพัฒนาการทำงาน
- ๑.๕.๕ หลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคม
- ๑.๕.๖ หลักพัฒนาวัฒนธรรม
- ๑.๕.๗ หลักธรรมชาติวิทยา
- ๑.๕.๘ หลักธรรมจริยา

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการเก็บข้อมูลใน ๓ ลักษณะ คือ

๑.๖.๑ ศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ เิงเอกสาร (Document Research) อันได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

๑.๖.๒ ศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ อันได้แก่ หนังสือธรรมะของพื้นเอกปิ่น มุทกัณฑ์ทั้งหมด เช่น การบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และงานเขียนที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ เอกสาร วารสาร และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๓ ศึกษาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น หนังสือ นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ เมื่อได้ข้อมูลจากแหล่งดังกล่าวแล้ว ก็ได้นำมาวิเคราะห์วิจัย โดยนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ตามเนื้อหาของข้อมูลที่มีอยู่

๑.๗ ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบถึงรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุกกันต์

๑.๗.๒ ได้ทราบแนวทางการนำเสนอหลักพุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุกกันต์

๑.๗.๓ นำผลจากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในงานเผยแพร่พุทธธรรม ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดในเรื่องรูปแบบการสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคล

การสื่อสาร (**Communication**) เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เนื่องจากการสื่อสารถือได้ว่าเป็นตัวนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม การสื่อสารมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคล จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา เพราะเป็นกระบวนการที่จะนำเอาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เรื่องราว หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น มาสู่ประชาชน เป็นเครื่องมือกระตุ้นเร่งเร้า ให้ประชาชนเกิดความรู้ เกิดความเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับข้อมูลข่าวสาร อันจะเป็นผลให้ประชาชนมีการยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้น มีคุณภาพ และมีความสุขมากยิ่งขึ้น

สื่อ (Channel หรือ Media) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร อันหมายถึงพาหะหรือตัวกลางนำสารไปยังผู้รับ การที่ผู้ส่งสารต้องการจะส่งสารไปยังผู้รับสาร แต่ไม่มีสื่อ การสื่อสารนั้น ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ “สื่อ” นั้น ได้นำมาใช้กันในความหมายที่ค่อนข้างกว้าง เช่น อาจารย์รวมถึงตัวสารเข้าไว้ด้วย^๑ เดวิด เค เบอร์โล และนักทฤษฎีการสื่อสารได้แยก ความหมายของสื่อ ออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑. วิธีการเข้ารหัสและถอดรหัส (Mode of encoding and decoding) ได้แก่ กิริยาของการสร้างสาร เช่น การพูด หรือการเขียน ถือเป็นการเข้ารหัส และการตีความสาร ซึ่งได้แก่ การตีความคำพูดหรือภาษามาสู่ความคิด ถือได้ว่าเป็นการถอดรหัสสาร

๒. ตัวนำสาร ได้แก่วิทยุ โทรทัศน์ คลื่นเสียง ภาพถ่าย เป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่งคือพาหะที่นำข่าวสารไปสู่ผู้รับนั่นเอง

๓. ตัวนำพาหะ ได้แก่ ตัวนำซึ่งทำหน้าที่นำพาหะที่นำข่าวสาร เช่น สายเคเบิล ที่ใช้ส่งสัญญาณเคเบิลทีวี หรือโทรทัศน์ตามสายไปยังบ้านสมาชิก หรืออากาศซึ่งเป็นตัวนำคลื่นเสียงวิทยุหรือ

^๑ ญัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ), (มมป.), หน้า ๒๙.

สัญญาณภาพโทรทัศน์ หรือดาวเทียม ซึ่งเป็นตัวกลางรับสัญญาณวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ จากสถานีหนึ่ง ส่งต่อไปยังอีกสถานีหนึ่งที่อยู่ห่างไกล เพื่อออกอากาศในท้องถิ่นนั้น ๆ^๒

Shanon และ Weaver ได้อธิบายความหมายของสื่อในแบบจำลองการสื่อสารโดย กล่าวถึงเครื่องส่ง (Transmitter) ว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดสารให้เป็นสัญญาณ และจะถูกส่งไปยังเครื่องรับ (Receiver) ซึ่งจะเป็นผู้แปลสัญญาณเป็นสารส่งไปยังจุดหมายปลายทาง^๓

ชวรัตน์ เชิดชัย ได้ให้ความหมายของสื่อว่า คือช่องทางข่าวสาร (Channel) ซึ่ง อาจจะเป็นคำพูด ตัวอักษร หรืออย่างอื่น เป็นคำที่ขี้นมาจากระบบ การสื่อสารโทรคมนาคมและนำมา ประยุกต์ต่าง ๆ กันในกระบวนการสื่อสาร

สื่อบุคคล (Human Media) เป็นสื่อที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารที่เก่าแก่ที่สุด เริ่ม ตั้งแต่การกำเนิดมนุษยชาติ การติดต่อสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคลนั้น อาจมีทั้งในรูปของคำพูด และการ แสดงออกทางอากัปกริยาท่าทาง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารวิธีดังกล่าว เป็นเครื่องมือการสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพมากที่สุดสื่อหนึ่ง ในขณะที่เดียวกัน ก็อาจเป็นสื่อที่สามารถให้ผลทางลบมากที่สุดสื่อ หนึ่งได้เช่นกัน เพราะมีความสัมพันธ์ผูกมัดอยู่กับตัวบุคคลเป็นหลัก^๔ ดังนั้น การใช้สื่อบุคคลอย่าง เหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นต่อการพัฒนาโดยเฉพาะงานประชาสัมพันธ์ งานเผยแพร่ศาสนา และธุรกิจต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง

สื่อบุคคล (Human Media) อาจมีความหมายหลากหลาย ตามทัศนะของแต่ละ ท่าน และยังมีนักวิชาการอื่น ๆ อีกหลายท่านได้ให้ทัศนะของคำว่า “สื่อบุคคล” ไว้ มีดังต่อไปนี้ คือ

โรเจอร์ และเมย์เนน กล่าวว่า “สื่อบุคคล เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการ ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม” เช่นเดียวกับ ลาซาฟและแมนเชล กล่าวว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคลมี บทบาทสำคัญ เพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเอง และเป็นส่วนตัว ก่อให้เกิดความคุ้นเคย ซึ่ง ช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดได้ง่ายขึ้น”^๕

^๒ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๙), หน้า ๓๓๔.

^๓ ผศ.ณรงค์ สดมพงษ์, **สื่อเพื่องานส่งเสริมเผยแพร่**, (กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ที่งานการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑-๒.

^๔ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **การสื่อสารเพื่อการพัฒนา**, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขานิเทศศาสตร์, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๓๗๙.

สื่อบุคคล หมายถึง การสื่อสารด้วยอากัปกิริยา การเคลื่อนไหวของร่างกาย การแต่งกาย ในการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล อากัปกิริยา การเคลื่อนไหวของร่างกายและแม้แต่การแต่งกาย ของบุคคลนั้น ๆ จะมีการสื่อสารเสมอ แม้ว่าพฤติกรรมเหล่านี้ จะเกิดขึ้นโดยปราศจากการใช้คำพูดใด ๆ ก็ตาม^๖

ต่อจากการสื่อสารระหว่างบุคคลที่เป็นกลุ่มย่อยก็คือการสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) เป็นลักษณะการสื่อสารขั้นตอนสุดท้ายของการสื่อสารระหว่างบุคคล ก่อนที่จะเข้าสู่การสื่อสารมวลชน ลักษณะโดยทั่วไปของการสื่อสารประเภทนี้ คือการสื่อสารของผู้ส่งสารเพียงคนเดียว ส่งสารไปสู่กลุ่มคน หรือคนจำนวนมาก เป็นการส่งสารโดยการพูดหรือการแสดงออกทางอื่นประกอบด้วย หรือเราอาจจะเรียกการพูดประเภทนี้ได้ว่า การพูดในที่สาธารณะชน (Public Speaking)^๗

จากการให้ความหมายของคำว่า “สื่อบุคคล” เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยผู้ส่งสารและผู้รับจะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน เป็นลักษณะการสื่อสารสองทาง (Two way Communication) ผู้สื่อสารทั้งสองก็เป็นทั้งผู้รับและผู้ส่ง โดยการใช้สื่อบุคคลของแต่ละคนเป็นตัวนำสารทั้งที่เป็นวจนสารและอวจนสาร

๒.๑.๑ ประเภทและคุณลักษณะของการสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคล

การสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคล อาจแบ่งเป็นประเภทและคุณลักษณะตามขนาดของผู้สื่อสารได้ ดังนี้ คือ^๘

๑. การสื่อสารกลุ่มเล็ก (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนที่มีจำนวนตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป หรือมากกว่านั้นแต่ไม่ควรเกิน ๙ คน ซึ่งการสื่อสารกลุ่มเล็กนี้อาจเป็นความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การรักษาผูกความสัมพันธ์ให้เกิดความสามัคคี หรือการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา

^๖ ผศ. เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ สถาบันราชภัฏนครปฐม, (กรุงเทพฯ ฯ : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๕.

^๗ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน้า ๓๔๒.

^๘ ผศ. อรุณีประภา หอมเศรษฐี, สื่อสารมวลชนเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ ฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๘.

^๙ รศ. กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙-๓๓.

อย่างไรอย่างหนึ่งซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มแต่ละคนจำเป็นจะต้องทำความรู้จักเกี่ยวกับอุปนิสัยซึ่งกันและกันของคนในกลุ่มให้ถูกต้อง การสื่อสารภายในกลุ่มจึงจะประสบความสำเร็จ และนอกเหนือจากคุณลักษณะของการสื่อสารกลุ่มเล็ก จะมีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสารภายในกลุ่มเล็ก แล้วยังมีปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสารภายในกลุ่มอีกหลายประการซึ่งได้แก่

๑) สภาพทางสังคม อันได้แก่ การอยู่รวมกันของบุคคลต่าง ๆ ภายในกลุ่มว่ามีความใกล้ชิด มีความหนาแน่นในการดำเนินความสัมพันธ์ของบุคคลภายในกลุ่มเล็กมากน้อยแค่ไหนเพียงใด ซึ่งถ้าภายในกลุ่มใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์เหนียวแน่นมาก การสื่อสารภายในกลุ่มเล็กก็จะดำเนินไปด้วยดี

๒) บุคลิกลักษณะของกลุ่มบรรทัดฐานของกลุ่ม คือ การกำหนดข้อตกลงกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มหรือไม่อย่างไร ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีข้อตกลงและข้อกำหนดที่แตกต่างกันไป เช่นบางกลุ่มอาจมารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นทางการ บางกลุ่มอาจมาพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือบางกลุ่มอาจมีข้อกำหนดข้อตกลงกันภายในกลุ่ม เกี่ยวกับระยะเวลาในการมาพบปะสังสรรค์ รูปแบบการสังสรรค์รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นต้น

๓) ระดับการพึ่งพิงกันของบุคคลที่เป็นสมาชิกภายในกลุ่ม กลุ่มบางกลุ่มสมาชิกภายในกลุ่มมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันค่อนข้างสูง เช่น หุ่นส่วนการลงทุนการค้าร่วมกัน อาจมีการพบปะกันบ่อย มีความใกล้ชิดกันมาก ในทางตรงกันหากเป็นกลุ่มที่เข้ามารวมตัวกันในลักษณะเฉพาะกิจ อาจมีความใกล้ชิดสนิทสนมต่อกันน้อย และมีระดับการพึ่งพิงกันของสมาชิกอยู่ในระดับต่ำ จึงทำให้ประสิทธิภาพของกลุ่มเล็กไม่ดีเท่ากับกลุ่มที่สมาชิกต้องพึ่งพากันมาก นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่มีผลต่อภาวการณ์ของการสื่อสารภายในกลุ่มอีกที่จะทำให้ความเป็นกลุ่มมีความเหนียวแน่นใกล้ชิดสนิทสนมกันมากน้อยเพียงใด คือ^๙

ก. จำนวนของสารใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม (Amount of new information) ยังมีข่าวสารใหม่ ๆ เกิดขึ้นในกลุ่มมาก ก็ยิ่งจะทำให้กลุ่มจำเป็นต้องมาพบปะพูดคุยกันมากโอกาสของการสื่อสารกลุ่มเล็กก็เกิดขึ้นบ่อยครั้งตามข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น

ข. ขนาดของกลุ่ม (Group size) ขนาดของกลุ่มมีผลต่อลักษณะการแลกเปลี่ยนข่าวสารของคนภายในกลุ่ม ยิ่งขนาดกลุ่มใหญ่ขึ้น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงกันระหว่าง

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

สมาชิกจะน้อยลง ในทางกลับกันหากกลุ่มมีขนาดเล็ก การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างคนในกลุ่มก็จะมีโอกาสมากขึ้น

ค. ความถี่ในการพบปะ แลกเปลี่ยนข้อมูล การพูดคุยของสมาชิกภายในกลุ่ม มีผลต่อลักษณะความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีต่อกันของกลุ่ม หากภายในกลุ่มมีโอกาสพบปะพูดคุยกันบ่อยครั้ง ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มกระชับเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น และมีความเข้าใจอันดีต่อกัน หากสมาชิกในกลุ่มไม่ค่อยได้พบปะพูดคุยกัน ความสัมพันธ์ของกลุ่มอาจเป็นไปได้ในลักษณะหลวม ๆ ไม่มีความใกล้ชิด หรือความรู้สึกร่วมกันในความเป็นกลุ่มจะก็น้อยลง

จากคุณลักษณะและปัจจัยที่มีผลต่อการติดต่อสื่อสารของกลุ่มเล็กดังกล่าว พบว่าความสำเร็จและความล้มเหลวในการติดต่อสื่อสารของกลุ่มจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ซึ่งเราในฐานะนักการสื่อสารเราสามารถจัดการให้การสื่อสารในกลุ่มมีประสิทธิภาพได้ดียิ่งขึ้น การสื่อสารภายในกลุ่มเล็ก จะดำเนินไปได้ด้วยดีเพียงใดนั้น จะขึ้นอยู่กับการบริหารการสื่อสารภายในกลุ่มเพื่อให้การทำงานภายในกลุ่มเล็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องมีการจัดการดังนี้

(๑) จะต้องมีการกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้สมาชิกแต่ละคนทราบและเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ และกิจกรรมที่ตนเองจะต้องกระทำ อาทิ บทบาทการเป็นหัวหน้ากลุ่ม เลขากลุ่มย่อมแตกต่างจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น การกำหนดบทบาทที่ชัดเจนของสมาชิกในกลุ่มนี้ นอกจากจะทำให้แต่ละคนทราบถึงหน้าที่และกิจกรรมที่ตนจะต้องทำหรือรับผิดชอบแล้วยังเป็นการป้องกันความขัดแย้งต่าง ๆ อันอาจที่จะเกิดขึ้นภายในกลุ่ม อาทิ การก้าวท้าวหน้าหน้าที่ หรือการโยนความรับผิดชอบของคนภายในกลุ่ม เป็นต้น

(๒) จะต้องมีความยึดมั่นในกลุ่ม กลุ่มจะคงอยู่และดำเนินต่อไปได้อย่างดี ก็ต่อเมื่อสมาชิกแต่ละคน ในกลุ่มมีความเชื่อถือ เชื่อมั่นในความเป็นกลุ่มให้คุณค่ากับกลุ่มที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ ความเชื่อถือ ศรัทธาในกลุ่มจะเป็นแรงกระตุ้นให้สมาชิกภายในกลุ่มมุ่งมั่นตั้งใจทำงานเพื่อกลุ่มให้ประสบผลสำเร็จ เช่น กลุ่มนักศึกษาที่ทำรายงานหากทุกคนยึดมั่นความเป็นกลุ่ม เชื่อว่ากลุ่มตนจะต้องทำรายงานได้ดีได้สำเร็จ ก็จะเป็นแรงให้แก่สมาชิกกลุ่มผลักดันในการค้นคว้าและทำรายงานได้ผลเป็นอย่างดี เป็นต้น

(๓) จะต้องมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในแง่ของเรื่องราวที่พูดคุย และความรู้ในตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกแต่ละคน ซึ่งจะต้องใช้ยุทธวิธีทางการสื่อสารในการบริหารจัดการให้กลุ่มดำเนินงานไปด้วยความเรียบร้อยสอดคล้องกับความรู้และบุคลิกลักษณะของบุคคล เช่น ภายในกลุ่มอาจมีคนที่มีความรู้

บุคลิกในการขอจัดการ ชอบพบปะพูดคุยหรือเพื่อให้งานของกลุ่มสำเร็จลงได้โดยไม่มีการบิดพลิ้วหรือเกี่ยงงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

(๔) สมาชิกในกลุ่มจะต้องให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่ม มากกว่าเป้าหมายของตัวเอง การมารวมตัวกันของบุคคลแต่ละคนย่อมมีเป้าหมายแตกต่างกัน เช่น บางคนมารวมกลุ่มเพราะต้องการหาเพื่อน บางคนมารวมกลุ่มเพื่อต้องการผลประโยชน์ในแง่อื่น ๆ ซึ่งแม้ว่าเป้าหมายของแต่ละคนจะแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามเมื่อบุคคลสังกัดอยู่ในกลุ่มบุคคลจะต้องเสียสละหรือให้ความสำคัญและคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองน้อยกว่าความสำเร็จของกลุ่ม เช่น สมชายเข้ากลุ่ม เพราะต้องการจะทำความสนิทสนมกับสมศรี ซึ่งสมชายอาจจะต้องทำงานของกลุ่มให้เสร็จเรียบร้อยก่อน จึงจะหาเวลามานั่งพูดคุยเล่นกับสมศรีได้ เป็นต้น

(๕) การทำงานในกลุ่มจะต้องมีการกำหนดกรอบ เค้าโครงของการทำงานที่ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มมีความเข้าใจที่ตรงกันปฏิบัติได้ในทิศทางเดียวกัน ไม่ถกเถียงกันจนทำให้การทำงานในกลุ่มไม่สามารถดำเนินไปได้ ซึ่งจะทำให้ความสำเร็จของกลุ่มเกิดขึ้นในที่สุด

๒. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมาก ซึ่งมารวมอยู่ที่เดียวกัน หรือในที่ที่ใกล้เคียงกัน โดยการเข้าร่วมกันของคนจำนวนมากนี้ ทำให้ผู้ส่งสารควบคุมสถานการณ์ได้น้อย เนื่องจากผู้รับสารมีลักษณะในเรื่องความแตกต่างของบุคคลค่อนข้างมาก ปฏิกริยาตอบกลับที่เกิดขึ้น จึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างช้า และเกิดขึ้นได้ยากกว่าการสื่อสารในประเภทแรก ๆ อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการสื่อสารกลุ่มใหญ่อาจปรากฏออกมาทั้งในทางสร้างสรรค์ เช่น การฟังอภิปราย การสอนของอาจารย์ที่มีผู้เรียนจำนวนมาก ๆ หรือในทางที่อาจก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายทางสังคมที่เรียกว่า ม็อบ (Mob) เช่น การเดินขบวนประท้วง การก่อการจลาจล เป็นต้น

คุณลักษณะของการสื่อสารกลุ่มใหญ่ มีดังนี้

(๑) มีการรวมตัวของคนจำนวนมาก ที่เข้าร่วมรวมตัวกันทำให้เป็นกลุ่มคน ที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน

(๒) มีจุดประสงค์ เป้าประสงค์หรือผลประโยชน์บางประการร่วมกัน กลุ่มบุคคลที่มาร่วมกันดังกล่าว มักเป็นการรวมกันเพื่อวัตถุประสงค์เป้าหมาย และผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

(๓) การรวมตัวกันที่อาจมารวมตัวกันในลักษณะชั่วคราว หรือลักษณะถาวรก็ได้ กลุ่มที่รวมตัวถาวรเป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ในเรื่องต่าง ๆ เหมือน ๆ กันคล้าย ๆ กัน เช่น กลุ่มสนับสนุนต่อต้านทางการเมือง ศาสนา เป็นต้น ส่วนกลุ่มชั่วคราวมักเกิดการรวมตัวกันจากความรู้สึกและอารมณ์ เช่น การประท้วง การก่อจลาจล เป็นต้น

(๔) ความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ภายในกลุ่มมีน้อย เนื่องจากจำนวนคนมากปฏิกิริยาตอบกลับที่เกิดขึ้นก็น้อยและเกิดขึ้นได้ยาก

อย่างไรก็ตาม ในการสื่อสารกับคนกลุ่มใหญ่นั้นผู้ส่งสารมักเกิดความตื่นเต้น ความประหม่า หรือความกังวลใจในการสื่อสาร ดังนั้น วิธีการลดความกังวลใจหรือความตื่นเต้นในการสื่อสารโดยเฉพาะการพูดคุยกับคนกลุ่มใหญ่หรือการสื่อสารในที่สาธารณะ (Public Communication) ให้ลดลงหรือหมดไป^{๑๑} อาจกระทำได้ดังนี้

(๑) จะต้องมีการเตรียมตัวที่ดี ทั้งในแง่ของข้อมูล การพูด และการใช้เครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งการวิเคราะห์ผู้รับสาร การจัดเตรียมสถานที่และร่างสุนทรพจน์ในการพูดไว้ก่อนล่วงหน้า

(๒) หากกำหนดได้ควรคัดเลือกกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดไปในทิศทางเดียวกันกับผู้พูด เพื่อลดความกลัว ความกังวลใจในการพูดของผู้พูด เนื่องจากเมื่อดำเนินการพูด ผู้พูดจำเป็นต้องได้รับปฏิกิริยาในแง่ที่แสดงถึงการสนับสนุน การเห็นด้วย จึงจะทำให้เกิดกำลังใจและเกิดความมั่นใจในการพูด

(๓) ควรใช้เครื่องมือโสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ช่วยในการพูด เพื่อให้การพูดนั้นมีจุดน่าสนใจหลายจุด เป็นการผ่อนคลายความเครียดของผู้พูดในการพูดให้ลดน้อยลง เพราะเครื่องมือโสตทัศนูปกรณ์ จะมีส่วนในการลดการจดจำในประเด็นหรือรายละเอียดได้ ทำให้ผู้พูด สามารถลำดับการพูดได้อย่างต่อเนื่องราบรื่น รวมทั้งเป็นสิ่งที่จะช่วยเปลี่ยนอิริยาบถของผู้ฟัง ไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายได้ อีกทางหนึ่งด้วย^{๑๒}

๒.๑.๒ ธรรมชาติของการใช้สื่อบุคคล

^{๑๑} พัทธนี เขยจรรยา, เมตตา กฤตวิทย์, ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๑๒} ผศ.เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, หน้า ๔๔.

การใช้สื่อบุคคล ในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ นั้น เป็นการติดต่อสื่อสารที่สามารถให้ ข้อมูลข่าวสาร ต่าง ๆ แก่ผู้ฟังทั้งในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการติดต่อสื่อสารกับกลุ่ม หรือติดต่อสื่อสารกับมวลชน การพูดเป็นการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและประหยัดที่สุด เป็น วิธีการในการติดต่อสื่อสารที่สามารถหวังผลได้มาก และมีข้อได้เปรียบการใช้สื่อประเภทอื่น ๆ อยู่ หลายประการ สามารถจะสร้างความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว และสร้างสัมพันธภาพและมนุษยสัมพันธ์ ได้ สามารถดัดแปลงแก้ไข หรือยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับโอกาสหรือเหตุการณ์นั้น ๆ ได้ ประหยัดทั้ง เวลาและค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ ผู้พูดสามารถจะพิสูจน์ได้ว่า การสื่อข้อความได้ผลดีหรือไม่ในทันที รวมทั้งสามารถใช้กรีธาทำทาง และนำเสียงประกอบ ให้การสื่อข้อความมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๑๒} ด้วยเหตุนี้ การใช้สื่อบุคคลเพื่องานเผยแพร่ จึงเป็นที่นิยมกันมากสื่อหนึ่ง โดยเฉพาะในวงการศาสนา วงการประชาสัมพันธ์ ธุรกิจต่าง ๆ ตลอดจนถึงหน่วยงานของรัฐและเอกชน

อย่างไรก็ตาม สื่อบุคคล ก็มีข้อจำกัดในการใช้ที่ต้องคำนึงถึงด้วยเช่นกัน อย่างเช่นกรณีที่เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน การใช้คำพูดเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่เพียงพอต่อการเข้าใจ การอยู่ห่างไกล กันระหว่างผู้ส่งสาร และผู้รับสาร จะเป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่ง รวมทั้งสื่อบุคคลนั้น อาจใช้อ้างอิง หรือเป็นหลักฐาน ในเรื่องสำคัญบางเรื่องไม่ได้ และเป็นสื่อที่ขาดความคงทนถาวร นอกจากนี้ ตัวสื่อ บุคคลเองจะต้องมีความพร้อมทุกด้าน เช่น ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญเชี่ยวชาญ บุคลิกภาพ ลักษณะ ทำทาง การใช้คำพูด เป็นต้น ตัวอย่างข้อจำกัดในการใช้สื่อบุคคล เช่น การเผยแพร่ศาสนา การ นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปสอน เช่น การสอนเรื่อง คีต ๕ ผู้สอนก็ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ และ เป็นผู้ที่รักชาติ ๕ ได้เป็นอย่างดี แต่ถ้าตัวผู้สอนไม่รักชาติ ๕ แล้วการสื่อสารอาจมีปัญหาได้ โดยเฉพาะการขาดความน่าเชื่อถือในตัวผู้สอนนั่นเอง

เพื่อให้เกิดความความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อบุคคล และเพื่อการนำไปใช้ได้ อย่างเหมาะสม ถูกต้อง จึงขอกล่าวถึงรูปแบบการใช้สื่อบุคคล ดังนี้ คือ^{๑๓}

๑. การสนทนา (**Conversation**) หมายถึงการพูดคุยระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่าย หนึ่งเป็นผู้พูด และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ฟัง แล้วมีการแลกเปลี่ยนฐานะเป็นผู้พูดและผู้ฟังซึ่งกันและกัน วัตถุประสงค์ของการสนทนานั้น ก่อนข้างจะมีขอบเขตที่กว้างขวางและลึกซึ้ง โดยพัฒนาไปตามความ

^{๑๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การสื่อสารเพื่อการพัฒนา, หน้า ๓๗๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๐-๔๔๑.

ต้องการของผู้ร่วมสนทนาได้ ทั้งยังเป็นการสื่อสารสองทางที่สมบูรณ์แบบที่สุด การสนทนามี ๒ ประเภท คือ การสนทนาอย่างเป็นทางการ และการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ

๒. การพูดในที่ชุมชน เป็นการใช้สื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องที่พูด ทักษะตลอดจนเทคนิคการพูดที่ดี นำข่าวสารหรือข้อมูลต่าง ๆ ไปยังกลุ่มเป้าหมายตามชุมชนต่าง ๆ การใช้สื่อบุคคลในลักษณะนี้ มักจะเป็นการพูดแบบปาฐกถา การกล่าวคำปราศรัย กล่าวเปิดงาน เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่หน่วยงานด้วย การพูดเช่นนี้ หากผู้พูดมีความสามารถในการเสนอเนื้อหาและเป็นผู้ที่ผู้ฟังยอมรับแล้ว จะมีโอกาสประสบความสำเร็จในการสื่อสารได้โดยง่าย

๓. การบรรยาย (Lecture) เป็นการใช้สื่อบุคคลมาพรรณนาถึงเรื่องราวต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้ฟังได้รับทราบเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทั้งในลักษณะของการบรรยายสรุปอย่างกว้าง ๆ และง่ายแก่การเข้าใจ เช่น การบรรยายสรุปคำแนะนำ วิธีจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โดยสรุปเป็นขั้นตอนให้ชาวบ้านได้ฟัง คือ ก็จะพูดถึงวิธีการจัดตั้ง การจัดหากำลัง การให้ฟังคำประกาศ และการกำหนดอนุศาสนาจารย์เปิดงาน^{๑๔} เพื่อให้ประชาชนชาวบ้านได้ทราบถึงขั้นตอนในการดำเนินงาน เป็นต้น

๔. การอภิปราย (Discussion) เป็นการใช้สื่อบุคคลเป็นผู้อภิปราย จำนวนตั้งแต่ ๑-๕ คน โดยมีผู้รับฟังเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่ง ในสถานที่ที่สามารถจะมองเห็นหน้าซึ่งกันและกันได้ ผู้อภิปรายจะเป็นผู้เสนอความรู้ ความเข้าใจหรือความคิดเห็นแล้วเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นหรือซักถามได้ จุดมุ่งหมายก็เพื่อชี้แจงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นั่นเอง

๕. การประชุม (Conference) เป็นการใช้สื่อบุคคลที่มีลักษณะคล้ายกับการอภิปราย แตกต่างกันที่จะมีประธานในที่ประชุมควบคุมและดำเนินการประชุมให้เป็นไปตามวาระต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปหรือมติของที่ประชุม จุดมุ่งหมายของการประชุม ก็เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจหรือข้อคิดเห็นร่วมกัน เป็นการควบคุมข่าวสาร สาระความรู้ และความเข้าใจให้ตรงกัน และเหมือนกัน เพื่อป้องกันการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการจากแหล่งอื่น หรือการตีความคาดเคลื่อนจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เช่น นายอำเภอเรียกประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกต้นเดือน เพื่อแจ้งข้อราชการ รับทราบปัญหา และหาทางแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

^{๑๔} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของพันเอกปิ่น มุทุกันต์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุษยา, ๒๕๑๗), หน้า ๓๘-๔๓.

๖. การสัมมนา และฝึกอบรม (Seminar) เป็นการใช้สื่อบุคคล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ แลมีความรู้ ความสามารถ ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้เข้าร่วมสัมมนา และฝึกอบรม ให้มีความรู้ ความเข้าใจ การสัมมนาและฝึกอบรม มีหลายรูปแบบ ตามแต่วัตถุประสงค์ของการจัด และเนื้อหาในแต่ละเรื่อง สื่อบุคคลในลักษณะดังกล่าวเหมาะสมแก่การให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ และยังเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีแก่หน่วยงาน และกลุ่มคณะ ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดสัมมนา เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบันต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ โดยมีการเชิญผู้เข้าร่วมสัมมนาจาก สถาบันการศึกษาต่าง ๆ และหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป เพื่อร่วมกันอภิปราย ถึงวิธีการและแนวทางในการพัฒนา เป็นต้น

จากรูปแบบการสื่อสารโดยการใช้สื่อบุคคลที่ได้กล่าวแล้ว เป็นกระบวนการสื่อสารที่ยึดตัวบุคคลเป็นหลัก การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลหรือไม่ สื่อบุคคลจะต้องมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการชักจูงและโน้มน้าวใจ ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดทำให้ สื่อบุคคลในฐานะเป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร ได้แก่ปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ความน่าเชื่อถือในที่นี้ คือระดับของความรู้สึกรับสารรู้สึกว่าคุณส่งสารเป็นที่น่าไว้วางใจ (Trustworthy) และมีความสามารถ (Competent)

(๒) ความดึงดูดใจ (Attractiveness) ผู้ส่งสารที่มีความดึงดูดใจ ย่อมกระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความสนใจหรือพึงพอใจในการได้พบเห็นพูดคุย เช่นเดียวกับการโฆษณาสินค้าที่นิยมนำดารารายานต์ ศิลปินเพลง หรือนักกีฬาที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้แสดงโฆษณาสินค้า เพราะคนเหล่านี้มีบุคลิกลักษณะเป็นที่ดึงดูดใจ ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดความสนใจ และคล้อยตามได้ง่าย

(๓) ความคล้ายคลึง (Similarity) สื่อบุคคลหรือผู้ส่งสารที่มีความคล้ายคลึงกับผู้รับสารในด้านต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ ภาษา การแต่งกาย สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติและความคิดเห็นของผู้รับสารได้ เพราะความคล้ายคลึงกันนี้เอง จะทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ชอบพอและเกิดความไว้วางใจ^{๑๕}

^{๑๕} ผศ.เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, หน้า ๘๖-๘๗.

นอกจากผู้ส่งสารจะต้องมีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ น่าดึงดูดใจ และมีความคล้ายคลึงกับผู้รับสารแล้ว ลักษณะของข่าวสารที่ทำให้ผู้ส่งสารได้รับความน่าเชื่อถือ และทำให้ผู้รับสารเห็นด้วยคล้อยตาม ควรจะมีลักษณะ คือ เป็นข่าวสารที่ตรงตามข้อเท็จจริง ไม่อวดอ้างจนเกินเลย และมีหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุน และข่าวสารและเหตุผล ควรมีความสอดคล้องกับประสบการณ์ของกลุ่มผู้รับสาร เพราะโดยปกติบุคคลมักมีความโน้มเอียงที่จะยอมรับข่าวสารที่มีความสอดคล้องกับประสบการณ์ที่ตนเองมีมาก่อน การสื่อสารแต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์คงยาก แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยดังกล่าวทั้งหมด ก็เป็นสิ่งที่ทำให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผลได้มาก และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒.๑.๓ ประสิทธิภาพการสื่อสารในการใช้สื่อบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคล ก็เช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มีทั้งที่มีประสิทธิผล และไม่มีประสิทธิผล ไม่เคยปรากฏว่าการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลครั้งใด ที่จะประสบผลสำเร็จโดยปราศจากข้อบกพร่องใด ๆ และก็ไม่เคยมีครั้งใดที่จะล้มเหลวจนหาข้อดีไม่ได้เลย เพราะปฏิบัติการในการสื่อสารแต่ละครั้งนั้นแตกต่างกันไป หลักและกฎเกณฑ์ที่จะใช้ในการปฏิสัมพันธ์แต่ละครั้งย่อมจะมีเอกลักษณ์ในตัวของมันเอง^{๖๖}

คุณสมบัติของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีประสิทธิผลนั้น สามารถประมวลได้ ๕ ประการ คือ^{๖๗}

๑. ความเปิดเผย เป็นคุณสมบัติในด้านความเปิดเผยของการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้มีองค์ประกอบ อยู่ ๓ ประการ คือ

ก. อาจจะเป็นที่น่าสังเกตว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะต้องมีความตั้งใจที่จะเปิดเผยกับผู้ที่เราปฏิสัมพันธ์ด้วย การกล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่าเราจำเป็นต้องบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต และความลับของเราทั้งหมดให้แก่ผู้ที่เราสนทนาด้วยตั้งแต่ครั้งแรกที่พบกัน การเปิดเผยหมายถึงความเต็มใจที่เปิดเผยตัวเอง เปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับบุคคล ซึ่งโดยปกติจะถูกเก็บเป็นความลับ แต่ถูกนำมาเปิดเผยแก่คู่สนทนาของเรา

^{๖๖} ผ่องพรรณ ลวนานนท์, การสื่อสารในงานสารนิเทศ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

ข. หมายถึงความยินดีของผู้สื่อสาร ที่จะโต้ตอบกลับไปอย่างซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา คู่สนทนาจึงเฉย เยียบจั้น ไม่เคลื่อนไหว ย่อมน่าเบื่อหน่าย เรามักจะคาดหวังให้คู่สนทนามีปฏิกริยา ย้อนกลับอย่างเปิดเผย ถึงแม้จะเป็นความเห็นที่ตรงกันข้ามก็ตาม

ค. ตามความเห็นของ **Bochner** และ **Kelly** เกี่ยวกับความเปิดเผยคือ การรับรู้ถึงความรู้สึก และความคิดว่าเป็นของเรา และเราเป็นผู้รับผิดชอบ และไม่พยายามที่จะปิดความรับผิดชอบ นั้น ไปให้ผู้อื่น

๒. การมีความรู้สึกร่วม องค์ประกอบที่ยากที่สุด ในการที่จะทำให้การสื่อสารมีคุณภาพ คือความสามารถในการมีความรู้สึกร่วมกับคนอื่น การมีความรู้สึกร่วมกับบุคคลใด ๆ ก็คือการที่เราสามารถรู้สึกในขณะที่เขาปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการที่เราเข้าถึงความรู้สึกของเขา รู้สึกเช่นเดียวกับเขา เข้าใจถึงสถานภาพ ความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตของเขา และในขณะเดียวกันเราก็จะหลีกเลี่ยงที่จะตัดสินพฤติกรรม หรือทัศนคติของเขาว่าถูกหรือผิด

๓. การสนับสนุน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีประสิทธิผลย่อมเกิดจากคุณสมบัติอีกข้อหนึ่งคือ การสนับสนุน การสื่อสารระหว่างบุคคลจะดำรงอยู่ไม่ได้ถ้าผู้มีส่วนร่วมรู้สึกว่าสิ่งที่เขาพูดนั้นถูกวิพากษ์วิจารณ์ หรือโจมตีเขาอาจจะถึงเลที่จะเปิดเผยตัวเขา ในสภาพแวดล้อมที่มีบรรยากาศสนับสนุนความเงียบไม่ได้ส่งผลในทางลบ แต่กลับดูเหมือนว่าความเงียบเป็นองค์ประกอบในแง่บวกที่เป็นช่องทางในการแสดงความสัมพันธ์เชิงอวัจนะ

๔. ความรู้สึกในทางบวก คนที่มีความรู้สึกในทางบวกหรือมีความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเอง ก็จะถ่ายทอดความรู้สึกที่ดีนั้น ไปยังบุคคลอื่น ในทางตรงกันข้ามคนที่มีความรู้สึกที่ไม่ดี หรือรู้สึกในทางลบเกี่ยวกับตนเองก็จะสื่อสารความรู้สึกที่ไม่ดีไปยังบุคคลอื่นเช่นกัน

๕. ความเสมอภาค ในโลกนี้ไม่เคยมีปรากฏว่ามีบุคคล ๒ คนใด ๆ ที่จะมีความเท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้าน เช่น บางคนฉลาดกว่า บางคนสวยกว่า บางคนร่ำรวยกว่า และบางคนก็เล่นกีฬาเก่งกว่า เป็นต้น ถึงแม้ว่าทั้ง ๒ คนนั้นจะเป็นฝาแฝดกันก็ตามก็ยังมีบางอย่างที่ไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามในบรรยากาศของการสื่อสารระหว่างบุคคลมีข้อยกเว้นเกี่ยวกับความไม่เสมอภาค กล่าวคือ ในการมีปฏิสัมพันธ์ของคน ๒ คน ความสัมพันธ์ยังมีมากเท่าใดประสิทธิผลของการสื่อสารก็ยังมีมากขึ้นเท่านั้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าถ้ามีความไม่เสมอภาคแล้วจะไม่มี การสื่อสารเกิดขึ้น ถึงกระนั้นก็ดีพึงระลึกไว้เสมอว่าการสื่อสารจะมีประสิทธิผล ก็ต่อเมื่อบุคลิภาพของทั้ง ๒ ฝ่ายต่างมีความทัดเทียมกัน

การสื่อสารของมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นไปในรูปแบบและลักษณะใดก็ตาม ล้วนแต่มีผลต่อบุคคลด้วยกันทั้งสิ้น ดังที่ชาร์ล ออสกูท กล่าวไว้ว่า “โดยความอย่างกว้าง การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อระบบ

หนึ่งซึ่งเป็นแหล่งสารมีอิทธิพลเหนืออีกระบบหนึ่งซึ่งเป็นจุดหมายปลายทาง โดยอาศัยวิธีการควบคุม สัญญาณต่าง ๆ ที่สามารถส่งออกไปตามสื่อได้ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย”

การสื่อสารจึงมิได้เกิดขึ้นจากความว่างเปล่า หากแต่เกิดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายและรับใช้ มนุษย์ องค์กร และสังคม โดยผลเหล่านี้จะปรากฏออกมาในรูปที่อาจสังเกตเห็นได้ หรือในรูปแอบแฝง ซึ่งอาการของผลดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระหว่างการสื่อสาร หรือเมื่อการสื่อสารสิ้นสุดลงไป ระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ได้ ทั้งในลักษณะที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือขัดแย้งกับจุดมุ่งหมายการสื่อสาร

นักสังคมศาสตร์มักมองผลกระทบของการสื่อสารในแง่ของการเปลี่ยนแปลง ที่อาจเกิดขึ้นกับสังคมและสมาชิกในสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกี่ยวโยงต่อกัน ในที่นี้ ขอเน้นผลของการสื่อสารที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล ทั้งนี้เพราะผู้สื่อสารย่อมต้องการผลจากการสื่อสาร ผลจากการสื่อสารที่ผู้ส่งสารหวังนี้เป็นประสิทธิผลของการสื่อสาร โดยทั่วไปมักได้แก่การเพิ่มความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม

เนื่องจาก การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตวิทยา กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม การพิจารณาผลของการสื่อสารในระดับบุคคลจึงสามารถนำเอา วิธีการจำแนกวัตถุประสงค์ในการศึกษา (Taxonomy of Educational Objectives) ของเบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom) และคณะ มาแสดงขอบเขตในการแบ่ง เพราะสามารถจะช่วยชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในผลของการสื่อสารที่มีผลต่อบุคคลได้ชัดเจน ซึ่งมี ทั้งหมด ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑. ประสิทธิภาพของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงพุทธิพิสัย

ผลของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงพุทธิพิสัย หมายถึง ผลของการสื่อสารที่ผู้ส่งสารต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสารเกี่ยวกับด้านความรู้ ความคิด ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเกิดขึ้นในสมอง ไม่สามารถมองเห็นได้ง่ายนัก เพราะเป็นผลของความสามารถ และทักษะทางด้านสมองในการคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แบ่งย่อยออกได้เป็น ๖ ระดับ จากระดับต่ำไปสูง ดังนี้

๑) ความรู้-ความจำ (Knowledge or Recall) คือการสื่อสารที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้รับสารสามารถจำหรือระลึกได้ มี ๓ ลักษณะ คือ^{๑๕}

^{๑๕}

- ก. ความรู้เฉพาะเรื่องที่ทำกาสื่อสาร
- ข. ความรู้เกี่ยวกับวิถีทางและวิธีการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ
- ค. ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวคิดและโครงสร้าง

๒) ความเข้าใจ (Understanding or Comprehension) เป็นผลของการสื่อสารที่ผู้รับสารสามารถแปลความได้ ตีความได้ และขยายความด้วยคำพูดของตนเองได้ โดยมีความเข้าใจในเรื่องราวหรือเนื้อหาของสาร แบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ

- ก. การแปลความ คือการจับใจความให้ถูกต้องกับสิ่งที่สื่อความหมาย
- ข. การตีความ เป็นการสรุปเรื่องราวของสารโดยการจัดระเบียบขึ้นใหม่
- ค. การขยายความ เป็นการขยายเนื้อหาของสารที่เหนือไปกว่าขอบเขตที่รู้

๓) การนำไปใช้ (Application) เป็นการที่ผู้รับสารนำเนื้อหาสาระของสาร อันเกิดจากความรู้ ความเข้าใจในวิธีการ แนวคิด หลักการ และทฤษฎี ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ที่เป็นจริงได้

๔) การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถของผู้รับสารในการแยกเนื้อหาสาระที่สับสนปนเปออกเป็นหน่วยหรือองค์ประกอบย่อยได้อย่างมีความหมาย และแสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นความคิด และความสัมพันธ์ต่อกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๕) การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถของผู้รับสารในการนำหน่วยต่าง ๆ หรือส่วนต่าง ๆ ของสารจัดเรียงเรียงหรือรวบรวมเข้าด้วยกันอย่างมีระเบียบ เป็นแบบแผนเพื่อให้ได้แนวทางใหม่ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้

๖) การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถของผู้รับสารในการตัดสินคุณค่าของสารตามเกณฑ์ที่กำหนดได้อย่างถูกต้อง

๒. ประสิทธิผลของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงเจตพิสัย

การสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารมีการยอมรับ ที่จะมีการเปลี่ยนแปลง และให้การยอมรับ ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ^{๕๕} ฉะนั้นสื่อบุคคลจะก่อประสิทธิผล

^{๕๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน้า ๔๒๖-๔๓๒.

^{๕๖} ญัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข(ฉบับย่อ), หน้า ๓๐.

ทางการสื่อสารมาก ทำให้ผู้รับสารเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเจตพิสัย คือมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในจิตใจ ลักษณะนิสัย คุณธรรม และค่านิยม ซึ่งรวมกันเรียกว่า “ทัศนคติ” นี้ จัดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเจตพิสัย เพราะผลของการสื่อสารเกิดขึ้นในจิตใจอันเกี่ยวข้องกับผูกพันความรู้สึกนึกคิดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สามารถจำแนกได้ เป็น ๕ ระดับ คือ

๑) การยอมรับ (Receiving Attending) เป็นความสามารถของผู้รับสารในการยอมรับรู้เนื้อหาสาระของสารที่เสนอต่อสิ่งเร้าได้อย่างจับใจ โดยเต็มใจรับฟัง เกิดความสนใจ และตั้งใจ

๒) การตอบสนอง (Responding) เป็นความพร้อมของผู้รับสารที่จะตอบสนองต่อผลการสื่อสารอย่างเต็มใจและพอใจ ด้วยการแสดงความคาดหวังออกมาให้ประจักษ์

๓) การสร้างค่านิยม (Valuation) เป็นพฤติกรรมของผู้รับสารที่ความรู้สึกตระหนักหรือสำนึกต่อคุณค่าความสำคัญหรือคุณธรรมของเนื้อหาสาระในสารที่สื่อไปบ้าง จนได้รับความชื่นชอบหรือกำหนดให้เป็นค่านิยม

๔) การจัดรูปแบบ (Organization) มีการเข้าถึงแนวคิดหรือมโนคติของคุณค่าในผลของการสื่อสารที่บังเกิดกับผู้รับสาร โดยนำค่านิยมนั้น มาจัดเป็นรูปแบบของระบบคุณค่าขึ้น

๕) การปฏิบัติเป็นนิสัย (Characterization) เมื่อความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการสื่อสารได้ก่อรูปขึ้นมาในจิตใจ สิ่งที่ตามมาคือผู้รับสารจะแสดงพฤติกรรมที่เป็นนิสัยในลักษณะนั้นออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ

๓. ประสิทธิผลของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงทักษะพิสัย

การสื่อสารในลักษณะนี้ นอกจากจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้และทัศนคติแล้ว ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการปฏิบัติ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะและความชำนาญในตัวผู้รับสาร สามารถจำแนกได้ ๕ ระดับ ดังนี้

๑) การลอกเลียนแบบ (Imitation) ผู้รับสารจะพิจารณาเลือกตัวแบบหรือตัวอย่างเพื่อปฏิบัติตามขั้นตอน ซึ่งเป็นผลมาจากการสื่อสาร โดยการเริ่มต้นการเลียนแบบตัวอย่างที่ตนสนใจ

๒) การลงมือทำตามแบบ (Manipulation) ผู้รับสารลงมือกระทำการตามแบบที่ตนได้เลือกแบบไว้แล้ว

๓) การทำได้อย่างถูกต้อง (Precision) เป็นขั้นที่ผู้รับสารได้เลือกตัดสินใจแล้วว่า จะทำตามแบบที่พิจารณาเห็นว่าถูกต้อง โดยค่อย ๆ ก่อรูปเป็นทักษะและความชำนาญทีละน้อย

๔) การทำอย่างต่อเนื่อง (Articulation) ผู้รับสารกระทำไปแล้วเห็นว่าถูกต้องจึงกระทำอย่างต่อเนื่องกันสม่ำเสมอ

๕) กระทำโดยธรรมชาติ (Naturalization) ผู้รับสารกระทำไปจนเกิดทักษะความชำนาญจนสามารถปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติเป็นธรรมชาติตามปกติ

นอกจากนั้น Cutlip and Center ยังได้กล่าวถึงประสิทธิผลของการสื่อสารว่าจะต้องประกอบไปด้วย หลักสำคัญ ๗ ประการในการสื่อสารดังนี้ คือ

(๑) ความถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารที่จะได้ผลสารจะต้องมีความถูกต้อง และผู้ส่งสารควรจะเป็นผู้นำเชื่อถือ เป็นผู้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญ มีความน่าไว้วางใจและเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร

(๒) ความเหมาะสมกับกาลเทศะ (Context) เช่นเนื้อหาสาระที่ใช้ในการสื่อสารต้องสอดคล้องกลมกลืน ไม่ขัดกับวัฒนธรรมของสังคม สิ่งแวดล้อม บุคคลเวลาและสถานที่

(๓) เนื้อหาสาระ (Content) สารที่ส่งต้องมีเนื้อหาสาระ เป็นประโยชน์ มีคุณค่า และสำคัญต่อผู้รับ รวมทั้งเหมาะสมและสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อ ทักษะ และค่านิยม ของผู้รับให้มากที่สุด และต้องก่อให้เกิดความหมายบางอย่างแก่ผู้รับ มีความเข้าใจความหมาย เพื่อเป็นปัจจัยในการนำเอาข่าวสารนั้นไปประพฤติปฏิบัติ

(๔) ความแจ่มแจ้งชัดเจน (Clarity) สารนั้นต้องง่ายมีความชัดเจน แจ่มแจ้ง ไม่คลุมเครือ หรือตีความหมายได้หลายแง่สามารถทำให้เห็นภาพพจน์ได้ชัดเจน

(๕) ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (Continuity and Consistency) จะเป็นการย้ำและเตือนความจำของผู้รับ แต่ต้องระวังมิให้เกิดความซ้ำซาก น่าเบื่อหน่าย และความต่อเนื่องต้องกระทำเป็นประจำ กำหนดเวลาแน่นอน

(๖) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) สื่อแต่ละชนิดมีความแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ ฉะนั้นผู้ส่งสารควรเลือกช่องทาง หรือสื่อที่เหมาะสมกับผู้รับและสถานการณ์ในการสื่อสารกับใคร อย่างไร เมื่อไร

(๗) ความสามารถของผู้รับ (Capability Of audience) ผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของผู้รับ ทั้งทางด้านความรู้และการรับรู้ ทางร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมของผู้รับความสามารถของผู้รับ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดปัจจัยทั้ง ๖ ประการข้างต้น ถ้าเรา

ไม่รู้จักรับสารไม่รู้ถึงความสามารถของผู้รับ การเตรียมเนื้อหาของสารให้ชัดเจนแจ่มแจ้งต่อเนื่อง การเลือกสื่อและช่องทาง ก็ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๐}

๒.๑.๔ ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สื่อบุคคล

ปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสาร เกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งทำให้การสื่อสารผิดพลาดและล้มเหลว จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม สาเหตุที่เป็นปัญหาและอุปสรรคนั้น คือ^{๒๑}

(๑) สิ่งรบกวน เกิดได้ ๒ ประเภทคือ สิ่งรบกวนทางด้านกลไกการรับสาร ซึ่งเกิดจากช่องทางการสื่อสาร ในการรับด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ การเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น สัมผัส และลิ้มรส รวมทั้งสิ่งรบกวนทางด้านความหมายของภาษา ภาษาท่าทางที่ใช้ในการสื่อสาร

(๒) ภูมิหลังด้านสังคมของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ภูมิหลังต่าง ๆ ส่วนมีอิทธิพลในด้าน การเลือกในการสื่อสาร คือเลือกรับรู้ เลือกสนใจ เลือกตีความหมาย และเลือกจดจำ

(๓) บุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล ทั้งนี้เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้น มีบุคลิกภาพ ความคิด ความรู้สึก ทัศนคติต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน จึงสามารถรับรู้การสื่อสารได้ในระดับที่ต่างกัน ในแต่ละบุคคล

(๔) ทักษะและความรู้ในการสื่อสาร ทักษะและความรู้ของผู้ส่งสารและรับสารนั้น ถ้ามีความพร้อมในการส่งและการรับสารแล้ว ย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารได้

(๕) สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมในการสื่อสาร การสื่อสารที่มีประสิทธิผลนั้น ย่อมจะต้องขจัดปัญหาและอุปสรรคในเรื่องเวลา สถานที่ บรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

(๖) สภาพการสื่อสาร การสื่อสารอาจมีปัญหาเข้าใจไม่ตรงกัน หากการสื่อสารนั้นขาดการติดตามผล ขาดการโต้ตอบกลับ (Feedback) ซึ่งโดยปกติ ผู้ส่งสารต้องติดตามผลว่าผู้รับเข้าใจตรงกันหรือไม่ ถ้าไม่ตรงต้องแก้ไข ปรับปรุงหาวิธีการใหม่ให้เหมาะสม

ปัญหาและอุปสรรคของการสื่อสารนั้น เป็นสิ่งที่ผู้สื่อสารจะต้องเรียนรู้ และแสวงหาวิธีการในการแก้ไขไปตามสถานการณ์และสถานการณ์ของการสื่อสารในแต่ละครั้ง ปัญหาและ

^{๒๐} ผศ. วาสนา จันทรหัสว่าง, ผศ. ทศนีย์ อินทรสุขศรี, การสื่อสารเพื่อพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๒.

อุปสรรคอาจมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของการสื่อสารนั้น ๆ การแก้ไขปัญหาและอุปสรรค
ได้ถูกจุด ก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๒ แนวคิดในเรื่องรูปแบบการสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากที่มีความแตกต่างกันในเรื่อง
คุณลักษณะทางด้านประชากรศาสตร์ (Heterogeneous) และไม่เป็นที่รู้จักของผู้รับสาร
(Anonymous) มีความเป็นสาธารณะ (Public) ข่าวสารที่มีความหลากหลาย
(Variety) จะถูกส่งผ่านช่องทางที่เรียกว่าสื่อมวลชนไปยังสาธารณชนภายในระยะเวลาอันสั้นใน
เวลาเดียวกัน

๒.๒.๑ ธรรมชาติของการใช้สื่อมวลชน (The Nature of Mass Communication)

ธรรมชาติหรือลักษณะของการใช้สื่อมวลชน มีลักษณะที่ควรศึกษาดังนี้ คือ

๑) คุณลักษณะขององค์ประกอบในการสื่อสาร ผู้ส่งสาร (Source) ในกระบวนการ
สื่อสารมวลชน ได้แก่หน่วยงานหรือองค์กรทางด้านการสื่อสารมวลชน ที่มีความสลับซับซ้อนและต้อง
เสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจการค่อนข้างสูง ผู้ส่งข่าวจะเป็นผู้ที่สังกัดอยู่กับองค์กรหรือข่าวสาร
มากกว่าบุคคลธรรมดา เช่น นักข่าวของโรงพิมพ์ กองบรรณาธิการ ผู้เขียนประจำคอลัมน์หนังสือพิมพ์
หรือของสถานีโทรทัศน์ เป็นต้น ข่าวสารที่นำมาเสนอจะมาจากแหล่งข่าวสารที่เป็นแหล่งข่าวสารที่
สอง (Secondary Source) สาร (Message) จะปรากฏออกมาเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ
คือเป็นข่าว (News) และข่าวสาร (Information) ข่าวสารมีความหลากหลาย (Variety)
และมีลักษณะทั่ว ๆ ไปเป็นสาธารณะ (Public) มีความรวดเร็ว (Rapid) และไม่ยั่งยืน
(Transient) สื่อที่ใช้ในการส่งข่าวสารจะเป็นสื่อที่มีสมรรถนะในการส่งที่กว้างขวาง ครอบคลุม
และสามารถเข้าถึงผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเพศ อายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพทาง
เศรษฐกิจและสังคม

๒) ลักษณะสาธารณะ (Public) หมายถึง การสื่อสารที่มุ่งส่งไปยังสาธารณะ ไม่
เป็นการสื่อสารแบบส่วนตัว สารที่ส่งออกไปได้มุ่งเฉพาะเจาะจงไปยังใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

ดังนั้น เนื้อหาของสารที่เผยแพร่ออกไปจึงกว้างขวางเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ ทำให้ผู้รับสารทั้งหลายสามารถที่จะรับทราบข่าวสารเดียวกันในเวลาเดียวกัน หรือในเวลาใกล้เคียงกัน

๓) **ลักษณะความรวดเร็ว (Rapid)** การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารที่รวดเร็ว เพราะเรื่องราวข่าวสารที่เผยแพร่ออกไปนั้น ต้องการที่จะส่งไปถึงผู้รับสารจำนวนมากในลักษณะที่ผู้รับสารแต่ละคนได้รับสารภายในระยะเวลาอันสั้น

๔) **ลักษณะความไม่ยั่งยืน (Transient)** การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารที่ไม่ยั่งยืนเพราะมีเจตนาที่จะให้ผู้รับใช้เรื่องราวข่าวสารนั้นในทันที ดังนั้น สารที่ส่งออกไปจึงมีลักษณะที่ถูกใช้ให้หมดไป และบางส่วนเป็นการตอบสนองเจตนาของการใช้สื่อที่เป็นการบริโภคแบบทันทีทันใด (Consolatory Purpose) ดังนั้นข่าวที่ปรากฏจะมีอายุสั้น ๆ และจะมีข่าวใหม่ ๆ ออกมาทุก ๆ วัน

๕) **สื่อ (Media)** สื่อที่ใช้ในกระบวนการสื่อสารมวลชนเรียกว่า “สื่อมวลชน” (Mass Media) ซึ่งหมายถึงสื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในเวลาเดียวกัน โดยทั่วไปเราอาจแบ่งสื่อมวลชนออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

ก. **สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media)** ได้แก่ สื่อมวลชนที่ส่งข่าวสารต่าง ๆ โดยสื่อที่ใช้การพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และหนังสือ ฯลฯ เป็นต้น

ข. **สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic)** ได้แก่ สื่อมวลชนที่ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการส่งและรับข่าวสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ฯลฯ เป็นต้น

๖) **ผู้รับสาร (Receiver)** ผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารมวลชนนั้นจะเป็นผู้รับสารมวลชน (Mass Audience) ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ (Heterogeneous) อันได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ถิ่นที่อยู่อาศัย ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ส่งสารยังไม่ทราบหรือไม่สามารถระบุได้ว่าผู้รับสารของตนเองเป็นใคร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าผู้รับสารไม่เป็นที่รู้จักของผู้ส่งสาร (Anonymous)^{๒๒}

^{๒๒} รศ. กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, หน้า ๘๖-๘๗.

๒.๒.๒ ประเภทของการสื่อสารมวลชน (Kind Of Mass Communication)

การสื่อสารมวลชน เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปที่แตกต่างจากการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๒ ประการ คือประการแรก กลุ่มผู้รับสารจะต้องเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในสังคมหรือมีประสบการณ์ร่วมกัน แต่เป็นกลุ่มชนที่มีความหลากหลายและมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่จำเป็นต้องเคยรู้จักกันหรือมีประสบการณ์คล้ายคลึงกันมาก่อน ประการที่สอง สื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชน จะเป็นประเภทสื่อที่สัมผัสได้ทั้งด้วยการมองเห็น (Visual Transmitter) สื่อที่สัมผัสได้ด้วยการฟัง (Audio Transmitter) และสื่อที่สัมผัสได้ทั้งด้วยการเห็นและการฟัง (Audio-Visual Transmitter) สื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชนนี้ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น

การแบ่งประเภทสื่อตามลักษณะประการที่ ๒ ของการสื่อสารมวลชนนี้ เป็นการแบ่งประเภทสื่อโดยอาศัยการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสเป็นหลัก ลักษณะสำคัญของสื่อทั้ง ๓ ประเภทมีดังนี้

๑. สื่อที่รับได้ด้วยการมองเห็น (Visual Media หรือ Visual Transmitter) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สัญลักษณ์ หนังสือ ภาพถ่าย และภาพวาด เป็นต้น สื่อเหล่านี้ผู้รับสารสามารถรับสารได้โดยการอ่าน การมองเห็น เช่น การอ่านหนังสือพิมพ์ การดูรูปภาพ การดูสัญญาณจราจรต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ประสาทหูหรือการได้ยิน ก็สามารถเข้าใจและตีความสารนั้น ๆ ได้ ประเภทของสื่อที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็นนี้ มีลักษณะและวิวัฒนาการที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันพอสรุปได้ ดังนี้

ก. หนังสือพิมพ์ (Newspaper) เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์เราจะสามารถทราบข่าวสาร เหตุการณ์และสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าใกล้ตัวและไกลตัวได้จากหนังสือพิมพ์ โดยทั่วไปหนังสือพิมพ์จะมีระยะเวลาที่ออกในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เป็นรายวันหรือรายปักษ์ เป็นต้น ลักษณะที่เด่นและเฉพาะของหนังสือพิมพ์จะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ไม่ได้ยืบบเล่ม เหมือนหนังสือหรือนิตยสารทั่วไป^{๒๓}

^{๒๓} พชร บัวเพ็ชร, คู่มือเตรียมเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่สยามสปอร์ต

ข. นิตยสาร (Magazine) เป็นสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ ที่มีบทบาทหน้าที่อย่างสำคัญต่อสังคมปัจจุบัน นิตยสารทุกประเภทมีอิทธิพลต่อผู้อ่านในหลาย ๆ ด้านรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การพัฒนาในหลายรูปแบบ นิตยสาร จึงหมายถึง สิ่งพิมพ์ซึ่งตามปกติมีปกอ่อน ระบุกำหนดออกที่แน่นอนประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง เช่น บทความต่าง ๆ โดยผู้เขียนหลายคน บทสัมภาษณ์ เรื่องสั้น นวนิยาย บทวิจารณ์ ข่าวต่าง ๆ และโฆษณา มีภาพประกอบค่อนข้างมาก เป็นต้น นิตยสารนับได้ว่าเป็นสื่อที่มีลักษณะและธรรมชาติที่มีรูปแบบแปลก แตกต่างไปจากสื่อประเภทอื่น ๆ ในลักษณะ “บทบาท” และ “หน้าที่”^{๒๔}

ค. หนังสือ (Book) เป็นสื่อมวลชนอีกประเภทหนึ่งที่มีบทบาทต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง ในสังคมปัจจุบัน หนังสือเป็นสื่อเอกสารที่ให้ทั้งความรู้ทั่วไป ความรู้ทางด้านวิชาการ และให้ความบันเทิง เช่น นิยาย เรื่องสั้น สารคดี ตำรา มีทั้งของเอกชน และราชการ ลักษณะเฉพาะของหนังสือคือ มีความมั่นคงถาวร มีรูปเล่มที่สมบูรณ์และมีความหลากหลาย และเป็นสื่อที่ใช้ได้ยาวนานกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ บทบาทของหนังสือยังครอบคลุมไปทุกวงการวิชาชีพไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ แม้กระทั่งดนตรี ศิลปะ และกีฬา เป็นต้น

ง. ภาพถ่าย (Photography) ภาพถ่ายก็เป็นสื่อประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวกลางนำสาร คือภาพที่ปรากฏอยู่และเรื่องราวหรือเนื้อหาของภาพนั้นไปสู่ผู้รับสาร ตัวอย่างเช่น ภาพทิวทัศน์ เป็นสื่อนำความงดงามของสถานที่ที่ปรากฏอยู่ในภาพเสนอต่อผู้รับสาร ทำให้ผู้รับสารเกิดความสนใจ อยากจะไปพบเห็นด้วยตาของตนเองหรืออยากจะไปเที่ยวที่นั่น เป็นต้น

๒. สื่อที่รับได้ด้วยการฟัง (Audio Media) สื่อมวลชนที่จัดอยู่ในประเภทนี้ ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง สำหรับสื่อประเภทนี้จะไม่มีภาพหรือการมองเห็นเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เลย การสื่อสารจึงต้องใช้การพูด การอธิบาย เพื่อให้เกิดภาพในสมองของผู้รับฟัง ดังนั้นการบรรยายที่ชัดเจนถี่ถ้วนทั้งในแง่ของเนื้อหาและภาษาที่ใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการใช้สื่อประเภทนี้อย่างมาก

วิทยุกระจายเสียง หมายถึง การส่งคลื่นเสียง ซึ่งก็คือสารไปกับคลื่นวิทยุ หรือคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าโดยการผสมคลื่นทั้งสอง แบบเอเอ็ม หรือเอฟเอ็ม การผสมคลื่นเอเอ็ม คือการผสมคลื่นทางความกว้างหรือแอมพลิจูด (Amplitude) ของคลื่น โดยส่วนที่เป็นแอมพลิจูดของเสียงจะอยู่ด้านนอกของคลื่นวิทยุทั้งด้านนอกของคลื่นวิทยุทั้งด้านบนและล่าง พลังงานคลื่นเสียงจะควบคุมคลื่นวิทยุให้เปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของแอมพลิจูดของคลื่นเสียงที่เข้าไปผสม ส่วนการผสมคลื่น

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

เอฟเอ็ม เป็นการผสมคลื่นทางความถี่ คือ เพื่อนำคลื่นเสียงผสมกับคลื่นวิทยุแล้วคลื่นเสียงจะควบคุมให้ความถี่เปลี่ยนไป

วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่เกิดขึ้นก่อนวิทยุโทรทัศน์ ในระยะแรกจึงเป็นสื่อที่มีอิทธิพลมาก การเสนอรายการในช่วงแรกจะเป็นการรายงานข่าว และเหตุการณ์จริงหรือถ่ายทอดสดจนกระทั่งเมื่อวิทยุโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทในฐานะสื่อมวลชน วิทยุกระจายเสียงจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดรายการ จากการถ่ายทอดสดนอกสถานที่เป็นการจัดรายการในสถานีและเน้นเนื้อหาเพื่อความบันเทิงมากขึ้น

นอกจากนั้น อาจรวมถึงประเภทของสื่อที่บันทึกเสียงเข้าไป เช่น เทป เครื่องเล่น Mp3 แผ่นซีดี (CD) แผ่นดีวีดี (DVD) เป็นต้น ที่สามารถบันทึกเสียงเข้าไปได้ เราอาจเรียกสื่อประเภทนี้ว่า “สื่อบันทึก” ก็ได้ สื่อประเภทนี้ จะต้องใช้ร่วมกับวิทยุเทป หรือเครื่องเล่นซีดี (CD) เครื่องเล่นดีวีดี (DVD) โดยเฉพาะสื่อบันทึกที่เป็น ซีดี (CD) และดีวีดี (DVD) เครื่องเล่น Mp3 ซึ่งมีความสามารถในการบันทึกสูง มีความจุเนื้อหา และข้อมูลได้ค่อนข้างมาก และก็เป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้น ทำให้สื่อบันทึกเริ่มเก่าอย่างเช่นเทปคลาสเซต มีบทบาทน้อยลง

๓. สื่อที่รับได้ด้วยการฟังและการมองเห็น (**Audio-Visual Media**) เป็นสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั้งเสียงและภาพ ได้แก่ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ผู้รับสารสามารถรับสารได้โดยการมองเห็นและการได้ยินพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะได้เปรียบในแง่ความเข้าใจของผู้รับ เพราะจะมีความเข้าใจในสารง่ายกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ

ก. โทรทัศน์ (**Television**) เป็นสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้เป็นจำนวนมาก และรวดเร็ว ระบบวิทยุโทรทัศน์เป็นระบบที่หมายถึง กระบวนการส่งและรับโทรทัศน์โดยฝากสัญญาณภาพและเสียงไปกับคลื่นวิทยุส่งออกอากาศไปเข้าเครื่องรับโทรทัศน์ที่เปิดรับอยู่ ในการส่งโทรทัศน์จะต้องเปลี่ยนภาพและเสียงให้เป็นคลื่นไฟฟ้าด้วยกล้องโทรทัศน์ก่อน แล้วส่งไปบังคับคลื่นวิทยุที่เครื่องส่ง ให้คลื่นวิทยุมีรูปคลื่นเป็นทำนองเดียวกับคลื่นภาพ แล้วส่งกระจายไปในอากาศด้วยเสาอากาศไปเข้าเครื่องรับ เครื่องรับก็จะรับคลื่นวิทยุที่มีคลื่นโทรทัศน์อยู่ด้วยมายายให้แรงขึ้นแล้วตัดเอาคลื่นวิทยุออกให้เหลือแต่คลื่นโทรทัศน์แล้วส่งเข้าหลอดภาพ หลอดภาพจะเปลี่ยนคลื่นโทรทัศน์เป็นภาพ ส่วนเสียงจะส่งไปขยายให้แรงขึ้นแล้วส่งไปเข้าลำโพงเกิดเป็นเสียงพร้อมกับภาพ

ปัจจุบัน สื่อมวลชนประเภทวิทยุโทรทัศน์ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงบริการ ข่าวสาร ให้ความรู้ และให้ความบันเทิงแก่ผู้รับหรือผู้ชมเป็นอย่างมาก ในด้านการบริหารประเทศ สื่อมวลชนประเภทนี้ จะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับรัฐบาลเป็นอย่างดี

ข. ภาพยนตร์ (Moving Pictures) เป็นสื่อประเภทภาพเคลื่อนไหว อันหมายถึง การเคลื่อนไหวของภาพชุด ซึ่งอาศัยหลักการรับรู้ของประสาทตาของมนุษย์ ซึ่งจะเก็บภาพที่มองเห็น อยู่ในความทรงจำประมาณเศษหนึ่งส่วนสิบวินาที ถึงเศษหนึ่งส่วนยี่สิบวินาทีก่อนที่ภาพจะหายไป ดังนั้นการทำให้ภาพนิ่ง ๒๔ ภาพ เคลื่อนไหวภายใน ๑ วินาที จะทำให้ประสาทตาของมนุษย์รับภาพที่ เคลื่อนไหวต่อเนื่องกัน ทั้ง ๆ ที่ภาพชุดนั้นเป็นภาพนิ่ง หลักการอันนี้เองที่นำมาใช้ในการผลิตภาพยนตร์

ในปัจจุบันสื่อภาพยนตร์มีบทบาทมาก ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ให้ความรู้ ข้อคิด ความบันเทิง และสีสันของชีวิต บางครั้งหลายคนอาจจะไม่คิดว่าสิ่งที่เรากำลังทำนั้น เป็นสิ่งที่เราซึมซับถ่ายทอดมาจากภาพยนตร์โดยไม่รู้ตัว ก็เป็นได้

ค. การแสดงบนเวที (Theatre) ถือได้ว่าเป็นสื่อที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาสื่อที่มีการ รับรู้ด้วยการเห็น การได้ยิน และการฟัง ซึ่งหมายรวมถึงอุปรากร (Opera) การแสดงระบำต่าง ๆ หุ่นกระบอก ดนตรี ละคร เป็นต้น

ในปัจจุบัน การสื่อสารประเภทนี้ก็ยังคงได้รับความนิยม แต่ก็มีการแสดงบางอย่างลด ความนิยมเสื่อมถอยลงไปตามกาลเวลา สื่อประเภทนี้โดยมากเป็นสื่อที่เน้นให้ความบันเทิง โดยมีสาระ มีคติธรรมแอบแฝงไปกับการแสดงด้วย^{๒๕}

๒.๑.๓ ประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชน (Effect of Mass Communication)

เมื่อมีการสื่อสารเกิดขึ้น สิ่งก็ตามมาก็คือผลของการสื่อสาร ตามกระบวนการสื่อสารซึ่ง จะประกอบด้วย ผู้ส่งสาร ทำการส่งข่าวสาร โดยผ่านช่องทางการสื่อสารไปยังผู้รับสารนั้น เมื่อผู้รับ ได้รับสารนั้นแล้วย่อมมีปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นอาจเป็นการ เปลี่ยนแปลงในด้านความรู้สึกริเริ่มคิด อารมณ์ รวมไปถึงความรู้ความเข้าใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร นั้นด้วย

ในการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การสื่อสารการตลาด หรือการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เราอาจเรียกผลที่เกิดขึ้นจากการใช้การสื่อสารมวลชนว่า ประสิทธิภาพ (Effectiveness) หรือ ประสิทธิภาพ (Efficiency) แต่ในการเสนอข่าวสารและการบันเทิงของสื่อมวลชนโดยทั่วไป

^{๒๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน้า. ๓๖๐-๓๖๔.

ผลที่เกิดขึ้นมักจะถูกเรียกรวม ๆ ว่า อิทธิพล (Influence) หรือบางทีก็ถูกเรียกไปในเชิงลบว่า ผลกระทบ (Impact)^{๒๖} แต่โดยความหมายแล้วก็หมายถึงสิ่งเดียวกัน เพราะประสิทธิผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ๓ ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ (Knowledge Change) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude Change) และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior Change)

ส่วนผลของการสื่อสารนั้น ในที่นี้ได้แบ่งเป็นความดีและไม่ดีของผลที่เกิดขึ้น เป็นการพิจารณาว่าผลของการสื่อสารในครั้งนั้น ๆ ก่อให้เกิดผลดีต่อบุคคล หรือต่อสังคมหรือไม่ หรืออีกแง่หนึ่งคือเป็นผลที่ทำให้ผู้ส่งบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งใจหรือไม่ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ผลทางบวก (Positive Effect) ได้แก่ผลของการสื่อสารที่บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร เป็นผลที่ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อบุคคลและสังคม

๒) ผลทางลบ (Negative Effect) ได้แก่ผลของการสื่อสารที่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร และผลที่เกิดขึ้นนั้นก่อให้เกิดผลในทางที่ไม่ดีต่อบุคคลและต่อสังคม

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ประสิทธิผลของการสื่อสาร จะเกิดขึ้นที่ผู้รับสารหลังจากที่ได้รับรู้สารจากสื่อมวลชน ความเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นที่การรู้ (Cognitive Change) ทัศนคติ (Attitude Change) หรือพฤติกรรม (Behavioral Change) อาจจะเกิดขึ้นทันทีหรือเกิดในเวลาต่อมา โดยผู้รับสารอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ซึ่งหมายความว่า ผลอาจจะตั้งสมเป็นผลระยะยาว ที่อาจจะไปปรากฏให้เห็นในวัฒนธรรม (Mass Culture) อาทิ การกิน การอยู่ การแต่งกายของประชาชนแทบทั่วโลก ที่เป็นผลของสื่อมวลชนทางตะวันตก^{๒๗} ทั้งสิ้น

๒.๒.๔ ปัญหาและอุปสรรคการใช้การสื่อสารมวลชน

ปัญหาและอุปสรรค คือสิ่งกีดขวางที่ทำให้กระบวนการสื่อสารมวลชนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรนั้น สามารถแบ่งออกไปได้ ๒ ชนิด คือ^{๒๘}

^{๒๖} รศ.ดร.สมควร กวียะ, การสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพฯ ฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๘.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

^{๒๘} ผศ. อรุณีประภา หอมเศรษฐี, สื่อสารมวลชนเบื้องต้น, หน้า ๗๙-๘๑.

๑. **Mechanical Noise** คือ สิ่งรบกวนองค์ประกอบของสื่อ เช่น เสียงรบกวน คลื่นวิทยุโทรทัศน์ ทำให้ภาพมัวหรือภาพลั้ม ส่วนในเรื่องของภาษาเขียน ได้แก่ การพิมพ์ที่เลอะเลือน หน้าที่กระดาษที่ขาดหายไป หนังสือพิมพ์เย็บขึ้น และสกปรก หรือภาพโฆษณาที่พร่ามัวไม่ชัดเจน เป็นต้น

๒. **Semantic Noise** ได้แก่ การใช้คำแสดงความหมายต่าง ๆ การใช้ภาษาที่คนฟังฟังแล้วไม่เข้าใจ การใช้ภาษายากหรือสำนวนที่คนฟังหรืออ่านแล้วไม่รู้เรื่อง ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจผิด และทำให้ผู้ฟังตีความหมายไปคนละเรื่องกับที่ผู้ส่งสารต้องการ

ความเข้าใจผิดต่าง ๆ ในสื่อสารมวลชนอาจเกิดจาก **Mechanical Noise** หรือ **Semantic Noise** ซึ่งนอกจาก ๒ สิ่งดังกล่าวแล้ว ยังมีสิ่งอื่น ๆ ซึ่งกีดขวางความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ สิ่งเหล่านี้ คือ ความแตกต่างระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารนั่นเอง ความแตกต่างในภูมิหลังของทั้ง ๒ ฝ่าย (**Field of Experience**) เช่น การที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวการเมือง แต่ผู้อ่านเป็นชาวบ้านธรรมดาที่ไม่สนใจเรื่องการเมือง หรือไม่มีความรู้ในเรื่องนี้เลย ความแตกต่างในเรื่องนี้ อาจแบ่งได้ คือ

- ก. ความแตกต่างในด้านการศึกษา
 - ข. ความแตกต่างในด้านความสนใจ
 - ค. ความแตกต่างในด้านประสิทธิภาพของสมอง
 - ง. ความแตกต่างของระดับภาษาและการใช้ภาษา
- นอกจากนั้น ยังมีสิ่งกีดขวางอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับตัวผู้ส่งและผู้รับสาร ซึ่งรวมไปถึงสถานะสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้แก่
- ก. ความไม่นับถือกันของกลุ่มชน
 - ข. ความแตกต่างกันในปัจจัยต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ และชั้นของสังคม
 - ค. สถานะแวดล้อมในขณะที่ทำการสื่อสาร
 - ง. ความกดดันทางร่างกายและจิตใจในระหว่างที่ทำการสื่อสาร
 - จ. โอกาสที่จะได้ตอบหรือซักถามไม่มี โดยเฉพาะในกระบวนการสื่อสารมวลชน มักไม่มีโอกาสที่จะได้ตอบกลับ (**Feedback**)
 - ฉ. ความสามารถในการส่งสารของผู้ส่งและสมรรถภาพของผู้รับสารไม่ดีพอ
 - ช. ตัวสารเองนั้น ไม่มีความสำคัญหรือความหมาย รวมทั้งการจัดระเบียบของสารดีพอที่จะทำให้มวลชนเข้าใจได้

สิ่งรบกวนดังกล่าวมานี้ จะทำให้กระบวนการสื่อสารมวลชนเกิดความล้มเหลวขึ้นได้ หรือที่เรียกว่า **Communication breakdown** นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งขัดขวางในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ **Effective Communication** สิ่งดังกล่าวนี้ได้แก่ การเลือกรับสารของมวลชน สังกัดได้จากตัวเราเอง จะเห็นว่าเราเลือกอ่านข้อความ เลือกอ่านหนังสือพิมพ์บางฉบับ หรือนิตยสารบางเล่ม เลือกฟังสถานีวิทยุที่เราต้องการและสนใจ หรือเลือกชมรายการโทรทัศน์บางรายการ เรามักไม่อดทนต่อสิ่งที่เราไม่มีความสนใจ ทั้งนี้เนื่องจากสื่อสารมวลชนในปัจจุบันมีมากมายหลากหลายชนิดให้เราเลือก ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเราไม่สามารถที่จะติดตามหรือรับสารได้หมดทุกประเภท อาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น ข้อจำกัดของปัจจัยทางการเงิน ปัจจัยทางเวลา เป็นต้น สิ่งดังกล่าวทั้งหมด จึงจัดได้ว่า เป็นปัญหาและอุปสรรคของการใช้การสื่อสารมวลชน อันเป็นสาเหตุที่ทำให้การสื่อสารไม่ประสบความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สื่อสารต้องการ

๒.๒.๕ การเปรียบเทียบคุณลักษณะของสื่อ

ในกระบวนการสื่อสาร ผู้สื่อสารจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจคุณลักษณะของสื่อแต่ละประเภท ทั้งในด้านบวกและลบ ซึ่งจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถคาดคะเนกระบวนการในการส่งและรับข่าวสารได้ดียิ่งขึ้น ดังอาจสรุปข้อคิดในการพิจารณาเลือกสื่อตามคุณลักษณะของสื่อบุคคลและสื่อมวลชนแต่ละประเภทได้ ดังนี้

- (๑) เลือกสื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร
- (๒) เลือกสื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางการสื่อสาร
- (๓) เลือกสื่อให้เหมาะสมกับงบประมาณที่มีอยู่
- (๔) เลือกสื่อให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ การพิจารณาปัจจัยดังกล่าวจะทำให้การสื่อสารสำเร็จได้ยิ่งขึ้น

สื่อแต่ละประเภท มีคุณลักษณะที่แตกต่างกันอันจะมีผลต่อการรับรู้ของผู้รับสาร ดังนั้นในการนำสื่อแต่ละประเภทมาเปรียบเทียบในคุณลักษณะต่าง ๆ อาทิ รูปแบบการรับรู้จากสื่อ การไหลของข่าวสาร ความเร็ว ความคงทนถาวร ปฏิกริยาตอบกลับ การเข้าถึงผู้รับสาร ฯลฯ จะทำให้นัก

สื่อสารสามารถเลือกใช้สื่อใด ๆ ตามความสามารถของตนเอง อันจะทำให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผลได้ ดังตารางเปรียบเทียบของสื่อประเภทต่าง ๆ ดังนี้^{๒๕}

ตารางเปรียบเทียบสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล

คุณลักษณะทางการสื่อสาร	สื่อบุคคล	สื่อมวลชน
๑. ลักษณะการไหลของข่าวสาร (Flow of Information)	สองทาง (Two-Way)	ทางเดียว (One-Way)
๒. ความรวดเร็ว	ต่ำ	สูง
๓. ความคงทนถาวร	น้อย	มาก
๔. ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback)	มาก เร็ว	น้อย ช้า
๕. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนความรู้ทัศนคติพฤติกรรม	เปลี่ยนความรู้ทัศนคติ
๖. จำนวนผู้รับสาร	น้อย	มาก

ตารางเปรียบเทียบสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

คุณลักษณะทางการสื่อสาร	สื่อสิ่งพิมพ์	สื่ออิเล็กทรอนิกส์
๑. ความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์	น้อย	มาก
๒. การใช้ประสาทสัมผัส	ตา (Visual)	ตาและหู (Audio and Visual)
๓. ข้อจำกัดในเรื่องเวลาที่รับ	น้อย ไม่มีเลย	มาก
๔. ข้อจำกัดในเรื่องสถานที่รับ	น้อย	มาก
๕. ข้อจำกัดของผู้รับ	มาก (ต้องอ่านมาก)	ไม่จำกัด
๖. ความคงทนถาวร	มาก	น้อย ไม่มีเลย
๗. ความน่าสนใจการเคลื่อนไหว สี สัน	น้อย	มาก

^{๒๕} รศ.กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

๘. การเก็บรักษา	ง่าย	ยาก
๙. ความจุของข่าวสาร	มาก	น้อย
๑๐. ความสามารถในการตรวจสอบก่อนรับข่าวสาร	มาก	น้อย

ตารางเปรียบเทียบสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทสื่อหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ

คุณลักษณะทางการสื่อสาร	หนังสือพิมพ์	นิตยสาร	หนังสือ
๑. การใช้ประสาทสัมผัส	ประสาทตา	ตา	ตา
๒. ระยะเวลาการผลิต	รวดเร็ว	ช้า	ช้ามาก
๓. ความน่าสนใจ	น้อย	มาก	มาก
๔. ความทันต่อเหตุการณ์	มาก	น้อย	น้อย
๕. การสนับสนุนการผลิต	โฆษณา จำหน่าย	โฆษณา สมาชิก	การจำหน่าย
๖. ราคา	ต่ำ	สูง	สูงมาก
๗. ลักษณะผู้รับ	ทั่ว ๆ ไป	เฉพาะ	เฉพาะ

ตารางเปรียบเทียบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์

คุณลักษณะทางการสื่อสาร	วิทยุ	โทรทัศน์	ภาพยนตร์
๑. ประสาทสัมผัส	หู	ตาและหู	ตาและหู
๒. ความน่าสนใจ	น้อย	มาก	มากกว่า
๓. ความกว้างขวาง	มาก	มาก	น้อย
๔. การควบคุมการรับข่าวสาร	น้อย	น้อย	มาก
๕. จำนวนผู้รับสาร	มาก	มาก	น้อย
๖. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการโฆษณา	ต่ำ	ต่ำ	สูง

ตารางเปรียบเทียบสื่อมวลชนและสื่อใหม่ในสังคมข่าวสารสื่อระหว่างบุคคล

คุณลักษณะทางการสื่อสาร	สื่อบุคคล	สื่อมวลชน	สื่อชนิดใหม่
๑. การใช้ประสาทสัมผัส	ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง	เฉพาะประสาททาง	ใช้ประสาทสัมผัส

	๕	ตาและประสาททางหู	ได้ใกล้เคียงกับสื่อบุคคล
๒. ความรวดเร็วในการเข้าถึงผู้รับสารจำนวนมาก	น้อย	มาก	มาก
๓. เนื้อหาตรงตามความต้องการของผู้รับเฉพาะกลุ่มหรือบุคคล	มาก	น้อย	มาก
๔. การโต้ตอบ/ปฏิกริยาตอบกลับ	สูงมาก/เร็ว	ช้า/น้อย	สูงมาก
๕. ข้อจำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ในทางสื่อสาร	ไม่มีสามารถรับได้ตามที่ต้องการ	มีมากต้องถูกกำหนดตามช่วงเวลาในการเสนอของสื่อ	ผู้รับสามารถรับข่าวสารได้ในเวลาที่ตนต้องการ

จากตารางเปรียบเทียบทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของการสื่อสารของสื่อแต่ละประเภท โดยสื่อแต่ละประเภทนั้น มีความเหมือนและแตกต่างกัน คือ

คุณลักษณะทางการสื่อสารของสื่อบุคคล และสื่อมวลชนนั้น มีความแตกต่างกันหลายด้าน เช่น สื่อบุคคลเป็นสื่อสองทาง ความเร็ว สื่อบุคคลจะช้า สื่อบุคคลจะมีความคงทน มีปฏิกริยาตอบสนองมากและเร็ว และสามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติ พฤติกรรมได้ดีกว่า และจำนวนผู้สื่อสารนั้นมีน้อย ส่วนสื่อมวลชน เป็นสื่อทางเดียว จะมีความเร็วสูง คงทนถาวรมาก มีปฏิกริยาตอบกลับช้า สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ และมีผู้รับจำนวนมาก

ในการเผยแพร่พุทธธรรมนั้น มีการใช้สื่อที่หลากหลายแตกต่างกันไป ตามความถนัดของผู้เผยแพร่ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นนักเผยแผ่ผู้หนึ่ง ที่มีการใช้สื่อที่หลากหลายเช่นกัน สื่อที่ท่านใช้พบว่า มีสองสื่อ คือสื่อบุคคล และสื่อมวลชน สื่อบุคคลได้แก่ตัวของพันเอกปิ่น มุทุกันต์เอง ส่วนสื่อมวลชนที่ท่านใช้ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และหนังสือธรรมะ เป็นต้น การนำสื่อดังกล่าวมาใช้ ทำให้งานเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน เกิดประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อวงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

๒.๓ รูปแบบการสื่อสารของพระพุทธเจ้า

การเผยแผ่หลังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือการประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงอย่างมั่นคง ในดินแดนที่เราเรียกกันว่า “ชมพูทวีป” หรือประเทศอินเดียในครั้งโบราณ^{๓๐} การเผยแผ่ธรรมของพระองค์ เปรียบได้กับการที่ทรงจุดประทีปในดินแดนที่เต็มไปด้วยความมืด จนกระทั่งดินแดนแห่งนี้ เกิดความสว่างไสวไปทั่วด้วยพุทธธรรม

การเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่ประชาชนในยุคแรก ๆ ของการเริ่มประกาศพระศาสนา ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เลย เนื่องมาจากชมพูทวีปในยุคสมัยนั้น เป็นดินแดนที่มีความแตกต่าง ทางด้าน ลัทธิศาสนา เชื้อชาติ วรรณะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านลัทธิ ศาสนา ความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากมีคณาจารย์ที่เป็นเจ้าลัทธิต่าง ๆ เช่น อชิตกตสกัมพล ปุราณกัสสปะ มักขลิโคสาล ปุกุทธะ กัจจนะ^{๓๑} เป็นต้น

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลากหลายวิธีที่ทรงใช้ ที่เรียกว่ารูปแบบวิธีการนั้น เช่น การใช้วิธีสนทนา หรือเรียกว่าธรรมสากัจฉา ใช้สำหรับพบปะบุคคลที่จะทรงสอนคนเดียวหรือกลุ่มคนไม่มาก, การบรรยาย ใช้สำหรับสอนคนเป็นจำนวนมาก, การตอบปัญหา ใช้สำหรับสอนคนที่เข้ามาถามปัญหา หรือได้ตอบปัญหา, และการวางกฎข้อบังคับ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ทรงใช้สำหรับ บังคับควบคุม หรือสอนบุคคลที่ไม่มีระเบียบวินัย นอกจากนั้นยังทรงมีวิธีการ ลีลา เทคนิค และกุศโลบายในการสอน ต่าง ๆ อีกมากมาย ดังปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น พระไตรปิฎก, อรรถกถา, ฎีกา, อนุฎีกา เป็นต้น ตลอดจนวรรณกรรมงานเขียนของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมายกอ้าง ดังนี้

๑. จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า

การวางเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายในการสอน เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการสอนธรรมะนั้น เป็นการยกระดับจิตวิญญาณของเพื่อนมนุษย์ให้สูงขึ้น ถ้าไม่มีเป้าหมายที่แน่นอน อาจทำให้การสอนไร้ประสิทธิภาพ หรือได้ไม่เต็มกำลัง พระพุทธเจ้าทรงวางเป้าหมายในการสอนไว้ ๓ ประการ ดังนี้

(๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญาญธรรมเทศนา) โดยความหมายก็คือ ทรงสอนเฉพาะสิ่งที่จำเป็น และเป็นประโยชน์เท่านั้น ไม่ทรงสอนทุกเรื่องที่ทรงรู้ ดังมีเรื่องที่ปรากฏในสิสพาวนสูตร ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สิสพาวน ใกล้เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น พระผู้มี

^{๓๐} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), พจนานุกรมพุทธศาสน์ (ฉบับประมวลศัพท์), ๒๕๓๓, หน้า ๔๕.

^{๓๑} แสง จันทร์งาม, พระพุทธศาสนาจากพระโอษฐ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑), หน้า ๘๐-๘๖.

พระภาคทรงถือใบประคูด้าย ๒-๓ ใบด้วยฝ่าพระหัตถ์ แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วตรัสถามว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ใบประคูด้าย ๒-๓ ใบที่เราถือด้วยฝ่ามือ
กับใบที่อยู่บนต้นไม้ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ใบประคูด้าย ๒-๓ ใบที่พระผู้มีพระภาค
ทรงถือด้วยฝ่าพระหัตถ์มีประมาณน้อย ที่อยู่บนต้นไม้มีมากกว่า พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่างนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วมิได้บอกเธอทั้งหลายมี
มาก ก็เพราะเหตุไรเราจึงไม่บอก เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อม
ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้นิพพาน เพราะ
เหตุนี้ เราจึงไม่บอก^{๓๒}

(๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ที่ผู้ฟังพอตรอง
ตามให้เห็นได้ด้วยตัวเอง (สนิทานธรรมเทศนา) ดังตัวอย่างที่ปรากฏในสิงคาลกสูตร^{๓๓} ว่า

“พระผู้มีพระภาค ประอยู่ ณ วิหารเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ วันหนึ่ง ทรงออกบิณฑบาต
พบบุตรคฤหบดี ชื่อว่าสิงคาลกะ ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าชุ่ม มีผมเปียกประคองอัญชลี นอบน้อม
ทิสทั้งหลาย คือ ทิสเบื้องหน้า ทิสเบื้องขวา ทิสเบื้องหลัง ทิสเบื้องซ้าย ทิสเบื้องล่าง ทิสเบื้องบนอยู่ จึง
ตรัสถามว่าทำเช่นนั้นเพื่ออะไร สิงคาลกะ ทูลว่า ทำตามคำสั่งของบิดาก่อนสิ้นชีพทำให้ไว้ทิสทั้งหลาย
และเพื่อเป็นการบูชาคำของพ่อด้วย

พระพุทธเจ้า ตรัสบอกสิงคาลกะว่า วินัยของพระอรិยะเขาไม่ให้ไว้ทิสกันเช่นนั้น
สิงคาลกะได้ขอให้พระองค์บอกวิธีไว้ทิสให้ พระองค์จึงทรงสอนเรื่องหลักการดำเนินชีวิตแก่สิงคาลกะ
มานพ เช่น ทรงสอนเรื่องทางเสื่อมแห่งทรัพย์ หรืออบายมุขต่าง ๆ และให้รู้จักมิตรแท้ มิตรเทียม แล้ว
ทรงสอนเรื่องทิส ๖ ในแนวของพระอริยะวินัย ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามฐานะ
ของแต่ละคน เพื่อความสงบสุข และความเจริญแห่งชีวิต ดังสรุปได้ดังนี้

๑. ทิสเบื้องหน้า คือ มารดา บิดา

๒. ทิสเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์

๓. ทิสเบื้องหลัง คือ บุตร ภรรยา

^{๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๑ / ๑๗ / ๔๓๔.

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๓ / ๑๗๒-๒๐๕ / ๑๓๘-๑๔๗.

๔. ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตร สหาย

๕. ทิศเบื้องต่ำ คือ ทาสกรรมกร ลูกจ้าง คนใช้ หรือคนที่ต่ำกว่าเรา

๖. ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ผู้มีศีล

เมื่อพระศาสดา ทรงแสดงธรรมจบ สิงคาลกะได้ชมพระพุทธเจ้าว่า “ภายิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด” เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา ขอปฏิญาณตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต เหตุก็เพราะ สิงคาลกะท่านมีปัญญาสามารถตรงตามเหตุผล และเห็นจริงได้ด้วยตนเอง

(๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมที่มีคุณเป็นอัสภรรยา สามารถยังผู้ปฏิบัติ ให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) ดังตัวอย่าง ในมหาปริณีพพานสูตร เมื่อพระพุทธองค์ทรงปลงอายุสังขารแล้ว ทรงทอดพระเนตรเห็นมหาชนต่างเอาเครื่องสักการบูชาเป็นอันมาก มาบูชาพระองค์ จึงทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำการบูชาอย่างนี้ไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี หรือ อุบาสก อุบาสิกา ก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบตามธรรม ผู้นั้นแหละชื่อว่าได้บูชาพระองค์ ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ในที่นี้ของยกตัวอย่าง เรื่องภิกษุชื่อว่า ธรรมาราม ดังมีเรื่องย่อดังต่อไปนี้

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขารว่า อีก ๔ เดือนข้างหน้า พระองค์จักปรินิพพาน พวกภิกษุทั้งหลายต่างเศร้าโศกเสียใจ และจับกลุ่มประชุมกันว่า พวกตนจะอย่างไรดี

ภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าธรรมาราม ไม่ยอมรวมกลุ่มกับภิกษุเหล่านั้น เมื่อถูกถามถึงความรู้สึกถึงการปรินิพพานของพระศาสดา ท่านก็ไม่ตอบ แต่คิดว่า อีก ๔ เดือนข้างหน้าพระศาสดาจะปรินิพพานแล้ว แต่ตนยังมีราคะอยู่ และคิดว่าเราจะต้องพยายามปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหัตผล ในช่วงเวลาที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ เพื่อเป็นการบูชาพระศาสดา เมื่อท่านคิดอย่างนี้ แล้วก็หกลึกเร้นอยู่แต่ผู้เดียว นึกคิดถึงธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงอยู่ตลอดเวลา ไม่ยอมคลุกคลีด้วยหมู่คณะ

ภิกษุทั้งหลายเห็นท่านมีอาการอย่างนี้ จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าว่า พระธรรมารามไม่มีความเชื่อใยห่วงใยพระองค์เลย พระพุทธเจ้าทรงให้เรียกพระธรรมารามมาแล้วตรัสถาม เมื่อทรงทราบสาเหตุแล้วทรงอนุโมทนาสาธุการว่า ดีแล้ว ๆ แล้วตรัสสอนว่า ผู้ที่มีความรักในเรา จงประพฤติอย่างธรรมมา

รามภิกษุเกิด ผู้ที่บูชาพระองค์ด้วย ของหอม ระเบียบ ดอกไม้ หาชื่อว่าบูชาพระองค์จริงไม่ ส่วนผู้ที่บูชาพระองค์ด้วยการปฏิบัติ จึงชื่อว่าบูชาพระองค์อย่างแท้จริง^{๓๔}

๒. คุณสมบัติของผู้สอน

ลักษณะคุณสมบัติผู้สอนของพระพุทธเจ้า ในที่นี้จะจำแนกศึกษาเปรียบเทียบตามแนวแห่งบทสวดสรรเสริญพุทธคุณของพระพุทธเจ้า ดังนี้

(๑) เป็นผู้บริสุทธิ์ สะอาด ไม่มีมลทิน หรือข้อครหาตีความติดตัว ผู้สอนจะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด ทั้งกาย วาจา และใจ ตามภูมิธรรมของตัวเอง พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้หมดกิเลส เป็นพระอรหันต์ พระองค์จึงเป็นครูผู้สอนที่ประเสริฐที่สุดในโลก

(๒) เป็นผู้มีความรอบรู้สมเหตุสมผล ได้แก่มีความรู้ ความสามารถอย่างสมเหตุสมผล สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเที่ยงธรรม

(๓) เป็นผู้มีความรู้และความประพฤติดี ได้แก่ ความรู้ในเรื่องหรือประเด็นที่จะสอน ต้องมีความรู้อย่างแจ่มกระจ่าง สามารถอธิบายได้ชัดเจน ประจักษ์ตาเห็น หรือประจักษ์หมายของที่คว่ำหรือการจุดประทีปในที่มืด และจะต้องมีจรรยา มารยาท นำเคารพน่าเลื่อมใส คือมีความประพฤติดี สอดคล้องกับความรู้ของตนด้วย

(๔) เป็นแบบอย่างที่ดี ได้แก่ การปฏิบัติตัวตามฐานะของตัวเอง คือเป็นแม่พิมพ์ที่ดี เช่น เป็นครูก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นพ่อแม่ก็ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา เป็นพระภิกษุก็ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน เป็นต้น ในที่นี้พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สาวกทุกหมู่เหล่า

(๕) เป็นผู้ใฝ่แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ได้แก่การเพิ่มพูนและแสวงหาความรู้รอบตัวอยู่เสมอ เช่น รู้เรื่องโลก จักรวาล เรื่องชีวิต เป็นต้น ในที่นี้พระพุทธเจ้าทรงรู้เรื่องโลก คือทรงรู้เรื่องสัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ และทรงรู้เรื่อง โอภาสโลก โลกคือดวงดวง และจักรวาลต่าง ๆ

(๖) เป็นผู้มีความสามารถฝึกฝนผู้อื่นได้ ได้แก่ ความสามารถสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ จนผู้เรียนประสบความสำเร็จได้ตามที่สอน พระพุทธเจ้าทรงสามารถสอนให้ผู้อื่นรู้ตามพระองค์ได้ ดังจะเห็นได้จากการที่มีพระสาวกบรรลุธรรมตามพระองค์มากมาย และแม้บางคนจะเป็นผู้ที่ฝึกลายกัณฑ์

^{๓๔} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : ๒๕๒๙), หน้า ๘๖-๘๘.

เพียงใด ก็สามารถสอนได้ ดังตัวอย่างที่ทรงสอนมหาโจรองค์คูลีมาลย์^{๓๕} จนกระทั่งยอมกลับใจยอม
บวช ปฏิบัติตามที่ทรงสอนจนได้บรรลुพระอรหันต์ในที่สุด

(๗) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ มีความสามารถในการสอนชักชวน ชี้ชวน และเชิญ
ชวน ให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงได้ชื่อว่า เป็นครูของพวกเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

(๘) เป็นผู้ทันเหตุการณ์และตื่นตัวอยู่เสมอได้แก่ ความสามารถรู้เท่าทันเหตุการณ์
บ้านเมือง เป็นผู้กระฉับกระเฉง คล่องตัว ว่องไว มีสติอยู่ตลอด ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงมีความสามารถ
ทรงรู้เท่าทันสถานการณ์ และเหตุการณ์ของสภาพสังคม และทรงสอนให้เหมาะกับสภาพการณ์ของ
บุคคล นอกจากนั้นทรงมีความพร้อมที่จะสอนอยู่เสมอ

(๙) เป็นผู้รู้จักจำแนกสิ่งที่จะสอน ได้แก่ การรู้จักแยกแยะว่า ความรู้ชนิดไหนควรสอน
แก่ผู้ใด ตามความถนัด และความสามารถ และจิตของผู้นั้น เช่น ผู้มีความสามารถทางศิลปะ ก็ถ่ายทอด
ถอดวิชาศิลปะ ผู้มีความชำนาญทางด้านช่างก็ถ่ายทอดวิชาช่างให้ เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มี
พระปรีชาความสามารถในการจำแนกธรรม ที่จะทรงสอนไปตามจิตของบุคคลนั้น ๆ เช่น เรื่องนาง
รูปนันทาเถรี^{๓๖} ทรงสอนพระนางรูปนันทาผู้หลงใหลมัวเมาในรูปของตัวเอง ด้วยทรงคำนึงถึงว่า

“พระนางรูปนันทานั้นหนักในรูป มีความเยื่อใยในอรรถาพอย่างรุนแรง การบรรเทา
ความเมาในรูปด้วยรูปนั้นแล เป็นที่สบายของเธอ จุการบ่งหนามด้วยหนาม”

พระองค์ก็ทรงทรมานพระนาง ด้วยการเนรมิตรูปเปรียบให้พระนางเห็นอนิจจังของรูปนั้น
จนทรงทราบความมัวเมาในพระรูปของพระนางเบาบางลงแล้ว และเกิดความเบื่อหน่ายเข้ามาแทนที่ ก็
ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรด พระนางส่งจิตตามกระแสพระธรรมเทศนา ก็ได้บรรลุโสดาบัน

นอกจากคุณสมบัติของผู้สอนดังกล่าวแล้ว ยังสามารถจำแนกคุณสมบัติของผู้สอนของ
พระพุทธเจ้าได้อีกตามแนวของท่านผู้รู้อื่น ๆ ได้ ๒ ประการ ดังนี้

๑. คุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ภาพรวมภายนอกทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เช่น พระรูป
พระสุรัสวดี และอากัปกิริยา เป็นต้น ดังนี้

^{๓๕} ม.ม. (ไทย) ๔ / ๕๒๑-๕๓๔ / ๓๕๘-๓๖๗.

^{๓๖} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ ฯ :
๒๕๓๒), หน้า ๑๖๒.

๑.๑ บุคลิกภาพ

พระพุทธเจ้าทรงมีพระรูปที่ สง่างาม ละเอียดอ่อน สุขุมลชาติ อันประกอบไปด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีบุญญาธิการสูงส่ง ดังคำชมของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งมีนามว่า จังกีพราหมณ์ ผู้จับคัมภีร์ไตรเพท และเป็นผู้เชี่ยวชาญในตำรามหาบุริสลักษณะได้ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีพระวรรณะคล้ายพราหม มีพระสรีระคล้ายพราหม น่าดู น่าชม มิใช่น้อย”^{๓๗}

ลักษณะของพระพุทธเจ้า เป็นลักษณะของมหาบุรุษอันประกอบไปด้วยลักษณะ ๓๒ ประการ ดังนี้ คือ

(๑) ทรงมีพระบาทเรียบ

(๒) ทรงมีพื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง ๒ มีจักร มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีคุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

(๓) มีสันพระบาทยาว

(๔) มีพระองคุลียว

(๕) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม

(๖) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายจุดตาข่าย

(๗) มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ

(๘) มีพระขงฆ์รีเววคุดแข็งเนื้อทราย

(๙) เสด็จสถิตยืนอยู่มิได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบเกล้าได้ถึง พระชานูทั้งสอง

(๑๐) มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก

(๑๑) มีพระฉวีวรรณจวรณแห่งทองคำ คือ มีพระตจะประคุดหุ้มด้วยทอง

(๑๒) มีพระฉวีละเอียด เพราะพระฉวีละเอียด ฐลิละองจึงมิตอดอยู่ในพระกายได้

(๑๓) มีพระโลมชาติเส้นหนึ่ง ๆ เกิดในขุมละเส้น ๆ

(๑๔) มีพระโลมชาติที่มีปลายช้อยขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอกอัญชัญ ขดเป็น

กุนทลทักษิณาวัด

(๑๕) มีพระกายตรงเหมือนกายพราหม

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๕ / ๖๕๑ / ๔๔๘.

- (๑๖) มีพระมั่งสะเต็มในที่ ๓ สถาน
- (๑๗) มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ
- (๑๘) มีระหว่างพระอังสะเต็ม
- (๑๙) มีปริมณฑลคจไม้โคโรธ วาของพระองค์เท่ากับพระกายของพระองค์ พระกายของพระองค์เท่ากับวาของพระองค์
- (๒๐) มีลำพระศอกกลมเท่ากัน
- (๒๑) มีปลายเส้นประสาทสำหรับนารสอาหารอันดี
- (๒๒) มีพระหนุคจคางราชสีห์
- (๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
- (๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอ
- (๒๕) มีพระทนต์ไม่ห่าง
- (๒๖) มีพระทนต์ (เงี้ยวพระทนต์) ขาวงาม
- (๒๗) มีพระชีวหาใหญ่
- (๒๘) มีพระสุระเสียงคจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงดั่งนกการวิก
- (๒๙) มีพระเนตรดำสนิท (ดำคม)
- (๓๐) มีดวงพระเนตรคจตาแห่งโค
- (๓๑) มีพระอุณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างแห่งขนง มีสีขาวอ่อนควรเปรียบด้วยนุ่น
- (๓๒) มีพระเศียรคจประดับด้วยกรอบพระพักตร์^{๓๘}

จากพระลักษณะดังกล่าว แสดงถึงบุคลิกภาพของเอกบุรุษ ที่หาผู้เสมอเหมือนมิได้ พระพุทธเจ้าทรงมีบุคลิกภาพที่เป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ทำให้งานเผยแผ่เป็นไปได้ง่าย และมีประสิทธิภาพ

๑.๒ พระสุระเสียงของพระพุทธเจ้า

ด้านพระสุระเสียงของพระพุทธเจ้า มีความก้องกังวาล ไส ดั่งไกล ไพเราะ ชวนฟัง ไม่มีโทษกอรปด้วยประโยชน์ฝ่ายเดียว นำมาซึ่งความเลื่อมใส ทำให้เข้าใจธรรมแห่งธรรมะได้ชัดเจน และ

^{๓๘} ที.ม. (ไทย) ๒ / ๒๙ / ๑๔.

ทรงใช้ภาษาชาวบ้าน สื่อสารอย่างเป็นกันเอง ดังคำชมของพราหมณ์นามว่า จังกีพราหมณ์ ที่ชมพระพุทธรเจ้าในเรื่องพระสุระเสียงดังนี้

“พระสมณโคดม มีพระวาจาไพเราะ มีพระสำเนียงประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้แจ่ม”^{๓๙}

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับคำชมของ อุตรมาณพที่ได้กล่าวชมพระสุระเสียงของพระองค์อีกดังคำว่า

“ทรงมีพระสุระเสียงอันก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สละสลวย ๑ รู้ได้ชัดเจน ๑ ไพเราะ ๑ ฟังง่าย ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พรั่น ๑ พระสุระเสียงลึก ๑ มีกัณฑ์ ๑”^{๔๐}

ในตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ วิชาที่ว่าด้วยการทำนายลักษณะของมหาบุรุษยังได้บอกลักษณะ พระสุระเสียงของพระองค์ในพระลักษณะที่ ๒๘ อีกว่า

“พुरुหมุสโร กรวิกภาณี พระสุระเสียงจุท้าวมหาพรหม ตรัสมีสำเนียงคุณจนการเวก”^{๔๑}

จากข้ออ้างอิงเบื้องต้น ทำให้เห็นได้ว่าพระพุทธรเจ้าทรงมีลักษณะพิเศษของพระสุระเสียงที่เป็นกำลังภายนอก ที่เป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ที่ช่วยในการสื่อสารธรรมะได้เป็นอย่างดี ทำให้งานเผยแผ่ของพระองค์ทรงประสิทธิภาพเป็นอย่างยิ่ง

๑.๓ พระพุทธลีลา ท่าที หรืออากัปกิริยาของพระพุทธรเจ้า

พระพุทธรเจ้าทรงมีพระลีลา ท่าที หรืออากัปกิริยา ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ราบเรียบเยือกเย็น สุขุม คัมภีรภาพ ซึ่งลักษณะดังกล่าว ก่อให้เกิดความรัก ความศรัทธา แก่ผู้พบเห็น ดังมีเรื่องปรากฏในคัมภีร์ ดังนี้

พราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งมีความทุกข์เพราะหลังจากได้แบ่งสมบัติให้ลูก ๆ แล้วแต่ลูกไม่เลื่อมใส จึงขอรานเขากิน จนวันหนึ่งได้พบพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงมีปฏิสันถารด้วยดี ด้วยไมตรี จนทำให้

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๕ / ๖๕๐ / ๔๔๘.

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๕ / ๕๘๗ / ๔๐๖.

^{๔๑} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ (ฉบับประมวลศัพท์), หน้า ๒๒๐.

พรหมณ์คลายความทุกข์ลงได้ เมื่อพรหมณ์ได้สนทนากับพระพุทธเจ้าแล้ว จึงได้เปล่งอุทานขึ้นชมถึงอภักดิ์ปรีชาของพระพุทธองค์ว่า

“อุตตมานมุขิ พระสมณโคดมทรงมีพระพักตร์เบิกบาน ปุพฺพภาสี พระสมณโคดมทรงทักทายแขกก่อน และสุขสมภาสี พระสมณโคดมทรงพูดไพเราะ ฟังแล้วมีความสุข”^{๔๒}

๒. คุณสมบัติภายใน ได้แก่คุณธรรมของพระพุทธเจ้า คุณธรรมนั้นหมายถึงคุณงามความดีที่ปรากฏให้เห็น ในที่นี้ขอจำแนกพระคุณภายในของพระพุทธเจ้าตามบทสรรเสริญพระพุทธคุณ ๓ ประการดังนี้

๒.๑ พระปัญญาคุณ ได้แก่พระคุณคือพระปัญญา ทรงประกอบด้วยพระปัญญาตรัสรู้ธรรมวิเศษ^{๔๓} สามารถหยั่งรู้ข้อธรรม วิธีการสอน ตลอดจนอัธยาศัยของหมู่สัตว์ ที่พระองค์จะทำการสอนได้ และทรงมีไหวพริบฉลาดในหลักการสอนที่เรียกว่า “ปฏิภาณ” พระคุณข้อนี้ทำให้พระองค์สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ไปทั่วสารทิศ และทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง ความฉลาด หรือความสามารถทางปัญญาของพระองค์ดังกล่าวนี้ สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประการ คือ

ก. พระทศพลญาณ หมายถึง พระปรีชาญาณหยั่งรู้ อันประกอบไปด้วยกำลัง ๑๐ ประการ^{๔๔} ดังนี้ คือ

๑) ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือมีความรู้เข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์ และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ขีดขีดความสามารถของบุคคลที่มีพัฒนาการอยู่ในระดับต่าง ๆ

๒) กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี

๓) สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ พระปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง (จะเป็นทิฏฐุชัมมิกัตถะ หรือสัมปรายิกัตถะ หรือปรมัตถะก็ตาม) คือรู้วิธีการ และกลวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการ

^{๔๒} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพฯ : เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

^{๔๓} ปิ่น มุฑกันต์, *บันทึกธรรม*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑๕.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธวิธีในการสอน*, หน้า ๑๔-๑๗.

๔) นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นเอก คือมีความรู้ในวิชาสรีรวิทยา และจิตวิทยา อย่างน้อยให้ทราบองค์ประกอบต่าง ๆ และการปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้น ในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล

๕) นานาธมุดติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมุดติ คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจ และความถนัดโดยธรรมชาติ ของสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นไปต่าง ๆ กัน

๖) อินทรีย์โปรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือความรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ในด้านระดับสติปัญญา ความสามารถ พัฒนาการด้านต่าง ๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้

๗) ฌานาทิสังกิลเสสาทิญาณ พระปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌานวิโมกข์ และสมบัติเสื่อมเป็นเครื่องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น กล่าวคือรู้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วงหรือส่งเสริมเพิ่มพูนผลสำเร็จของการเรียนรู้ และการฝึกอบรมในระดับต่าง ๆ กับรู้จักใช้เทคนิคต่าง ๆ เข้าแก้ไข หรือส่งเสริม นำการเรียนรู้ และการฝึกอบรมให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

๘) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้ หรือ รู้ประวัติพื้นเพเดิม และประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียน

๙) อาสวกขญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย โดยความหมายก็คือ รู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งและแน่ใจว่า ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้น คืออะไร เป็นอย่างไร และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้นให้เกิดขึ้นได้จริงด้วย

ข. ปฏิสัมภิตาญาณ ๔ ได้แก่ความแตกฉานในด้านต่าง ๆ ซึ่งไม่เฉพาะพระพุทธองค์เท่านั้น แต่ก็มีทั่วไปในพระมหาสาวกทั้งหลายด้วย ดังนี้

๑) อรรถปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่าง ๆ สามารถอธิบายแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร แม้เห็นเหตุใด ๆ สามารถคิดเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

๒) ธรรมปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในธรรม ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่าง ๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏ ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓) นิรุตติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในภาษา คือรู้ภาษาต่าง ๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และเห็นตามได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณได้แก่ ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่าง ๆ ว่ามีแหล่งที่มี มีประโยชน์ อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้^{๔๕}

๒.๒ พระวิสุทธิคุณ ได้แก่พระคุณคือความบริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากอาสวะกิเลสทั้งหลายทั้งปวง เป็นพระคุณที่ทำให้พระองค์เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลก และเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพ บูชา เป็นอย่างยิ่ง พระคุณข้อนี้อาจพิจารณาได้จากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑) พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้

๒) ทรงทำได้อย่างที่สอน คือสอนเขาอย่างไร พระองค์เอง ก็ทรงประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นด้วย อย่างพุทธพจน์ที่ว่า ตถาคตพูดอย่างใดทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

๓) ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่ทรงมีพระทัยแอบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใด ๆ^{๔๖}

๒.๓ พระมหากรุณาธิคุณ ได้แก่พระคุณคือความกรุณา ทรงอาศัยพระคุณข้อนี้ ทำให้พระองค์ตัดสินใจพระทัยในการประกาศพระศาสนา ด้วยทรงเห็นความทุกข์ยากของหมู่สัตว์โลก ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำของกิเลสทั้งหลาย องค์คุณข้อนี้อาจพิจารณาได้จากพุทธกิจในแต่ละวัน ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชนฝ่ายเดียว พุทธกิจของพระพุทธองค์นั้นแบ่งช่วงเวลาได้ ๕ กาล ดังนี้

๑) ปุพฺพญเห ปิณฑปาดญจ เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

๒) สายญฺเห ชมฺมเทศนํ ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม

๓) ปโทเส ภิกฺขุโรวาทํ ในเวลาค่ำ ทรงประทานพระโอวาท ให้กรรมฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

๔) อทฺตมรคฺเต เทวปฺลยฺหฺนํ ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

๕) ปจฺจุสเสว กเต กาลे ภพฺพาทฺตพฺเพ วิโลกนํ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก ที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น^{๔๗}

นอกจากพุทธกิจ ดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นกิจหลักของพระองค์แล้ว พระองค์ยังมีพระมหากรุณาต่อพระภิกษุ ซึ่งเป็นพระสาวก ดังเรื่องที่เราเห็นได้ชัดเจนคือ เรื่องพระปุตฺติคตฺตติสฺสเถระ พระเถระผู้มีร่างกายอันเปื่อยเน่า กระทั่งเพื่อนภิกษุด้วยกันรังเกียจ และทอดทิ้งไม่มีใครดูแล ดังมีเรื่องย่อที่ควรนำมาศึกษา ดังนี้

“พระเถระรูปนี้ ชื่อว่าติสสะ ท่านบวชอุทิศถวายออกแก่พระศาสนา ต่อมาท่านเป็นโรคเรื้อน ซึ่งเป็นที่รังเกียจของพระภิกษุรูปอื่น ๆ เพราะท่านมีตอมที่ผิวหนังผุดขึ้นเม็ดใหญ่สุดเท่าผลมะตูม และแตกออกมีน้ำเหลืองไหล ต่อมาก็ถูกลามเข้ากระดูก เป็นที่รังเกียจแก่ผู้พบเห็น ทำให้เพื่อนภิกษุด้วยกันเกิดความรังเกียจ จึงพากันทอดทิ้งท่าน พระพุทธเจ้าทรงแผ่ข่ายคือพระญาณ ตรวจดูสัตว์โลก และทรงพบพระติสสะผู้ถูกทอดทิ้ง โดยทรงดำริว่า ยกเว้นพระองค์เสียแล้ว พระติสสะก็จะไม่มีที่พึ่ง ทรงอาศัยพระมหากรุณาเช่นนั้น จึงเสด็จไปโปรดด้วยการทรงต้มน้ำร้อน และทรงซักผ้าจีวร และทรงสงวนน้ำให้พระติสสะผู้มีกายเปื่อยเน่า ด้วยพระองค์เอง หลังจากที่พระติสสะ มีร่างกายเบา สบายแล้ว ก็ทรงแสดงธรรมโปรด และในที่สุดเทศนา พระปุตฺติคตฺตติสฺสเถระ ท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์ พร้อมปฏิสัมภทา”^{๔๘}

ท่านพระมหาน้อย อาจารย์ขงกูร ปริยญฺ ๗ ประโยค ได้แต่งบทสรรเสริญพระพุทธคุณที่เกี่ยวกับพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าไว้อย่างไพเราะ และมีความหมายดีมาก ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“องค์ใดประกอบด้วย พระกรณาดังสาคร โปรดหมู่ประชากร สละโอฆะกัณดาร ชี้อ่างบรรเทาทุกข์ และชี้อุสเกษมสานคร ชี้อ่างพระนฤพาน อันพัน โศกวิโยกภัย”^{๔๙}

^{๔๗} ที.สี.อ. (บาลี) ๑ / ๘ / ๔๕-๘๗.

^{๔๘} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระอัมมปัทมฐกฺกถาแปล ภาค ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ ฯ : ๒๕๓๖), หน้า ๒๒๒- ๒๒๕.

^{๔๙} ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **บางแง่มุมเกี่ยวกับพุทธองค์**, (กรุงเทพฯ ฯ : หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๘.

๓. เนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอน (Message)

เนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนเป็นสิ่งที่สำคัญ ต่อกระบวนการสอน การเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียน จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เนื้อหาจะต้องไม่ยากเกินไป ต้องสอดคล้องกับความรู้ความสามารถของผู้เรียนรู้ และก็จะต้องไม่ง่ายเกินไป จนทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่มีพระปรีชาสามารถในการจำแนกเนื้อหา ให้เหมาะสมแก่ผู้ที่จะทรงสอน เนื้อหาที่พระองค์ทรงสอนนั้น สามารถพิจารณาได้จากหลักการดังต่อไปนี้

๑) สอนจากสิ่งที่รู้ที่เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ เช่น ทรงสอนเรื่องทุกข์ ที่คนทั่วไปประสบรู้จักอย่างดี ทรงสืบสาวลึกไปหาวิธีแนวทางแก้ไขจนกระทั่งถึงความพ้นทุกข์

๒) สอนเนื้อเรื่องทีละขลุ่ยลึกลงไปตามลำดับชั้น เช่น ทรงแสดงอนุพุทธิกถา ไตรสิกขา พุทธโอวาท ๓ เป็นต้น

๓) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะ ที่คิดถึงนางชนบทกัลยาณิคูรัก โดยการพาไปดูไปชมนางเทพธิดา นางอัปสรสวรรค์ ให้เห็นกับตา เพื่อเป็นอุบายในการสอน

๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้^{๕๐} อย่างที่เรียกว่า สนิทาน ดังตัวอย่างในสังคาลยสูตร

๖) สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนเพื่อแสดงภูมิของตนว่ามีความรู้มาก เหมือนพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนเท่าที่จำเป็น ที่เป็นประโยชน์เท่านั้น ดังที่ทรงตรัสไว้ใน สีสปาวันสูตร^{๕๑} ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วมิได้บอกเธอทั้งหลายมีมาก ก็เพราะเหตุไรเราจึงไม่บอก

^{๕๐} คณาจารย์โรงพยาบาลเชียงใหม่, *ธรรมวิภาคและคิทธิปฏิบัติ ฉบับมาตรฐาน*, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๕๑} ส.ม. (ไทย) ๑๑ / ๑๗๑๒ / ๔๓๔.

เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้นิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงไม่บอก”

๘) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง^{๕๒}
นอกจากนั้น ยังสามารถพิจารณาถึงเนื้อหาของพระคำรัสของพระพุทธเจ้าได้อีก โดย
พระองค์ตรัส คำนึงถึงประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ ดังลักษณะพระวาจาที่ทรงตรัส มี ๖ ประการดังนี้

- ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส
- ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส

๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของคนอื่น เลือกกาลตรัส^{๕๓}
จากลักษณะพระวาจาที่ทรงตรัสดังกล่าว พระองค์จึงได้ชื่อว่าเป็นกาลวาที เป็นสังจวาที เป็นภูตวาที เป็นอัทถวาที เป็นธรรมวาที เป็นวินยวาที ในธรรมทั้งหลายทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน

๔. กระบวนการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้านั้น ทรงมีกระบวนการสอนที่มีลักษณะประยุกต์ โดยคำนึงถึงผู้เรียน สภาพแวดล้อม บรรยากาศ เนื้อหา หรือแม้แต่ตัวของผู้สอนเองก็จะต้องมีความสอดคล้องกัน การสอนจึงจะประสบความสำเร็จ กระบวนการสอนดังกล่าวนี้ อาจพิจารณาได้ดังข้อต่อไปนี้

๑) ทรงสอนเชื่อมโยงจากสิ่งที่ใกล้ตัว ในการสอนทรงใช้วิธีการทักทายผู้ที่ทรงสอนก่อน และเมื่อเริ่มสนทนา ก็จะตรัสเชื่อมโยงเรื่องที่ใกล้ตัวคู่สนทนา หรือเรื่องที่เขาสนใจมากที่สุด เป็นประการแรก แล้วค่อยดึงเชื่อมโยงเข้าหาหลักธรรมที่จะทรงสอน เช่น คราวที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกผู้เป็นพระอรหันต์ ๖๐ รูปออกประกาศพระศาสนาไปยังถิ่นต่าง ๆ แต่พระองค์เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งในระหว่างทางนั้น ทรงเข้าไปประทับยังได้ร่มไม้ริมทางในไร่ฝ้าย ขณะนั้นมีราชกุมาร ๓๐

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

พระองค์ เรียกกันว่า “ภัททวัคคีย์” ได้พาภรรยาของตนไปเที่ยว มีกุมารองค์หนึ่งไม่มีภรรยาจึงได้พาหญิงโสเภณีไปเที่ยว ขณะที่พวกราชกุมารกำลังเพลิดเพลินสนุกสนานอยู่นั้น หญิงโสเภณี ได้ขโมยของมีค่าแล้วหนีไป พวกราชกุมารจึงได้ออกติดตาม มาพบพระพุทธเจ้า จึงเข้าไปกราบทูลถามว่า

ภัททวัคคีย์ : ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์เห็นหญิงคนหนึ่งผ่านมาทางนี้บ้างหรือไม่ พระเจ้าข้า ?

พระพุทธเจ้า : พวกท่านเห็นว่า การแสวงหาหญิงกับการแสวงหาสิ่งประเสริฐในตนสิ่งไหนจะดีกว่ากัน ?

ภัททวัคคีย์ : แสวงหาสิ่งประเสริฐในตนดีกว่า พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงนั่งลง ตถาคตจะแสดงธรรมให้ฟัง^{๕๔}

หลังจากนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรม กระทั่งกุมารทั้งหมดนั้น ได้บรรลุธรรมตามฐานานุกรม และทรงประทานอุปสมบท แล้วทรงส่งไปประกาศพระศาสนา จะเห็นได้ว่า ทรงยกสิ่งที่ใกล้ตัวของผู้ที่จะสอน คือกุมารเหล่านั้นกำลังตามหาหญิงโสเภณี ทรงยกขึ้นเปรียบกับสิ่งที่ประเสริฐแล้ว เชื่อมเข้าหาหลักธรรม

๒) การสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมของการสอนให้เหมาะสม เป็นที่สบาย แก่ผู้เรียน โดยสภาพแวดล้อมต้องปลอดโปร่ง ไม่รู้สึกอึดอัด หรือเกิดความเครียด และผู้สอนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์แบบเป็นกันเองกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้สึกในระหว่างสอนไม่ตึงเครียด และสบายใจ ทำให้ผู้เรียนเกิดอยากเรียนรู้ ดังเช่นที่พราหมณ์โสณทัณฑะ ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงทราบว่า พราหมณ์มีความวิตกในใจเรื่องการถามตอบปัญหา กับพระพุทธเจ้า ทรงทราบดี ถึงความลำบากในของพราหมณ์ จึงทรงตรัสถามเรื่องที่เขารู้ดี คือเรื่องไตรเพท อันเป็นคำสอนของอาจารย์ฝ่ายเขาเอง ซึ่งทำให้พราหมณ์นั้นสบายใจแล้วจึงทรงชักนำพราหมณ์นั้นเข้าสู่ธรรม ที่จะทรงสอน

๓) สอนโดยมุ่งเนื้อหา คือมุ่งเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ได้เห็น ในเนื้อหาด้วยตัวเองเป็นสำคัญ การสอนแบบนี้ ทำให้ไม่ต้องกระทบกระทั่งใคร ไม่เสียดสีเบียดเบียนใคร ตัวอย่างของการสอนที่ให้ผู้ที่จะสอนรู้ได้ด้วยตัวของเขาเอง เช่น ทรงสอนพระนางกิสสาโคตมี ผู้กำลังเศร้าโศก เพราะการพลัดพรากจากบุตรผู้เป็นที่รัก ด้วยความที่นางไม่เคยเห็นคนตาย นางจึงอุ้มลูกน้อยที่ตายไปตามบ้านเพื่อถามหายารักษา

^{๕๔} พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์, *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖),

คราวนั้น บุษย์ผู้หนึ่งเห็นนางเกิดความสงสาร จึงแนะนำให้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา เมื่อพบพระองค์แล้วจึงเข้าไปทูลถามว่า

กัศยาโคตมิ : ทราบว่าพระองค์ ทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันมิใช่หรือ พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เออ เราทราบ นะน้องหญิง

กัศยาโคตมิ : หม่อมฉัน จักได้อะไร จึงควร พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เธอได้เมล็ดพรรณผักรากคักหีบมือหนึ่งจึงควร

กัศยาโคตมิ : แต่จักได้ในเรือนของใครจึงควร พระเจ้าข้า

พระศาสดา : ในเรือนของผู้ใด ที่ไม่เคยมีบุตรหรือธิดาตายเลย เธอจักได้ในเรือนนั้นนะ
น้องหญิง จึงควร

เมื่อนางกัศยาโคตมิ ทราบถึงยาของบุตร นางก็เที่ยวไปตามตรอก ซอก ซอย ในหมู่บ้าน ตั้งแต่เรือนหลังแรกจนถึงหลังสุดท้าย เพื่อแสวงหาแต่ก็ไม่ได้ เพราะทุกบ้านทุกหลังคาเรือนล้วนเคยมีคนตายแล้วทั้งสิ้น นางจึงรู้ว่า ไม่ใช่เฉพาะลูกของนางเท่านั้นที่ตาย ลูกของคนอื่นก็มีตายมากมาย แล้วนางก็ได้สติ และทิ้งบุตรไว้ในป่า แล้วก็เข้าไปเฝ้าพระศาสดา พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด นางส่งกระแสจิตตามพระธรรมเทศนา ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล^{๕๕}

พระพุทธเจ้า ทรงใช้อุบาย เพื่อให้นางได้รู้ด้วยตัวนางเอง เพราะถ้าหากพระองค์อธิบายถึงความตายของบุตร นางก็คงไม่มีสติพร้อมที่จะรับฟัง เนื่องจากขณะนั้น ความรักในบุตรของนางมีกำลังมาก กระทั่งนางรู้จักความหมายของคำว่า “ความตาย” ด้วยพระปริชาสามารถในอุบายของพระศาสดานั้นเอง

๔) สอนด้วยความเคารพ คือมีความตั้งใจ มุ่งมั่น จริงใจ สอนด้วยความรักในงานที่สอนจริง ๆ โดยมุ่งเห็นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ อย่างเช่นพระจริยาของพระพุทธองค์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ตถาคตจะแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงโดยเคารพ ไม่แสดงโดยไม่เคารพ ถ้าแม้จะแสดงแก่ภิกษุณี แก่อุบาสกอุบาสิกา แก่ปุถุชนทั้งหลาย โดยที่สุดแม้แก่คนขอทานและพรานนก ก็ย่อมแสดงโดยเคารพ หาแสดงโดยขาดความเคารพไม่”^{๕๖}

๕) สอนด้วยภาษาที่สุภาพ นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ใช้ภาษาที่ชวนให้เกิด

^{๕๕} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระอัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔**, (กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, ๒๕๓๑), หน้า ๒๑๖-๒๒๒.

^{๕๖} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๙๙ อ่างโน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๔.

ความรู้สึกสบายใจ เป็นกันเองและเข้าใจง่าย ดังคำที่ว่า

“พระสมณโคดม ทรงมีพระวาจา ไพเราะ มีพระสำเนียงไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟัง ให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดเจน”^{๕๓}

๕. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑) รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และคำนึงถึงวิธีสอนที่เหมาะสมแก่บุคคล ตัวอย่างใน ทศพลญาณ ๑๐ ข้อ ข้อ ๕ และ ๖ คือรู้ถึงลักษณะความแตกต่างของบุคคลโดยคำนึงถึงจริต ๖ ประการ ได้แก่ รากะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตักกจริต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล

๒) การปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคล ก็ทรงใช้วิธีที่ต่างกัน โดยพิจารณาจาก จริต บุคลิกลักษณะ อชยาสัย และประเภทของบุคคลเป็นที่ตั้ง

๓) ต้องคำนึงถึง ความพร้อม ความสุกงอม บาลีใช้คำว่า “ปริปากะ” (ความแก่รอบแห่งอินทรีย์) ของผู้เรียน แต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป ถ้ายังไม่พร้อมก็ต้องรอนกว่าจะพร้อม

๔) สอนด้วยการให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง คือการให้ได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจชัดเจน ด้วยประสบการณ์ของตนเอง เช่นทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลา โดยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ เป็นต้น

๕) การสอนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยมีการแสดงข้อคิดความเห็น ได้ตอบกันได้อย่างเสรี ซึ่งหลักการอย่างนี้เป็นวิถีแห่งปัญญา วิธีการนี้ทรงใช้เป็นประจำ ซึ่งเป็นลักษณะของการถามตอบมี ๒ ลักษณะ คือ

ก. ใช้อุบายให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นออกมา แล้วชี้ช่องทางเข้าสู่ความรู้ที่ต้องการจะสอน

ข. แสดงความเห็น ได้ตอบกันแบบเสรี โดยมุ่งแสวงหาความรู้ร่วมกัน

๖) เอาใจใส่บุคคลผู้ที่ควรได้รับความสนใจ เป็นพิเศษ เป็นราย ๆ ไป ตามควรแก่ กาละเทศะ และเหตุการณ์ เช่น เรื่องของธิดาช่างหูก เป็นต้น

๗) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยกว่า มีปัญหา เช่นเรื่อง พระปุกคัถตะตติสสะเถระ^{๕๔} ผู้มี

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๑๐-๑๑.

^{๕๔} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, หน้า ๒๒๒-๒๒๗.

กายเปื่อยเน่า จนภิกษุทั้งหลายพากันรังเกียจและไม่ยอมดูแล แต่พระองค์เสด็จไปดูแล และสอนด้วยพระองค์เอง หรือกรณีที่ทรงสงเคราะห์พระจูฬปันถก^{๕๕} เป็นต้น

๖. รูปแบบและวิธีการสอน

รูปแบบและวิธีการสอน ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำในการสอน มีรูปแบบ ๔ วิธีการสอน ดังนี้

๑) รูปแบบการสนทนา หรือแบบธรรมสากัจฉา เป็นวิธีการที่ทรงใช้มาก แต่ลักษณะการสนทนาของพระพุทธเจ้า จะมีแต่สนทนาในทางธรรม โดยเริ่มสนทนาทั่วไป แล้วทรงพยายามชักจูงเข้าหาหลักธรรมที่จะทรงสอน การสนทนาเป็นวิธีการที่ได้ผลชัดเจน เพราะเป็นการสื่อสารที่เป็นกันเอง สามารถพูดชักจูงโน้มน้าวได้ง่าย แต่ผู้สอนต้องประกอบไปด้วยความสามารถอื่น ๆ เช่น บุคลิกภาพน่าเชื่อถือ คำพูดไพเราะ ชวนฟัง เป็นต้น

๒) รูปแบบการบรรยาย เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนคนเป็นจำนวนมาก เป็นวิธีที่ทรงใช้ประจำวัน สำหรับสอนพระสงฆ์และประชาชนกลุ่มใหญ่ หรือในกรณีที่เสด็จไปโปรดพระราชสาสน์ เศรษฐี คฤหบดี ที่มีบริวารมาก การสอนแบบบรรยายนี้ ถึงแม้จะทรงสอนรวมกันทั้งหมด แต่ทุกคนที่ฟังธรรม ก็รู้สึกเหมือนกับพระองค์ได้ตรัสเป็นการส่วนตัวกับตนเอง ซึ่งเป็นความสามารถพิเศษของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง

๓) รูปแบบการตอบปัญหา พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ชาญฉลาดในการตอบปัญหา บุคคลที่มาถามปัญหานั้น มีหลากหลายประเภท บางพวกมาทูลถามปัญหาเพราะต้องการความรู้ บางพวกมาทูลถามปัญหา เพราะต้องการจะทดสอบภูมิปัญญาของพระองค์ แต่พระองค์ก็มีวิธีตอบปัญหาเฉพาะสำหรับบุคคลเหล่านี้ ซึ่งวิธีการตอบปัญหาของพระพุทธองค์มี ๔ ประการ ดังนี้

ก. เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว เช่นถามว่า จักขุ เป็นอนิจจังหรือ ? ตอบว่า ถูกแล้ว เป็นต้น

ข. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ เช่น ถามว่า โสตะก็เหมือนจักขุหรือ ? ฟังย้อนถามว่า ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด ? ถ้าเขาว่าต่อว่า ไนแง่เป็นเครื่องมองเห็น ฟังตอบว่า ไม่เหมือน เป็นต้น

ค. วิทซ์ชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกคำตอบ เช่น ถามว่า สิ่งที่เป็นอนิจจัง

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐-๑๓๑.

ได้แก่จักขุ ไซ้ไหม ? ฟังแยกความตอบว่า ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโศตะ ฉานะ จิวหา กายะ มโน ก็
เป็นอนิจจัง เป็นต้น

ง. ฐุณียปัญหา ปัญหาที่ฟังยังเสียได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไม่มีประโยชน์ ไร้
สาระ อันเป็นเหตุให้ยึดถือ ไขว้เขว สิ้นเปลืองเวลา จึงควรยับยั้งไว้เสียไม่ควรตอบ

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ การวางกฎข้อบังคับ เกิดขึ้นเนื่องมาจากกรณีที่เกิดเรื่องเสื่อม
เสียแก่หมู่คณะ โดยมีการโทษกันระหว่างหมู่พระสงฆ์ และประชาชน โปนทนากันมาก เมื่อทรง
ทราบเรื่อง ก็ทรงตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมา สอบสวนหาความจริง เมื่อภิกษุรูปนั้นยอมรับผิด ก็ทรง
ตักเตือน แล้วชี้ถึงโทษ และประโยชน์ ทรงสอนแนะนำแนวทางแก้ปัญหา แล้วทรงวางกฎระเบียบ
ข้อบังคับสำหรับเรื่องนั้น ๆ เป็นกรณี ๆ ไป ข้อบังคับที่ว่าเรียกกันว่า “วินัย” หรือ “สิกขาบท”

๖. ลีลาในการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนที่จะประสบความสำเร็จนั้น จะต้องมีเทคนิคลีลาในการสอน ถ้าหากสอนโดย
ปราศจากเทคนิคลีลา การสอนก็เป็นการยากที่จะประสบความสำเร็จได้ พระพุทธเจ้าทรงประสบ
ความสำเร็จในการสอน เนื่องด้วยทรงมีเทคนิคและลีลาในการสอน สำหรับเทคนิคและลีลาของ
พระองค์นั้น มี ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) สันทัสสนา ต้องชี้แจง อธิบาย บรรยายขยายความให้ละเอียด แจ่มแจ้ง ไม่ให้มีช่อง
โหว่จนผู้ฟังคิดโต้แย้งได้ อธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เข้าใจดี จำง่าย ไม่หลงลืม

๒) สัมปหังสนา ต้องพูดให้ผู้ฟังร่าเริงบันเทิงใจ เบิกบานใจ ชื่นชม ยินดี สนุกสนาน
จับจิตจับใจ ไม่เบื่อฟัง

๓) สมุตเตชนา ต้องพูดให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาปสาทะ ความเลื่อมใส เกิดความสีกเหิม อาจ
หาญ อยากต่อสู้ อยากลอง อยากปฏิบัติตาม พูดให้เร้าใจอยู่ตลอดเวลา

๔) สมာทปนา ต้องพูดเจาะใจ กระตุกใจให้ผู้ฟังร่าเริง สุขุขรรมยา ตื่นเต้น ตลอดเวลา
บางครั้งก็พูดให้ผู้ฟังเกิดสลดหดหู่ เกิดความละอายชั่วกัลป์ เกิดความสำนึกผิดจนน้ำตาไหล^{๖๐}

มีผู้รู้อย่างท่าน ได้ผูกเป็นคำสั้น ๆ ที่จำได้ง่ายว่า แจ่มแจ้ง ชูใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ
ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน

^{๖๐} องค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสุวรรณวิหาร, วิชาการเทศนา, (กรุงเทพฯ ๙ : หจก.เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓-

๘. กุศโลบายในการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีกุศโลบายในการสอนมากมายหลายวิธี แต่วิธีที่พระองค์ทรงใช้บ่อยและมาก มีดังต่อไปนี้ คือ

๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบการสอน การนำตัวอย่าง จากบุคคล ตัวอย่างเรื่องเล่า นิทาน ชาดก ตลอดจนตัวอย่างจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น พยับแดด ฟองน้ำ เป็นต้น มาใช้ประกอบการสอน ช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจ เห็นภาพ รู้จริง เห็นจริงได้ง่ายขึ้น และยังทำให้การเรียนการสอนมีรสชาติมากยิ่งขึ้น

๒) การใช้อุปมาอุปไมย หรือการเปรียบเทียบ เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้มาก ดังปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนามากมาย การสอนแบบนี้ ทำให้ผู้เรียนมองเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นจากข้ออุปมา โดยเฉพาะการแสดงสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างเข้าใจยาก ดังตัวอย่างคำอุปมาอุปไมย ที่ตรัสแก่พราหมณ์ผู้หนึ่งในสภาราษฎรว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ ภาชนะใส่น้ำ ซึ่งผสมด้วยสีครั้ง สีเหลือง สีเขียว สีแดง คนตาดี เมื่อมองดูเงาหน้าของคนในน้ำที่ผสมสีนั้น ๆ ย่อมมองไม่เห็นตามความเป็นจริงฉันใด ผู้ที่มีจิตฟุ้งซ่านด้วยราคะ ย่อมไม่รู้ไม่เห็น อุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฉะนั้น”^{๖๑}

๓) การใช้อุปกรณการสอน พระพุทธเจ้าทรงใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ เพราะการจาริกไปเผยแผ่พระศาสนาโดยมากทรงสอนประชาชนตามแคว้นต่าง ๆ ก็ทรงเสด็จไปตัวเปล่า แต่ระยะทางโดยมากเป็นป่า เขา และเป็นธรรมชาติล้อมรอบตัว วัสดุอุปกรณ์ที่ทรงใช้เช่น ใบไม้ น้ำ ฟองน้ำ พยับแดด หรือแม้แต่ร่างกายของมนุษย์ หรือซากศพ เป็นต้น วัสดุเหล่านี้บางอย่างก็ทรงหยิบแสดงให้ดู แต่บางอย่างก็ทรงชี้ให้ดู ให้เห็น เป็นอุปกรณ์ในการอธิบายธรรมของพระองค์

๔) การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีสอนที่ใช้ตัวผู้สอนเองเป็นสื่อการสอน กล่าวคือตัวผู้สอนจะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นแม่พิมพ์ เป็นวิธีที่ได้ผลดีที่สุด โดยเฉพาะการสอนทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสาวกทุกหมู่เหล่า โดยหาข้อติเตียนมิได้เลย

๕) การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้ในความหมายใหม่ การรู้จักใช้ภาษาให้เหมาะกับบุคคล หรือการตีความหมายที่เป็นคุณประโยชน์ เป็นลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่ง ใน

^{๖๑} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พระสูตรสำคัญจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๑๑.

การสอนแบบนี้ ดังตัวอย่างคราวหนึ่ง ทรงผูกบทร้อยกรอง เป็นเพลงขับให้มาฉพ เพื่อขับแก้กับธิดาของพระยานาคราช ดังนี้

ผู้เป็นใหญ่ในทวารหกลือว่าเป็นพระราช พระราชาผู้กำหนดอยู่ชื่อว่าผู้มีธิดาบนพระเศียร ผู้ไม่กำหนดอยู่ชื่อว่า ปราศจากธิดา ผู้กำหนดอยู่ท่านเรียกว่า “คนพาล”

เพื่อที่จะแก้เพลงของพระยานาคราชที่ผูกให้ธิดาของตนขับถามว่า

ผู้เป็นใหญ่อย่างไรเล่าชื่อว่าพระราช ? อย่างไรเล่า พระราชาชื่อว่าผู้มีธิดาบนพระเศียร ?

อย่างไรเล่า ชื่อว่าปราศจากธิดา ? อย่างไรท่านจึงเรียกว่า “คนพาล” ?^{๒๒} เป็นต้น

๖) กุศโลบายเลือกบุคคล และปฏิบัติเป็นรายบุคคล การรู้จักเลือกผู้ที่จะทรงสอน เป็นวิธีการหนึ่ง ที่ทำให้ทรงเผยแผ่พระศาสนาได้อย่างรวดเร็ว และกว้างไกลออกไป ในการเลือกคนที่จะทรงสอน เมื่อแรก ทรงเลือกบุคคลที่มีอุปนิสัย มีกำลังสติปัญญา สามารถ และมีศรัทธา ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อคราวที่ทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงระลึกถึงอาจารย์ทั้งสอง เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองมีสติปัญญา แต่ท่านทั้งสองได้จากโลกนี้ไปแล้ว ต่อมาจึงทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ เมื่อทรงสอนปัญจวัคคีย์แล้ว เสด็จไปโปรด ยสะมาณพ ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐี โปรคชภูตสามพี่น้อง และโปรดพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น บุคคลต่าง ๆ ที่ทรงโปรดนั้น นอกจากจะเป็นผู้มีศรัทธา มีสติปัญญา แล้วบุคคลเหล่านี้ ยังเป็นผู้ที่มีบริวารมาก การที่เสด็จโปรดบุคคลเหล่านี้ จนเขาเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ยังได้ศรัทธาจากบริวารของคนเหล่านี้ก็เป็นจำนวนมากด้วย

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาสในการสอน จังหวะและโอกาสเป็นสิ่งที่จะต้องรอคอย และเมื่อมาถึงแล้วจะต้องใช้ให้เป็นประโยชน์ และเหมาะสม บุคคลที่จะทรงสอน ทรงพิจารณาถึงความพร้อมเป็นสำคัญ ภาษาบาลีเรียกว่า “ปริปากะ” หมายถึงความแก่รอบแห่งญาณ ถ้ายังไม่พร้อมก็ต้องรอ แต่เมื่อพร้อมแล้วก็ต้องรีบสอน ดังนั้นผู้สอนจะต้อง มีความจับใจ คล่องแคล่ว และมีความพร้อมอยู่เสมอ

๘) การยึดหยุ่นในการสอน ในกระบวนการสอนนั้น ต้องรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ไปตามความเหมาะสม บางครั้งอาจต้องใช้ความรุนแรง บางครั้งอาจใช้วิธีโอนอ่อนผ่อนตาม หรือบางคราว

^{๒๒} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖, (กรุงเทพฯ ๙ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, ๒๕๓๖) หน้า ๑๔๖, ๑๔๘.

อาจจำเป็นต้องใช้ทั้งสองแบบควบคู่กันไป พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีสอนแบบนี้ ดังพระดำรัสที่ทรงตรัสกับนายสารถิ ผู้ฝึกม้าชื่อว่า เกลี ว่า

“ดูก่อนเกลี เราข่อมฝึกนุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีละมุนละม่อมบ้าง รุนแรงบ้าง ทั้งละมุนละม่อมทั้งรุนแรงบ้าง”^{๖๓}

๕) การลงโทษและให้การชมเชย การลงโทษนั้น เป็นการลงโทษตัวเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยนั้นมีบทบัญญัติเหล่านี้ที่ทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบของหมู่สงฆ์ เมื่อภิกษุรูปใดทำผิดก็ควรได้รับโทษ ให้อ่อนความคิดไปตามวิธีการ เพื่อให้สงฆ์ยอมรับเข้ามาหมู่ ส่วนในทางธรรมนั้น ถ้าภิกษุรูปใดไม่สามารถจะบอกกล่าวได้แล้ว ผู้นั้นก็จะกลายเป็นผู้ที่พระองค์และหมู่สงฆ์ไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวตักเตือน ซึ่งการลงโทษวิธีนี้เป็นวิธีที่รุนแรงที่สุด^{๖๔}

ส่วนการชมเชยนั้น ก็คือการยกย่อง ซึ่งเป็นการยอมรับในคุณงามความดีของบุคคลนั้น เป็นการให้กำลังใจในการทำคุณงามความดีของผู้นั้น แต่ก็ไม่ถึงกับยกย่องจนทำให้ผู้นั้นสามารถนำไปชมคนอื่นได้ ทรงชมเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น ตัวอย่างในการชมนี้ เช่น ทรงชมพระนันทกะ^{๖๕} ทรงชมพระสุชาต^{๖๖} และพระลกุณฎกภัททิยะ^{๖๗} เป็นต้น

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าตลอด ๔๕ พรรษา ทรงพบกับอุปสรรคนานัปการ ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ข่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป การแก้ปัญหาก็จะต้องใช้ปฏิภาณ ไหวพริบ เฉพาะพระองค์ ดังตัวอย่างเรื่องย่อ ดังนี้

พราหมณ์ผู้หนึ่งมีชื่อว่าอักษโกสการทวาชะ พอรู้ข่าวว่ามีพราหมณ์ตระกูลเดียวกับตนออกบวชอยู่กับพระพุทธเจ้า ก็โกรธ จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทั้งคำทั้งบริภาษพระองค์ด้วยคำหยาบคายต่าง ๆ แต่ก็ทรงแก้ปัญหาคำเฉพาะหน้าด้วยการนิ่ง เพราะรู้ว่าพราหมณ์กำลังโกรธ เมื่อพราหมณ์บริภาษจนพอแก่ใจแล้วก็หยุด พระองค์จึงตรัสถามพราหมณ์นั้นว่า “ขอถามหน้อยเถิดพราหมณ์ พวกญาติมิตรมาหาท่านบ้างหรือเปล่า ?

^{๖๓} อจ.จตุกก (ไทย) ๑๓ / ๑๑๑ / ๑๑๒.

^{๖๔} อจ.จตุกก (ไทย) ๑๓ / ๑๑๑ / ๑๑๓.

^{๖๕} อจ.นวก. (ไทย) ๑๕ / ๒๐๘ / ๒๘๙.

^{๖๖} ส.นิ. (ไทย) ๘ / ๗๐๑ / ๒๘๑.

^{๖๗} ส.นิ. (ไทย) ๘ / ๗๐๓ / ๒๘๑.

พราหมณ์ทูลว่า ก็มีมาบ้างเป็นครั้งคราว

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อว่า แล้วท่านจัดอาหารของรับประทานมาให้เขาบ้างหรือเปล่า ?

พราหมณ์ทูลว่า ก็จัดบ้าง

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อว่า ก็ถ้าคนเหล่านั้นเขาไม่รับสิ่งของเหล่านั้นแล้ว ของจะเป็นของใคร ?

พราหมณ์กราบทูลว่า ถ้าเขาไม่รับ มันก็เป็นของนั่นเองนะซี

พระพุทธเจ้าตรัสตอบ โดยสรุปความว่า “เอาละ เรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน ท่านมาค่าเรานะ เราไม่ขอรับค่าของท่านละ ขอให้มันเป็นของท่านเองก็แล้วกัน” หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงสนทนากับพราหมณ์ตามลำดับไป จนในที่สุดพราหมณ์เกิดความเลื่อมใส ยอมเป็นสาวก^{๖๔}

ความสำเร็จของผู้เรียน คือ ความปรารถนาสูงสุดของผู้สอน พระพุทธเจ้าทรงตัดสินพระทัยเผยแผ่พระธรรมแก่ชาวโลก ก็ทรงปรารถนาให้มวลมนุษยชาติรู้ธรรมที่ทรงตรัสรู้ พระสงฆ์ผู้นำพระธรรมคำสอนมาสอนต่อ ก็ปรารถนาให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนา ครูบาอาจารย์ทั่วไป ก็ปรารถนาให้ลูกศิษย์ของตนประสบความสำเร็จในเรื่องเรียน และสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนไปใช้ประกอบสัมมาอาชีพ และดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบ และวิธีการสอน เป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกระบวนการสอน การศึกษาถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้า ก็เพื่อเป็นแนวทาง สำหรับสาวกผู้เผยแผ่พระศาสนาในยุคต่อ ๆ มา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้น สำหรับการศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไป

๒.๔ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อบุคคล และการใช้สื่อมวลชน ในการเผยแผ่ธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ จากการศึกษาพบว่ายังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยมากนัก แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

^{๖๔} ส.ส. (ไทย) ๗ / ๖๓๑-๖๓๒ / ๑๙๖.

Schramm ได้ชี้ให้เห็นว่าสื่อหรือช่องสารมีภารกิจบางอย่างที่ช่องสารชนิดหนึ่งทำได้ดีกว่าช่องสารอีกชนิดหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ถ้ามีการใช้ช่องสารทุกประเภทพร้อมกันก็จะให้ประโยชน์มากที่สุด^{๖๕} เกลิธร เขยประทับ ได้เขียนถึงช่องสารที่เป็นสื่อมวลชน และช่องสารที่เป็นสื่อบุคคล ดังนี้

๑. ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชน มีภารกิจต่าง ๆ ได้ดี สามารถสรุปได้ คือ^{๖๖}

๑) สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก ๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว

๒) สามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดี

๓) สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนา

๒. ช่องสารที่เป็นสื่อบุคคล สามารถปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้ดี คือ^{๖๗}

๑) สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบบุคคลวิधि ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจสารก็สามารถไต่ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นเดียวกัน

๒) สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่พึงปรารถนาได้ง่าย และมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้สื่อมวลชน

เกศินี จุฑาวิจิตร ได้พูดสรุปถึงการใช้สื่อบุคคลเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในงานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ดังนี้

“สื่อบุคคล เป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นในด้านการโน้มน้าว และชักจูงใจ สื่อบุคคลในสังคม ประกอบด้วย สื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น คือนักพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริม และสื่อบุคคลภายในท้องถิ่นคือผู้นำความคิดเห็น ปัจจัยที่ทำให้บุคคลเหล่านี้ ในฐานะที่เป็นผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ โน้มน้าวใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สื่อบุคคลภาพที่มีความน่าเชื่อถือ ความน่าดึงดูดใจ และความคล้ายคลึงกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ทั้งยังจะต้องเป็น

^{๖๕} W.Schramm, Mass Media and National Development (Stanford : Stanford University Press, 1964), p. 123.

^{๖๖} ดร.เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (มปป.), หน้า ๒๔.

^{๖๗} E.M. Rogers with F.F. Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-cultural Approach, (New York: The Free Press, 1971), p. 252.

ผู้ที่เปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนอย่างกว้างขวาง มีความเสียสละ มีเมตตา มีไหวพริบ ใจกว้างและมีความซื่อสัตย์”^{๗๒}

นอกจากนั้น ยังพูดสรุปถึงลักษณะของการใช้สื่อบุคคลที่เอื้ออำนวยต่อการชักจูงและโน้มน้าวใจ ดังนี้ คือ^{๗๓}

๑. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ดำเนินไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ คู่สื่อสารมีความใกล้ชิดกัน ซึ่งกระบวนการกลุ่มสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลได้

๒. การสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตาหรือเผชิญหน้า เป็นการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้มีการซักถามได้ทันที ทั้งยังสามารถยืดหยุ่นการนำเสนอเนื้อหาได้ หากผู้ส่งสารได้รับการต่อต้านจากผู้ฟัง ก็อาจเปลี่ยนหัวข้อสนทนาได้

๓. ผู้รับสารบางคน มีแนวโน้มที่จะเชื่อถือและยอมรับความคิดเห็น หรือทัศนคติของสื่อบุคคลที่เขารู้จักคุ้นเคย และนับถือมากกว่าที่จะเชื่อบุคคลที่เขาไม่รู้จักคุ้นเคย

สรุปได้ว่า สื่อบุคคล เป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในด้านการโน้มน้าวและชักจูงใจ ซึ่งต่างจากสื่อมวลชนซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่ที่การให้ข่าวสารหรือความรู้

วาสนา จันสว่าง และทัศนีย์ อินทรสุขศรี ได้สรุปถึงการใช้อสื่อสารมวลชนไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อพัฒนาชีวิต” โดยพูดถึงลักษณะทั่วไปของการสื่อสารมวลชน ดังนี้

๑. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นกระบวนการสื่อสารที่มุ่งถึงมวลชน ที่อยู่กระจัดกระจายตามที่ตั้งต่าง ๆ ซึ่งห่างไกลกัน ให้ได้รับสารในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน

๒. สื่อมวลชน (Mass Media) คือเครื่องมือของการสื่อสารมวลชนแบ่งเป็น ๔ ประเภท คือสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร เป็นต้น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และภาพยนตร์

๓. หน้าที่หลักของสื่อมวลชน คือเผยแพร่ข่าวสาร เสนอความคิดเห็น ฝ่าฝืนประโยชน์ประชาชน ให้การศึกษา ถ่ายทอดวัฒนธรรม และให้ความบันเทิง

^{๗๒} ผศ. เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, หน้า ๙๘.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

๔. ประสิทธิภาพการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนลดลง หรือมีข้อจำกัดเนื่องด้วยสิ่งแวดล้อมทางธุรกิจ การควบคุมจากรัฐบาล ลักษณะต่าง ๆ ของสื่อมวลชน เช่น แหล่งสารเนื้อหาของสาร สถานการณ์ของสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมการรับสารและกระบวนการเลือกทางจิตวิทยาของประชาชน

๕. การศึกษาสื่อมวลชน ทั้งสองด้าน คือ **Effect Approach Function Approach** จะทำให้พลังของสื่อมวลชนถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่

ประเดิม สว่างแสง ศึกษาการเปิดรับสื่อ การรับข้อมูลข่าวสาร และความพอใจสื่อที่ใช้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ผลการศึกษาพบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อยอดนิยมที่สุด โดยมีผู้เปิดรับสื่อโทรทัศน์เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารทั่วไปมากที่สุด รองลงมาคือเพื่อนบ้าน และหนังสือพิมพ์ ตามลำดับ

สำหรับการเปิดรับสื่อเพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อโทรทัศน์มากที่สุดเช่นกัน รองลงมาคือ เพื่อนบ้าน และประธานและสมาชิก อบต. ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจสื่อที่ใช้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยรวมอยู่ในระดับพอใจปานกลาง โดยสื่อที่กลุ่มตัวอย่างมีความพอใจมากที่สุด สื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ ประธานและสมาชิก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน ตามลำดับ^{๔๔}

บำรุง สุขพรรณ การวิจัย เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารของประชาชนที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาภูมิปัญญา ในการพึ่งพาตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนา” งานวิจัยนี้ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของประชาชนเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อกิจกรรม และสื่อมวลชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากสื่อมวลชน เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น และเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเปิดรับ

^{๔๔} ประเดิม สว่างแสง, “การเปิดรับสื่อ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และความพึงพอใจสื่อที่ใช้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ : ศึกษากรณี อบต. บ้านยาง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม”, **ปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๑.

ข่าวสารของประชาชน เกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจากสื่อต่าง ๆ ในระดับปานกลาง
๗๕

ชุตติมา แสนอำนวยผล ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขต
จังหวัดนครราชสีมา ที่มีต่อสื่อและกิจกรรมของโครงการณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อและกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง โดยส่วนใหญ่จะเปิดรับสื่อและ
ให้ความสนใจในสื่อและกิจกรรมของโครงการจากสื่อโทรทัศน์ เนื่องจากเป็นสื่อที่มีทั้งภาพและเสียง
และสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจน้อยที่สุดเนื่องจากเป็นสื่อที่มีค่าใช้จ่ายและ
ต้องใช้เวลาค่อนข้างนานในการค้นคว้าข่าวสาร ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ทำให้ทราบว่ากลุ่มตัวอย่างมี
การให้ความสำคัญกับสื่อโทรทัศน์มากที่สุด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะมีการเผยแพร่ข่าวสารผ่าน
ช่องทางนี้
ให้มากขึ้น^{๗๖}

อภิรดี ธีปนพงศ์ ศึกษาเรื่อง บทบาทของสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้ป่วยจิต
เวช จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความเข้าใจในอาการและพฤติกรรมของผู้ป่วยจิตเวชจากสื่อมวลชนและ
ผู้ดูแลยังไม่พอเพียง โดยเฉพาะสื่อมวลชนเพราะเนื่องจากขาดการศึกษาค้นคว้าในด้านจิตเวชทำให้
มุมมองของสื่อมวลชนยังมีความเข้าใจในด้านลบอยู่บ้างเล็กน้อย ส่วนผู้ดูแลมีความไม่เข้าใจในระยะแรก
เท่านั้น แต่หลังจากได้รับคำแนะนำในเรื่องของจิตเวชที่ถูกต้องจากจิตแพทย์ทำให้มีความเข้าใจที่ดีขึ้น
และมีความเห็นใจผู้ป่วยมากขึ้น ซึ่งทำให้ผู้ดูแลมองบทบาทด้านการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนที่
เกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวชค่อนข้างรุนแรง ในขณะที่สื่อมวลชนเองมองว่าการนำเสนอข่าวนั้นมีความ
ตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการนำเสนอข่าวที่ถูกต้องและลดความรุนแรงในด้านการใช้ภาษาที่
เกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวชเพื่อให้เกิดภาพที่ดีในสายตาของคนในสังคม ในขณะที่สื่อมวลชนเองก็มีความ
พยายามที่ปรับปรุงในการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวชเพื่อให้คนในสังคมได้เข้าใจเกี่ยวกับโรค
และผู้ป่วยจิตเวชในทางที่ถูก โดยการทำช่วยเหลือโรงพยาบาลจิตเวชและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

^{๗๕} บำรุง สุขพรรณ, “รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารของประชาชนที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนา
ภูมิปัญญา ในการพึ่งพาตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนา”, **ปริญญาณีเทศศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๑.

^{๗๖} ชุตติมา แสนอำนวยผล, “ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อ
สื่อและกิจกรรมของโครงการรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด”, **ปริญญาณีเทศศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖.

กับผู้ป่วยจิตเวชในการที่จะให้ผู้ป่วยได้มีโอกาสคืนสู่สังคม และสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติเฉกเช่นคนทั่วไป^{๓๗}

นภวรรณ ตันติเวชกุล ศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปิดรับสื่อของนักเรียนไทยระดับมัธยมศึกษา ผลการวิจัยด้านพฤติกรรมกรรมการเปิดรับสื่อของนักเรียนไทยที่ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ที่เกี่ยวกับประเภทของสื่อที่เปิดรับ ปริมาณการเปิดรับ และลักษณะเนื้อหาที่เปิดรับ ปรากฏดังนี้

๑. กลุ่มตัวอย่างทุกคนเปิดรับสื่อโทรทัศน์ประเภทรับชมฟรี และมากกว่าร้อยละ ๕๐ ระบุว่าตนเองดูโทรทัศน์โดยเฉลี่ยประมาณ ๔ ชั่วโมงหรือมากกว่า โดยประเภทรายการที่เปิดรับมากที่สุดคือรายการละคร รองลงมาเป็นรายการข่าวและเพลง ตามลำดับ

๒. กลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๕๑.๕ เปิดรับสื่อวิทยุ โดยครั้งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างเปิดรับสื่อวิทยุระหว่าง ๑-๒ ชั่วโมงต่อวัน และร้อยละ ๕๗ ของกลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับสื่อวิทยุ เปิดรับฟังรายการเพลงเป็นหลัก

๓. กลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๕๕ เปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ และกลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ ๖๑ ระบุว่าตนเองอ่านหนังสือพิมพ์ไม่เกินครึ่งชั่วโมงต่อวัน สามในสี่ชอบอ่านข่าวบันเทิง รองลงไป ได้แก่ ข่าวทั่วไป ข่าวกีฬา และข่าวอาชญากรรม ตามลำดับ

๔. ประมาณสามในสี่ของกลุ่มตัวอย่าง เปิดรับสื่อนิตยสาร โดยกลุ่มตัวอย่างที่อ่านนิตยสารร้อยละ ๓๒ ใช้เวลาในการอ่านนิตยสารประมาณ ๑ ชั่วโมง และพบว่านิตยสารที่กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับมากที่สุด คือนิตยสารวัยรุ่น

๕. กลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๕๗.๕ เปิดรับสื่อโรงภาพยนตร์ โดยร้อยละ ๖๑ เปิดรับสื่อภาพยนตร์นานกว่า ๑ เดือนต่อครั้ง โดยประเภทภาพยนตร์ที่กลุ่มตัวอย่างชอบดูมากที่สุด คือ บู้ แอ็คชั่น^{๓๘}

ภรณ์ ศิริโชติ และกุลธิดา ท้วมสุข ศึกษารูปแบบของสื่อที่เหมาะสมกับการให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนอำนาจ อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการรับข่าวสารที่เป็นอยู่ของราษฎรในหมู่บ้าน เมื่อเปรียบเทียบการใช้สื่อ

^{๓๗} อภิรดี ธิปนพงศ์, “บทบาทของสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้ป่วยจิต”, **ปริญญา นิตยสารมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๗.

^{๓๘} นภวรรณ ตันติเวชกุล, “ศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปิดรับสื่อของนักเรียนไทยระดับมัธยมศึกษา”, **ปริญญา นิตยสารมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๔.

๗ ประเภท ได้แก่ วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ แผ่นป้ายโฆษณา หนังสือ หอกระจายข่าว และสื่อ
บุคคล พบว่า ประชากรร้อยละ ๕๑ ได้รับสารจากสื่อบุคคล คือจากผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
รองลงมาร้อยละ ๘๗ ได้รับสารจากวิทยุที่เปิดออกอากาศผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน ร้อยละ ๘๒
รับสารจากสื่อประเภทแผ่นป้ายโฆษณา ร้อยละ ๗๔ รับสารจากวิทยุโดยตรง ร้อยละ ๖๖ รับสารจาก
โทรทัศน์ ร้อยละ ๕๖ ดูหนังสือ และร้อยละ ๔๓ รับสารจากหนังสือพิมพ์

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า ถ้าพิจารณาถึงประเภทของสื่อควบคู่กับความถี่ของการรับสาร
จากสื่อประเภทต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า วิทยุเป็นสื่อที่เข้าถึงประชากรได้มากกว่าสื่อประเภท อื่น ๆ^{๓๕}

ในเอกสารการสอน ชุดวิชาการสื่อสารเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ได้พูดถึงประเภทของสื่อที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ศาสนา โดยสื่อที่ใช้ก็คือสื่อบุคคลและสื่อ
มวล โดยสื่อทั้งสองมีบทบาทในการเผยแพร่ศาสนา สรุปได้ คือ

๑. สื่อบุคคล การใช้สื่อบุคคลเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ เป็นลักษณะหนึ่งของการสอนที่
พระภิกษุหรือฆราวาสถ่ายทอดความรู้ โดยการสื่อสารแบบเผชิญหน้า แต่เป็นการเรียนรู้แบบไม่เป็น
ทางการ เช่น การเทศน์ บรรยายธรรม สอนให้ปฏิบัติธรรมหรือเป็นการสนทนาถามข้อสงสัย ซึ่ง
การสนทนาธรรมอาจจะเป็นการสนทนาส่วนบุคคลหรือภายในกลุ่มย่อย หรือวันสำคัญทางศาสนา
หรือเป็นในรูปของการจัดบรรยายธรรม สนทนาธรรมให้แก่หน่วยงานหรือองค์กรที่สนใจ

๒. สื่อมวลชน การใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศาสนาและสั่งสอน
ธรรมะ ได้แก่

๒.๑ สื่อวิทยุโทรทัศน์ ในปัจจุบันการเสนอทางวิทยุโทรทัศน์ ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่
ศาสนาธรรมจำนวนไม่มากนัก เช่น

- ๑) รายการเทศน์ การบรรยาย ธรรมปฏิบัติ หรือสนทนาธรรม
- ๒) รายการสารคดีเกี่ยวกับศาสนา เช่น รายการแผ่นดินธรรม
- ๓) รายการเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา
- ๔) ละครสั้น

^{๓๕} ภรณ์ ศิริโชติ และกุลธิดา ท้วมสุข, “รูปแบบของสื่อที่เหมาะสมกับการให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ :
ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนอำนวย อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์”, **ปริญญาณีเทศศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๓๓.

๕) รายการภาพยนตร์เทปโทรทัศน์ที่สร้างจากเรื่องราวทางศาสนา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดความบันเทิง เช่น มหาเวศสันดรชาดก เป็นต้น

๒.๒ สื่อวิทยุกระจายเสียง มีการจัดรายการปาฐกถาธรรมหรือธรรมเทศนา แต่นับว่าวิทยุกระจายเสียงมีบทบาทน้อยในการเผยแพร่และสั่งสอนธรรม เพราะเสนอรายการบันเทิงเป็นส่วนใหญ่และปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าอื่น ๆ ที่เข้ามามีบทบาทและดึงดูดความสนใจของประชาชนได้มากกว่า

๒.๓ หนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์มีบทบาทน้อยในการเผยแพร่ศาสนา และธรรมะโดยตรง แต่มีบทบาท คือ

- ๑) ใช้เป็นสื่อประกอบการสอนได้ เช่นการนำเรื่องราวต่าง ๆ มาอธิบายประกอบธรรมะได้
- ๒) เป็นสื่อช่วยเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ข่าวสารกิจกรรม และพิธีการทางศาสนาให้ประชาชนทราบ และเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม

๒.๔ วารสารและนิตยสาร วารสารและนิตยสารที่เกี่ยวกับหลักธรรมศาสนาพุทธโดยตรงมีน้อย และจำนวนการพิมพ์แต่ละครั้งไม่มาก เพราะผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มเฉพาะเจาะจง

๒.๕ แผ่นพับ มีต้นทุนการผลิตถูกและเป็นที่แพร่หลาย มักใช้เป็นที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรม หรือเผยแพร่ความรู้อธิบายหลักธรรมได้อย่างย่อ ๆ

๒.๖ แผ่นประกาศและภาพโปสเตอร์ มีภาพง่าย ๆ กะทัดรัด สำหรับโปสเตอร์มักจะมีรูปภาพสวยงาม มีจุดมุ่งหมายการจัดทำคล้ายแผ่นพับ คือ เชิญชวนให้มาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

๒.๗ หนังสือธรรมะ เป็นสื่อที่ใช้สอนธรรมะโดยตรง ปัจจุบันหนังสือธรรมะ มักจะพิมพ์เนื้อหาธรรมะที่มีลักษณะสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน โดยใช้ภาษาเรียบง่าย และจัดรูปเล่มขนาดกะทัดรัด^{๕๐}

อรุณีประภา หอมเศรษฐี ได้เขียนถึงลักษณะที่สำคัญในระบบการสื่อสารมวลชน ว่าเป็นการรวมตัวกันระหว่างบุคคล องค์กร สถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคนิค รวมเป็นระบบสื่อสารมวลชน สิ่งที่มาเกี่ยวข้องกันเหล่านี้ สรุปได้ ๓ อย่าง คือ

^{๕๐} มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมราชา, สื่อสารเพื่อการพัฒนา, หน้า ๘๓๗-๘๓๘.

๑. บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรใด ๆ ใช้เครื่องการสื่อสารมวลชน ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในลักษณะที่มีการติดต่อเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒. เมื่อระยะเวลาผ่านไป การมีปฏิริยาโต้ตอบระหว่างกันและกัน จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญในการสื่อสาร

๓. ความผลักดันในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงในสังคม ในวิถีทางชีวิต นโยบายการเมือง ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผลส่งเสริมให้มีการใช้สื่อสารมวลชนเพิ่มมากขึ้น^{๔๐}

ลักษณะทั้ง ๓ อย่าง มีส่วนเกี่ยวข้องกัน คือ เมื่อบุคคลหรือองค์กรรวมตัวกันเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง จากนั้นก็จะถูกผลักดันโดยสภาวะแวดล้อม หรือสภาวะทางสังคม มีการรายงานข่าวความเคลื่อนไหวจากปากต่อปาก ต่อมาสังคมขยายตัวขึ้นก็มีการใช้อุปกรณ์ หรือเครื่องมือทางวิทยาการต่าง ๆ เข้ามาช่วย จนกลายเป็นการสื่อสารมวลชนไปในที่สุด

พระมหาสัทธญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ) ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่ของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺญจนิโก, “หลวงตา” –“แพรวเอี่ยม”) พบว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติและการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าวมา เป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำเข้ามาสู่การปาฐกถาธรรม-บรรยายธรรม อภิปราย ได้วาที และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแพร่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แลกบันทึกละเอียด และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมาย คือมุ่งที่จะให้ผู้ฟังที่มีโลกะ โทสะ โมหะ ก็ให้หายจากโลกะ โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติน่าเกลียดอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ให้เลิก ลด ละได้ หรือผ่อนให้คลายลงได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้น ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยม และปัญหาต่าง ๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ที่สังคมไทยยังบกพร่อง รวมความว่าท่านมีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการนำเสนอหรือเผยแพร่พุทธ

^{๔๐} ผศ.อรุณีประภา หอมเศรษฐี, สื่อสารมวลชนเบื้องต้น, หน้า ๔๔.

ธรรม (ศาสตร์ คือ ความรู้ ส่วนศิลป์ คือเทคนิคหรือวิธีการ) ซึ่งท่านนำมาใช้จนเป็นเอกลักษณ์ของท่าน ^{๘๒}

พระวุฒิกर्ณ วุฑฒิกโรณ (พรมพิมพ์) ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) พบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุณีมีจุดเด่น คือมีเนื้อเรื่องบรรยายธรรม เป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภทดังนี้คือ

๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม

๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา

จากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของราชวรมุณีจำนวน ๕๒ เรื่องพบว่าพระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่หรือนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี คือ

๑. การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ

๒. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ

๓. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บท ประพันธ์

และบทกลอน เป็นต้น

๔. นำเสนอโดยวิธีการผูกเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ

๕. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย

๖. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ^{๘๓}

^{๘๒} พระมหาสถัญญา ปญญาวิจิตโต (โป่งใจ), “ศึกษารูปแบบแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครู พิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ ภูณจินโก หลวงตา แพร่เชื้อไม้)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๘๓} พระวุฒิกอร์ณ วุฑฒิกโรณ, “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมพระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา) ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ว่า ในด้านความสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ ท่านมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าในฐานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นแม่ทัพธรรม กับพระสาวกในฐานะเป็นเพื่อนสหายธรรมด้วยกัน เป็นที่ปรึกษาให้ภิกษุ ภิกษุณี เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยการเป็นผู้แสดงธรรมให้ฟัง รวมทั้งอุบาสก อุบาสิกาด้วย จึงเห็นได้ว่าท่านมีบทบาทมากต้องรับภาระในการประกาศพระศาสนา และมีศาสนกิจในหลาย ๆ ด้าน

ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีการเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบและตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่มีได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า^{๔๔}

อรรถพรณ ปิณฑธนีโอวาท ได้สรุปการโน้มน้าวใจมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
๒. โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจ จะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่ง และผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ
๓. สิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการคือการเปลี่ยนแปลง หรือการสร้าง หรือการดำรงไว้ซึ่งความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยอื่นอันได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น^{๔๕}

จางงัก วิบูลย์ศรี ศึกษาเรื่องวาณิชเทศได้ให้ความสำคัญของวาณิชเทศว่า เป็นสาขาวิชาที่มีความสำคัญมากสำหรับสังคมปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจพฤติกรรมการค้าสื่อสารด้วยการ

^{๔๔} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙.

^{๔๕} อรรถพรณ ปิณฑธนีโอวาท, *การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

พูดของมนุษย์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างมนุษย์ ทั้งที่อยู่ร่วมวัฒนธรรมเดียวกันและต่างวัฒนธรรมกัน นอกจากนี้ ผู้ที่ศึกษาวิชาวาทนิเทศไปแล้ว แม้ในขั้นพื้นฐานที่สุดจะได้รับประโยชน์ที่เห็นได้ชัด คือ

๑. รู้จักหลักวิชา สามัญสำนึก และไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักเกณฑ์และมีเหตุผล ทั้งด้วยตนเองและโดยร่วมกันกับผู้อื่น

๒. ได้เพิ่มพูนอุปนิสัยในการค้นคว้าหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องทั่ว ๆ ไป และในเรื่องที่ตนมีความชำนาญเฉพาะ และสามารถนำมาจัดลำดับให้พอเหมาะที่จะถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับทราบได้ด้วยผลสัมฤทธิ์สูง ทั้งในเชิงให้ข่าวสาร ให้เชิงให้การจรรโลงใจ และในเชิงโน้มน้าวใจให้เป็นที่เชื่อถือ

๓. สามารถใช้ภาษาให้มีประสิทธิผลสูงยิ่งขึ้น และสามารถเข้าใจในน้ำหนักและลีลาของถ้อยคำ ทั้งในด้านการเสนอข้อเท็จจริง การวินิจฉัยคุณค่า และการเสนอนโยบาย

๔. มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อจะต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นในที่ประชุมหรือในที่สาธารณะ

นอกจากนั้น วิชาวาทนิเทศยังมีประโยชน์ต่อผู้เรียนในด้านอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

๑. สามารถอธิบายหลักการพูดที่สัมฤทธิ์ผลในโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน
๒. สามารถพูดตามโอกาสและเงื่อนไขที่กำหนดให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๓. สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมการพูดทั้งของตนเองและของผู้อื่น พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะได้

๔. สามารถใช้ความรู้และทักษะการพูดเพื่อประโยชน์แก่วิชาชีพของตนได้^๖

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทูลี (โอรุส) ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) พบว่า หลวงพ่อคุณ ท่านเป็นพระที่ประชาชนศรัทธาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร จะเป็นการสนทนา หรือตอบปัญหา หรือว่าการใช้สื่อสัญลักษณ์ คือการเคาะหัวแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ และวัดถมุงคล การฝังตระกรุดจะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนักข่าว หรือสื่อมวลชนจะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นมักเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก

^๖ จ้านงศ์ วิบูลย์ศรี ดร, หลักและการปฏิบัติทางวาทนิเทศ, (กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๘),

มีเรื่องที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของท่านได้ทุกแขนงสาขาวิชา แต่ที่น่าสนใจคือ การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านกับพระเถระทั้งหลายที่มีลักษณะเด่น แตกต่างกัน และเหมือนกัน เรื่องอิทธิพลของการใช้สื่อ สัญลักษณ์คือ วัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศรีษะแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ในสังคมปัจจุบัน และการสงเคราะห์ประชาชนโดยการบริจาคสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นงานที่ท่านอุทิศชีวิตทำเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ บ้านเมือง และพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน^{๔๗}

มหาบูรณะ ชาติเมธ (โพธิ์นอก) ศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต จากการศึกษาวิจัยทำให้ทราบว่า อายตนะเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญต่อมนุษย์และสัตว์มาก เพราะใช้เป็นสื่อรับรู้อารมณ์ภายนอกได้ทั้งหมด แต่ในการรับรู้ นั้น ถ้าไม่รู้จักเลือกรับเลือก พิจารณาแสวงเสวยก็จักก่อทุกข์ให้แก่นั่น แต่ถ้ามีสติรับรู้ก็จักได้ประโยชน์ตามประสงค์^{๔๘}

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข ศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข พบว่า ผลการสำรวจความคิดเห็นของวิทยากรจำนวน ๒๐ คน (ร้อยละ ๖๒.๕) และผู้เข้าอบรมจำนวน ๒๒๖ คน (ร้อยละ ๖๕.๘) ภายใต้อารมณ์ความคิด ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ สื่อและประสิทธิผลของสื่อ การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา พบว่าเกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารอันได้แก่คุณแม่ดร.ศิริ กรินชัยและวิทยากร สามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร/ผู้เข้าอบรมให้คล้อยตามเนื้อหาสาร/ธรรมะโดยการใช้สื่อต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้และสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด^{๔๙}

^{๔๗} พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุลี (โธฐุส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๔๘} พระมหาบูรณะ ชาติเมธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๔๙} ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, “ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข”, *ปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาบ) ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) พบว่า ท่านได้เผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และจัดพิมพ์เป็นหนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้ลด ละ เลิก ความโลภ ความโกรธ ความหลงได้บ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้หายจากความทุกข์ได้บ้าง หรืออ่อนคลายลงได้ โดยเฉพาะหนังสือธรรมะเป็นคำสอนที่ชักจูงให้นม่น้ำวจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสุขในครอบครัว สังคม และประเทศชาติ^{๕๐}

พรพรณณ ธัมมนันท์กุล ศึกษาการใช้สื่อเพื่อการพัฒนา ศึกษาเฉพาะกรรมการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีวิธีการเผยแผ่แพร่ ที่แบ่งลักษณะงานออกเป็น ๔ งาน คือ

- ๑) งานกิจกรรมสัมพันธ์
- ๒) งานวิเคราะห์ข่าวและประชาสัมพันธ์
- ๓) งานสารคดีและภาพยนตร์
- ๔) งานสื่อมวลชนสัมพันธ์

ส่วนสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่นั้น คือ สื่อบุคคล (Interpersonal Communication) สื่อบุคคลของกรรมการพัฒนาชุมชนนับว่ามีความสำคัญกว่าสื่ออื่นใด เพราะเป็นตัวกลาง ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นได้ สื่อบุคคลในที่นี้ก็คือ “พัฒนากร” นั่นเอง

พัฒนากร คือข้าราชการสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนส่งไปทำงานร่วมกับประชาชนในตำบล หมู่บ้าน อย่างน้อยตำบลละ ๑ คน ในฐานะตัวแทนของทางราชการ เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือชักจูง ให้ประชาชนรู้จักสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนของตนเอง รวมกลุ่มประชาชนในวัยต่าง ๆ ให้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นสื่อประสานระหว่างเจ้าหน้าที่วิชาการของรัฐบาลกับประชาชน และเป็นทีปรึกษาของสภาตำบล เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนให้สภาตำบลสามารถทำหน้าที่เป็นหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ^{๕๑}

^{๕๐} พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาบ), กษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

^{๕๑} พรพรณณ ธัมมนันท์กุล, ศึกษาการใช้สื่อเพื่อการพัฒนา ศึกษาเฉพาะกรรมการพัฒนาชุมชน, วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๒๔.

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พุทธธรรมและการสื่อสารมาเป็นแนวทาง หรือเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ถึงวิธีการและรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกตะกันต์ ว่ามีการเผยแพร่โดยวิธีการใช้สื่อบุคคล และสื่อมวลชน อันได้แก่ วิทยู โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งหลาย เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และหนังสือธรรมะ หรือรูปแบบการเผยแพร่ นั้น ท่านได้ใช้รูปแบบการบรรยาย รูปแบบการปาฐกถา รูปแบบการอภิปราย และรูปแบบการปราศรัย และยังได้มีการใช้ วิธีการอุปมาอุปไมย วิธีการใช้ตัวอย่าง วิธีการเชื่อมโยง วิธีการใช้สื่ออุปกรณ์ ประการการเผยแพร่ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จอย่างไร

บทที่ ๓

ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกข์นิตย์

๓.๑ รูปแบบการใช้สื่อบุคคลของพันเอกปิ่น มุกข์นิตย์

สื่อบุคคล เป็นช่องทางการสื่อสาร ที่นำข้อมูล ข่าวสาร สาระ เรื่องราวต่าง ๆ จากผู้ส่งไปยังผู้รับ ถือได้ว่าเป็นช่องทางที่สำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อบุคคลในที่นี้หมายถึงรูปแบบการพูดของพันเอกปิ่น มุกข์นิตย์ ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา และมีความสามารถในการเผยแผ่พุทธธรรม ทำให้ท่านถูกเชิญไปพูดในที่ ต่าง ๆ มากมาย ดังคำพูดของท่านที่ยืนยันในความสามารถ

“ข้าพเจ้า ไม่คิดว่าตัวเองจะเป็นนักพูด หรือนักปาฐกถา หรือนักเขียน หรือนักอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ปาก ไม่ว่าจะเป็นปากตัวหรือปากกา แต่ขอรับสารภาพว่า เกิดมาชาตินี้มีคนเชิญไปพูดในที่ต่าง ๆ มากเหลือเกิน ตั้งแต่ตามร่มไม้ ในโรงนา ใต้เต้าขึ้นมาจนกระทั่งในวัดวาอาราม ในมหาวิทยาลัย ในคุกตะราง ผู้ฟังก็จีปาดะ ทั้งพระทั้งคน ทั้งสวยทั้งขี้เหร่ ทั้งคนคิดคนชั่ว ในทางจิต ๆ เขียน ๆ ก็มากมายก่ายกอง ไม่ทราบว่าจะตั้งแต่ชาติปางก่อนได้สร้างบุญหรือทำกรรมอะไรไว้...”^๑

จากข้อความคำบอกเล่าของตัวท่านเอง จะเห็นได้ว่า ท่านเป็นนักเผยแผ่ธรรมะที่มีผลงานออกสู่สาธารณชนมากมาย และด้วยรูปแบบวิธีการพูดของท่าน ที่เลือกรูปแบบการพูดได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ทำให้การพูดของท่านส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ในประสบการณ์การพูดของท่าน ก็เคยมีข้อบกพร่องที่ท่านได้พูดถึงไว้เพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้แก่ักเผยแผ่ธรรมะ ให้ใช้เป็นแนวทางเกี่ยวกับการเลือกรูปแบบไว้ว่า

รูปแบบของการพูด เป็นสิ่งที่สำคัญมากเหมือนกัน คนที่ไม่รู้เรื่อง เขาเชิญไปพูดแบบหนึ่งเกิดไปพูดเสียอีกแบบหนึ่ง เล่นเอาหมดท่าเลยก็มี การพูดไม่เข้าแบบนั้น แม้คนพูดจะพูดเก่งสักเท่าไรก็เสีย อย่างบางคนเขาเชิญลุกขึ้นพูดอวยพรว่าสาวในที่กินเลี้ยง เกิดนึกว่าตัวเองจะต้องแสดงปาฐกถาฟาดเสียปากเปียกปากแฉะ ไม่มีใครว่าดีสักคนเดียวก็มี

^๑ พ.อ.ปิ่น มุกข์นิตย์, *วิธีพูดของข้าพเจ้า*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๒), หน้า ๑.

การพูดที่ผิดรูปแบบอาจก่อให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคขึ้นได้ ดังนั้น การพูดจึงต้องมีแบบ เพราะการพูดที่ตรงแบบจะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น ส่วนแบบของการพูดต่าง ๆ ในทัศนะของพันเอกปิ่น มุทุกันต์^๒ มีหลายแบบด้วยกัน ดังนี้ คือ^๒

๑. การบรรยาย คือการคุยคนเดียวให้คนมาก ๆ ฟังนั่นเอง แต่เป็นการคุยในเรื่องที่เป็นสาระ ต่างจากการแสดงปาฐกถาอยู่ตรงที่ว่า การบรรยายมีการโน้มน้าวจิตใจ ของผู้ฟังให้เชื่อตามไปด้วย ส่วนการแสดงปาฐกถาเป็นเพียงการบอกเล่า คือเล่าเรื่องหรือเล่าความในใจของตนให้คนอื่นฟัง ใครจะเชื่อก็ช่างไม่เชื่อก็ช่าง อีกอย่างหนึ่งการบรรยายส่วนมาก เรานำเรื่องที่เราฟังหรือมาขอให้บรรยาย ส่วนการแสดงปาฐกถาเป็นเรื่องการเผยแพร่ ผู้ปาฐกถาอยาก让别人อื่นรู้เรื่องอะไรก็เตรียมไว้ ใครอยากฟังเรื่องนั้นก็พูดให้เขาฟัง

๒. การปาฐกถา คือการเล่าเรื่องให้คนอื่นฟัง ตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้แสดงปาฐกถาจะเป็นใครก็ได้ เวลาปาฐกถาก็ทำเหมือน ๆ กับการบรรยาย คือยืนพูด เวลาที่ประมาณ ๑ ชั่วโมงเหมือนกัน แต่จะต่างกันบ้างตรงที่ว่า ผู้แสดงปาฐกถามักจะยืนอยู่หนึ่ง ๆ ชูไม้จิ้มฟันบ้างก็เพียงเล็กน้อย เพราะการแสดงปาฐกถาไม่มีวัตถุประสงค์ในทางโน้มน้าวจิตใจ แต่การบรรยายนั้น ผู้บรรยายจะต้องเตรียมตัวอย่างเต็มที่ ที่จะสร้างบรรยากาศโน้มน้าวใจ ซึ่งอาจต้องนำคนหรือสิ่งของบางอย่างเข้าไปแสดงประกอบคำบรรยายด้วย บทบาทจึงมีมาก

๓. การเทศนา การเทศน์เป็นงานของพระโดยเฉพาะ เหมือนกับงานสวดมนต์เย็น หรือ บังสุกุลศพอ่างนั่นเอง คลุ่ห้ส่ถ์ทำแทนไม่ได้ วิถีเทศน์ก็มีทำเดี่ยว คือนั่งเทศน์บนธรรมมาสน์ ตั้ง นโม ก่อนแล้วก็จบด้วยเอวัง ท่วงทีทำนองก็พูดเรียบ ๆ เย็น ต่างจากการพูดแบบอื่นแทบทุกระยะ เพราะถือว่าเป็นงานศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว แม้พระบวชใหม่เทศน์สมภารเจ้าวัดก็ต้องพนมมือ และให้ผู้เทศน์นั่งบนที่สูงกว่าผู้ฟังเสมอ

๔. การปราศรัย คือการพูดเฉพาะเรื่อง คนที่เขามาในงานนั้นเขามาทำอะไรกัน คนปราศรัยก็ต้องพูดเรื่องนั้น อย่างเช่นเราไปปราศรัยกับคนที่มาชุมนุมกันฉลองปีใหม่เราก็พูดเรื่องการฉลองปีใหม่ คนเขามาชุมนุมกระทำพิธีเปิดป้าย เราก็ปราศรัยเรื่องการเปิดป้ายของเขานั่นเอง บางคนอาจไม่เข้าใจแบบพูด เลยไปนึกหาเอาเรื่องอะไร ๆ มาพูด พูดกันไปคนละทางกับเรื่องที่คนเขามาทำ เลยกกลายเป็นเรื่องไปไหนมา สามวาสองศอก

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๓๔.

๕. สุนทรพจน์ คือ เป็นการพูดสั้น ๆ พูดกันพอหอมปากหอมคอ แต่ต่างจากปราศรัยอยู่ตรงที่ว่า สุนทรพจน์ใช้สำหรับการพูดของคนสำคัญ ๆ เป็นเกียรติแก่ผู้พูดมาก ฝ่ายคนพูดก็ต้องพยายามเรียบเรียงข้อความที่จะพูดให้คมคาย หลึกแหลม กินใจ และแฝงทัศนคติของตนเองไว้ในคำพูดนั้นด้วย เวลาพูดก็นิยมเพียงเล็กน้อย รวมความว่า พูดน้อยแต่ให้คนฟังคิดมาก

๖. การอภิปราย คือการเปิดโอกาสให้คนหลายคนแสดงความคิดเห็นในปัญหาเรื่องเดียวกัน อาจผลักดันลูกขึ้นพูดในที่ประชุมก็ได้ หรืออาจจัดให้ผู้อภิปรายนั่งล้อมโต๊ะก็ได้ ในที่เขাজัดอภิปรายอย่างนี้ คนพูดต้องพูดพอประมาณ ข้อความที่น่าจะพูดแต่อาจพูดไม่จบก็ได้ เพราะไม่ใช่การแสดงปาฐกถา บางคนไม่เข้าใจในแบบพูด เขาเชิญไปอภิปรายก็เลยพูดเสียคนเดียว แย่งเวลาของคนอื่นไปหมดเลย ในการอภิปรายนั้น จะขัดคอกันเองบ้างก็ได้ แต่อย่าให้ถึงกับหักหน้ากัน

๗. การสอน การสอนเป็นวิธีพูดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการพูดแบบอื่น ๆ เพราะการสอนเป็นการทำงานระหว่างครูกับศิษย์ ผู้พูดคือครูการพูดเป็นการอธิบายหัวข้อวิชา มุ่งให้ลูกศิษย์รู้เรื่องนั้น เวลาครูพูดก็เดินไปมาในชั้นได้ ถامنักเรียนก็ได้ให้นักเรียนถามก็ได้ สุดแต่จะทำอย่างไร จะให้นักเรียนได้มีความรู้เต็มที่

จากรูปแบบการพูดทั้งหมด เป็นรูปแบบการพูดที่ต้องใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก พันเอกปิ่น มุกกันต์ ได้ใช้รูปแบบดังกล่าวในการเผยแพร่พุทธธรรม แต่ในบางรูปแบบอาจมีใช้น้อยหรือไม่มีใช้เลย เช่น การกล่าวสุนทรพจน์ จากการศึกษาไม่พบว่าท่านใช้วิธีนี้ในการเผยแพร่ธรรมะ แต่วิธีการอื่น ๆ คือ การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปราย และการกล่าวคำปราศรัย เป็นรูปแบบที่ท่านใช้มาก โดยรูปแบบดังกล่าวจะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการเผยแพร่ของท่าน

จากการศึกษาวิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร สื่อภาพและเสียง และการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ญาติ เพื่อน และบุคคลที่เคยได้ดูและฟังการบรรยายธรรมของท่าน พบว่า ท่านได้ใช้รูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรม ๔ รูปแบบหลัก ๆ ด้วยกัน คือ

๑. รูปแบบการบรรยาย

คำว่า “การบรรยาย” ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐ ให้ความหมายไว้ว่า “การชี้แจง การอธิบาย และการเล่าเรื่อง”^๓ ส่วนความหมายที่ พันเอกปิ่น มุกกันต์

^๓ พจนานุกรม, ฉบับเฉลิมพระเกียรติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๒๙๔.

ให้ความหมายไว้ คือการพูดคนเดียวให้คนมาก ๆ ฟังเอง แต่เป็นการพูดในเรื่องที่เป็นสาระ การบรรยายมีการโน้มน้าวจิตใจ ของผู้ฟังให้เชื่อตามไปด้วย หรือเป็นการเสนอเนื้อหาความรู้ข่าวสารหรือทัศนคติต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์จะให้ผู้อื่นเข้าใจหรือยอมรับข้อความหรือเรื่องราวที่ผู้พูดเสนอให้^๔ การบรรยายธรรมะนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ใช้มาก ทั้งการบรรยายทั่ว ๆ ไป และการบรรยายผ่านสื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์ โดยวิธีการของท่านคือมุ่งเน้นให้ผู้ฟังได้เข้าใจเรื่องที่บรรยาย โดยท่านมีหลักการในการบรรยายคือ การพูดตามเรื่องที่คุณฟังปรารถนาจะฟัง และในการพูดของท่านจะมีลักษณะการโน้มน้าวจิตใจให้เกิดความเชื่อความศรัทธา การบรรยายตามทัศนะของท่าน ก็ใช้วิธีเดียวกับการสอน คือพูดให้คนเข้าใจ และต้องมีการบันทึกหัวข้อหรือเอกสารที่บรรยายนั้นแจกให้ผู้ฟังด้วย ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังเกิดความมั่นใจในตัวผู้บรรยาย และในวิชาที่บรรยาย เพราะการมีบันทึกการบรรยายหรือเอกสารการบรรยายแจกให้ด้วยนั้นเป็นการแสดงว่า ผู้บรรยายได้มีการเตรียมการบรรยายแล้ว เป็นอย่างดี^๕

ส่วนในการบรรยายของพันเอกปิ่น มุทุกันต์นั้น ถือได้ว่าเป็นงานหลักงานหนึ่งของท่าน งานบรรยายของท่านมีมากมาย ในที่นี้จะได้ยกตัวอย่างเรื่องที่ท่านบรรยาย ในปีต่าง ๆ ดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๔๕๕^๖ ท่านบรรยายเรื่อง “ครูกับศิษย์” ณ โรงเรียน มังกุจันเตอะกุงเซียะ สามแยก พระนคร วันเสาร์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๕๕, เรื่อง “หลักการสอนธรรมะ” ที่ประชุมครูอาชีวศึกษา ณ วิทยาลัยเทคนิค พระนคร ๒๑-๒๒ สิงหาคม ๒๔๕๕, เรื่อง “ผู้พิทักษ์สันติ” บรรยายแก่นักเรียนพลตำรวจ ณ โรงเรียนพลตำรวจ ในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. ๒๔๕๕

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านบรรยายอบรมทหารทางวิทยุสื่อสาร ประจำวันพุธของเดือน เวลา ๑๘. ๓๐ น. มีเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องหลักศาสนา, จลนศาสตร์, ความทุกข์ของนักบุญ, ข้อสอบดี, ครูกับศิษย์^๗ เป็นต้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านบรรยายออกอากาศทางสถานีวิทยุ ททท. รายการมุมสว่าง มีเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่อง มีคนอกมือใน, สว่าง^๘

^๔ สุวดี ปภากาญจน์, เทคนิคการฝึกอบรมต่าง ๆ, สำนักฝึกอบรม, สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, (มปป), หน้า ๒๕.

^๕ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, วิธีพูดของข้าพเจ้า, หน้า ๖๑.

^๖ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ยุคทองยุคธรรม, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๐), หน้า ๒๓๑, ๓๒๕, ๓๗๑.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕, ๓๕, ๕๕, ๒๘๑.

^๘ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ไตวันโตคืน, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๑), หน้า ๓๗, ๔๘.

ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านบรรยายเรื่อง ชีวิตวิบัติ อบรมทหารทางวิทยุกระจายเสียง กองทัพบก พ.ศ. ๒๕๐๒^๕

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านบรรยายทางวิทยุกระจายเสียง ทบ. มีเรื่องคือ เรื่อง ความชนะ, เรื่องทางเวร^๖, และเรื่อง “ตาลปัตร” ท่านบรรยายประกอบของจริง ในรายการสารนิเทศทางอากาศ ที.วี. ช่อง ๕^๗

ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านบรรยายอบรมทหารทางวิทยุกระจายเสียง เรื่อง “ขอโทษ”^๘, เรื่อง “ว่าด้วยผมและช่างตัดผม” ท่านบรรยายแก่นักเรียนช่างตัดผม รร.ช่างตัดผม เชี่ยวชาญเกศา พระนคร ๑๕ กันยายน ๒๕๐๔^๙

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ท่านบรรยายเรื่อง “เด็กของท่านปลอดภัยแล้วรี ?” ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๖ เวลา ๐๗:๓๕ น.^{๑๐} และบรรยายเรื่อง อาณาจักรกอไฟ, ทูทงโตทุกขฐานัง, โชคชะตาของมนุษย์, การปรับปรุงกรมการศาสนา, การปกครองคณะสงฆ์ในยุคพัฒนาประเทศ, พระสงฆ์กับการพัฒนาประเทศ, พระพุทธศาสนากับการคุมกำเนิด, ข้อคิดยามสงกรานต์, มหาบูชาในวันสำคัญทางศาสนา, การเผยแพร่ศาสนา^{๑๑} เป็นต้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ท่านบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีเรื่องต่าง ๆ เช่น ทำอย่างไรคนจึงจะเชื่อกรรม, สามัคคีรส, นิกายสงฆ์กับประชาชน, ข้อคิดวันปีใหม่, อนัตตาของผม, ไทยเรานี้หนาวพอเพื่อนร้อนพอร่า, ข้อคิดวันปีใหม่, ใจขาดแล้วต่อได้ไหม, ศิลปะในการเยี่ยมคนไข้, คุณธรรมของครู, แสงสว่างในมมมืด^{๑๒} เป็นต้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านบรรยายที่วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย โดยมีธนาคารออมสิน เป็นผู้สนับสนุน เดือนละครั้งถึงสองครั้ง ท่านบรรยายหลายเรื่อง เช่น เรื่อง คนทอดแหหาปลา, คุณครู

^๕ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ทางไม่ตาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๑.

^๖ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ทางสงบ*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๓๓.

^๗ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *นาทีทอง*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๓), หน้า ๓๗๕.

^๘ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ทางสงบ*, หน้า ๓๗๙.

^๙ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *มมสว่าง*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๗๑.

^{๑๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ทางไม่ตาย*, หน้า ๓๕๙.

^{๑๑} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *บทความพิเศษ ชุดอาณาจักรกอไฟ*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๑, ๑๕, ๕๗, ๖๙, ๙๕, ๑๐๙, ๑๓๖, ๑๖๑, ๑๘๙, ๒๐๒.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑, ๔๓, ๘๐, ๑๗๕, ๒๕๓, ๑๔๘, ๑๗๕, ๒๖๑, ๒๖๖, ๓๕๖, ๓๘๔.

, ออมทรัพย์ไว้กิน-ออมสินไว้ใช้, เอกราชชาติไทย, ความหลับ, แรงริษยา, โรครัดมกะ, เมื่อตกตาจน, การบูชาคนที่ควรบูชา^{๓๓} เป็นต้น ส่วนเนื้อหาที่บรรยายก็มีความแตกต่างกันตามเนื้อเรื่องที่พูด

จากผลงานทางด้าน การบรรยายในปีต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๕๐๘ มีทั้งหมด ๔๗ เรื่อง เป็นงานเผยแพร่ธรรมะที่ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านได้รับเชิญไปบรรยายในที่ต่าง ๆ ทั้งบรรยายเป็นงานประจำ เช่น การบรรยายแก้ทหาร ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ทหารบก และการบรรยายเป็นบางโอกาส แก่ประชาชนทั่วไป

ส่วนเนื้อหาที่พันเอกปิ่น มุกกันต์บรรยายนั้น มีความหลากหลายในเรื่องธรรมะ ในที่นี้ จะยกตัวอย่างการบรรยายของท่าน ในบางเรื่องที่น่าสนใจ ดังนี้

เรื่อง “คนทอดทอดแหหาปลา” เรื่องนี้ท่านบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ มีเนื้อหา ดังนี้

ท่านผู้ฟังครับ ผมคิดว่าผมจะตายไม่ผิด ว่าท่านผู้ฟังทุกท่านเป็นนักจับปลาจะต่างกันก็แต่ว่า ใครจะชอบจับปลาเป็นหรือปลาตาย และจับที่ไหน จับปลาในทะเลหรือจับปลาในแม่น้ำ ลำคลอง บ่อ บึง บาง หรือจับปลาในครัว ในถ้วยในจาน แต่เมื่อรวมความแล้วก็คือ คนจับปลาด้วยกันทั้งนั้น แต่บางทีเราผลออกไปคิดว่าคนจับปลามีแต่พวกชาวประมง ก็เมื่อทุกคนชอบจับปลาอยู่แล้ว วันนี้ผมก็เลยจะพูดเรื่องทอดแหหาปลาฟังกันให้สบาย ๆ โปรดอย่าเพิ่งคิดอะไรมาก ผมไม่ขัดคอคนกินปลา ไม่ขัดขาคนทอดแห และไม่ขัดใจท่านผู้อยู่ในศีลกินในธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น เรื่องนี้ เป็นเรื่องธรรมะและเป็นทางสงบแห่งจิตใจ เพราะนี่ก็เข้าพรรษาแล้ว พูดจาเรื่องธรรมะซั่มโมกันดีกว่า

ผมนึกถึงว่า คนเรานี้ ก็ชอบแต่อารมณ์ที่พอใจ คือเรื่องที่ทำให้ใจสบายด้วยกันทั้งนั้น อารมณ์ประเภทนี้รวมเรียกว่า อิกุฐารมณฺ์ ใคร ๆ ก็ชอบและในขณะที่เดียวกันเราก็เกลียดอารมณ์ทุกอย่างที่ทำให้ไม่สบายใจ ซึ่งเรียกว่า อนิกุฐารมณฺ์ ทุกคนทำงานกันมาตั้งแต่เส็กจนโต เรื่องของเรื่องก็คือวิ่งไล่จับอิกุฐารมณฺ์ และในโอกาสเดียวกันก็วิ่งหนีอนิกุฐารมณฺ์ด้วย อุดสำหรับเรียนหนังสือ หาวิชาความรู้ อุดสำหรับดักบาตรทำบุญ เรื่องของเรื่องก็คือจะให้ได้รับอิกุฐารมณฺ์และให้ได้พ้นจากอนิกุฐารมณฺ์ด้วยเหมือนกัน ดูให้ดีเถิดครับความต้องการของคนในโลกเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น

^{๓๓} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, บทความชุดคนทอดแหหาปลา, (กรุงเทพ ฯ : พิมพ์ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนายบุญธรรม เฟง ผล, ๒๕๐๘), หน้า ๗-๖๐.

แต่แล้วเวรกรรมอะไรก็ไม่ทราบ ทำให้คนทุกคนต้องได้รับอารมณ์ทั้งสองอย่างคลุกคละปะปนกันตลอดทางแห่งชีวิต ทำไมหนอเราจึงไม่ได้แต่อิฏฐารมณ์ล้วน ๆ มีแต่เรื่องที่ทำให้เพลิดเพลินเจริญใจอย่างเดียว ย้ายไปตำแหน่งไหนก็โดนอนิฏฐารมณ์ เลื่อนขึ้นไปสูงเท่าไรก็เจออนิฏฐารมณ์จนได้ คือเจอเรื่องที่ทำให้ไม่สุขใจคอยดัคอยู่ทุกแห่ง

เมื่อชะตาชีวิตเป็นเช่นนี้ บางคนก็คิดท้อใจในการทำมาดี เพราะดู ๆ เป็นที่ว่ายิ่งทำมากยิ่งขึ้นทุกข์มาก แล้วจะทำอย่างไร ? ปัญหานี้่น่าคิด เพราะถ้าคิดไม่ตก คนที่ดีจะเสียกำลังใจ และเมื่อคนทำดีพากันเสียกำลังใจแล้ว ใครเล่าจะทำดีแก่บ้านแก่เมือง เมื่อไม่นานมานี้ผมได้นำปัญหานี้ไปสนทนากับท่านผู้ฟังในรายการทางสงบ ที่วี ช่อง ๔ มาแล้วเหมือนกัน เป็นการพูดแก้ปัญหามาทางด้านจิตใจ และขอนำมาเป็นจุดหมายแห่งการบรรยายในเวลาของธนาคารอมสินวันนี้ ซึ่งก็คิดว่าคงจะไม่ผิดความมุ่งหมายของธนาคารเท่าไรนัก เพราะธนาคารอมสินที่ส่งเสริมการออมทรัพย์ของชาวบ้าน ก็เพื่อให้ชาวบ้านได้รับความสงบใจนั่นเอง เพราะเงินทุกบาท ทุกสตางค์ที่ฝากอยู่ในออมสิน มันเป็นยาแก้ความวิตกกังวลให้ผู้ฝากอยู่ในตัว ลงได้ฝากไว้แล้วไม่ต้องวิตกว่าโจรจะปล้น ไม่วิตกว่าไฟจะไหม้ ไม่วิตกว่าแก่เฒ่าแล้วลูกหลานจะทอดทิ้ง ผลที่สุดก็ไปสู่จุดหมายอันเดียวกัน พุดอีกทีคือออมสินนั้นแก้จนแต่ที่ผมจะพูดนี้แก้ใจ

ประการแรกสุด เราจะต้องรับรู้ความจริงอันหนึ่งเสียก่อนครับ คือ เรื่องอิฏฐารมณ์กับอนิฏฐารมณ์ มันเป็นของคู่กัน พุดอีกทีคือเรื่องที่จะทำให้เราสบายใจ กับเรื่องที่จะทำให้เราทุกข์ใจ มันเป็นของคู่กัน เมื่อมาก็มาด้วยกัน เพราะฉะนั้นเมื่อเราได้ของชอบใจมา ของที่ไม่ชอบใจก็พลอยคิดมาด้วย เราได้ปลาตัวหนึ่ง ก็ได้ก้างปลาที่จะติดคอเรามาด้วย เราได้ไก่มาตัวหนึ่ง เราก็ได้กระดูกไก่แห้งที่ปากเราติดมาด้วย พระท่านก็บอกแล้วว่าของที่เรารอบกับของที่เราไม่ชอบมันคู่กัน

แต่ใครจะได้รับอะไรมาก อะไรน้อยกันแล้วแต่วงงานของผู้นั้น ตรงนี้แหละที่ใคร ๆ มักจะมองข้ามความจริงไป คือคิดว่าเมื่อตนเป็นใหญ่โตขึ้น มีตำแหน่งสูงขึ้น มีอำนาจมากขึ้น สิ่งที่น่าพอใจที่เรียกว่าอนิฏฐารมณ์นั้น น่าจะน้อยลงแล้วก็มีแต่สิ่งที่น่าพอใจล้วน ๆ หากนี้ไม่ว่ายิ่งชีวิตดีวงกว้างออกไปเท่าไร อนิฏฐารมณ์ก็ยังมียโอกาสที่จะติดมาได้มากเท่านั้น และตรงนี้แหละที่ผมเสนอว่าควรจะคู่วิธีของคนทอดแหหาปลาเป็นตัวอย่าง

คือคนหาปลา เวลาขยหรือลากเครื่องมือจับปลาของเขาขึ้นจากท้องน้ำไม่ใช่ได้แต่ปลาล้วน ๆ ได้ปลิง ได้จอก ได้แหน ได้กรวด ได้หนาม บางทีได้งู ได้แมลงมีพิษติดขึ้นมาด้วย และใครจะคิดเอาสิ่งที่ไม่ปรารถนาขึ้นมาเล็กน้อยเท่าไร แล้วแต่นักจับปลาผู้นั้นจะใช้เครื่องมือขนาดไหน ใช้แต่สวิง หรือให้แหหรือใช้ฉวน ใครใช้เครื่องมือที่กว้างใหญ่มากโอกาสที่ของไม่พึงปรารถนาจะติดขึ้นมา

มากฉันใด ก็ฉันนั้น การที่เราทำงานอยู่วันหนึ่ง ๆ นี้ก็เหมือนเราจับปลานั้นเอง คนที่ทำงานในวงแคบ ที่เรียกว่าผู้น้อย ก็เหมือนนักจับปลาที่ใช้แต่สวิง คนที่ทำงานในวงกว้าง ก็เหมือนคนที่จับปลาด้วยแห และคนที่ทำงานใหญ่โตรับผิดชอบทั้งกรม ทั้งกระทรวง หรือทั้งองค์กรอันใหญ่โต ที่เรียกว่าผู้ใหญ่ ก็เหมือนกับคนตีอวนใหญ่ ๆ พอเหนี่ยวลากขึ้นมาบนตลิ่งที จะให้มันมีแต่ปลาล้วน ๆ สมใจนึกไม่ได้ ทั้งจาก ทั้งนาม ทั้งแมงกระพุน งูเงี้ยว มันก็ย่อมติดแหติดอวนขึ้นมาเหมือนกันนั่นแหละครับ ยิ่งหน้าที่การงานกว้างขวางเท่าไร สิ่งที่น่าพอใจติดมากับงานก็มาก แต่สิ่งที่ไม่น่าพอใจติดมาก็เยอะ เป็นของธรรมดาแล้วจะทำอย่างไร ?

เราก็ทำเหมือนคนทอดแหหาปลานั้นแหละ คือคนทอดแหหาปลานั้น พอลากแห ลากอวน ขึ้นมาบนบกแล้ว เขาก็ดูแบ่งของที่ติดแหติดอวนขึ้นมาเป็น ๓ พวก คือ

พวกที่ ๑ ของกินได้ ก็จับใส่ช่องเอากลับบ้าน

พวกที่ ๒ ของไม่เป็นเรื่อง เช่นปลาเล็กปลาน้อย จอกแหน เขาก็ทิ้งเสียไม่เอาไป

พวกที่ ๓ ของเป็นภัยอันตราย เขาก็ทำลายทิ้งเสีย เช่น งู หรือสัตว์มีพิษ เพราะของพวกนี้ ถ้าโยนลงน้ำอีก วันหลังมาทอดแหก็จะเจออีก

ปลาที่เราเห็นเป็นตัวงาม ๆ ในกระชาดของแม่ค้านั้น พวกคนหาปลาเขาคัดมาแล้วทั้งนั้น ไม่ใช่ทำอะไรติดแหติดอวนก็จะหอบมาบ้านหมดเมื่อไร ถ้าใครขึ้นทำอย่างนั้น บ้านเรือนของเขาก็คงจะเต็มไปด้วยซากหนาม และอาจมีงูเลื้อยไปมายั่วเยี้ยก็ได้ แล้วเจ้าของบ้านจะอยู่เป็นสุขได้อย่างไร

ขอวกกลับไปพูดเรื่องการทำงานอีกทีหนึ่ง ซึ่งผมได้เปรียบไว้แล้วว่างานที่เราทำแต่ละหน้าที่นั้น ก็เปรียบเหมือนทำเลที่เราลงทอดแห ตีอวนนั่นเอง แอ่งแต่ละแอ่ง อ่าวแต่ละอ่าว มันไม่เหมือนกัน ปูปลามันชุกชุมมากน้อยไม่เท่ากัน สัตว์และสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยซึ่งหลบซ่อนอยู่ในแหล่งนั้น ๆ ก็มากบ้างน้อยบ้างไม่เท่ากันฉันใด ก็ฉันนั้น ในหน้าที่การงานที่เราต่างทำอยู่ทุกวันนี้ ก็มีคุณโทษ มากบ้างน้อยบ้าง ตำแหน่งงานบางอย่างชุกชุมไปด้วยโทษภัย ไม่ว่าผู้ใดไปสวมเขาก็ต้องเจอเข้าจนได้ เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ พระพุทธองค์จึงทรงวางหลักธรรมพิเศษไว้ข้อหนึ่ง คือ “ธรรมวิจยะ” หรือ “ธรรมวิจย” นักธรรมวิจยนั้นจะป้องกันไม่ให้อนิฏฐารมณ์เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ป้องกันใจเราไม่ให้รกรุงรัง ด้วยอนิฏฐารมณ์ได้ดีมาก เหมือนร่มที่เราถือนี้แหละ จะกันไม่ให้ฝนตกไม่ได้ แต่กันไม่ให้ตัวเราเปียกฝนได้อยู่ ฉะนั้น ผมขอเสนอแนวทางปฏิบัติธรรมวิจยะ สักเล็กน้อย เพราะเวลาจำกัด

ธรรมวิจยะ ที่แปลว่าเลือกเฟ้นธรรมนั้น ถ้าจะแปลให้ฟันประตูวัดจริง ๆ ต้องแปลว่า “รู้จักเลือกเรื่อง” คือธรรมะในที่นี้คำว่า “เรื่อง” ก็คือ เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั่นเอง คนที่จะมีธรรมะข้อนี้ได้ประการสำคัญที่สุดก็ต้องเป็นคนรู้เรื่อง คือรู้ว่าเรื่องไหนมันจะเป็นอย่างไร จึงจะเลือกถูกโดยนัยนี้

เหมือนคนทอดแหได้ปลาแล้วกินจนหมด ไม่ทำปลาร้า ปลาเค็ม ไว้กินวันหน้าเลยนั่นเอง สวัสดิ์ศรีรับ ท่านนักจับปลาทั้งหลาย”^{๑๘}

ส่วนจุดเด่นในการบรรยายธรรมชาติของ พันเอกปิ่น มุกกันต์ นั้น สามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ ดังต่อไปนี้

๑. การเปรียบเทียบ เป็นจุดเด่นหนึ่งในการบรรยายของท่าน ท่านสามารถขยายเนื้อความบรรยายโดยใช้การเปรียบเทียบให้เห็น เช่นในเรื่อง ใจขาดแล้วต่อได้ใหม่^{๑๙} ความหลับ^{๒๐} ตามปกติของคนทั่วไป กับความหลับตามหลักของพุทธศาสนา ซึ่งได้แกกสิณนิทรา อันหมายถึงความถึงความประมาท ซึ่งอาจหลับได้แม้ในขณะที่ลืมตาดูอยู่ก็ได้ หลับทั้ง ๆที่กำลังร้องไห้อยู่ก็ได้ หลับทั้ง ๆที่กำลังเดินอยู่ก็ได้ หลับแบบนี้เรามักเรียกกันว่า “หลับใน” นั่นเอง ท่านเทียบให้เห็นความหลับตามปกติกับความหลับตามทัศนะของพุทธศาสนา การเปรียบเทียบนี้ จะเจอได้ในการบรรยายธรรมชาติของท่าน ซึ่งมีโดยมาก

๒. การตั้งประเด็นปัญหาถามนำอธิบาย วิธีการนี้ก็พบเจอบ่อย ๆ ในงานบรรยายของท่าน ซึ่งการตั้งประเด็นถามนำนี้ ทำให้ผู้ฟังเกิดความกระจำมากขึ้น เพราะทำให้ผู้ฟังเห็นประเด็นที่ผู้บรรยายต้องการจะนำเสนอ เช่นท่านบรรยายเรื่องโรคถัมภะ ท่านพูดถึงวิธีแก้โรคถัมภะนี้ โดยตั้งเป็นประเด็นถามนำเช่นข้อความว่า “...ใครมีวิชารักษาโรคถัมภะดี ๆ ก็กรุณาผมด้วย แต่เพราะค่าที่ปลูกปล้ำกับโรคนี้นานานก็ใครจะเสนอข้อสังเกตเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่า การจัดการกับโรคที่วุ่น ความจริงก็มี ๒ ปัญหาเท่านั้น คือ

(๑) ถ้าเราเป็นโรคนี้อะไรจะรักษาอย่างไร ?

(๒) ถ้าคนที่อยู่ในปกครองของท่านเป็นโรคนี้อะไรจะทำอย่างไร ?...”^{๒๑}

การตั้งประเด็นถามนำแล้ว ท่านก็อธิบายไปตามประเด็นที่ตั้งไว้ เป็นวิธีที่เป็นจุดเด่นอีกวิธีหนึ่งในการบรรยายธรรมชาติของพันเอกปิ่น มุกกันต์

๓. การใช้คำบาลี การพูดของท่านทั้งหมด รวมถึงการบรรยายด้วย ท่านมักยกคำบาลีมาอธิบาย และขยายเนื้อความจากคำบาลี ทั้งที่เป็นคำบาลีล้วน ๆ เป็นศัพท์ ๆ หรือเป็นประโยค ๆ หรือ

^{๑๘} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, บทความชุดคนทอดแหหาปลา, หน้า ๑-๖.

^{๑๙} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, บทความพิเศษ ชุดอาณาจักกอไฟ, หน้า ๒๖๑-๒๖๖.

^{๒๐} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, บทความชุดคนทอดแหหาปลา, หน้า ๒๗-๓๓.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

เป็นพุทธพจน์ยาว ๆ ก็มี เช่น “ปุชชา จ ปุชฌินยานัง”^{๒๒}, “อกุโกเชน ชินเ โกรธ, ชินเ กทริยิ ทานเนน , สจฺเจนาถิกวาทินิ, อสาธุ สาธุนา ชินเ”^{๒๓} เป็นต้น

๔. การใช้ภาษาที่ง่าย ท่านมักใช้ภาษาที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย ตรงประเด็น ไม่คลุมเครือ ถึงแม้จะมีคำบาลีสอดแทรกอยู่ตลอดแนวการบรรยาย ท่านสามารถอธิบายคำบาลีเหล่านั้นได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่น และเชื่อถือในตัวผู้บรรยาย

๕. การใช้สื่อภาพหรือเอกสารประกอบคำบรรยาย ท่านมักใช้เอกสารประกอบคำบรรยายถ้าเรื่องที่ต้องอธิบายเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาสลับซับซ้อน เข้าใจยาก เช่น ท่านบรรยายเรื่องมนุสยสัมพันธัม แก่นักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์^{๒๔} จะมีเอกสารประกอบ ซึ่งทำให้งานบรรยายธรรมชาติของท่านน่าเชื่อถือ และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

๒. รูปแบบการปาฐกถา

หมายถึง การพูดหรือการบรรยายที่ให้ความรู้ หรือความคิดแก่ผู้ฟังจำนวนมาก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประดับสติปัญญา หรือประโยชน์ต่อผู้ฟัง ในขณะเดียวกัน พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐ ให้ความหมายไว้ว่า “เรื่องราว วิธีการ สาธยาย ในที่ชุมนุมชนที่เป็นวิชาการ”^{๒๕} การปาฐกถาจึงเป็นการพูดที่ผู้พูดจะต้องมีการเตรียมการพูดเป็นอย่างดี ดังนั้น การปาฐกถาจึงควรมีหลักการที่ควรคำนึงถึง ๓ ประการ ดังนี้^{๒๖}

๑. คำนำ เป็นอารัมภบทที่จะนำผู้ฟังเข้าสู่เนื้อเรื่องที่จะพูด มีหลักเกณฑ์ คือ

- ๑) บอกให้ผู้ฟังรู้เรื่องที่จะพูดต่อไป
- ๒) อาจขึ้นต้นด้วยการอ้างอิงคำสุภาษิตหรือคำพังเพยก็ได้
- ๓) ขึ้นต้นสั้น ๆ ในความดี เรียกร้องความสนใจ

๒. ใจความสำคัญของเรื่อง

- ๑) มีเนื้อหาสาระ ชัดเจน เหมาะสม

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^{๒๓} พ.อ.ปิ่น มุฑกันต์, ทางสงบ, หน้า ๓๕๕.

^{๒๔} พ.อ.ปิ่น มุฑกันต์, วิธีพูดของข้าพเจ้า, หน้า ๗๔.

^{๒๕} พจนานุกรม, ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, หน้า ๓๓๗.

^{๒๖} พระมหาสมณอง ปจฺใจปกาวิ, เอกสารประกอบการสอนวิชาธรรมนิเทศ, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราช

- ๓) มีข้อมูลหรือตัวอย่าง
- ๔) หัวข้อการพูดสัมพันธ์กัน
- ๕) ใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย
- ๖) สอดแทรกอารมณ์ขันในบางช่วงบางตอน

๓. บทสรุป

- ๑) สรุปอย่างกระชับรัด
- ๒) อาจจบด้วยการเรียกร้องให้ผู้ฟังทำอะไรสิ่งหนึ่ง หรือจบด้วยบทกลอนสุภาพิต

หรือจบด้วยคำถาม

ผลงานการปาฐกถาธรรมของ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ นั้น จากการศึกษาพบว่าท่านมีงานทางด้านการปาฐกถาธรรมในที่ต่าง ๆ ในแต่ละปี ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๕๕ ท่านปาฐกถาเรื่อง “จิต”^{๒๗} ท่านแสดงที่ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๕.

พ.ศ. ๒๕๕๖ ท่านปาฐกถาเรื่อง “เรือนชั้นใน” ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๖^{๒๘} และปาฐกถาเรื่อง “กลวิธีแก้ทุกข์” แสดง ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในฤดูเข้าพรรษา ปี ๒๕๕๖^{๒๙}

พ.ศ. ๒๕๕๙ ท่านปาฐกถาเรื่อง “อังกะลุงแยกวง” กล่าวแก่พี่น้องชาวใต้ทาง วปถ พ.ศ. ๒๕๕๙, เรื่อง “ความสุขเสรี” แสดงที่ศาลาอเมริกัน บางรัก พระนคร ๔ มิถุนายน ๒๕๕๙^{๓๐}

พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านปาฐกถาเรื่อง “คนนอกวัด” ที่โรงเรียนจักรวรรดิวิทยา พระนคร ๑๑ สิงหาคม ๒๕๐๐, “บิณฑบาตมือสุดท้าย” แสดง ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ๑๘ สิงหาคม ๒๕๐๐^{๓๑}, “ข้อคิดในการฉลองศาสนา” ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ๖ มกราคม ๒๕๐๐^{๓๒}

^{๒๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ปาฐกถาเรื่องจิต, (กรุงเทพฯ ฯ : พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑-๑๓๓.

^{๒๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, เรือนชั้นใน ชั้นนอก, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑.

^{๒๙} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, กลวิธีแก้ทุกข์ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๑), หน้า ๑.

^{๓๐} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ไตวันไตคืน, หน้า ๑๒๐, ๒๓๐.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๖, ๒๙๔.

^{๓๒} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ยุคของยุคธรรม, หน้า ๓๐๐.

พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านปาฐกถาเรื่อง “พุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน” ณ สามัคคีสภา จังหวัดชลบุรี ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑, เรื่อง เพ็ญอาสาพาหะ แสดงที่ยุวพุทธนิคมแห่งประเทศไทย อาทิตย์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๐๑^{๓๓}

พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านปาฐกถาพิเศษเรื่อง “ตอบบาทหลวง” เป็นการแก้ข้อกล่าวหาพระพุทธรูปของบาทหลวง ณ หอมประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เรื่อง “สังฆกรรมมีในศาสนาอื่นหรือไม่ ?” แสดงที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ธนบุรี ๑๒ กันยายน ๒๕๐๒, เรื่อง “ธรรมะในกองลม” ณ วัดราชผาติการาม พระนคร, เรื่อง “คนอันธพาล” แสดง ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย พระนคร ๑๑ เมษายน ๒๕๐๒, เรื่อง “ชัยชนะของพระพุทธเจ้า” แสดง ณ หอประชุมโรงพยาบาลสงฆ์ เมื่อ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒^{๓๔}

พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านปาฐกถาพิเศษเรื่อง “เรามาร่วมฉลองศาสนา” แสดงแก่ประชาชนชาวจีน ณ สมาคมตงฮั่ว พระนคร ๑๒ มกราคม ๒๕๐๕^{๓๕}, เรื่อง “การป้องกันอุบัติเหตุทางใจ” ท่านแสดง ณ ที่ประชุมทางวิชาการ ของนายทหารเหล่าการเงิน ณ โรงเรียนการเงินทหารบก เมื่อ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๐๕^{๓๖}

พ.ศ. ๒๕๑๐ ท่านปาฐกถาเรื่อง “การดูงานศาสนารอบโลก” แสดง ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดขึ้นที่วัดนรนาถสุนทริการาม เทเวศร์ เมื่อ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐^{๓๗}

การปาฐกถาธรรม เป็นอีกงานหนึ่งที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ถนัดไม่น้อยไปกว่างานบรรยายธรรมเลย ท่านได้รับให้เป็นองค์ปาฐกในสถานที่ต่าง ๆ มากมาย ทั้งในวัด สถานที่ราชการ และเอกชน งานปาฐกถาธรรมจากเอกสารพบว่าท่านได้ปาฐกถาทั้งหมด ๑๘ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๕๑๐ ในที่นี้ จะได้ยกตัวอย่างงานปาฐกถาธรรมของท่านบางเรื่อง ที่น่าสนใจ ดังนี้

^{๓๓} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, *โตวันโตคืน*, หน้า ๓๓๙, ๓๔๑.

^{๓๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ตอบบาทหลวง*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๑, ๑๖๔, ๒๐๕, ๒๒๔, ๒๗๙.

^{๓๕} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, *ยุคทองยุคธรรม*, หน้า ๑๘๘.

^{๓๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ทางสงบ*, หน้า ๑๗๗.

^{๓๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *วิถีพุทธของข้าพเจ้า*, หน้า ๒๗๙.

เรื่อง “คนอัมพาต” ท่านแสดง ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย พระนคร เมื่อ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ดังมีเนื้อหา ดังนี้

ขอความสุขความเจริญจงมีแก่ท่านผู้ฟังที่เคารพ ก่อนอื่นผมขอขอบคุณท่านผู้ฟังทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ความสนใจในปาฐกถาของผมเช่นเดียวกับทุกครั้งที่ผมได้รับเกียรติให้เป็นผู้แสดง

เรื่องที่ผมจะพูดวันนี้คือ “เรื่องอัมพาต” เรื่องนี้จะว่าเรื่องเก่าก็ได้ จะว่าเรื่องใหม่ก็ได้ที่ว่าเป็นเรื่องเก่า เพราะเรื่องนี้มีมานานแล้ว เป็นเรื่องประจำโลกเรื่องหนึ่ง มีคนพูดถึงกันซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทั้งในและนอกพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเรื่อยมา ที่ว่าเป็นเรื่องใหม่ เพราะผมจะมีข้อเสนอบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นข้อเสนอที่ได้จากการทำงานในหน้าที่ใหม่ของผม หน้าที่อะไรบางท่านอาจไม่เข้าใจ คือเมื่อคณะปฏิวัติยึดอำนาจจากรัฐบาลได้สำเร็จแล้ว เมื่อปลายปี ๒๕๐๑ ต่อมาท่านก็แบ่งหน้าที่กันไปครองคนละครึ่งทรงสองกระทรวง ผมเองก็พลอยได้ครองตำแหน่งพิเศษตำแหน่งหนึ่งด้วยเหมือนกัน คือตำแหน่งควบคุมคนอัมพาต ร่วมกับคณะกรรมการอีกหลายท่าน เฉพาะตัวผมเองท่านให้ว่าการทางอบรมจิตใจการครองตำแหน่งที่ว่านี้ ผมเองก็สงสัยตัวเองเหมือนกันสงสัยว่าวาสนามันขึ้นหรือมันลงกันแน่ ตั้งแต่ครองตำแหน่งที่ว่านี้มาแล้ว ตัวเองต้องอยู่ในคุกครึ่งวัน หักลบกันแล้วผมคิดว่าเท่าเดิม ไม่ขึ้นไม่ลง แต่บุญเพิ่มขึ้น เพราะทำงานนี้ในเป็นกุศลตลอดเวลา เพราะจิตมีเมตตาและได้ความฉลาด รู้ความจริงของสังคมเพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง ทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำบุญต่อไปอีกอย่างมากมาย ผมกำลังครุ่นคิดอยู่ว่า ทำอย่างไร ท่านผู้ใจบุญทั้งหลายจึงจะได้ทราบเรื่องนี้ด้วยกันพอดีทางพุทธสมาคมติดต่อเชิญผมมาแสดงปาฐกถา จึงได้กำหนดหัวข้อให้มาว่าจะพูดเรื่องนี้

เมื่อจำกัดขอบเขตของการพูดให้พอเหมาะกับเวลาและเป็นการสะดวกแก่ท่านผู้ฟัง ที่จะได้วิจารณ์เรื่องราวตามไปด้วย ผมขอตั้งประเด็นที่จะพูดไว้ ดังนี้

๑. ลักษณะคนอัมพาตตามทฤษฎีทางศาสนา
๒. คนอัมพาตในประเทศไทย
๓. มูลเหตุและข้อสังเกตต่าง ๆ
๔. วิธีแก้ปัญหารื่องนี้

๑. ลักษณะคนอัมพาตตามทฤษฎีทางศาสนา

หลักฐานทางศาสนาแสดงว่า คนประเภทนี้มีมาในโลกนานแล้ว ตั้งแต่ก่อนตั้งศาสนาไหน ๆ ครั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเสด็จจาริกประกาศศาสนา ก็ได้ทรงสนพระทัยกับเรื่องคนพาลนี้อยู่เป็นอันมาก จะสังเกตได้จากพระพุทธรูปที่ตรัสถึงคนพาล มีมากจนพระอรหันตภิกษุผู้รื้อยกทรง

พระธรรมวินัย ต้องจัดไว้เป็นวรรคหนึ่งต่างหากจากเรื่องอื่น เรียกว่าพาลวรรค เท่าที่สังเกตดูความที่
ตรัสถึงคนพาลนั้น ส่อให้เห็นน้ำพระทัยของพระพุทธองค์ใน ๓ ทาง คือ

๑. ทรงหวังดีต่อคนพาลที่จะช่วยให้กลับตัวเป็นคนดี
๒. ทรงเป็นห่วงคนดี ๆ จะถูกคนพาลรังแก
๓. ทรงเป็นห่วงคนที่ยังไม่เป็นพาลจะกลายเป็นคนพาล

ซึ่งเมื่อรวมความแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาต่อคนทุกฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายคนพาล
ทั้งฝ่ายคนที่ไม่ใช่พาล

คนอย่างไรเรียกว่า “อันธพาล !” ตอบได้ยากเพราะศัพท์ทางศาสนาที่พบเห็นส่วนมาก มี
แต่คำว่าพาละ หรือพาล มีบางแห่งใช้คำว่า “อติพาล” เห็นจะแปลว่ายอดพาล แต่คำว่า อันธพาลหาไม่
พบ ผมได้ขอร้องให้อนุศาสนาจารย์หลายท่านช่วยกันค้นในที่มาต่าง ๆ แต่ยังไม่พบคำนี้ที่เป็นพุทธ
วณะจริง ๆ พุดง่าย ๆ คือ ไม่พบในพระไตรปิฎก คงพบในคัมภีร์ชั้นรองลงมา คือ อรรถกถาธรรมบท
แต่ก็มีอยู่คำเดียวเป็นคำของคนโรคเรื้อนคำพระอินทร์ ความในเรื่องนั้นว่า มีคนฐานะยากจนคนหนึ่ง
แกล้งเป็นโรคเรื้อนกุฎฐัง ต่อมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ได้ปฏิญาณตนเป็นอุบาสกนับถือพระรัตนตรัย
เป็นที่พึง พระอินทร์เกิดอยากจะลองใจดูว่า คนจน ๆ อย่างนั้นจะเห็นเงินดีกว่าพระ (ศาสนา) หรือ
เห็นพระดีกว่าเงิน จึงได้ไปบอกให้ลิบบนแก่ชายผู้นั้นว่า ให้เลิกนับถือพระเสียแล้วจะได้เงินทองเท่านั้น
เท่านี้ พอว่าเท่านั้นก็ถูกนายคนนั้นกอกหน้าเอาว่า “อันธพาลโละสิ !” แปลว่า “อ้ายคนอันธพาล”
เป็นอันว่าคำว่าอันธพาลเต็มรูปจริง ๆ ยังไม่พบในพระบาลี (พระไตรปิฎก) คงพบแต่ในอรรถกถา

“พาล” เป็นภาษาบาลี ความหมายดั้งเดิมนั้น หมายถึงความเขี้ยว อ่อนวัย เช่นคำว่า พาล
ทารกะ แปลว่าเด็กอ่อน พาลรุกะ แปลว่าต้นไม้ที่ยังอ่อน เมื่อเอาคำว่า พาละ มาพูดถึงความประพฤติ
ของคนท่านหมายถึงคนที่มีปัญญาอ่อน คือปัญญาไม่แก่กล้าพฤติกรรมที่แสดงออกมาก็คือ โง่ เวลา
นั่นเอง

ลักษณะปัญญาที่ทำให้คนพ้นจากความเป็นพาลนั้นคือปัญญาเครื่องรู้จักตน ปัญญาชนิดนี้มี
แล้วดูตัวออกตัวทำผิดก็รู้ว่าผิด ตัวทำถูกก็รู้ว่าถูก ใครมีความรู้ชนิดนี้อยู่ เรียกว่ามีปัญญาเครื่องรู้จักตัว ไม่
เป็นพาล แต่ถ้าปัญญาที่ว่านี้ดับลงเมื่อไรเราก็เป็นพาลขอให้สังเกตดูว่า คนพาลนั้นจะขาดความรู้ที่อยู่
อย่างหนึ่งคือความรู้จักตัวเอง ตัวผิดก็ไม่รู้ว่าผิด ปะเหมาะยังคิดว่าตัวถูกเสียด้วยซ้ำ เหตุใดปัญญาที่ว่านี้
จึงดับลง ? เป็นปัญหาที่ตอบง่าย เพราะปัญญาของคนเรานี้มีสิ่งที่เป็นข้าศึกกันอยู่อย่างหนึ่งคือ กิเลส
ในใจของใครยังมีกิเลส ปัญญาของผู้นั้นก็ย่อมมีโอกาสที่จะดับได้ เพราะถ้ากิเลสกำเริบขึ้น ปัญญา
ก็อับแสงลง ถ้ากิเลสโหมหนักปัญญาก็ดับไป

แต่ที่ว่าเถอะ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่าคนนั้นคนนี้เป็นพาลนั้น เป็นการตรัสหมายถึงจิตใจ ไม่ใช่ร่างกาย ร่างกายไม่มีอะไรเป็นพาล เพราะฉะนั้น เราจะหมายไว้เป็นคน ๆ ไปเลยว่า คนชื่อนั้นเป็นพาลคนชื่อนี้ไม่เป็นพาล หรือว่าคนมาฟังปาฐกถาไม่ใช่พาล คนที่ไม่มาฟังเป็นพาล หรือว่าคนแสดงปาฐกถาได้ไม่เป็นพาล ใครแสดงไม่ได้เป็นพาลอย่างนี้ไม่ได้ทั้งนั้น เรื่องภายนอกเอาเป็นเครื่องประกันแน่นอนไม่ได้ เพราะความเป็นพาลมันอยู่ที่ใจ ดกบทยกเลสในใจมันกำเรบขึ้นแล้วใคร ๆ ก็พาลได้ทั้งนั้น ขอโทษเถอะ แม้แต่ผ้าเหลืองหุ้มตัวอยู่แท้ ๆ กิเลสมันก็ไม่ละเว้นผลอดตัวไปวูปเดียวแท้ ๆ ถึงกับคว่ำดาบฟันเอาสีกาตายคาที่ ตามที่ท่านผู้ฟังก็ทราบอยู่แล้ว เพราะอาจเป็นพาลได้ทั้งนั้น ต่างจากคนอันธพาลอยู่แต่ว่า มันพาลเป็นคราว ๆ สงบเป็นพัก ๆ เท่านั้นเอง แต่ว่าคนที่พาลเฉพาะครั้งเฉพาะคราวอย่างว่านั้น คงจัดอยู่ในตำแหน่ง “พาล” เฉย ๆ

ที่นี้ความเป็นพาลของใครกำเรบต่อเนื่องกันไปเป็นเวลานาน ๆ ไม่มีเวลาสร้าง คนนั้นก็เลื่อนฐานะขึ้นเป็น “อันธพาล” เพราะเหตุว่ามีความมืดมัวห่อใจอยู่เป็นเวลานานมาก ผมอยากจะเปรียบว่าคนที่เราเรียกว่า “คนตาดี” กับที่เราเรียกว่า “คนตาบอด” ต่างกันตรงที่ว่า ตาใครบอดเป็นพัก ๆ หรือบอดต่อกันนาน เท่านั้น คนที่เราเรียกว่า คนตาดี อย่างเรา ๆ ท่าน ๆ นี้ ความจริงก็ไม่ใช่เห็นอะไรอยู่ตลอดเวลา เวลาเราจะพริบตาเราก็มองไม่เห็นอะไรเหมือนกับคนตาบอดนั่นเอง โปรดสังเกตุดูซิ แต่ว่าความบอดของเรานั้นมันหายเร็ว บอดเป็นพัก ๆ เท่านั้น โลกก็เลยรับรองว่าเราเป็นคนตาดี ช่วงคนตาบอดนั้น ช่วงบอดเขายาวนานมาก บอดอยู่เป็นเดือน ๆ ปี ๆ เลยถูกเรียกว่าคนตาบอด ความบอดทางใจก็เหมือนกันคนทั่วไปก็มีเวลาบอด คือมีช่วงที่ปัญญาดับเข้าสภาพเป็นพาล แต่ว่าดวงปัญญากลับโพล่งขึ้นเร็ว ทำให้สำนึกได้เร็ว ทางศาสนาจึงยกให้ว่าเราไม่เป็นอันธพาล เท่ากับว่าถึงเราจะหลับตาบางกะพริบตาบ้าง ก็ไม่นับว่าเป็นคนตาบอด เพราะเราเปิดตาของเราได้เร็ว คนที่ดวงปัญญาดับไปนาน ๆ จนขาดความสำนึกผิดชอบชั่วดีเป็นเวลานาน ๆ เท่านั้น ท่านเรียกว่า อันธพาล เท่ากับเราเรียกคนลืมตาไม่ได้มานาน ๆ ว่าคนตาบอดนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้เราพูดกับเฉพาะลักษณะคนพาลก็พอ เป็นอันทราบได้เองว่า คนอันธพาลก็คือคนพาลที่เป็นอยู่นาน ๆ ดังกล่าวแล้ว

วิธีสังเกตคนพาล คือเราจงสังเกตดูว่าเราเป็นพาลหรือไม่ และคนอื่นใครบ้างเป็นพาล ทางศาสนาท่านว่าไว้สองวิธี เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเองวิธีหนึ่ง กับอีกวิธีหนึ่งท่านเล่าถึงวิธีสังเกตของคนอื่นผมอยากจะเรียนสั้น ๆ ว่า วิธีของพระกับวิธีของชาวบ้าน ความจริงทั้งสองวิธีก็ไม่ขัดกัน เพียงแต่สังเกตคนละจุด รู้กระชั้นหรือห่างกว่ากันเท่านั้น วิธีของพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ตรวจดูอาการบางอย่าง ในตัวของแต่ละคน เหมือนหมอดูตรวจเลือดในตัวแล้วทราบว่าจะไปนั้นจะจับไข้ ส่วนวิธีดู

แบบชาวบ้าน ดูเวลาคน ๆ นั้นไปทำอะไร หรือไปแสดงอะไรผิดปกติเหมือนชาวบ้านทั่วไปดูอาการใช้
เมื่อคนเจ็บไข้แล้ว ตกลงก็ทราบเหมือนกัน แต่ทราบเร็วหรือช้ากว่ากัน

สังเกตแบบชาวบ้าน คือแบบของท่านอกิตติดาบส ท่านผู้นี้เดิมเป็นคนมั่งคั่งอยู่ในเมือง
พาราณสี ประเทศอินเดีย ต่อมาภายหลังได้ออกบวชเป็นดาบส เหตุที่ออกบวชนั้นท่านไม่บอกไว้ แต่
ลองสังเกตดูจากคำสนทนาของท่านกับท้าวสักกะแล้ว จะทราบตามเรื่องนั้นว่า เมื่อท่านออกบวช แล้ว
ได้เดินทางหนีจากเมืองพาราณสีข้ามไปอยู่อีกแคว้นหนึ่ง คือแคว้นกปีพะ เมื่อไปทำความเพียรอยู่ที่นั่น
นานพอสมควร บ้านเมืองเกิดข้าวยากหมากแพงเพราะฝนแล้ง ประชาชนขาดแคลนจนกระทั่งไม่มีใคร
ทำบุญ ท่านดาบสต้องฉันหัวเผือกหัวมัน เมื่อเผือกมันขาดแคลนลง ก็ฉันใบไม้และเปลือกไม้ ไม่ยอม
อพยพหนีไปอยู่ที่อื่น ความเรื่องนี้ทราบไปถึงพระอินทร์ ๆ จึงเสด็จลงมาหาพระดาบส โดยมีพระ
ประสงค์จะถวายความอุปถัมภ์ ในเรื่องเกี่ยวกับความอดอยากของท่าน แต่ครั้งพระอินทร์แจ้งเรื่องให้
พระดาบสทราบ ว่าพระองค์ขอปวารณาด้วยปัจจัย เมื่อท่านพระดาบสมีประสงค์สิ่งใดก็ให้บอก พระ
ดาบสกลับปฏิเสธว่า ท่านไม่ต้องการอะไรทั้งสิ้น เวลานี้เปลือกไม้ใบไม้ในป่าก็ยังมีพอรันอยู่ พระ
อินทร์ทรงแปลกพระทัยอย่างยิ่ง แม้จะปวารณาแล้วซ้ำอีกให้พระดาบสบอกความประสงค์ พระ
ดาบสก็ยืนยันอยู่อย่างเดิมว่า ท่านไม่ต้องการอะไร แต่เมื่อถูกพระอินทร์อ่อนวอนให้บอกความประสงค์
หนักเข้า พระดาบสจึงแยมออกมาว่า

“อาหารเครื่องขบฉันใด ๆ อาตมาไม่ต้องการ ถ้าหากบพิตรจะโปรดประทานพรแล้ว
อาตมามีสิ่งอื่นที่ต้องการมากกว่า”

พระอินทร์ตรัสว่า “ไม่เป็นไรพระคุณเจ้า บอกโยมมาเถอะ พระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใด
เกสัชสำหรับบำบัดโรครี ? หรือขัดข้องด้วยบริวารสิ่งใด ?”

“เกสัชก็ดี บริวารอื่น ๆ ก็ดี อาตมาภาพจะได้ต้องการก็หาไม่ มหาบพิตร”

“ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใด ?”

“มหาบพิตร อาตมาภาพใคร่ขอพรเกี่ยวกับคนพาล”

“พระคุณเจ้า จะขอสิ่งใดโปรดบอกโยมได้”

“ประการแรก ขอให้อาตมาภาพ อย่าได้พบเห็นคนพาลเลย

ประการที่สอง ขออย่าให้อาตมาภาพได้ยิน ได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับคนพาลด้วย

ประการที่สาม ขออย่าให้อาตมาภาพได้อยู่ร่วมกับคนพาล

ประการที่สี่ ขออย่าให้อาตมาภาพได้ทำงานเกี่ยวข้องกับคนพาล

ประการที่ห้า ขออย่าให้จิตใจของอาตมาภาพไปหลงไหลใยดีกับคนพาลเลย”

ท่านผู้ฟังพอจะทายเป็นได้แล้วใช่ไหมว่า ท่านเศรษฐีถือคติออกบวชเพราะเหตุไร ? แน่อน
ท่านคงจะถูกคนพาลรบกวจนเมื่อหน้ายเต็มทน นึกดูว่าท่านเองขัดสนจนต้องฉันทเปลือกไม้อยู่แล้ว ยัง
ถือว่าความตายเป็นเรื่องเล็ก เรื่องหนีอันตรายพาลสำคัญกว่า ท่านผู้นี้ได้ให้ข้อสังเกตคนพาลไว้อย่าง
เหมาะเจาะ ที่ผมเรียกว่าข้อสังเกตแบบชาวบ้าน มี ๕ ข้อ คือ

๑. อนัย นยติ คนพาลชอบชักนำในทางผิด
๒. อธรราย นียุชชติ คนพาลธรรระไม่ไช้
๓. ทุนนโย เสยโยโส โหติ คนพาลเห็นผิดเป็นชอบ
๔. สมมวาคูโตปี กุปรปติ คนพาลแม้เราพูดดี ๆ ก็โกรธ
๕. วินัย โส น ชาชาติ คนพาลไม่รับรูวินัย...

ส่วนวิธีสังเกตแบบพระ ดังมีพระบาลีว่า

“...ตีณิมานิ ภิกขเว พาลสุส พาลลภุชฌานิ พาลานิมิตตานิ พาลาปทานานิ กตมานิ กตมา
นิ ตีณิอิธ ภิกขเว พาโล ทูจจินตจินตติ จ โหติ ทูพุกาสิตภาสี จ ทุกกฏกมมการี จาติ”

นี่คือพระบาลีจากพระไตรปิฎก พาลบัณฑิตสูตรในอุปปรีปนณาสกเก มีใจความว่า
พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระภิกษุสงฆ์ว่า ลักษณะอันเป็นเครื่องสังเกต คนพาลมี ๓ อย่าง คือ

๑. ทูจจินตจินตติ มีความคิดชั่วต่ำ
๒. ทูพุกาสิตภาสี พูดจาชั่วต่ำ
๓. ทุกกฏกมมการี ชอบทำชั่วต่ำ

สรุปแล้ว จุดสังเกตคนพาลตามพระพุทธวจนะนี้มีสามจุด คือ ความคิด คำพูด และการ
กระทำ หรือถ้าจะชี้เข้ามาที่ตัวคนก็ ได้แก่ กาย วาจา ใจ เพียงแต่ในพระบาลีท่านเรียงใจไว้ต้น แล้วจึง
เรียงวาจาและกายไปตามลำดับ

ปัญหามีอยู่ว่า ความคิด คำพูด และการกระทำ ที่เรียกว่าชั่วต่ำนั้น คืออย่างไร ? พระ
อรรถกถาจารย์ (คือพระอาจารย์ผู้อธิบายพุทธวจนะ) ได้ขยายความไว้ชัดเจนแล้วว่า ได้แก่
อกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ ทุจริต ๑๐ (คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ เรียกว่าตุจริต ๑๐ ก็ได้ เพราะเป็นอัน
เดียวกัน)

- ๑) ความคิดชั่วต่ำ ได้แก่ มโนตุจริต
- ๒) คำพูดชั่วต่ำ ได้แก่ วจีตุจริต
- ๓) การกระทำชั่วต่ำ ได้แก่ กายตุจริต

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอไม่ขยายความต่อไปอีกว่า ทูจจริต ทั้งสามประเภทนั้นได้แก่อะไรบ้าง เพราะได้อธิบายไว้อย่างละเอียดแล้วในพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอง ๒๕ ศตวรรษ

๒. คนอัมพาลในประเทศไทย

ที่นี้มาพูดถึงเรื่องไทยของเรา ตามหลักฐานเก่า ๆ แสดงว่า เมืองไทยเรามีมีนักเลงอัมพาลมานานแล้ว ผมเคยอ่านหนังสือพิมพ์เก่า ๆ สมัย ร.ศ. หรือสมัย ก.ศ.ร. กุหลาบ ก็ปรากฏว่าในพระนครมีคนอัมพาลอยู่หลายก๊ก ที่จำได้ว่ามีก๊กทำพระจันทร์กับก๊กทำเทียนเป็นก๊กใหญ่ นี้ว่าตามที่ได้

เรามาเริ่มสนใจกับคนอัมพาลกันอีกครั้ง เริ่มแต่ประมาณกลางปี ๒๕๐๐ อันเป็นสิ้นสุดพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ผมอยากจะเรียกว่าอัมพาลยุคกึ่งพุทธกาล ในระยะนั้นปรากฏว่า บุคคลอัมพาลได้เข้าไปแทรกแซงในวงการธุรกิจทั่วไป ในสถาบันการศึกษา หน่วยราชการ ตลอดจนวงการบริหารบ้านเมือง เช่น ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ก็ได้มีข่าวว่า บุคคลประเภทนี้รบกวนจนเสียความสงบเรียบร้อย หนังสือพิมพ์ได้ให้สมญาคนประเภทนี้ว่า “ผู้กว้างขวาง” นับตั้งแต่การเลือกตั้งใหญ่ปี ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ประชาชนพลเมืองรู้สึกเกลียดชังบุคคลดังกล่าวนี้เป็นอันมาก แต่เมื่อไม่มีทางที่จะทำอะไรได้ จึงพากันหวานอมขมกลืนไว้

ครั้นมาเมื่อปลายปี ๒๕๐๑ คือเมื่อปีกลายนี้ได้เกิดปฏิวัติขึ้นในประเทศไทย เมื่อคณะปฏิวัติยึดอำนาจบริหารได้แล้ว ก็เร่งดำเนินการปรับปรุงบ้านเมืองหลายด้านหลายทาง รวมทั้งการกวาดล้างบุคคลอัมพาลด้วย ในประกาศของคณะปฏิวัติเกี่ยวกับเรื่องนี้มีหลักการว่า ให้ตำรวจดำเนินการจับกุมบุคคลที่มีนิสัยเป็นอัมพาล เมื่อจับแล้วให้คุมตัวไว้ที่โรงพัก ๓๐ วัน ถ้าเห็นว่าผู้นั้นจะกลับตัวได้ก็ให้ปล่อยตัวไป แต่ถ้าเห็นว่ายังไว้ใจไม่ได้ ก็ให้ส่งเข้าสถานอบรม และฝึกอาชีพ ซึ่งใช้เรือนจำใหม่คลองเปรม อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร เป็นที่ตั้ง เมื่อส่งเข้าสถานอบรมแล้ว ก็มีกรรมการคณะหนึ่งดำเนินการให้การอบรมและฝึกอาชีพ ทั้งตรวจสอบความประพฤติตลอดเวลาที่อยู่ในสถานอบรมนั้น จนกว่าจะลงความเห็นกันว่าเป็นผู้ที่กลับตัวได้แล้วจึงปล่อยไป ตามหลักการนั้น แม้ว่าปล่อยไปแล้วกรรมการก็จะคอยสอดส่องให้ความช่วยเหลือทางอาชีพและทางจิตใจต่อไปอีก เป็นเวลานานพอสมควร จำนวนบุคคลที่ทางตำรวจส่งตัวมาเข้าอบรม ในสถานอบรมตั้งแต่เริ่มต้น คือวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๐๒ จนถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๐๒ คือเมื่อวานนี้ รวมเวลา ๒ เดือนเศษ มียอดดังนี้*

* ยอดนี้ถึงสิ้นเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๒ ขึ้นถึง ๑,๗๘๓ คน

ก. คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์	๗๕๗ คน
ข. คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม	๖๕ คน
ค. ลูกจีนเกิดในประเทศไทย	๑๐๕ คน
ง. คนจีนต่างด้าว	๕ คน
รวมทั้งสิ้น	<u>๙๓๒</u> คน

๓. ข้อสังเกตและมูลเหตุต่าง ๆ

๑. คนที่ถูกควบคุมตัวส่วนมากเป็นชาย มีคนสองเพศ คือกระเทยปนอยู่ ๑๑-๑๒ คน ได้ทราบว่ามีผู้หญิงบ้าง แต่ตำรวจไม่ได้ส่งเข้าสถานอบรม

๒. คนที่ถูกควบคุมตัวประมาณ ๕๐ % มีอายุระหว่าง ๑๗-๒๕ ปี นอกนั้นเป็นคนมีอายุสูงขึ้นไป มีผู้สูงอายุสุด ๖๐ ปี (ส่วนเด็กอายุต่ำกว่า ๑๗ ปี ไม่รับเข้าสถานอบรม)

๓. พื้นการศึกษา ส่วนมากจบชั้นประถมบ้างไม่จบบ้าง แทบทั้งหมดเป็นพวกที่ไม่เอาใจใส่กับการเรียน ข้อนี้ท่านผู้ฟังควรสังเกตไว้ด้วย เด็กที่गेโรงเรียนต่อไปจะเสีย

๔. คนที่เคยบวชเรียนเป็นพระแล้วก็มี แต่น้อยมากได้นักธรรม ตรี โท ราว ๓-๔ คน

๕. อาชีพก่อนถูกจับกุม ส่วนมากทำงานเกี่ยวกับเครื่องยนต์กลไก เช่น ขับรถรับจ้าง เป็นช่างแก้เครื่องยนต์ เป็นคนคุมเครื่องจักรในโรงงาน นอกนั้นก็มักอาชีพไม่เป็นหลักแหล่ง และมีอยู่เป็นจำนวนมากที่พัวพันกับสำนักโสเภณี

ส่วนมูลเหตุที่ทำให้คนของเรามีนิสัยโน้มเอียงไปในทางอันธพาล ข้อเสนอนี้ผมได้มาจากสองทาง คือได้จากการประมวลข้อสังเกตพฤติกรรมของสังคมทั่ว ๆ ไป ซึ่งผมทำมาเรื่อยหลายปี เพื่อผลการอบรมทหาร ครั้นมาคราวนี้ ได้รู้จักใกล้ชิดกับคนที่ถูกควบคุมตัว ผมได้พบปะกับเขาเป็นรายบุคคล และได้รับการบอกเล่าเป็นเชิงสารภาพบ้าง ปรับทุกข์ขอความเห็นใจที่เขาต้องกลายเป็นผู้ผิดด้วยเหตุจำเป็นอย่างไรบ้าง ที่จะเสนอนี้เป็นเพียงบางข้อ โปรดรับฟังในฐานะเป็นความคิดเห็นเอกชนคนหนึ่ง คือตัวผมเองอาจผิด หรือถูกก็ได้ ตามที่ผมสรุปไว้มีเหตุที่ทำให้คนกลายเป็นอันธพาล ดังนี้

๑. เกิดจากการเลี้ยงดูของบิดามารดา

๑.๑ ถูกมารดาบิดาทอดทิ้ง หรือละเลยในการอบรมสั่งสอน สาเหตุก็เนื่องจากพ่อแม่เป็นคนยากจนต้องขวนขวายทำมาหากิน ครั้นจะส่งลูกเข้าเรียนตนไม่มีรายได้พอจะอุดหนุนบำรุง จึงปล่อยตามยถากรรม...

๑.๒ พ่อแม่มีรายได้ และพอลูกจนเกินไป ให้เงินใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เมื่อเด็กมีเงินติดตัวมากก็มักจะมีเพื่อนฝูงที่คอยเอาใจมาก นักเข้าก็เกิดเป็นสมัครพรรคพวก ชักนำไปในทางไม่ดีมีอยู่มากเหมือนกัน

๑.๓ พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ขาดความเมตตาต่องานต่อเด็ก แสดงแต่ความโหดร้ายทารุณต่อเด็ก เช่นเด็กที่อยู่กับพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงที่ขาดธรรมะในใจ เมื่อเด็กไม่ได้รับความเมตตาจากเข้าไว้ในใจ เขาก็กลายเป็นคนที่ขาดความเมตตาที่แสดงออกต่อคนอื่น...

๑.๔ พ่อแม่ประพฤติไม่ดี เช่นทำตัวเป็นนักเลง ลูกก็เป็นนักเลงตาม

๒. เกิดจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง คือ ได้รับการปรักปรำ โดยไม่ใช่นิยามจากเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง และเมื่อลงโทษก็กระทำเกินเหตุ และทำให้ความเมตตาจากทำให้จิตใจของผู้ถูกระงับปฏิบัติในทางไม่ดี คือเป็นอริกับเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง และเลขาความไว้วางใจในข้อบท กฎหมายด้วย

๓. เกิดจากพฤติกรรมของสังคม ตัวอย่างเช่น

๓.๑ รายการวิทยุกระจายเสียง ทุกวันนี้ที่ตั้งออกมาทางวิทยุเป็นเสียงที่มีอิทธิพลมากในทางเปลี่ยนแปลงความรู้สึกของคนทั่วไป การที่มีผู้ส่งเสียงกระโชกกระชากออกทางวิทยุจนผิดวิสัยของสุภาพชนที่กระทำ เช่น เสียงโฆษณาสินค้าบางอย่าง ถึงกับทำให้คนฟังสะดุ้งตกใจก็มี นอกจากนี้ก็มีเสียงร้องไห้ในรายการบันเทิงทางวิทยุมากเกินไป ดูเหมือนว่าลงได้แสดงละครวิทยุแล้วก็จะต้องร้องไห้ให้ได้ เสียงกระโชกกระชากก็ดี เสียงทะเลาะเบาะแว้งเกลียดแค้นกันก็ดี เสียงร้องไห้ด้วยความระทมใจมากมายก็ดี เป็นเสียงที่ไม่ทำให้จิตใจดีขึ้น รวมทั้งเสียงเพลงฝรั่งบางเพลงที่แสดงอาการชักกระตุก ปากอ้าคางนั้น * ด้วยเสียงเหล่านี้ทำให้เกิดความกดดันทางจิตใจของผู้ฟัง จิตจะมีความกดดันอยู่ภายในทีละน้อย ๆ นานเข้าก็อยู่ในสภาพที่ล่อแหลมต่อการกระทำความคิด...

๓.๒ ภาพยนตร์ ที่แสดงบทบาทในทางเหี้ยมโหด โดยไม่มีเหตุผล คือ โหดร้ายทำเดี๋ยว ไม่แผงมุ่มสงบไว้ด้วย หรือมีไว้ก็ไม่พอกลบกลบกัน การที่ผู้แสดงได้สร้างอารมณ์เกลียดแค้นขึ้นในดวงใจของผู้ชมจนถึงจุดสูงสุดแล้วให้เรื่องจบลงตรงนั้น อาจเป็นศิลปะของผู้สร้างภาพยนตร์ แต่ในทางสร้างจิตใจแล้วถือว่าจิตใจของผู้ชมได้ถูกกดดันอย่างแรง ทำให้เสียสุขภาพใจอย่างน่าเสียดาย เหมือนดี

* ขณะรวมพิมพ์ปาฐกถา นี้ รัฐบาลได้ห้ามการแพร่เพลง (ร็อก) ประเภทดังกล่าวนี้ แล้ว

จนเนื้อแตกแล้วไม่ใส่ยาให้อาจอักเสบได้ภายหลัง การที่ผู้ใหญ่พาเด็ก ๆ ไปชมภาพยนตร์ชนิดนี้ ผมคิดว่าได้ไม่เท่าเสีย ส่วนภาพยนตร์ที่ยั่ววนทางกามารมณ์นั้นผมขอไม่พูดถึง เพราะมีผู้พูดถึงมากอยู่แล้ว

๔. เกิดจากผู้เป็นหัวหน้า คนที่มีอายุ ๒๕ ปี มีนิสัยเอาอย่างจากคนที่ทำอะไรเด่นในสังคม จุดหมายส่วนใหญ่ของการเอาอย่างก็คือ คนที่เป็นหัวหน้ากลุ่มชน ขอให้สังเกตดูว่าสังคมคนหนุ่มทุกวันนี้ คล้อยไปตามความนิยมประเภทเด่นในสังคมเสียมาก เพราะฉะนั้น ถ้าผู้เป็นหัวหน้าทำอะไรไป ผู้น้อยก็มักจะเอาอย่างเช่น ผู้ใหญ่ชอบทำงานตามอารมณ์ ผู้น้อยก็ทำตามอารมณ์ ผู้ใหญ่ชอบช่วยเหลือคนที่ทำผิดแล้ววิ่งเต้นเข้าหา ผู้น้อยก็จะบำเพ็ญตัวเป็นนักชดชวางการทำงานของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานตามระเบียบแบบแผนด้วย

๕. เกิดจากการศึกษาอบรม เนื่องจากการอบรมจิตใจยังไม่พอ ส่วนมากเราเร่งทางความรู้ ไม่สนใจทางความดี เด็กก็ก่อเรื่องวุ่นวายอยู่ทุกวันนี้ ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน ๒๕ ปี คือเกิดหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอบรมจากแผนเก่ามาเป็นแผนใหม่แล้ว อาจมีบางอย่างไม่เหมาะสมอยู่ในระบบการอบรมทางใจแบบใหม่อยู่บ้างก็ได้ การที่คนเรามีแต่ความรู้อย่างเดียว ไม่มีหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ ผลที่สุดมักจกไปไม่รอดความรู้ที่ครูบาอาจารย์อุตสาหะสั่งสอนให้ก็ไม่บังเกิดผลดีแก่ตัวเขา เราเคยเล่านิทานเรื่องยายกะตามานานแล้ว คือยายกะตาปลูกถั่วปลูกงาให้หลานเฝ้า หลานไม่เฝ้าปล่อยให้อีกลางมากินงาหมด ๗ เม็ด ๗ ทะนาน ยายมาขายค่า ตามาตาดี เมื่อก่อนเราเล่ากันเล่นสนุกเวลานี้ ถึงยุคที่วานี้แล้ว ความรู้ที่มากมายที่เราอุตสาหะปลูกฝังให้แก่เยาวชนทั้งหลาย แต่แล้วเขาไม่เฝ้า ปล่อยให้ “อีกา” มาขโมยกินหมด ที่เป็นดังนี้ เพราะเขาขาดอะไรอย่างหนึ่งคือ ขาดความดีประจำตัว คนมีความรู้แต่ไม่มีความดีนั้นเหมือนดาบไม่มีฝักหรือเหมือนลูกกระเบิดที่ไม่มีสลักนิรภัย เป็นอันตรายได้ง่าย

๔. การแก้ปัญหาอันธพาล

การที่เราารู้อยู่แก่ใจแล้วว่า สภาพจิตใจของเยาวชนของเรากำลังถูกรบกวนทำให้เสียหายอย่างนี้ แล้วละเลยเสียไม่คิดอ่านแก้ไขอย่างไร นับว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งและถ้าปล่อยไว้ ก็จะเป็นภัยแก่ประเทศชาติศาสนาของเราเอง เพราะฉะนั้นเราทุกคนที่เป็นผู้ใหญ่ในทุกวันนี้จะต้องช่วยกันคิดแก้ปัญหาเรื่องนี้ การแก้มันควรจะทำเป็นสองงาน คือการแก้ไข และการป้องกัน

สำหรับการการแก้ไขนั้น เวลานี้เราทำอยู่แล้ว คือทางราชการได้ควบคุมคนที่มึนสั้ยไม่ดี เข้ารับการอบรมทางจิตใจเท่ากับคนไข้ได้เข้าโรงพยาบาลแล้วเป็นธุระของหมอ แม้ว่าขณะนี้เรายังประเมินผลไม่ได้เลย ก็ยังนับว่าได้ลงมือทำแล้ว

วันนี้ผมอยากเสนอให้ท่านผู้ตั้งอยู่ในบุญทั้งหลายได้คิดในทางป้องกัน คือทำอะไร
อนุชนของเราจะไม่หลงผิดไปอย่างพวกที่เป็นมาแล้ว สำหรับผมเองเห็นว่า มีเรื่อง ที่ควรทำรีบด่วน
ตั้งแต่บัดนี้ คือ

๑. ขอให้องค์การศาสนาทุกแห่ง ได้มีศูนย์ทำงานร่วมกัน มีการปรึกษาหารือกัน และ
วางแผนดำเนินงานให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ภายนอก ตลอดจนร่วมกันวิจัยจริยธรรมของสังคมโดย
ใกล้ชิด องค์การนี้ต้องเป็นองค์การที่ไม่ใช่ทางราชการ

๒. หาทางทำลายความนิยมผิด ๆ ของเขวชนเสี้ย เช่น การนิยมแต่งตัวหรือแสดงท่าทาง
แบบควรวบอย เพราะหลงผิดว่าเป็นการทันสมัย นิยมสั่งเหล้าตั้งเบียร์มากินในเวลารับประทานอาหาร
ตามร้าน นิยมการสูบบุหรี่ก่อนวัยอันควรตลอดจนนิยมการร้องเพลงที่ไม่เป็นเรื่องด้วย

๓. เวลาที่เราสูญเสียแม่บทสำคัญ ในการอบรมจิตใจของประเทศไทย คือเรื่องวันพระ
เรื่องนี้ทุกศาสนาเขารักษาไว้ได้อย่างมั่นคง แต่ของเรารักษาไว้ไม่ได้ เรื่องนี้ควรฟื้นฟูขึ้น ทั้งนี้ไม่ใช่
เพราะเรื่องจะแข่งกับใคร แต่เท่าที่ได้ศึกษาดูแลยึดทุกศาสนาแล้ว ได้พบว่าแม่บทสำคัญในการอบรม
จิตใจของศาสนิกชนนั้น อยู่ที่วันพระเหมือนกันหมด และทุกศาสนาก็กำหนด ๗ วันครั้งเหมือนกัน
การฟื้นฟูเรื่องวันพระขึ้นอาจขลุกขลักอยู่บ้างในระยะประมาณ ๓ ปีแรก แต่จะได้ผลทางจิตใจอย่าง
มหาศาล ถ้าเขวชนของเรารักและห่วงบ้านเมืองจริงแล้ว ถึงยากก็ควรจะทำ เรื่องอื่นยากกว่านี้เป็น
ไหน ๆ ทำไมเราจึงทำได้

๔. ดำเนินการเรียกร้องความเสียสละ และความเมตตากรุณา จากทุก ๆ แหล่งที่มีการบ่อน
ทำลายศีลธรรมให้มีการผ่อนคลายนั่งบ้าง เช่นบ่อนการพนันการโฆษณาสินค้าบางอย่าง โดยเห็นแก่ได้
แต่ทำให้เด็กหลงผิด การภาพยนตร์ และอื่น ๆ รวมทั้งการชักจูงคนให้หลงมกมายด้วย ทั้งนี้ไม่ใช่
อำนาจบังคับ เป็นการขอความกรุณาเห็นอกเห็นใจ ซึ่งผมคิดว่าคนไทยเรานี้ เป็นคนรักชาติและใจบุญ
อยู่แล้ว เมื่อพูดกันด้วยเหตุผลก็คงจะได้รับความร่วมมือพอสมควร

๕. ชาวพุทธควรจะได้มีศูนย์ เพื่อแสดงออกซึ่งประสามติ เพราะชาวพุทธเป็นเจ้าของ
ประเทศไทย และเป็นเจ้าของศาสนา เมื่อมีใครทำอะไรอันเป็นการเสียหายแก่จิตใจชาวพุทธ ชาวพุทธ
ก็ควรจะได้มีการแสดงออกซึ่งความเสียใจ และการไม่ให้ความสนับสนุน และทางตรงกันข้ามถ้าเห็นว่า
สิ่งใดดี ก็ควรจะได้แสดงออกซึ่งความชื่นชมยินดี และให้ความสนับสนุนร่วมกัน

ถ้าทำได้ตามข้อเสนอนี้ทั้งหมดแล้ว ผมเชื่อว่าปัญหามีดมนเกี่ยวกับจิตใจของเขวชนจะ
กระจ่างขึ้น และจะเป็นการป้องกันความเสื่อมโทรมในอนาคตได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับ
การดำเนินงานร่วมกันขององค์การศาสนา คือสมาคมที่เกี่ยวกับศาสนาทุกสมาคมในประเทศไทย แต่

การร่วมกันที่ผมประสงค์คือร่วมกันทำ ใครมีกำลังทรัพย์กำลังความคิดก็ตาม ไม่ใช่เพียงแต่ประชุม แลกเปลี่ยนให้กันฟังสนุก ๆ เท่านั้น สมาคมทางศาสนาเวลานี้มีอยู่มาก แต่กำลังด้านทานน้อย เพราะต่างหน่วยต่างทำเหมือนเราขุดคลองไว้รอบบ้านตั้งร้อยคลอง แต่ละคลองกว้างสองศอกและอยู่ห่างกัน ใคร ๆ ก็กระโดดข้ามได้ ถ้าเรารวมคลองเหล่านั้น ซิด ๆ กันแล้ว ใครจะกระโดดข้ามก็ยาก ป้องกันได้ทั้งเด็กของเราที่จะหนีเที่ยว ทั้งผู้ร้ายที่จะเข้ามาปล้นบ้านเรา

ผมขอขอบพระคุณท่านผู้ฟังอีกครั้งหนึ่ง และขอจบปาฐกถาเพียงเท่านี้^{๓๘}

การเผยแพร่ธรรมะโดยใช้รูปแบบการปาฐกถาธรรม เป็นงานที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ค้นคว้า และก็มีความสามารถในการพูดปาฐกถาได้อย่างน่าฟัง งานปาฐกถาที่ตั้ง ๆ ของท่าน เช่น ปาฐกถาเรื่อง จิต ปาฐกถาเรื่องตอบบาทหลวง เรื่องเรื้อนชั้นใน เรื่องกลวิธีแก้ทุกข์ เรื่องธรรมะในกองลม^{๓๙} เรื่องคนนอกวัด เป็นต้น จากงานเผยแพร่ธรรมะ โดยใช้รูปแบบการปาฐกถาธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์นั้น สามารถสรุป จุดเด่นในงานปาฐกถาธรรมของท่านได้ ดังนี้

๑. การตั้งชื่อเรื่องที่จะบรรยาย งานปาฐกถาแต่ละเรื่อง ถ้าเป็นงานปาฐกถาที่ท่านกำหนดชื่อเรื่องเอง ท่านจะตั้งชื่อเรื่องได้เหมาะสม และชวนให้เกิดความสนใจแก่ผู้ฟัง และไม่คลุมเครือ สั้นแต่ชัดเจนเช่น ปาฐกถาเรื่องจิต ปาฐกถาเรื่องธรรมะในกองลม ปาฐกถาเรื่องคนนอกวัด ปาฐกถาเรื่องสังฆธรรมมิในศาสนาอื่นหรือ ? เป็นต้น

๒. การแยกประเด็นในการพูด การปาฐกถาเป็นการพูด ที่ต้องใช้ความสามารถ และการพูดจะต้องครบและสมบูรณ์ ท่านใช้วิธีแยกประเด็นให้ผู้ฟังเห็นเสียก่อน แล้วถึงค่อยแจกแจงไปตามประเด็นที่ตั้งไว้ เพื่อจะไม่ให้การพูดของท่านซัดสาย การแยกประเด็นนี้ ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่เด่นชัด

๓. การเปรียบเทียบ ในการพูดปาฐกถาท่านจะพูดแทรกเปรียบเทียบเรื่องที่ท่านจะสอนกับสิ่งที่ท่านยกมาอุปมาอุปไมยได้ชัดเจน เช่น ในเรื่องธรรมะในกองลม ท่านเปรียบลมหายใจของเรานี้ เหมือนกับเรามีที่ดินตรงบ้านมีแร่ทองคำฝังอยู่แล้ว ก็ให้เชิญขุดค้นแล้วจะได้ ลมหายใจก็เหมือนกัน เรามีอยู่แล้ว เพียงแต่ให้ค้นเข้าไปในลมหายใจ แล้วเราจะพบธรรมะนั้นเอง การอุปมาเปรียบเทียบในคำปาฐกถา ก็เป็นจุดเด่นของท่าน ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดความชื่นชอบ เพราะทำให้มองเห็นภาพการปาฐกถาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

^{๓๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ตอบบาทหลวง*, หน้า ๒๒๕-๒๗๘.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔-๒๒๕.

๔. พุดเชื่อมโยงเรื่องราวและเหตุการณ์ได้ดี การพุดโดยเชื่อมโยงจากเหตุการณ์ เรื่องราว และสภาพสังคมได้ชัดเจน เช่นในเรื่อง คนอันธพาล ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพสังคมในขณะนั้นได้ชัดเจน โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์จากอดีตมาถึงปัจจุบัน เช่นพุดถึงก๊กอันธพาลในครั้งพุทธกาลว่าก็มี และเชื่อมมาถึงยุคก่อนที่ท่านกำลังพุดก็มี เช่น ยกตัวอย่างที่ท่านจำได้จากการอ่านหนังสือว่า มีอันธพาลที่ดัง ๆ มีชื่อ เช่น ก๊กทำพระจันทร์ และก๊กทำเตียน เป็นต้น เชื่อมโยงมาถึงแก๊งอันธพาลในปัจจุบัน การเชื่อมโยงแบบนี้ก็เป็นลักษณะเด่นของท่านเช่นกัน

๕. มีการแทรกเรื่องเล่า ได้แก่การพุดปาฐกถาของท่านท่านจะมีการเล่าเรื่องมาประกอบต่าง ๆ เช่นในเรื่องคนอันธพาล ท่านเล่าเรื่องตายเป็นปลุกถั่วปลุกงา ให้หลานเฝ้าแต่หลานไม่เฝ้าหนีไปเที่ยว ปรากฏว่าถั่วงาถูกนกกากินจนหมด เรื่องนี้ท่านเปรียบถึงระบบการศึกษาในยุคนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้คนมุ่งเอาแต่การเรียนเพื่อความรู้ แต่ไม่เอาความดี เลยทำให้เยาวชนไม่สนใจรักษาในสิ่งที่ดี ๆ ไว้ ซึ่งก็เหมือนกับหลานตายเป็นปลุกถั่วปลุกงา นั่นแหละ การเล่าเรื่องเสริมเนื้อหาการปาฐกถา ทำให้งานปาฐกถาของท่านน่าฟังมากยิ่งขึ้น

๖. อ้างอิงหลักฐาน การพุดปาฐกถา ท่านว่าเป็นงานพุดที่จะต้องมีการอ้างอิงผู้ฟังเชื่อถือได้ และต้องนำไปอ้างอิงได้ ดังนั้นการพุดของท่านในส่วนที่เป็นหลักธรรมมักสามารถนำไปอ้างอิงได้ เพราะท่านจะพุดถึงที่มาของสิ่งที่ยกมาอ้างอิงเสมอ เช่น ในเรื่องคนอันธพาล ท่านค้นหาคำว่าอันธพาล ท่านบอกว่าไม่พบในพระไตรปิฎก คงพบในคัมภีร์ชั้นรองลงมา คืออรรถกถาธรรมบท... เป็นต้น นั่นแสดงว่าการนำสิ่งใดมาพุดท่านจะยกที่มาของเรื่องเหล่านั้นด้วย สามารถนำไปอ้างอิง หรือค้นหาแหล่งที่มาได้ทันที

๗. การวิจารณ์วิเคราะห์และเสนอแนะความเห็นส่วนตัว ท่านมักจะสอดแทรกความเห็นส่วนตัว ออกมาในรูปของการวิจารณ์ และวิเคราะห์ตามความคิดของท่านบ้าง นอกเหนือจากการอธิบายความหมายของหลักธรรม เช่น ในเรื่องคนอันธพาล ท่านเสนอความเห็นถึงวิธีการสังเอดคนพาลแบบของชาวบ้านคือแบบของอกิตติคาบส กับแบบของพระคือแบบของพระพุทธเจ้า ท่านบอกว่าทั้งสองแบบดีเหมือนกัน แต่ต่างกันตรงที่มองคนละแง่ และสังเอดคนละจุด รู้กระชั้นหรือห่างกว่ากันเท่านั้น วิธีของพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ตรวจดูอาการบางอย่างในตัวของแต่ละคน ส่วนวิธีดูแบบชาวบ้านนั้น ดูเวลาคน ๆ นั้นไปทำอะไร... นี่คือการเสนอแนวความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ ที่เป็นส่วนตัวของท่าน การเสนอความคิดเห็นขององค์ปาฐกถา ทำให้ผู้ฟังได้เห็นมุมมองที่แตกต่างกันของเรื่องทั้งสอง และนี่ก็คืออีกจุดเด่นหนึ่ง ในงานปาฐกถาของท่านเอกปิ่น มุทุกันต์

จุดเด่นทั้งหมดนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ใช้มากในงานปาฐกถาธรรม เนื่องจากการนำผู้ฟังให้เติบโตไปสู่จักรวาลแห่งความรู้แปลก ๆ ใหม่ ๆ แทรกความเห็นของผู้แสดงบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ไม่ถึงกับเป็นการอบรมสั่งสอนคนฟัง น่าสังเกตว่า การแสดงปาฐกถาที่ผู้แสดงพรรณนา แต่ความรู้ อย่างเดียว ไม่ออกความเห็นของตนเลยนั้น จะเป็นเรื่องแห้งแล้งไม่น่าฟัง และน่าสังเกตว่าปาฐกถาแต่ละเรื่องจะต้องมีสาระที่ผู้ฟังเชื่อถือได้ นำไปใช้อ้างอิงได้ ผู้แสดงจึงต้องอ้างที่มาของข้อมูลต่าง ๆ พอสมควร^{๔๐} และนี่ก็เป็นรูปแบบการปาฐกถาธรรมของท่าน ที่เป็นแบบอย่างแก่นักเผยแผ่ธรรมะในยุคต่อ ๆ มาได้เป็นอย่างดี

๓. รูปแบบการอภิปราย

หมายถึง การแสดงความรู้ความเข้าใจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การอภิปรายจำเป็นต้องพูดแสดงความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นออกไปเพื่อแลกเปลี่ยนกันกับบุคคลอื่น ๆ ในที่ประชุม นั้น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกัน และช่วยกันแก้ปัญหาบางอย่างได้^{๔๑} ในขณะเดียวกัน พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้ให้ความหมายของการอภิปรายไว้ว่า หมายถึง “การพูดชี้แจงแสดงความคิดเห็น หรือการปรึกษาหารือ ในเรื่องนั้น ๆ”^{๔๒} งานอภิปรายของท่านก็ถือได้ว่าเป็นอีกงานหนึ่ง ที่ท่านสามารถเผยแผ่พุทธธรรมแก่ประชาชน ซึ่งผลงานอภิปรายของท่าน มีปรากฏให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านอภิปรายเรื่อง “ลัทธิมาร์คชกับพุทธศาสนา” ณ ศาลาอเมริกัน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๐๐^{๔๓}

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านอภิปรายเรื่อง “พุทธ-อิสลาม” ในงานชุมนุมฉลองปีใหม่ของมุสลิม ฮ.ศ. ๑๓๘๐ ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๓^{๔๔}

การพูดในรูปแบบอภิปราย พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านก็มีโอกาสเป็นผู้อภิปรายร่วมในหัวข้อต่าง ๆ โดยถูกเชิญไปเป็นบางโอกาส โดยมากท่านจะถูกให้พูดเกี่ยวกับพุทธศาสนา เพราะถือว่า

^{๔๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *วิถีพูดของข้าพเจ้า*, หน้า ๒๗๗.

^{๔๑} พระมหาสนอง ปจฺโจปการี, *เอกสารประกอบการสอนวิชาธรรมนิเทศ*, หน้า ๑๕๓.

^{๔๒} พจนานุกรม, *ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐*, หน้า ๕๙๑.

^{๔๓} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, *โตวันโตคืน*, หน้า ๑๖๐.

^{๔๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *นาทีทอง*, หน้า ๑๙๙.

ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ จากการศึกษาพบว่าท่านมีการอภิปรายที่เกี่ยวข้องกับงานพระศาสนามี ๒ เรื่อง คือ เรื่อง “ลัทธิมาร์คกับพุทธศาสนา” เรื่องนี้ท่านถูกเชิญไปเป็นผู้อภิปรายร่วม ณ ศาลาอเมริกัน กรุงเทพฯ ๑ เมื่อ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ดังมีเนื้อหาตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญจากสำนักข่าวสารอเมริกันให้มาร่วมอภิปรายในหัวข้อเรื่องว่า “ลัทธิมาร์คกับพระพุทธศาสนา” แต่ไม่ได้กำหนดประเด็นการบรรยายไปให้ว่าต้องการให้พูดในแง่ใด เช่น ในแง่ความเกี่ยวข้อง ในแง่เปรียบเทียบกัน หรือในแง่ผลได้ผลเสียในลัทธิดังกล่าว แต่ข้าพเจ้าเดาเอาว่าผู้เชิญและท่านผู้ฟังคงคิดอยากให้คุณในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อจะได้รู้ว่าพุทธศาสนากับลัทธิมาร์คจะเข้ากันได้หรือไม่ เพียงใด ? ฉะนั้นข้าพเจ้าจะขอพูดในแง่นี้

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจกับท่านผู้ฟังก่อนว่า ของที่มันเข้ากันได้ หรือเข้ากันไม่ได้ มันต่างกันอย่างไร ที่ว่าเข้ากันได้ หมายความว่าอยู่ด้วยกันได้ ก็เรียกว่าเข้ากันได้ อย่างเช่นคนไทยกับฝรั่งกินอาหารไม่เหมือนกันไทยกินข้าว ฝรั่งกินขนมปัง ไทยเตี้ย ฝรั่งสูง ไทยดำดำ ผมดำ ฝรั่งตาขาวผมเทา แต่คนไทยกับคนฝรั่งก็เข้ากันได้ อยู่ด้วยกันในบ้านเดียวกันได้ เพราะเป็นคนเหมือนกัน มีขาสอง แขนสอง ศีรษะหนึ่งเหมือนกัน และหายใจทางจมูกเหมือนกัน อย่างนี้เรียกว่าเข้ากันได้ อย่างเช่นขณะนี้ในห้องอภิปรายก็มีทั้งไทยทั้งฝรั่ง ก็ไม่มีเรื่องอะไร ที่นี้ของบางอย่างมันเข้ากันไม่ได้ มันเป็นอริแก่กัน อย่างเช่นคนกับเสือ มันสัตว์คนละชนิดอยู่ด้วยกันไม่ได้ ถ้าเสืออยู่คนต้องไป ถ้าเสือไปคนจึงอยู่...ในการเปรียบเทียบนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าจะเพียงแต่ยกเอาเค้าโครงของสิ่งทั้งสองมาเทียบกันให้ท่านดูส่วนที่ว่อย่างไหนดี อย่างไหนไม่ดี และจะเข้ากันได้หรือไม่ ขอให้ท่านผู้ฟังใช้สติปัญญาของท่านพิจารณาตัวเอง...

ข้าพเจ้า ขอเสนอหลักการเปรียบเทียบของพุทธศาสนา ก่อน พระพุทธเจ้าคงจะทรงทราบด้วยพระญาณของพระองค์แล้วว่า ลัทธิต่าง ๆ ในโลกนี้มีมาก ไปภายหน้า คงจะมีใครเอาลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้น มาเปรียบเทียบกับศาสนาของพระองค์บ้าง จึงวางหลักเปรียบเทียบไว้ คือเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งชาวพุทธเองมักจะถือว่าเป็นเรื่องหน้าปากคอก แต่ความจริงแล้วเรื่องพระรัตนตรัยนั้นสำคัญมาก นั่นแหละคือรูปโครงของพุทธศาสนา ผู้ใดจะเอาลัทธิอะไรมาเทียบกับพุทธศาสนาก็เทียบกับพระรัตนตรัยนั้น ไม่เฉพาะแต่ลัทธิมาร์คซ์ ถึงลัทธิศาสนาอื่น ๆ ก็เทียบได้ทั้งนั้น ข้าพเจ้าขอเสนอแบบฟอร์มสำหรับเปรียบเทียบ ดังนี้

ข้อเปรียบเทียบ	พุทธศาสนา	ลัทธิมาร์ค
๑. เจ้าลัทธิ	พระพุทธเจ้า	คาร์ล มาร์คซ์

๒. ตัวลัทธิ	พระธรรม (ธรรมนิยาม)	วัตถุนิยม
๓. การตั้งลัทธิ	พระสงฆ์	คนถืออาวุธ

ข้าพเจ้าขอเสนอข้อเปรียบเทียบทั้งสามนั้นตามลำดับ

๑. **เจ้าลัทธิ** เจ้าลัทธิ ข้าพเจ้าหมายถึงผู้เป็นต้นคิดของลัทธินั้น ๆ ในที่นี้ขออนุญาตเรียกศาสนาว่าเป็นลัทธิเสียด้วย ท่านผู้ฟังคงจะสังเกตเห็นความมุ่งหมายของข้าพเจ้าถูก ลัทธิทุกลัทธิต้องมีผู้เริ่มต้น ผู้เป็นตัวการคิดขึ้นนั้นเรียกว่าเจ้าลัทธิ เช่นลัทธิศาสนาคริสต์มีพระเยซูเป็นเจ้าลัทธิ ลัทธิศาสนาอิสลามมีพระนบีมุฮัมมัดเป็นเจ้าลัทธิ ศาสนาอื่น ๆ ก็เหมือนกัน แต่ความประสงค์ของเราวันนี้ จะเปรียบเทียบกันในระหว่างสองลัทธิ คือพุทธกับมารคซ์

ก. ศาสนาพุทธ เจ้าลัทธิคือพระพุทธเจ้า เป็นพระอรหันต์สิ้นกิเลสแล้ว คือไม่มีความนึกคิดใด ๆ ที่เจือปนด้วยความโลภ ความเบียดเบียน และความโง่เขลา ไม่นิยมการกระทำใด ๆ ที่ปราศจากความเป็นธรรม ทัศนคติของพระองค์มีอยู่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเกิดจากเหตุ จะดับก็เพราะสิ้นเหตุ คนเราถ้ายังมีกิเลสตัณหาอยู่ เหมือนลูกกระสุนที่ยังมีแรงดันก็ยังไม่พุ่งต่อไป นี่ลักษณะเจ้าลัทธิทางพุทธศาสนา

ข. ฝ่ายลัทธิมารคซ์ เจ้าลัทธิคือ คาร์ล มาร์คซ์ เป็นคนชาวเยอรมัน นายคาร์ล มาร์คซ์ ผู้นี้ตามประวัติ กล่าวว่าเป็นคนไม่มีศาสนา ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า ไม่เชื่อการเกิดอีกในชาติหน้า ถ้าเป็นเช่นนั้นพฤติกรรมทั้งหมดของ คาร์ล มาร์คซ์ ก็คือพฤติกรรมของคนไม่มีศาสนา แม้แต่ความคิด ความเห็น ก็เป็นความคิดความเห็นของคนไม่มีศาสนา ทางพุทธศาสนาถือว่า มีคนจำนวนพวกหนึ่งที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ความคิดเห็นเข้ากันไม่ได้เลยกับพุทธศาสนา คนมิจฉาทิฎฐิที่กล่าวนี้ มีสิบประเภทด้วยกัน ในสิบประเภทยังมีอยู่พวกหนึ่งที่เห็นว่า “คนตายแล้วสูญ” การที่ คาร์ล มาร์คซ์ ไม่เชื่อว่ามีเกิดอีกในชาติหน้า ก็หมายความว่าเขาคือคนมิจฉาทิฎฐิ ๑ ใน ๑๐ พวกนั้น แล้วคนมิจฉาทิฎฐิอย่างนี้ จะเอามาเทียบกับพระพุทธองค์ได้อย่างไร ?

ค. พุดถึงสภาพจิตใจ ระหว่างคาร์ล มาร์คซ์ กับพระพุทธเจ้าก็ต่างกันมาก มาร์คซ์ยังมีกิเลสแต่พระพุทธเจ้าเป็นผู้สละโลกีย์ มาร์คซ์กระหายที่จะนำขบวนกรรมกร เช่นฆ่า นายทุนให้วินาศ แต่พระพุทธองค์ทรงสมานคนทั้งสองฝ่ายให้สามัคคีกัน ข้าพเจ้าเสียใจที่จะต้องให้การเปรียบเทียบบุคคลทั้งสองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่า ฝ่ายหนึ่งอุปมาเหมือนเสือหวดเดินพาดผ่านอยู่ในป่า แต่อีกฝ่ายอุปมาเหมือนเทพารักษ์ที่คอยอารักขาคน

เดินทางให้พ้นจากปากเสือ ดังนั้น จึงสรุปแล้ว คาร์ล มาร์กซ์ เจ้าของลัทธิ “มาร์กซิสม์” กับพระพุทธเจ้าของพุทธศาสนาเทียบเท่ากันไม่ได้เลย

๒. ตัวลัทธิ มาร์กซิสม์ เป็นหลักวัตถุนิยม แต่พุทธศาสนาเป็นธรรมนิยม หลักทั้งสองนี้ต่างกัน คือหลักวัตถุนิยมถือวัตถุเป็นใหญ่ เมื่ออยากได้ของกินของใช้ก็พยายามหาพยายามทำ เมื่ออยากได้ของกิน ก็พยายามหาพยายามทำ เอาให้ได้เป็นเกณฑ์ ไม่ต้องห่วงเรื่องศีลธรรม และยังถือเลยไปว่า เมื่อคนเรามีของกินของใช้สมบูรณ์แล้ว ความสงบสุขก็จะมีเอง นี่ฝ่ายวัตถุนิยม ส่วนฝ่ายธรรมนิยมเน้นถือธรรมเป็นหลัก จะทำมาหากินอย่างไร ก็ต้องคำนึงถึงศีลธรรมก่อน และประมวลการแสวงหาวัตถุโดยวิธีผิดศีลธรรม ตกลงว่าลัทธิทั้งสองนี้ยึดคนละหลัก มาร์กซิสม์ยึดหลักทรัพย์สินสมบัติ ส่วนพุทธศาสนายึดหลักคุณสมบัติ

เท่าที่ผมทราบความคิดเริ่มแรกของ คาร์ล มาร์กซ์ เป็นความคิดที่ชอบกลเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ชอบกลเฉย ๆ กลับซ่อนกลอยู่ในตัวด้วย ถ้าคิดเฟิน ๆ ก็น่าจะเห็นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีการครองชีพที่ค่อนข้างฝืดเคือง เกือบจะร่อยทั้งร่อยที่เห็นด้วยในทันที เพราะเป็นความคิดซ่อนกลอยู่ ชวนให้หลง ข้าพเจ้าเคยคิดเหมือนกันว่า คาร์ล มาร์กซ์ มีความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์อย่างจริงจัง แต่เขาบังเอิญเป็นคนเคราะห์ร้ายที่หลงกล ซึ่งซ่อนอยู่ในความคิดของตนเอง จึงได้ประกาศลัทธิมาร์กซ์ ออก

คือเดิมที คาร์ล มาร์กซ์ คิดขึ้นได้ว่า ค่าของวัตถุต่าง ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับแรงงาน หมายความว่าผู้ทำได้ลงแรงไปเท่าไร ก็เอาค่าของแรงที่ลงไปนั้นมาตีเป็นราคาของสิ่งที่ทำนั้น ยกตัวอย่างเช่น ทำแก้วใบหนึ่งจะตั้งราคาขายเท่าไร ก็เอาจำนวนวัตถุดิบและค่าแรงของคนทำบวกกัน จะเกิดเป็นค่าแก้ว แต่ทีนี้ในสังคมมนุษย์กลายเป็นว่ากรรมกรเป็นผู้ออกแรงทำงาน ครั้นทำเสร็จแล้วนายทุนก็จ่ายค่าแรงให้ แต่เมื่อนายทุนเอาของนั้นไปขาย นายทุนยังได้เงินเกินกว่าที่จ่ายให้กรรมกรไปอีก เช่นแก้วใบหนึ่งราคาทุนในการทำ ๕๐ สตางค์ ซึ่งหมายถึง จำนวนค่าแรง และวัตถุดิบที่นายทุนจ่ายไปแล้ว แม้เมื่อนายทุนเอาแก้วใบเดียวกันนี้ไปขาย เกิดขายได้ ๖๐ สตางค์ ส่วนที่ได้เกินทุนไป ๑๐ สตางค์ ในสายตาของมาร์กซ์เห็นว่า นายทุนควรจะเอาอาหารเฉลี่ยให้กรรมกร (ผู้ทำ) อีก แต่นี่นายทุนกลับมากถือเอาเสียคนเดียว แสดงว่านายทุนถือโกงเอาค่าแรงของกรรมกรไป ๑๐ สตางค์ แล้วมาร์กซ์ ก็เรียกร้องกรรมกรให้ลุกขึ้นต่อสู้กับนายทุน เพื่อจะเอา ๑๐ สตางค์ที่เกินไปนั้นคืนมา วิธีการที่กล่าวนี้เรียกว่า “ทฤษฎีของค่าที่เกิน” (The Theory of Surplus Value) ทฤษฎีอย่างนี้ได้กลายเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ต่อมา ในสายตาของมาร์กซ์อีกเหมือนกันที่เห็นว่า การที่คนทุกวันนี้มีฐานะไม่เท่าเทียมกัน

เป็นเพราะต่างคนต่างโกงเอาค่าแรงของส่วนที่เกินนั้นมา ถ้าคนผู้เป็นเจ้าของทุกวันนี้ไม่ได้โกงเอง ก็บรรพบุรุษของเขาเป็นผู้โกง ฉะนั้นจะต้องใช้กำลังริบเอาทรัพย์สินเหล่านั้นมาเป็นของรัฐเสียด้วย

ปัญหาเรื่องราคาสินค้านี้ ทางฝ่ายเสรีประชาธิปไตยก็คิดเหมือนกัน ไม่ใช่ไม่คิด แต่ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยคิดหลายชั้นกว่า โดยคิดตามข้อเท็จจริงที่ว่าสินค้าต่าง ๆ นั้นกว่าจะทำขึ้นเป็นชิ้นเป็นอันได้ และกว่าจะขายได้เงินมา ยังมีงานสลัษซับซ้อนอยู่อีกมาก งานเหล่านั้นแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ ๑. ผลิตรกรรม หมายถึงการทำสิ่งนั้นขึ้น และ ๒. วิชากรรม หมายถึงการจัดการเกี่ยวกับสิ่งนั้น ยกตัวอย่างเช่นสินค้าคือ มีดเล่มหนึ่ง ก็จะต้องมีงาน ดังนี้

๑. สร้างโรงงาน
๒. แสวงหาเหล็ก
๓. ขนเหล็กเข้าโรงงาน
๔. ตีเหล็กให้เป็นมีด
๕. หาดลาดขายมีด
๖. ขนมีดไปยังตลาดขาย
๗. โฆษณายขายมีด
๘. จัดการขายมีด

กรรมกรออกแรงทำจริง คือเป็นผู้ผลิต เรียกว่าผลิตรกรรมขึ้นอยู่กักรรมกร ข้อนี้ฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ก็เห็นด้วยกับมาร์คส์ แต่การจัดการให้สินค้าเดินไปตามวิธีทางของมัน การลงทุนการจ่ายเงินแก่กรรมกรทั้ง ๆ ที่สินค้าเหล่านั้นยังไม่ได้ขาย และการรับผิดชอบในการขาดทุน ซึ่งรวมเรียกว่าวิชากรรมเป็นธุระของฝ่ายนายทุน มาร์คส์คงไปยืนดูที่โรงงานผลิตสินค้า เห็นกรรมกรกำลังทำงาน เงื่อร้อนตีมีดกันปัง ๆ แล้วในโอกาสเดียวกันนั้น ก็เห็นนายทุนนั่งรถไปทางโน้นทางนี้ไม่อยู่ติดโรงงาน มาร์คส์ เลยคิดว่ากรรมกรเท่านั้นทำงาน นานทุนหาได้ทำอะไรไม่ มันเป็นกรรมของมาร์คส์เองที่ดูอะไรไม่ทั่ว งานของนายทุนมาร์คส์ไม่ได้ตามไปดู ที่เขาไม่อยู่ติดโรงงานนั้น เขาไปไหน ? ไปทำอะไร ? การไปนั่นแหละเป็นงานของฝ่ายวิชากรรม กรรมกรทำงานเหื่อเป็นมันในกลางวัน มาร์คส์เห็นกับตา แต่เลิกงานแล้วกรรมกรได้นอนหลับสบายมาร์คส์ไม่ได้ดู นายทุนนั่งหัวเราะ เวลากลางวันมาร์คส์เห็น แต่เวลากลางคืน นายทุนนอนเอามือกำหน้าผาก มาร์คส์ไม่ได้ดู มาร์คส์เป็นคนมีใจกรุณาน่านับถืออยู่ แต่เนื่องจากมาร์คส์เห็นอะไรไม่ตลอด เห็นแต่งานของกรรมกร ก็เลยสงสัยแต่กรรมกร ส่วนงานของนายทุน มาร์คส์ไม่รู้ เลยหมาเอาว่าพวกนายทุนไม่ทำงาน และหลงงกเกลียดงั้งเขา

ในการตีราคาวัตถุนั้น มารคชตีราคาเฉพาะกำลังกายเท่านั้น กำลังความคิดและกำลัง ปัญญามารคชไม่ได้ตีราคาให้ด้วย ส่วนฝ่ายเสรีประชาธิปไตยนั้นตีราคาให้สามกำลัง เงินกำไรค่าแก้ว ๑๐ สตางค์ ที่พูดมาแล้วนั้น มารคชเห็นว่ามันเป็นค่าเกิน ควรจะเอาไปเฉลี่ยให้กรรมกร แต่ที่แท้แล้ว ๑๐ สตางค์นั้นหาได้เป็นค่าเกินไม่ มันเป็นค่ากำลังความคิดและกำลังปัญญาต่างหาก ถ้าแม้การขาย สินค้าขาดทุน นายทุนก็ไม่ได้ เรียกร้องให้กรรมกรเอาเงินค่าแรงที่รับไปแล้วนั้นคืนมาเฉลี่ยใหม่คงยก ให้เป็นกรรมสิทธิ์ไปเลย และกรรมกรก็ยกผลกำไรซึ่งถ้าหากจะเกิดขึ้นในการขาย ให้เป็นกรรมสิทธิ์ ของนายทุนไปเหมือนกัน

หลักการของฝ่ายเสรีประชาธิปไตยนั้น สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา โดยที่ทางพุทธ ศาสนาถือว่า

๑. การทำงาน ทั้งนายทุนทั้งกรรมกร เป็นผู้ทำเหมือนกันแต่ทำคนละทาง ออกแรงคน ละอย่าง กรรมกรออกแรงกาย ฝ่ายนายทุนออกแรงเงิน และแรงใจ ทุกฝ่ายสมควรที่จะได้รับค่าแรง อย่างเป็นธรรม กรรมกรได้รับค่าแรงกาย นายทุนได้ทุนคืนและได้กำไรเป็นค่าแรงใจ ก็ยุติธรรมดีแล้ว

๒. การประพடுத்தอกัน มารคช ใช้วิธีเชื่อมสอนให้กรรมกรจงเกลียดชังนายทุน แต่ พระพุทธเจ้าทรงสอนทุกฝ่ายให้หันหน้าเข้าหากัน ทรงวางธรรมะไว้เป็นจุดพบระหว่างเขาทั้งสอง ธรรมะนั้นต้องถือด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนี้

ก. ด้านการปกครองใช้หลักพรหมวิหาร ๔ คือ

๑. เมตตา รักใคร่กัน
๒. กรุณา ช่วยเหลือเมื่อตกทุกข์
๓. มุทิตา ยินดีในความสำเร็จของอีกฝ่ายหนึ่ง
๔. อุเบกขา ให้ความยุติธรรม

ข. ด้านการทำงานใช้หลักอิทธิบาท ๔ คือ

๑. ฉันทะ ทำด้วยความเต็มใจ
๒. วิริยะ ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร
๓. จิตตะ ทำด้วยความรับผิดชอบ
๔. วิมังสา ทำให้ถูกหลักวิชา

โดยการวางหลักธรรมเป็นจุดพบระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อยดังนี้ พระพุทธองค์ทรงพบ ความสำเร็จอย่างงดงาม ในการสมานนายทุนกับกรรมกร ให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ

ปัญหาที่ว่า คนเรามีฐานะไม่เท่ากัน จนบ้างรวยบ้างนั้นทางพุทธศาสนาถือว่า ขึ้นอยู่กับกรรม กาละ และเหตุการณ์ รวมกันทั้งสามอย่าง มิใช่เรื่องโง่งหรือไม่โง่งเท่านั้น นายทุนเองอาจตกไปเป็นกรรมกรก็ได้ ในเมื่อกรรม กาละ เหตุการณ์ไม่สมประกอบ และกรรมกรเองอาจตั้งตัวได้ เป็นนายทุนผู้ยิ่งใหญ่ก็ได้เมื่อสามอย่างนั้นอำนวย พระพุทธศาสนาถือว่านั่นเป็นเสรีภาพอย่างยิ่งแล้ว

รวมความว่า เนื้อแท้ของพุทธศาสนากับลัทธิมารคซ์ไม่เหมือนกัน พุทธศาสนาสอนให้นายทุนกับกรรมกรสามัคคีกันโดยหลักธรรม มารคซ์สอนให้กรรมกรล้างผลาญนายทุนเสีย ให้โลกนี้มีแต่กรรมกรฝ่ายเดียว จึงจะเข้าถึงอุดมคติของมารคซ์ที่ต้องการให้ “กรรมกรครองโลก”

๓. การตั้งลัทธิ (โปรดดูตารางเปรียบเทียบ) การตั้งลัทธิมารคซ์ใช้คนถืออาวุธ ฝ่ายศาสนาพุทธใช้พระสงฆ์ คือคนวางอาวุธแล้ว ถ้าลัทธิมารคซ์เป็นต้นไม้ ก็คงเป็นต้นไม้ที่ต้องใช้ดาบ ขุดหลุมปลูก ใช้ปืนเป็นรื้อล้อม ใช้เลือดเป็นน้ำรด พระพุทธศาสนาเป็นต้นไม้มที่หัววางด้วยมนุษย์มือเปล่า ล้อมด้วยดอกไม้รูปเทียน รดด้วยหยาดเหงื่อและน้ำใจอันประกอบด้วยเมตตา

ทั้งนี้ เพราะลัทธิมารคซ์นั้นจะสถาปนาลงได้ โดยวิธีเดียวเท่านั้น คือการปฏิวัติสังคมนิยมใหม่ และการปฏิวัตินั้นฝ่ายผู้นิยมลัทธิดังกล่าวก็ยอมรับว่า ต้องปฏิวัติด้วยการทำลายล้างนายทุนเสียด้วยอาวุธ ทำลายกรรมสิทธิ์ของเอกชนเสียทั้งสิ้น และหลังจากปฏิวัติแล้วจะต้องดำเนินการปกครองโดยวิธีเผด็จการเป็นการชั่วคราว จนกว่าประชาชนจะเลื่อมใสในลัทธิใหม่ทั้งหมด “การปฏิวัติ” และ “เผด็จการชั่วคราว” นี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการสถาปนาลัทธิมารคซ์ในประเทศรัสเซียเวลานี้ก็ยังไม่อยู่ในระยะ “เผด็จการชั่วคราว” และไม่ว่าเมื่อไรก็จะพ้นระยะที่เรียกว่าชั่วคราวนั้น แน่ที่สุดก็คือว่า ถ้าเมืองไทยเรารับลัทธินี้เข้ามาใช้แล้ว ตลอดชีวิตของเรานี้ก็จะตกอยู่ในระยะชั่วคราวนั่นเอง และแม้ชีวิตลูกหลานของเราก็คงตายก่อนหมดสถานการณ์แบบ “ชั่วคราว” ของเขาเพียงรัฐธรรมนูญของเรากำหนดบทเฉพาะกาลไว้ ๕ ปี ๑๐ ปี พวกเรายังบ่นกะปอดกะแปด แต่ถ้าเทียบกับ “ชั่วคราว” ของมารคซ์แล้ว ข้าพเจ้าคิดว่า บทเฉพาะกาลของเราดีกว่าเป็นไหน ๆ

แต่กองกำลังในการสถาปนาพุทธศาสนาของเรา คือพระสงฆ์เป็นผู้วางอาวุธแล้ว ประกาศศาสนาด้วยการสอน และการสอนก็ใช้วิธีละมุนละม่อมที่สุด ไม่ใช่วิธีบังคับขู่เข็ญทั้งทางตรงทางอ้อม เมื่อจะส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศศาสนา พระองค์ทรงสั่งว่า “อนุปวาโท (อย่ากล่าวร้ายเขา) อนุปมาโต (อย่าข่มเหงเขา) ปฏิโมกเข จ ศิวโร (จงประพฤติตนอยู่ในระเบียบวินัย)” โปรดสังเกตดูว่า โฉมหน้าของผู้ประกาศลัทธิมารคซ์ กับผู้ประกาศพุทธศาสนาต่างกันอย่างไร

สรุปแล้ว เมื่อเอาลัทธิมาร์คซ์ มาเปรียบกับพุทธศาสนาเราจะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่เข้ากันไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่พอใจเลยที่จะปฎิบัติว่า คาร์ล มาร์คซ์ เป็นคนใจบาปหยาบช้ำ แต่อยากจะยอมรับนับถือว่าเขาเป็นคนมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์อยู่ แต่ว่า คาร์ล มาร์คซ์ เป็นคนเคราะห์ร้ายที่มีความเห็นผิด ๆ เป็นผลให้เขาขาดรูปลัทธิของเขาไว้อย่างฉิบพลาค เขาอยากช่วยคนจนให้มีความสุขสบาย ให้อยู่ดีกินดี แต่ผลการใช้ลัทธิของเขากลายเป็นการทำคนทุกคนให้ยากจนลงไป โดยกวาดต้อนเอาความมั่งมีไปรวมไว้กับคนกลุ่มเดียว เขาต้องการให้คนทุกคนมีฐานะเสมอกัน แต่เป็นการเสมอกันในความยากจน ไม่มีอะไรเหลือเป็นของตนเองแม้แต่ความหวัง ข้าพเจ้าคิดต่อไปว่า ถ้าหากตัวมาร์คซ์เองยังมีอายุยืนยาวอยู่ เขาก็คงจะสำนึกตัว และล้มเลิกความคิดความเห็นเดิมของเขาเสียอย่างแน่นอน^{๔๕}

จากตัวอย่างการอภิปรายของพันเอกปิ่น มุกกันต์นั้น สามารถสรุปจุดเด่นในการอภิปรายของท่าน เป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. ท่านนำเสนอตรงตามหลักแห่งศาสนา จะสังเกตได้ว่าท่านพูดจะยึดหลักแห่งพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่โน้มเอียงไปตามหลักแห่งความเชื่ออื่น ๆ เช่นท่านพูดเปรียบเทียบลัทธิของมาร์คซ์กับพุทธศาสนา ท่านจะพูดเปรียบเทียบตามหลักอย่างตรงไปตรงมา ทำให้เกิดความชัดเจนต่อผู้ฟัง

๒ ยกข้อเปรียบเทียบมาแสดง สังเกตเมื่อท่านพูดถึงของสองสิ่ง ท่านมักยกขึ้นมาเปรียบเทียบให้เห็นจุดเด่นจุดด้อย หรือข้อดีข้อเสียของสิ่งที่พูดทั้งสองสิ่งนั้น โดยเปรียบเทียบอย่างยุติธรรม และยึดหลักแห่งเมตตาธรรม เป็นสำคัญ

๓. การพูดแบบถนอมน้ำใจ พันเอกปิ่น มุกกันต์ เป็นนักพูดผู้หนึ่ง ไม่ว่าจะพูดแบบไหน ท่านจะมีความยืดหยุ่นสูง และลอมชอมสูง โดยท่านไม่นิยมการพูดในเชิงเสียดสีที่รุนแรง หรือการพูดไม่ถนอมน้ำใจฝ่ายตรงข้าม ทั้ง ๆ ที่การพูดของท่านในหลายกรณีจำเป็นจะต้องพูดถึงขั้นแตกหัก แต่ท่านก็พูดอย่างถนอมน้ำใจ แบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีของทั้งสองฝ่าย อย่างเช่นในตัวอย่าง ท่านพูดถึง คาร์ล มาร์คซ์ ว่าเป็นผู้ที่มีเมตตาและหวังดีเจตนาดีต่อคนจน แต่อาจหลงผิดไปนิดหนึ่ง ทำให้เกิดความผิดพลาดตามมา ถึงแม้ว่าเขาจะไม่เจตนาให้เป็นเช่นนั้นก็ตาม

๔. การเสนอแนวความเห็นของตัวเอง การพูดในเชิงอภิปรายเป็นเรื่องที่จะต้องแสดงความเห็นส่วนตัวอยู่แล้ว นอกเหนือจากหลักการ และเนื้อหาการอภิปราย ท่านมักสอดแทรกความเห็น

^{๔๕} พ.ท.ปิ่น มุกกันต์, ไตวันโตคืน, หน้า ๑๖๐-๑๗๔.

ของตัวเองอยู่ตลอดเวลา เช่นในเรื่องตัวอย่าง คนทั่วไปอาจมอง คาร์ล มาร์กซว่า เป็นคนใจบาปหยาบ
ซ้ำ แต่ตัวท่านมองว่าเขาเป็นคนมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น

๔. รูปแบบคำปราศรัย

คำว่า “ปราศรัย” ตามพจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การพูดด้วยไมตรีจิต การแสดงอัชฌาสัยต่อกัน”^{๔๖} การพูดเฉพาะเรื่อง คนที่เขามาในงานนั้นเขา
มาทำอะไรกัน คนปราศรัยก็ต้องพูดเรื่องนั้น อย่างเช่นเราไปปราศรัยกับคนที่มาชุมนุมกันฉลองปีใหม่
เราก็พูดเรื่องการฉลองปีใหม่ คนเขามาชุมนุมกระทำพิธีเปิดป้าย เราก็ปราศรัยเรื่องการเปิดป้ายของเขา
นั่นเอง บางคนอาจไม่เข้าใจแบบพูด เลยไปนึกหาเอาเรื่องอะไร ๆ มาพูด พูดกันไปคนละทางกับเรื่อง
ที่คนเขามาทำ เลยกลายเป็นเรื่องไปไหนมา สามวาสองศอก^{๔๗} การพูดปราศรัยของพันเอกปิ่น มุทุกัน
ในด้านการศึกษา โดยมากเป็นงานเฉพาะที่ถูกเชิญไปพูดเนื่องในงานเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งมีไม่มากนัก
จากการศึกษาพบว่าท่านมีการปราศรัยในที่ต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านปราศรัยเรื่อง วันดี ทางวิทยุกระจายเสียงสี่สาร เวลา ๐๗.๐๐ น. วัน
มาฆบูชา ๒๔๕๘^{๔๘}

พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านกล่าวปราศรัย เรื่อง “ญาติธรรม” ในงานชุมนุมต้อนรับชาวอินเดีย ซึ่ง
ถือศาสนาฮินดู ณ ฮินดูสภา บ้านทะวาย พระนคร^{๔๙}

พ.ศ. ๒๕๐๗ ท่านปราศรัยเรื่อง อภิธรรม-ปริยัติธรรม ในพิธีแจกประกาศนียบัตร แก่ผู้
เข้าอบรมสอนพระอภิธรรม สำนักวัดระฆัง พระนคร ๑๒ มกราคม ๒๕๐๗^{๕๐}

คำปราศรัย เป็นรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพันเอกปิ่น มุทุกันต์อีกรูปแบบหนึ่ง ถึงจะมี
น้อยแต่ก็มีบ้าง เมื่อท่านมีโอกาสไปพูดปราศรัย โดยมากแล้วมักเป็นการปราศรัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธ
ศาสนาเท่านั้น ส่วนการปราศรัยในงานอื่น ๆ ก็ไม่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ จากการศึกษาจากเอกสาร

^{๔๖} พจนานุกรม, ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐, หน้า ๓๒๕.

^{๔๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, วิธีพูดของข้าพเจ้า, หน้า ๖.

^{๔๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, วันดีคืนดี, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่สารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

^{๔๙} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ตอบบาทหลวง, หน้า ๔๑๑.

^{๕๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, บทความพิเศษ ชุดอาณาจักรกอไม้, หน้า ๓๕๑-๓๕๖.

พบว่าท่านมีการปราศรัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ๒ เรื่องคือ เรื่อง “วันดี” กับเรื่อง “อภิธรรม-ปริยัติธรรม” ส่วนเรื่อง “ญาคิธรรม” เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาฮินดู ในที่นี้จะยกตัวอย่างคำปราศรัยในเรื่อง “อภิธรรม-ปริยัติธรรม” ของท่าน มาให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังนี้

พระคุณเจ้าและท่านสาธุชนที่เคารพ กระผมขอแสดงความยินดีกับท่านนักศึกษาพระอภิธรรมทุกท่าน ซึ่งจบการศึกษาและได้รับใบแสดงวุฒิบัตรในวันนี้ และขอกราบแสดงความคารวะแต่ท่านพระเถระ ตลอดจนท่านอาจารย์ผู้สอนพระอภิธรรมทุกท่าน ที่ได้เพียรพยายามจัดตั้งสำนักศึกษาพระอภิธรรมขึ้น จนเป็นผลสำเร็จ คือสามารถผลิตผู้สำเร็จการศึกษาออกมาได้หลายรุ่นแล้ว ซึ่งจัดได้ว่าท่านทั้งหลายได้ทำงานที่ใคร ๆ ทำได้ยาก

เหตุใดกระผมจึงพูดว่าการศึกษาพระอภิธรรมเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ? ก็เพราะว่าการศึกษาเล่าเรียนที่มีอยู่ในโลกนี้ อาจแบ่งได้เป็นสามระดับด้วยกัน ในเมื่อเรามองจากทางโลกุตระมาหาโลกียะ คือ

๑. การศึกษาที่มุ่งอามิสเป็นผลตอบแทน ได้แก่การศึกษาทางโลกล้วน ๆ ซึ่งผู้เรียนมุ่งจะเรียนไปเพื่อแสวงหาอามิสสินจ้าง เช่น เรียนวิชาชีพต่าง ๆ ที่กระทำกันอยู่ทั่วไป

๒. การศึกษาที่มุ่งคำสรรเสริญเป็นเครื่องตอบแทน ได้แก่การศึกษาวิชาที่โลกไม่ตราค่าจ้างให้ผู้เรียนก็มีได้มุ่งที่จะเรียนวิชาไปเพื่อขาย แต่เรียนเพื่อให้ได้รับเกียรติให้มีคนสรรเสริญเยินยอว่าตนเป็นคนดี

๓. การศึกษา ที่มุ่งความบริสุทธิ์หลุดพ้น ได้แก่การศึกษาที่นอกจากจะขายเป็นเงินทองไม่ได้แล้ว ผู้ศึกษายังไม่มุ่งหวังแม้แต่คำสรรเสริญและการกราบไหว้ของใคร ๆ เป็นเครื่องตอบแทนมุ่งตรงต่อความบริสุทธิ์หลุดพ้นเท่านั้น

การศึกษาในสามระดับนี้ ยากง่ายไม่เท่ากัน การเรียนเพื่ออามิสนั้นหากคนสอนก็ง่ายหากคนเรียนก็ง่าย การเรียนที่ไม่มุ่งอามิส แต่ยังมุ่งคำสรรเสริญและการกราบไหว้ ก็ยังมีคนสอนคนเรียนพอประมาณ แต่การเรียนที่มุ่งความบริสุทธิ์หลุดพ้นโดยส่วนเดียนั้น หากคนสอนก็ยาก หากคนเรียนก็ยาก อย่างเช่นการเรียนพระอภิธรรมนี้

แต่จะอย่างไรก็ตาม โปรดทราบว่าการศึกษาจะควรจัดไว้ในระดับใด ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับตำราเรียน หรืออยู่ที่ชื่อของวิชา แต่หากขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้เรียนเป็นสำคัญ นึกดูแค่ร่างสรีระร่างกายของคนเรา ถ้าใครเรียนร่างกาย เพื่อตกแต่งร่างกายไว้ชั่วกามารมณ์ ผู้เรียนนั้นก็เพียงคนเจ้าชู้คนหนึ่ง ถ้าใครเรียนเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้ร่างกาย ผู้เรียนนั้นก็เพียงหมอ แต่ถ้าใครเรียนร่างกายเพื่อรู้แจ้งซึ่งไตรลักษณ์ผู้นั้น ก็เป็นพระโยคาวจร ข้อนี้แสดงว่าความมุ่งหมายของผู้เรียนย่อมจัดระดับการเรียนของเขาเอง แม้การเรียนวิชาอภิธรรมนี้ก็เหมือนกัน ใครเรียนเพื่ออะไรในสามอย่างนั้น ย่อมรู้ได้เอง

อนึ่ง กระผมเองก็เคยได้ยินอยู่เหมือนกันที่มีผู้พูดกระแนะกระแหนกันว่า พระอภิธรรมไม่ใช่พุทธพจน์บ้างว่าเป็นสัทธรรมปฏิรูปบ้าง และเคยได้ยินว่า ผู้เรียนอภิธรรมเสร็จแล้วบางคนพูดเหน็บแนมผู้ที่เรียนธรรมวินัยว่าเป็นคนเขลามั่วคลำแต่เปลือกแต่กระพี้ ซึ่งท่านทั้งหลายก็คงจะเคยได้ยินแม้ในเอกสารที่ท่านอาจารย์สัทธรรมะโชติกะแจกวันนี้ ก็มีข้อความแสดงความน้อยใจที่มีผู้พูดจ้วงจาบพระอภิธรรม เรื่องนี้กระผมเองก็รู้สึกสังเวชใจเหมือนกัน และไม่ทราบจกระทั้งเดี๋ยวนี้ว่า ท่านพูดกระแนะกระแหนกันเพื่ออะไร พูดไปแล้วได้บังเกิดมรรคผลอันใดขึ้นบ้าง ความจริงการเรียนพระศาสนาตั้งแต่อุบาสกอุบาสิกาเรียนนโมตัสสะ จนกระทั่งพระสงฆ์เรียนพระปริยัติธรรม และท่านผู้สนใจเรียนพระอภิธรรม ก็เรียนในศาสตร์อย่างเดียวกันนั่นเอง และต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน

- ก. ชาวบ้านเรียนนโมตัสสะ รู้เพียงให้ท่านรักษาศีล เปรียบเหมือนชาวนาปลูกข้าว เก็บเกี่ยวเข้ายุ้งเข้าฉาง
- ข. พระสงฆ์ศึกษาพระปริยัติธรรม เรียนนักธรรมบาลี เปรียบเหมือนพ่อค้าตั้งโรงสีรับข้าวเปลือกจากชาวนามาสีเป็นข้าวสาร แจกจ่ายออกสู่ท้องตลาด
- ค. ผู้เรียนพระอภิธรรม เปรียบเหมือนนักวิทยาศาสตร์นำเอาข้าวสารมาสกัดเอาวิตามินกินบำรุงร่างกาย

โดยนัยนี้ ทุกคนควรจะประสานงานกัน แทนที่จะมานั่งก่อนขอดคนอื่น พวกชาวนาและเจ้าของโรงสีจะเที่ยวเอะอะว่าวิตามินไม่ใช่ข้าวก็ไม่ถูก ฝ่ายนักวิทยาศาสตร์จะไปตำหนิติเตียนพวกชาวนาและเจ้าของโรงสีว่าโง่เขลาที่ไม่มานั่งสกัดวิตามินด้วยกันทุกคน ก็ผิดทีไปเหมือนกัน

สำหรับกระผมเองนั้น เชื่อว่าการศึกษาพระอภิธรรม เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เป็นอภิชนมีจิตใจสูง อยู่เหนือกระแสธารของคำครหานินทา จึงหวังใจว่าท่านทั้งหลายจะได้ให้อภัยแก่สัตว์โลกทั้งปวง และขออธิษฐานให้สำนักศึกษาพระอภิธรรมแห่งนี้ จงสถิตสถาพรยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะในนามของสำนักเรียนหรือโรงเรียน หรือวัด หรือวิทยาลัย ซึ่งชื่อเหล่านี้หามีความสำคัญสำหรับนักอภิธรรมไม่^{๕๐}

การกล่าวคำปราศรัย มักเป็นการพูดที่สั้น มุ่งตรงไปยังเรื่องเดียวที่ผู้พูดถูกเชิญมาพูด ความหลายหลายในเนื้อหาจึงมีน้อย สำหรับจุดเด่นของคำปราศรัยในการพูดของพันเอกปิ่น มุทุกันต์นั้นสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

^{๕๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, บทความพิเศษ ชุดอาณาจักรกอไม้, หน้า ๓๕๑-๓๕๖.

๑. ใช้คำได้สุภาพเหมาะสมกับเรื่องที่พูด การพูดคำปราศรัยเป็นการพูดสั้น พูดให้ได้ใจความ ชัดเจน เหมาะกับเรื่องที่พูด

๒. มีลักษณะเปรียบเทียบ เช่น ในเรื่อง ท่านเปรียบเทียบชาวบ้านเรียนนโมตัสสะ ว่ารู้เพียงรักษาศีล เปรียบเหมือนชวานาปลุกข้าว เก็บเกี่ยวเข้ายุ้งเข้าฉาง พระสงฆ์ศึกษาพระปริยัติธรรมเรียนนักธรรมบาลีเปรียบเหมือนพ่อค้าตั้งโรงสีรับข้าวเปลือกจากชวานามาสีเป็นข้าวสาร แจกจ่ายออกสู่ท้องตลาดและเปรียบผู้เรียนอภิธรรม เหมือนนักวิทยาศาสตร์นำเอาข้าวสารมาสกัดเอาวิตามิน กินบำรุงร่างกาย เป็นต้น

๓. การสอดแทรก ความคิดเห็นส่วนตัวของท่าน เช่น คำว่า “...สำหรับกระผมเองนั้น เชื่อว่าการศึกษาพระอภิธรรม เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ตัวให้เป็นอภิชนมีจิตใจสูง อยู่เหนือกระแสธารของคำครหานินทา...” เป็นต้น

๔. การแยกประเด็นการพูด ท่านจะสามารถแยกประเด็นจากหัวข้อเรื่องที่จะพูดได้ ชัดเจน และอธิบายเชื่อมโยงได้อย่างสละสลวย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจในประเด็นของเรื่องทั้งหมดได้ครบถ้วนสมบูรณ์

นอกจากรูปแบบในการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ทั้งสี่แบบเบื้องต้นแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นส่วนทำให้รูปแบบการเผยแพร่ดังกล่าวแล้วนั้นประสบความสำเร็จ คือ

๑. บุคลิกภาพ

คำว่า “บุคลิกภาพ” หมายถึง ภาพโดยรวมของบุคคลที่ปรากฏให้เห็นเช่น หน้าตา ท่าที กิริยา วาจา การแต่งกาย การวางตัว และมารยาทในการพูด ลักษณะเหล่านี้ เป็นสิ่งสำคัญในการพูด และการแสดงออกอย่างเหมาะสมกับบุคคล กาละ เทศะ และสถานที่ ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังได้ บุคลิกภาพประกอบไปด้วย

ก. น้ำเสียง ต้องชัดเจน อยู่ในระดับความเร็วหรือช้า สม่าเสมอ

ข. การแสดงอาการกิริยาท่าทาง ช่วยให้เกิดภาพลักษณ์ หรือเป็นสิ่งที่ผู้พูดต้องการเสริมความสำคัญ และก่อให้เกิดความชัดเจนในคำพูด เช่น การขยับมือ การชี้ การยกมือ การพะยักหน้า เป็นต้น

ค. การใช้สายตา ผู้พูดจะต้องประสานสายตาผู้ฟัง เพื่อแสดงความจริงใจต่อผู้ฟัง และยังได้ทราบปฏิกิริยาของผู้ฟัง

- ง. การเดิน การเดินของผู้พูดเป็นสิ่งแรกที่เป็นจุดในใจของผู้ฟัง วิธีการเดินที่ดีของผู้พูด ควรก้าวเดินด้วยฝีเท้าที่เหมาะสม ไม่ช้า ไม่เร็ว เกินไป ศีรษะตั้งตรง ไม่เดินหลังโกง แข็งทื่อ จนเกินไป
- จ. การยืน การนั่ง การยืนการนั่งของผู้พูด จะต้องวางตัวให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด ไม่เคร่งเครียด แต่ต้องไม่ทำตัวสบายเกินไป
- ฉ. การแต่งกาย เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมบุคลิกภาพ ที่จะดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง เพื่อให้เกิดความสัทธา หรือเจตคติต่อผู้พูดได้ การแต่งกายที่ดี คือ สุภาพ สะอาด เรียบร้อย ตามสมัยนิยม ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ วัย รูปร่าง ฐานะ^{๕๒}

ในด้านบุคลิกภาพ พันเอกปิ่น มุกกันต์ เป็นผู้ที่มีรูปลักษณะภายนอกสมกับเป็นเอกบุรุษ คือมีรูปร่าง และท่าทางที่สง่างาม เข้าตำราอกผายไหล่ผึ่งสมกับชายชาติทหาร ด้วยบุคลิกลักษณะที่ดี บวกกับความที่เป็นคนตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมนี้เอง ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในชีวิตในด้านต่าง ๆ ในเรื่องบุคลิกนี้ ทำให้ท่านเป็นที่สะดุดตา สะดุดใจผู้ใหญ่อท่านหนึ่ง เมื่อคราวที่ท่านได้ลาสิกขาจากเพศ บรรพชิตแล้ว ท่านได้สมัครสอบเข้าอนุศาสนาจารย์ทหารบก ปรากฏว่าท่านสามารถสอบข้อเขียนได้ที่ หนึ่ง แต่มาตกในเวลาตรวจสอบสุขภาพ หมอบอกว่าปอดไม่ดี ท่านได้เดินออกมาอย่างผิดหวัง และในขณะนั้นเอง ขุนจรรยา ๑ หัวหน้ากองอนุศาสนาจารย์ได้เดินสวนเข้าไป เห็นบุคลิกลักษณะของท่าน เป็นที่ต้อใจ จึงได้สอบถามดูรู้ว่าสอบตกสุขภาพ จึงได้พูดคุยกับคณะกรรมการสอบคัดเลือกว่า “คนนี้ ใครไม่เอา ผมเอาเอง”^{๕๓} ซึ่งตัวท่านเองก็ไม่ทำให้ขุนจรรยา ๑ ผิดหวัง หลังจากที่ท่านได้รับการบรรจุให้ เป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนสัญญาบัตรชั้นตรี ในตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก แล้ว ท่านก็ได้เริ่มงานเผยแผ่ศาสนาได้อย่างเต็มที่ โดยใช้ความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนาที่ได้ เรียนมา ท่านมีบุคลิกลักษณะนิสัยประจำตัวที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป คือ

- เป็นคนเจ้าระเบียบ, สะอาดและเรียบร้อย
- มีความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในการปรับปรุงงานให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ
- ชอบทำงานแบบเสียง กล้าได้กล้าเสีย และกล้ารับผิดชอบ
- มีความคิดเป็นอิสระของตนเอง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นที่มีเหตุผล

^{๕๒} จุไรรัตน์ ลักษณะศิริและบาหยัน อิมสำรวจ, *ภาษากับการสื่อสาร*, (กรุงเทพฯ : บริษัท พีเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๘-๑๔๐.

^{๕๓} ธรรมรักษา, *ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์*, หน้า ๙.

- ไม่ปล่อยให้เวลาว่างโดยเปล่าประโยชน์^{๕๔}
- เป็นคนจริงเอาภาระเอางาน มุ่งมั่น และหมั่นพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว ทำให้กิจการงานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเป็นเหตุให้ท่านประสบความสำเร็จในงานเผยแผ่เป็นอย่างดียิ่งอีกด้วย

จากเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้อง พบว่าพันเอกปิ่น มุกกันต์ มีบุคลิกลักษณะที่น่าศึกษา ตามทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเถระผู้มีความรู้ความสามารถในพุทธศาสนา และเป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้เกิดร่วมสมัย ได้พูดถึงว่า

“พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ เป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ท่านได้ทำให้งานอนุศาสนาจารย์ และวงการเผยแผ่ธรรมมีชีวิตชีวาขึ้นเป็นอย่างมาก พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ เป็นนักพูดธรรมที่มีความสามารถพิเศษ นอกจากพูดให้คนสนใจได้อย่างมากแล้ว ท่านสามารถอธิบายข้อธรรมยาก ๆ ที่ประชาชนทั่วไปควรทราบ ให้เข้าใจได้ง่าย มองเห็นจะแจ้งชัดเจน”^{๕๕}

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี เป็นอีกผู้หนึ่ง ที่สังคมยอมรับว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถมาก เป็นผู้ชี้นำสังคม เป็นผู้ที่เกิดร่วมสมัย ได้พูดถึงว่า

“พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ เป็นคนดีที่หาได้ยาก เป็นผู้วิวัฒนาการเรียนรู้ วัฒนธรรมการทำงาน และวัฒนธรรมในการเป็นผู้เห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว...”^{๕๖}

วสิน อินทสระ นักวิชาการทางด้านศาสนา โดยมีผลงานงานเขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายเล่ม เป็นผู้หนึ่งที่ได้เห็นและฟังการบรรยายธรรมของพันเอกปิ่น มุกกันต์ ได้พูดถึงว่า

“เท่าที่จำได้ อาจารย์ปิ่น มุกกันต์ มีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ขึ้นหลังปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ตอนนั้นมีศกทหารเป็นที่พันตรี เป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ปาฐกถาเรื่องจิต ของท่าน ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ซึ่งขณะนั้น ตั้งอยู่ที่วัดกันมาตุยาราม ถนนเขาวราช กรุงเทพฯ ได้ก่อให้เกิดความตื่นตื่นสนใจ แก่พุทธศาสนิกชนจำนวนมาก ด้วยลีลาการอธิบายธรรมที่แปลกใหม่ในสมัยนั้น ประกอบกับน้ำเสียง ชัดเจน ชวนฟัง ของท่าน ข้าพเจ้า ยังนึกเห็นภาพอาจารย์ปิ่น ยืนปาฐกถาด้วยท่าทางที่สง่างาม ปาฐกถาของท่านทุกเรื่องชัดเจนและสนุก ผู้ฟังเพลิดเพลินไปกับตัวอย่างต่าง ๆ ซึ่ง

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๖)

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๗)-(๘).

ท่านได้สรรหามาประกอบส้มเสียงไม่แหบ ไม่เคี้ยว ยิ่งพูดนานเสียงยิ่งดีขึ้น ท่านเกิดมาเพื่อเป็นนักพูด โดยแท้...”^{๕๖}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก นักวิชาการทางด้านศาสนา เป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไป ได้พูดถึง พันเอกปิ่น มุกกันต์ ว่า

“เมื่อพันเอกปิ่น มุกกันต์ สิ้นชีวิตใหม่ ๆ หลวงตา “แพรเยื่อไม้” นักเขียนเรื่องสั้นชื่อเสียง ดังเขียนถึงท่าน ตั้งหัวข้อเรื่องว่า “อะไหล่ที่หายาก” โดยกล่าวว่าคนอย่างพันเอกปิ่นนี้หาคนแทนยาก ผมมีความรู้สึกเช่นเดียวกันกับ “แพรเยื่อไม้”...

ผมจะพูดถึงเฉพาะบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นงานที่ท่านถนัด เนื่องจากท่านเป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพมาก่อนจะมารับตำแหน่งอธิบดี สิ่งที่ผมประทับใจพอสรุปได้ดังนี้

๑. พันเอกปิ่น เป็นนักพูดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เสียงทุ้มกังวาน มีคำว่า “เอ้อ” ก่อนจะเริ่มพูด ซึ่งตามหลักนักพูดแล้วไม่ดี ไม่ควรมี แต่สำหรับพันเอกปิ่น “เอ้อ” ก่อนเริ่มประโยคกลับกลายเป็นสิ่งเร้าความสนใจ ให้ตั้งใจฟังว่า ท่านจะว่าอย่างไรต่อไป ไม่ว่าจะบรรยายเรื่องอะไร ท่านจะว่าไปซ้ำ ๆ เป็นขั้นเป็นตอน ไม่กระโดดไปโน่นมานี่ ทำให้ผู้ฟังสับสน

๒. เอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกประการหนึ่งของพันเอกปิ่น มุกกันต์ก็คือ ท่านเป็นคนที่ใช้ อุปมาอุปไมยได้ดี และเข้ากับเรื่องได้สนิทแนบเนียนที่สุด...

พันเอกปิ่น มุกกันต์ มิใช่ “อะไหล่ที่หายาก” ดังคำของแพรเยื่อไม้ หากแต่เป็น “อะไหล่ที่หาไม่ได้” จนบัดนี้”^{๕๗}

จากความเห็นของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ทำให้สามารถสรุปได้ว่า พันเอกปิ่น มุกกันต์เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดีตามหลักและทฤษฎีด้านการเป็นผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสาร อันได้แก่ การมีกิริยาท่าทางในการพูดที่สง่างาม น้ำเสียงก้อง ดังกังวาล ชวนฟัง ไม่แหบ ไม่สั้นเคี้ยว ยิ่งพูดยิ่งมีพลัง และมีเอกลักษณ์ในการพูดเฉพาะตัว สามารถดึงดูดผู้ฟังให้เกิดความสนใจ และตั้งใจฟังได้

๒. วิธีฝึกพูด

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๗).

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๑๒)-(๑๗).

การที่จะเป็นผู้พูดที่ดี มีใช้ดีแต่พูด มีใช้ความบังเอิญที่จะเกิดขึ้นโดยง่าย มีข้อถกเถียงอยู่เสมอว่า ผู้ที่มีความสามารถในการพูดจำนวนมากมาย ไม่เคยได้ศึกษาหลักเกี่ยวกับการพูดต่อที่ชุมนุมชนเลย แต่ก็สามารถพูดครองใจผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลไปตามกัน ข้อนี้ให้คำอธิบายได้ว่าบุคคลเหล่านั้นมิใช่เป็นนักพูดโดยกำเนิด หากแต่ได้สะสมความสามารถมาจากประสบการณ์ด้วยสิ่งแวดล้อมและแบบอย่างของการพูดที่ดี ส่วนผู้ที่ไม่มีความสามารถในการพูดมาก่อน ก็มีใช้ว่าไม่อาจจะเป็นนักพูดที่ดีได้เลย การวิจัยในสมัยใหม่นี้ ได้ยืนยันเป็นหลักจริงอันเดียวกันแล้วว่า ความสามารถ หรือทักษะในการพูดนั้นเป็นผลแห่งการฝึกฝน มิใช่เป็นพฤติกรรมเกิดจากการเรียนรู้ หากใช้เป็นมาเองแต่ธรรมชาติ ผู้ที่ปรารถนาจะปรับปรุงความสามารถและทักษะของตน จึงควรมีหลักในการพูดต่อที่ชุมนุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพูดต่อไป ดังนี้ คือ

- ๑) ควรรู้ว่าเมื่อใดควรจะพูด
- ๒) ควรเข้าใจว่าการพูดเป็นพฤติกรรมในการสื่อสาร
- ๓) การพูดต้องคำนึงถึงแบบแผนวัฒนธรรมของผู้ฟัง
- ๔) ผู้พูดจะต้องรู้จักกาลเทศะ พูดให้เหมาะสมแก่โอกาสและสถานการณ์
- ๕) ผู้พูดจะต้องพูดอย่างมีจุดมุ่งหมายแน่นอน
- ๖) รู้จักเลือกแบบวิธีการพูดให้เหมาะสม
- ๗) ทุกครั้งที่พูดจะต้องมีการเตรียมอย่างพร้อม
- ๘) การเตรียมการพูดจะต้องวิเคราะห์ผู้ฟังและกาลเทศะ
- ๙) พยายามรวบรวมเนื้อหาให้กว้างขวางและเหมาะสมแก่ผู้ฟัง
- ๑๐) การพูดควรดำเนินไปตามลำดับไม่สับสน
- ๑๑) หมั่นปรับปรุงสมรรถภาพในการพูด ทั้งการใช้เสียง ภาษา และอากัปกิริยา
- ๑๒) ควรฝึกซ้อมการพูดเพื่อให้พอดีกับเวลาที่กำหนด^{๕๕}

หลักการทั้งหมดนั้น เป็นแนวทางที่ผู้พูดจะต้องคำนึงถึงก่อนในการฝึกพูด เพราะการพูดไปตามแนวทางที่ตั้งไว้ จะทำให้การฝึกพูดเกิดความสัมฤทธิ์ผลได้เป็นอย่างดี

การฝึกพูด คือการแสวงหาวิธีการที่จะทำให้การพูดมีประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จ ส่วนวิธีการฝึกของแต่ละบุคคลนั้น มีความแตกต่างกันไป แต่ในปัจจุบันมีสถาบันสอนการฝึกพูด

^{๕๕} สมิต สัจฉกร, การพูดต่อชุมนุมชน, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๕.

เกิดขึ้นมาก ทำให้มีนักพูดเกิดขึ้น และมีชื่อเสียงมากมายในสังคม พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นนักพูดผู้หนึ่งที่มีความสามารถ และเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยท่านมีวิธีการฝึกพูดของตนเอง ดังนี้^{๖๐}

วิธีที่ ๑ ท่องจำเอาคำพูดของท่านผู้อื่น เป็นวิธีการที่ท่านได้เริ่มใช้เมื่อคราวเป็นสามเณรอยู่ต่างจังหวัด โดยท่านเลื่อมใส และศรัทธาในกิตติศัพท์ชื่อเสียงของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจันโท วัดบรมนิวาส ซึ่งในสมัยนั้นท่านเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก ไปเทศน์ที่ไหนมีคนติดอกติดใจกันมาก

โดยท่านได้รับแจกหนังสือพระธรรมเทศนาของท่านเจ้าคุณท่านนี้ ท่านแสดงกัมม์ อดดาหิ อดตโน นาโถ ก็เลยท่องจำจนเกิดความคล่องปากไว้ และเมื่อมีโอกาสมีชาวบ้านนิมนต์ไปเทศน์ในงานบุญ ปรากฏว่าท่านเทศน์ปากเปล่าอย่างคล่องแคล่ว จนชาวบ้านเกิดเลื่อมใสศรัทธาคิดว่าเป็นปฏิภาณของท่านเอง เกิดติดอกติดใจใหญ่ เล่าลือกันไปว่า ท่านเป็นสามเณรนักเทศน์

จากวิธีการที่ท่องจำดังกล่าว ท่านได้ประยุกต์เสริมแทรกคำพูดของตนเอง และขยายความเพิ่มเติม และทำบ่อย ๆ ในไม่ช้าก็สามารถเทศน์ปากเปล่าได้

วิธีที่ ๒ ขยันตามฟังคนอื่นพูด เป็นการฝึกเป็นผู้ฟังที่ดี วิธีปฏิบัติก็คือ จะต้องฟังคนทุกประเภท ทุกระดับ คนพูดเก่งก็ฟัง คนพูดไม่เก่งก็ต้องฟัง ที่ฟังเพราะแม้คนพูดเก่งบางทีเขาก็ไม่ใช่ว่าจะพูดดีไปทุกครั้งเสมอไป หรือจะพูดดีตลอดทั้งเรื่องก็หาไม่ เมื่อฟังเราจะคอยจดจำเอาแต่สิ่งที่ดี ๆ ตรงไหนเห็นว่าไม่ดี ก็ทิ้งไปเสีย

วิธีการนี้ ท่านได้ฝึกปฏิบัติมา โดยท่านจะติดตามฟังบุคคลที่ท่านชอบ ถ้ารู้ว่าเขาพูดที่ไหน ท่านก็พยายามไปฟังอีก หลาย ๆ คน การฟังซ้ำจะทำให้ผู้ฟังได้ศึกษาสไตล์ของผู้พูดโดยตลอด ซึ่งได้ผลดีกว่า การฟังเพียงครั้งเดียว

วิธีที่ ๓ การหัดอ่านหนังสือให้เป็น เป็นอีกวิธีการหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมการพูดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การอ่านหนังสือออกกับการอ่านหนังสือเป็นไม่เหมือนกัน คนอ่านหนังสือออกมีเยอะ แต่คนอ่านหนังสือเป็นหายาก การอ่านในที่นี้หมายถึงการอ่านออกเสียง ให้อ่านเหมือนกับการพูด

คำพูดที่พูดกันอยู่ทั่วไปนี้ มีเสียงเสียงสูงเสียงต่ำ มีหนัก มีเบา มีประโยคสั้น ประโยคยาว เวลาอ่านต้องทำให้เหมือนเวลาพูด เสียงที่เปล่งออกไป จึงจะสอดคล้องกับช่วงคลื่นกระแสดิจิตของคน

^{๖๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *วิธีพูดของข้าพเจ้า*, หน้า ๑๐-๑๗.

ฟัง ซึ่งท่านว่าคล้ายกับคลื่นวิทยุ คนรับคนส่งต้องใช้คลื่นให้ตรงกัน จึงจะได้เรื่อง ดังตัวอย่าง
ประโยคต่อไปนี้

(๑) “ทุกวัน นี้ / ประชาชน สนใจ ในทางวิทยาศาสตร์กันมาก”

(๒) “ไม่ว่าใครทั้งนั้น / เมื่อทำกรรม แล้ว ก็จะต้องรับผลของกรรมแน่นอน”

(๓) “ตัวข้าพเจ้าเองก็เป็นผู้มีความรู้น้อย”

เครื่องหมายตัวหนังสือสีดำ แสดงว่าเน้นหนักที่คำนั้น เครื่องหมาย / แสดงว่าเอื้อนเสียง
ที่ตรงนั้น และถ้ามีตัวหนังสือสีดำด้วย และมีเครื่องหมาย / ด้วยแสดงว่าทั้งเน้นทั้งเอื้อน ส่วนประโยค
ที่สาม ไม่มีเสียงเอื้อนให้อ่านไปเรียบ ๆ ตลอดทั้งประโยค

วิธีการนี้เป็นวิธีการที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ เป็นการฝึกอ่านหนังสือให้เป็น การฝึกก็ไม่
ยากแต่เวลาอ่านจะต้องอ่านออกเสียง ไม่ใช่การอ่านในใจ

วิธีที่ ๔ หักย่อความและขยายความ การฝึกย่อความและขยายความนี้ มีประโยชน์มาก
ทั้งในการพูดและการเขียน บุคคลที่ริจะเป็นนักพูดและนักเขียน ต้องฝึกย่อความ ขยายความเป็นจึงจะ
ทำได้ดี ทั้งสองวิธีนี้ การย่อความ ท่านเปรียบกับการบรรจุของลงกระเป๋าเดินทาง คนบรรจุต้องรู้ชนิด
ขนาดของสิ่งของทุกอย่าง จึงจะบรรจุได้ดี อะไรควรลงก่อนลงหลัง อะไรแตกง่าย แตกยาก อะไรใช้
วันนี้หรือวันหลัง ต้องวางแผนให้ถูกต้อง ส่วนการขยายความ อุปมาเหมือนการรื้อของออกจากกระเป๋า
ผู้รื้อจะต้องเข้าใจว่า อะไรควรเอาขึ้นก่อน เอาขึ้นทีหลัง คล้าย ๆ กับตอนบรรจุ เมื่อเทียบกันแล้ว
การบรรจุยากกว่าการรื้อ คนที่บรรจุเป็นก็ย่อมรื้อเป็นทุกคน แต่ไม่แน่ว่า คนที่รื้อเป็นจะบรรจุเป็น
ทุกคน

ในที่นี้ จะได้นำเสนอตัวอย่างวิธีการย่อความ ซึ่งมีอยู่ ๒ ระดับ คือ การย่อเอาแต่ใจความ
และการย่อเอาประเด็น ดังมีตัวอย่างดังนี้

(๑) การย่อเอาแต่ใจความ ดังตัวอย่างเรื่อง “นางวิสาขา”

- นางวิสาขา ลูกสาวเศรษฐีชนัญชัย-สุมนาเกิดภัททิยะ-วังสะ บิดามารดาพาอพยพ
ไปตั้งเมืองสาเกต ห่างสาวัดดี ๖ โยชน์
- เป็นหัวหน้าเด็ก ด้อนรับพระพุทธเจ้าคราวเสด็จสาเกต
- บิดา ปุณณะส่งพรหมณ์ เทียวหาหญิงเบญจกัลยาณี พบวิสาขาขึ้นจากท่าน้ำ
ฝนตก ไม่วัง
- ผู้วังไม่งาม ๔ - เจ้าแผ่นดิน ช้าง พระ หญิง
- มีเบญจกัลยาณีครบ - ผม, เนื้อ, ฟัน, ผิว, วย

- พ่อให้โอวาท ๑๐ ก่อนส่งตัวไปอยู่ตระกูลสามี – ใฝ่ใน, ใฝ่นอก, ! ใครให้ ให้, ไม่ให้อย่าให้, ให้ไม่ให้ก็ให้, ! นั่ง, นอน, กิน, บูชาไฟ, เทวดา
- ลูกพ่อผัวกล่าวโทษ เพราะไม่ให้วิชาเปลี่ยน กรรมการตัดสินว่าวิสาขามิคิด พ่อช่วยอมแพ้ เรียกว่าแม่สืบมา
- สร้างวัดบุพพาราม โลหปราสาท สิ้น ๒๗ โกฎิ ทูลขอพระศาสดาให้พระมีผ้าอาบน้ำฝน เป็นหัวหน้ากลุ่มเด็กแต่เยาว์ อบรมพวกแม่บ้าน
- เอตทัคคะ ทางบริจาคมมากในฝ่ายหญิงอายุ ๑๒๐ ปี

๒. การย่อเอาแต่ประเด็น ดังตัวอย่างเรื่องเดียวกัน ดังนี้

- ธนัญชัย – สุนนา
- ภัททิยะ – สาเกต – สาวัตถิ
- วังไม่งามลี – เจ้า ช้าง พระ หญิง
- เบญจ ๑- ผม เนื้อ ฟัน ผิว วย
- แต่งงานปุณณะ โอวาทพ่อ ๑๐- ใฝ่ใน, ใฝ่นอก / ให้ให้, ไม่ ให้อย่าให้, ให้ไม่ให้ก็ให้ / นั่ง, นอน, กิน / บูชาไฟ, เทวดา
- วิชาเปลี่ยน ตั้งกรรมการ ชนะ
- อบรมเด็กหญิง
- บุพพาราม โลหะปราสาท ผ้าอาบน้ำ ทานมาก ๑๒๐ ปี

การย่อความทั้งสองแบบนี้ ผู้จะย่อจำทำได้ก็ต่อเมื่อได้ศึกษาเรื่องที่ตนเองจะย่อ เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว จึงจะสามารถย่อได้ อย่างเช่นเรื่องนางวิสาขาผู้ที่ย่อได้ต้องเข้าใจเรื่องนี้อย่างทะลุปรุโปร่งเสียก่อนจึงจะสามารถทำได้ การย่อความเป็นเรื่องที่ผู้ย่อ เข้าใจเพียงผู้เดียว คนอื่นอาจไม่รู้และไม่เข้าใจ ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพูดเป็นอย่างดีเยี่ยม

วิธีการนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านใช้ย่อเรื่องต่าง ๆ ไว้มากมาย เมื่อถึงคราวจะต้องใช้พูด ก็หยิบมาทบทวนประมาณห้านาที ก็สามารถเข้าใจและสามารถพูดได้ เพราะเรื่องหนึ่ง ๆ ที่ยาว ๆ สามารถย่อให้เหลือเพียงหน้ากระดาษเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะการย่อแบบที่สอง เวลาพูดจะทำให้จำอะไรได้แม่นยำ กลิ้งกลิ้ง ไม่ลืมหน้าลืมหลัง ช่วยเสริมสร้างความจำ เมื่อจำอะไรได้มาก ๆ ก็จะทำให้พูดอะไรได้คล่องแคล่ว ชัดถ้อยชัดคำ และมีคนนิยมชมชอบ

๓. วิธีปรุงคำพูด

การปรุงคำพูด พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านมีแบบและวิธีการของท่าน แต่ท่านแนะนำวิธีให้นักคิดไว้เสียก่อนว่าเราจะคิดปรุงคำพูดแบบไหน หรือเอาแบบของใครมาเป็นแม่แบบ เพราะนักพูดที่คนนิยมกันนั้นมีอยู่หลายประเภท และรสชาติก็ต่าง ๆ กัน เช่น

- บางคนเอาแต่ตลกโปกฮา หาสาระมิได้
- บางคนหาเสียงด้วยการกระแนะกระเหนคนอื่นอยู่รำไป
- บางคน พูดจาหนักแน่น ราบเรียบ เหมือนรถบดถนน
- บางคนรสเปรี้ยวเผ็ดมันเค็ม ทิ้งหัวทิ้งท้าย
- บางคนพูดนอกเรื่องเหมือนว่าขาด^{๖๐}

คำพูดของนักพูดแต่ละคน ย่อมมีแตกต่างกัน ตามความถนัด แต่แบบที่พันเอกปิ่น มุกกันต์ใช้นั้น ท่านยึดมั่นในธรรมการวตา คือจะต้องเคารพในธรรมเป็นใหญ่ ต้องพูดตามธรรม โดยท่านยึดวิธีของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีหลักสำคัญในการปรุงรสของเรื่องที่จะพูด ๔ ประการ ซึ่งท่านเรียกเองว่า “แบบสี่ ส.” เวลาเตรียมคำบรรยายก็กำหนดใจไว้เสมอว่าครบ “สี่ ส. หรือยัง ?” สี่ ส. ที่ท่านใช้นั้นดังนี้

๑) สันถัสสนะ การพูดให้แจ่มแจ้งชัดเจนนั้น ไม่ใช่การพูดมาก หรือพูดยาว ๆ แต่หมายความว่า หาวิธีพูดจาให้คนฟังเข้าใจเรื่องที่พูดนั้นชัด ๆ ให้เห็นจริงตามที่ผู้พูดเสนอ การที่จะทำได้เช่นนี้ ผู้พูดจะต้องใช้ความคิด มีการเตรียมการอย่างดีว่าจะพูดวิธีใดใน ๔ อย่างต่อไปนี้ คือ

- ขยายความ
- อุปมาอุปไมย
- ยกอุทาหรณ์
- ใช้อุปกรณ์

วิธีทั้งสี่นี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะเรื่องบางเรื่องลำพังพูดอย่างเดียว ไม่อาจจะทำให้คนฟังเข้าใจได้ เช่นเราจะพูดให้คนไม่เคยเห็นเสือเลย รู้ว่าม้กับเสือต่างกันอย่างไร ก็ยากเต็มที จะบอกว่าม้มีสี่ขา เสือมันก็มีสี่ขา จะบอกว่าม้มี ๑ ปาก ๒ หู ๑ หาง เป็นต้น เสือมันก็มีเหมือนกัน พูดทั้งวันก็ไม่รู้เรื่อง แต่ถ้าเราเอารูปม้กับเสือมาให้ดู สักห้านาทีก็เสร็จเรื่อง การใช้วิธีการก็ทำให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งง่ายขึ้น

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

๒) **สมาทปนะ** การพูดให้ผู้ฟังเกิดอยากทำตาม คือการพูดในลักษณะที่จะต้องมีการ โน้มน้าวใจให้ยอมทำตาม เช่น อะไรที่เราบอกว่าไม่ดี เราก็อยากให้เขาเลิกทำสิ่งนั้นเสีย อะไรที่เรา บอกว่าดี ก็อยากให้ผู้ฟังคิดอยากทำสิ่งนั้น อุปมาดัง แม่ครัวเมื่อทำกับข้าว นอกจากทำให้รสอาหาร อร่อยแล้ว ยังทำรูปทำกลิ่นอาหารให้ดูน่ารับประทานอีกด้วย พ่อค้าผลิตสินค้า นอกจากจะทำให้ คุณภาพดีแล้วยังทำรูปร่างให้น่าใช้สอยอีกด้วย นักพูดธรรมะก็เหมือนกัน นอกจากจะพูดถูกธรรมแล้ว ยังพูดให้น่าทำตามอีกด้วย

การพูดให้คนอยากทำตามนั้น เราต้องใช้จิตวิทยาชักจูงคนให้ได้เสียก่อน โดยทั่วไป คนเรามีนิสัยสันดานเห็นแก่ตัวด้วยกันทั้งนั้น ห่วงตัว รักตัว ไม่ว่าจะรักษาศีลภาวนา หรือเข้าป่ายิงสัตว์ ก็ทำเพื่อตัวทั้งนั้น เพียงแต่ว่าใครจะทำเพื่ออะไรของตัวเท่านั้นเอง บางคนทำเพื่อตัวเอง บางคนทำเพื่อ ลูกเมียของตัว บางคนทำเพื่อพวกพ้องของตัว และบางคนทำเพื่อชาติบ้านเมืองของตัว ซึ่งเมื่อรวมโดย เบ็ดเสร็จก็คือ ต่างคนก็เห็นแก่ “ตัว” เมื่อจับจุดได้แบบนี้แล้ว เมื่อเวลาจะพูดต้องพูดให้ใกล้ ๆ ตัวเข้า ไว้ ดังตัวอย่างเปรียบเทียบการพูดที่ถูกหลักจิตวิทยาและผิดหลักวิทยาดังนี้ คือ

การพูดที่ผิดจิตวิทยา	การพูดที่ถูกจิตวิทยา
๑. ความโกรธทำให้เพื่อนบ้าน เดือดร้อน	๑. ความโกรธทำให้ระบบหัวใจว้าวุ่น ใช้ความคิดไม่ได้ผล
๒. เว้นการฆ่าสัตว์ เพราะเขาก็รักชีวิต	๒. เว้นการฆ่าสัตว์ เพื่อยกฐานะจิตใจของตนเองให้สูงขึ้น
๓. การพูดเท็จทำให้คนอื่นเสียหาย	๓. การพูดเท็จทำให้จิตของตนเสื่อมสมรรถภาพ
๔. การแผ่เมตตาทำให้สังคมสงบสุข	๔. แผ่เมตตา ทำให้จิตของตน เขียวเข้นหลับสบาย

การพูดที่ถูกหลักจิตวิทยา จะทำให้สามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟัง ทำให้เขาอยากปฏิบัติ ตามง่ายขึ้น เพราะธรรมชาติบุคคลมักมีปกติ คิดถึงแต่เรื่องของตัวก่อนเสมอ

๓) **สมุตเตชนะ** คือการพูดให้คนฟังกล้าหาญ คือให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในตนเองว่า คน อย่างเราก็สามารถปฏิบัติได้ วิธีพูดที่จะให้ได้ผลตามข้อนี้ เราก็นึกถึงเหตุผลอย่าง ง่าย ๆ นี้เอง สมมติ ว่าเราจะพูดให้คน ๆ หนึ่งเดินทางจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง เราก็ต้องพูดในเรื่องสองประการ คือ บอกให้เขารู้ว่าทางที่จะไปข้างหน้าก็สะดวก มีที่พักตามสมควร และบอกให้เขารู้ว่าตัวเขาเองก็มีกำลัง วังชาเพียงพอที่จะไปถึงได้จันใด ก็จันนั้น การพูดให้คนกล้าหาญทำตามที่เราพูด เราก็ต้องพูดถึงว่า

ก. เรื่องที่เราจะแนะนำให้ทำนั้น ไม่ยากเย็นจนเกินไป พยายามอีกหน่อยเดียว

ข. ซึ่งทำให้เขาเห็นสมรรถภาพในตัวของเขาเองว่ามีเพียงพอ สามารถทำได้

การปรุ้งคำพูดแบบนี้ จะสามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญแก้อ้วกล้า และในที่สุดสามารถปฏิบัติตามที่เรารู้ได้ทุกประการ ดังเช่น ตัวอย่างการแนะนำคนที่เขาบอกว่าเขาเองไม่อาจจะรักษาศีลได้

ประการแรก เราก็บอกเขาว่า อันที่จริงตัวเขาเองก็รักษาศีลได้อยู่แล้ว แต่รักษาได้ชั่วระยะเวลาอันสั้น หรือได้ในวงจำกัด เช่นในระยาระยะครึ่งชั่วโมงแห่งวันหนึ่ง ๆ จะเป็นครั้งตอนใดตอนหนึ่งก็ตาม เขาก็ไม่ได้ละเมิดศีล ฆ่าก็ได้ฆ่า ขโมยก็ได้ขโมย ลูกเมียใครก็ได้ไม่ได้ผิด พูดเท็จหรือก็เปล่า เหล้าก็ได้กิน ตกลงว่าครึ่งชั่วโมง หรือมากกว่านั้น เขามีศีลครบ ชูระต่อไปก็พยายามขยายเวลาออกไปอีกบ้าง เป็น ๓๐ นาที ๖๐ นาที ครึ่งวัน หลาย ๆ วัน ฯลฯ นาน ๆ เข้า ก็จะสามารถรักษาศีลได้ตลอด

ประการที่สอง เราซึ่งทำให้เขาเห็นสมรรถภาพในตัวของเขาเอง ใจคนเรานี้ก็มีอะไรแปลก ๆ อยู่เหมือนกันคือการขอบขอ การขอมทำให้คนทำความดี ก็คือการบอกให้เขารู้ว่าตัวเขาเองมีอะไรหลายอย่างที่ดีทำก็ได้ เพราะเขามีทุนในตัวอยู่แล้ว ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น เราทุกคนมี “ธรรม” เป็นทุนอยู่แล้ว เช่น

- คนเราเคย “ตั้งใจ” มาแล้ว เราย่อมสามารถพัฒนาความตั้งใจให้ดีขึ้นสมาธิ
- คนเรามี “ญาณะ” อยู่แล้ว เราย่อมสามารถพัฒนาญาณะให้เป็นวิปัสสนาญาณะ
- คนเรา “ดับกิเลส” บางอย่างได้บางครั้ง เราสามารถพัฒนาความดับถึงขั้นนิพพาน
- ฯลฯ

วิธีการดังกล่าวทั้งหมด เป็นวิธีที่แม่พระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงแสดงไว้แล้วว่า “ทุกสิ่งเกิดแต่เหตุ” อย่างคนที่จะก่อไฟให้ลูกโพล่งขึ้นได้ ก็เพราะเขามีไฟตัวเดิมอยู่บ้างแล้ว ถ้าเขาไม่มีไฟเลย เขาก็จะก่อไฟได้อย่างไร คุณธรรมต่าง ๆ เช่น ศีล นิพพาน เมตตา อโหระ ปัญญา อนาคตังสญาณ อดีตังสญาณ สัพพัญญุตญาณ เหล่านี้ ต้องมีอยู่ในเชื้อตัวเราบ้าง เราอาจพัฒนาเพิ่มเติมขึ้นก็ได้

๔) **สัมปหังสนะ** การพูดทำให้ผู้ฟังเกิดความร่าเริงแจ่มใส หมายถึงช่วยทำให้จิตใจของผู้ฟังแจ่มใส ปลอดโปร่ง ไม่หดหู่ซบเซา แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องพูดให้เขาหัวเราะ สนุกสนานเฮฮาเหมือนคุณตลก คุณจ้าวอด ซึ่งอาจทำให้เสียภูมิของนักบรรยายธรรมเสียได้ การพูดแบบนี้หมายถึงเพียงทำให้จิตใจของผู้ฟังสบาย ร่าเริง แจ่มใส ปลอดโปร่ง เท่านั้นเอง ส่วนเมื่อพูดแล้วคนฟังจะหัวเราะเพราะกลั่นไม่อยู่เป็นเรื่องของเขา

การพูดให้คนฟังมีจิตใจร่าเริงไปกับเรื่องที่เราพูดนั้น อาจทำได้หลายวิธี เช่น

๔.๑) การให้แง่คิดในมุมมองกลับ เช่นเรารู้ว่าคนทั้งหลายไม่ชอบ อนิจจัง เราก็บอกว่า เราเห็นด้วย อนิจจังทำให้คนหนุ่ม ๆ สาว ๆ กลายเป็นคนแก่ อนิจจังทำให้ดอกไม้ไม่งามเหี่ยว อนิจจังทำให้บ้านเรือนเก่าคร่ำคร่า เมื่อพูดไปตามใจคนฟังแล้วเราก็พูดหักมุมว่า แต่ถ้าไม่มีอนิจจังเลยก็แย่เหมือนกันคือ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในสภาพเดิมหมด ผู้หญิงอ้วนท้องก็ไม่ต้องคลอด เด็กทารกก็ไม่มีวันโต คนเจ็บก็เจ็บไปเรื่อย ๆ ใครเป็นโสดก็โสดตลอดชีวิต ใครทะเลาะกับเมียก็ทะเลาะกันทั้งวันทั้งเดือนทั้งปี คนจนก็จนตลอดไป นึก ๆ คู่มืออนิจจังเสียดีกว่า อย่างนี้เป็น การพูดโดยการดึงผู้ฟังสู่มุมมองกลับโดยไม่รู้ตัว เขาก็จะรู้สึกซาบซึ้ง และเห็นจริงด้วยเป็นวิธีสร้างสัมพันธภาพอย่างหนึ่ง

๔.๒) การพูดอย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมา เช่นจะพูดให้คนรู้จักให้เกียรติคนอื่น อย่าดูถูกดูหมิ่นกันในเรื่องฐานะและความสามารถ เราก็บอกว่า “คนเรา ไม่ว่าผู้ใหญ่หรือผู้น้อย ไม่ว่า นายจ้างลูกจ้าง มันก็มีดีด้วยกันทั้งนั้นแหละ แล้วก็ดีกันคนละทาง จำเป็นไปคนละอย่าง เราจะบอกว่า ใครไม่จำเป็นไม่ได้ เพราะต่างคนต่างดี เหมือนดากับลิ้นนี้แหละ ดาดีในทางคุณ ลิ้นดีในทางชิมรส นี่แหละเพียงดากับลิ้นอยู่กันไม่ถึงสิบ ยังทำงานแทนกันไม่ได้ ใครไม่เชื่อเชื่อลองเอาดาชิมแกงดูสักมื้อซิ...” นี้เรียกว่าพูดอย่างตรงไปตรงมา ทำให้คนฟังเกิดความรำเริงใจได้

๔.๓) วิธีอื่น ๆ เช่น การเคลื่อนไหวร่างกายพอเหมาะในเวลาพูด การทอดสายตาไปยังผู้ฟังทั่ว ๆ กัน การใช้อุปกรณ์เช่น ชาร์ต หรือแผ่นภาพ การใช้บุคคลช่วยสาธิต การใช้เสียงจากเครื่องบันทึก การฉายภาพประกอบ ฯลฯ ช่วยให้เกิดความรำเริงใจได้ทั้งนั้น

การปรุงแต่งคำพูด ก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพูด เพราะการพูดโดยมิได้คิดนึกปรุงแต่ง กัดสรร จัดสรร คำพูดให้เหมาะ ให้ควร ให้ถูกต้อง คำพูดที่พูดออกไปนั้น อาจไม่เกิดประสิทธิภาพตามความประสงค์ของผู้พูด วิธีการปรุงคำพูดจึงควรมีแบบเป็นหลักปฏิบัติ ซึ่งแบบของแต่ละคนอาจแตกต่างกันไปตามลีลา และความสามารถของแต่ละคน ซึ่งอาจไม่เหมือนกัน แต่แบบที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ยึดเป็นหลักปฏิบัติมาตลอดคือแบบของพระพุทธเจ้า แต่ท่านเรียกของท่านเองว่า “แบบสี่ ส.” ดังอธิบายขยายความในเบื้องต้นแล้ว

๔. วิธีการขยายเนื้อความ^{๒๒}

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๔๔.

วิธีขยายความ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการพูด การขยายเนื้อความ จะต้องตรงกับแบบที่พูด แบบหรือลักษณะการพูดที่คนพูดกันโดยทั่วไปนั้น ถ้าหากสังเกตดี ๆ จะพบว่า มีแบบการพูดอยู่ ๒ ลักษณะ คือ การพรรณนาความ และการบรรยายความ โดยทั้งสองแบบนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้ใช้ โดยท่านมีวิธีการขยายเนื้อความของแบบการพูดทั้งสองแบบดังนี้ คือ

๑) การขยายความแบบพรรณนา พรรณนา หรือวิวัฒนา แปลว่า เล่าเรื่อง หมายถึงการพูดไปตามเนื้อเรื่อง เรื่องมีอย่างไรก็ว่าไปอย่างนั้น การพูดแบบนี้ง่ายมาก คนพูดไม่ถึงกับต้องใช้พิจารณา เพียงแต่จำเนื้อเรื่องได้ก็พูดได้ และจะพูดมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่าเรื่องสั้นหรือเรื่องยาว

การพูดแบบพรรณนา เหมาะสำหรับการให้โอวาท การประชุมชี้แจงแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และการเล่าเรื่องต่าง ๆ เพราะผู้พูดอาจรวมเรื่องต่าง ๆ มาพูดเสียในคราวเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ครูประชุมนักเรียนประจำสัปดาห์ ครูก็รวบรวมเรื่องที่จะพูดไว้ว่ามีเรื่องอะไรบ้าง เช่น การแต่งตัวมาโรงเรียน การเตรียมตัวสอบ การขาดเรียน การแข่งขันกีฬา การประหยัด ฯลฯ การพูดแบบนี้ จะดีหรือไม่ อยู่ที่การเรียงลำดับเรื่องที่จะพูด จะพูดอะไรก่อนหรือหลัง เรื่องใดควรพูดต่อเนื่อง เรื่องใดสำคัญกว่ากัน ก็จัดลำดับเสียให้ดี วิธีเรียงลำดับเรื่องนั้น เราอาจกำหนดด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ แล้วแต่ความเหมาะสม เช่น

- กำหนดด้วยเวลา พรรณนาไปตามลำดับเรื่องเกิดก่อนเกิดหลัง แบบเล่านิทาน
- กำหนดด้วยกิจการ พรรณนาไปตามงานที่เกี่ยวข้องกัน
- กำหนดด้วยบุคคล พรรณนาไปตามเรื่องของคนที่ เป็นพวกเดียวกันหรือต่างพวก
- ฯลฯ

แต่การพูดแบบนี้ ที่สำคัญจะต้องมีการเตรียมตัวเป็นอย่างดี ถ้าหากเตรียมตัวไม่ดีพอ การพูดอาจมีกระโดดไปกระโดดมา หรือพูดตก ๆ หล่น ๆ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าจะตามมาเก็บคำพูดของตัวเองเสมอ เวลาพูดมักจะใช้คำว่า...อ้อ...อีกอย่างหนึ่ง...อนึ่ง...ซ้า ๆ ซาก ๆ การเก็บตกตัวเองอย่างนี้ จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกงงสับสน เบื่อ และไม่สนใจได้

๒) การขยายความแบบบรรยาย คือการพูดโดยอ้อม หมายถึงการพูดซึ่งจะต้องมีการพาดพิง หรือแฉที่นั่นที่นี้ มาจากคำว่า ปริยาย ซึ่งแปลว่า โดยอ้อม ตรงกันข้ามกับ นิปปริยาย แปลว่า ไม่อ้อม คือโดยตรง การขยายความแบบบรรยาย เป็นแบบที่เป็นสากล โดยมากนักพูด นักเทศน์ที่มีชื่อเสียงก็เพราะการพูดแบบบรรยายนี้เอง พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านใช้การพูดแบบบรรยายโดยมาก และเป็นวิธีที่ท่านถนัด การขยายความแบบบรรยายนั้น จะต้องมีการขยายวงกว้างออกไปจากกระพุ่มเดิม

เพื่อเก็บรวบรวมเอาเรื่องที่จะเก็บ นำมาสนับสนุนหัวข้อที่บรรยายนั้นให้สมบูรณ์ เมื่อการพูดแบบ
นี้อนุญาตให้คนพูดขยายความได้ ความบกพร่องจึงมักจะเกิดแก่คนพูดได้หลายทาง เช่น

- เพราะไม่ได้ขยายความเต็มตามที่ควรขยายไป
- เพราะขยายความเหลือเกินขอบเขตที่ควรขยาย
- เพราะขยายไม่เป็นเอาเลย

การที่จะขยายความได้เหมาะสม เข้ากันได้ดี จะเกี่ยวเนื่องกับชื่อเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องก็
เป็นสิ่งที่สำคัญ เมื่อได้ชื่อเรื่องที่เหมาะสมแล้ว ก็ตั้งประเด็น ครั้นตั้งประเด็นแล้วจึงคิดขยายความ
ดังนั้น วิธีการขยายความ จึงมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

การตั้งชื่อเรื่อง วิธีการคิดตั้งชื่อเรื่อง คือจะต้องเป็นชื่อที่น่าสนใจ แต่สนใจแบบวิญญูชน
ไม่ใช่สนใจแบบทรชนหรือแบบตลาด นอกจากชื่อเรื่องที่น่าสนใจแล้ว จะต้องระลึกไว้เสมอว่าจะต้อง
เป็นชื่อที่เราสามารถจะพูดได้ และสามารถพูดได้สมชื่อเรื่องหรือไม่ เพราะเวลาพูดอาจมีข้อจำกัดหลาย
อย่าง เช่น เรื่องเวลา การเตรียมตัวไม่พร้อม ความรู้ไม่พอ บรรยากาศในที่พูดไม่อำนวย เป็นต้น ส่วน
ชื่อที่พื้นเอกป็น มุกกัณฑ์ชอบตั้ง จะเป็นชื่อประมาณไม่เกินสามพยางค์ ซึ่งเป็นชื่อที่เหมาะสมแก่การขยาย
ความ และคนฟังก็จำชื่อเรื่องได้ง่าย แต่ถ้าเป็นกรณีที่เขาตั้งชื่อให้ยาว เราก็จำต้องตามใจผู้เชิญ ส่วน
ตัวอย่างชื่อที่พื้นเอกป็น มุกกัณฑ์ ที่ท่านเห็นว่าเหมาะสม และได้ความชัดเปรียบเทียบกับชื่อที่ไม่ควรตั้ง
สามารถยกตัวอย่างได้ ดังนี้

ชื่อที่พื้นเอกป็น มุกกัณฑ์นิยมใช้	ชื่อที่เห็นว่าไม่เหมาะสม
๑. จิต	คาถากันตาย
๒. ดี	ยอดเสนห์
๓. กิน	หัวใจเมีย
๔. ลม	พรายชีวิต
๕. ทางชนะ	มนต์สวรรค์
๖. ทางไม่ตาย	เพชรตัดเพชร
๗. ความพอดี	เลือดกตัญญู

จากตัวอย่างชื่อทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่าชื่อที่พื้นเอกป็น มุกกัณฑ์ใช้ มักจะเป็นชื่อที่สั้น
เข้าใจและจำง่าย ชัดเจน เป็นคำสมัยใหม่ ท่านไม่นิยมตั้งชื่อที่ยาว และเป็นคำเก่า หรือกำกวมไม่

ชัดเจน ดังนั้นการตั้งชื่อเรื่องที่จะพูด ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่จะทำให้การขยายความคำพูดที่เราจะบรรยายได้ดียิ่งขึ้น

การแยกประเด็น คือการนำเรื่องมาพิจารณาเห็นว่าเรื่องนี้มีกี่ประเด็น การแยกประเด็นก็อย่าให้มากเกินไป เพราะจะทำให้ไม่สามารถพูดประเด็นได้จบทั้งหมด สำหรับการพูด ๑ ชั่วโมงแยกเป็น ๓-๔ ประเด็นก็เพียงพอ ดังตัวอย่างการแยกประเด็นสำหรับการพูด ๑ ชั่วโมง เรื่อง “ทำดีได้ดี” ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ดี คืออะไร

ประเด็นที่ ๒ การทำดีหมายความว่าอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ ทำดีได้ดีจริงหรือไม่

การขยายความ การคิดขยายความ คือการขยายออกจากประเด็นที่ตั้งไว้นั้นตามลำดับ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้ คือ

เรื่อง “ทำดีได้ดี”

ประเด็น ๑. ดีคืออะไร

๒. การทำดีหมายความว่าอย่างไร

๓. ทำดีได้ดีจริงหรือไม่จริง

ขยายความ

ประเด็นที่ ๑ ดีคืออะไร ?

๑. การตัดสินว่าอะไรดีหรือไม่ดี ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นใจของผู้ตัดสิน

- ความดีในทัศนะของคนชั่ว

- ความดีในทัศนะของคนดี

- ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะถืออะไรเป็นหลัก

๒. ทัศนะของพระพุทธศาสนาว่าอย่างไร ?

- พระพุทธเจ้าทรงวางหลักอริยปทัชชาดก ๓

- พวกอัคราธิปไตย ถือความเห็นของตัวเอง

- พวกโลกาธิปไตย ถือเสียงข้างมาก

- พวกธรรมาธิปไตย ถือเหตุผลเป็นใหญ่

- พระพุทธศาสนารับรองพวกธรรมาธิปไตย

ประเด็นที่ ๒ การทำดีหมายความว่าอย่างไร ?

ไม่ครบทั้งสามทาง

(๑) การทำดีของคนมี ๓ ทาง คือ ทางกาย วาจา ใจ แต่บางคนทำความดี

(๒) การทำดีอาจจัดเป็นสองระดับ

- ทำงานประจำวันของเราให้ดี
- ฝึกหัดทำความดีตามหลักธรรม

(๓) นอกจากนี้การทำความดียังต้องคำนึงถึง

- ทำให้ถูกดี
- ทำให้ถึงดี
- ทำให้พอดี
- ทำครบทั้งสามอย่างเรียกว่า “ทำดี”

ประเด็นที่ ๓ ทำดีได้ดีจริงหรือไม่ ? (ประเด็นนี้เป็นจุดเด่นของเรื่อง)

(๑) ใครเป็นคนยืนยันว่าทำดีได้ดี (อ้างที่มา) ที่มาที่ยกมาอย่างนั้น มีความหมายแท้จริงอย่างไร

(๒) คนทำดีไม่ได้ดีมีไหม เพราะเหตุใด ?

(๓) ความเข้าใจของคนที่ยังไม่เชื่อ

- เขาพูดกันว่าอย่างไรบ้าง
- อะไรทำให้เขาเห็นไปอย่างนั้น
- เห็นอย่างนั้นแล้วจะเป็นอย่างไร

(๔) ความเห็นนั้น ๆ ผิดตรงไหน ที่ถูกคืออย่างไร ?

การขยายเนื้อความของเรื่องที่จะพูดดังกล่าว จะต้องทำตามลำดับขั้นตอน และจะต้องให้รัดกุมที่สุด ถ้าวางแนวกว้างเกินไป จะไม่มีเวลาพออุดช่องโหว่ได้ทั่วถึง เราก็สามารถร่นแนวเข้ามาให้พอที่จะสามารถรักษาแนวได้ ไม่ใช่พูดตีวงครอบจักรวาล แล้วปล่อยช่องโหว่ไว้มากมาย อาจเป็นสาเหตุทำให้เสียเวลา หรือไม่สามารพูดได้ครอบคลุมเนื้อหา ซึ่งจะทำให้การพูดลดประสิทธิภาพลงได้

๕. วิธีเตรียมตัว

การพูดที่ดี หมายถึง การใช้ถ้อยคำ นำเสียงรวมทั้งการแสดงกิริยาอาการที่มีลักษณะถูกต้องตามจรรยา มารยาทและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของสังคม เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้

ความคิด ความรู้สึก และความต้องการที่เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ฟัง สัมฤทธิผลตรงตามจุดมุ่งหมายที่ผู้พูดต้องการ

การพูดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ผู้พูดจะต้องศึกษาแนวทาง เทคนิค ตลอดถึงการฝึกพูด เพื่อจะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติได้อย่างมั่นใจ และก่อนที่ผู้พูดจะพูดหรือบรรยายทุกครั้งนั้น ควรจะต้องมีการเตรียมตัว ดังต่อไปนี้

๑) การกำหนดเนื้อหาที่จะพูด ผู้พูดจะต้องเตรียมเนื้อหาที่จะพูดโดยการกำหนดขอบเขตหรือประเด็นสาระของเรื่องที่ตรงตามความต้องการของผู้ฟัง รวมทั้งตรงตามใจผู้พูดที่ต้องการถ่ายทอดให้แก่ผู้ฟัง

๒) การวิเคราะห์กลุ่มผู้ฟัง การที่ผู้พูดทราบรายละเอียดของกลุ่มผู้ฟัง จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเตรียมตัว ซึ่งควรพิจารณาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ฟัง เช่น จำนวนผู้ฟังทั้งสิ้น สัดส่วนระหว่างเพศชาย/หญิง กลุ่มอาชีพ ความรู้พื้นฐานหรือประสบการณ์ทั่วไป และประสบการณ์เกี่ยวกับหัวข้อที่จะพูด ระดับความสนใจ ความมุ่งหวังของผู้ฟัง ตลอดจนทัศนคติที่ผู้ฟังมีต่อผู้พูด เป็นต้น

๓) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพูด ในการพูดทุกระดับ จะมีจุดมุ่งหมายโดยทั่วไป ๔ ประการด้วยกัน คือ

- ๑) เพื่อค้นหาคำตอบ
- ๒) เพื่อบอกกล่าว
- ๓) เพื่อโน้มน้าวใจ
- ๔) เพื่อจรรโลงใจ

ดังนั้น ผู้พูดจะต้องวิเคราะห์เนื้อหา และกำหนดวัตถุประสงค์ของการพูดในแต่ละครั้ง ให้ชัดเจนว่าเป็นการพูดเพื่ออะไร เช่น พูดเพื่อเป็นการบอกกล่าวหรือสร้างความเข้าใจ หรือเพื่อปลุกเร้าให้เกิดความกระตือรือร้น เป็นต้น

๔) การเตรียมสื่อ หรือโสตทัศนูปกรณ์ใช้ประกอบการพูด การใช้สื่อ หรือโสตทัศนูปกรณ์ชนิดต่าง ๆ ประกอบการพูด เช่น การใช้เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ สไลด์ หรือ Powerpoint ประกอบการพูดหรือการบรรยาย จะช่วยกระตุ้นหรือเร้าความสนใจแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดีวิธีหนึ่ง ดังนั้น ผู้พูดจึงควรเตรียมสื่อหรือโสตทัศนูปกรณ์ที่เหมาะสม ประกอบการพูดหรือการบรรยาย จะทำให้การพูดบรรลุผลดียิ่งขึ้น

๕) ระยะเวลา ในการพูดหรือบรรยายในแต่ละครั้ง จะต้องมีการกำหนดเสมอ ดังนั้น ผู้พูดควรจัดเตรียมเนื้อหาสาระ ตลอดจนวิธีการถ่ายทอดให้พอเหมาะกับเวลาที่กำหนด และนักพูดที่ดี นั้น จะต้องเคร่งครัดเรื่องของการตรงต่อเวลา ควรจะต้องสรุปจบให้พอดีกับเวลาที่กำหนดเสมอ

๖) สถานที่ สถานที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง ที่จะส่งผลให้การพูดประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวได้ เพราะถ้าหากสถานที่ไม่เหมาะสมด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น ขนาดของห้อง อาจจะคับแคบ หรือกว้างเกินไป แสงสว่างน้อยหรือมากเกินไป มีเสากลางห้อง เป็นห้องกระจกมีเสียงสะท้อน ห้องไม่มีฝ้าเหมือนศาลาวัด อยู่ชั้นสูงและไม่มีลิฟท์ เป็นต้น อาจส่งผลต่อระบบเสียง หรือการใช้สื่อ ดังนั้นผู้พูดจำเป็นจะต้องจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง หรือศึกษาลาดเลาของอุปกรณ์ที่จะพบเสีย

ก่อน เพื่อเตรียมแก้ไขเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้^{๖๓}

การเตรียมตัวทั้ง ๖ ประการดังกล่าวนี้ เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่สำคัญและมีความจำเป็น เป็นอย่างยิ่งที่ผู้พูดจะต้องคำนึงถึงและเตรียมการ เพราะจะเป็นปัจจัยส่งผลถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพูดได้ทั้งสิ้น

การพูดในที่ชุมชนทุกครั้ง พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านจะต้องเตรียมตัวเป็นอย่างดี เพราะการพูดโดยมิได้เตรียมตัวล่วงหน้า นั้น ท่านถือว่าเป็นการดูถูกคนฟัง และเป็นมลทินทางใจที่น่ารังเกียจมาก ส่วนวิธีการเตรียมตัวของท่านนั้น มี ๒ ระยะ ดังนี้ คือ

ระยะแรก เตรียมเรื่องที่จะพูด ซึ่งมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

- (๑) ความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องที่จะพูด
- (๒) จะควรมีอุปกรณ์ด้วยหรือไม่ ถ้ามีจะใช้อะไร
- (๓) พื้นฐานของชุมชนที่จะฟัง

หลักเกณฑ์ทั้งสามประการ พันเอกปิ่น มุกกันต์ บอกว่า การเตรียมตัวในระยะแรก ๆ เมื่อไปไหนมาไหน เห็นอะไรที่จะสามารถใช้เป็นประโยชน์ต่อการพูดในเรื่องที่เราจะพูด ก็ให้หมายตาไว้ หรือแสวงหามาไว้ เช่น เห็นภาพในหนังสือพิมพ์ หรือเห็นวัตถุที่จะนำไปแสดงประกอบคำพูด

^{๖๓} ดร. สุวิทย์ มูลคำ, *ครบเครื่องเรื่องวิทยากร (เล่ม ๓)*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัทดวงกมลจำกัด, ๒๕๔๕),

ได้ ก็รวบรวมเก็บไว้ เมื่อถึงคราวใช้ก็สามารถนำมาใช้ได้ทันที ส่วนในเรื่องพื้นฐานของชุมชนที่จะฟังก็เหมือนกัน คือต้องหาทางศึกษาไว้พอสมควร เหมือนกับว่า เราจะพูดกับใครเราก็ต้องรู้ไว้ล่วงหน้าว่าคนผู้นั้นอยู่ในฐานะดีร้ายทุกข์สุขอย่างไร เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่

ระยะหลัง เตรียมคำที่จะพูด คือการเรียงลำดับเรื่องที่จะพูดไว้ให้พอเหมาะพอดี การเตรียมตัวขั้นนี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์จะใช้เวลาเตรียมก่อนพูดประมาณ ๖ ชั่วโมง ถึง ๑ วัน เช่นจะไปพูดพรุ่งนี้ ก็จะเตรียมตัวเสียในคืนนี้ การเตรียมตัวนั้น ถ้านานเกินไปก็ไม่ดี คือถ้าเตรียมไว้นาน ๆ พอถึงที่จะพูดจริง ความนึกคิดมักจะไม่ไปตามที่คิดไว้ เตรียมกระชั้นชิดนักก็จะไม่ทันการ เป็นเรื่องถูกละหุบก เอาดีไม่ได้

วิธีปฏิบัติ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ได้แนะนำวิธีปฏิบัติไว้ว่า “เราหากระดาษมาไว้แผ่นหนึ่งพร้อมดินสอปากกา ควรเป็นกระดาษที่มีบรรทัดจะดีกว่า เอาดินสอปากกาวางไว้ข้างหน้า แล้วนั่งเอกเขนกอย่างสบาย เริ่มนึกลำดับว่า เราจะเริ่มพูดจากจุดไหนก่อน จุดนั้นจะพูดถึงเรื่องอะไร เน้นตรงไหน แล้วก็บรรจुरुสชาติไว้จุดไหนอย่างไร ตามปกติข้าพเจ้าถือหลักว่า พอเริ่มพูดก็ต้องให้คนฟังยิ้ม และเกิดความสบายใจก่อนเสมอ บางทีก็ถึงกับหัวเราะ เพื่อปลุกประสาทและทำให้ผู้ฟังเป็นกันเองก่อน เมื่อเรียงลำดับเรื่องเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ตรวจสอบดูว่ามันได้ครบ สี่ ส. ตามที่กล่าวแล้วหรือไม่ อ่อนเปรี้ยวอ่อนหวานหรือเปล่า ถ้าเห็นว่ารสจะไม่ถึงขนาดเราก็เติมเข้าไป เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว เราก็ขีดถือกระดาษแผ่นที่เขียนย่อไว้เป็นแนวทางที่จะพูด” ซึ่งวิธีการเตรียมตัวของท่านนี้ มีตัวอย่าง ภาพที่ถ่ายจากเอกสารจริง ดังนี้

(ใส่ภาพ...วิธีพูด น. ๖๐) ใช้กล้องถ่ายภาพมาลงนะ

จากวิธีการเตรียมตัวของพันเอกปิ่น มุทุกันต์นั้น ทำให้ท่านประสบความสำเร็จทางด้านการพูด โดยท่านยึดหลักการเตรียมตัวก่อนที่จะพูดจะบรรยายทุกครั้ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าสอดคล้องเข้ากันกับทฤษฎีการเตรียมตัวเบื้องต้นนั้นได้เป็นอย่างดี เช่น การเตรียมเนื้อหาในเรื่องที่จะพูด การใช้สื่ออุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการพูด และการวิเคราะห์พื้นฐานของผู้ฟัง เป็นต้น เพราะความสำเร็จของผู้พูดจะประสบความสำเร็จหรือไม่ การเตรียมตัวก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีความสำคัญต่อการพูดเป็นอย่างยิ่ง

๓.๒ ศึกษารูปแบบการสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชนของพันเอกปิ่น มุทุกันต์

การสื่อสารมวลชน (Mass communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นราว ๒๐๐-๓๐๐ ปี มาแล้ว^{๖๔} เป็นกระบวนการสื่อสารที่มุ่งไปถึงมวลชน (Mass) จำนวนมาก ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน ให้ได้รับสารในเวลาพร้อม ๆ กัน หรือเวลาใกล้เคียงกัน โดยถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ลักษณะผู้รับสารในการสื่อสารมวลชนนั้นมีใช้มีจำนวนมากเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้รับที่มีความแตกต่างกันทั้ง เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ฐานะ และไม่มีความรู้จักมักคุ้นกัน ไม่มีระเบียบผูกพันกัน แต่มีความสนใจร่วมกัน^{๖๕} นอกจากการสื่อสารมวลชน ซึ่งเป็นกระบวนการแล้วยังมีคำว่า สื่อมวลชน (Mass Media) ซึ่งหมายถึง เครื่องมือของการสื่อสารมวลชน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทหลัก ๆ คือ

๑) **วิทยุกระจายเสียง** เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีบทบาทและอิทธิพลสำคัญในการส่งสารไปยังผู้รับสารในรูปของคำพูด เสียงเพลง ดนตรี ข่าว และรายการสาระประโยชน์และบันเทิงต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนได้อย่างกว้างขวาง อันทำให้มวลชนที่อยู่ห่างไกลตามที่แตกต่างกัน สามารถรับฟังข่าวสาร

^{๖๔} พัชรี เที่ยจรรยา เมตตา กฤตวิทย์และ อภิรณันท์ อนวัชศิริวงศ์, **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๕๐.

^{๖๕} ผศ. วาสนา จันทร์สว่างและ ผศ. ทศนีย์ อินทรสุขศรี, **การสื่อสารเพื่อชีวิต**, (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๗.

ต่าง ๆ ได้ ในระยะเวลาที่รวดเร็ว วิทยุสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางทั้งในท้องถิ่นที่
ทุรกันดารห่างไกลความเจริญ หรือขาดการคมนาคม ที่สื่ออื่นไม่สามารถเข้าถึงได้ แต่วิทยุสามารถ
เข้าถึงได้ วิทยุจึงมีบทบาทสำคัญมากต่อประชาชน^{๖๖}

จุดเด่นของสื่อวิทยุ คือสามารถเลือกกลุ่มเป้าหมาย ที่เฉพาะเจาะจงตามลักษณะรายการ
ประชาสัมพันธ์ได้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด การออกอากาศซ้ำก็สามารถทำได้ง่าย อีกทั้งยังเข้าถึง
กลุ่มเป้าหมายได้ แม้ในขณะที่ปฏิบัติงานหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ และราคาก็ไม่สูงมากนัก

๒) **โทรทัศน์** หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดเสียงและภาพ ได้พร้อมกันจากที่หนึ่งไปยัง
อีกที่หนึ่ง โดยวิธีการเปลี่ยนคลื่นเสียงและภาพให้เป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าออกสู่อากาศ เรียกเครื่องที่มี
หน้าที่ดังกล่าวว่า เครื่องส่งโทรทัศน์ และเรียกเครื่องที่มีหน้าที่เปลี่ยนคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่ได้รับจาก
เครื่องส่งโทรทัศน์ให้กลับเป็นคลื่นเสียงและภาพตามเดิมว่า เครื่องรับโทรทัศน์^{๖๗}

สื่อโทรทัศน์มีคุณลักษณะที่ดี และได้เปรียบสื่อประเภทอื่น ๆ อีกหลายประเภทตรงที่
โทรทัศน์สามารถนำเอาทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว และเสียงมาสู่ประชาชนเป็นจำนวนแสน
จำนวนล้าน คุณลักษณะเด่นนี้ ทำให้โทรทัศน์มีสภาพที่คล้ายเป็นการรวมเอาสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ
ทั้ง ๓ ประเภทมารวมไว้ในสื่อประเภทเดียวกัน คือ ทั้งภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียง และหนังสือพิมพ์
สามารถให้ทั้งข่าวสาร ความรู้ และสาระบันเทิงด้วยภาพ แสง เสียง และสีที่สดใสสวยงามถึงภายใน
บ้าน^{๖๘}

๓) **สื่อภาพยนตร์** หมายถึงภาพนิ่งที่บันทึกบนเซลลูลอยด์ เมื่อฉายด้วยเครื่องฉาย
ภาพยนตร์ไปที่สีขาว ภาพที่ปรากฏบนจอจะเคลื่อนไหวมอดดูเหมือนธรรมชาติ^{๖๙}

คำว่า “ภาพยนตร์” เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งเดิมเรียกว่า “หนัง”
เนื่องจากลักษณะเป็นการฉายบนจอคล้ายกับ “หนังตะลุง” และ “หนังใหญ่” อันเป็นมหรสพอย่างหนึ่ง
ของไทย “นางสาวสุวรรณ” เป็นภาพยนตร์เรื่องแรก ที่ถ่ายทำในประเทศไทยโดยชาวต่างประเทศ^{๗๐}

^{๖๖} ปรมะ สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๓.

^{๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๑๕.

^{๖๘} วิรัช ลิขิตตกุล, **การประชาสัมพันธ์**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๙๓.

^{๖๙} ปรมะ สตะเวทิน, **การสื่อสารมวลชน กระบวนการและทฤษฎี**, หน้า ๔๑.

^{๗๐} พชร บัวเพ็ชร, **คู่มือเตรียมเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทนิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ที่ สยามสปอร์ต
ซินดิเคท, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๔.

ตั้งแต่นั้นมาสื่อภาพยนตร์ ก็เป็นสื่อที่แพร่หลายมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับของคน โดยทั่วไป วิรัช ลภีรัตนกุล^{๑๑} กล่าวถึงความสำคัญของภาพยนตร์ว่า “ภาพยนตร์ เป็นสื่อมวลชน ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือสื่อในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง อีกประการหนึ่ง เพราะการสื่อสารทางประสาทสัมผัสทางตา (Visual communication) เป็นวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดสำหรับการสื่อสารความคิดเห็นต่าง ๆ เพราะการมองเห็นจะทำให้มนุษย์เกิดความประทับใจและจดจำไปนาน”

ข้อดีของสื่อภาพยนตร์ก็คือ สามารถเจาะกลุ่มเป้าหมายได้เฉพาะ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น ทั้งยังเลือกสถานที่ได้ ผู้ชมก็หลีกเลี่ยงข้อความได้น้อย และที่สำคัญราคาค่าชมก็ไม่แพงมากนัก

๔) **หนังสือพิมพ์** เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์เราจะสามารถทราบข่าวสาร เหตุการณ์ และสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าใกล้ตัวและไกลตัวได้จากหนังสือพิมพ์

คำว่า “หนังสือพิมพ์” ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ระบุว่า หนังสือพิมพ์ หมายความว่า สิ่งพิมพ์ซึ่งมีจำหน่ายเช่นเดียวกัน และออกหรือเจตนาจะออกตามลำดับเรื่องไป มีกำหนดระยะเวลาหรือไม่ก็ตาม มีข้อความต่อเนื่องกันหรือไม่ก็ตาม^{๑๒}

หนังสือพิมพ์ มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้ คือ

๔.๑) มีการตีพิมพ์เป็นประจำ (Published periodically) ไม่น้อยกว่าสัปดาห์ ละ ๑ ครั้ง

๔.๒) มีการผลิตได้หลายฉบับโดยใช้เครื่องจักร (Mechanical reproduction)

๔.๓) ใครมีเงินก็สามารถซื้อหาได้ (Access to publication) หมายความว่า มีการจำหน่ายทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจงจำหน่ายแก่คนบางคน (just a chosen few)

๔.๔) มีเนื้อหาหลากหลาย (Vary in content) และรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ใน ความสนใจของประชาชนโดยทั่วไป

๔.๕) หนังสือพิมพ์ จะต้องออกทันตามกำหนดเวลาโดยการทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง (Timely with some continuity of organization)^{๑๓}

^{๑๑} วิรัช ลภีรัตนกุล, การประชาสัมพันธ์, หน้า ๓๐๐.

^{๑๒} พชร บัวเพ็ชร, คู่มือเตรียมเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทนิเทศศาสตร์, หน้า ๑๒๐.

^{๑๓} ประมวศ อดิเวทิน, การสื่อสารมวลชน กระบวนการและทฤษฎี, หน้า ๗๒.

รูปแบบการสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชนของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ คือการใช้สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อบันทึกต่าง ๆ และสื่อสิ่งพิมพ์ จากการศึกษาพบว่า ท่านมีรูปแบบการใช้สื่อมวลชนต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ดังนี้

๑. การใช้สื่อวิทยุ ได้แก่การพูดผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง ที่มีผู้รับเป็นจำนวนมาก ๆ สื่อวิทยุนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้ใช้ โดยท่านมีรายการจัดประจำหลายสถานี และก็มีบางสถานีที่ถูกเชิญไปพูดเป็นบางโอกาสก็มี ดังมีรายการที่จัดประจำ ดังนี้

- รายการ “มุมสว่าง” คือรายการที่ท่านจัดทางสถานีวิทยุ ท.ท.ท. เป็นรายการที่ท่านปรารถนาที่จะนำเอาปัญหาคลุมเครือ ซึ่งตกค้างอยู่ในใจของประชาชนออกมากลี้คลายในรายการ หรือเป็นการเสนอแนะข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตประจำวันของผู้ฟัง การพูดในรายการมุมสว่างเป็นการพูดออกอากาศด้วยปากเปล่าเสียมาก เว้นแต่เรื่องที่สำคัญและสับสนท่านถึงจะเรียบเรียงก่อน^{๑๔}

- รายการ “ตามใจท่าน” เป็นอีกรายการหนึ่งที่ท่านเป็นผู้ดำเนินรายการ รูปแบบรายการจะเป็นการสนทนากับผู้ฟังด้วยสำนวนง่าย ๆ สั้น ๆ ใช้เวลาเพียง ๘-๑๐ นาที การพูดในรายการนี้เป็นการพูดปากเปล่า โดยท่านหยิบยกเอาส่วนใดส่วนหนึ่งจากบทความสารคดีของท่านขึ้นมาปรารภ^{๑๕}

- รายการ “ธรรมนิเทศ” เป็นรายการซึ่งท่านบรรยายอบรมทหาร และประชาชนทั่วไป ณ สถานีวิทยุกรมการทหารสื่อสาร ทุกวันพุธเวลา ๑๘.๓๐-๑๙.๐๐ น. รายการนี้ท่านชักชวนประชาชนให้ร่วมฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษกับทางราชการ ซึ่งจัดเป็นพิธีใหญ่โตมาก โดยชักชวนให้ร่วมศึกษาธรรมะกับท่านทางสถานีวิทยุแห่งนี้ ด้วยจุดประสงค์ที่ท่านได้ตั้งปณิธานไว้ ๒ ประการ คือ

๑) เพื่อสนองคุณพระศาสนา

๒) เพื่อสนองน้ำใจอันงามของผู้ที่ติดตามรายการนี้^{๑๖}

ส่วนการรับเชิญไปพูดตามสถานีต่าง ๆ มีทั้งประจำและเป็นบางโอกาส ดังนี้ คือ

- ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านบรรยายอบรมทหารทางวิทยุสื่อสาร ประจำวันพุธของเดือน เวลา ๑๘.๓๐ น. มีเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องหลักศาสนา, ฉลองศาสนา, ความทุกข์ของนักบุญ, ข้อสอบดี, คุยกับศิษย์, ผู้พิทักษ์สันติ^{๑๗} เป็นต้น

^{๑๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว่าง, หน้า คำนำ.

^{๑๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ตามใจท่าน, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๑), หน้า คำนำ.

^{๑๖} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

- ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านบรรยายอบรมทหารทางวิทยุกระจายเสียงเรื่อง “ขอโทษ”^{๗๕}
 - ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ท่านบรรยายเรื่อง “เด็กของท่านปลอดภัยแล้วรี ?” ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๖ เวลา ๐๗.๓๕ น.^{๗๖} และบรรยายเรื่อง อาณาจักรกอไฟ, ทูกขโตทุกขฐานัง, โขกชะตาของมนุษย์, การปรับปรุงกรมการศาสนา, การปกครองคณะสงฆ์ในยุคพัฒนาประเทศ, พระสงฆ์กับการพัฒนาประเทศ^{๗๗} เป็นต้น
 - ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ท่านบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยมีเรื่องต่าง ๆ เช่น ทำอย่างไรคนจึงจะเชื่อกรรม, สามัคคีรส, นิกายสงฆ์กับประชาชน, ข้อคิดวันปีใหม่, อนัตตาของผม^{๗๘} เป็นต้น
 - ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านบรรยายที่วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย โดยมีธนาคารอมสินเป็นผู้สนับสนุน เดือนละครั้งถึงสองครั้ง ท่านบรรยายหลายเรื่อง เช่น เรื่อง คนทอดแหหาปลา, คุณครู, ออมทรัพย์ไว้กิน-ออมสินไว้ใช้, เอกราชชาติไทย, ความหลับ, แรงริษยา, โรคถัมภะ, เมื่อตกตาจน, การบูชาคนที่ควรบูชา^{๗๙} เป็นต้น ส่วนเนื้อหาที่บรรยายก็มีความแตกต่างกันตามเนื้อเรื่องที่พูด
- การใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง มีทั้งการพูดประจำและการถูกเชิญไปเป็นบางโอกาส การพูดทางวิทยุกระจายเสียงของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ที่พูดประจำเป็นการพูดในรายการ “มูมสว่าง” กับรายการ “ตามใจท่าน” และการพูดประจำที่สถานีวิทยุการสื่อสารของทหาร ส่วนการพูดเป็นบางโอกาสนั้น เป็นการได้รับเชิญไปพูดตามสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยโดยส่วนมาก

๒. การใช้สื่อโทรทัศน์ ได้แก่การพูดผ่านสื่อโทรทัศน์ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นผู้หนึ่งที่สังคมยอมรับในฐานะผู้มีความรู้จริงทางด้านศาสนา ทำให้ท่านถูกเชิญให้จัดรายการทางโทรทัศน์หลายสถานี เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ดังมีรายการ ดังนี้

- รายการ “ทางสงบ” เป็นรายการโทรทัศน์ ช่อง ๔ โดยคุณจ่านง รั้งสิกุล หัวหน้าฝ่ายจัดรายการ มาขอให้ท่านจัด โดยกำหนดให้ท่านพูดคนเดียว โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสงบใจ ใช้เวลา

^{๗๕} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ยุคทองยุคธรรม, หน้า ๑๕, ๓๕, ๕๕, ๒๘๑, ๓๗๑.

^{๗๖} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ทางสงบ, หน้า ๓๗๙.

^{๗๗} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ทางไม่ตาย, หน้า ๓๕๙.

^{๗๘} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, บทความพิเศษ ชุดอาณาจักรกอไฟ, หน้า ๑, ๑๕, ๕๗, ๖๙, ๙๕, ๑๐๙.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑, ๔๓, ๘๐, ๑๗๕, ๒๕๓.

^{๘๐} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, บทความชุดคนทอดแหหาปลา, หน้า ๗-๖๐.

หนึ่งชั่วโมงขึ้นไป ก็จะจบเมื่อไรก็ได้ เพราะเป็นรายการสุดท้าย และให้ทำทุกสัปดาห์ ตอนแรก ท่านปฏิเสธเพราะไม่มั่นใจนัก แต่เมื่อท่านตัดสินใจด้วยความมั่นใจ ปรากฏว่ารายการ ทางสงบ ได้รับความสนใจจากผู้ชมอย่างกว้างขวาง และเป็นรายการที่ท่านภาคภูมิใจและภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะคำพูดของท่านได้ช่วยยกความทุกข์ออกจากจิตใจของผู้ชมรายการได้สำเร็จ^{๕๓}

- รายการ “นาทีทอง” เป็นรายการทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก เป็นรายการที่ ผู้อำนวยการสถานีขอความร่วมมือจากท่านให้เป็นผู้จัด ตั้งแต่เปิดสถานีใหม่ ๆ ออกอากาศครั้งแรก เมื่อ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ รูปแบบรายการ จะเป็นการเชิญบุคคลต่าง ๆ เข้ามาสนทนาใน รายการ โดยมากจะเป็นการเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องในแวดวงศาสนาทุกศาสนา เป็นรายการที่ท่านค่อนข้าง หนักใจ เพราะเป็นรายการธรรมดา ไปแทรกอยู่ในเวลาที่ใคร ๆ ต้องการความบันเทิง ซึ่งเสี่ยงต่อการถูก วิทยักษ์วิจารณ์เป็นอย่างยิ่ง แต่ด้วยธรรมานุภาพ ทำให้ท่านได้รับความร่วมมือจากบุคคลต่าง ๆ มากมาย แม้แต่คนต่างชาติ ต่างศาสนา^{๕๔}

- รายการ “แก้วกั้นห้อง” เป็นอีกรายการหนึ่งที่ท่านจัดทำทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๗ ออก ประจำวันศุกร์ เป็นรายการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนาทุกศาสนา เป็นรายการที่เชิญวิทยากรมานั่ง สนทนากัน แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ดังเช่น รายการ “แก้วกั้นห้อง” ได้เชิญท่านจุฬาราชมนตรี ผู้ เป็นประมุขของชนมุสลิมในประเทศไทย มาอธิบายบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม โดยย้ำว่า ไม่ว่าศาสนาใดก็ตามต่างก็มุ่งไปสู่จุดเดียวกันคือ ความบริสุทธิ์สะอาดแห่งจิตใจด้วยกันทั้งนั้น ผิดกัน แต่ระเบียบแบบแผน และวิธีปฏิบัติเท่านั้น...”^{๕๕}

๓. การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และหนังสือ จากการศึกษา พบว่า ท่านได้ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ดังนี้

^{๕๓} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, ทางสงบ, หน้า (๕).

^{๕๔} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, นาทีทอง, หน้า (๕).

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๘.

๑) หนังสือพิมพ์ ท่านได้เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เช่น ได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยเรื่อง “ยุคไตรรัตน์วัฒนา” ลงในคอลัมน์ “ประชาธิปไตยธรรมดาอยู่ที่ไหน ไทยอยู่ที่นั่น”^{๕๖} เป็นต้น

๒) นิตยสาร ท่านได้เขียนบทความลงในนิตยสารต่าง ๆ เช่น ได้เขียนบทความพิเศษเรื่อง ไทย-ดินแดนพระพุทธศาสนา ให้กับนิตยสารฝรั่งเศสชื่อ **La Revue Francaise** พิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลก^{๕๗}

๓) วารสาร ท่านเป็นผู้เริ่มก่อตั้งวารสารหนึ่ง โดยให้ชื่อว่า “วารสารดวงประทีป” ซึ่งเป็นชื่อของวารสารที่พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ เคยใช้มาแล้วในยุคหนึ่ง ซึ่งเคยโด่งดังมาก่อนแล้ว เหตุผลที่ท่านนำชื่อวารสารนี้มาใช้อีก เพื่อเป็นการเชิดชูผลงานของอาจารย์หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างในการสร้างตัวสร้างชาติ แก่บุคคลอื่น ๆ ตลอดไป ดังนั้นวารสารดวงประทีป ในยุคของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นผู้อำนวยการ ก็ได้อุบัติขึ้นอีกครั้งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- เพื่อทำความเข้าใจระหว่างกรมการศาสนา กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกับประชาชนระหว่างบุคคลผู้ถือลัทธิศาสนาต่างกัน

- เพื่อประมวลและแพร่ข่าวสารการศาสนาทั้งในและนอกประเทศ
- เพื่อส่งเสริมศีลธรรม วัฒนธรรมสำหรับประชาชน
- เพื่อสนับสนุนทางวิชาการแก่ผู้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ซึ่งเกี่ยวกับทางศาสนา
- เพื่อเสริมสร้างทัศนคติอันดีแก่เจ้าหน้าที่ของกรมการศาสนา

วารสารดวงประทีปเป็นวารสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ฉบับปฐมฤกษ์ได้ออกเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๐๖ โดยมีพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นผู้อำนวยการ ส่วนบรรณาธิการวารสารดวงประทีปมีลำดับ ดังนี้^{๕๘}

- นายนาถ ใจอารีย์ ตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๑ ถึง ฉบับที่ ๘ ปีที่ ๑
- พ.ท.ประสาร ทองภักดีตั้งแต่ฉบับที่ ๙ ปีที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๑๒ ปีที่ ๖
- นายตำรวจ สารัตต์ ตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๗ ถึง ฉบับที่ ๘ ปีที่ ๕

^{๕๖} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, **ประชาธิปไตยอยู่ที่ไหน ไทยอยู่ที่นั่น**, หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย, (ฉบับประจำวันจันทร์ที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๐๖), หน้า ๓, ๑๒.

^{๕๗} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, **ตามใจท่าน**, หน้า ๓๖๗.

^{๕๘} ธรรมรักษา, **ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์**, หน้า ๔๘.

วารสารดวงประทีป ได้ดำเนินกิจการภายใต้ความอำนวยการอย่างใกล้ชิดของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นที่นิยมชมชอบของนักธรรมะ นักการศึกษาทุกศาสนา และประชาชนทั่วไป สมาชิกได้เพิ่มขึ้นทุกปีอย่างน่าภาคภูมิใจ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ก็ได้เขียนบทความธรรมะหลากหลายรศป้อนให้สมาชิกได้อ่านอย่างไม่รู้เบื่อ จนปีสุดท้าย ปีที่ ๕ (๒๕๑๕) มีสมาชิกถึงสองพันกว่าราย ถือได้ว่าวารสารดวงประทีปได้มาถึงจุดที่สำเร็จสูงสุดแล้ว

แต่ทุกสิ่งทุกอย่าง มีเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดาตามกฎของธรรมชาติ วารสารดวงประทีปก็เช่นกัน เมื่อพันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้ล้มป่วยลง อย่างหนัก และมีทีท่าว่าจะลาออกจากกรมการศาสนา วารสารดวงประทีปของท่าน ก็อ่อนเปลี้ยตามไปด้วย และในที่สุดเมื่อท่านถึงแก่อนิจกรรม วารสารดวงประทีปก็ได้ดับลงพร้อมกับผู้อำนวยการ และได้ออกอีกฉบับหนึ่ง เป็นฉบับสุดท้ายคือฉบับประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ นับเป็นปีที่ ๕ ฉบับที่ ๘ เป็นฉบับที่ไม่มีผู้อำนวยการ ดังนั้น สรุปได้ว่า วารสารดวงประทีปที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้ก่อตั้งขึ้นมา ได้ก่อประโยชน์สุขแก่มหาชน โดยเผยแพร่ข้อคิดหลักธรรม ความรู้สาระ เกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น เป็นเวลาถึง ๘ ปี ๘ เดือน จึงได้ยุติบทบาทลง

๓) หนังสือ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์อีกประเภทหนึ่งที่ท่านมีผลงานที่เด่นชัด เนื่องจากมีผลงานด้านการเขียนออกมาหลายเล่ม เป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยมาก สื่อหนังสือทำให้ท่านสามารถเผยแพร่ธรรมะไปสู่ประชาชนได้อีกทางหนึ่ง นอกจากการพูด การบรรยาย ในช่วงชีวิตของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านมีผลงานด้านการเขียนมากมาย ดังมีรายการหนังสือของท่านเรียงตามลำดับการประพันธ์ ที่พิมพ์เป็นเล่มปกแข็งถาวร ดังนี้^{๔๕}

ลำดับที่	งานประพันธ์เรื่อง	ธรรมะที่ใช้บรรยาย
๑	พุทธวิธีครองใจคน	สังกหัตถุ ๔, จริต ๖
๒	กลวิธีแก้ทุกข์	โลกธรรม ๘
๓	วันดี-คืนดี	เป็นบทความข้อคิดความเห็นต่าง ๆ
๔	เรือนชั้นใน-เรือนชั้นนอก	ฉราวาสธรรม ๔
๕	บันทึกธรรม	หลักพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ

^{๔๕} เรียงเดียวกัน, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

๖	คำบรรยายพุทธศาสตร์ เล่ม ๑	หลักธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา
๗	คำบรรยายพุทธศาสตร์ เล่ม ๒	หลักธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา
๘	คำบรรยายพุทธศาสตร์ เล่ม ๓	หลักธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา
๙	คลายสงสัย เล่ม ๑	ตอบปัญหาธรรมะทั่วไป
๑๐	แก้ปัญหาชาวบ้าน	แก้ปัญหาชีวิตด้วยธรรมะ
๑๑	ยุคทอง-ยุคธรรม	หลักศาสนา และบทความทั่วไป
๑๒	สนิมในใจ	อุปกิเลส ๑๖
๑๓	โตวันโตคืน	บทความ และปาฐกถา
๑๔	คลายสงสัย เล่ม ๒	ตอบปัญหาธรรมะทั่วไป
๑๕	มงคลชีวิต เล่ม ๑	มงคล ๓๘ ประการ
๑๖	มงคลชีวิต เล่ม ๒	มงคล ๓๘ ประการ
๑๗	มงคลชีวิต เล่ม ๓	มงคล ๓๘ ประการ
๑๘	ตอบบาทหลวง	แก้ข้อกล่าวหาพระพุทธศาสนา และบทความ
๑๙	บทเรียนจากอินเดีย	ข้อคิดความเห็น
๒๐	นาทีทอง	บทสนทนารายการโทรทัศน์กับบุคคลต่าง ๆ
๒๑	ข้างสาร-งูเห่า-เข้าเก่า-เมียรัก	จินตนิยายอิงตำนานศาสนา
๒๒	ว่างยังหาอันดับไม่พบ	
๒๓	มุมสว่าง	บทความธรรมะเสนอทาง ททท.
๒๔	ประมวลศัพท์ศาสนา	ความหมายของศัพท์ศาสนา
๒๕	บทบาทบรมครู	บทวิจารณ์บทบาทของพระพุทธเจ้า
๒๖	ทางสงบ	ข้อคิดเห็นทางธรรมะทางโทรทัศน์ช่อง ๔
๒๗	ทางไม่ตาย	วิบัติ ๔ และบทความทั่วไป
๒๘	อาณาจักรกอไผ่	เป็นบทความจากการพูดของท่าน
๒๙	คำพระ	พุทธภาษิต ประกอบนิทานตัวอย่าง
๓๐	ธรรมราชา	มาร ๕, มหาปทุมชาดก, ทศพิชราชธรรม
๓๑	ไปอาหรับกับพันเอกปิ่น มุทุกันต์	พูดถึงดินแดนต่างศาสนา
๓๒	ตามใจท่าน	อริยสัจ ๔, พร ๗ ประการ, และบทความ

		ธรรมะ
๓๓	วิธีพูดของข้าพเจ้า	แนะนำหลักการพูด การเขียน และตัวอย่าง
๓๔	แนวสอนธรรมะ	บรรยายหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี
๓๕	ความรักของพี่น้องมุสลิม มุทักันต์	ข้อคิดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องความรัก

ผลงานจากงานวรรณกรรมของท่าน รวมได้ทั้งหมด ๓๕ เล่ม ปกแข็ง เป็นเล่มที่พิมพ์อย่างดี ส่วนงานเขียนย่อยของท่านที่เป็นฉบับเล็ก เช่น เป็นบทความบางเรื่อง ก็มีบ้าง ที่กระจายกระจาย แต่เนื้อหาโดยมากมีอยู่ในหนังสือเล่มใหญ่ปกแข็งแล้วทั้งสิ้น งานประพันธ์ของพี่น้องมุสลิม มุทักันต์ เป็นผลงานที่เน้นการเผยแพร่หลักธรรมะไปสู่ประชาชนเป็นส่วนใหญ่

๓.๓ ศึกษาวิธีการเผยแพร่ของพี่น้องมุสลิม มุทักันต์

วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพี่น้องมุสลิม มุทักันต์ นั้น มีหลากหลายวิธีการ จากการศึกษาพบว่าท่านมีวิธีการต่าง ๆ ในการนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

๑. วิธีการนำเสนอโดยตรง
๒. วิธีการนำเสนอโดยการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ
๓. วิธีการนำเสนอโดยการใช้อุปมา
๔. วิธีการนำเสนอโดยการเชื่อมโยง
๕. วิธีการนำเสนอโดยการใช้อุปกรณ์
๖. วิธีการใช้ฉันทะ (ถ้อยคำ) ภาษา และสำนวนภาษา
๗. วิธีการตอบปัญหา

๑. วิธีการนำเสนอโดยตรง ได้แก่ การนำเสนอโดยการอธิบายความหมายข้อธรรมโดยตรง ไม่ได้ยกเรื่องหรือตัวอย่างประกอบ ก็ทำให้สามารถเข้าใจและมองเห็นประเด็น ที่ท่านต้องการนำเสนอได้ชัดเจน โดยมากจะเป็นการอธิบายข้อธรรม หรือการให้ความหมายโดยตรง ดังเช่นตัวอย่างในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “บุญบาปและกรรม” มีข้อความบางตอนที่ท่านต้องการเสนอวิธี พิสูจน์เรื่องกรรมให้ผล โดยท่านพูดอย่างตรงไปตรงมา ดังข้อความว่า

“เรื่องกรรมให้ผลนี้ ถ้าอยากจะพิสูจน์ดูไม่สู้ยากนัก เพียงเจอใครสักคนหนึ่งแล้วยกมือ ไหว้เขา หรือไม่ก็กำหมัดต่อยโครมเข้าให้ ก็พอจะรู้ว่ากรรมคือการไหว้และการต่อนั้น “มันจะมี ฤทธิ์” ทำให้ผู้ทำสุขทุกข์จริงหรือไม่”^{๕๐}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “หลักการเอื้อเฟื้อ” ในพุทธวิธีครองใจคน ซึ่งมีหัวข้อธรรมคือ สังคห วัตถุ ๔ ประการ ซึ่งท่านต้องการนำเสนอหลักครองใจคน และได้อธิบายขยายความโดยตรง ดังนี้

“การพูดถึงพุทธวิธีครองใจคน จะต้องพูดถึงการเอื้อเฟื้อ ตามหลักพุทธโอวาท โดยแสดง หลักการใหญ่ ๆ แล้วแยกแยะออกไปโดยละเอียดให้เห็นว่าหลักการแต่ละอย่างนั้น มีวิธีการปฏิบัติ อย่างไร พร้อมกับเหตุผลทางโลกและทางธรรม

หลักการเอื้อเฟื้อมีอยู่ ๔ ประการ ในภาษาทางธรรมเรียกว่า “สังคหวัตถุ” แปลว่าวิธียึด เหนี่ยวใจคนอื่นถือเอาความว่าการเอื้อเฟื้อ คือ

- (๑) ทานะ การให้ปัน
- (๒) ปิยวาจา ใช้คำพูดที่น่ารัก
- (๓) อัตถจริยา ประพฤติประโยชน์
- (๔) สมานัตตตา วางตัวสม

สี่อย่างนี้เป็นหลักการใหญ่ และเป็นหลักสากลสำหรับคนทุกเพศ รวมทั้งพระเจ้าพระสงฆ์ ด้วย ต้องถือหลักการทั้งสี่นี้ทั้งนั้น”^{๕๑}

การอธิบายหลักธรรม ท่านอธิบายแบบตรงไปตรงมา โดยยกหลักธรรมขึ้นมา แล้วก็ให้ ความหมายตามหลักการทางศาสนา เมื่อผู้ฟังได้ฟังหรือได้เห็นข้อความก็จะสามารถรู้และเข้าใจใน ความหมายเหล่านั้นได้ในทันที

^{๕๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *ตอบบาทหลวง*, หน้า ๘๑.

^{๕๑} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *พุทธวิธีครองใจคน*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๗๔-๗๕.

๒. การนำเสนอโดยการอุปมาอุปไมยหรือการเปรียบเทียบ ได้แก่การเปรียบเทียบ สิ่งที่ท่านอธิบายกับข้ออุปมา เพื่อให้ผู้ฟังผู้อ่านมองเห็นภาพได้ชัดเจน และเข้าใจง่ายขึ้น นอกจากเข้าใจง่ายแล้วยังจำได้ติดใจไปด้วย^{๕๒} วิธีการนี้ จะมีคำที่ใช้เปรียบเทียบ เช่น คำว่า เหมือนกับ เช่นกับ รวากับ คล้ายกับ หรือฉันใดฉันนั้น เป็นต้น การใช้วิธีอุปมาอุปไมย เป็นวิธีที่ท่านใช้บ่อย และมากที่สุด ในบรรดาวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมทั้งหมด และเป็นวิธีการที่ท่านได้รับคำนิยมชมชอบมากที่สุด วิธีการอุปมาอุปไมยนี้ ท่านพูดบ่อย และจะพบได้ในการพูดงานเขียน และงานวรรณกรรม ของท่าน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเพียงบางส่วนเท่านั้น เพื่อเป็นแนวทางการเผยแพร่สำหรับผู้สนใจ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “ความหยุด” หัวข้อธรรมที่ท่านต้องการนำเสนอคือ ทมะ ความหยุด โดยความหมายก็หมายถึงการหยุดตัวเองจากความชั่วทั้งปวง โดยการยกเปรียบเทียบกับรถยนต์ ดังข้อความว่า

รถยนต์ที่วิ่งไปมาอยู่บนถนนใคร ๆ ก็ชมว่ามันดี ดีกว่าเกวียน จะต้องซื้อกันด้วยเงินหมื่นเงินแสน ถ้ามีปัญหาว่า ความดีของรถยนต์นั้นคืออะไร ? อะไรเป็นความดีของมัน ? ถูกแล้วคนจะตอบกันว่า ความเร็ว แต่ความดีของรถนอกจากความเร็ว ก็คือ “ความหยุด” เพราะถ้ารถคันใดเป็นแต่ห้อยตะบัน หยุดไม่เป็น ก็กลายเป็นรถไม่ดี ใครจะกล้าโดยสาร ชรรคมารถอย่าว่าแต่หยุดไม่เป็นเลย เพียงแต่ หยุดช้า ก็แย่แล้ว คงมีการชนกันบ้าง คนเราก็เหมือนกัน มีสติจะคิดอ่านทำมาหากินรวดเร็วดี ไม่มีใครว่าไม่ดี แต่ครั้งจะกล้าไปสู่ความชั่ว ความคิดก็ต้องหยุดเป็น ยิ่งด้วยยิ่งใจได้จึงจะดีแท้^{๕๓}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “จิต” เรื่องนี้ท่านต้องการนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะของจิตว่ามีลักษณะอย่างไร โดยการยกขึ้นเปรียบเทียบกับกระดาศ ดังข้อความต่อไปนี้

ธรรมชาติที่เราเรียกว่า จิต นี้ มีลักษณะพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือสามารถสั่งสมสิ่งที่ผ่านมาในกระแสของตนได้ เวลาทำความดีก็สั่งสมความดีไว้ได้ เวลาทำความชั่วก็เก็บสั่งสมความชั่วไว้ได้ดีไปตามการกระทำก็ได้ หรือสรุปได้ว่า เก็บทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นการกระทำของเรา คล้าย ๆ กับกระดาศ ชั้บที่ชั้บเอาตัวหนังสือเข้าไปไว้ไม่ว่าข้อความนั้นจะเป็นคำสัริมงคลหรือคำสาปแช่ง และไม่ว่าคำนั้น

^{๕๒} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *วิถีพูดของข้าพเจ้า*, หน้า ๔๖.

^{๕๓} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, *เรือนชั้นในเรือนชั้นนอก*. (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๗๒-๗๓.

จะเป็นคำชมเชย หรือคำตำหนิติเตียน กระดาษซับ ๆ เข้ามาเก็บไว้ได้ทั้งนั้น ถ้าจะพูดตามสำนวนทางจิต ก็ต้องพูดว่า กระดาษซับมีความสามารถในทางสังสม^{๔๔}

จากตัวอย่างข้ออุปมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านเปรียบเทียบข้ออุปมา กับสิ่งที่ท่านต้องการจะสอนได้สนิทเป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่ท่านยกมาเป็นข้อเปรียบเทียบให้เห็น โดยมากก็เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวของคนเรานี่เอง เช่น รถยนต์ กระดาษซับ ต้นไม้ คนทอดแห และมีด เป็นต้น เมื่อท่านนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นข้ออุปมาอุปไมย ทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟังธรรม สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น มองเห็นภาพ ได้ชัดเจน จนเกิดเป็นความเพลิดเพลินไปกับการปาฐกถา การบรรยายธรรม หรืองานเขียนของท่าน โดยการเชื่อมข้อเปรียบเทียบก็จะมีคำเชื่อมว่า “ก็เหมือนกันกับ” “คล้าย ๆ กับ” “เช่นเดียวกับ” “เปรียบเหมือน” เป็นต้น วิธีการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบนี้ เป็นลักษณะเด่นของพันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านได้รับความนิยมนิยมชอบจากผู้ฟังและผู้อ่านเป็นจำนวนมาก และเป็นวิธีการที่ท่านใช้บ่อย ในการเผยแผ่ธรรมะ

๓. วิธีการนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง เป็นวิธีการที่พันเอกปิ่น มุกกันต์ ใช้มากอีกวิธีหนึ่งในการเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งสามารถพบได้ในการพูดและงานวรรณกรรมของท่าน การยกตัวอย่าง มีตัวอย่างจากประสบการณ์ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างจากเรื่องเล่า และตัวอย่างสมมุติ การใช้ตัวอย่างนี้ อาจมีคำเชื่อมที่ใช้บ่อย เช่น ยกตัวอย่างเช่น เช่น สมมุติว่า เป็นต้น ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การใช้ตัวอย่างจากประสบการณ์ การใช้ตัวอย่างแบบนี้ เป็นตัวอย่างที่ท่านได้พบเห็นเหตุการณ์ หรือท่านมีประสบการณ์ด้วยตัวท่านเอง ท่านยกตัวอย่างให้เห็น เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการเผยแผ่ธรรมะ ตัวอย่างเหล่านี้พบได้จาก การพูดและงานวรรณกรรมของท่านหลายเรื่อง ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “สื่ออย่างต้องอดทน” ในเรื่องนี้ ท่านได้อธิบายถึงการสู้กับความลำบากยากเข็ญ ซึ่งจะต้องสู้กับมัน ถ้าอ่อนแอยอมพ่ายแพ้กับความลำบากก็จะต้องลำบากมาก โดยเฉพาะเด็กทุกวันนี้ บางคนถูกสอนมาแบบมือบางเท้าบาง ทำอะไรก็ไม่เป็น ไม่รู้รสของความลำบาก เมื่อครา

^{๔๔} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๓, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓๔.

โคตกทุกข์ยากก็เอาตัวเองไม่รอด ในสมัยก่อนคนเดินไปเรียน ไปทำงานไกล การสัญจรไปมาก็ลำบาก คนรุ่นก่อนเขาก็สู้ทนกับความลำบากมาได้ แต่ในสมัยนี้ เด็กบางคนขึ้นรถเมล์ก็ยังไม่เป็น ในเรื่องของความลำบากนี้ถ้าไม่สู้กับมัน มันก็จะยิ่งลำบาก ในเรื่องนี้ ท่านได้ยกตัวอย่างเป็นอย่างดีที่ท่านได้พบเห็นมา ดังต่อไปนี้

เมื่อสักปีเศษ ๆ มานี้ ผมพบกับคน ๆ หนึ่งซึ่งได้รับความทุกข์ใจอย่างหนัก ใต้ถามดูได้ความว่า เขาเป็นพนักงานราชการคนหนึ่ง มีหน้าที่ไปส่งหนังสือของกรม ๆ ซึ่งจะต้องไปส่งตามกรมกองอื่น ๆ การไปส่งหนังสือนั้น วันก่อน ๆ ก็คอยอาศัยรถของกรมที่ออกไปติดต่อภายนอก แล้วติดรถเขาไป ครั้นมาวันหนึ่ง เกิดหารถที่จะเกาะไปไม่มี เลยไม่ไปส่งหนังสือ ทำให้ราชการด่วนต้องเสียเวลา ผู้บังคับบัญชาเลยตำหนิโทษจะถูกตัดเงินเดือน หรือถูกไล่ออกก็ยังไม่แน่ ผมถามว่าระยะทางที่จะส่งไกลสักเท่าไร ก็ได้ความว่าไกลไม่เกิน ๒ กิโลเมตร แทนที่จะสงสารผมกลับสลดใจว่า ทำไมหนอระยะทางแค่นั้น จึงเดินไปไม่ได้ และได้ความทางปฏิบัติธรรมะว่า เพราะเขากลับลำบากจึงได้ลำบากและลำบากเอามาก ๆ เสียด้วย...^{๕๕}

จากตัวอย่างสามารถยึดเป็นอุทาหรณ์ได้ว่า ถ้าทำอะไร ทำอย่างมือบางเท้าบาง อุปสรรคเพียงแค่อ่อนโยน ก็ไม่สู้ สุดท้ายก็จะลำบากมาก เป็นเท่าทวีคูณ แม้เพียงอุปสรรคเล็กน้อย จากเรื่องระยะทางเพียง ๒ กิโลเมตร เดินไม่นานก็ถึง งานเรียบร้อยไม่ต้องถูกตำ ไม่ต้องถูกตัดเงินเดือน และไม่ต้องถูกไล่ออก แต่เขาเดินเพียง ๒ กิโลเมตรไม่ได้ แต่ภายหลังเขาอาจต้องเดินอีกเป็นร้อยกิโลเมตรเพื่อหางานทำใหม่

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “มรณะ” ในเรื่องนี้ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับความทุกข์ที่เกิดจากมรณะหรือมรณทุกข์นั่นเอง โดยมรณทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่เกิดแก่ผู้ตายเอง โดยผู้ตายเองเป็นผู้รับความทุกข์ แต่ถ้าเกิดแก่บุคคลอื่นเช่น ญาติพี่น้อง เพื่อน หรือคนที่มาในงานศพ หรือคนรู้จักมักคุ้นกัน เหล่านี้ไม่ใช่เรียกว่ามรณะทุกข์ โดยในเรื่องนี้ท่านได้ยกตัวอย่างพระธรรมกถึกที่เทศน์สี่ธรรมมาส^{๕๖} ได้อธิบายเรื่องทุกข์ ซึ่งไม่ตรงกับหลักการ ดังมีข้อความต่อไปนี้

ข้าพเจ้าเคยฟังพระธรรมกถึก เทศน์ปัจจุฉนาคือ เทศน์ถามตอบกัน สี่ธรรมมาส^{๕๖} เรื่องอริยสัจนี้แหละ ข้อความที่ท่านถามตอบกันนั้น แลกลับไปหมด ดังข้อความว่า

^{๕๕} พ.อ.ปิ่น มุกข์นิตย์, เรือนชั้นใน ชั้นนอก, หน้า ๑๐๒.

“คำว่าชาติปี ทุกๆ ชาติเป็นทุกข์ นั้นเป็นประการใด ?” สกวาที ถาม

“อ้อ ที่ว่านั้น ชาติเป็นทุกข์นั้น มีวิสัยเห็นว่า ชาติได้แก่ประเทศชาติ บ้านเมือง ของเรานี้แหละ พระคุณเจ้า เมื่อบ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ถูกข้าศึกเอาลูกกระเบิดมาทิ้งก็เรียกว่า ชาติเป็นทุกข์”
ปรวาทิ ตอบ

“สาธุ สาธุ ดีละดีแล้ว เท่าที่พระคุณเจ้าวิสัยขามา ก็ต้องตามทำนองคลองธรรม ที่พระสัมมาพุทธเจ้าทรงแสดงไว้” ไปกันใหญ่ !

เรื่อง “ชาติปี ทุกๆ” ล่มไปหนึ่งแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่า อย่างไรเสียอีกสองทุกข์คงกู้ไว้ได้ แต่ผลที่สุดพอมาถึงตอน “ชราปี ทุกๆ” ท่านก็วิสัยเห็นว่า เพราะคนชราทำให้ลูกหลานต้องเป็นห่วง คอยเฝ้าปรนนิบัติ และตอน “มรณปี ทุกๆ” ก็เลยกลายเป็นว่า ลูกเมียต้องรับทุกข์ ตกลงว่า ล่มทั้งลำ”^{๕๖}

จากเรื่อง ท่านไม่ได้มุ่งที่จะตำหนิพระธรรมกถึก แต่ท่านต้องการแถลงเหตุผลที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะมรณทุกข์ ก็ย่อมเกิดที่คนมรณะ หรือคนตายนั่นเอง ความทุกข์ดังกล่าวนี้ ทำลายความสุขทุกอย่างของผู้ตายโดยสิ้นเชิง เช่น ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ใช้จ่ายทรัพย์ สุขที่เกิดจากการมีภรรยาสามี สุขที่เกิดจากการดูหนัง ฟังเพลง สุขจากการกินอาหารอร่อย ๆ เป็นต้น

จากตัวอย่างทั้งหมด เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ การนำประสบการณ์ตรงของตนมาพูดมาเขียนประกอบการอธิบายธรรม เพื่อให้ผู้ฟังผู้อ่านได้เกิดอรรถรสแห่งธรรมะ ซึ่งจะช่วยให้สามารถมองเห็นธรรมะข้อนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ช่วยให้เข้าใจความหมายธรรมได้ง่าย และจำได้แม่นยำ เห็นจริงตาม เพราะตัวอย่างจากประสบการณ์ เป็นเรื่องที่เป็นจริง เกิดขึ้นจริง ประสบการณ์จริงเหล่านี้ จะเป็นอุทาหรณ์แก่ผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เป็นวิธีการเผยแผ่ธรรมะอีกวิธีการหนึ่งที่ได้ผลชัดเจน การยกอุทาหรณ์ตัวอย่างจากประสบการณ์จริง ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม

๒) การใช้ตัวอย่างสมมุติ หมายถึงตัวอย่างที่ท่านได้ยก หรือสมมุติขึ้นมาให้เห็น เพื่อประกอบการสอน สิ่งที่ยกมาจะเป็นเรื่องจริงหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจในธรรมะได้ง่ายขึ้น วิธีการนี้ จะมีคำเชื่อมประกอบเช่น ยกตัวเช่น เช่น สมมติว่า เป็นต้น เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์

^{๕๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗-๒๘.

ใช้มาก โดยสามารถพบเห็นวิธีการนี้ ได้มากทั้งจากการพูดและในงานเขียน งานวรรณกรรมของท่าน
ในที่นี้จะได้นำตัวอย่างเพียงบางส่วนมาเสนอ พอเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจในงานเผยแผ่
ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์” เรื่องนี้ท่านต้องการนำเสนอ สาเหตุแห่งความ
ทุกข์ตามแนวแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า เหตุแห่งความทุกข์นั้นมีอยู่หลายชั้น พระพุทธเจ้าทรงผ่าน
เหตุชั้นนอก ๆ เสีย ทรงหยิบเอาเหตุอันสุดท้ายที่เดียวเลย เหตุอันสุดท้ายจริง ๆ นั่นก็คือ ตัณหา คือ
ความอยาก ไม่ว่าจะมีความทุกข์เพราะอะไร ถ้าสืบสาวหาต้นเหตุของมัน จริง ๆ แล้ว ก็จะไปจบ
อยู่ที่ตัณหาทั้งสิ้น ดังตัวอย่างนี้ว่า

สมมติว่า นายแดงถูกไล่ออกจากงาน ลองสาวไปดูซิว่า ทุกข์ที่เกิดแก่นายแดงนั้นเกิดจาก
อะไร นายแดง ถูกไล่ออกจากงานเพราะงานเสีย งานเสียเพราะไม่มาทำ ไม่มาทำเพราะง่วงมาไม่ไหว
ง่วงเพราะนอนน้อย นอนน้อยเพราะกลับดึก กลับดึกเพราะเที่ยว เที่ยวเพราะอยากสนุก^{๔๗}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “คนแบกศพ” เรื่องนี้ท่านต้องการนำเสนอ เรื่องของการรู้จักสละ
(จาคะ) ทิ้งอารมณ์ที่บูดเน่าเสียบ้าง เพราะโดยปกติแล้ว วันหนึ่งเราต้องทำกิจการร่วมกับผู้อื่น อาจต้อง
พบเจออารมณ์ต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ไม่น่าพอใจ หรือภาษาพูดว่า
อารมณ์เน่านั่นเอง ถ้าไม่สละหรือสละไม่เป็น ก็ไม่ต่างอะไรกับคนที่ต้องแบกศพตลอดเวลา ดัง
ตัวอย่างที่ท่านสมมติขึ้นมาว่า

สมมติว่าที่บ้านของคน ๆ หนึ่ง วันหนึ่ง เกิดมีคนโยนศพเข้ามาในบ้านนี้ ตาเจ้าของบ้าน
พอเห็นคนโยนศพเข้ามาในบ้านนี้ ก็รู้สึกไม่พอใจ นึกว่า ใครนะมันดูถูกได้ โยนศพเข้ามาในบ้านเรา
แล้วก็อุ้มเอาศพนั้นไว้ เจานอนอุ้มศพเข้าไปด้วย ปากก็บ่นว่า “เหม็นจริง ! นอนไม่หลับ” ตื่นนอน
จะรับประทานอาหาร ก็อุ้มศพเข้าไปที่โต๊ะอาหารด้วย ปากก็บ่นว่า “เหม็น ! กินข้าวไม่ลง” ไปทำงาน
ก็อุ้มศพไปด้วย ปากก็บ่นว่า “เหม็น ! ทำงานไม่ได้”

ท่านทั้งหลาย บุรุษผู้ได้รับความทุกข์อย่างสาหัส เขาเหม็นจนไม่เป็นอันกิน ไม่เป็นอัน
นอน ไม่เป็นอันทำงาน ถ้าเขาวิ่งมาหาท่าน ท่านจะช่วยให้คำแนะนำเขาอย่างไร ? ถ้าคนผู้ร้ายนี้ไป

^{๔๗} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, หน้า ๔๗-๔๘.

ปรึกษาบุคคลผู้ที่ไม่ได้ศึกษาอบรมธรรมะ คนเหล่านั้น ก็จะแนะนำว่า ไปสืบทอดบุคคลผู้โยนศพเข้ามาแล้วก็ดีหัว หรือฆ่ามันเสีย ! บุรุษผู้นั้นคงอุ้มศพปุรงปุรง ไปหาคนโยนศพ พอพบเข้าคงดีหัวเขาหรือไม่ก็ฆ่าให้ตาย เมื่อผู้นั้นตายแล้วเขาพ้นจากความเหินหรือไม่ ? แต่ถ้าบุรุษผู้นั้นเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลขอคำแนะนำ พระองค์จะรับสั่งว่า ทิ้งศพ นั้นเสีย บุรุษ พอเขาโยนศพนั้นทิ้งไป เขาก็หายเหิน คำว่าทิ้งเสียนั้นแหละคือ จาคะ ในที่นี้หมายถึงการทิ้งอารมณ์^{๔๘}

จากตัวอย่างทั้งหมดนั้น เป็นวิธีการใช้ตัวอย่างการสมมติเรื่องขึ้นมา เพื่อประกอบการเผยแผ่ธรรม เพราะการสมมติเรื่องขึ้นมา จะทำให้ ผู้ฟัง ผู้อ่านเห็นภาพจน์ของธรรมะที่เราต้องการอธิบายมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกรำคาญ โดยมากจะใช้พูดแทรกกลางเรื่องที่เรากำลังอธิบาย ดังตัวอย่างที่ยกมาแล้ว วิธีการใช้ตัวอย่างสมมตินี้ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ใช้ประกอบการเผยแผ่พุทธธรรม

๓) วิธีการใช้ตัวอย่างเรื่องเล่า ได้แก่การนำเรื่องเล่าที่ท่านเคยได้รู้ เคยได้ยิน เคยได้ฟังมา อาจเป็นนิทาน เรื่องปรัมปรา หรือเรื่องที่มีคนพูดถึงต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการอธิบายธรรมะ การนำตัวอย่างเรื่องเล่ามาใช้นี้ เป็นวิธีที่ท่านใช้บ่อย ๆ ซึ่งจะพบได้จากการพูดและในงานเขียน งานวรรณกรรมที่ท่านได้ประพันธ์ ในที่นี้จะยกมาเป็นตัวอย่างเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “การบูชาคนที่ควรบูชา” ท่านต้องการอธิบาย ความหมายของการบูชาคนประเภทหนึ่งที่เรียกกันว่า “ปัดคันหะ” ซึ่งหมายถึง การยกย่อง เชิดชู เทิดทูน สนับสนุน หนุนหลัง หรือคำสมัยใหม่ใช้กันว่า เซียร์ หรือถือหางก็ว่า การบูชาแบบนี้ถ้าใช้ผิดทางอาจก่อให้เกิดความวิบัติแก่ผู้บูชาก็ได้ ในเรื่องนี้ท่านนำตัวอย่างเป็นเรื่องเล่า ดังมีเรื่องย่อดังต่อไปนี้

สำนักอาจารย์ทศปาโมกษ์ เมืองตักกศิลา มีเด็กหนุ่มไปมอบตัวศึกษาศิลปศาสตร์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ตามแต่ใครจะชอบเรียนวิชาแขนงใด เด็กสมัยนั้นก็เหมือนกับเด็กสมัยนี้ คือเมื่อจับกลุ่มกันมาก ๆ ก็จะจับกลุ่มกันตามนิสัยของตน สัตยชิพ เป็นนักศึกษาคคนหนึ่งที่มีนิสัยเกร และมิเด็กประเภทเดียวกันหลายคน ก็จับกลุ่มเป็นลูกน้องของสัตยชิพ วิชาที่สัตยชิพเรียนก็ประหลาด คือเรียนเสกสัตว์ที่ตายแล้วให้กลับฟื้น บังเอิญไม่ได้เรียนเสกสัตว์ที่ฟื้นแล้วให้ตาย เรียกว่าเรียนแต่ผูกแต่ไม่เรียนแก้

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

วันหนึ่ง ลัญฉีพ พาลูกน้องเข้าป่าไปหาฟืน ขณะนั้นเกิดเดินไปเจอเสือตายเข้า ลัญฉีพคุยโวว่าลูกน้องว่า “ตายอย่างนี้ เสกพรวดเดียวก็ฟื้น” ฝ่ายลูกน้อง ต่างก็สนับสนุนถ้อยหาว่า “เอาเลย ลูกพี่ ๆ” เมื่อลูกน้องหนุนกันหลายคน ลูกพี่ก็บ้ายอ ลัญฉีพก็ได้เสกคาถาพรวดเดียว เจ้าเสือร้ายผู้โชค ดี ก็สะบัดตัวลุกโเงง รู้สึกหิวเป็นกำลัง เพราะตั้งแต่ตายยังไม่ได้กินอะไรเข้าไปเลย พอมองเห็นเด็ก ๆ ยืนล้อมอยู่ ก็ตะปบจับกินทีละคน จนอิมหันาสำราญไปเลยทีเดียว^{๕๕}

นิทานที่ท่านยกตัวอย่างนี้ ก็เพื่อให้เห็นว่า การบูชาที่เรียกว่า การหนุน หรือถ้อยหา อาจนำอันตรายมาสู่ผู้สนับสนุนได้ ถ้าหากไปสนับสนุนคนอันธพาล ดังตัวอย่างเรื่องเล่าเบื้องต้น

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “อุปสรรค” ในเรื่องนี้ ท่านต้องการอธิบายถึง สังขารจันท์ คนที่มีสังขารจันท์ดี การใช้ความคิดก็จะใช้ได้ไว และคล่องกว่าคนอื่น เพราะมีความคิดแจ่มใส คิดได้กว้าง และไกลกว่าคนอื่น แต่ถ้าสังขารจันท์เสีย จะมีความคิดฝืด จนความคิด คิดมีดมัว คิดได้สั้น และคิดฟุ้งซ่านไม่เป็นเรื่อง อยากหยุดก็หยุดไม่ได้ ซึ่งขบวนการความคิดเหล่านี้เอง ที่ตีเป็นคำตัวของแต่ละคน เช่น ใครจะได้เป็นนายอำเภอ เป็นเจ้าเมือง เป็นหัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง สรุปได้ว่า จะมียศตำแหน่งสูงต่ำต่างกันก็ตรงความคิด เพราะส่วนมากผู้ใหญ่เขาจะดูความสามารถทางความคิดของบุคคลแต่ละคนแล้ว เป็นอันดับแรก ในการแต่งตั้ง ในเรื่องนี้ท่านมีตัวอย่างเรื่องเล่าสืบ ๆ กันมา ดังนี้

วันหนึ่งพระเจ้าแผ่นดิน เสด็จประพาสทางชลมารค (ทางน้ำ) ขณะที่เรือพระที่นั่งทวนน้ำ ขึ้นไปนั้น พวกฝีพายต้องออกแรงกันมาก ตะวันสายแล้ว เหนื่อยก็เหนื่อย เสร็จแล้วก็บ่นนาย ฝีพายคนหนึ่งพูดกับเพื่อนเบา ๆ ว่า มาเรือลำเดียวกัน พวกเราพายเกือบตาย แต่ท่านอำมาตย์สิ นั่งสบาย...

พระเจ้าแผ่นดิน ทรงได้ยินคำบ่นของฝีพายคนนั้น ทรงใคร่จะสอนให้รู้สำนึกตัว ทรงรอจนเรือพระที่นั่งเทียบท่าวัดแห่งหนึ่ง...ขณะที่ประทับอยู่ที่พลับพลา มีเสียงลูกสุนัขร้องออกมาจากใต้ถุนศาลา พระองค์จึงรับสั่งให้เรียกฝีพาย แล้วตรัสสั่งว่า “อะไรมันร้องใต้ถุนศาลา เข้าไปดูซิ” ฝีพายรีบมุดเข้าไปใต้ถุนศาลา แล้วรีบกลับมาทูลความว่า “ลูกหมา พะยะคะ” พระเจ้าแผ่นดินตรัสถามต่อไปว่า “กั้ว” พอฝีพายรีบมุดเข้าไปอีก แล้วกลับออกมา กราบทูลว่า “ห้าตัวพะยะคะ” พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งถามอีกว่า “ตัวผู้หรือตัวเมีย” ฝีพายเกิดไม่ได้ดูไว้ ต้องมุดกลับเข้าไปดูอีก จึงออกมากกราบทูลว่า “ผู้สอง เมียสามพะยะคะ” พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งให้เขารออยู่ตรงนั้น แล้วรับสั่งให้เรียกหาอำมาตย์

^{๕๕} พ.อ. ปิ่น มุกกันต์, บทความชุดคนทอดแหหาปลา, หน้า ๖๒.

แล้วตรัสสั่งทำนองเดียวกันว่า “อะไรร้องอยู่ใต้ถุนศาลา เข้าไปดูซิ” อำมาตย์ผู้นั้น ก็มุดเข้าไปใต้ถุนศาลา ครู่หนึ่งออกมาราบทูลว่า “ลูกหมาพะยะค่ะ เสร็จแล้ว พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งถามว่า กี่ตัว ผู้หรือเมีย สีอะไร ทำไมมันจึงร้อง อำมาตย์ผู้นั้นก็ตอบได้หมดทุกอย่าง โดยไม่ต้องมุดเข้าไปใต้ถุนศาลาอีก พระราชาจึงตรัสแก่ฝ่ายว่า “เห็นแล้วใช่ไหม เรามันดูลูกหมาหลายหน จึงต้องพายส่วนอำมาตย์นั้น เขาดูคนเดียว ก็รู้เรื่องหมา เขาจึงนั่งสบาย”^{๑๐๐}

จากตัวอย่างเรื่องเล่า จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าบางเรื่องเป็นเรื่องที่เราเคยได้ยินกันมาบ้างแล้ว แต่การนำมาใช้กับหลักธรรมที่ตนจะสอนนี่ซิเป็นเรื่องสำคัญ แม้บางเรื่องเราก็เคยได้ยิน เป็นเรื่องเล่าสืบ ๆ กันมา เช่น กากับนกเค้า พังพอนกับงูเห่า แต่เรื่องเหล่านี้ เป็นเรื่องที่สามารถนำมาอธิบายสอนเรื่อง “นร” ได้ การนำเรื่องเล่ามาใช้ในการเผยแพร่ จะต้องให้สนิทเข้ากันได้กับเรื่องที่เราอธิบาย ถ้าเป็นเรื่องเล่าที่เหมาะสมกับเรื่องที่เราจะอธิบาย จะทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่าน ยึดเป็นแบบอย่างได้ เพราะเรื่องต่าง ๆ ทุกเรื่องเป็นเรื่องที่แฝงคติธรรมอยู่ข้างใน การฉลาดเฉลียวในการนำมาประยุกต์ประกอบกับธรรมเป็นสิ่งที่ดียิ่ง วิธีการนำตัวอย่างเรื่องเล่ามาประกอบการสอนธรรม ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งของการเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ โดยเรื่องที่ท่านนำมา นั้น เป็นเรื่องที่เล่าสืบ ๆ กันมาบ้าง เรื่องจากคัมภีร์ทางศาสนาบ้าง ท่านได้ยินได้ฟังมาบ้าง จะอย่างไรก็ตาม วิธีการนี้ ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้การเผยแพร่ของท่านได้ผลเป็นอย่างมากเช่นกัน

๔. วิธีการนำเสนอโดยการเชื่อมโยง ได้แก่ การเชื่อมโยงจากเหตุการณ์ และเรื่องราวต่าง ๆ เข้าหาหลักธรรมที่ตนเองต้องการนำเสนอ อันจะทำให้เนื้อหาของหลักธรรมน่าสนใจมากยิ่งขึ้น การนำเสนอโดยวิธีการนี้ จะพบได้ในงานพูด งานเขียน งานวรรณกรรมต่าง ๆ ของท่าน ในที่นี้จะยกตัวอย่าง วิธีการนำเสนอโดยการเชื่อมโยงเป็นบางส่วน ดังมีเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “คุณครู” เรื่องนี้ท่านใช้วิธีการพูดเชื่อมโยงจากวันครู เข้าหาหลักธรรมที่จะสอน ดังข้อความ ดังต่อไปนี้ ว่า

วันนี้เป็นวันดี ตรงกับวันครู วันนี้ทั้งวันครูก็คิดถึงศิษย์ ศิษย์ก็คิดถึงครู...อาชีพรูบางคนเปรียบว่าเหมือนคนแจวเรือจ้าง คือส่งคนข้ามฟากทั้งปีทั้งชาติ แต่ตัวเองไม่ไปถึงไหน แต่ใจผมแล้ว

^{๑๐๐} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, *ธรรมราชา*, หน้า ๓๓๔-๓๓๖.

ผมชอบคำเปรียบเทียบอิงทางพระที่ว่า ชะตาครุเปรียบเหมือนคนดำนา คือคนดำนานั้น เวลาทำงาน มองไม่เห็นหัว เห็นแต่หลัง เพราะต้องก้มหน้าลงคู่มือโคลนในนาอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้เซ็ดหน้าให้ใครดู เหมือนคนกินข้าว แต่ข้าวเต็มอยู่ในชาม ในหม้อ ในจาน มันเป็นผลงานของใครที่มองไม่เห็นหัวนั่นเอง ซึ่งก็หมายถึงครู...ครูจึงเป็นประเภทนักบุญที่ทำคุณแก่ใครโดยไม่คิดทวงบุญคุณ...คนเราจะต้องมีครู เพราะครูคือผู้ให้หลักให้ฐานไว้เกาะไว้ยึด ถ้าคนไม่มีครู คือคนไร้หลักเกาะยึดซึ่งจะถูกเรียกว่า “คนหลักลอย” เป็นที่ครหาของคนทั้งหลาย หลักของคนแต่ละคนนั้นต้องมีไว้ ๓ หลัก จึงจะพอตัวคือ

๑. หลักวิชา

๒. หลักความสามารถ

๓. หลักศีลธรรม

หลักทั้งสามข้อ บางทีก็พูดว่า ความรู้ ความสามารถ และความประพฤติ ต้องมีทั้ง ๓ หลัก จึงจะเจริญ^{๑๑๑}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “ที่เสียด” ท่านพูดเชื่อมโยงจากเหตุการณ์ในสมัยนั้น คือธุรกิจโรงหนังค่อนข้างเฟื่อง บางโรงต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อดึงดูดให้คนมาดู แต่บางโรงไม่จำเป็นต้องทำอย่างนั้นก็มีคนเข้าไปดูมากมาย เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ท่านเชื่อมโยงเข้าหาสิ่งที่จะสอน ดังข้อความต่อไปนี้

นี่ถึงหนัง สมัยนี้กำลังเฟื่อง ส่วนโรงละคร โรงลิเก กำลังซบเซาไปหมดเพราะผู้โรงหนังไม่ได้...จะว่าหนังดีไม่ดีอยู่ที่ใจก็ไม่ใช่ ที่จริง ๆ ก็ไม่มีอะไร...โน่นอยู่ที่ในฟิล์มโน่น เขาคัดกอง ฆ่ากัน กอดจูบกัน บทบาทต่าง ๆ อยู่ในฟิล์มหมด นี่เราเรียกว่าหนังโรงนอก หนังโรงนอกนี้คนอื่นเขาตั้งเขาจัดการเขาขาดทุน เขาได้กำไร ไม่เกี่ยวกับเรา หันมาดูหนังโรงในซิ เกี่ยวกับเราทั้งหมด ของเราทั้งนั้น ขาดทุน กำไร อยู่ที่เรารั้งสิน คือตัวคนเรานี้แหละโรงหนังโรงหนึ่ง ๆ ก็เหมือนหนังโรงนอกนั่นแหละ เวลาฉายออกมาดี ไม่ได้อยู่ที่ฟิล์ม ๆ ดี เวลาฉายออกมาที่จอมันก็ดี ถ้าเรื่องในฟิล์มร้าย ฉายออกมาที่จอมันก็ร้ายตาม ความดี ความร้ายของคนอยู่ที่ใจ ใจของคนเรานั้น

^{๑๑๑} พ.อ.ปิ่น มุกข์กันต์, บทความชุดคนทอดแหหาปลา, หน้า ๗-๑๐.

และ คือที่อยู่ของความดี ความร้าย มันอยู่ในใจก่อน เมื่อคน ๆ นั้น ได้ครองความเป็นอะไรเข้า มันก็ฉายออกมาให้คนทั้งหลายได้เห็น ดังกับที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

มโน ปุพฺพกมา ชมฺมา ความดีเลวร้ายทั้งหลายเกิดขึ้นแก่ใจก่อน
มโน เสฏฺฐิ มโนมยา สำเร็จอยู่ที่ใจแล้ว
มนสา เจ ปสนฺเนน ถ้าใจดีแล้ว จะพูดจะทำอะไรก็ดีตาม
มนสา เจ ปทฺฐุญฺเณ ถ้าใจเสียแล้ว จะพูดจะทำอะไรก็เสีย^{๑๑๒}

การเชื่อมโยงจากเหตุการณ์ หรือเรื่องราวต่าง ๆ เข้าหาหลักธรรมที่ต้องการสอน ทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่าน ได้เชื่อมโยงความคิดจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง เช่น มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ทำให้เรารู้ว่าเหตุการณ์นั้นถูกหรือผิดกับหลักศาสนาอย่างไร และจะนำหลักแห่งศาสนาไปใช้อย่างไร เช่น ท่านพูดถึงครู เพราะวันนั้นเป็นวันครู ท่านก็พูดไปอีกว่าคนทุกคนจะต้องมีหลัก แม้แต่ครูก็ต้องมีหลัก คนไม่มีหลักคือคน “หลักลอย” คนหลักลอยเอาดีไม่ได้ และหลักของคนจะต้องมี ๓ หลัก คือ ๑. หลักวิชา ๒. หลักความสามารถ ๓. หลักแห่งศีลธรรม สิ่งที่ท่านต้องการสอนก็คือหลักทั้ง ๓ โดยพูดเชื่อมมาจากเหตุการณ์วันนั้นเป็นวันครู วิธีการพูดเชื่อมโยงนี้ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้ใช้เผยแพร่พุทธธรรม

๕. วิธีการนำเสนอโดยการใช้อุปกรณ การเผยแพร่ที่ทันสมัยนั้น ก็คือการนำอุปกรณ์มาใช้ในการเผยแพร่ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ท่านใช้มาก อุปกรณ์นั้นบางที่ท่านเรียกว่า “เครื่องช่วยพูด” คือตัวอุปกรณ์เองมันก็พูดของมันด้วย แต่มันพูดเจิบ ๆ ท่านเลยเรียกว่า เครื่องช่วยพูด ๆ หรืออุปกรณ์นั้น มีประโยชน์หลายอย่าง ดังนี้

๑. สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ฟัง
๒. สร้างความเข้าใจแก่ผู้ฟังอย่างง่าย ๆ
๓. ทำให้เกิดความเพลิดเพลินเป็นกันเอง ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง
๔. ทุ่นเวลาการเตรียมตัวของผู้พูด
๕. ทุ่นแรง คือประหยัดเสียงและได้พักในตัวระหว่างพูด
๖. ประทับใจความทรงจำและความนิยม^{๑๑๓}

^{๑๑๒} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **สนิมในใจ**, หน้า ๑๓-๑๖.

การใช้อุปกรณ์นั้น พันเอกปิ่น มุทุกันต์ มักจะเลือกใช้อุปกรณ์ที่หาง่าย และเป็นอุปกรณ์ที่ผู้คนคุ้นเคยเป็นอย่างดี การเลือกใช้อุปกรณ์นั้น ท่านจะเลือกใช้อุปกรณ์ที่เป็นของจริงเป็นเบื้องต้นก่อน แต่ถ้าหาของจริงไม่ได้ ก็จะเลือกให้ใกล้เคียงของจริงมากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น ท่านจะบรรยายพระพุทธศาสนาในธิเบต จำเป็นจะต้องหาของสักชิ้นหนึ่งขององค์ดาไลลามะจริง ๆ หรือของลามะ (นักบวช) จริง ๆ แต่ถ้าหาไม่ได้จริง ๆ ค่อยหารูปเขียนหรือของอื่น ๆ หรือ ถ้าท่านจะสอนเรื่องต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็ให้พยายามหาใบโพธิ์พุทธคยาจริง ๆ มาแสดงสักใบ แต่ถ้าหาไม่ได้จริง ๆ ใช้ใบโพธิ์อื่นแทน เพราะการได้ของจริงมาแสดงนั้น จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเห็นจริงเห็นจัง ถึงกับตื่นตื้นได้ ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่หายาก

การใช้อุปกรณ์นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ได้ดังนี้

๑. อุปกรณ์ประเภทเครื่องมือในการพูด
๒. อุปกรณ์ประเภทหลักฐานยืนยันความจริง
๓. อุปกรณ์ประเภทสาริต คือการแสดงให้เห็น

การใช้อุปกรณ์ทั้ง ๓ ประเภทนี้ เป็นวิธีการที่ท่านใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรม ซึ่งจะมีปรากฏในการพูด และงานเขียน งานวรรณกรรมของท่านมากมาย ดังนี้

๑. **อุปกรณ์ประเภทเครื่องมือในการพูด** ในการพูดแต่ละครั้ง เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว หมายถึงของใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องขยายเสียง กระดานดำ แปลงลบกระดาน ซอร์ค ไม้สำหรับชี้สารัท น้ำดื่มเย็น ๆ เหล่านี้ เป็นต้น โดยปกติแล้ว เจ้าของสถานที่เขาจะเตรียมไว้ให้ล่วงหน้าแล้ว แต่ถ้าเราจะมีอะไรที่พิเศษกว่านั้น ก็สามารถกระซิบบอกเจ้าของสถานที่ได้ เช่นถ้ามีของนำไปเสนอไปแสดงด้วย จะต้องคิดไว้ก่อนว่า เมื่อไปถึงแล้ว สิ่งของเหล่านี้ จะวางไว้ตรงไหน วางอย่างไร ถ้าจะต้องใช้โต๊ะ ก็บอกเขาไปว่าจะให้ตั้งตรงไหนซ้ายหรือขวา ต้องสั่งเตรียมการไว้ให้พร้อมก่อน อย่าไปทำอะอะวอยวายกันต่อหน้าที่ประชุมเป็นอันขาด เพราะจะทำให้บรรยากาศเสีย อุปกรณ์บางอย่างจะต้องจัดเตรียมซ่อมไว้ล่วงหน้าก่อน เช่น ถ้าจะมีภาพฉายประกอบ ก็จะต้องซักซ้อมดูเครื่องฉายว่าใช้งานได้ปกติหรือไม่ ระบบไฟฟ้าเข้ากันได้ไหม สายไฟพอไหม ใครจะเป็นคนฉาย และจะฉายตอนไหน

เรื่องการใช้อุปกรณ์ประเภทนี้ คนพูดจะต้องเตรียมการให้พร้อมเสียก่อน ไม่ใช่ไปอะอะโววายเอาเมื่อถึงเวลาแล้ว

๒. อุปกรณ์ประเภทหลักฐานยืนยันความจริง หมายถึงหลักฐานประกอบคำที่เราพูดบางเรื่อง ถ้าได้หลักฐานไปแสดงด้วยทำให้คำพูดหนักแน่น และบังเกิดรสชาติสนุกสนานไปด้วย อุปกรณ์ประเภทหลักฐานยืนยันความจริงนี้ จะต้องพยายามหาให้ได้ของจริง ดีกว่าของสมมติ เว้นแต่เอาตัวจริงมาไม่ได้ก็อาจใช้ภาพถ่ายของจริงแทนก็ได้ แต่นำหน้าอาจสู้ของแท้จริงไม่ได้ ตัวอย่างที่ท่านใช้ประเภทนี้ เช่น

- เครื่องแต่งกายของชาวอาหรับ (ให้คนแต่งเดินเข้าไปในที่ประชุม)
- กำไลเหล็กเครื่องหมายศาสนาซิกข์
- ผลิตภัณฑ์บางอย่างของคนเล็กสูบฝิ่น
- จดหมายลาของคนฆ่าตัวตาย
- ใบโพธิ์พุทศยา
- ลายเซ็นของคาโลลามะแห่งชิเบต
- หม้อไฟย่างตัวของคนชาวเขานิมาลัย
- ฯลฯ^{๑๐๔}

๓. อุปกรณ์ประเภทสาธิต คือการนำสิ่งต่าง ๆ มาแสดงประกอบคำพูด เพื่อให้ผู้ฟังคิดตามได้ง่าย วิธีการนี้ท่านใช้มาก และเป็นวิธีการที่ท่านใช้แล้วเกิดสัมฤทธิ์ผลเป็นอย่างมาก สำหรับตัวอย่างวิธีใช้อุปกรณ์ประเภทสาธิต มีดังต่อไปนี้

- ไม้กวาด ถังรับขยะประจำบ้าน ประกอบธรรมะข้อจาละ
- ไม้กวาดทางมะพร้าว ชะลอม ประกอบธรรมะข้ออนัตตา
- ขวดน้ำปลาประจำโต๊ะ หนังสือพิมพ์รายวัน ประกอบธรรมะข้ออนานาจิตตัง
- ตู๊กตาปั้นเป็นรูปต่าง ๆ ก้อนดินเหนียวประกอบธรรมะข้อวินัย
- ฯลฯ^{๑๐๕}

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๕๖.

นอกจากนี้ ยังมีชาร์ท และภาพต่าง ๆ ซึ่งท่านเขียนขึ้นอธิบายธรรมะในเรื่องต่าง ๆ การใช้ภาพประกอบการบรรยายธรรมะ จะปรากฏมีในการพูด และงานเขียน งานวรรณกรรมของท่าน ดังตัวอย่างมีปรากฏในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “อาหารใจ” ท่านต้องการอธิบายเรื่อง ธรรมารมณ์ ซึ่งมีความหมายว่า ใจกินธรรมารมณ์ หรือธรรมารมณ์เป็นอาหารของใจ สำนวนหนังสือรุ่นเก่าท่านใช้คำว่า ใจเสวยอารมณ์ ดังภาพที่ท่านใช้ประกอบคำบรรยายดังต่อไปนี้^{๑๐๖}

(ใส่ภาพ (พุทธครองใจ ๒๐๕)

จากภาพประกอบจะเห็นความเกี่ยวเนื่องกันของใจและอาหารของใจ โดยจะรับรูปทางตา เสียงทางหู กลิ่นทางจมูก รสทางปาก สัมผัสต่าง ๆ ทางกาย และธรรมะทางใจ

^{๑๐๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธวิธีครองใจคน, หน้า ๒๐๙.

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “สุขสมบูรณ์” ท่านพูดถึงความสุขที่สมบูรณ์ของมนุษย์ โดยยึดหลักธรรมของพระพุทธองค์ ที่ทรงทราบความต้องการ และจุดบกพร่องของผู้ครองเรือนอย่างถ่องแท้แล้ว จึงทรงวางหลักแห่งความสุขที่สมบูรณ์ไว้ ๔ ประการ คือ

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์
๓. สุขเกิดจากการไม่มีหนี้
๔. สุขเกิดจากการทำงานที่ไม่มีโทษ

การนำเสนอหลักการดังกล่าวนี้ ท่านใช้สื่อภาพประกอบคำบรรยายดังนี้^{๑๐๗}

(ใส่ภาพ ๑๕๓ เรือนนอก)

ตัวอย่างที่ ๓ เรื่อง “ธรรมะเป็นเอกิภาพ” ท่านต้องการแสดงความเป็นเอกิภาพของธรรมะ โดยอธิบายว่า ธรรมะที่เป็นองค์ธรรมจริง ๆ นั้น มีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น อยู่ที่จิต เป็นเอกิภาพ

^{๑๐๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, เรือนชั้นใน ชั้นนอก, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๓.

คือเป็นอันเดียว หมายถึงอาการที่จิตรักถูกรักดี หรือจิตชอบความถูกความดีเท่านั้น องค์คุณของธรรมมี
หนึ่งเท่านั้น อยู่ที่จิต เป็นคุณชาติที่รักถูก รักดี คุณชาติอันนี้อยู่ในจิตของเราอยู่แล้ว เราจะปฏิบัติต่อคน
อื่น ตามวิธีมีแห่งธรรม เช่น ต่อบิณฑามารดา ธรรมะก็ออกมาเป็นความกตัญญู ต่อเพื่อนฝูงธรรมะก็
ออกมาเป็นความซื่อสัตย์ ต่อผู้หลักผู้ใหญ่ ธรรมะก็ออกมาเป็นความนอบน้อม ต่อผู้น้อย ธรรมะก็
ออกมาเป็นความเมตตา กรุณา รวมความได้ว่า บุคคลนั้นจะต่อเนื่องกับผู้ใด ธรรมะก็ออกมาเหมาะสม
กับบุคคลนั้น พุค่ง่าย ๆ ก็คือ ผู้มีธรรมดีต่อทุกคน ในการนำเสนอท่านได้ใช้สื่อภาพประกอบคำอธิบาย
ดังรูปต่อไปนี้^{๑๐๘}

(ใส่รูป 1๕๑ พ.ศ.๒)

^{๑๐๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, หน้า ๑๕๑.

จากอุปกรณ์สื่อภาพทั้งหมด เป็นวิธีการนำสื่อมาใช้ช่วยในการเผยแพร่ธรรมะ ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ได้ผล เพราะสื่อภาพเป็นสื่อที่สามารถอธิบายแทนความหมายของคำมากมาย บางเรื่องถ้าเราจะต้องอธิบายด้วยการพูดหรือเขียน อาจต้องใช้เวลาในการพูดมาก หรือใช้หน้ากระดาษในการเขียนหลายหน้า แต่แทนที่เราจะไปเสียเวลาเราใช้สื่อภาพอธิบายแทนได้ ตามตัวอย่างเบื้องต้น เพราะผู้ฟัง หรือผู้อ่านเพียงแค่เห็นภาพ ก็จะสามารถเข้าใจได้บวกกับการอธิบายเพิ่มเติมอีก ก็จะทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านจดจำและเข้าใจได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้น ยังทำให้เกิดความเพลิดเพลิน สนใจ อันจะส่งผลไปถึงประสิทธิภาพของการพูด หรือการเขียนได้ วิธีการใช้อุปกรณ์สื่อภาพนี้ ก็เป็นลักษณะเด่นในการเผยแพร่ธรรมของ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ อีกวิธีการหนึ่ง

๖. **ศึกษาวิธีการใช้ฉนะ (ถ้อยคำ) ภาษา และสำนวนภาษา** คือการศึกษาถึงวิธีการใช้ถ้อยคำ (วจนะ) ภาษา และสำนวนภาษาในการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ว่ามีการใช้ในลักษณะใด จากการศึกษาแล้วพบว่า ท่านมีวิธีการใช้ถ้อยคำ และสำนวนภาษา ดังนี้

๑. **การใช้ฉนะ (ถ้อยคำ) ภาษา** จากการศึกษางานพูด งานเขียน และงานวรรณกรรมต่าง ๆ แล้ว พบว่า ท่านมีวิธีการใช้ถ้อยคำ ๓ ลักษณะ ดังนี้ คือ

๑) **การใช้คำบาลี** คือการยกคำศัพท์บาลีขึ้นมา แล้วอธิบายขยายความหมายตามรูปศัพท์ของคำและประโยคบาลีเหล่านั้น วิธีการนี้มักเจอบ่อยในการพูด และงานเขียนของท่านหลายเล่ม เช่น พุทธศาสตร์ ภาค ๑-๓, มงคลชีวิต ภาค ๑-๓, บันทึกรธรรม, สนิมในใจ เป็นต้น วิธีการใช้ถ้อยคำบาลี จะมีปรากฏในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “ธูระไม่ใช่” ท่านต้องการความหมายของคำว่า “อธูราย นิยุตฺตติ” ในความหมายของการอธิบายธรรม ดังมีข้อความดังต่อไปนี้

คำบาลีที่ว่า “อธูราย นิยุตฺตติ” นั้น หากจะแปลตามศัพท์ก็แปลว่า ประกอบในสิ่งที่มีใช่ธูระ แต่ถ้าจะแปลให้ทุกคนฟังกันอย่างไทยแท้ ข้าพเจ้ารักที่จะแปลว่า “ชอบเกะกะ” มากกว่า คือนิสัยสันดานของคนประเภทนี้ รู้สึกเหี้ยมแข็งตบตันใจในเมื่อคลุกคลีอยู่กับธูระของตน แต่ถ้าได้แทรกแซงเกะกะกับธูระคนอื่นแล้ว รู้สึกชอบอกชอบใจ เห็นเป็นความโก้เก๋งกกล้า โปรดสังเกตดูชาวบ้านเราให้ฉายาแก่คนประเภทนี้ไว้หลายคำ อย่างเช่น คำว่า “ควายเขาเกก” หรือ “หัวเรือใหญ่” หรือคำอื่น ๆ

อีกก็มี แต่ยังไม่ออก ถ้าพูดถึงนิสยที่รู้จักกันในวงนักธุรกิจ คนประเภทนี้ก็คือคน “ชู่ระไมไซ” นั่นเอง

๑๐๕

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “บุญกิริยาวัตถุ” ท่านต้องการอธิบายความหมายของคำว่า บุญกิริยาวัตถุ ดังมีข้อความดังต่อไปนี้

คำว่า บุญกิริยาวัตถุ” เป็นคำสมาส เป็นคำสมาส คือหลายคำต่อกันเข้า คำสมาสอย่างนี้ ถ้าอยากจะทำความหมาย ต้องแยกศัพท์ออกศัพท์ออกดู เพราะคำว่า “บุญกิริยาวัตถุ” แยกออกเป็นคำ ๓ คำ คือ บุญ แปลว่า บุญ, กิริยา แปลว่า ทำ, วัตถุ แปลว่า วิธี รวมกันเข้าแล้วแปล ก็ได้ความหมายตรงตัว คือ บุญ+กิริยา+วัตถุ แปลว่า บุญ+ทำ+วิธี ฉะนั้น คำว่า บุญกิริยาวัตถุ จึงแปลว่า วิธีทำบุญ (ภาษาบาลีเวลาแปลต้องแปลถอยหลัง)^{๑๐๐}

การใช้คำบาลี ตามปกติแล้ว ภาษาบาลีเป็นสิ่งที่ยากสำหรับผู้ที่ไม่ได้เรียนมาทางด้านนี้ แต่ดูเหมือนจะเป็นเรื่องง่าย สำหรับการนำภาษาบาลีมาสอนของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ เพราะท่านสามารถอธิบายคำบาลีที่ยาก เข้าใจยากให้เป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย อันทำให้คนที่ไม่รู้บาลีสามารถรู้ และเข้าใจความหมายของคำเหล่านั้นได้ วิธีการใช้คำบาลีนี้ท่านก็ใช้บ่อย โดยมากจะยกศัพท์ขึ้นมาแล้วอธิบายตามความหมายของศัพท์นั้น ๆ

๒) การใช้คำง่าย ๆ คือการใช้ถ้อยคำสามัญทั่วไป ที่ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านสามารถรู้และเข้าใจความหมายได้ในทันที ไม่ใช่คำที่ยาก หรือมีความหมายไม่ชัดเจน กำกวม การใช้ถ้อยคำแบบนี้ จะพบเจอในการพูด งานเขียนและงานวรรณกรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์อยู่โดยทั่วไป เช่น มุมสาวงาม, ทางสงบ, วันดีคืนดี, ทางไม่ตาย, ความรักของพันเอกปิ่น มุทุกันต์, ธรรมราชา, พุทธวิธีครองใจ เป็นต้น เพราะโดยมากแล้วท่าน เป็นผู้หนึ่งที่มีแนวการเขียนที่ใช้คำง่าย ๆ อ่านได้สบาย เข้าใจไม่ยาก ถึงแม้จะใช้คำทางศาสนาบ้าง แต่ท่านก็ใช้คำง่าย ๆ อธิบายจนสามารถเข้าใจได้ชัดเจน ซึ่งในที่นี้ จะยกตัวอย่างเป็นบางส่วน ในงานเขียนของท่าน ดังนี้

^{๑๐๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต ภาค ๑**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๔-๘๕.

^{๑๐๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๓**, หน้า ๑๗-๑๘.

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “กรรมวิบาก” ท่านต้องการอธิบาย ความหมายของคำว่า กรรมวิบาก แท้จริงแล้ว การใช้คำธรรมคา ๆ ก็คือ ความมีเหตุผลนั่นเอง ท่านใช้คำที่เข้าใจได้ง่าย ๆ ดังข้อความว่า คนเราทุกวันนี้เขานิยมกันกว่าหาความจริง ทำอะไรต้องมีเหตุมีผล การชี้เหตุชี้ผล เป็นเรื่องของคนฉลาด เพราะฉะนั้นใครอยากเป็นคนทันสมัย ต้องเป็นนักเหตุผลไม่ใช่สักแต่ว่าเชื่อ ที่นี้ย้อนมาดูทางศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้านับว่าเป็นบุคคลแรกที่ส่งเสริมศึกษาในเรื่องเหตุผล เป็นคนแรกที่กล้าประกาศตำหนิความเชื่อที่ไร้เหตุผล ขั้นที่สุด แม้แต่ใครจะเชื่อว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ก็ต้องรู้เหตุผลเสียก่อนว่า คนอย่างพระองค์จะเป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร คือทรงสอนให้ สวahaเหตุผลทุกกรณี แต่ว่า สำนวนพูดทางศาสนาเท่านั้น ที่ฟังดูมัน ห่างหูชาวบ้านไปหน่อย คือแทนที่ท่านจะใช้คำว่า เหตุ-ผล แต่ใช้คำว่า กรรมวิบาก ซึ่งที่แท้ แล้วคำว่ากรรมก็หมายถึงเหตุ และคำว่าวิบากก็หมายถึงผล นี่สำนวนชาวบ้านกับชาววัดมันทำให้ไขว้เขวไปกันนิดหนึ่ง^{๑๑๑}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “ลมเสีย” ท่านอธิบายถึงอาการของคนที่เกิดการไม่พอใจอย่างแรง ที่เรามักพูดกันว่า “ลมเสีย” นั่นเอง ดังมีข้อความ ดังต่อไปนี้

ลมเสีย ทำให้เสียความสงบใจ เป็นอย่างมาก ถ้าเสียมาก ๆ ก็ถึงแก่ทำงานไม่ได้ ยิ่งถ้าผู้ลมเสียนั้นเป็นผู้ใหญ่ ก็ยิ่งทำความลำบากให้แก่เด็ก ๆ ต้องคอยหลบหลมกันเป็นจำละหวั่น...ทำอย่างไรลมเราจึงจะไม่เสีย ? และลมเสียแล้วเราจะทำอย่างไร ?

อาการที่เราเรียกว่า “ลมเสีย” นั้นคงเพี้ยนมาจากคำว่า “อารมณ์เสีย” หมายถึงจิตเกิดความไม่พอใจอย่างแรง ความไม่พอใจนี้อาจเนื่องมาจากเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เมื่อมันเกิดขึ้นแล้ว ทำให้ใจเสีย การทรงตัวตกเป็นทาสของความไม่พอใจ ต่อจากนั้นแล้วเห็นอะไร ๆ ก็ไม่พอใจไปเสียหมด^{๑๑๒}

คำง่าย ๆ ดูเหมือนจะเป็นวิธีการที่ได้ผล เพราะผู้ฟัง ผู้อ่านจะรู้สึกเบื่อหน่าย ถ้าจะต้องตีความหมายของสิ่งที่ตนฟังหรืออ่านอีก การพูดให้คนเข้าใจได้ในทันที พันเอกปิ่น เป็นผู้หนึ่งที่ชอบพูดให้คนฟังเข้าใจง่าย ๆ โดยใช้คำพื้น ๆ สามารถเข้าใจได้ในทันที

^{๑๑๑} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, มุมสว่าง, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๑๑๒} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, ทางสงบ, หน้า ๒๑-๒๒.

๓) การใช้คำเชิงสัพยอก คือการใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่าน รู้สึกสนุกสนาน ขำขัน เกิดความสบายใจ และเป็นกันเอง โดยการสอดแทรกถ้อยคำสัพยอก หรือเรื่องราวชวนขัน อันเป็นวิธีการหนึ่ง ที่ทำให้เนื้อหาในเรื่องมีอรรถรสมากยิ่งขึ้น วิธีการนี้ จะมีปรากฏในงานการพูดและงานเขียนของท่านหลายเล่ม เช่น บทเรียนจากอินเดีย, ตามใจท่าน, ทางสงบ, วันดีคืนดี, ปาฐกถาเรื่องจิต, โดวันโตคืน เป็นต้น ในที่นี้ จะยกตัวอย่างเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังมีตัวอย่างในเรื่อง ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง “โดวัน โตคืน” ท่านพูดถึงการเป็นกรรมการวัด หรือกรรมการสมาคม การกุศล โดยมากแล้วมักไม่อยากเป็นกัน ท่านเลยพูดในเชิงสัพยอกติดตลก ดังมีข้อความว่า

...พวกสมาคมวัดก็เหมือนกัน นี่ผมพูดทั่ว ๆ ไป ผมเองก็เหมือนกัน ที่แรกก็เป็นกรรมการของสมาคม นาน ๆ เข้าเลยเป็นแค่ “กรรมของสมาคม” กรรมการท่านอื่น ก็เหมือนกัน เป็นกรรมการสมาคมวัดมันหนักใจ เหมือนกับผู้แทนราษฎร แต่หนักคนละข้าง ผู้แทนหนักใจกลัวจะไม่ได้รับเลือกให้เป็นอีก แต่พวกกรรมการสมาคม หนักใจที่จะถูกเลือกให้เป็นอีก !...^{๑๑๑}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง “ป้อมแดงและทัชมาฮาล” ดังมีข้อความตัวอย่าง ดังนี้

วันนั้น “สภามนตรี” เปิดประชุมก่อนเข้านอนตามเคย เมื่อสมาชิกครบองค์ประชุมแล้ว ใครคนหนึ่งปรารภขึ้นว่า ใครมีความรู้สักอย่างไบบ้าง เกี่ยวกับทัชมาฮาลที่เราไปดูมาแล้ว ?

อย่าให้ผมพูดเลย

ทำไม ?

แก่โฆษณาไปหน่อย

กะพระที่นั่งอนันต์ หรือโบสถ์วัดเบญจมบพิตรของเรา ใครเห็นยังงี้ ?

ของเราดีกว่าเป็นกอง แต่อ่อนโฆษณา

สงสัยว่าก่อนเข้าบริเวณทัชมาฮาล คุณจะได้หลับตากะมัง ?

หลับทำไม ?

^{๑๑๑} พ.ท.ปิ่น มุกทุกันต์, โดวันโตคืน, หน้า ๓๔๒.

อ้าว แล้วกัน คุณดูทัชมาฮาลผิดวิธีเสียแล้ว มีน้ำละถึงไม่ได้ชมทัชมาฮาล ซึ่งใคร ๆ เขามชมกันออก

ผมยังไม่เข้าใจ กลับตาคุณยังนั่นรี ?

คือพอไปถึงประตูใหญ่ข้างนอก ให้กลับตาสักอึดใจหนึ่งก่อน แล้วจึงเงยดูหน้าทัชมาฮาล แล้วยังไง ?

เราจะรู้สึกในตัวเราอยู่บนสวรรค์ ทัชมาฮาลจะทำให้เรารู้สึกว่าได้เคียงคู่อยู่กับนางฟ้าที่สวยงามที่สุด

จริง ๆ นะรี ?

เขาว่าอย่างนั้นจริง ๆ

แล้วคุณทำหรือเปล่า

ทำซิ !

เป็นยังไง ?

ได้ผล

ได้ยังไง ?

ได้รู้ว่าถูกเขาหลอกมา....

ว่าแล้ว ก็หัวเราะกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งเราถือว่าการหัวเราะเป็นยาวนานเอก ตลอดเวลาที่จาริกอยู่ในดินแดนอันเคร่งเครียดนั้น^{๑๑๔}

จากตัวอย่างทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่า การใช้คำเชิงสัพยอก จะช่วยทำให้ผู้ฟังผู้อ่านเกิดความสุขสบายใจ รู้สึกรื่นเริงบันเทิงใจ ซึ่งเมื่อผู้อ่านผู้ฟังเกิดความสุขสบายใจแล้ว การสอนธรรมก็อาจทำได้ง่ายขึ้น ซึ่งวิธีการนี้ก็จะพบเห็นได้ในงานเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุกกันต์ เช่นกัน

๒. วิธีการใช้สำนวนภาษา คำว่า “สำนวน” หมายถึง โวหาร ทำนองพูด ถ้อยคำที่เรียบเรียง ข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านาน มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแอบแฝงอยู่ ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ^{๑๑๕} การใช้สำนวนภาษาในที่นี้ หมายถึงเอา

^{๑๑๔} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, *บทเรียนจากอินเดีย*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๐), หน้า ๔๓๑-๔๓๔.

^{๑๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕*, หน้า ๘๓๕.

ตำนานพุทธสุภายิต สุภายิต คำคม คำพังเพย คติธรรมคำกลอน ที่พบในงานเขียน งานวรรณกรรม ของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ โดยท่านมีการใช้ตำนานเหล่านี้ประกอบการเผยแพร่ธรรมะมากมาย ดังจะพบ ได้ในการพูด และงานเขียนงานวรรณกรรมของท่าน แต่ในที่นี้จะยกตัวอย่างเพียงบางส่วนพอสังเขป ดังต่อไปนี้

๑) **ตำนานจากพุทธศาสนสุภายิต** เป็นการเผยแพร่ธรรมะโดยวิธีการยกพุทธศาสน สุภายิตขึ้นเป็นบทตั้งบ้าง แทรกตรงกลางบ้าง หรือใช้เป็นบทสรุปของเรื่องบ้าง ตามความเหมาะสม เพื่อเสริมเนื้อหาที่กำลังอธิบายให้มีความน่าเชื่อถือ มีน้ำหนัก ชัดเจน เพราะอ้างหลักฐานจากพุทธวจนะ โดยมากพุทธศาสนสุภายิตที่พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ยกอ้างนั้น ท่านนำมาจากพระไตรปิฎกบ้าง คัมภีร์ อรรถกถาบ้าง ในฎีกา และอนุฎีกามีน้อย เช่นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ยถาปี รุจิริ ปุပ္ผิ วัฒนวนุต อคนุรกิ เอวิ สุภาสิตา วาจา อผลา โหติ อกุพฺพโต.

ดอกไม้งาม และสีสวย แต่ไม่มีกลิ่น ย่อมไม่หอมแก่ผู้ตัดทรงฉันทิ คำสุภายิตก็ไม่มีผล อันใดแก่ผู้ไม่ทำตาม ฉะนั้น^{๑๑๖}

พุทธศาสนสุภายิตนี้ ควรใช้ในโอกาส คือ เตือนใจพุทธศาสนิกชนให้สนใจ ปฏิบัติตาม คำสอนของศาสนา แทนที่จะเอาแต่เรียนอย่างเดียว ซึ่งจะให้คุณกลายเป็นดอกไม้ที่งดงาม แต่ไม่มี กลิ่น เข้าทำนองสวยแต่รูปจืดไม่หอม โดยเรื่องนี้ ท่านมีนิทานประกอบคำสุภายิตด้วย ดังมีเรื่อง ดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งพระราชปิตเสนทิแห่งประเทศโกศล ทรงอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนธรรมะใน พระราชวังเป็นประจำ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงส่งพระอนนทไปเป็นครูสอน พระมเหสีของพระราชาทัง สององค์ ก็ทรงเข้ารับการศึกษาด้วย คือพระนางมัลลิกากับพระนางवासภา ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ศากยะ (พระญาติของพระพุทธเจ้า)

ผลการศึกษาปรากฏว่า พระนางมัลลิกาทรงศึกษาโดยเคารพ และทรงการตรวจสอบ ความรู้จากพระเถระด้วยดี แต่พระนางवासภากลับตรงกันข้ามไม่เต็มใจเรียน และไม่ยอมให้ตรวจสอบ ความรู้ พระอนนทได้กราบทูลรายงานผลการศึกษาดังกล่าวให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์จึงตรัส พระคาถาสุภายิตข้างบนนี้แก่พระเถระ

^{๑๑๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธมฺมปทญฺญกถา (ตติโย ภาโค)**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔),

คำเปรียบเทียบดังกล่าวนี้ ไม่ใช่เปรียบเทียบคำสุภาษิตเหมือนดอกไม้ แต่หากเปรียบเทียบตัวคนเหมือนดอกไม้ คือคนที่รู้ธรรมะมาก ๆ แต่ไม่ปฏิบัติตามธรรมะ เปรียบเหมือนดอกไม้งาม แต่ไม่มีกลิ่น

หอม น่าดู แต่ไม่น่าชม จะเป็นคนสวยแต่รูปแต่จูบไม่หอม^{๑๑๓}

อตุตา หิ อตุตโน นตฺถิ กุโต ปตุตฺตา กุโต ธนํ.

ตัวเราเองยังไม่มี ลูกจะมีแต่ที่ไหน ทรัพย์จะมีแต่ที่ไหน ?^{๑๑๔}

พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ ควรใช้ในการเตือนใจผู้ที่เป็นบิดามารดา ให้หมั่นสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างฐานะของตนเองให้มั่นคง และสร้างกุศล คุณงามความดีให้ถึงพร้อม ในเป็นสุภาษิตนี้ มีนิทานตัวอย่างที่เป็นอุทาหรณ์ประกอบสุภาษิต ดังมีเรื่องโดยย่อว่า

ในเมืองสาวัตถี มีเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่ออานันทะ มีทรัพย์มาก ตระหนี่เป็นที่สุด ท่านประชุมญาติพี่น้องทุกกิ่งเดือน และสอนลูกวันละ ๓ เวลา เรื่องที่สอนก็คือ อย่ายริจาคทรัพย์ให้ใครเป็นอันขาด ท่านสอนว่าให้ดูแต่ยาหยอดตา หยอดทีละหยดก็ขังหมดได้ ท่านเองก็ไม่เคยทำบุญสุนทาน เพราะกลัวทรัพย์จะสิ้นเปลือง ครั้นอยู่มาท่านได้ถึงแก่กรรม โดยที่ลืมบอกขุมทรัพย์ ๕ แห่งให้แก่ลูกผู้สืบสกุล

ต่อมา ท่านเศรษฐี ได้ถือปฏิสนธิในท้องของหญิงจันทาล นับตั้งแต่ผู้มารดาตั้งท้องเกิดหากินฝืดเคือง พอคลอดลูกออกมาหน้าตาพิกลพิการดูไม่ได้ ครั้นเขาเติบโตพอเดินขอทานได้แล้ว นางก็เอากะลาใส่มือให้ไปเที่ยวขอทานกินเอง

วันหนึ่งเด็กน้อย ผู้อาภัพเดินป่วนเปื้อนเข้าไปในเรือนเดิมของตน (ซึ่งลูกชายครอบครองอยู่) ใคร ๆ ก็พากันตะเพิดไล่โดยดีให้ออกไป พอดีพระพุทธรเจ้าเสด็จมา พระองค์จึงทรงเปิดเผยความจริงให้ทุกคนทราบ และทรงแนะให้เด็กพิการบอกขุมทรัพย์ที่ซ่อนไว้ให้ลูกเสีย เด็กก็บอกได้ถูกต้องทั้งห้าแห่ง^{๑๑๕}

พุทธเจ้าภาษิตนี้ เป็นพระคำรัสของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสแก่เด็กพิการนั้น ในเรื่องนี้เป็นคติที่ดีแก่คนที่เป็นพ่อเป็นแม่ เพราะคนโง่มีวแต่นั่งนับว่านั่นทรัพย์ของเรา นั่นลูกหลานของเรา แต่

^{๑๑๓} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, คำพระ, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์ศรีวิทย์วิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

^{๑๑๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธมฺมปทฺฐกถา (ตติโย ภาโค), หน้า ๑๒๒.

^{๑๑๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, คำพระ, หน้า ๒๗๙-๒๘๐.

ตัวเองไม่ได้สร้างบุญกุศลอันใด ไม่มีความดี ในที่สุดลูกหลานของตัวเองเขาก็จำจะไม่ได้ อย่างเช่นนาย
อานันท์เศรษฐีผู้นี้

พุทธศาสนสุภาษิตดังกล่าวนั้น เป็นการยกขึ้นมาเป็นบทตั้ง แล้วอธิบายประกอบเนื้อเรื่อง
ในท้องนิทานชาดก ส่วนพุทธภาษิตที่ท่านใช้นำมาแทรกคำอธิบาย ก็มีใช้มากเช่นกัน ดังเช่นท่าน
อธิบายเรื่องการเอาชนะคนอื่นให้ถูกตามหลักแห่งธรรมะ เช่นข้อความว่า

ที่นี่จะพูดถึงวิธีเอาชนะ เฉพาะอย่างยิ่งการเอาชนะคนอื่น เป็นการขยายความพระพุท
ภาษิตเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทางศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแนะนำวิธีเอาชนะคนอื่นไว้เป็นอย่างดี ๆ แล้วแต่ว่าคน
ที่เราจะเอาชนะนั้นเป็นคนชนิดใด เช่น พุทธภาษิตที่ว่า

“อกุโธเรน ชินเ โกร” ฟังชนะความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ

“ชินเ กทริยํ ทานน” ฟังชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้

“สจฺเจนาติกาทินิ” ฟังชนะคนพูดปด ด้วยการพูดคำจริง

“อสุ สาธุนา ชินเ” ฟังชนะความไม่ดี ด้วยความดี

นี่เป็นตัวอย่างแนวทางเอาชนะคนอื่น ตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ ใจความสำคัญ
ในพุทธวจนะเหล่านี้ ก็มีอยู่ว่า

ถ้าจะชนะความโกรธของคนอื่น ต้องชนะด้วยความไม่โกรธของเรา หมายความว่าถ้าเขา
โกรธมา เราก็ต้องไม่โกรธตอบ ถ้าจะเอาชนะคนขี้เหนียว ต้องเอาชนะเขาด้วยการให้ และถ้าจะ
เอาชนะคนที่ชอบพูดปดมดเท็จ ไม่จริง ต้องชนะด้วยการพูดคำจริง

สังเกตวิธีการที่ทรงแนะนำเป็นวิธีที่ฝืนความรู้สึกของชาวบ้าน เพราะโดยมากชาวบ้านมัก
ใช้วิธีพริกจิ้มพริก เกลือจิ้มเกลือ แกร้ายมา ฉันทกร้ายตอบ แกด่าฉันท ฉันทก็ด่าตอบ แกด่าหมัด ฉันทก็กำ
บ้าง แกดี้เหนียว ฉันทเลยไม่ให้กินเลย วิธีการนี้เป็นวิธีการแบบเอาร้ายชนะร้าย

พระพุทธวจนะที่ทรงแนะนำวิธีชนะที่ยกมาให้เป็นตัวอย่างยังกระจายกันอยู่ ยังหยาบคาย ผสม
ยากในเวลาปฏิบัติ แต่มีข้อหนึ่งที่พระองค์ตรัสไว้อย่างรวบยอด ใช้การได้ในทุก ๆ เรื่อง คือข้อว่า

อสาธุ สาธุนา ชินเ จงชนะคนไม่ดี ด้วยความดี^{๑๒๐}

การนำพุทธศาสนสุภาษิตมาสอนนี้ โดยปกติเวลาพระเทศน์มักจะนิยม ยกบทพุทธศาสน
สุภาษิตเป็นบทตั้ง ก่อนที่จะอารัมภบท แล้วเทศน์เป็นลำดับต่อไป ส่วนการพูดและการเขียนของพัน

^{๑๒๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ทางสงบ, หน้า ๓๕๕-๓๕๖.

เอกปิ่น มุทุกันต์นั้น มีการนำพุทธศาสนสุภาษิตมาใช้มาก ทั้งการยกมาเป็นบทตั้ง บทแทรกประกอบ คำอธิบาย หรือแม้แต่เป็นบทสรุป การยกพุทธศาสนสุภาษิตนี้ จะทำให้เนื้อหามีความเด่นชัดมากขึ้น วิธีการนี้ จะพบได้ทั้งในการพูดและงานเขียน งานวรรณกรรมของท่าน การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิตนี้ ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมะ

๒) **สำนวนจากสุภาษิต คำพังเพย และคำคม** การใช้สำนวนจากสุภาษิต คำพังเพย และคำคม ได้แก่การนำสำนวนเหล่านี้ มาเป็นส่วนเสริมในการอธิบายธรรม ซึ่งจะทำให้การอธิบายธรรมมีรสชาดมากยิ่งขึ้น แสดงถึงภูมิปัญญา และความหลากหลายของผู้สอน ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านไม่รู้สึกรำเอื่อ มีความเพลิดเพลินไปกับสุภาษิต คำพังเพย และคำคม และยังทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่านเกิดความสนใจมากขึ้น เพราะคำเหล่านี้ เป็นสำนวนที่กินใจ เพราะเป็นลักษณะของการเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่เห็นอยู่ตามธรรมชาติ และเป็นคำที่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดีอยู่แล้ว พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านใช้วิธีการนี้ในการเผยแผ่ธรรมเช่นกัน โดยมากมักใช้แทรกเสริมเวลาท่านอธิบายธรรมะ ดังมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ท่านพูดถึงคนที่เป็นโรคช้ำระแวง ย่อมเห็นอะไรน่าระแวงไปหมดทุกอย่าง แต่เมื่อได้สืบสาวความจริงแล้ว ผู้ถูกระแวงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เช่นบางคนปลูกบ้านใหญ่โตหรูหรา ถูกเพื่อนบ้านระแวงว่าคงจะโกงใครเขามา แต่ความจริงกลายเป็นว่า เขาได้รับมรดกจากบรรพบุรุษ บางรายมีเงินเดือนไม่มาก แต่มีรถยนต์ไปทำงาน ใครเห็นเข้าก็คิดว่าคงจะคอร์รัปชันในหน้าที่ แต่ความจริงกลายเป็นว่าเขาอุตสาหะซื้อรถผ่อนส่งเป็นระยะยาว อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเอาตระแวงร้อนดูความระแวงกันจริง ๆ แล้ว จะปรากฏว่าในความระแวงร้อยอย่างพันอย่างนั้น จะเป็นจริงตามที่ระแวงสักอย่างเดียวก็ทั้งยาก เพราะฉะนั้น โบราณท่านจึงสอนว่า

“สืบปากว่าไม่เท่าตาเห็น

สืบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ

สืบมือคลำไม่เท่ากระทำในใจ”

ท่านผู้ฟังที่เคารพ ความสุขสดใสรออยู่ที่ดวงใจไร้ระแวง ท่านผู้ใดกำลังถือนักไปรดวงหนักเสียเถิด แล้วก็ได้เมตตา ถอนหนัก ให้แก่เพื่อนมนุษย์ตาดำ ๆ ที่ท่านได้พុងชนักปักหลังเขาไว้...^{๑๒๐}

^{๑๒๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ตามใจท่าน, หน้า ๓๖ &.

อีกตัวอย่างหนึ่ง ท่านต้องการสอนเรื่องการแต่งคน คนเรานั้นจะงามได้ต้องแต่ง แต่การแต่งของคนนั้น จะต้องแต่งทั้งกายและใจ โดยท่านยกคำสุภาษิตมาประกอบ ดังนี้

นักปราชญ์ชั้นบรรพบุรุษของเรา ได้ตระหนักในความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างคนกับสัตว์ จึงได้ผูกสุภาษิตเป็นคำพังเพยไว้สอนลูกสอนหลาน ต่อ ๆ มาว่า “ไก่อ่างเพราะขน คนงามเพราะแต่ง”^{๑๒๒} โดยท่านอธิบายต่อไปว่า “ไก่หรือสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย มันงามแต่กำเนิด มันงามที่ขนที่หนังของมัน แต่เราเป็นคน ไม่ใช่งามที่ขนที่หนัง งามที่แต่งต้องแต่งจึงจะงาม ถ้าแต่งไม่เป็นไม่งามหมดราคา สู้ไก่ไม่ได้”^{๑๒๓}

จากคำพังเพยนั้น ท่านบอกว่า ถ้าคนเราไม่แต่งก็สู้ไก่ไม่ได้ ในทางศาสนาท่านให้แต่งสองอย่างที่รวมกันเป็นคน คือกายกับจิต รวมกันเรียกว่า “คน” เครื่องแต่งกาย ได้แก่วัตถุสิ่งของ เช่น เสื้อผ้าอาภรณ์ แหวน กำไล เป็นต้น แต่การแต่งจะต้องเหมาะสมกับตัวด้วยจึงจะงาม ส่วนการแต่งจิต นั้น มีหลายชั้นหลายอย่าง เริ่มแต่วิชาความรู้ คุณธรรม เช่น ความสัตย์ ความกตัญญู เมตตา กรุณา เป็นต้น เป็นเครื่องแต่งจิต คนที่ถูกแต่งอย่างนี้ ชื่อว่าคนงามอย่างแท้จริง

ส่วนการใช้จำนวนคำคม ก็พบบ่อยในงานพูดและงานเขียนของท่าน คำคมท่านจะใช้โดยมากมักจะใช้แทรกเวลาท่านอธิบายเรื่องใด เรื่องหนึ่ง เช่น ท่านสอนเรื่องการดูหมิ่นเหยียดหยามกัน โดยท่านเชื่อมโยงมาจากระบบบรรณานุกรมในประเทศอินเดีย ดังข้อความว่า

การดูหมิ่นกัน เหยียดหยามกันของชาวชมพูทวีป เป็นโรครวมพันธ์ ที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษกว่าสามพันปี คนรุ่นหลังเขาพยายามแก้ยุ่งเหมือนกัน แต่ยังไม่สำเร็จ...ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าชมพูทวีปไม่มีโรคอย่างนี้ ก็คงเป็นชาติในเอเชียเป็นแน่...คนไทยเราในอดีตก็หวุดหวิดจะตกเป็นเหยื่อของลัทธิที่ว่ามันเหมือนกัน จนถึงกับมีการถือเรื่องไพร่ผู้ดีกันแล้ว เจริญบุญพระพุทธรักษาช่วยไว้ทันคือเปลี่ยนแปลงทัศนคติเช่นนั้นเสีย...แต่ก็ผลไม่ได้ครับ “การดูหมิ่นกันมันเหมือนกับหญ้าเหี่ยวหมูเกิดง่ายตายยาก” ต้องคอยชะงะทิ้งเสมอ ๆ แม้เป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ถ้าปล่อยไว้นาน ๆ ก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ได้เช่นกัน...คนที่ชอบดูหมิ่นคนไทยด้วยกันว่า “ไอ้แขก” “ไอ้หนาน” “ไอ้เสี้ยว” เหล่านี้ อาจเป็นวิญญานหลงมาจากเขาหิมาลัยก็ได้^{๑๒๔}

^{๑๒๒} พ.อ. ปิ่น มุกข์กันต์, ปาฐกถาเรื่องจิต, หน้า ๘.

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๒๔} พ.อ. ปิ่น มุกข์กันต์, ธรรมราชา, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

ในการเผยแพร่ธรรม บางครั้งคำคมต่าง ๆ จะแทรกอยู่ในการพูดและการเขียน โดยบางที่ผู้พูดเองก็อาจไม่รู้ว่าคำพูดที่ตนได้พูดหรือเขียนนั้น เป็นคำคมที่ผู้ฟังและผู้อ่านอาจรู้สึกได้ตามเนื้อหาเหล่านั้น เช่น ในเรื่องนี้ท่านบอกวิธีดูใจ ในมงคลเรื่อง “จิตไม่หวั่นไหว” จะมีคำคมแทรกอยู่ ซึ่งผู้ฟังหรือผู้อ่านจะสังเกตได้ด้วยตัวเอง ดังข้อความว่า

วิธีดูใจของคนนั้น จูจิตใจของใครก็ไม่ถนัดถนี่เหมือนจูจิตใจของเราเอง เพราะฉะนั้น เวลาอ่านคำบรรยายตอนนี้ กรุณาอย่ามองออก มองเข้ามาดูในตัวเราเองแหละดี จูใจคนอื่นดูมากแล้ว ไปเที่ยวว่าแต่คนอื่น ว่าเขาใจจิต ใจดำ ใจร้อน ใจแคบ ใจคด ใจน้อย ใจเดิบ ทีนี้ลองมาดูใจเราเองเสียบ้าง เห็นใจคนอื่นร้อยครั้ง ก็ไม่ทำให้เราดีวิเศษขึ้น เท่ากับที่เขาเห็นใจเราเองครั้งเดียว^{๑๒๕}

สำนวนคำสุภาษิต คำพังเพย และคำคม ดังกล่าว เป็นวิธีการที่จะพบได้ในการเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ทั้งการพูด และงานเขียนของท่าน เป็นวิธีการหนึ่ง ที่แสดงถึงความหลากหลายในการเผยแพร่ธรรม เพราะการนำสำนวนเหล่านี้มาแทรกเสริม จะต้องให้เข้ากับเรื่องที่เราอธิบายด้วย เพราะถ้าไม่เข้ากันอาจทำให้การพูด หรือการเขียนไม่น่าอ่าน น่าฟัง หรือทำให้เกิดความสับสน งุนงงแก่ผู้อ่านและผู้ฟังได้เช่นกัน

๕) **สำนวนจากคตินิยม-คำกลอน** ได้แก่การนำคตินิยม หรือคำกลอนมาเสริมแทรกในเวลาพูดหรือเขียน ข้อความที่เป็นข้อคิด แง่คิด ให้ความหมายในทางสอนใจผู้คน ซึ่งจะมีผลทางจริยธรรมและเป็นการเน้นย้ำในเรื่องของศีลธรรมด้วย เพราะการเผยแพร่ศาสนาก็คือการสอนธรรมะ การสอนธรรมะ ก็คือการให้แง่คิด ให้ข้อคิดที่ดีตามหลักแห่งศาสนาในการดำเนินชีวิต ในการสอนธรรม ทั้งการพูดและการเขียน พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ จะสอดแทรกสำนวนที่เป็นคตินิยม-คำกลอนไว้มากมายในที่นี้จะยกตัวอย่างมาเพียงบางข้อความ เช่น

ท่านพูดถึงเรื่องการทำความดี กับการทำความชั่วในบทความเรื่อง “มักง่าย-ได้ยาก” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำความดีทำความชั่วยากง่ายต่างกัน ดังข้อความว่า

ที่จริงแล้ว ที่เรารู้สึกว่า การทำความดีเป็นของยากนั้น เป็นความจริง และที่ว่าทำความชั่วง่าย ก็จริงเหมือนกัน คืออย่างนี้ การทำดีกับทำชั่วดันกับปลายมันไขว้กัน

ทำชั่ว ดันง่าย ปลายยาก

ทำดี ดันยาก ปลายง่าย

^{๑๒๕} พ.ท.ปิ่น มุกทุกันต์, มงคลชีวิต (ประมวลทางก้าวหน้าตามแนวทางพุทธศาสนา) ภาค ๓, หน้า ๓๗๒.

คือมันไขว้กัน ยากง่ายมีด้วยกัน แต่มันไขว้หัวไขว้ท้ายกัน ถ้าดีแล้วก็ยากต้น ง่ายปลาย ถ้าชั่วแล้วก็ยากปลาย ง่ายต้น...คือการทำความชั่วมันบานปลาย ที่เรียกว่าทำน้อยได้มาก การทำชั่ว ที่ว่า ต้นง่าย ความจริงก็ง่ายอยู่นิดเดียว ตรงต้น ๆ เท่านั้น นิดเดียวจริง ๆ แล้วก็ไปยากเอามากมายในตอน ปลาย การทำความดีก็บานปลายเหมือนกัน ที่ว่าต้นยาก ๆ ก็ยากนิดเดียวตรงต้น ๆ เท่านั้น พอตกลง ปลายก็จะพบความง่ายอย่างมหาศาสตร์^{๑๒๖}

จากข้อความดังกล่าว เป็นคติธรรม ที่เกี่ยวกับการทำความดีความชั่ว คติธรรมเป็นข้อความ ที่บางครั้งไม่จำเป็นต้องตีความหมาย เราก็สามารถทราบได้ทันทีว่าหมายถึงอะไร เพราะโดยมากจะเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมการดำเนินชีวิต คติธรรมคำกลอน วิธีใช้ของท่านบางทีก็แทรกระหว่างการ อธิบาย บางทีก็ใช้เป็นบทสรุป ดังตัวอย่างเรื่อง “ความทุกข์ของนักบุญ” เป็นคำบรรยายอบรมทหารทาง วิทยุการสื่อสาร ท่านพูดถึงศาสนาเป็นเครื่องช่วยบรรเทา ลดความทุกข์ และความทุกข์ของคนเราก็มี ๓ ประการ คือ ทุกข์เพราะเกิด ทุกข์เพราะโลก และทุกข์เพราะบาปกรรม ทุกข์ทั้งสามประเภทนี้มีผลเผ็ด ร้อนต่างกัน ในการแนะนำท่านพูดอธิบาย และยกคติธรรมเป็นบทสรุปว่าเราจะมีท่าทีต่อทุกข์ทั้งสาม กองนี้อย่างไร ดังข้อความว่า

...ข้าพเจ้าสบายใจ ได้ขบปัญหาค้างตกไปแล้ว ท่านผู้ใดยังคลุมเครือ มองไม่เห็นชัด เข้าใจ ไม่แจ่ม ให้จำเอาสูตรแก้ทุกข์ไว้ แล้วค่อย ๆ คิดต่อไปประเดี๋ยวก็แจ่มขึ้นในใจ สูตรแก้ทุกข์ของ พระพุทธศาสนามีว่า

ทุกข์เพราะเกิด ให้เรียนรู้
ทุกข์เพราะโลก ให้ระวังตัว
ทุกข์เพราะบาปกรรม ให้เลิกละ^{๑๒๗}

ข้อความดังกล่าวเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างคติธรรม ส่วนที่เป็นคำกลอน ก็จะพบได้มากมายเช่นกัน คำ กลอนนั้น บางคำกลอนท่านก็แต่งเอง บางคำกลอนท่านก็หยิบยืมมาจากของผู้อื่น เช่น

สักวา	เอहनอ	เจ้ากอไผ่
ถ้าไม่ใหญ่	ถูกลม	ไม่ล้มสูญ
รู้เก็บน้ำ	เลี้ยงหน่อ	รู้ก่อคุณ

^{๑๒๖} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ยุคทองยุทธธรรม, หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^{๑๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙-๘๐.

รู้เพิ่มพูน	หนามคม	ระดมแรง
ไฟเจ้าเอ๋ย	แกลั่วกล้า	สารพัด
ไม่กลัวสัตว์	กลัวคน	กลัวฝนแล้ง
มืออย่างเดียว	ไฟกลัว	ท้าวระแหง
คือไฟแว้ง	เป็นด้ามพริ้ว	ฆ่าไฟเอง ฯ ^{๑๒๘}

คติธรรมคำกลอนเรื่องกอไฟ เป็นคติธรรมที่ยึดเอาธรรมชาติมาเป็นอุทาหรณ์ โดยท่านให้ปลุกกอไฟไว้กอหนึ่งที่บ้านศึกษาศาสตร์ และแต่งคำกลอนนี้ไว้ เหตุผลก็คือ สำหรับเตือนใจให้ทุกคนที่ทำงานในกรมมีความสามัคคีกัน และนอกจากนั้น ยังมีคติธรรมคำกลอนในแนวเดียวกันโดยคติธรรมนี้ เป็นคติธรรมจากเรื่องโองตง โดยท่านให้คนซื้อโองตงมาแล้วให้ทุบจนแตก เพื่อให้เป็นคติเตือนใจ ให้ทุกคนปรับปรุงตัวเอง และให้ตัวท่านเองไม่ดูหมิ่นคุณค่าของคนทุกคน ดังสักวาที่เขียนไว้ข้างโองตงนั้นว่า

สักวา	หนิงโหน่ง	เจ้าโองตง
ปากเจ้าบีน	ดูท่า	หาค่าไม้
แต่คนแต่ง	แปลเจ้า	ด้วยเข้าใจ
กลับใจไฉไล	แปลกตา	ผู้มายล
คนเรานี้	ก็เปรียบ	เทียบกับโอง
เกิดไม่โด่ง	เด่นชัด	เพราะขัดสน
แต่ได้ครู	รู้วิชา	รักษาดน
งานเกิดผล	คนสง่า	สูงค่าเอ๋ย ฯ ^{๑๒๙}

โดยความหมายก็คือ การให้คนทำงานได้รู้จักการปรับปรุง แก้ไขตนเอง ถึงแม้คนผู้นั้นจะด้อยต่ำ แต่ท่านก็ไม่ดูหมิ่น ให้โอกาสคนดี ไม่ทิ้งคนดี และไม่เหยียดหยามคนที่เคยทำงานมาก่อน นี่คือความหมายของสักวาเบื้องต้นนั้น

คติธรรมคำกลอนดังกล่าวนี้ ท่านเป็นคนแต่งเอง แต่การนำคติธรรมคำกลอนของผู้อื่นมาประกอบการอธิบาย ก็มีให้เห็นเช่นกัน เช่น ในเรื่อง “ตัดรัก” ดังมีข้อความบางตอนว่า

^{๑๒๘} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, หน้า ๒๐๕.

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๖.

...เรื่องความรักความเชื่อใจของผัวเมียนั้น เป็นของตัดขาดได้ยาก โจรปล้นเอาทรัพย์ไปเกลี้ยบ้าน เขาก็ไม่เลิกรักกัน จับเอาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปใส่คุกใส่ตะรางไว้ เขาก็ไม่เลิกรักกัน ชั้นที่สุด แม้แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล้มหายตายจากไปแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งก็ยังไม่เลิกรัก ความรักมันเป็นเรื่องแปลก ยึดหยุ่นได้ ไม่ยอมขาดง่าย ๆ ยึดข้ามน้ำข้ามทะเลไปถึงเมืองแขกเมืองฝรั่งได้ ยึดเข้าในคุกในตะรางก็ได้ ยึดตามเข้าไปในเตาเผาศพก็ได้ มันขาดยากจริง ๆ สุทรภู่ จึงได้กล่าวว่า

จะหักอื่น	ขึ้นหัก	ก็จักได้
หักอาลัย	นี้ไม่หลุด	สุดจะหัก
สารพัด	ตัดขาด	ประหลาดนัก
แต่ตัดรัก	นี้ไม่ขาด	ประหลาดใจ ^{๑๑๐}

จากคำกลอนนั้น ท่านให้มองข้างเหนียวของความรักว่า ยากที่จะหาอะไรมาตัดให้ขาดได้ แต่ท่านอธิบายเสริมไปว่า สิ่งที่จะตัดความรักได้ คือ “การนอกใจ” ของคนทั้งสอง คือหญิงนอกใจผัวไปเป็นชู้กับชาย หรือชายไปลักลอบล่วงเกินภรรยาคนอื่น การนอกใจนั้นแหละเป็นเครื่องประหารความรักให้สะบั้นอย่างไม่เหลือหรือ

การนำสำนวนคติธรรมคำกลอนมาใช้ในการเผยแพร่ ทำให้เกิดความงดงามทางภาษา เพราะคติธรรมคำกลอนต่าง ๆ โดยมากผู้แต่ง ๆ มาจากประสบการณ์ เรื่องจริง ที่แฝงไปด้วยหลักธรรมอยู่แล้ว วิธีการนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านนำมาใช้มาก และเกิดประสิทธิผลต่องานเผยแผ่เป็นอย่างดี

๗. วิธีการตอบปัญหา การเผยแพร่ธรรมะของพันเอกปิ่น มุทุกันต์นอกจากการพูดและการเขียนแล้ว การตอบปัญหาธรรมะ ก็เป็นอีกงานหนึ่งที่ท่านได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพราะการช่วยแก้ปัญหาข้อสงสัยให้ชาวบ้าน โดยการนำหลักทางศาสนาเข้าแก้ไข เป็นวิธีการเผยแพร่ธรรมะอีกรูปแบบหนึ่งเช่นกัน

การแก้ปัญหาของท่านนั้นมีหลากหลาย โดยเริ่มแรกก็เป็นความสงสัยทางการศึกษาและทางปฏิบัติ ครั้นต่อมา มีผู้ให้ความไว้วางใจมากขึ้น จนถึงนำปัญหาชีวิต ระหว่างเพื่อนฝูง ระหว่างผู้น้อยผู้ใหญ่ ระหว่างสามีภรรยา ระหว่างแม่เลี้ยงลูกเลี้ยง ระหว่างเมียน้อยเมียหลวง ฯลฯ มาขอคำแนะนำด้วย นอกจากปัญหาต่าง ๆ แล้วระยะหลัง เกิดเพิ่มขึ้นอีกพวกหนึ่ง คือพวกมาสารภาพโทษ ได้ทำผิดคิดร้ายไว้อย่างไรบ้าง เอามาเล่าให้ฟัง เพื่อขอคำแนะนำบางอย่าง ร้องไห้มาก็มี หัวเราะมาก็มี

^{๑๑๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๑, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๔๓-๓๔๔.

หน้าคำคร่ำครีดยังมี บางรายใช้เวลาได้ตอบกันอยู่นาน กว่าจะแก้ตก ที่ว่าแก้ตกคือตกทางจิตใจ เช่น
ปรองดองกันได้ เลิกความประทุष्टมีดมีว หรือเลิกการอาฆาตพยาบาท เป็นต้น^{๑๑๑}

เมื่อสรุปแล้ว การตอบปัญหาธรรมะ ก็เป็นงานอีกแขนงหนึ่งในการนำธรรมะไปสู่
ประชาชน ส่วนงานตอบปัญหาธรรมะของท่านนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ถามตอบกันต่อหน้าชุมนุมชน
๒. ผู้ถาม ส่งจดหมายมาถาม แล้วตอบไปทางจดหมายบ้าง ทางวิทยุบ้าง
๓. ตอบปัญหาแบบ แนะนำแนวทางจิตใจสำหรับผู้มีปัญหาชีวิตบ้าง

การตอบปัญหาธรรมะทั้งสามประเภทนี้ มีทั้งเป็นการตอบที่ไม่มีการบันทึกเก็บไว้ และมิ
การบันทึกเก็บไว้ ในที่นี้ได้ศึกษาเฉพาะกรณีที่มีการบันทึกการถามตอบปัญหาของท่านไว้ ซึ่งโดยมาก
แล้วจะเป็นการตอบปัญหาทางจดหมายเป็นส่วนใหญ่ เป็นการตอบปัญหาที่สามารถเปิดเผยได้ ส่วนการ
ตอบจดหมายบางฉบับที่ผู้ถามไม่ต้องการให้เปิดเผยต่อหน้าสาธารณชน ก็จะเป็นการตอบแบบแนบ
ส่งกลับไปและท่านก็ไม่ได้รวบรวมไว้ ดังนั้นการตอบปัญหาธรรมะของท่านทั้งหมด จึงแบ่งได้เป็น
๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ การตอบปัญหาธรรมะที่เปิดเผยได้ และการตอบปัญหาธรรมะที่ไม่สามารถเปิดเผยได้

การศึกษาเรื่องวิธีการตอบปัญหาของท่าน จึงศึกษาได้เฉพาะกรณีปัญหาที่เปิดเผยได้ และ
เป็นปัญหาที่ถูกบันทึกไว้ในเอกสาร โดยพันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านรวบรวมปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ใน
หนังสือต่าง ๆ หลายเล่ม เช่น คลายสงสัย ตอบปัญหาชาวบ้าน นาทีทอง วิธีพูดของข้าพเจ้า เป็นต้น

๑) การตอบปัญหาต่อหน้าชุมนุมชน หมายความว่า การตอบในห้องสอนหรือห้องแสดง
ปาฐกถา คือเราพูดจบแล้วเปิดโอกาสให้ผู้ฟังถาม ซึ่งการพูดแบบเปิดให้ผู้ฟังถามนี้ได้ผลดี ๓ ประการ
คือ

ประการแรก ถ้าบังเอิญสิ่งที่พูดออกไป พลั้งผลไปในการบรรยาย และเมื่อมีผู้ยกข้อนี้
ขึ้นถาม แทนที่จะให้ความผิดพลาดนั้นตกค้างอยู่ต่อไป

ประการที่สอง ทำให้ผู้พูดกับผู้ฟังเกิดความสนิทสนมเป็นกันเอง เพราะผู้พูดได้ใช้โอกาส
ที่ตอบปัญหานั้นพูดอะไร ๆ นอกเรื่องต่อไปก็ยิ่งได้ เช่น พูดออกตัวบ้าง ยกย่องคนฟังบ้าง ก็สามารถ
ทำได้

^{๑๑๑} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, คลายสงสัย (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ก-ข.

ประการที่สาม เป็นผลพลอยได้ คือ ผู้พูดได้ฟังคำถามของผู้ถามมากท่านแล้ว ก็ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพื้นฐานของสังคมพอจะรู้ได้ว่า คนถนัดนั้นเขามีอะไรกัน ทำให้เราได้ข้อสังเกตเกี่ยวกับภาวะของสังคมได้ตามสมควร

แต่อย่างไรก็ตาม การตอบปัญหาต่อหน้าผู้ถามและต่อหน้าคนฟังเป็นจำนวนร้อยจำนวนพันนั้น ผู้ตอบจะต้องมีชั้นเชิง และปฏิภาณพอตัว ไม่เช่นนั้นอาจทำให้เรื่องที่ถูกในตอนบรรยายพลอยลดความสำคัญลงไปด้วย บางทีก็จะทำให้ที่ประชุมพลอยรวนเร ผู้พูดอาจจะเอาตัวไม่รอดก็เป็นได้

๒) การหาปัญหา วิธีเปิดทางให้มีผู้ถามปัญหา ๒ วิธีด้วยกัน คือ เปิดให้คนฟังลุกขึ้นถามกันซึ่ง ๆ หน้า ในที่ประชุมนั่นเองวิธีหนึ่ง กับอีกวิธีหนึ่ง ให้เขียนคำถามลงในแผ่นกระดาษส่งมาให้ ทั้งสองวิธีนี้มีผลที่แตกต่างกัน ดังนี้

วิธีที่ ๑ เป็นการเปิดโอกาสให้ถามปัญหา โดยที่ผู้ถามไม่รู้ตัวว่าจะมีโอกาสได้ถาม เมื่อปรากฏจบลงแล้ว ก็ให้พิธีกรประกาศว่า ท่านผู้พูดมีเวลาพอจะตอบปัญหาข้อสงสัยได้บ้าง ก็น่าที่ก้าวกันไป เมื่อมีผู้สงสัยก็เชิญลุกขึ้นถามได้ เมื่อมีผู้ถามแล้ว ผู้ตอบก็ลุกไปยืนตอบ แล้วกลับมานั่ง เมื่อมีผู้ถามก็ลุกไปตอบอีก การตอบวิธีนี้ก็ดี ทำให้เกิดความสนุกสนานดี คนถามก็ตั้งใจที่ได้ถาม แต่วิธีนี้อาจต้องระวัง คาราวาปัญหา ที่ไม่ว่าใครพูดอะไรที่ไหนก็ชอบไปฟัง และเมื่อฟังแล้วก็ชอบถามทั้ง ๆ ที่ไม่สงสัย เป็นการถามเพื่อลองเชิงลองภูมิผู้พูดบ้าง ถามเพื่อหาเสียงนิยมบ้าง ถามเพื่อข่มปากว่าคนอื่นบ้าง ถามชวนวิวาทบ้าง เป็นต้น ผู้พูดจะต้องระวัง มิเช่นนั้นอาจเสียท่า คนประเภทนี้ได้เช่นกัน

และวิธีนี้ สิ่งที่ต้องระวังอีกประการหนึ่ง คือผู้พูดไม่ควรประกาศหาปัญหาเองเมื่อพูดจบ เมื่อพูดจบ ควรกลับมา นั่งยังที่เดิม นั่ง ๆ แล้วให้พิธีกรเขาประกาศเอง จะเป็นการเหมาะสมกว่า เพราะการประกาศหาปัญหาเอง จะเป็นการทำทาบ หรืออวดดี และคู่อีกทีก็ดูเหมือนจะเป็นการดูถูกคนฟัง ยิ่งในที่ชุมนุมที่มีผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ควรเป็นอย่างยิ่ง

วิธีที่ ๒ ให้ผู้ประสงค์จะถามเขียนคำถามของตนลงบนกระดาษแล้วส่งให้พิธีกร พิธีกรรวบรวมส่งให้ผู้พูด วิธีการนี้อาจไม่สนุกเท่าที่ควร แต่เรียบร้อยดี คือผู้ตอบมีโอกาสที่จะดูคำถามก่อน เป็นว่าควรตอบจึงอ่านให้ที่ประชุมฟัง แล้วก็ตอบไป แต่ถ้าคำถามใดเป็นภัยต่อสังคมก็ผ่านไปเสีย หรือจะเก็บไว้ทำย เพื่อปล่อยให้ความหมดเสียก่อนตอบก็ได้ แล้วก็ขอภัยเจ้าของปัญหาที่ค้างตอบเป็นส่วนรวม ก็เป็นอันหมดปัญหา

๓) การวิเคราะห์ปัญหา ก่อนที่ผู้พูดจะตอบปัญหา สิ่งที่สำคัญจะต้องมีการวิเคราะห์ปัญหาเสียก่อน วิธีการนี้พระพุทธองค์ผู้ทรงรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งหลักธรรมทั้งปวง สามารถจะโต้ตอบ

ปัญหาเรื่องใด ๆ กับใคร ๆ ก็ได้ ถึงกระนั้น เมื่อมีผู้ทูลถามปัญหา พระองค์ก็ทรงวิเคราะห์ก่อน โดยทรงแยกปัญหาออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกันคือ ปัญหาที่ควรตอบ กับปัญหาที่ไม่ควรตอบ ปัญหาใดควรตอบพระองค์ก็ทรงตอบ ปัญหาใดไม่ควรตอบพระองค์ก็ไม่ทรงตอบ ด้วยเหตุนี้ปัญหาคำถามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนา จึงมีอยู่สองประเภท คือเป็น พยากตปัญหา คำถามที่ทรงตอบไว้แล้ว กับ อพยากตปัญหา คำถามที่พระองค์ไม่ทรงตอบ

นักเผยแผ่ธรรมะผู้มีใจสะอาดบริสุทธิ์จึงจำเป็นต้องยึดแบบตอบปัญหาของพระพุทธองค์ ซึ่งจะทำให้มีข้อดี ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ทำให้ตัวผู้พูดเป็นอิสระแก่ตัวเอง ไม่เสียภูมิธรรม และจะทำให้ผู้พูดไม่ตกเป็นเครื่องมือของคนอื่นผู้ที่ไม่หวังดี หรือประสังคราย หรือหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่งได้

ประการที่ ๒ การที่ผู้พูดตั้งใจไว้ว่า จะตอบเฉพาะปัญหาที่ควรตอบ จะทำให้ใจของผู้พูดเกิดความถ่อมตัวลง ไม่ผล่อไปเป็นคนอวดรู้ เพราะคนเรายังอวดรู้มากเท่าไร ก็ยิ่งโกหกมากเท่านั้น

๔) ศิลปะในการตอบปัญหา การตอบปัญหาผู้พูดจะต้องมีชั้นเชิง หรือมีศิลปะในการตอบ ไม่เช่นนั้นอาจเสียคนได้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้เผชิญกับการถามปัญหามากมาย โดยนักถามปัญหาประเภทต่าง ๆ เกือบจะครบทุกชนิดมาแล้วอย่างโชกโชกน ท่านได้ศึกษาพุทธจริยาในการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า ซึ่งพบว่าพระพุทธองค์ทรงได้ตอบปัญหามากเหลือเกิน ท่านจึงได้ศึกษาวิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าอย่างละเอียด และท่านได้ใช้เป็นแนวทางในการตอบปัญหามาตลอด โดยศิลปะที่ท่านรวบรวมจากพระพุทธจริยามาไว้เป็นแนวทางปฏิบัติในการเผยแผ่ธรรมะนั้น มีดังนี้

๔.๑) ถ้าเป็นคำถามเพราะอยากรู้ ให้ตอบแบบ “สวมกอด” หมายความว่า ถ้าผู้ถามได้ถามเพราะไม่รู้จริง ๆ อยากรู้จึงถาม มิได้มีเลศนัยอย่างอื่นแฝงอยู่ ต้องตอบด้วยน้ำใจอันงาม แนะนำให้เขารู้อย่างครบถ้วน ซึ่งวิธีการนี้พันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านยึดถือปฏิบัติมาตลอด คือเมื่อไปบรรยายหรือแสดงปาฐกถาที่ไหน ถ้ามีผู้ถามปัญหาในลักษณะนี้ หลังจากท่านตอบชี้แจงในที่นั้นแล้ว ท่านยังได้เขียนจดหมายตอบส่งไปทางไปรษณีย์ให้เขาอีก การทำอย่างนี้ เหมือนกับที่เราได้สวมกอดเอาเขาไว้ทีเดียว

การตอบแบบ “สวมกอด” นี้ ท่านยกตัวอย่างพุทธจริยาตอนที่พระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหอนัตถปุจฉกะ คือ มีตาราพราหมณ์คนหนึ่งสงสัยว่า พระพุทธเจ้าจะทรงรู้แต่เรื่องดี ๆ หรือว่าจะทรงรู้ทางที่จะทำให้นคนฉิบหายต่าง ๆ ด้วย จึงไปทูลถามพระองค์ว่า พระองค์ทรงทราบทางฉิบหายหรือไม่ ? พระองค์ตรัสตอบว่า พระองค์ทรงทราบเหมือนกัน แล้วก็ทรงแจกแจงให้เขาฟังว่า ทางฉิบหายที่สำคัญมี ๖ ทาง คือ

- (๑) การนอนตื่นสาย
- (๒) เกียจคร้านการทำงานไม่ทำ
- (๓) ความเป็นคนคูร้าย
- (๔) การนอนจี๋เซา
- (๕) การเดินทางไกลคนเดียว
- (๖) การทำชู้กับสามีภรรยาของคนอื่น

การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้ตาพราหมณ์คนนั้นฟังอย่างละเอียดอย่างนี้ แสดงถึงพระเมตตา พระกรุณาที่มีต่อเขาเป็นอันมาก เรื่องอย่างนี้ ถ้าเป็นบางคนถูกใครถามว่า ท่านรู้จักทางฉิบหายไหม ? ก็อาจโดนข้อนเอาไว้ว่าจะถามไปทำไม ? อย่างนี้ก็อาจเป็นได้ แต่นี่พระพุทธองค์มีทรงทำเช่นนั้น เพราะผู้ถามประสงค์อยากจะรู้จริง ๆ

๔.๒) ถ้าเป็นคำถามเพราะอวดรู้ จงจับผู้ถาม “แขวนคอ” เสีย หมายความว่า ถ้าผู้ถามทำตัวเป็นคารเจ้าปัญหา ลูกขึ้นถามปัญหาเพื่อจะสร้างความเด่นให้ตัวเองเท่านั้น ไม่ใช่สงสัยอะไรจริงจัง ส่วนมากคำถามของเขาจะเป็นคำถามแบบลวงภูมิ เวลาที่ใช้อาร์มภทมากมายเกินความจำเป็น มีการพูดจาถากถางนิดหน่อย พอเรารู้เค้าเช่นนี้ก็จึงตอบเขา แต่วิธีตอบให้ตอบด้วยศัพท์ทางเทคนิคที่ลึกซึ้งกว่า หรือสูงกว่า ยากยิ่งกว่า จนกระทั่งตัวเขาเองรู้ไม่ทัน คือแม้เราจะตอบแล้วเขาก็ไม่อาจเข้าใจได้ พอถูกจับแขวนคอเสียแล้ว เขาก็จะหมดฤทธิ์

วิธีการตอบปัญหาแบบ “แขวนคอ” นี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านยกพระพุทธจริยาตอนที่พระพุทธเจ้า ทรงตอบปัญหานายอชิตะ ลูกศิษย์พราหมณ์พาวรี ที่อาจารย์ส่งไปถามปัญหาลวงภูมิพระพุทธเจ้า ตามเรื่องนั้นว่า อาจารย์พาวรีอยากลวงภูมิพระพุทธเจ้า จึงจัดลูกศิษย์ชั้นหัวกระທີสิบหกคนส่งไปถามปัญหาแบบขยทิม คือทั้งสิบหกคนนั้นชักซ้อมกันไว้แล้ว ว่าใครจะถามเรื่องใด และจะช่วยให้รับช่วงกันอย่างไร

นายอชิตะ ได้รับมอบให้เป็นหัวหน้าทีมทูลถามปัญหาพระพุทธเจ้าว่า

ประชาชนเดี๋ยวนี้ จิตใจมีดมนกันมาก หรือพระองค์จะทรงเห็นอย่างไร ? อชิตะทูลถาม

ถูกแล้ว อชิตะ พระพุทธองค์ทรงคล้อยตาม

ก็อะไรเล่าหุ้มห่อจิตใจของเขา ?

อวิชชา ความไม่รู้

ที่จริงคนเหล่านั้นเขาก็มีปัญญา เหตุใดเขาจึงไม่รู้

ถูกแล้ว อชิตะ ปัญญามี แต่ความอยากมันบังปัญญา

ถ้าเช่นนั้น ความอยาก คนเราจะสละได้ไหม ?

ได้ซิ อชิตะ

สละได้ด้วยอะไรละ ?

ก็สละด้วยสติกับปัญญาซิเธอ

แล้วสติกับนามรูปมีเวลาดับหรือไม่ ? อะไรดับก่อนดับหลัง ? อชิตะพลิกคำถาม

เรื่องสติและนามรูปชั้นต่ำ ๆ อย่างพูดเลยนะ อชิตะ เราพูดความดับขั้นสุดขอดกันดีกว่า...

นามรูปดับเพราะวิญญาณดับ พระพุทธองค์ทรงตอบแบบจับแวนคอ

นายอชิตะหมคภูมิ เพราะคนไม่รู้เรื่อง เลยชักต่อไปไม่ได้ จากคำถามของอชิตะจะสังเกตได้ว่า เขายกเรื่องสติกับนามรูปขึ้นทูลถามนั้น ไม่เกี่ยวกับตัวปัญหาข้างต้นเลย และคำถามตอนต้นนั้น ก็ถามอย่างไม่ต้องการคำตอบเสียด้วย จับตั้งแต่เรื่องใจคนมืด เสร็จแล้วอยู่ ๆ ก็กระโดดไปว่าเรื่องสติกับนามรูป ซึ่งเป็นคนละเรื่อง และสังเกตคำตอบของพระพุทธเจ้า แทนที่จะทรงตอบตามที่เขาคถาม แต่ได้ทรงชักเรื่องขึ้นทันทีถึงเรื่องความดับของนามรูปและวิญญาณ ซึ่งเป็นเรื่องทีละเอียดกว่าสูงกว่า การตอบปัญหานี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านเรียกว่า การตอบแบบ “แวนคอ” คือจับผู้ถามแวนคอเสีย ด้วยความรู้ที่สูงกว่า ทำให้ผู้ถามหมคภูมิที่จะถามต่อ

๔.๓) ถ้าเป็นคำถามเพื่อหักโค่น จงตอบแบบ “ลงแขก” คือในบางครั้งผู้ถาม ๆ ด้วยมุ่งร้าย ต้องการจะหักโค่นคำสอนของศาสนา การตอบปัญหาประเภทนี้ หากไหวไม่ทันจะพลาดได้ง่าย การตอบคำถามแบบนี้ เราจะต้องแปลคำถามนั้นเสียใหม่ ให้มีลักษณะเป็นหลักการที่คนหมู่มากยอมรับ แล้วเราก็เอาเสียงข้างมากเข้ามาช่วยอีกที วิธีนี้เป็นวิธีที่ได้ผลดีมาก วิธีการนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้ใช้ตอบปัญหาที่ผู้ถามประสงค์จะหักโค่นคำสอนของศาสนาครั้งหนึ่ง ดังมีตัวอย่าง ดังนี้

“ครั้งหนึ่ง ในสถานศึกษาชั้นสูง นักศึกษาคนหนึ่งลุกขึ้นถามข้าพเจ้าว่า การที่พระพุทธเจ้าห้ามไม่ให้คนฆ่าสัตว์นั้น เป็นความเสียหายแก่บ้านเมือง เพราะเมื่อคนไม่ฆ่าสัตว์เสียแล้วใครจะเป็นทหารรักษาบ้านรักษาเมือง จะเลิกสอนศีลข้อนี้เสียได้หรือไม่ ? ในการถามนั้น ท่านผู้ถามใช้วาตะอย่างเอาจริงเอาจัง เป็นการหักโค่นคำสอนของศาสนาอย่างไม่มีเยื่อใย เล่นเอานักศึกษาแน่นงีบกันทั้งห้อง

ในการตอบ ข้าพเจ้าใช้ความเยือกเย็นอย่างตรงกันข้ามกับอารมณ์ของผู้ถาม แต่มีลักษณะเอาจริงเอาจัง เริ่มด้วยการแปลคำถามเข้าหาประชาคมติก่อน คือปรารภขึ้นก่อนว่า ตั้งแต่เดิมมานุษย์ยังป่าเถื่อน ใครไม่พอใจใครก็ฆ่ากันทิ้งเหมือนปูเหมือนปลา ครั้นต่อมาพระพุทธเจ้า ทรงห้ามไว้ไม่ให้คนเราฆ่ากัน ใครขึ้นฆ่ากันก็ถือว่าเป็นบาป และเป็นความชั่ว แม้จะโกรธเคืองกันเท่าไร ก็ให้ออดกลั้น

ไว้ ค่อยพูดค่อยจากัน คนไทยเราก็ปฏิบัติตามศีลข้อนี้เรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย ก็คงเว้นจากการฆ่ากัน ครั้นมาบัดนี้เกิดมีปัญหาขึ้นมาว่า เราจะเลิกข้อห้ามไม่ให้ฆ่ากันเสียด้วย ถ้าสมมติว่าตัวท่านเองเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน จะยกเลิกอะไรก็ได้ ขอให้ตรงคุณโดยรอบคอบ เห็นอย่างไรให้ยกมือขึ้น

“ใครเห็นว่าควรเปิดให้คนฆ่ากันได้โดยเสรี...ยกมือขึ้น” เจียบไม่มีคนยกมือแม้แต่คนเดียว

“ใครเห็นว่าควรห้ามคนไม่ให้ฆ่ากันต่อไปตามเดิม...ยกมือขึ้น” นักศึกษายกมือพร้อมกันหมดทั้งห้อง

เมื่อได้มติเช่นนี้แล้ว เราก็เบาแรง อธิบายเพิ่มเติมชนิดหน่อยก็สิ้นเรื่อง คือฝ่ายผู้ถามก็หมดข้อข้องใจเพราะรู้ว่าศีลข้อนี้ เป็นข้อห้ามที่ทันสมัย พรรคพวกไม่มีใครเห็นด้วยกันคนเลย

๔.๔) ถ้าเป็นคำถามแบบยืมปาก จงตอบแบบ “ปิดปาก” หมายความว่า ถ้ามีผู้ถามแบบให้เราเปรียบเทียบในระหว่างสองฝ่าย ว่าฝ่ายไหนดีกว่ากัน เช่น ถามว่า

“พระมหานิกายกับพระธรรมยุติกขังไหนดีกว่ากัน ?” หรือ

“หลวงพ่อบุญกับหลวงพ่อดำ องค์ไหนเก่งกว่ากัน ?” หรือ

“บิดามารดาใครมีคุณมากกว่ากัน ?” เป็นต้น

คำถามอย่างนี้ ไม่ว่าผู้ตอบจะตอบเข้าข้างไหน ก็มีแต่ขาดทุนทั้งนั้น ทางที่ดีเบี่ยงหลบไปเสีย คือตอบอย่าให้ตรงคำถาม เช่น ตอบว่า

“พระองค์ไหนจะเก่งกว่าใครหรือไม่ นั่นเป็นเรื่องของพระท่าน ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าตัวเราเองนี้ รักษาศีลได้ก็มากน้อย...” หรือ

“ระหว่างพ่อกับแม่นั้น ก็เหมือนฟันบนกับฟันล่างของเรานี้แหละ ถ้าจะให้ถอดทิ้งเสียข้างหนึ่ง คุณจะให้ถอนข้างไหนทิ้ง ?” พูดเท่านี้ แล้วไม่ต้องขยาดความให้มากความ

ถ้าเขาถามว่า “ที่ศาสนาคริสต์สอนว่า พระเยซู เป็นผู้สร้างโลกนั้นจริงหรือโกหก ?” เราก็เลี่ยงตอบเสีย ว่า “เขาจะโกหกหรือพูดจริงก็ช่างเขาเถอะ ข้อสำคัญว่า ตัวเราเกิดมาในโลกนี้แล้วจะทำอะไรดี...”

ตัวอย่างดังกล่าว เป็นการตอบแบบปิดปากของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ซึ่งใช้แก้ เมื่อมีผู้ถามปัญหาแบบเปรียบเทียบสองฝ่ายให้เราตอบแบบยืมปากผู้ตอบ ถ้าไม่ระวังแล้ว คำถามประเภทนี้ เราตอบเข้าข้างฝ่ายไหนก็มีแต่เสีย มากกว่าได้ วิธีการดังกล่าวของท่านจึงเป็นสิ่งที่แก้ปัญหাপระเภทนี้ได้

๔.๕) ถ้าเขาถามแบบล้อมเขาควางให้ชนกัน จงตอบแบบ “ตัดเขาควาง” หมายถึงการตอบเพื่อให้ผู้ถามเลิกถามต่อ เป็นการตัดชนวนแห่งการพิพาทระหว่างผู้ถามผู้ตอบ ตัวอย่างเช่น

...ในคราวหนึ่ง มีปริพาชกผู้หนึ่งไปทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ในลัทธิศาสนาอื่นมีพระอรหันต์หรือไม่ ? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ถ้าคนสิ้นกิเลสแล้วมีอยู่ในศาสนาใด ศาสนานั้นก็มีพระอรหันต์”

การตอบแบบนี้ เท่ากับพระพุทธองค์ทรงตัดชนวนแห่งการพิพาท ซึ่งวิธีการตอบแบบนี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านเรียกชื่อการตอบแบบนี้ว่า “ตอบแบบตัดเขาควาย”

๔.๖) ถ้าเป็นคำถามแบบระบายอารมณ์ จงตอบแบบ “รับอารมณ์” หมายถึง ผู้ถามต้องการถามเพื่อต้องการระบายอารมณ์ของตนเองออกมาเท่านั้นเอง ความจริงผู้ตอบจะไม่ตอบก็ได้ แต่ถ้าตอบก็ควรตอบแบบระบายอารมณ์ให้ผู้ถามเกิดความสบายใจ เช่นตัวอย่างที่ท่านตอบ คือ

“ข้าพเจ้าไปร่วมวงอภิปรายกับคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ณ ที่แห่งหนึ่ง จะได้ว่าอภิปรายเรื่องศีลธรรมของเยาวชน ซึ่งผู้อภิปรายต่างก็แสดงความเห็นว่า เราควรแก้ปัญหาระหว่างเยาวชนกันอย่างนั้น อย่างนี้ รวมทั้งข้าพเจ้าด้วย

ครั้งจบอภิปรายแล้ว มีคนผู้หนึ่ง ตะโกนถามออกมา และเจาะจงให้ข้าพเจ้าตอบโดยถามว่า “ท่านทั้งหลายมัวแต่พูด ๆ กัน เมื่อไร จะลงมือทำกันสักที ?”

ข้าพเจ้าก็ตอบว่า “ความจริงเราได้ลงมือทำกันแล้ว เวลานี้ก็กำลังทำ คือพวกผู้อภิปรายก็ “ทำพูด” ส่วนท่านทั้งหลายก็ทำเหมือนกันคือ “ทำฟัง” โฉนที่ท่านผู้ถามจึงสงสัยว่าเรายังไม่ลงมือทำเล่า ?” พอดตอบเท่านี้ ทั้งคนถามและคนฟังต่างก็หัวเราะชอบใจ^{๑๑๒}

การตอบแบบระบายอารมณ์นี้ คนถามก็มีความสุขของเขาตรงที่ได้ระบายอารมณ์เท่านั้นเอง ถึงจะไม่ตอบก็ได้ แต่ถ้าจะตอบก็ควรตอบให้เขาคลายอารมณ์ ซึ่งก็เท่ากับเราช่วยให้เขาระบายออกมา เขาก็รู้สึกสบายใจขึ้น และไม่มีข้อเสียทั้งสองฝ่าย

การตอบปัญหาทั้งหมดนี้ เป็นวิธีการที่พันเอกปิ่น มุกกันต์ใช้ในโอกาสต่าง ๆ เช่นมีการถามตอบในที่ที่ท่านแสดงปาฐกถา หรือการบรรยาย หรือการตอบทางจดหมายก็มี แต่ถ้าเป็นการถามในที่ชุมนุมชน ท่านมักนิยมการตอบแบบสวนคำทันที โดยกำหนดถึงจุดเด่นของคำถามอยู่ตรงไหน แล้วก็ตอบตามนั้นก่อน แล้วจึงตอบตามลำดับเรื่องที่หลัง ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้คนฟังสนใจ และสนุกสนานมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามการตอบปัญหาทั้งการตอบแบบเปิดเผย กับตอบแบบปกปิดทางจดหมาย ท่านล้วนยึดหลักการตอบปัญหาดังกล่าว ซึ่งท่านได้ใช้ตลอดการเผยแพร่ธรรมะของท่าน ซึ่ง

^{๑๑๒} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, วิธีพูดของข้าพเจ้า, หน้า ๔๐๒-๔๒๒.

เป็นวิธีการที่น่าสนใจ และเป็นวิธีการที่นักเผยแพร่ธรรมะทั้งหลาย จะยึดเป็นแบบในการตอบปัญหาได้ เป็นอย่างดียิ่ง

๓.๕ ประสิทธิภาพในการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นนักเผยแพร่ธรรมะผู้หนึ่ง ที่สังคมยอมรับอย่างกว้างขวาง การเผยแพร่ธรรมของท่านนั้น เป็นที่ชื่นชอบของคนโดยทั่วไป ด้วยบุคลิกลักษณะ น้ำเสียง ตลอดจนลีลาที่มีลักษณะความสามารถเฉพาะบุคคล นอกจากนั้นท่านยังมีวิธีการในการเผยแพร่ที่หลากหลาย ทำให้ธรรมะที่ท่านนำเสนอไปเกิดรสชาติ ดึงดูดผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง การเผยแพร่ธรรมะของท่านนั้น จึงถือได้ว่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อผู้ฟัง เป็นอย่างมาก นอกจากการพูด งานเขียนของท่านก็เป็นที่ยอมรับชื่นชอบ ปรากฏว่าพิมพ์ออกมาเท่าไรก็ไม่เพียงพอแก่ความต้องการบางเล่มจำเป็นต้องพิมพ์เป็นจำนวนหลายครั้ง ดังนั้น การศึกษาถึงประสิทธิผลของการเผยแพร่ธรรมะของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์นั้น ในที่นี้ได้ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการพูดและงานเขียนของท่าน ซึ่งสามารถประมวลมาให้เห็นถึงประสิทธิผลของการเผยแพร่ของท่าน ดังนี้

๑. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการพูดของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์

การพูดธรรมะของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ มีทั้งการปาฐกถา การบรรยายและการสอนธรรม ถือได้ว่าเป็นการใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีอิทธิพลค่อนข้างมากในเรื่องของการโน้มน้าวและชักจูงใจ จากการศึกษาพบว่า ท่านประสบความสำเร็จด้านการพูดเป็นอย่างยิ่ง ปัจจัยที่ทำให้ท่านสัมฤทธิ์ผลสามารถวิเคราะห์ได้ตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) **ความน่าเชื่อถือ (Credibility)** กระบวนการถ่ายทอดไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน สิ่งสำคัญคือความน่าเชื่อถือในตัวผู้พูดมีผลต่อการพูด เพราะถ้าหากผู้ฟังมีความรู้สึกว่าผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือไว้วางใจได้ การยอมรับก็เกิดขึ้นได้ง่าย พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นนักพูดธรรมะผู้หนึ่ง ที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือในตัวเองได้อย่างน่าอัศจรรย์ ความน่าเชื่อถือของท่าน อาจมาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะ และคุณธรรมที่ตัวผู้พูดได้มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป

๒) **ความรู้ความสามารถ (Knowledge and Ability)** การพูดธรรมะจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้พูดจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้จริง สามารถอธิบายขยายเนื้อความให้ผู้ฟังเข้าใจได้ด้วยสติปัญญา

ที่ตนมีอยู่ ผู้ฟังจะรู้สึกเบื่อหน่ายถ้าต้องฟังผู้พูดที่ไม่รู้จริง หรือพูดนอกเรื่องที่ตนเองต้องการ พันเอกปิ่น มุกกันต์ เป็นผู้หนึ่งที่มีความแตกฉานในเรื่องหลักวิชาพุทธศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ตลอดถึงภูมิธรรมที่ท่านศึกษาเล่าเรียนมา ท่านมีผลงานทั้งการพูดและงานเขียนหนังสือธรรมะหลายเล่ม สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้จริง

๓) **บุคลิกลักษณะ (Personality)** ท่านเป็นบุคคลผู้ที่มีบุคลิกลักษณะดี มีความดึงดูดใจ ย่อมเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและพึงพอใจ เหมือนกับการโฆษณาสินค้า มักนิยมเอาคาราโอเกะดนตรี ศิลปินเพลง หรือนักกีฬาที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้แสดงโฆษณา ทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านี้อาจไม่ได้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญในเรื่องสินค้านั้นเลย^{๑๑๑} แต่เพียงมีบุคลิกลักษณะดีเป็นที่ดึงดูดใจ ก็ทำให้คนเกิดความสนใจได้เช่นกัน พันเอกปิ่น มุกกันต์ เป็นผู้หนึ่งที่มีบุคลิกลักษณะดี ทำที่ในการพูดที่สง่างาม ท่านเหมาะสมกับงานหลายด้านแม้แต่งานที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตของท่าน คือการดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศาสนา ด้านบุคลิกภาพของพันเอกปิ่น มุกกันต์นี้ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ผู้ที่รู้จักท่านดี และคุ้นเคยกับท่านมาตั้งแต่ท่านยังทรงสมณเพศอยู่ ได้พูดถึงบุคลิกลักษณะของพันเอกปิ่น มุกกันต์ ดังมีข้อความว่า

คุณลักษณะที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ทำให้เป็นที่พึงของคนผู้ได้พบเห็น นี่คือนุคลิกภาพของผู้จะเป็นหัวหน้าที่ดี จำต้องมีบุคลิกภาพเพื่อส่งเสริมการทำงานให้เจริญก้าวหน้าไปสู่เป้าหมาย เพราะบุคลิกภาพมีส่วนสำคัญเกี่ยวกับการปกครอง การฝึกฝนอบรม และการนำประชาชน เมื่อพูดถึงความต้องการในการปกครองฝึกฝนอบรมแล้ว บุคลิกภาพจะช่วยให้ผู้ใหญ่ปกครองใจผู้น้อยเอาชนะใจผู้น้อยได้ และเร่งเร้าให้เขารักเคารพนับถือเชื่อฟัง ตั้งใจปฏิบัติงานตามคำสั่งกับบัญชาได้ง่าย องค์ประกอบแห่งบุคลิกภาพมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑) รูปร่างหน้าตา จะสวยหรืองามมิใช่ที่หมาย แต่ที่หมายอยู่ที่การใช้อิริยาบถ และหน้าตาออกรับแขก ให้เหมาะแก่บุคคลเหมาะแก่กาลเทศะ และเหมาะแก่สังคม เมื่อแต่ละคนใช้ให้เหมาะสมแล้ว แม้รูปร่างหน้าตาจะชั่วร้ายก็เหว่ ก็บำรุงใจแขกให้ชื่นบานร่าเริงด้วย เป็นอันได้คุณได้ประโยชน์เหมือนทุเรียนเสียนอกแต่เนื้อในดี

^{๑๑๑} ผศ. เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ สถาบันราชภัฏนครปฐม, (กรุงเทพฯ ฯ : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

๒) กิริยาท่าทีคำพูด กิริยาหมายเอากิริยามีระเบียบคือ กิริยาดี กิริยางาม กิริยาอ่อนโยน ท่าทีหมายเอาท่าทีมีระเบียบ ใช้ให้ถูกฐานะและภูมิชั้นตามความเป็นจริงของตน คำพูดหมายเอา ถ้อยคำดีมีระเบียบ คือเป็นคำจริงคำไปเพราะอ่อนหวาน คำสมานสามัคคีและคำมีประโยชน์

๓) อารมณ์ หมายเอาใจดี มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คนใจดีนั้นถือว่า โลกมนุษย์นี้ ถ้าไม่มีใจดีแล้ว ก็คือภพของอสุรกาย ซึ่งเต็มไปด้วยการทรยศ หน้าไหว้หลังหลอก มารยาสาไถย ใจริษยาในความคิดของคนอื่น และถือว่า “จงมีแรงเหมือนชกชก แต่อย่าใช้แรงอย่างชกชก”

๔) สติปัญญา คือเป็นคนมีความเฉลียวฉลาดหลักแหลม รู้จักมองลงข้างล่างดูผู้น้อย รู้จักมองขึ้นข้างบนดูผู้ใหญ่ และรู้จักสอดส่องบาปบุญคุณโทษดีชั่ว ผิดถูกได้อย่างครบถ้วน โดยเอาความเฉลียวคือสติเป็นเท้าเดินหน้า เอาความฉลาดคือปัญญาเป็นหัวเดินตาม โบราณว่า “คนใช้หัวเดินต่างเท้ามักจะพลาดพลั้ง ขาดความยังคิด”

องค์ประกอบแห่งบุคลิกภาพ ๔ ประการนี้ มิใช่เครื่องเสริมสวย แต่เป็นเครื่องเสริมให้ดีงาม ให้ผู้มีแต่ละคนเสริมลักษณะของตนให้มีสง่าราศี เป็นที่พึงของคนทุกชั้น และเป็นกระจกเงาสำหรับส่องดูตัวเองได้ถนัดชัดแจ้ง แม้พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ก็มีบุคลิกภาพเช่นนี้เหมือนกัน เขาเป็นว่า ท่านไม่ได้เป็นอธิบดีกรมการศาสนาอย่างเดียว แต่ท่านยังมีฐานะเป็นอธิบดีแห่งใจของคนอีกด้วย^{๑๓๔}

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลอื่น ๆ ที่พูดถึงบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการเป็นนักพูดของท่านอีก ดังคำพูดของอาจารย์ วสิน อินทสระ ได้พูดถึงตอนที่เห็น พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ขึ้นปาฐกถาว่า

“ข้าพเจ้ายังนึกเห็นภาพอาจารย์ปิ่น ขึ้นปาฐกถาด้วยท่าทางที่สง่างาม ปาฐกถาของท่านทุกเรื่องชัดเจนสนุก ผู้ฟังเพลิดเพลินไปกับตัวอย่างต่าง ๆ ซึ่งท่านสรรหามา ประกอบสัมพันธ์ไม่แหบไม่เครือ ยิ่งพูดนานเสียงยิ่งดีขึ้น...”^{๑๓๕}

และมีผู้ชมรายการนาทิตองผู้หนึ่งได้สะท้อนโดยเขียนถึงบุคลิกของท่านไว้ว่า

“ผู้บรรยาย เป็นผู้ที่สันตจัดเจนคนหนึ่ง การบรรยายก็คล่องแคล่ว ไม่ติดขัด และมีบุคลิกอันควรแก่การศรัทธา ผมว่ารายการ “นาทิตอง” นี้จะเป็นรายการที่ดึงดูดความสนใจให้แก่ผู้ชมโทรทัศน์ สถานีโทรทัศน์กองทัพบก เพิ่มขึ้นอีกไม่น้อย”^{๑๓๖}

^{๑๓๔} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, หน้า ๒๑๔-๒๑๖.

^{๑๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๙).

^{๑๓๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, นาทิตอง, หน้า ๔๕๐.

สิ่งต่าง ๆ ที่รวมเป็นบุคลิกลักษณะของท่านทำให้ท่านประสบความสำเร็จในเรื่องการพูด เป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่ทำให้ผลชัดเจนนั้น คือความเชื่อมั่นและความศรัทธาจากผู้อื่น

๔) **สถานภาพและบทบาท (Status and Role)** ความเชื่อมั่นของผู้ฟังจะเกิดขึ้น ได้อย่างง่าย เมื่อทราบว่าผู้พูดมีสถานภาพบทบาทอย่างไร เช่น ผู้ฟังต้องการมาฟังเรื่องเกี่ยวกับพุทธ ศาสนา และรู้ว่าผู้ที่มาพูดวันนี้ เป็นผู้มีสถานภาพและบทบาทที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่น และตั้งใจพร้อมที่จะรับเนื้อหาสาระจากผู้พูดได้อย่างเต็มที่ แต่ใน ขณะเดียวกันการไม่รู้หรือรู้ว่าผู้พูดไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ตนเองจะฟัง ความรู้สึกของผู้ฟังอาจ เกิดความเชื่อมั่นน้อยลง หรือไม่เกิดความเชื่อมั่นเลย ทำให้ไม่สนใจเท่าที่ควร พันเอกปิ่น มุทุกันต์ มี สถานภาพและบทบาทโดยตรงต่อการเป็นนักเผยแผ่ธรรมะ สถานภาพของท่านเคยเป็นอนุศาสนาจารย์ ทหารบก และก้าวขึ้นมาเป็นอธิบดีกรมการศาสนา และมีบทบาทมากมายในงานพระศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางด้านเผยแผ่ มีทั้งการบรรยาย การปาฐกถา อภิปราย และเขียนหนังสือธรรมะ ดังนั้นสถานภาพและบทบาทของท่าน เป็นตัวดัชนีชี้ชัดลงไปได้ว่าท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมกับงานเผยแผ่ อย่างแท้จริง

๕) **ความเป็นกันเอง** เมื่อผู้พูดเริ่มการพูด ถือได้ว่าเป็นเบื้องต้นแห่งการนำเสนอ ดังคำที่ คนมักกล่าวกันว่า “เริ่มต้นที่ดี มีชัยไปกว่าครึ่ง” การพูดที่มีความเป็นกันเอง จะทำให้เกิดความสนิท สนมใกล้ชิด ซึ่งมีผลต่อใจของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ และเป็นกันเองกับผู้พูด เมื่อเป็นเช่นนี้ จะทำให้ผู้พูดสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังได้ง่ายขึ้น พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นผู้หนึ่งที่เมื่อเริ่มพูดท่าน จะต้องทำให้ผู้ฟังรู้สึกสบายใจ และเป็นกันเองกับตัวท่านก่อนดังคำของท่านพูดในเรื่องนี้ไว้ว่า

“ตามปกติข้าพเจ้าถือหลักว่า พอเริ่มพูดก็ต้องให้คนฟังยิ้ม และเกิดความสบายใจก่อน เสมอ บางทีก็ถึงกับหัวเราะ เพื่อปลุกประสาทและทำให้ผู้ฟังเป็นกันเองก่อน...”

ดังนั้น ความเป็นกันเองกับผู้ฟัง ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ท่านประสบผลสำเร็จในเรื่อง การพูด

๖) **การสร้างสารที่ง่าย** เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร หรือสิ่งที่เราพูดรวมเป็นตัวสาร (Message) ถ้าเป็นสารที่ง่าย จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้เร็ว และง่ายขึ้น การสร้างสารที่ง่าย ผู้พูดจะ เป็นผู้กำหนด แต่สิ่งนี้ก็เป็นตัวกำหนดถึงประสิทธิภาพของผู้พูดด้วยเช่นกัน ถ้าผู้พูดมีความสามารถทำ สารที่ยากให้ง่ายแก่การเข้าใจ การสื่อสารระหว่างกันก็มีโอกาสที่จะสำเร็จได้ง่ายขึ้น แต่ถ้านำเนื้อหาสาระที่ ส่งไปเป็นสารที่เข้าใจยาก หรือผู้ฟังมีความรู้ในเรื่องนั้นน้อยก็อาจทำให้การสื่อสารล้มเหลวได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ผู้ฟังไม่รู้เรื่องภาษาบาลีเลย แต่ผู้พูดอธิบายธรรมะ นำเสนอแต่คำบาลีเป็นส่วนใหญ่ ทำให้

ผู้ฟังไม่รู้และไม่เข้าใจในสารนั้นเลย การสื่อสารก็ไม่บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นการสร้างสารที่ง่ายเหมาะสมกับผู้ฟังก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่จะทำให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลได้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านสามารถพูดเรื่องยากให้เป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ง่าย เช่นคำบาลีที่คนทั่วไปเข้าใจยากท่านก็สามารถให้ความหมายภาษาไทยที่เข้าใจได้ง่าย เช่น ท่านอธิบายเรื่องงานของใจ ท่านก็ใช้คำไทยง่าย ๆ ว่า รับผิดชอบ งานของใจแขนงนี้ ตรงกับอาการที่เรียกว่าขันธห้า ยกเว้นรูปขันธเสีย^{๑๓๓} คือเวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ และวิญญาณขันธ เป็นต้น จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าท่านก็สามารถสร้างสารที่ยากทำให้ง่ายต่อการเข้าใจของผู้ฟังได้ ดังนั้น การสร้างสารที่ง่าย ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ท่านบรรลุเป้าหมายในการพูดธรรมะ เช่นกัน

๓) การสร้างบรรยากาศ บรรยากาศในระหว่างการสื่อสาร เป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้พูดเป็นผู้กำหนดว่าจะให้บรรยากาศในระหว่างการพูดของตัวเองเป็นเช่นไร บรรยากาศจะต้องเข้ากับเรื่องที่เราจะพูด แต่ถ้าหากไม่ตรงกันอาจทำให้การสื่อสารไม่บรรลุตามต้องการได้ เช่น ผู้พูดพูดเรื่องไม่ใช่มงคลในงานมงคล หรือผู้พูดพูดเรื่องสนุกสนานเฮฮาในงานศพ เป็นต้น ดังนั้นการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับสถานที่ และเรื่องที่จะพูดก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การพูดประสบความสำเร็จ ผู้พูดจำต้องรู้ว่าตนเองต้องการจะพูดอะไร อย่างไร และควรให้บรรยากาศเป็นเช่นไร พันเอกปิ่น มุกกันต์ เป็นนักพูดที่สามารถสร้างบรรยากาศในการพูดของท่านได้อย่างดีเยี่ยม ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ท่านได้ตอบข้อกล่าวหาของบาทหลวงในวงการบริหารนิกายโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย ที่แต่งหนังสือขึ้นพิมพ์แจกจ่าย ข้อความในหนังสือเป็นการเปรียบเทียบคำสอนของพุทธศาสนา กับคำสอนของศาสนาคริสต์ แต่ในการเปรียบเทียบนี้ ท่านได้อธิบายและกล่าวอ้างคิดเขียนจากหลักพุทธศาสนาหลายประการ^{๑๓๔} อันจะเป็นสาเหตุแห่งความบาดหมางใจกันระหว่างศาสนิกของทั้งสอง บรรยากาศคู่อาจจะก่อให้เกิดความบาดหมาง แต่พันเอกปิ่น มุกกันต์เป็นผู้ตอบได้ข้อกล่าวหา ท่านก็แถลงข้อกล่าวหาโดยการยึดหลักแห่งความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นสำคัญ โดยท่านพูดเฉพาะประเด็นที่มีการเข้าใจในพระพุทธศาสนาผิดไป พูดเฉพาะทางพระพุทธศาสนา จนวันการพูดเปรียบเทียบที่จะทำให้บาดหมาง แต่ถ้าประเด็นใดยังไม่ชัดเจน ท่านก็ยกเอาคำสอนทั้งสองมาแสดงให้เห็นความจริง ซึ่งการพูดในสถานการณ์ที่เกิดกรณีเช่นนี้ ถ้าไม่รู้จักพูดและสร้างบรรยากาศให้ดีแล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดความ

^{๑๓๓} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, พุทธวิธีครองใจคน, หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

^{๑๓๔} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, ตอบบาทหลวง, หน้า ๕.

บาดหมางกันได้ง่าย แต่ท่านก็สามารถพูดให้ชาวพุทธเข้าใจ เป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดในการตีความ คำสอนทางพุทธศาสนาของบาทหลวงได้ ฝ่ายชาวคริสต์ก็เข้าใจในข้อตอบโต้ของท่านเป็นอย่างดี การพูดของท่านในครั้งนั้น ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จทำให้ทั้งสองศาสนาเข้าใจกันได้ดี และกลับมาปรองดองกันได้เหมือนเดิม ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากท่านพูดสร้างบรรยากาศไม่ดี หรือที่เรียกว่าพูดปลุกระดมชาวพุทธให้เกิดความไม่พอใจชาวคริสต์ อะไรจะเกิดขึ้น และความบาดหมางอาจจะยังคงมีผลกระทบมาถึงทุกวันนี้ก็เป็นได้

หลักเกณฑ์ทั้งหมดดังกล่าว เป็นปัจจัยที่ทำให้การพูดของพันเอกปิ่น มุกกันต์ ประสบผลสำเร็จ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อาจเป็นสิ่งที่ท่านได้ฝึกฝนมาจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญชำนาญการ ตลอดจนถึงประสบการณ์ที่ผ่านเวทีการพูด เป็นทั้งนักบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และสอนธรรม นอกจากนี้ ท่านก็ได้รับเชิญไปพูดในเชิงอภิปราย เป็นบางโอกาส สิ่งทั้งหมดนี้ได้รวมเป็นปัจจัยที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการพูดอย่างแท้จริง

๒. ประสิทธิผลในการพูดของพันเอกปิ่น มุกกันต์

ประสิทธิผลจากการพูดโดยใช้สื่อบุคคลของพันเอกปิ่น มุกกันต์นั้น การพูดในที่นี้หมายถึงเอาการพูดของท่านทั้งหมด ทั้งการปาฐกถา การบรรยาย การอภิปราย และการสอน หมายถึงเอาการพูดที่ใช้สื่อบุคคล และการพูดโดยผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ จากการศึกษาวิจัยแล้วพบว่า ท่านมีประสิทธิผลในการเผยแพร่ธรรมะในหลายด้าน ดังนี้ คือ

๑) ความนิยมในการฟังและอ่าน พันเอกปิ่น มุกกันต์ เป็นนักพูดที่มีชื่อเสียง สังคมยอมรับในความรู้ความสามารถ และลีลาการพูดของท่าน ทำให้ท่านมีคนรู้จักมาก เมื่อเริ่มมีชื่อเสียงงานการเผยแพร่ธรรมะของท่านก็มากขึ้น จนถึงขั้นที่เราเรียกว่า “งานล้นมือ” ท่านถูกเชิญไปพูดยังงานต่าง ๆ มากมาย ทั้งไปปาฐกถา บรรยาย อภิปราย และการสอน งานทางด้านการเผยแพร่ของท่านหากจะมองย้อนไปถึงอดีตเมื่อท่านยังครองเพศบรรพชิต ท่านเป็นนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ถูกโยมนิมนต์ไปเทศน์ยังงานต่าง ๆ แทบไม่มีเวลา ดังมีปรากฏในประวัติของท่านตอนหนึ่งว่า

“ระยะหลังนี้ท่านได้เป็นนักเทศน์ชื่อดังเสียแล้ว ต้องเดินทางไปเทศน์ยังต่างจังหวัดไกล ๆ อยู่เสมอ ๆ ทั้งเทศน์คู่เทศน์เดี่ยว เป็นที่ติดอกติดใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป เพราะมหาปิ่น ได้

นำเอาความคิดและเทคนิคใหม่ ๆ มาประยุกต์ในการเทศน์ให้หน้าฟัง ได้สาระเร้าใจผู้ฟังอยู่ตลอดเวลา จึงฟังได้สนุกสนานไม่รู้จักเบื่อ...”^{๑๑๕}

สิ่งที่เป็นเครื่องยืนยันในความสามารถของท่าน ได้อีกอย่างหนึ่งคือคำของท่านเอง ที่เขียนไว้ในวิธีพูดของข้าพเจ้า ว่า

“ข้าพเจ้าไม่คิดว่าตัวเองเป็นนักพูด หรือนักอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ปาก ไม่ว่าจะเป็ปาก ตัวหรือปากกา แต่ขอรับสารภาพว่า เกิดมาชาตินี้ มีคนเชิญไปพูดในที่ต่าง ๆ มากเหลือเกิน ตั้งแต่เริ่มไม่ ในโรงนา ไต่เต้าขึ้นมากระทั่งในวัดวาอาราม ในมหาวิทยาลัย ในคุกตะราง ผู้ฟังก็ฉิบาละ ทั้งพระ ทั้งคฤหัสถ์ ทั้งคนสวยจี๋เหว่ ทั้งคนดีคนชั่ว ในทางจิต ๆ เขียน ๆ ก็มากมายก่ายกอง ไม่ทราบว่าจะชาติ ก่อนได้สร้างบุญทำกรรมอะไรไว้”^{๑๑๖}

นอกจากนั้น ยังมีเสียงสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการฟังการปาฐกถาหรือการบรรยายธรรมของท่านอีกมาก ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้พูดในเรื่องของความนิยมชมชอบในการฟังการบรรยายธรรมของพินเอกปิ่น มุทุกันต์ในสมัยนั้น ดังมีข้อความว่า

“...ยังพอนึกเห็นภาพของพระเถรที่คอยรอฟังรายการบรรยายธรรมทางวิทยุของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ มีอาการตั้งอกตั้งใจราวจะผู้คนที่คอยดูการบินเทิง ในครั้งนั้น เมื่อวิทยุเล็ก ๆ ราวากถูก ๆ ยังไม่แพร่หลาย และโทรทัศน์ก็ยังมีน้อย พระผู้ใหญ่เปิดวิทยุในกุฏิที่อยู่ชั้นบนให้ดังเป็นพิเศษ พระเถรหลายรูป ออกจากกุฏิของตน ๆ มาขึ้นบนทางเดินใกล้ ๆ เพื่อจะได้ฟังคำบรรยายของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์”^{๑๑๗}

วศิน อินทสระได้พูดถึงพินเอกปิ่น มุทุกันต์ ว่าในสมัยนั้นท่านได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก มีคนรอคอยฟังการบรรยายธรรมะของท่านทุกวัน รวมถึงตัวผู้พูดด้วยว่า

“ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๗-๘ ชื่อเสียงของอาจารย์ปิ่น รุ่งโรจน์มากเหลือเกิน ขณะนั้น ข้าพเจ้าอายุ ๒๐ ปี ยังบวชเป็นพระอยู่ ดูเหมือนท่านมีศเป็นพันโท ทุกวันพุธ เวลา ๑๘.๓๐ น. จะมีคนคอยฟังเสียงบรรยายธรรมของอาจารย์ปิ่นทางสถานีวิทยุกรมการทหารสื่อสาร อย่างใจจดใจจ่อ

^{๑๑๕} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, หน้า ๕-๖.

^{๑๑๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, วิธีพูดของข้าพเจ้า, หน้า ๑.

^{๑๑๗} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, หน้า (๕).

ข้าพเจ้าก็เป็นคนหนึ่งที่ชอบฟังท่าน ฟังแล้วได้ข้อคิดแปลก ๆ เพราะท่านคิดก่อนจะมาพูด ท่านมีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ ในฐานะเป็นนักพูดชั้นแนวหน้า...”^{๑๔๒}

นายบุญถิ่น อัตถากร ปลัดกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้น พูดถึงความนิยมในการฟังและการอ่านของผู้คนในสมัยนั้น ดังข้อความว่า

“...ในด้านการพูดและการปาฐกถานั้น พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ ได้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในบรรดาประชาชนทุกเพศทุกวัยและทุกอาชีพ คำพูดของท่านมีคุณค่าทางศีลธรรมจรรยาอย่างน่าเลื่อมใส ในด้านการเขียนนั้นก็มีความรู้ ในด้านการศึกษาเห็นว่าพระธรรมคำสั่งสอน ทั้งในด้านปรีชาปฏิบัติและปฎิเวศ อย่างน่าศรัทธา นับว่าท่านเป็นผู้หนึ่งซึ่งเผยแพร่และธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมแห่งพระพุทธศาสนา...”^{๑๔๓}

พระมหาพวง น้อยประสาธ วัดประสาธทอง สุพรรณบุรี ได้ฟังและเขียนถึงในเรื่องความนิยมในการฟังพันเอกปิ่น มุกกันต์ ว่า

“...ข้าพเจ้าไปไหน ๆ ก็ได้ยินแต่คนเรียกร้องถึงชื่อมหาปิ่นอยู่ทั่วไป พลอยอนุโมทนาด้วย”

พระนิคม อากาศโร วัดบรรพตवास ท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ได้เขียนถึงพันเอกปิ่น มุกกันต์เป็นการถกปัญหา แต่มีข้อความที่แสดงถึงความนิยมชมชอบในการฟังรายการพูดธรรมะของพันเอกปิ่น มุกกันต์ ดังข้อความว่า

“อาดมาสนใจในรายการอบรมของท่านมาก พอถึงวันพุธเวลา ๑๘.๓๐ น. ที่หน้าห้องอาจารย์มีแต่พระเณร ถกกันให้วุ่นไปหมดความหาปิ่น มุกกันต์ มาหรือยังแต่พอได้ยินเสียงเพลงเปิดรายการอบรมดังขึ้น ก็รู้สึกว่เจ็บจากเสียงถกกัน...”^{๑๔๔}

และยังมีตัวอย่าง ของผู้ที่ได้รับฟัง หรือดูรายการการทางโทรทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของผู้คนในยุคนี้ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

“เมื่อเอ่ยอ้างถึง พ.ท.ปิ่น มุกกันต์ ผมก็ไม่ทราบว่าคุณผู้นี้มีมนต์เสน่ห์รัศมีจิตใจอย่างไร จึงทำให้ผมและผู้ติดตามรายการของท่าน ต่างพากันหลงไหล ใฝ่ฝันเป็นนักหนาและเป็นที่ยอมรับสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ อันจัดเจนทั้งหลาย นับว่าเป็นความพึงใจสูงสุดของผู้ฟังโดยมิต้องไป “บังคับจับ

^{๑๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๙)-(๑๐).

^{๑๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

^{๑๔๔} พ.ท.ปิ่น มุกกันต์, คลายสงสัย (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๑๘.

ใส” ให้เสียเวลา ตรงข้ามกับรายการ “บีบบังคับ” บางรายการที่ทางสถานีพยายามขัดเคียดให้ผู้ชมกร “แพร่ภาพแพร่เสียง” ผีในใจ “กลักรู้สึกความหุยา” เข้าไปไว้อย่างหน้าตาเฉย”^{๑๔๕}

“เป็นความจริงแท้ แน่แน่นอนว่า พอผมเห็นหน้า พ.ท.ปิ่น มุกกันต์ ทางจอแก้วหรือเพียงได้ยินแต่เสียงทางวิทยุกระจายเสียงก็ตาม เสมือนได้รับมนต์วิเศษจากทูตแห่งพระผู้เป็นเจ้า ทำให้จิตใจซึ้นบานส่องใสขึ้นมาอย่างน่าประหลาด หลายครั้งหลายครามาแล้ว ลืมนึกถึงงานประจำวัน ลืมนึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมามาทั้งหมด แต่กลายเป็นการตั้งต้นระลึกถึงสิ่งที่เป็นความดีอันได้จากอรรถรสของการบรรยายจากท่านผู้นี้ และผมไม่คิดว่าจิตใจอันส่องใสนี้ จะเป็นโดยเฉพาะกับผมแต่ผู้เดียวเท่านั้น แม้ผู้ฟังผู้ชมโทรทัศน์รายอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกันด้วย...ผมจึงขอให้คำว่า “ทูตแห่งพระผู้เป็นเจ้า” โดยเฉพาะแก่ พ.ท. ปิ่น มุกกันต์...”^{๑๔๖}

“รายการ “แก้วกันห้อง” ของ พ.ท.ปิ่น มุกกันต์ ผมคิดว่าเป็น “แก้ว” จริง ๆ และเป็น “แก้ว” แบบ “รัตนมณี” ของวงการโทรทัศน์ไทยเสียแล้ว ท่านผู้ใดไม่เคยชมรายการนี้ ขอได้โปรดลองชมดูบ้าง โปรดอย่าเข้าใจผิดคิดไปว่า แก้ว นั้นเป็นแก้วชนิดบรรจุน้ำสีเหลืองอ่อน มีฟองเดือดปุด ๆ เขียวใจเป็นอันขาดเพราะไม่มีความมัวเมาใน “แก้ว” ไบนี้อย่างแน่นอน”^{๑๔๗}

และเมื่อคราวที่ท่านแสดงปาฐกถา เรื่องกลวิธีแก้ทุกข์ มีผู้สนใจมากเป็นพิเศษ เฉพาะการแสดงที่วิทยุพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ผู้ฟังล้นที่นั่งทุกครั้ง นั้นแสดงถึงประสิทธิผลของการพูดของท่านอีกประการหนึ่ง^{๑๔๘}

นอกจากนั้นในหนังสือพุทธศาสตร์ ยังสะท้อนเสียงจากประชาชนผู้สนใจ หลังจากได้ฟังคำบรรยายพุทธศาสตร์ ที่ฟังพอใจคำบรรยายของท่านนั้น มี ๒ อย่าง คือ

- ๑) พอใจในเหตุผล พร้อมด้วยข้ออธิบายเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย ๆ
- ๒) พอใจท่วงทีซึ้นเชิงการพูด ที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่าย
- ๓) พอใจในน้ำเสียงการพูด ซึ่งฟังแล้วชัดเจน ไม่เกรือ ชัดถ้อยชัดคำเป็นจังหวะ สละสลวย เหมาะสำหรับการพูดอธิบายธรรม เป็นอย่างยิ่ง^{๑๔๙}

^{๑๔๕} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, นาทีทอง, หน้า ๔๖๒.

^{๑๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๔-๔๖๕.

^{๑๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๐.

^{๑๔๘} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, กลวิธีแก้ทุกข์ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า คำนำ (ค).

^{๑๔๙} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๑, หน้า (๙).

สิ่งที่ประชาชนเกิดความพอใจนั้น แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของการบรรยายธรรมของท่าน ถึงแม้บางสิ่งบางอย่างท่านไม่สามารถที่จะให้ได้ เช่น น้ำเสียงของท่าน ๆ ไม่สามารถถ่ายทอดให้ได้ แต่สิ่งอื่น ๆ นอกจากนี้ เช่น ความมีเหตุผล วิธีการถ่ายทอดที่เป็นอุปมาอุปไมย หรือแม้แต่ท่วงท่าชั้นเชิงในการพูด ท่านได้เขียนมาในรูปแบบของหนังสือ ให้เราสามารถศึกษาตามได้

จากเสียงของผู้ผู้ฟังพันเอกปิ่น มุกกันต์ ทั้งทางการพูด หรือการบรรยายผ่านสื่อทั้งสื่อวิทยุ และสื่อโทรทัศน์ รวมเป็นการพูดของท่านทั้งหมด เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ในยุคนั้น พันเอกปิ่น มุกกันต์มีบทบาทและอิทธิพลต่อผู้รับสารเป็นอย่างยิ่ง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลการเผยแผ่ธรรมะของท่านว่าได้ผลเกินคาดหมาย และยังสะท้อนมายังผู้คนที่อยู่ในยุคหลังได้เห็นผ่านงานเขียน งานวรรณกรรม หรือคำพูดของผู้คนอีกด้วย

นอกจากนั้น ในเรื่องความนิยมในการอ่านหนังสือของท่าน ก็มีมากหนังสือของท่านออกมาเป็นระยะ โดยส่วนใหญ่งานเขียนของท่านทั้งหมดล้วนเป็นงานเขียนที่เป็นการเผยแผ่ธรรมะทั้งสิ้น หนังสือที่คนนิยมกันมาก มีการพิมพ์หลายครั้ง บางฉบับมีผู้มาขอพิมพ์เพื่อเป็นธรรมทานในงานต่าง ๆ ก็มี หนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง เช่น เรือนชั้นนอก-เรือนชั้นใน, กลวิธีแก้ทุกข์, ปาฐกถาเรื่องจิต, พุทธวิธีครองใจคน, วิธีพูดของข้าพเจ้า, พุทธศาสตร์ เล่ม ๑-๓, มงคลชีวิต เล่ม ๑-๓, สนิมในใจ, ทางไม่ตาย เป็นต้น และอีกหลายเล่ม อย่างเช่นท่านเขียนถึงหนังสือบางเล่ม ที่ได้รับความนิยมน่านกันว่า

“ในระยะเวลาห้าปีมา ข้าพเจ้ามีข้อภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก ในงานประพันธ์ชิ้นหนึ่ง คือการเรียบเรียงหนังสือเรื่อง “เรือนชั้นใน-เรือนชั้นนอก” ออกเสนอต่อมหาชน เพราะได้รับการตอบรับจากสังคมอย่างกว้างขวาง ต้องตีพิมพ์ครั้งแล้วครั้งเล่าช่วงเวลาห้าปีที่ผ่านมา ต้องพิมพ์ถึง ๑๔ ครั้ง และมีผู้ออกพิมพ์เฉพาะบางตอนอีก ข้าพเจ้าคิดว่าไม่น้อยกว่า ๓๐-๔๐ ครั้งหากจะนับจำนวนเล่ม รวมทั้งหมดก็เห็นจะถึง ๒๐,๐๐๐ เล่ม นับว่าเป็นสถิติประหลาดอยู่สำหรับหนังสือประเภทธรรมคดี”^{๑๕๐}

และเป็นสิ่งที่น่าปลื้มปิติเป็นอย่างมาก เมื่อท่านเขียนคำบรรยายพุทธศาสตร์ เป็นหลักสูตรสำหรับนักศึกษาพุทธศาสตร์รุ่น จลอง ๒๕ ศตวรรษ ซึ่งมีนักศึกษามาสมัครกันอย่างล้นหลามแต่รับเพียง ๒,๕๐๐ คนเท่านั้น ด้วยความเชื่อมั่นในผู้บรรยาย ทำให้มีผู้มาสมัครกันเป็นจำนวนมาก ปรากฏว่ามีผู้มาสมัครทุกเพศทุกวัย ทุกสาขาอาชีพและทุกชั้น ตั้งแต่กรรมกร แม้ค้าหาบเร่ แพงลอย จนถึงชน

^{๑๕๐} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, เรือนชั้นใน ชั้นนอก, หน้า ๕.

ชั้นผู้บริหารบ้านเมือง มีทั้งคนไทย คนจีน และผู้นับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม ซึ่งกระจายอยู่ตาม จังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนั้นยังมีชาวต่างชาติ ทั้งยุโรปและอเมริกา โดยท่านเขียนคำบรรยายเป็นตอน ๆ ไป ปรากฏว่าเมื่อการศึกษาดำเนินไปเกือบครึ่งหลักสูตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทอดพระเนตรคำบรรยายบางตอน ที่มีผู้นำขึ้นทูลเกล้าถวาย แล้วได้มีพระราชกระแสรับสั่งที่จะทอดพระเนตรต่อไปทุกตอน ซึ่งพันเอกปิ่น มุทุกันต์ก็ได้นำขึ้นทูลเกล้าถวาย ผ่านทางราชเลขาธิการ ทุกตอนของหลักสูตรทั้งหมด

ผลงานทางด้านการเขียนของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ก็ได้รับการตอบรับจากสังคมทุกเล่ม และเป็นที่ยอมรับทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์สามารถนำหลักการ วิธีการและหลักธรรมในหนังสือของท่านไปสอนประชาชนได้ ตามเจตนารมณ์ของผู้เขียนทุกประการ

๒) **รางวัลเกียรติคุณ** สิ่ง que แสดงถึงประสิทธิผลของการเผยแพร่ของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ อีกประการหนึ่งได้แก่ รางวัลเชิดชูเกียรติ ทั้งในด้านการพูด และการเขียนของท่าน สิ่งที่เป็นรางวัลที่เห็นได้ชัดเจนจากการที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้ทุ่มเทร่างกายและแรงใจอย่างเต็มที่ เพื่องานเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทั้งด้านการพูดและการเขียน ความทุ่มเทนี้เกิดขึ้นเพราะแรงกตัญญูของท่านรวม ๒ สถาน คือ

(๑) เพื่อสนองคุณพระศาสนา ที่อำนวยผลแก่จิตใจของข้าพเจ้าอย่างมหาศาล

(๒) เพื่อเป็นการสนองน้ำใจอันงามของมหาชน ที่ให้ความสนับสนุนงานเผยแพร่ธรรมะของข้าพเจ้า ปีแล้วปีเล่า มากเกินกว่าที่ข้าพเจ้าจะไฝฝืน^{๑๕๐}

จากแรงทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจเพื่องานเผยแพร่ธรรมะ ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่ง อนุศาสนาจารย์ทหารบก รวมเวลาได้ ๑๗ ปีเศษ ท่านได้วางรากฐานทั้งกิจการงานอนุศาสนาจารย์ งาน การเผยแพร่ศาสนาทั้งทางปาฐกถา วิทยุ โทรทัศน์ งานต่าง ๆ เหล่านี้ท่านมีบทบาทเป็นอย่างมาก ด้วยผลงานที่โดดเด่นต่าง ๆ เหล่านี้ ท่านจึงได้รับพระราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายไปดำรงตำแหน่ง รองอธิบดีกรมการศาสนา^{๑๕๑} สิ่งนี้เป็นผลจากการบำเพ็ญตนเพื่องานเผยแพร่ประการหนึ่ง

นอกจากนั้น เราอาจเรียกว่าเป็นรางวัล “บุคคลตัวอย่าง” ก็ได้ โดยท่าน นับแต่เริ่มบรรจุ เป็นอนุศาสนาจารย์ ท่านได้สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้กับกิจการอนุศาสนาจารย์เกินกว่า ๑๗ ปี

^{๑๕๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๓**, หน้า (๕).

^{๑๕๑} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **สนิมในใจ**, หน้า (๕).

งานในหน้าที่อนุศาสนาจารย์ เช่น การสอนการอบรมศีลธรรม รวมทั้งพิธีกรรมทางศาสนา ก็ปฏิบัติได้เป็นที่เรียบร้อย ได้รับความนิยมนับถือทั้งในวงการทหารและพลเรือนทั่วไป จากการปฏิบัติงานดังกล่าว ปรากฏว่าในชีวิตอนุศาสนาจารย์ ได้รับบำเหน็จตอบแทนความดีความชอบ ได้เลื่อนขั้นเงินเดือน ๒ ชั้น ถึง ๗ ครั้ง คือสมัยประจำอยู่ที่กองพลที่ ๔ นครสวรรค์ ๑ ครั้ง กองพลที่ ๗ ลำปาง ๑ ครั้ง กองพลที่ ๒ ปราจีนบุรี ๑ ครั้ง กรมสวัสดิการทหารบก ๒ ครั้ง กรมยุทธศึกษาทหารบก ๒ ครั้ง ก็เห็นจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า “ผู้ทำกรรมดี ก็ย่อมได้รับผลดีตอบแทน” และพันเอกปิ่น มุกข์นิตย์ เป็นบุคคลตัวอย่าง ในทางสร้างความก้าวหน้าให้แก่ชีวิตเป็นอย่างดี^{๑๕๓}

ผลจากการตั้งใจทำงาน และการสนองคุณพระศาสนา เป็นผลที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในชีวิตทุกด้าน ทั้งในหน้าที่การงาน ครอบครัว สิ่งสะท้อนให้เห็นถึงผลงาน ก็คือความเจริญก้าวหน้า เช่น ตำแหน่ง ยศ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับ เป็นเครื่องรองรับผลงานจากการทำงานของท่าน ถือได้ว่าเป็นรางวัลแห่งการสร้างคุณงามความดี ดังมีรายการ ดังต่อไปนี้^{๑๕๔}

(๑) ตำแหน่งในหน้าที่ราชการ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

- ๓ เมษายน ๒๔๘๘ ได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งชั้นสัญญาบัตร เป็น

อนุศาสนาจารย์ ประจำกรมยุทธศึกษาทหารบกกระทรวงกลาโหม

- ๑๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ เป็นอนุศาสนาจารย์ มณฑลทหารบกที่ ๔

- ๒๑ มกราคม ๒๔๙๐ เป็นอนุศาสนาจารย์ มณฑลทหารบกที่ ๒

- ๒๕ เมษายน ๒๔๙๒ เป็นอนุศาสนาจารย์ กรมสวัสดิการทหารบก

- ๓ กรกฎาคม ๒๔๙๓ เป็นอนุศาสนาจารย์ พล.๗

- ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๔ เป็นอนุศาสนาจารย์ กรมสวัสดิการทหารบก

- ๑๓ มีนาคม ๒๔๙๖ เป็นประจำแผนกอนุศาสนาจารย์ สก.ทบ.

- ๘ สิงหาคม ๒๔๙๖ เป็นรักษาราชการหัวหน้าแผนกศึกษา สก.ทบ.

- ๘ มิถุนายน ๒๔๙๗ เป็นหัวหน้าแผนกศึกษา และรักษาราชการประจำแผนก

อนุศาสนาจารย์ สก.ทบ.

- ๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๙ เป็น หน.ยศ, ทบ.

- ๑ มกราคม ๒๕๐๓ เป็นอาจารย์กองการศึกษา โรงเรียนนายร้อย จปร.

^{๑๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๕).

^{๑๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๖)-(๗).

- ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๓ เป็นอาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ กองการศึกษา โรงเรียนนายร้อย จปร.

- ๓ ธันวาคม ๒๕๐๕ มีคำสั่งกระทรวงกลาโหมให้โอนไปรับราชการทางกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ รักษาการในตำแหน่งรองอธิบดีกรมการศาสนา

- ๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๕ เป็นรองอธิบดีกรมการศาสนา

- ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๖ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

(๒) ยศทหารชั้นสัญญาบัตร ท่านได้รับแต่งตั้ง ตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

- ๑ มกราคม ๒๔๘๗ ได้รับยศเป็นว่าที่ พันตรี เนื่องจาก ทางราชการได้เปลี่ยนตำแหน่งจากพลเรือนไปเป็นทหาร

- ๑ มกราคม ๒๔๘๘ ได้รับยศเป็นพันตรี

- ๑ มกราคม ๒๕๐๐ ได้รับยศเป็นพันโท

- ๑ มกราคม ๒๕๐๓ ได้รับยศเป็นพันเอก

(๓) เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ท่านได้รับ ดังมีรายการ ตามลำดับชั้น ดังนี้

- ๕ ธันวาคม ๒๔๘๔ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย (บ.ม.)

- ๕ ธันวาคม ๒๔๘๕ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก (บ.ช.)

- ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๖ จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.)

- ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก (จ.ช.)

- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๔ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย (ต.ม.)

- ๑ กันยายน ๒๕๐๕ เหรียญเอเชียบูรพา (ช.ส.)

- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๕ ตริตาภรณ์ช้างเผือก (ต.ช.)

- ๕ ธันวาคม ๒๔๐๗ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย (ท.ม.)

- ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๓

- ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑ ตติยาจุลจอมเกล้าพิเศษ

- ๕ ธันวาคม ๒๕๑๑ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก (ท.ช.)

- ๕ ธันวาคม ๒๕๑๒ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.)

- ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔ ทุติยาจุลจอมเกล้า

- ๕ ธันวาคม ๒๕๑๔ เหรียญจักรพรรดิมาลา

รางวัลทั้งหมดเหล่านี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของการทำงานทางด้านการเผยแผ่ธรรมของพินเอกปิ่น มุฑุกันต์ จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนโดยทั่วไป และเครื่องยืนยันในความรู้ความสามารถ และความตั้งใจในการทำงานของท่านอย่างแท้จริง

๓) ผลที่เกิดแก่บุคคล ประสิทธิภาพที่เกิดแก่บุคคล จะเห็นได้จากการยอมรับ เชื่อถือ และศรัทธาในผู้พูด เมื่อประชาชนเกิดการยอมรับนับถือ การโน้มน้าวให้ปฏิบัติตาม กังวลขึ้น การปฏิบัติตามนั้นเองคือประสิทธิผลของการเผยแผ่ของ พินเอกปิ่น มุฑุกันต์ โดย ธรรมะที่ท่านสอน จะเกิดผลแก่บุคคลในหลายด้าน ดังนี้

๓.๑) ด้านความรู้ การพูดหรือการเขียนของพินเอกปิ่น มุฑุกันต์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ โดยเฉพาะความรู้เรื่องโลก และชีวิต รู้เรื่องการทำดี ทำชั่ว รู้เรื่องการสร้างชีวิต การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตามหลักพุทธศาสนา เรื่องความรู้ที่ท่านสอนหลากหลายประการ แต่ท่านก็ยึดการสอนตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเป็นหลัก การสอนธรรมะของท่านทั้งการปาฐกถา การบรรยาย การอภิปราย และการเขียนหนังสือ เป็นต้น ผู้ฟังจะได้ความรู้จากท่าน นอกจากนั้นท่านยังตอบปัญหา เพื่อให้ผู้ฟังหมดสงสัยในเรื่องที่ตนเองข้องใจ เป็นการคลายสงสัย ก่อให้เกิดความรู้แก่ผู้ฟังและผู้อ่านได้ และเมื่อผู้ฟังมีความรู้ ก็เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามหลักแห่งพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ในที่นี้จะยกตัวอย่างที่มีผู้ถามปัญหา เรื่องการฆ่าสัตว์ ว่าทำไม ศาสนาพุทธสอนไม่ให้คนฆ่าสัตว์ แต่ทำไมจึงรับประทานเนื้อสัตว์ โดยความหมายก็คือสอนให้คนไม่ให้ฆ่า แต่ตนเองยังใช้เนื้อสัตว์เป็นอาหาร จะเป็นการเข้าทำนองปากว่าตาขีบหรือ ? พินเอกปิ่น มุฑุกันต์ ท่านตอบเป็นการทำให้ผู้ถามและผู้ฟังผู้อ่าน ได้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ ดังข้อความโดยสังเขปว่า

“...เนื้อสัตว์ที่เป็นอาหารนั้น ท่านก็ให้นิยมเฉพาะ “ปวัตตมังสะ” คือ เนื้อที่ผ่านตามาตามวิถีทางการค้าขายธรรมดา (ซึ่งไม่ว่าเราจะรับประทานหรือไม่ก็เป็นของมีแจกจ่าย ซื้อขายกันอยู่ตามธรรมดาเท่านั้น ถ้าเป็น “อุทิสตมังสะ” คือ เนื้อสัตว์ที่เขาฆ่าเจาะจง เช่นผู้ฆ่าตั้งใจว่า ... “จะเชือดไก่ตัวนี้ถวายหลวงลุง” อย่างนี้ แล้วเชือดไก่แกงไปถวายหลวงลุงถ้าหลวงลุงท่านรู้ ท่านก็กินไม่ได้เพราะผิดวินัย แต่ถ้าไม่รู้ก็กินได้ และที่ว่าไม่รู้ ๆ ก็ต้องไม่รู้จริง ๆ ไม่ใช่แกล้งไม่รู้ คือไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่สงสัยด้วย ความจริงใจของตน หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นเครื่องส่องให้เห็นเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนว่ามุ่งความบริสุทธิ์สะอาดเพียงใด ไม่มีความเห็นแก่ตัว ความมมงายหรือความลำเอียง ในพระทัยของท่านผู้เป็นศาสดาแฝงอยู่เลยแม้แต่น้อย”

นี่เป็นตัวอย่างการตอบปัญหา คำตอบของท่านก็ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ที่ถูกต้อง ทำให้ปฏิบัติชีวิตตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาได้ไม่ผิดพลาด

๓.๒) ด้านความเชื่อ คือสิ่งที่คนยอมรับและนำมาเป็นหลักปฏิบัติ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทต่อการทำให้ประชาชน มีความเชื่อ ความศรัทธาที่ถูกต้อง ซึ่งตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาแล้ว ความเชื่อความศรัทธา จะต้องมาคู่กับปัญญา เพราะปัญญาจะเป็นตัวควบคุมทำให้คนผู้นั้น ไม่หลงมกมาย ไปกับสิ่งที่ไม่ดี เหตุผล จากบทบาทในหน้าที่นักเผยแพร่ธรรมผู้หนึ่ง ท่านได้สอนให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักแห่งพุทธศาสนา และถ้ามีเรื่องใดที่จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อที่ผิด เป็นเรื่องมกมาย ไร้สาระไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ท่านก็จะพิสูจน์ให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้อง ดังมีเรื่อง ที่ท่านพยายามพิสูจน์ ดังนี้

เรื่อง “ไปดูภูตผีปีศาจที่เมืองอุดร”^{๑๕๕} ท่านมีโอกาสผ่านไปราชการทางจังหวัดอุดรธานี และที่นั่นมีคนพูดกันทั่วไปว่ามี “หมอผี” ผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่งสามารถปลุกผีขึ้นมาให้คนดูกันเห็นด้วยตา และจากการสอบถามผู้ที่เคยไปดู ก็ไม่มีใครปฏิเสธว่าไม่เป็นเรื่องจริงสักคนเดียว หลายคนต่างบอกว่าเห็นจริง พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านเลยต้องการพิสูจน์เพื่อนำมายืนยันตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

ความเชื่อนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ ท่านต้องการพิสูจน์ โดยการพิสูจน์ของท่านคือไปหาหมอผีแล้วให้ท่านพาไปดูโดยไปดูที่ป่าช้า แต่เมื่อการไปดูที่ป่าช้าล้มเหลว ท่านยังให้หมอผีลองเส้นผมสามเส้น เพื่อทำพิธีปลุกให้ผีมาแสดงตนให้ท่านเห็นที่บ้านพักตอนกลางคืน และให้หมอผีปล่อยควายธนูมาแสดงฤทธิ์ที่บ้านที่กรุงเทพฯ ฯ อีก ซึ่งหมอผีก็รับรองว่าท่านจะได้เห็นอย่างแน่นอน โดยสิ่งที่ท่านพิสูจน์ทั้งหมด ท่านสรุปเป็นข้อ ๆ ในเรื่องนี้ คือ

(๑) ภาพคนประหลาดที่ผมเห็น ทั้งที่ป่าและที่บ้านพัก ผมไม่เชื่อว่าเป็นผี เพราะภาพนั้นเกิดจากอุปาทานของผมเอง เนื่องจากผมตกใจกลัวมาก และตอนเข้านอนก็มีความหิวใจมาก จึงเห็นเป็นภาพไปได้

(๒) ควายธนูไม่มาที่บ้านผมแน่ ที่มาแน่ ๆ คือ “คนธนู” เขาข่องเข้ามาทางหน้าต่างห้องพระ เวลาตี ๑ แล้วก็เก็บเอาของมีค่าติดมือไปหลายชิ้น จนกระทั่งเวลานี้ก็ยังไม่ทราบว่าเป็น “คนธนู” ผู้นั้นใครปล่อยมาที่บ้านผม

^{๑๕๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว่าง, หน้า ๓๔๗-๓๕๔.

จากเรื่อง ทำให้ท่านสามารถแก้ข้อกังขาของคนส่วนใหญ่ ว่าเรื่องนี้ เป็นจริงหรือไม่ เพราะ บางเรื่องมีผู้คนหลงเชื่อและศรัทธา ซึ่งจะ ทำให้ตกเป็นเหยื่อของผู้ฉลาดแกมโกง ที่อาศัยความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คน เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน และอีกเรื่องหนึ่ง ที่น่าสนใจเอามาเป็นอุทาหรณ์ แก่นักเผยแผ่พุทธธรรมยุคหลังได้ คือ

เรื่อง “ใครผิด” เรื่องนี้เกิดระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๘ โดยท่านได้รับคำสั่งบัญชาจาก ผู้บังคับบัญชา คือรองนายกรัฐมนตรีว่าท่านได้รับรายงานจากจังหวัดพิษณุโลกว่ามีบุคคลผู้หนึ่งครองเพศคล้ายพระภิกษุ แต่อยู่กับครอบครัวบุตรภรรยาแบบคฤหัสถ์ และตั้งตัวเป็นอาจารย์ทางเครื่องราง ของขลัง มีวิชาพิเศษทำให้คนเลื่อมใส คือการบิณฑบาตข้าวจากรุกขเทวดา และการเสกคาถายืดเหรียญ บาทแล้วเสกให้เป็นทอง มีนิเวศสถานอยู่ในชนบทห่างไกล ในท้องที่จังหวัดพิษณุโลก และมีคนขึ้นกัน มาก ให้กรมการศาสนาสอบสวนดำเนินการ

ในฐานะท่านเป็นนักเผยแผ่ธรรม ซึ่งเป็นการแนะนำชาวบ้านตามแนวทางที่ถูกต้อง เมื่อ ท่านได้รับรายงานเช่นนี้ และในฐานะที่ท่านมีตำแหน่งทางด้านนี้โดยตรงอยู่แล้ว ท่านจึงได้ไปทดสอบ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยตัวของท่านเอง และในที่สุดท่านก็ได้มีโอกาสพบกับภิกษุรูปดังกล่าว ด้วยการชัก นำของผู้ใหญ่ที่รู้จักกันท่านหนึ่ง โดยท่านได้พยายามจับพิรุชของภิกษุที่ถูกกล่าวหาไปถึงสามครั้ง แต่ ปรากฏว่าทั้งสามครั้งท่านก็ไม่สามารถจับผิดได้ ทั้งเรื่องการเสกน้ำแป้งเจิมใส ๆ ให้กลายเป็นพระ เครื่อง การบิณฑบาตรุกขเทวดา และการเสกเงินเหรียญบาทเป็นแผ่นแล้วเสกแผ่นนั้นออกเป็นทองคำ ทุกอย่างได้ทำอย่างเปิดเผย ปรากฏว่าท่านไม่สามารถจับผิดได้เลยทั้งสามครั้ง

หลังจากนั้น ท่านก็ยังไม่แน่ใจ แต่สิ่งที่ท่านคิดและทำคือท่านปรารถนาที่จะให้ผู้รู้หรือ นักปราชญ์คนอื่น ๆ ช่วยกันวิจารณ์ ท่านจึงนำเรื่องนี้ไปพูดในรายการทางวิทยุและโทรทัศน์ที่ท่าน บรรยาย แต่ท่านใช้วาทศิลป์แรงไปหน่อย การพูดให้คนวิจารณ์ คนอื่นกลับเข้าใจว่าท่านพูดชักชวนให้ คนเชื่อ แต่แล้วก็เกิดเป็นประเด็นปัญหาขึ้นมาทางหน้าหนังสือพิมพ์ ทำให้ท่านได้รับผลกระทบกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายเดือน แต่สิ่งที่ท่านเขียนขึ้นมาก็เป็นอุทาหรณ์แก่คนรุ่นหลังว่า การล้วงเอา ประชามติของมหาชนออกมาใช้ประกอบการทำงานนั้น หากไม่ดูถูกขบถนุกษ์ล่างให้ดีแล้ว ก็จะเป็นภัย แก่ตัวเองอย่างใหญ่หลวงทีเดียว แต่สิ่งที่ท่านพูดให้คนวิจารณ์นั้น ก็มีผลดีต่อความเชื่อของคน ดังนี้ คือ

ก. ยับยั้งคนที่ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษใช้เล่ห์มารยา แอบแฝงศาสนาหากินทั่วศาสนมณฑลให้เกิด หิริโอดตปปะเดินทางถูกต้องไป

ข. สะกิดใจพุทธศาสนิกชน ผู้สนใจเชื่อถือคุณวิเศษของผู้อื่น ให้ใช้วิจารณ์ญาณโดย รอบคอบ

ค. กระตุ้นคนทุกระดับให้สนใจศึกษาความจริงในศาสนา^{๑๕๖}

จากเรื่องดังกล่าว จะเห็นได้ชัดเจนว่า การเผยแพร่ธรรมของท่านนั้น มีส่วนช่วยในการเกิดวิกฤตการณ์แห่งความเชื่อความศรัทธา ลงมายในเรื่องที่ไม่ใช่สาระแห่งความถูกต้องตามหลักศาสนา ท่านก็ออกมาแสดงตัวในฐานะเป็นนักเผยแพร่ธรรม ถึงแม้ว่าบางครั้งท่านก็จะได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นอย่างมาก แต่ก็ได้ผลที่เป็นผลดีแก่ความเชื่อของบุคคล เพราะถ้าหากคนในศาสนามีความเชื่อถ้อยในเรื่องที่ผิด ๆ มาก ๆ ก็จะทำให้หลักธรรมคำสอนของศาสนาคลาดเคลื่อนตามความเชื่อของคนเหล่านั้นไปด้วยเช่นกัน

๓.๓) ด้านทัศนคติ คือความเห็น ที่เกิดจากการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ จนเกิดเป็นความเชื่อถ้อย ความศรัทธา และมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในเวลาต่อมา การเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ สามารถก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคลได้ โดยเฉพาะความเชื่อมั่น ศรัทธาที่มีต่อผู้พูดเป็นเบื้องต้น ตลอดจนทักษะและลีลาในการพูด ทำให้ท่านมีอิทธิพลต่อผู้ฟังในด้านนี้เช่นกัน ดังเช่น ผู้ฟังท่านหนึ่ง ได้เปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ดีต่อท่านมาเป็นความเคารพศรัทธาและเชื่อมั่นในตัวท่านเป็นอย่างมาก เป็นเรื่องจากผู้ชมรายการ “นาทีทอง” ซึ่งเป็นรายการที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ กองทัพบก โดยสะท้อนให้เห็นว่า พันเอกปิ่น มุทุกันต์ สามารถชนะใจของเขาได้ โดยเขายอมรับนับถือเพราะความสามารถของพันเอกปิ่น มุทุกันต์อย่างแท้จริง ดังข้อความว่า

“พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์ ไม่เคยสร้างศรัทธาให้ผมต่องานของเขามาก่อน ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายออกอากาศกระจายเสียง หรือทางจัดเขียนในหน้าหนังสือประจำเฉพาะของสถานีโทรทัศน์ทัพบก มีหนามผมยังเคยข้อนแคะว่า นักธรรมในเครื่องแบบผู้นี้ ก่อนข้างจะ “คร่ำครี” เอาด้วยซ้ำ ต่อเมื่อคุณจางง รังสิกุล เชื้อเชิญมาร่วมรายการอภิปรายปัญหาโศกฏม แต่ก็ได้ด้วยปัญหาโศกฏมนี้เอง ที่พันโทปิ่น มุทุกันต์ ชนะจิตใจที่ไม่ใคร่เชื่อถ้อยของผมเป็นครั้งแรก ด้วยโวหารหลากหลาย หล้น เหตุผลควรค่าแก่การรับฟัง และต่อมาก็ชนะจิตใจ อันไม่ศรัทธาของผมเด็ดขาดเป็นครั้งสุดท้าย ในรายการ “นาทีทอง” ...”^{๑๕๗}

^{๑๕๖} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, หน้า ๑๓๗.

^{๑๕๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, นาทีทอง, หน้า ๔๕๔-๔๕๕.

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ประสิทธิผลการเผยแพร่ธรรมของท่าน สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนอื่นได้ จากไม่ศรัทธา กลับกลายมาเป็นผู้ที่ศรัทธา และเมื่อผู้ฟังเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีเช่นนี้แล้ว การสอนธรรมแก่เขาก็ทำได้ง่ายขึ้น

๓.๔) ด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จะเกิดขึ้นได้ ผู้นั้นจะต้องมีความเชื่อ ความศรัทธา และมีทัศนคติในทางใดทางหนึ่งเสียก่อน การเผยแพร่ธรรมของพินเอกปิ่น มุกกันต์ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้อื่นได้ หลังจากได้รับฟังธรรมของท่านจากการปาฐกถา การบรรยาย และแม้แต่งานเขียนของท่าน ในที่นี้ จะยกตัวอย่างที่ท่านพูดเรื่อง “หนามแทงตา” ในเรื่องการสวมรองเท้าเข้าโบสถ์ โดยเรื่องนี้ เคยมีเจ้านายนำปัญหานี้ ขึ้นทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพื่อให้ทรงวินิจฉัย ข้อความที่ทรงวินิจฉัยนั้น ก็ทรงวินิจฉัยอย่างพระพูดกับพระวราส คือทรงวินิจฉัยแต่เพียงว่า “หากการสวมรองเท้า เป็นการแสดงความเคารพแล้วไซ้ร้ ถึงจะสวมเข้าไปในปูชนียสถานก็ไม่การะ”^{๑๕๔} จากใจความนี้ ความจริงทรงวินิจฉัยตามชั้นเชิงของพระแท้ คือให้พระวราสพิจารณาตัวเองว่า การสวมรองเท้าเข้าไปในที่เช่นนั้น จะเป็นความเคารพอยู่หรือ ท่านให้คิดเอง แต่ต่อมาพระมหาสมณวินิจฉัยดังกล่าว ได้ถูกตีความไปข้างหย่อนคือถือว่า พระองค์ทรงวินิจฉัยให้สวมรองเท้าเข้าโบสถ์ได้

ครั้นต่อมา ก็มีคนกลุ่มหนึ่ง สวมรองเท้าเข้าโบสถ์ คือพวกข้าราชการ แต่ก็สวมเฉพาะในเวลาเข้าไปประกอบพิธีเป็นทางการ เช่น ไปทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน เป็นต้น แต่ถ้าไปในงานส่วนตัว หรืองานส่วนรวมแต่ไม่ใช่ราชพิธี หรือรัฐพิธี ข้าราชการทุกคนก็ถอดรองเท้าก่อนเข้าโบสถ์ทั้งสิ้น โดยเรื่องนี้ ท่านเผยแพร่ผ่านทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ และงานเขียนของท่าน ดังมีข้อความบางส่วนที่สามารถยืนยันเป็นหลักฐานว่า

“...แต่ใจจริงแล้วข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าการสวมรองเท้าเข้าโบสถ์นั้น เป็นการขาดการระต่อพระรัตนตรัย อย่างไม่มีปัญหา เพราะแม้รองเท้าจะเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแบบ ก็เป็นส่วนที่ถอดได้ ที่เวลาแต่งเครื่องแบบไปในงานส่วนบุคคล หรืองานอื่น ๆ นอกจากราชพิธีและรัฐพิธี ทำไมเราจึงถอดได้ละ ? ไม่เห็นมีใครกลัวผิดข้อบังคับสักคนเดียว ถ้าผิจริงผู้เป็นทหารคงจะถูกลูกศรวิตรทหาร ทักบั้งซี้แต่เนิ่นเปลา่ทั้งนั้น

^{๑๕๔} พ.ท.ปิ่น มุกกันต์, ไตรวันโตศิน, หน้า ๒๐๘.

เรื่องสรวมรองเท้าเข้าโบสถ์นี้ เป็นเรื่องนามแทงตาของชาวพุทธ เป็นเรื่องระคายหู ระคายใจมานาน ข้าพเจ้าไตร่ตรองดูทุกประตูแล้วเห็นว่า ถ้าเราใช้นโยบายนี้กันไป ไม่ไอไม่จาม เสียเลย ความเพริศพริ้งแห่งวัฒนธรรมของชาติไทย และความศักดิ์สิทธิ์แห่งพระบวรพระพุทธศาสนา จะถูกทำลายแน่ ไปภายหน้าชาวพุทธจะพากัน “แพ้ความ” ต่อไปนี้ใครถามเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะขอตอบ คำเดียวเป็นคำขาดว่า “การสรวมรองเท้าเข้าโบสถ์บาป” แน่นอน”^{๑๕๕}

หลังจากที่ ท่านได้พยายามนำเสนอเรื่องนี้ ปรากฏว่าชาวพุทธก็มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีความเคารพในพระรัตนตรัยมากขึ้น และเวลาเข้าไปยังโบสถ์ วิหาร ก็จะถอด รองเท้าก่อน การนำเสนอของท่านอย่างน้อยก็เป็นการย้าเตือนสติชาวพุทธ มิให้ละเมิดวัฒนธรรมอัน งดงามของคนไทย ซึ่งก็ได้ผลในระดับหนึ่ง และมีผลอันดีมาถึงจนทุกวันนี้

๔) ผลที่เกิดแก่สังคม ประสิทธิผลทางด้านสังคม อาจพิจารณาได้จากสภาพการณ์ของ สังคมในยุคนั้น เริ่มที่จะมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาแล้ว สังคมนั้นยุคนั้นจึงมีปัญหา หลากหลายประการเช่นกัน เช่น ปัญหาเรื่องความเชื่อที่มงาย ปัญหาเรื่องความเจริญทางวัตถุทำให้คน ห่างวัด ละเมิดศีลธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาทางการเมือง พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ในฐานะเป็น นักเผยแผ่ทางศาสนา ท่านนำเสนอหลักธรรมทางศาสนาต่าง ๆ มากมายในการแก้ปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการละเมิดศีลธรรมดิงาม อันจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย โดย ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถแยกออกพิจารณาได้ดังนี้

๔.๑) ปัญหาเรื่องความเชื่อ ปัญหาในเรื่องความเชื่อนี้ เป็นเรื่องความเชื่อที่ผิดหลักคำสอน ทางศาสนา เช่นเชื่อเรื่องคุณไสย เรื่องเวทมนต์คาถา เรื่องการเสกน้ำหมากเป่าน้ำมนต์ และเครื่องราง ของขลัง เป็นต้น ในสมัยนั้น ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก ความเชื่อ เหล่านี้เป็นความเชื่อที่มีแต่ความศรัทธาเท่านั้น แต่ขาดตัวปัญญาเป็นเครื่องกลั่นกรองความถูกต้อง จนถึงขั้นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความมงายไปก็มี อย่างเช่นมีในเรื่องที่ท่านพูดไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่อง ใครผิด?^{๑๖๐} เรื่องเมื่อผมสู้กับผีหลอก^{๑๖๑} เรื่องไปคู่ผีปีศาจที่เมืองอุดร^{๑๖๒} เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ อาจ

^{๑๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๑๖๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ธรรมราชา, หน้า ๒๑๕-๒๒๗.

^{๑๖๑} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว่าง, หน้า ๓๓๑-๓๓๖.

ถูกมองว่าเป็นปัญหาต่อสังคมน้อย แต่ถ้าพิจารณาดี ๆ ก็จะเห็นได้ว่า ทำให้คนหลงเชื่อในเรื่องที่ผิด ทำนองคลองธรรม และทำให้เห็นห่างจากหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ในทางแก้ พันเอกปิ่น มุฑกัณฑ์ นอกจากท่านพยายามพิสูจน์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อนำความจริงมาเปิดเผย ท่านยังได้นำเสนอหลักธรรมคำสอนในเรื่องความเชื่อ โดยยึดหลักแห่งกาลามสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สำหรับเป็นหลักแห่งความเชื่อของชาวพุทธ ดังนี้ คือ

- (๑) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะฟังตามกันมา
- (๒) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะนับถือสืบกันมา
- (๓) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะข่าวเล่าลือ
- (๔) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะมีอ้างไว้ในตำรา
- (๕) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะตรรกะ
- (๖) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะอนุমান (คือการสรุปจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ)
- (๗) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะคิดตรงตามอาการที่ปรากฏ
- (๘) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเข้ากับความเห็นของตน
- (๙) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะรูปลักษณะน่าเชื่อถือ
- (๑๐) อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นครูของตน^{๑๖๓}

จากพระพุทธวจนะนี้ มิได้ไม่ให้เชื่อถืออะไรเลย แต่ให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองก่อนจึงค่อยเชื่อ

๔.๒) ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ ปัญหานี้มักเกิดเฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้น ความเจริญทางด้านวัตถุ ความจริงแล้วเป็นสิ่งที่ดี แต่ความเจริญทางด้านนี้ ได้นำพาเอาสิ่งทีประเทืองแก่กิเลสเข้ามาด้วยมากมาย เช่น มีโรงหนัง ผับ บาร์ ไนต์คลับ คาเฟ่ สถานเริงรม ต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ จะก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการละเมิดศีลธรรมอันดี เช่นการก่ออาชญากรรม การค้าประเวณี การค้ายาเสพติด เป็นต้น และเมื่อความเจริญเข้ามามากเท่าใด แหล่งบันเทิงก็จะมีมากเท่านั้น ทำให้ผู้คนหันหลังให้กับพระศาสนา ผู้คนก็จะไปกระจุกกันอยู่แต่ในแหล่งบันเทิงต่าง ๆ เหล่านี้ นั่น เมื่อผู้คน

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๗-๓๔๘.

^{๑๖๓} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พระสูตรสำคัญจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ตั้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

ไม่เข้าวัด ก็ทำให้เขาเหล่านั้นห่างไกลจากศีลธรรม เมื่อผู้คนไม่มีศีลธรรม ก็จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาอีกมาก พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านได้แก้ปัญหาเหล่านี้เป็นกรณี ๆ ไป ด้วยหลักกรรมทางพุทธศาสนา แต่ต้นเหตุคือคนไม่เข้าวัดนั้น ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เรื่องนี้ แต่ปัญหาอยู่ที่ เมื่อคนเข้าวัดมาแล้ว เขาก็ได้อะไรจากวัดบ้าง โดยท่านเสนอเป็นหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหา นี้ เป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

(๑) อาคารสถานที่ ภายในวัด เรื่องสถานที่และอาคารภายในวัดจะต้องจัดให้สะอาด มีระเบียบเรียบร้อย ทำให้คนมองวัดด้วยความสบายตา สามารถให้ประชาชนใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ใช่เข้ามามีแต่สิ่งปฏิภูล สกปรก น่ารังเกียจขยะแขยง เช่นบางวัดมีคนเร่ร่อน กรรมกรเข้าไปพำนักเต็มไปหมด ทั้งเศษอาหารเกลื่อน และปัสสาวะส่งกลิ่นเหม็นโจ้ ทำให้ทัศนียภาพภายในวัดไม่น่าเข้าเลย

(๒) คนของวัด ในที่นี้ท่านหมายถึง “ลูกศิษย์วัดและคนที่อาศัยอยู่ในวัด” การที่ศิษย์วัดไม่ได้ใส่ใจมารยาทสังคม ขอบพูดคำหยาบ แต่งตัวสกปรก ผมรุงรัง มีโรคหิด กลาก น่าเกลียด ทำให้คนห่างวัดได้มากที่สุด เพราะชาวบ้าน เห็นว่าวัดคือโรงงาน พระเป็นช่าง ศิษย์วัดเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเกี่ยวข้องไปถึงกันหมด การแก้ไขวัดจะต้องเปลี่ยนแปลงระบบ และดูแลศิษย์วัดทั้งในเรื่องมารยาท ความสะอาด ตลอดถึงการให้การศึกษาก็ดี ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับใช้พระสงฆ์เท่านั้น

(๓) การเผยแผ่ธรรมะ ทุกวันนี้คนบ่นกับมากกว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่อง ที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องจากท่านผู้แสดง เล็งจุดผู้ฟังสูงเกินไปก็มี ท่านคิดว่าผู้ฟังคงเข้าใจ แต่ความจริงไม่เข้าใจ เพราะภาษาชาววัดกับภาษาชาวบ้าน แม้พูดไทยเหมือนกัน แต่รสชาติก็ต่างกัน ผู้ฟังอาจไม่สามารถตีความได้ ทำให้เกิดปัญหาได้ ทางแก้คือจะต้องแสดงธรรมอยู่ในระดับที่คนทั่วไปฟังและเข้าใจได้ ไม่ใช่คำสูงหรือภาษาเฉพาะจนเกินไป

เมื่อแก้จุดปัญหาทั้งสามข้อตามหลักที่พันเอกปิ่น มุกกันต์เสนอไว้ ก็จะทำให้มีคนเข้าวัดมากยิ่งขึ้น อันเป็นการแก้ปัญหาในยุคนี้ แต่ในปัจจุบันปัญหานี้ ยิ่งมีความรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจาก ความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีเจริญมากยิ่งขึ้น ทำให้คนหันหลังให้วัดมากยิ่งขึ้น การนำวิธีการนี้มาใช้ เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ

๔.๓) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจ ทำให้ผู้คนอดอยาก ไม่มีงาน ไม่มีอาชีพ การดำรงชีวิตเกิดความลำบาก จากสภาพต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาการก่ออาชญากรรม ปัญหาการประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติด ค้าประเวณี เป็นต้น การแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจนี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านได้นำหลักธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานะ

ความเป็นอยู่ ตามหลักแห่งพุทธศาสนา หลักนี้เรียกว่า หลักแห่งการมีทรัพย์ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ๔ ข้อ คือ

- (๑) อุฏฐานสัมปทา การขยันทำมาหากิน
- (๒) อารักขสัมปทา การรู้จักรักษาทรัพย์
- (๓) กัลยาณมิตตตา การคบแต่คนดีเป็นมิตร
- (๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีพพอเหมาะ^{๑๖๔}

หลักธรรมะทั้งสี่ประการ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ใช้สอนในเรื่องการสร้างฐานะ เป็นหลักธรรมที่สามารถช่วยประคับประคองชีวิตตัวเองในช่วงเกิดปัญหาเศรษฐกิจ และเป็นหลักที่จะช่วยสร้างฐานะให้มั่นคงได้

๔.๔) ปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง สภาพสังคมในตอนนั้น มีความผันผวน และมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองอยู่บ่อย เช่นในขณะที่ท่านเขียนเรื่องหลักการปกครองโดยใช้ชื่อว่า “ธรรมราชา” ในขณะนั้น พ.ศ. ๒๕๐๐ ก็เกิดการรัฐประหาร ฝ่ายทำรัฐประหารได้ครองอำนาจ^{๑๖๕} ทำให้งานเขียนของท่านต้องหยุดชะงัก เพราะเกรงจะไปกระทบกับอำนาจการปกครอง และเป็นภัยแก่ตัวท่านเอง โดยปัญหาเรื่องการเมืองนั้น เกิดทุกยุคทุกสมัย ซึ่งอาจเกิดจากความเห็นทางการเมืองไม่ตรงกัน แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ เป็นปัญหาที่ทำให้การพัฒนาประเทศชาติต้องหยุดชะงัก และก่อปัญหาอื่น ๆ ตามมา ทำให้คนในชาติเกิดความแตกสามัคคี และเพื่อแก้ปัญหานี้ ท่านได้นำหลักธรรมทางศาสนามาสอน เป็นหลักศีลธรรมเรื่อง “สามัคคี” เพื่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ดังข้อความว่า

สามัคคี คือความพร้อมเพรียงกัน หมายความว่า คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีความคิดร่วมกัน และรักใคร่นับถือกัน สามัคคี มีอยู่ ๒ อย่าง คือ

(๑) ความสามัคคีทางกาย ได้แก่คนที่ช่วยแบกช่วยหาม หรือคนที่มาประชุมกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างพร้อมหน้ากัน เราเรียกว่า “พร้อมเพรียงกัน”

(๒) ความสามัคคีทางใจ ได้แก่งานที่มีความรักใคร่นับถือกัน ใจถึงกันหวังดีต่อกัน และรวมใจกันเป็นหนึ่งเดียว

^{๑๖๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, เรือนชั้นใน ชั้นนอก, หน้า ๑๖๑.

^{๑๖๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ธรรมราชา, หน้า ๒๑๔.

ความสามัคคีกันตามหลักเบื้องต้น ก็จะก่อผลคือความสำเร็จในการดำรงชีวิตของเรา และคนอื่น ๆ ผลที่ได้จากความสามัคคีช่วยเหลือกันทั้งทางกายและใจ เช่น การอาชีพ การป้องกันภัย การเสริมสร้างความมั่นคงของคนและของชาติ การบริหารงานทั่วไป การหาความรื่นเริงบันเทิงใจ^{๖๖} เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงจำเป็นต้องอาศัยความสามัคคี ความเจริญรุ่งเรืองจึงจะเกิดมีแก่ประเทศชาติ บ้านเมือง และผลที่ตามมาก็คือความอยู่เป็นสุขของประชาชนในประเทศชาติ

๕) ผลที่เกิดแก่ศาสนา คือผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ของท่าน ทั้งการเผยแผ่ด้วยการพูด และการเผยแผ่ผ่านงานเขียนของท่าน ผลงานทั้งหมด ย่อมเกิดประสิทธิผลแก่พุทธศาสนาทั้งโดยตรง และโดยอ้อม ดังนั้น ประสิทธิผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ธรรมะของท่านทั้งหมด สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๕.๑) ประสิทธิผลด้านพัฒนา การพัฒนางานทางด้านศาสนา ท่านมีบทบาทและผลงานหลายด้าน ทั้งนี้ก็เกี่ยวเนื่องกับการที่ท่านเป็นนักเผยแผ่ธรรมะอยู่แล้ว จึงทำให้ท่านเป็นผู้ริเริ่มโครงการหลายโครงการ เช่น โครงการจัดตั้งโรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบก โครงการพระธรรมทูต โครงการจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โครงการพัฒนาวัด และผู้ริเริ่มวารสารดวงประทีป เป็นต้น โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมด นั้นแสดงถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่เอง และโครงการทั้งหมดก็จะเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนางานพระศาสนาโดยตรง ในที่นี้จะยกตัวอย่างโครงการบางโครงการให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่น

โครงการพระธรรมทูต เป็นโครงการที่เป็นผลงานชิ้นโบว์แดงของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ เนื่องจากโครงการนี้ท่านเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง เป็นผลงานที่ทำให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญมากที่สุด โครงการหนึ่ง ซึ่งเป็นการรื้อฟื้นการเผยแผ่ตามแบบสมัยครั้งพุทธกาล โดยการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ เท่าที่มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่สองแบบ คือ แบบพระธรรมทูต กับแบบพระธรรมกถึก ความจริงแล้วงานทั้งสองแบบก็มุ่งผลอย่างเดียวกัน คือการหิ้วยืนพระธรรมคำสอนของศาสนาให้แก่ผู้ควรได้รับ จะต่างกันก็แต่วิธีปฏิบัติ คือ

- พระธรรมทูต ใช้วิธีให้พระธรรมเดินไปหาคน
- พระธรรมกถึก ใช้วิธีรอให้คนเดินมาหาพระธรรม

^{๖๖} พันตรีปิ่น มุทุกันต์, *บันทึกธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒๑-๒๒๓.

ในทางปฏิบัติ พระธรรมทูตท่านจะเป็นผู้พิจารณาตนเองว่า ควรจะประกาศพระธรรมแก่ใคร ที่ไหน แล้วก็หาทางบุกบันเดินไปหาผู้นั้นที่นั่น แม้ว่าผู้นั้นจะยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ต้องการพระธรรม ฝ่ายพระธรรมทูตท่านก็จะพยายามหาช่องทางทำความเข้าใจกับผู้นั้น โดยทางตรงบ้างทางอ้อมบ้าง จนกระทั่งผู้นั้นเกิดความสนใจที่จะรับเอาพระธรรมคำสอน สถานที่พระธรรมทูตจะไปแสดงธรรมจึงเอาแน่ไม่ได้ อาจเป็นในวัด หรือในบ้าน ในป่า กลางทุ่งนา หรือแม่แต่ในคุกในตาราง อย่างเช่น ตัวอย่างพระพุทธองค์ เสด็จไปโปรดชัมพูกาชิวกถึงในสี่วสานธรรมาศ เสด็จไปโปรดจอมโจรแห่งเมืองอาฬวีถึงในช่องโจร และโปรดให้พระมหาโมคคัลลานะร่วมกับพระองค์ในการกลับใจอัคคิทัตถึงในรังงูพิษของเขา^{๑๖๗} เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้า ก็ทรงเผยแผ่แบบธรรมทูตมาก่อนอยู่แล้ว

ส่วนพระธรรมกถึก ท่านใช้วิธี คือคอยแสดงธรรมแก่ผู้ทีเลื่อมใสศรัทธา เขาอยากฟังธรรม จึงแสดงธรรมให้เขาฟัง ดังจะเห็นได้ว่า เวลาพระธรรมกถึกจะเทศน์ในที่ใด ๆ ก็ตาม จะต้องมีการนัดผู้หนึ่งอาราธนาเทศน์ขึ้นก่อน เพื่อขอให้ท่านกรุณาแสดงธรรมให้ฟัง วิธีการนี้เป็นวิธีของพระธรรมกถึก แต่การประกาศพระศาสนาทั้งสองแบบนี้ ก็เป็นวิธีที่มีมาแต่สมัยครั้งพุทธกาลแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกันคือเพื่อแสดงธรรมโปรดประชาชนนั่นเอง

การเผยแผ่ธรรมแบบธรรมทูตได้ขาดช่วงไป โดยมากจะเป็นการเผยแผ่ธรรมแบบธรรมกถึก คือพระสงฆ์จะอยู่ที่วัด และเมื่อจะมีการเทศน์จะต้องมีผู้อาราธนา และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องกัณฑ์ด้วย ความเข้าใจนี้ เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ซึ่งปกคลุมอยู่ในวงการพุทธศาสนิกชนมากขึ้น จนถึงปัจจุบัน งานพระธรรมทูตได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งโดยพันเอกปิ่น มุทุกันต์ โดยจุดประสงค์ เพื่อที่จะทำงานเผยแผ่ในเชิงรุกบุกเบิกงานประกาศพระศาสนาออกไป ดังคำของท่านพูดถึงโครงการนี้ว่า

“ข้าพเจ้ามีเหตุผลหลายอย่าง ถึงเวลาอันสมควรแล้วที่จะฟื้นฟูงานพระธรรมทูตขึ้นในประเทศไทย แต่เห็นว่าการฟื้นฟูเรื่องนี้เป็นงานใหม่ คำว่า “พระธรรมทูต” ยังไม่มีใครใช้ ทั้งทางหนังสือและทางภาษาพูด งานเช่นนี้จะต้องหาทางทดลองทำดูก่อน จะได้หาความชำนาญเพื่อขยายต่อไปได้สะดวก และโดยที่ในระยะเริ่มแรก พ.ศ.๒๕๐๓ นั้น มีพระสงฆ์ที่ท่านจาริกออกบิณฑูสมณธรรมเป็นกิจวัตรอยู่แล้ว คือพระกรรมฐาน ซึ่งมีอยู่มากพอสมควรทางชายแดน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงได้ไปขอร้องอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า วัดพระศรีมหาธาตุ

^{๑๖๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ตามใจท่าน, หน้า ๒๓๗-๒๓๘.

พระนคร (ซึ่งขณะนั้นพระคุณท่านยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระพรหมมุนี) ขอให้ท่านเอาเป็นธุระประชุม พระกรรมฐานที่วัดโพธิ์สมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปถวายคำแนะนำเรื่องงานพระธรรมทูตในที่ประชุม นั้น เป็นครั้งแรกที่ใช้คำว่า “พระธรรมทูต” อย่างเป็นทางการ พระคุณเจ้าจำนวน ๗๒ รูป ได้รับอารธนาออกจาริกไปปฏิบัติงานพระธรรมทูต เป็นที่น่าอนุโมทนายิ่ง ซึ่งผลงานของพระธรรมทูตรุ่นแรกนี้ออกมาดี”^{๑๖๘}

นอกจากนั้น กรมการศาสนาภายใต้การควบคุมดูแลของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ผู้เป็นอธิบดี ยังขยายงานพระธรรมทูตเพิ่มอีกสายหนึ่งทางภาคใต้ โดยอารธนาพระคุณเจ้าท่านเจ้าคุณปัญญาันท มุนี หรือที่ประชาชนถวายสมณนามท่านว่า “ท่านปัญญาันทะ” เป็นหัวหน้าสาย โดยเปิดปฐมนิเทศ ที่วัดบางนรา จังหวัดนราธิวาส ได้ผลสมความปรารถนาอย่างน่าปลื้มใจอีก คำว่า “พระธรรมทูต” เริ่มเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ทางรัฐบาลก็สนับสนุนเต็มที่

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ทางกรมการศาสนาได้ขยายงานพระธรรมทูตออกเป็น ๗ สาย และจังหวัดร่วมในบางจังหวัดมีพระธรรมทูตถึง ๗๕๑ รูป ซึ่งผลงานในปีที่สองนี้ ก็ออกมาอย่างงดงาม เมื่อพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านเอาผลงานขึ้นทูลต่อทั้งสองปีมาวิเคราะห์ดูแล้ว เห็นว่าเป็นงานที่มีประโยชน์ต่อพระศาสนาอย่างมากมาฆมหาศาล และพระสงฆ์ก็สามารถดำเนินงานได้ด้วยสมรรถภาพสูง ท่านจึงได้นำเรื่องนี้เสนอต่อมหาเถรสมาคม อันมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน ขอถวาย กิจการพระธรรมทูตไว้เป็นงานถาวรของคณะสงฆ์สืบไป มหาเถรสมาคมก็ได้มีมติรับงานนี้ไว้เป็นเอกฉันท์ และได้มีมติแต่งตั้งเจ้าคุณสมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนเป็นแม่กองงานพระธรรมทูต สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ วัดพระศรีมหาธาตุกับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ วัดจักรวรรดิราชาวาสเป็นรองแม่กองรูปที่ ๑ และที่ ๒ ตามลำดับ งานพระธรรมทูตของคณะสงฆ์ ได้ดำเนินการโดยความเป็น ปึกแผ่นมั่นคงตลอดมา

งานพระธรรมทูต ยังได้ขยายออกนอกประเทศ ซึ่งกำลังดำเนินงานอยู่อย่างได้ผล ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ทั้งได้จัดตั้งสถาบันขึ้นสนับสนุนไว้ทางประเทศไทยอย่างมั่นคงแล้ว ภายใต้ ความอุปการะอย่างใกล้ชิดของรัฐบาลและมหาเถรสมาคม และอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีท่านเจ้าคุณพระสาสนโสภณ วัดบวรนิเวศ เป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมและคัดเลือกพระจาก มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง”^{๑๖๙}

^{๑๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

โครงการพระธรรมทูตนี้ เป็นผลงานทางด้านการพัฒนางานพระศาสนา ที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งท่านได้ฝากไว้แก่นักเผยแผ่ยุคหลังให้ช่วยกันสืบเจตนารมณ์ เป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่อำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นอย่างมาก ทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ตามความปรารถนาของผู้ก่อตั้งทุกประการ

โครงการพัฒนาวัด พันเอกปิ่น มุทุกันต์ มีนิสัยชอบพัฒนา หลังจากพัฒนากิจการอนุศาสนาจารย์อยู่ ๑๗ ปี จนเป็นปึกแผ่นดีแล้ว เมื่อย้ายมาเป็นอธิบดีกรมการศาสนา ท่านก็ได้ตั้งเป้าหมายในการพัฒนากิจการพระศาสนาไว้ ๓ แขนง คือ

๑. ศาสนวัตถุ ได้แก่ที่ตั้งวัดและทรัพย์สินของวัด
๒. ศาสนธรรม ได้แก่การปฏิบัติพระธรรมวินัย
๓. ศาสนบุคคล ได้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด

เมื่อมีโอกาสท่านจึงเสนอโครงการพัฒนาวัดทั่วประเทศต่อคณะรัฐมนตรี และได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้ โดยให้จัดเป็นโครงการระยะ ๖ ปีแรก เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๒ และโครงการระยะ ๖ ปีหลังเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งโครงการดังกล่าวก็ได้อนุมัติโดยคณะรัฐมนตรีเป็นที่เรียบร้อย

งานพัฒนาวัดทั่วประเทศ ได้ก้าวหน้ามาตามลำดับ กรมการศาสนาได้จัดทำพุดและประกาศนียบัตรพัฒนา ถวายแด่ สมเด็จพระสังฆราช เพื่อทรงประทานแก่เจ้าอาวาสที่พัฒนาวัดได้ดีเยี่ยมตามโครงการและบุคคลที่เกี่ยวข้องในการช่วยส่งเสริมศีลธรรมอันดีงาม ท่านก็ได้มอบประกาศนียบัตรพัฒนา เพื่อเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติแก่ตนและวงศ์ตระกูลด้วย

หลังจากโครงการนี้ได้ผ่านไป ๖ ปีแรกแล้ว ปรากฏว่า วัดวาอารามต่าง ๆ ทั่วประเทศต่างก็เร่งรัดพัฒนาเป็นการใหญ่ วัดที่เคยกรงรังและสกปรก ก็ได้กลายเป็นสถานที่สะอาด ร่มรื่นเรียบร้อย กระจายอยู่ทั่วประเทศ^{๑๖๔}

โครงการจัดตั้งโรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบก เป็นอีกโครงการหนึ่งที่นำภาคภูมิใจ โดยโครงการนี้พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้เสนอจัดตั้งโรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบกขึ้น เพื่อให้นายทหารชั้นประทวนมีศีลธรรมเป็นหลักปกครองตนเอง และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^{๑๖๕} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

ทางใจ ไม่ให้ตกเป็นทาสของอารมณ์ฝ่ายต่ำ เป็นต้น เมื่อโครงการนี้ได้ถูกเสนอขึ้นไปตามลำดับชั้น ก็ปรากฏว่าได้รับความเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น หลังจากนั้นไม่นานโรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบกก็ได้เปิดการศึกษารุ่นแรกขึ้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๐๐ และได้เปิดการศึกษาติดต่อกันมาแล้วเป็นรุ่นที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ มีนายประทวนสำเร็จการศึกษาไปแล้วจำนวน ๓๓,๗๕๔ นาย ทั้งนี้ นับเฉพาะที่สำเร็จไปจากส่วนกลางคือที่กรมยุทธศึกษาทหารบกเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบก ที่ตั้งขึ้นในหน่วยทหารประจำมณฑลทหารบกทุกหน่วย ที่มีอนุศาสนาจารย์ประจำอีก เป็นจำนวนมากทั่วราชอาณาจักร เมื่อรวมกันแล้วคงเป็นนายทหารประทวนที่สำเร็จจากโรงเรียนการศาสนาปีละจำนวนไม่น้อย^{๑๑๑} นี่ก็เป็นอีกโครงการที่เป็นผลงานของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ในการพัฒนางานเผยแผ่พระศาสนาที่น่าสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง

โครงการเหล่านี้ สามารถแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลในการทำงานทางด้านการเผยแผ่พระศาสนาของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้อย่างเด่นชัด นอกจากนั้นยังมีอีกหลายโครงการที่ไม่ได้กล่าวถึง เช่น โครงการศาสนสถาน โครงการจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นต้น

๕.๒) ประสิทธิภาพด้านเผยแผ่ งานเผยแผ่ที่มากมายทั้งงานด้านการพูดและการเขียนหนังสือ นั้นแสดงถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่ การเผยแผ่ของท่านเน้นที่การเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากผลงานการพูด ซึ่งมีทั้งปาฐกถา การบรรยาย การอภิปราย งานสอนและการตอบปัญหาธรรมะ ทั้งการพูดโดยตรง และการพูดโดยผ่านสื่อเช่น ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งการตอบรับจากผู้ฟังผู้ชมที่มากมาย สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลทางการพูดของผู้เผยแผ่โดยตรง

ส่วนงานทางด้านการเขียน ก็ได้รับการตอบรับจากประชาชนเป็นจำนวนมาก งานเขียนของท่านที่พิมพ์เป็นรูปเล่มปกแข็ง มีทั้งหมด ๓๕ เล่ม นอกจากนั้นยังมีงานเขียน เป็นบทความ บทวิจารณ์ และสารคดีธรรม อื่น ๆ ที่เป็นเล่มเล็กอีก เช่น เป็นหนังสือรวมบทความ ที่มีผู้ขอไปพิมพ์ในงานต่าง ๆ มีมากมาย ท่าน “ธรรมรักษา” ได้พูดถึงพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ผ่านงานเขียนของท่านไว้ว่า

“พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นนักบุกเบิกงานด้านประกาศพุทธศาสนา เกือบจะเรียกได้ว่าแทบทุกด้าน อาทิ

สมัยอุปสมบท เป็นนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เทศน์ได้ไพเราะจับใจ ชวนสนุก, มีสาระ และส่งเสริมให้ผู้ฟังอาจหาญร่าเริงในการปฏิบัติธรรมะ

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, ๒๑.

เป็นอนุศาสนาจารย์ เป็นผู้นำในการบรรยายธรรมะปากเปล่า ทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์
แทบไม่มีเวลาว่าง

เป็นอธิบดีกรมการศาสนา เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจอย่างไม่หยุดยั้ง โดยไม่
เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยจนตัวตาย^{๑๖๒}

ปฏิบัติในเรื่องเผยแผ่ธรรมะ หรือมีวิญญูณเป็นนักการศาสนา ท่านได้เขียนความในใจ
ไว้ในหนังสือ “ตามใจท่าน” ตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้า เป็นคนหนึ่งที่รักใคร่ใฝ่ฝันที่สุด ในการเผยแผ่ศาสนา และได้ศึกษาข้อมูลต่าง
ๆ ในบ้านเมืองของเราอย่างถี่ถ้วน แล้วก็รวบรวมบรรดากิจกรรมทางศาสนา ในนานาประเทศมา
พิเคราะห์ดู ของประเทศใดที่ยังติดใจสงสัยอยู่ ก็ได้เดินทางไปดู ไปสังเกตด้วยตนเอง เพื่อว่าถ้าของเขา
มีอะไรดี ๆ ก็จะได้นำมาใส่ลงในบ้านในเมืองของเรา...”^{๑๖๓}

ดังนั้น ประสิทธิภาพด้านการเผยแผ่ของท่าน จึงหมายรวมเอาผลงานการเผยแผ่ของท่าน
ทั้งหมด ทั้งที่เป็นการพูด และงานเขียน งานวรรณกรรมทางศาสนา ที่ออกสู่สายตาประชาชน ซึ่ง
ผลงานเหล่านี้ เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมในทุกวงการ โดยผ่านผลงานของท่านทั้งหมดนั่นเอง

๕.๓) ประสิทธิภาพด้านปกป้องพระพุทธศาสนา การป้องกันเป็นอีกงานหนึ่ง ที่พันเอก
ปิ่น มุทุกันต์มีบทบาทหลายเรื่อง โดยเฉพาะในบางช่วงจะมีผู้ที่เข้าใจและตีความหลักธรรมผิด ๆ หรือมี
ข้อกล่าวหาพาดพิงมาจากลัทธิศาสนาอื่น ๆ ท่านในฐานะเป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา
จะต้องออกมาแก้ไข ชี้แจง เพื่อรักษาความถูกต้อง มิให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พุทธศาสนา จาก
การศึกษาแล้วพบว่า ท่านมีบทบาทในฐานะนักเผยแผ่ช่วยป้องกันและแก้ข้อกล่าวหาให้พุทธศาสนาใน
หลายเรื่อง ในที่จะยกตัวอย่างเพียงบางเรื่องมาพอสังเขป ดังนี้

เรื่อง “หมา” เป็นเรื่องที่ท่านตั้งชื่อขึ้นมาเอง ปัญหาเรื่องนี้เกิดขึ้นประมาณเดือนกันยายน-
ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยมีเนื้อหาประเด็นปัญหาคือ มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เสนอบทความใน
ทำนองว่า แม้แต่หมาก็อาจบรรลุนิพพานได้ พอคนทั้งหลายได้อ่าน ก็เกิดวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่าง ๆ
บ้างก็ว่า เป็นไปได้จริง บ้างก็ว่าเป็นไปไม่ได้ และบางคนก็กล่าวโทษเอาที่หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นว่า
ทำการลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธศาสนา ฝ่ายหนังสือพิมพ์พอถูกกล่าวหาด้วยข้อหาเช่นนั้น ก็โกรธเคืองว่า

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

ผู้กล่าวหาหมิ่นประมาท ถึงกับขึ้นโรงขึ้นศาล เรื่องนี้ เป็นปัญหาค้างใจพุทธศาสนิกชน ถ้าขึ้นปล่อยไว้ โดยไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจน จะเกิดผลเสียต่อพุทธศาสนาได้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ในฐานะที่ท่านเป็น นักเผยแผ่ ถ้าหากมีเหตุการณ์ที่จะทำให้ชาวพุทธเข้าใจผิดหรือเข้าใจคลาดเคลื่อนท่านก็จะออกมาชี้แจง แต่ก็เป็นการชี้แจงแบบลอมชอมแต่ตอบโดยยืดยาว อย่างเช่นในกรณีอย่างนี้ ท่านอธิบายชี้แจง ดังมี ข้อความโดยสังเขป ดังนี้

“...ข้าพเจ้าต้องขอตัวที่จะไม่บังอาจไปวินิจฉัยบทความหรือทัศนคติของท่านผู้ใด ว่าใครผิด ใครถูก ข้าพเจ้ารู้สึกว่านิพพานเป็นเรื่องละเอียดมาก เกินวิสัยที่ปุถุชนอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ จะเข้าใจได้ แจ่มแจ้ง ...แต่เรื่องนี้จะต้องแยกปัญหาออกพิจารณาเป็น ๓ ประเด็น คือ

ประเด็นที่ ๑ นิพพานคืออะไร ? คำว่า “นิพพาน” เป็นคำจำเพาะ หมายถึงจิตที่ถึงความบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างยิ่ง ไม่มีความโลภ ความโกรธเคือง ความโง่เขลา และแม้ความทะเยอทะยานใด ๆ ปรุ่อยู่ก็จิตเลย จิตที่บรรลุถึงจุดนี้แล้ว ย่อมพ้น จากการเกิดการตายทั้งสิ้น...

ประเด็นที่ ๒ วิธีเข้าถึงนิพพาน นิพพานไม่ใช่ที่ดำบลใดดำบลหนึ่ง ไม่ใช่จุดใดจุดหนึ่งใน อากาศรวมทั้งในอวกาศด้วย และนิพพานไม่ใช่ภพที่เกิดของสัตว์ ที่เราเรียกกันว่า สวรรค์หรือพรหม แต่นิพพานคือความบริสุทธิ์อย่างยิ่งของจิต ทำขึ้นที่จิตจึงได้ เหมือนความคมของมีดต้องทำขึ้นที่มิด นั้นเอง สิ่งอื่นมีแต่ช่วยทำให้คมเท่านั้น แต่ตัวคมจริง ๆ แล้ว เกิดที่มิดนั่นเอง...

จิตที่จะบรรลุนิพพานทางพุทธศาสนานั้น ไม่ได้ถึงได้ด้วยแรงส่งใด ๆ แต่จะถึงได้ทาง เดียวคือด้วยการฝึกจิตเท่านั้นวิธีฝึกจิตเพื่อบรรลุนิพพานนั้นมีอยู่ ๘ ข้อ ภาษาทางศาสนาเรียกว่า มรรค ๘ และการบำเพ็ญมรรค ๘ นั้นจะต้องทำให้ได้เต็มที่ ๑๐๐ % จริง ๆ จิตจึงจะบรรลุความบริสุทธิ์ขั้น นิพพานได้ มรรคมืองค์ ๘ โดยสรุปมี ๓ คือ ๑. รักษาศีล ๒. ทำสมาธิ และ ๓. ภาวนาอบรมจิต...

ที่นี้การที่จะบำเพ็ญ ศีล สมาธิ ภาวนา ให้เต็มที่ ๑๐๐ % ได้ผู้ทำจะต้องมีทุนอยู่ในตัว ๒ อย่างคือ กาย กับ จิต ร่างกายเป็นอุปกรณ์การฝึก จิตเป็นสิ่งที่จะถูกฝึก ร่างกายเปรียบเหมือนหิน จิต เปรียบเหมือนมีด เมื่อเอามีดลับเข้ากับหินให้ถูกวิธีแล้ว คมจะเกิดที่มิด แต่ทั้งนี้มิดจะต้องเป็นหลัก ษณิดคือพอ จึงจะลับให้คมได้ จิตก็เหมือนกัน จะต้องมีอุปนิสัยแก่กล้าพอ จึงจะบำเพ็ญมรรคให้เต็มที่ และบรรลุนิพพานได้ รวมความว่า

- จิต เป็นสิ่งที่รับการฝึกให้บรรลุนิพพาน
- กาย เป็นอุปกรณ์การฝึก
- มรรค ๘ เป็นวิธีฝึก

ถ้าสงสัยว่า หมาจะบรรลุนิพพานได้จริงหรือไม่ โปรดสอบดูเอง หมาใคร ๆ ก็เคยเห็น ดูซิ ว่าใจอย่างหมา ตัวอย่างหมา จะรักษาศีลได้เต็มที่หรือไม่ ? จะทำสมาธิได้ถึงที่สุดหรือไม่ ? จะมี ปัญญาแก่กล้าพอจะรู้แจ้งในไตรลักษณ์ได้หรือไม่ ? แล้วก็ตอบปัญหาข้างต้นได้เอง

ประเด็นที่ ๓ ใครบ้างจะบรรลุนิพพานได้ ? เราทราบกันแล้วว่า การถึงนิพพานนั้นถึง ได้ด้วยจิต และจิตนั้นจะต้องมีสมรรถภาพพอตัว จนถึงขั้นบำเพ็ญมรรคแปดให้ครบถ้วนได้ ใน หนังสือมิลินทปัญหาคัมภีร์สำคัญหนึ่งของพุทธศาสนา ท่านระบุไว้ว่า สัตว์ที่ภูมิจิตยังอ่อนไม่อาจจะ บรรลุนิพพานได้ มี ๗ ชนิด คือ

๑. สัตว์เดียรฉานทุกชนิด
๒. เปรต (สัตว์นรก)
๓. มนุษย์ที่ถือมิชฌาทิฎฐิ
๔. ทารกอายุต่ำกว่า ๗ ขวบ
๕. คนทำอนันตริยกรรม บาปหนัก เช่น ฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าพระอรหันต์ เป็นต้น
๖. ภิกษุสามเณรผู้ทุศีล
๗. คนสองเพศ (กะเทย)

ในที่นี้ หมา เป็นสัตว์เดียรฉานชนิดหนึ่ง อยู่ในประเภทสัตว์ต้องห้ามลำดับแรกทีเดียว จึง เป็นอันหมดปัญหาที่ว่าหมาไปนิพพานได้หรือไม่ ? ในชาติที่มันเป็นหมาไปไม่ได้แน่ ที่ไปไม่ได้ เพราะจิตของมันยังไม่สามารถพัฒนาการถึงขั้นที่จะฝึกได้ดีถึงที่สุดได้...^{๑๓๔}

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านไม่ได้บอกว่าฝ่ายไหนถูกหรือผิด แต่ท่านตอบเพื่อให้ผู้ฟังรู้เอง จากคำอธิบาย โดยคำตอบที่ท่านตอบเป็นการตอบโดยยึดหลักการทางศาสนา ไม่ได้ตอบตามความเห็น ของท่าน หรือของใคร ๆ เพราะการแก้ข้อสงสัยในเรื่องศาสนาบางเรื่องทีละเอียด ถ้าไม่ตอบโดยยึด หลักก็อาจทำให้คลาดเคลื่อนเกิดความเสียหายแก่ศาสนาได้ และอีกตัวอย่างหนึ่งที่จะยกให้เห็นว่า พัน เอกปิ่น มุกทุกันต์ ได้ช่วยแก้ข้อกล่าวหาให้แก่พระศาสนา ถือได้ว่าท่านทำหน้าที่ปกป้องพระศาสนา เรื่องนี้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้มีเอกสารฉบับหนึ่ง ถูกแจกจ่ายอย่าง กว้างขวางในพระนครลักษณะปกสีเหลือง พิมพ์ทับด้วยเส้นและอักษรสีแดง ขนาดหนังสือแปดหน้ายก พิเศษ เอกสารดังกล่าว มีชื่อที่หน้าปก คือชื่อว่า “อัมเบดการ์ ชี้อันตรายแห่งพุทธศาสนา” พันเอกปิ่น

^{๑๓๔} พ.ท.ปิ่น มุกทุกันต์, *โตวันโตคืน*, หน้า ๑๑๐-๑๑๙.

มุกกันต์ ท่านได้อ่านอย่างละเอียดแล้วเห็นว่า มีข้อความหลายตอนอาจจะเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และชวนให้ผู้เบาความคิด เห็นผิดเป็นชอบไปได้ และถ้าหากเอกสารดังกล่าวถูกแจกจ่ายเข้ามาในวงการทหาร ก็อาจทำให้ทหารเกิดความเข้าใจผิดไปได้ เมื่อเห็นว่าจะเป็นภัยต่อศาสนา ท่านจึงเขียนบทความอธิบายข้อความที่เห็นว่าจะเป็นภัยต่อศาสนา ดังมีข้อความ ดังนี้

สุนทรพจน์อัมเบดการ์ มีข้อความคลุมเครืออยู่ตลอดทั้งเรื่อง แม้ว่าจะไม่คลุมเครือสำหรับบุคคลชั้นปัญญาชน ก็คลุมเครือสำหรับสามัญชนส่วนมาก ชวนให้ผู้อ่านเข้าใจผิดต่อพุทธศาสนาได้ง่าย ยิ่งในยุคที่มีคนคอยฟุ้งเสียดับผิดศาสนาเช่นทุกวันนี้ ข้อความบางประโยคอาจเป็นภัยต่อศาสนาของเราเอาทีเดียว ดังข้อความต่อไปนี้

ข้อความคลุมเครือข้อที่ ๑ เมื่ออัมเบดการ์เริ่มสุนทรพจน์ของเขา เขาได้โจมตีความประพฤติของพระสงฆ์เป็นจุดแรก ดูเหมือนว่าเขาได้ตั้งใจยิงกระสุนนัดแรกตรงเป้า เขาไม่ได้แจกแจงให้ชัดเจนไปว่าพระสงฆ์ประพฤติเสียหายอย่างไร แต่ได้เน้นคำพูดของตนเองอย่างคลุมเครือว่า “ท่านพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายควรจะได้ทราบ ได้พิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างหรือไม่ในความประพฤติของท่าน ที่ควรจะได้ปรับปรุงเสีย เพื่อให้เท่าเทียมกับคาร์ลมาร์ค หรือดีเท่าคาร์ลมาร์คได้” ถ้าอัมเบดการ์พูดคำนี้จริง ข้าพเจ้าไม่เข้าใจเลยว่า เขาพูดด้วยเจตนาอย่างไร จะพูดเพื่อให้เห็นว่าพระสงฆ์ไม่น่าเคารพนับถือ หรือจะพูดเชิดชูคาร์ลมาร์คว่า น่ากราบไหว้บูชายิ่งกว่าพระสงฆ์เสียด้วยซ้ำ อย่างนั้นหรือ ? ความจริง คาร์ล มาร์ค กับ พุทธสาวกมีปฏิปทาคนละทางเปรียบเทียบกันไม่ได้เลย คาร์ลมาร์ค มุ่งจะครองโลกด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่วนพระสงฆ์มุ่งสละโลกีย์ ด้วยการปฏิบัติตามศาสนา ถ้าหากจะให้พระสงฆ์ปรับปรุงตัวเองให้เท่ากับคาร์ลมาร์คก็หมายความว่า ให้พระสงฆ์สึกเสียให้หมด แล้วมอบกายถวายชีวิตแก่ลัทธิคอมมิวนิสต์เสียเท่านั้น

ข้อความคลุมเครือข้อที่ ๒ อัมเบดการ์ กล่าวเปรียบเทียบต้นกำเนิดของพุทธศาสนากับต้นกำเนิดลัทธิคอมมิวนิสต์ ว่าลัทธิทั้งสองมีต้นเดิมเหมือนกัน เขากล่าวว่า คาร์ลมาร์คปรารถนาความทุกข์ยากของประชาชน จึงประกาศตั้งลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้น ส่วนพระพุทธเจ้า ก็ปรารถนาความทุกข์ของประชาชน จึงประกาศตั้งพุทธศาสนา อัมเบดการ์ได้ยกเอาความทุกข์ในอริยสัจ ๔ มายืนยันวาทะของตน ข้อนี้ข้าพเจ้าก็ไม่คิดใจ ถูกแล้วว่าพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพื่อแก้ทุกข์ให้มหาชน แต่น่าเสียดายที่อัมเบดการ์ได้พยายามบิดเบือนให้ผู้ฟังเห็นว่า ทุกข์ในอริยสัจนั้น มิได้หมายถึงความเกิดความแก่ความตาย อย่างที่ชาวพุทธทั่วไปได้ศึกษากันมา แต่หากหมายถึงความยากจนเช่นเดียวกับที่คาร์ลมาร์คกล่าวอ้างนั่นเอง เมื่อได้เกลี้ยหลักธรรมในศาสนาให้ทะลาลงไปเท่ากับหลักการคอมมิวนิสต์แล้ว อัมเบดการ์ได้เน้นวาทะของตนว่า “พระพุทธศาสนากับลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น ไม่มีข้อแตกต่างกันเลย” ข้อความนี้ ข้าพเจ้าไม่

เข้าใจอีกเหมือนกันว่า เขาพูดเพื่ออะไร ? จะกดศาสนาลงไป หรือจะเชิดลัทธิตอมมุมนิสต์ขึ้นเป็นอีกศาสนาหนึ่งเท่าเทียมกับพุทธศาสนา ? ท่านผู้อ่านโปรดตรองดู ความจริงวงการศึกษาศาสนาในประเทศไทยเรามีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่า คำว่า “ทุกข์” ในอริยสัจข้อที่ ๑ นั้น พระพุทธองค์ทรงมุ่งถึงสภาพทุกข์ คือ ชาติ ชรา มรณะ ส่วนความยากจนนั้น เป็นเพียงประเด็นย่อยเรียกว่า ปกิณณกทุกข์เท่านั้น พระประสงค์ของพระพุทธเจ้ากับคาร์ลมาร์คต่างกันมาก พระพุทธเจ้าทรงแสดงความทุกข์เพื่อให้ประชาชนแสวงหาโมกขธรรม และเพื่อให้คนมีเมตตากรุณาต่อกัน ส่วนคาร์ลมาร์ครื้อฟื้นความทุกข์ขึ้นมา เพื่อปลุกปั่นคนยากจน ให้เกลียดชังและเข่นฆ่าคนมั่งมีเสีย ฉะนั้น คำกล่าวของอัมเบดการ์ที่ว่า “พุทธศาสนากับลัทธิตอมมุมนิสต์ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย” จึงฟังไม่ขึ้น

ข้อความคลุมเครือข้อที่ ๓ อัมเบดการ์ได้วกกลับเข้าโจมตีคณะสงฆ์อีก (หลังจากโจมตีความประพฤติของพระ และหลักการของศาสนาแล้ว) โดยวิจารณ์การจัดตั้งคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ข้อความคำแปลสุนทรพจน์นั้นว่าดังนี้

“...ก็ถ้ามีปัญหาถามว่า พระพุทธเจ้าจัดตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาด้วยความประสงค์อย่างไร เราจำต้องย้อนหลังไปศึกษาเรื่องความเป็นไปในประวัติศาสตร์สักเล็กน้อย ในสมัยเมื่อพระพุทธเจ้ากำลังประกาศพระศาสนาอยู่นั้น ได้มีนักบวชประเภทหนึ่ง เรียกว่า “ปริพาชก” อยู่ในอินเดียเป็นเวลานานมาแล้ว คำว่า “ปริพาชก” หมายถึงผู้เร่ร่อน ผู้ไม่มีเรื่อ น บางทีอาจเป็นด้วยยุคของพวกอารยันนั้น ได้เกิดการรบพุ่งระหว่างเผ่าต่าง ๆ ของชนชาติ อารยันด้วยกันเอง บางเผ่า (เมื่อแพ้สงคราม) ก็ต้องพลัดพรากจากที่อยู่และเที่ยวเร่ร่อนไป ซึ่งต่อมาภายหลังก็เลยได้ชื่อว่าพวก “ปริพาชก” (ผู้เร่ร่อน) กิจที่พระพุทธเจ้าสงเคราะห์พวกเร่ร่อนเหล่านี้ ก็คือการรวบรวมเข้าให้เป็นหมู่คณะและมีระเบียบแบบแผนดังที่ระบุไว้ในวินัยปิฎก ในกฎเหล่านี้มีบทบัญญัติว่า ภิกษุจะมีทรัพย์สินสมบัติอย่างใดไม่ได้เลย...”

อัมเบดการ์จะมีความคิดเห็นอย่างนี้จริงหรือไม่ก็ตาม แต่คำพูดของเขาเป็นการชักชวนให้คนทั้งหลายเห็นว่า คณะสงฆ์ไม่ใช่คณะบุคคลที่มีเกียรติยศ ศักดิ์ศรี อันใด พอที่เราจะให้ความเคารพนับถือ เพราะเป็นเพียงคณะบุคคลที่รวมตัวเข้าจาก “คนแพะแตก” ที่พระพุทธเจ้ารวบรวมเข้าเป็นสมัคพรรคพวกเท่านั้น น่าอนาถแท้ ! ความจริงคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นบุคคลที่มาจากตระกูล ทุกชั้นวรรณะ ไม่ใช่คนเร่ร่อนอย่างอัมเบดการ์ว่า ตรงกันข้ามพระพุทธเจ้าได้ทรงวางกฎเกณฑ์เลือกคนเข้าบวชไว้อย่างเข้มงวด และเฉพาะอย่างยิ่งคนที่เคยเป็นเดียรฉัตรปริพาชกมาก่อน จะต้องผ่านการคัดเลือกและทดสอบยิ่งกว่าคนอื่น ๆ เสียด้วยซ้ำ ข้อที่อัมเบดการ์พูดนั้น จึงเชื่อถือไม่ได้^{๑๖๕}

จากข้อกล่าวหาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นภัยต่อศาสนา อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิด และจะนำพาความวุ่นวายมาสู่ชาวพุทธโดยตรง แต่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้วิจารณ์และแก้ข้อกล่าวหาดังกล่าว โดยใช้ความรู้ สติปัญญา และความรอบคอบอย่างสูง โดยจุดประสงค์ของท่านก็เพื่อทำความเข้าใจแก่ผู้อ่านให้เข้าใจในหลักแห่งพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และท่านได้วิจารณ์เพียงเพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจจะเกิดจากข้อความที่พาดพิงถึงพุทธศาสนาเท่านั้น

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์

การเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์นั้น ถือได้ว่าประสบความสำเร็จทางด้านนี้เป็นอย่างมาก จากผลงานการเผยแพร่ธรรมของท่าน ทั้งทางการพูด และงานเขียนทั้งหมด แสดงถึงประสิทธิผลของผู้เผยแผ่ว่าเป็นบุคคลที่มีประสิทธิภาพ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม แต่อย่างไรก็ตามในกระบวนการถ่ายทอดทางด้านการสื่อสารแล้ว ไม่มีกระบวนการถ่ายทอดใด ๆ ที่จะสมบูรณ์เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ จักต้องมีข้อบกพร่องและผิดพลาดบ้างเป็นเรื่องปกติ ข้อผิดพลาดเหล่านี้ทำให้กระบวนการถ่ายทอดมีปัญหาและเกิดเป็นอุปสรรคขึ้น ปัญหาและอุปสรรคนี้เองที่ทำให้กระบวนการถ่ายทอดใด ๆ ไม่บรรลุผลได้ตามประสงค์ของผู้สื่อสาร การเผยแพร่ธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ก็เช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่ทำให้การเผยแพร่ธรรมของท่านเกิดปัญหาและอุปสรรค คือ

๑. ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สื่อบุคคล การใช้สื่อบุคคลในที่นี้ หมายถึงการพูดของท่านทั้งหมด เช่น การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปราย และการสอน เป็นต้น พบว่าท่านมีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

๑) ด้านภาษา การพูดการสอนธรรม ภาษาก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การพูดประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด เพราะภาษาเป็นเครื่องสื่อความหมายให้ผู้อื่นได้รับรู้เรื่องราวที่ผู้พูดต้องการ โดยเฉพาะการพูดเพื่อสอนธรรม ทั้งผู้สอนและผู้ฟังจะต้องรู้และเข้าใจในภาษาธรรม การสอนจึงจะเกิดประสิทธิภาพ ด้านภาษาธรรมทางพุทธศาสนาที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ อาจไม่มีปัญหาเรื่องภาษา แต่ผู้ที่ท่านจะสอนคือประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่ได้เรียนรู้และเข้าใจในเรื่องภาษาบาลี ภาษาธรรม ทำให้เกิด

ปัญหาและอุปสรรคขึ้นได้ในระหว่างการสอน เพราะคำบาลีบางที่อาจตีความหมายได้หลายทางอย่าง เช่น คำว่า “อภิขฌาวิสมโลกะ” ที่มีผู้รู้อธิบายไว้หลากหลาย ดังนี้

ก. อรรถกถาวัฏฏปมสูตร (มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์) ตีความว่า ศัพท์ว่า อภิขฌาวิสมโลกะ นี้แยกเป็น ๒ ศัพท์คือ อภิขฌา ๑ วิสมโลกะ ๑ อภิขฌา ได้แก่ความยินดีในของ ๆ ตนเอง ส่วนวิสมโลกะ ได้แก่ความยินดีในของ ๆ คนอื่น

อรรถกถาจตุกกนิบาต แย้มตติยงถกถาว์นั้นว่า “อภิขฌาวิสมโลกณฺติ อภิขฌาสงฺขตฺ วิสมโลกํ” แปลว่า “วิสมโลกะ ก็ได้แก่อภิขฌานั้นเอง” หมายความว่า คำว่า อภิขฌา กับคำว่า วิสมโลกะ มีค่าเท่ากันเป็นเพียงคำไขความของกันเท่านั้น

ข. ในหนังสือนวโกวาท ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายไว้ว่า “อภิขฌาวิสมโลกะ ละโมกข์ไม่สม่าเสมอ คือความเพ่งเล็ง” พระมตินี้พ้องกับอรรถกถาจตุกกนิบาตในข้อ ๒

ค. ในพระโอวาท กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ปัจจุบัน ทรงอธิบายไว้ว่า “...ความโลภไม่สม่าเสมอ คือเพ่งจำเพาะหรือด้วยเพ่งจำเพาะ...” และทรงอธิบายกำกับไว้ว่า “โลภเป็นแต่เพียงความอยากได้ อภิขฌามุ่งแต่จะเอาให้ได้ ไม่เลือกทางดีทางชั่วผิดถูก เอาแต่ได้เป็นประมาณ เรียกเต็มว่า “อภิขฌาวิสมโลกะ” เรียกย่อว่า “อภิขฌา” คนที่ถือเอาของที่เขาไม่ให้ก็ด้วยอภิขฌา เพียงแต่โลกยังไม่ถึงทำให้ถือเอาของเขา เพราะเป็นแต่เพียงความอยากได้ โลกจึงอ่อนกว่าอภิขฌา”^{๑๗๖}

จากมติการตีความหมายทั้งหมด จะเห็นได้ว่าพระมติของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงรับรองทุกมติข้างต้น ไม่ได้ทรงค้าน แต่ลงท้ายก็ทรงเน้นมติของพระองค์ว่า คำว่าอภิขฌาวิสมโลกะนั้นเป็นคำเดิม ที่แท้ก็คืออภิขฌานั้นเอง และทรงเรี่ยน้ำหนักกิเลสไว้ว่า โลภเป็นกิเลสที่มีกำลังอ่อนกว่าอภิขฌา ในการอธิบายให้ความหมายคำบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ส่อธรรมให้เห็นชัดเจน ถ้าผู้ฟังมีความรู้น้อยหรือไม่มีความรู้ทางด้านนี้เลย อุปสรรคและปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้แน่นอนในระหว่างการสอนธรรมนั้น แต่ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สอนเป็นสำคัญด้วยเช่นกัน ถ้าผู้สอนมีประสิทธิภาพในการสอนสามารถสื่อธรรมได้ชัดเจน ปัญหาและอุปสรรคอาจเกิดขึ้นน้อย แต่ถ้าผู้สอนไร้ประสิทธิภาพ

^{๑๗๖} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, สนิมในใจ, หน้า ๒๗-๒๘.

หรือไม่มีความชำนาญทางด้านภาษาและการตีความหมาย ก็อาจทำให้การสื่อสารนั้นเกิดความ ล้มเหลวได้โดยสิ้นเชิง

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ท่านพูดถึงเรื่องการใช้ภาษาทางพระมากจนเกินไป กระทั่งเป็นปัญหา ต่อผู้ฟัง ดังข้อความว่า

“...ผมเป็นห่วงเรื่องภาษาพูดมาก เวลาพระเทศน์ท่านใช้ภาษาทางพระปนมาก โดยที่ท่าน เองคิดว่าชาวบ้านเขาจะเข้าใจเหมือนกับท่าน แต่ความจริงเปล่า มีคนรู้ไม่กี่คนถึงคนรู้คำก็ไม่ค่อยออก รสเพราะไม่ใช่ภาษาชาวบ้าน ผมจะยกตัวอย่าง เช่น พระเทศน์ว่า “สังฆารทั้งปวงย่อมตกอยู่ในไตร ลักขณ” ซึ่งเป็นสำนวนง่าย ๆ ของชาววัด แต่คนชาวบ้านเข้าใจแล้วง ประโยคนี้ทั้งประโยคไร้ผลหมด เลย สำหรับคนไม่เคยบวชเคยเรียน คำอื่น ๆ ก็ยังมีอีกเยอะ ยิ่งเป็นพระนักเทศน์รุ่นลายครามหน่อย ยิ่ง ไปกันใหญ่ ท่านนิยมใช้สำนวนสัมผัสคล้องจองว่าเป็นวาทศิลป์ ที่นี้การจะเล่นสัมผัสได้ต้องใช้ภาษา บาติประกอบคำพูดมาก ๆ เช่น “อาดมาภาพะจะได้รับประทานแสดงธรรมมีกถา ประดับสติปัญญา บารมี อนุรูปแก่กุศลบุญราศี ทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งท่านทานิสราธิบดี...” ท่านศึกษาธิการลองฟังดูซิ ขอโทษเถอะ รู้เรื่องไหม ? นี่หูชั้นครูแล้วนี่ะ ถ้าพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ฟังจะเป็นอย่างไร ? ไม่รู้ว่าท่าน สอน ท่านให้พร หรือท่านบ่น หรือท่านเสก รู้แต่ว่าตัวเองไม่รู้เรื่องเท่านั้นเอง...”^{๑๓๗}

จากตัวอย่าง นั้นแสดงให้เห็นว่า พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านทราบถึงปัญหาและอุปสรรคใน การสอนถึงเรื่องภาษา อันอาจจะเกิดแก่ผู้เรียนได้ เพราะผู้เรียนไม่สามารถที่จะเข้าใจภาษาชาววัด ภาษา ที่ควรใช้จึงควรเป็นภาษาชาวบ้าน อันจะทำให้คนฟังเข้าใจง่าย การพูดการสอนจึงจะสัมฤทธิ์ผล และ ปัญหาทางด้านภาษานี้ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งสำหรับนักสอนธรรมที่จะต้องตระหนักถึงเป็นอย่างยิ่ง

๒) ด้านความรู้และความเชื่อ ปัญหาและอุปสรรคด้านนี้ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็น ตัวกำหนดถึงประสิทธิผลของการเผยแผ่ธรรม สภาพสังคมในสมัยที่พันเอกปิ่น มุกทุกันต์เผยแผ่ธรรม เป็นสังคมที่กำลังเร่งพัฒนาทางการศึกษา ฉะนั้น ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ เช่น หนังสือ นิติยสาร วารสาร และสื่อต่าง ๆ สื่อเหล่านี้อาจมีเฉพาะแต่ในเมืองหลวง แต่ในชนบทค่อนข้างจะหา ศึกษาได้ยาก ดังนั้น การเรียนรู้เรื่องพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยวัด และเรียนรู้โดยตรงจากพระสงฆ์

นอกจากนั้น ความเชื่อของผู้คนในสมัยนั้น ยังคงมีความเชื่อในเรื่องที่นอกธรรมนอกวินัย เช่น เชื่อเรื่องไสยศาสตร์ คาถาอาคม และเครื่องรางของขลังต่าง ๆ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ เป็น

^{๑๓๗} พ.ท.ปิ่น มุกทุกันต์, *ยุคทองยุคธรรม*, หน้า ๓๔๔-๓๔๕.

ความเชื่อเดิม ๆ ที่ถูกปลูกฝังมาจากผู้คนในยุคก่อน ดังนั้นในการสอนธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ จึงจำเป็นต้องโน้มน้าวใจให้ผู้คนหันมาสนใจในหลักของศาสนา แต่ความเชื่อเหล่านี้ถูกฝังลึกลงในจิตใจของผู้คนในสมัยนั้นค่อนข้างมาก เช่น กรณีมีพระอาจารย์ท่านหนึ่งที่ตั้งตัวเป็นอาจารย์เครื่องกลางของขลัง มีวิชาพิเศษทำให้คนเลื่อมใส คือการบิณฑบาตรข้าวจากรุกขเทวดา และการเสกคาถายึดเหรียญบาทแล้วเสกให้เป็นทอง^{๑๙๘} หรือกรณีที่มีหมอมผีคนหนึ่งทางอุดรมีความสามารถปลุกผีขึ้นจากหลุมให้คนเห็นได้^{๑๙๙} และอีกกรณีหนึ่งที่เป็นเรื่องความเชื่อที่มั่งงาย คือมีผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้วิเศษ สามารถพาจิตคนอื่นไปเที่ยวชมนครสวรรค์ได้ ซึ่งมีวิธีทำคือให้เขานั่งหลับตาอยู่ต่อหน้าพิธี แล้วเขาก็ใช้วิธีเสกร่ายเวทมนตร์ แล้วอาจารย์ผู้นั้นก็พาจิตของคน ๆ นั้นไปได้ โดยเรื่องนี้ ท่านได้ไปพิสูจน์ด้วยตัวเอง ดังข้อความว่า

“...เพื่อพิสูจน์ความจริง ข้าพเจ้าได้เคยขอให้เขาพาจิตข้าพเจ้าไปทัศนจรบ้างก็ครั้งก็คราวก็ไม่สำเร็จ สตาร์ที่ไม่ติดสักที เสร็จแล้วคนเจ้าพิธี ก็ลงความเห็น ว่า ข้าพเจ้ามันคนมีกรรม ข้าพเจ้าคิดแต่ก็น่าสังเกตว่า คนที่ยืนยันว่าตามไปนครสวรรค์กับแก่ได้ ก็มีแต่พวกกันกุฎิ ที่คอยกินเครื่องกำนับครุอยู่กับแก่เท่านั้นเอง...”^{๑๙๐}

และยังมีอีกหลายกรณี ที่เป็นความเชื่อของผู้คน อันทำให้คนหลงมั่งงายไปกับสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์ เป็นความเชื่อที่ขาดตัวปัญญาในการพิจารณา ความเชื่อเหล่านี้ เกิดจากการที่คนขาดความรู้ในเรื่องหลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้อง และความเชื่อที่ผิด ๆ เหล่านี้ ก็เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเผยแผ่ธรรมอีกประการหนึ่ง เพราะเมื่อผู้คนหวังพึ่งสิ่งเหล่านี้แล้ว ทำให้ไม่ใคร่สนใจในหลักธรรมแห่งศาสนา แต่ไปหวังพึ่งในสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้

๓) ด้านทัศนคติ ได้แก่ ความคิดเห็นในเรื่องการฟังธรรม การเผยแผ่ธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ก็ประสบกับปัญหาเรื่องทัศนคติ คือผู้รับฟังหรือผู้เรียนมักมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียนวิชาศีลธรรม โดยเฉพาะเมื่อคนได้ยืนยันว่าจะมีการเทศน์การบรรยายธรรม คนส่วนใหญ่จะรู้สึกเบื่อและไม่อยากจะฟัง แม้แต่ในโรงเรียนวิชาศีลธรรมเลยกลายเป็นวิชาที่อาภัพไป ในเรื่องการมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการสอนธรรม ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการสอนธรรม ดังถ้อยคำจากการบรรยายเรื่อง “หลักการ

^{๑๙๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **ธรรมราชา**, หน้า ๒๑๖.

^{๑๙๙} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **มุมสว่าง**, หน้า ๓๔๘.

^{๑๙๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๓**, หน้า ๑๕๕.

สอนธรรม” ที่ประชุมครูอาสาชีวศึกษา ณ วิทยาลัยเทคนิค พระนคร วันที่ ๒๑-๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕
ดังมีใจความตอนหนึ่งว่า

“เหตุสำคัญก็คือความตกต่ำของวิชาศีลธรรม ตกต่ำจริง ๆ ตกต่ำเอามากที่สุดทีเดียว จนไม่มีใครอยากเรียนพอถึงชั่วโมงศีลธรรม เราจะเห็นว่านักเรียนได้เปลี่ยนตารางเสียเอง เป็นกิจกรรมเสรีภายในห้องเรียนเสียมาก คือบางคนก็ยกกระดาษขึ้นมาวางบนโต๊ะ เขียนรูปเล่นฆ่าเวลา บางคนก็เอาศัพท์อังกฤษขึ้นมาวางไว้ท่องฆ่าเวลา บางคนก็เอาหนังสือวิชาอื่นขึ้นมาดู ทำที่เป็นว่าวิชาศีลธรรมสภาพการณ์มันเป็นอย่างนี้ จริง ๆ ซึ่งคิดว่าครูคงจะยอมรับโดยซึ้งตา ก็รับว่า นักเรียนไม่อยากจะเรียน

เพียงแต่นักเรียนไม่อยากจะเรียนก็จริง ที่ร้ายยิ่งกว่านั้นยังมี คือครูก็ไม่อยากสอนเสียด้วย ทั้งคนเรียนทั้งคนสอนเลยเมื่อวิชาศีลธรรมเป็นยาจก จบกันเลย ! วิชาศีลธรรมเลยกลายเป็นวิชาอากัปก หรือเป็น “ขายแก่” ในหลักสูตรของแต่ละชั้น แต่ก่อนร้อนอะไรศีลธรรมสงสารคน แต่ตกมายุคสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ หรือชาวบ้านเรียกกันว่า “กึ่งพุทธกาล” นี้ คนกลับจะต้องสงสารศีลธรรม”^{๑๙๐}

จากข้อความ นั้นแสดงให้เห็นถึงในยุคสมัยนั้น ก็เกิดปัญหาเรื่องผู้เรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาศีลธรรม ซึ่งพลอยเอาจะทั้งผู้สอนและผู้เรียนไปด้วย ปัญหาและอุปสรรคเรื่องทัศนคติที่ไม่ดีต่อการสอนศีลธรรมนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านเล็งเห็นสภาพปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว และพยายามต่อสู้กับ “โรคเบื่อวิชาศีลธรรม” จนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยท่านนำเสนอวิธีการที่จะทำให้การสอนสำเร็จ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ควรคำนึงถึงคือ ผู้สอน วิธีการ และผู้เรียน^{๑๙๑} ทั้งสามประการนี้จะต้องสมประกอบ การสอนจึงจะได้ผล อย่างเช่นในเรื่องผู้เรียน ถ้าผู้เรียนหรือผู้สอนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาที่เรียนที่สอนเป็นเบื้องต้นแล้ว อุปสรรคของการสอนย่อมเกิดขึ้น เพราะองค์ประกอบทั้งสามไม่สมบูรณ์ ดังนั้น ปัญหาเรื่องทัศนคติที่ไม่ดีต่อการสอนวิชาศีลธรรม ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสอน การบรรยายธรรมไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น

๔) ด้านค่านิยม คือสิ่งที่คนยึดถือปฏิบัติกันตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ตามความเจริญทางด้านวัตถุ เมื่อมีมากขึ้น อุปกรณ์อำนวยความสะดวก แหล่งบันเทิง สถานเริงรมย์ต่าง ๆ มีมากขึ้น ผู้คนก็หันไปสนใจความเจริญทางวัตถุเหล่านั้น เมื่อคนสนใจมาจากจนเป็นค่านิยมของคนสมัยใหม่ ผู้คนหันหลังให้กับวัด พระศาสนา หันไปถือค่านิยมใหม่ ๆ ตามแหล่งบันเทิง เช่น โรงหนัง บาร์ ในดัลลัส

^{๑๙๐} พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์, ยุคทองยุคธรรม, หน้า ๓๒๘-๓๒๙.

^{๑๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๔.

เป็นต้น สภาพสังคมในสมัยก่อน ก็เกิดปัญหาเรื่องค่านิยมคนไม่ชอบเข้าวัด แต่ชอบไปตามแหล่งบันเทิงเช่นกัน ดังข้อความในบทความเรื่อง “ปัญหาคนไม่เข้าวัด” ของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ บางตอนว่า

“ทุกวันนี้ คนไม่ชอบเข้าวัด โดยเฉพาะพวกเมืองหลวง น้อยคนเต็มทีที่จะชอบเข้าวัด แม้ในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา ก็ดูบางตาเต็มที ไปอัดแน่นกันอยู่ในโรงหนัง แย่งกันซื้อตั๋ว แทบปี แทบแบน...ที่ประตูวัดเปิดอ้าทั้งสองบาน นั่งรถเข้าไปก็ได้ ก็หาคนเข้ายาก...”^{๑๘๓}

จากบทความ แสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรม การมีค่านิยมใหม่ ๆ ตามความเจริญทางวัตถุ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการสอนธรรมเช่นกัน เพราะเมื่อผู้คนหันไปสนใจในแหล่งบันเทิง ที่เป็นปากแห่งความเสื่อมอย่างนั้น ก็ทำให้มีความสนใจในเรื่องพระพุทธศาสนา น้อยลง แต่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้ยอมรับถึงสภาพปัญหาดังกล่าว แต่ท่านได้เสนอวิธีการในการแก้ไขปัญหานี้ โดยให้ยึดหลักคือ ทางวัดหรือผู้สอนธรรมจะต้องแก้ไขใน ๓ เรื่อง คือ

(๑) อาคารสถานที่ภายในวัด จะต้องจัดให้สะอาดเรียบร้อย ให้ดูสบายตา สบายใจ แก่ผู้เข้ามา ควรแก้การเชิญชวนให้เกิดความเลื่อมใส ศรัทธาแก่ผู้เข้ามา

(๒) คนของวัด โดยเฉพาะ “ศิษย์วัด” จะต้องมีการศึกษา มารยาท สุภาพเรียบร้อย พุจฉาไพเราะ การแต่งตัวต้องสะอาด ไม่สกปรก ผมรุงรัง เป็นต้น

(๓) ปรับปรุงการเผยแผ่ การเทศน์ของพระจะต้องให้ทันกับเหตุการณ์บ้านเมือง ต้องรู้จักใช้ภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจ ไม่ใช่ภาษาชาววัดจนเกินไป^{๑๘๔}

การปรับปรุงทั้ง ๓ ข้อ จะเป็นการแก้ปัญหาคคนไม่เข้าวัดได้ในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องค่านิยมใหม่ ๆ ตามความเจริญทางวัตถุ ก็ยังคงเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเผยแผ่ธรรมทุกยุคทุกสมัยจนกระทั่งปัจจุบันนี้

๒. ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สื่อมวลชน

การเผยแผ่ธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ นอกจากการพูดการบรรยายโดยทั่วไปแล้ว การนำสื่อมวลชนมาช่วยในการเผยแผ่ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่ง โดยท่านมีโอกาสนในการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุ และสถานีโทรทัศน์ ที่จัดได้ว่าเป็นสื่อเทคโนโลยีประเภทเสียง และทั้งเสียงและภาพ นอกจากนั้นท่านยังเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และ

^{๑๘๓} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **วันดีคืนดี**, หน้า ๓๕๙-๓๖๐.

^{๑๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๔-๓๖๕.

หนังสือ เป็นต้น การเผยแพร่ธรรมผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เหล่านี้ พบว่าท่านมีปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน ดังนี้

๑) ความไม่แพร่หลายของสื่อ การเผยแพร่ธรรมของพินอเอกปิ่น มุฑุกันต์ ประสบกับการที่สื่อมวลชนในสมัยนั้นยังไม่แพร่หลายมากเท่าที่ควร เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สื่อมวลชนเหล่านี้ จะหาได้เฉพาะในเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ แต่ตามชนบทห่างไกล ก็ค่อนข้างเป็นการยากที่จะได้รับสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ แม้แต่ในเมืองหลวง เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ยังไม่แพร่หลาย ถึงแพร่หลายแต่ก็ยังคงมีราคาแพง เช่น เมื่อคราวที่พินอเอกปิ่น มุฑุกันต์ พுகกระจายเสียงผ่านสื่อวิทยุตามวัดต่าง ๆ ก็จะมีสื่อวิทยุเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ พระหนุ่มเณรน้อยต้องการจะฟัง ก็ต้องมานั่งคอยเวลาพระเถระเปิด จึงจะได้ฟัง ดังคำของพระธรรมปิฎกที่พุดถึงสื่อในยุคนี้ยังไม่แพร่หลาย ว่า

“...ยังพอนึกเห็นภาพของพระเถระที่คอยรอฟังรายการบรรยายธรรมทางวิทยุของ พ.อ.ปิ่น มุฑุกันต์ มีอาการตั้งอกตั้งใจราวกะผู้คนที่คอยดูการบันเทิง ในครั้งนั้น วิทยุเล็ก ๆ ราคาถูก ๆ ยังไม่มีแพร่หลายและโทรทัศน์ก็ยังมีน้อย พระผู้ใหญ่เปิดวิทยุในกุฏิที่อยู่ชั้นบนให้ดังเป็นพิเศษ พระเถระหลายรูป ออกจากกุฏิของตน ๆ มายืนบนทางเดินใกล้ ๆ เพื่อจะได้ฟังคำบรรยายของ พ.อ.ปิ่น มุฑุกันต์”^{๑๘๕}

จากถ้อยคำดังกล่าว จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนทั้งวิทยุและโทรทัศน์ ยังไม่แพร่หลายมากนัก ผู้ที่สามารถรับสื่อมวลชนเหล่านี้ได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะและมีกำลังที่จะสรรหาสื่อเหล่านี้มาได้ ดังนั้น ในเรื่องความไม่แพร่หลายของสื่อมวลชนนี้ จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเผยแพร่ธรรมได้

๒) รายการธรรมะตรงกับช่วงบันเทิง หมายถึงรายการธรรมะที่พินอเอกปิ่น มุฑุกันต์จัดบางรายการทางสถานีโทรทัศน์ ไปตรงกับเวลาที่ผู้คนที่ต้องการความบันเทิง และตรงกับรายการบันเทิงอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่สร้างความหนักใจให้แก่ผู้จัดเป็นอย่างมาก ปัญหาอาจเกิดได้หลายอย่าง เช่น ความไม่สนใจของผู้ชม การถูกวิพากษ์วิจารณ์ เป็นต้น ปัญหาและอุปสรรคนี้ เช่น รายการนาทีทอง ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ได้สร้างความหนักใจให้ท่านในเรื่องนี้ ดังคำของท่านพุดถึงรายการนี้ ว่า

“...นาทีทอง ก่อความหนักใจแก่ข้าพเจ้าอยู่ตลอดเวลา เพราะเป็นรายการธรรมะ ไปแทรกอยู่ในเวลาที่ใคร ๆ ต้องการความบันเทิง มันช่างง่ายต่อการวิพากษ์วิจารณ์เสียจริง ๆ ข้าพเจ้าจึงหนักใจแม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ ซึ่งทำมา ๓ ปีแล้ว”^{๑๘๖}

^{๑๘๕} ธรรมรักษา, ชีวิตและผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุฑุกันต์, หน้า (๕).

^{๑๘๖} พ.อ.ปิ่น มุฑุกันต์, นาทีทอง, หน้า (๕).

การเผยแพร่ธรรมะโดยผ่านสื่อมวลชน จะเกิดปัญหาและอุปสรรคได้เช่นกัน เมื่อจำเป็นต้องจัดรายการธรรมะแข่งกับรายการอื่น ๆ ที่มีความบันเทิง และในช่วงเวลาที่ผู้ชมต้องการความบันเทิงด้วย แต่อุปสรรคนี้ ถ้าผู้จัดรายการสามารถจูงใจให้ผู้ชมเกิดความบันเทิงได้ ปัญหาและอุปสรรคอาจลดน้อยลงได้เช่นกัน

๓) ความแตกต่างกันระหว่างผู้สื่อสาร ในเรื่องความแตกต่างกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคและปัญหาของการเผยแพร่ธรรมของพนักงาณ มุทกัณท์ ความแตกต่างนี้ เช่นถ้าหากผู้สอนมีประสิทธิภาพ ทั้งเรื่องความรู้ความสามารถ เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ในการเผยแพร่ แต่ผู้เรียน ขาดทักษะและความรู้ในเรื่องนั้น ๆ การเรียนการสอนก็อาจไม่บรรลุตามเป้าประสงค์เท่าที่ควร ดังนั้น ปัจจัยในเรื่องความแตกต่างระหว่างผู้สื่อสารก็ถือได้ว่าเป็นอุปสรรคของการสื่อสารได้ โดยเฉพาะการเผยแพร่ธรรมของพนักงาณ มุทกัณท์ ปัญหาและอุปสรรคด้านความแตกต่างกันระหว่างผู้สื่อสาร สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

- ด้านความรู้
- ด้านทัศนคติ
- ด้านประสบการณ์
- ด้านทักษะและความชำนาญ เป็นต้น

ปัจจัยดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดเป็นปัญหาและอุปสรรคขึ้นได้ในระหว่างการเผยแผ่ตัวอย่างเช่น อุปสรรคด้านทัศนคติ ถ้าผู้ฟังเกิดมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้พูด ความเต็มใจในการรับฟังย่อมมีน้อยหรือไม่มีเลย หรือทางด้านความรู้และประสบการณ์ พนักงาณ มุทกัณท์ เป็นผู้มีความรู้และผ่านประสบการณ์เรื่องพระศาสนาเป็นอย่างดี ผู้รับฟังอาจมีความรู้และประสบการณ์น้อย ทำให้การสื่อสารเกิดอุปสรรคขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าผู้รับฟังมีความรู้และประสบการณ์ที่ดีเพียงพอ การสอนธรรมก็จะเกิดประสิทธิผลได้ทันที เพราะทั้งสองฝ่ายมีประสิทธิภาพ การสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีประสิทธิภาพ จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิผลได้ง่าย เพราะลดจำนวนอุปสรรคในเรื่องความรู้ และประสบการณ์ระหว่างผู้สื่อสารลงไปได้ อุปสรรคทางการสื่อสารถ้ามีน้อยมากเท่าไร ประสิทธิผลของการสื่อสารก็จะมามากขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้สื่อสาร หรือผู้สอนธรรมจึงจำเป็นต้องหาทางกำจัดอุปสรรคเรื่องความแตกต่างระหว่างการสื่อสารเหล่านี้ออกไปให้หมดไป

๔) การพูดทิ้งต้นฉบับ การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อมวลชน เช่นการพูดการบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ ของพนักงาณ มุทกัณท์ บางที่ท่านใช้วิธีพูดแบบไม่ได้มีต้นฉบับในการพูดเลย เป็นการพูดทิ้งไปเลย ซึ่งวิธีนี้ ดิตรงที่ที่ท่านได้พูดอะไรที่หลากหลาย แต่ข้อเสียก็คือทำให้ไม่

สามารถแพร่ธรรมะออกสู่ประชาชนได้มาก เช่นในรายการ “ตามใจท่าน” เป็นรายการที่ท่านพูดด้วยปากเปล่าเลย โดยไม่มีต้นฉบับ เมื่อมีคนมาขอต้นฉบับเพื่อจะไปพิมพ์ หรือเพื่อจะขอให้อธิบายหลักธรรมเพิ่มเติมที่ท่านพูดไว้นานแล้ว ก็ไม่สามารถทำได้ สิ่งนี้ก็เป็นอุปสรรคและปัญหา ดังคำพูดของท่านที่พูดถึงปัญหาเรื่องนี้ว่า

“...การพูดในรายการตามใจท่านนั้น เป็นการพูดปากเปล่า โดยหยิบเอาส่วนใดส่วนหนึ่งจากบทความสารคดีของข้าพเจ้า เองขึ้นเป็นข้อปรารภ เพราะฉะนั้น เมื่อมีผู้มาขอต้นฉบับหรือขอให้อธิบายเพิ่มเติมอีกในข้อที่พูดไว้นานแล้ว จึงสนองต่อความต้องการให้ไม่ได้ เป็นที่น่าเสียดายอยู่มาก”^{๑๘๗}

การพูดแบบปากเปล่า โดยไม่ได้มีต้นฉบับแบบนี้ ก็เป็นปัญหาและอุปสรรคอีกประการหนึ่งในการเผยแผ่ธรรมะของท่าน เพราะถ้าหากพูดแล้วมีต้นฉบับไว้ ก็จะทำให้การเผยแผ่ธรรมะของท่าน สามารถตีพิมพ์และเผยแพร่ได้อีกหลาย ๆ ครั้ง อันจะทำให้ผู้คนที่ไม่มีโอกาสได้ฟังในเวลานั้นสามารถหาซื้อหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ในภายหลังได้

๕) **ปฏิกริยาตอบกลับ** การสนองตอบกลับของผู้รับฟัง เป็นสิ่งที่เกิดได้ค่อนข้างยาก จากการเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อมวลชน เช่น การพูดผ่านสื่อวิทยุ และโทรทัศน์ คือไม่สามารถเกิดได้ในทันทีทันใด ถึงเกิดได้แต่ก็ค่อนข้างช้า ต่อการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของผู้พูด พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นนักพูดที่ใช้สื่อมวลชนในการเผยแผ่ การตอบกลับจากผู้ฟังก็เป็นอุปสรรคและปัญหาหนึ่งเช่นกัน ถึงแม้ว่าการตอบกลับจากผู้ฟังจะมีอยู่ แต่ก็เพียงเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น อุปสรรคและปัญหาทางด้านนี้ ถ้าไม่มีหรือมีน้อย ก็จะทำให้เราไม่สามารถรู้ได้ว่า การเผยแผ่ของเรามีประสิทธิผลมากน้อยเพียงไร ทำให้ผู้เผยแผ่ไม่สามารถปรับปรุงพัฒนาตนเองได้เท่าที่ควร ดังนั้นปฏิกริยาตอบกลับจากผู้ฟัง ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้ผู้เผยแผ่ประสบปัญหาเรื่องการประเมินผลของตัวเอง ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ในครั้งต่อ ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทั้งหมด เป็นสิ่งที่ผู้พูดผู้เขียน จะต้องศึกษาและหาแนวทางในการป้องกัน หรือลดปัญหาให้น้อยลง เพื่อให้การเผยแผ่เกิดประสิทธิผลได้อย่างเต็มที่ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เป็นนักเผยแผ่ผู้หนึ่ง ที่มีความชำนาญ และเชี่ยวชาญในการเผยแผ่เป็นอย่างดี จากการศึกษาเรื่องปัญหาของท่านทั้งหมดแล้ว ถึงแม้จะมีปัญหาและอุปสรรคบ้าง แต่ท่านเป็นผู้หนึ่ง

^{๑๘๗} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, ตามใจท่าน, หน้า (๑).

ที่มีความสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นได้ดี ผลงานเผยแผ่ของท่านจึงเป็นที่ประจักษ์แก่
สังคม จากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

บทที่ ๔

หลักพุทธธรรมที่ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ ใช้ในการเผยแผ่

หลักพุทธธรรมที่ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ท่านเน้นที่การแก้ปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับการบริหารชีวิตของสามัญชนโดยทั่วไป เพราะจากประสบการณ์ชีวิตของท่าน ได้เห็นความผันแปรของบ้านเมืองหลายครั้งหลายครา ทำให้เห็นชีวิตผู้คนถูกเหวี่ยงไปตามมรสุมแห่งเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นอย่างเต็มที่ ทำให้เห็นความทุกข์ยากลำบากใจของผู้คนเมื่อท่านมีโอกาสได้ศึกษาคัมภีร์พุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นตำรับตำราสูงสุดแห่งชีวิต และได้ปฏิบัติธรรมตามสติกำลัง มีความรู้ความสามารถ บวกกับประสบการณ์ที่ผ่านมามีได้เห็นโลกและชีวิตของผู้คนที่ได้รับความทุกข์ยาก ความลำบากนานัปประการ ทำให้ท่านสามารถประมวลหาเหตุของความผิดพลาด ในการบริหารชีวิตของคนทั่วไป ลงไว้ว่า

- ๑) การไม่รู้จักเรื่องของตนเอง ทำให้คนหลงผิด
- ๒) การไม่รู้จักเรื่องการครองเรือน ทำให้คนล้มเหลว
- ๓) การไม่รู้จักเรื่องของโลก ทำให้คนทุกข์ทรมาน^๑

ดังนั้น ในการเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชน ท่านได้คำนึงถึง หลัก ๓ ประการเบื้องต้น และได้ชักนำมหาชน ให้หันมาสนใจ และใส่ใจในเรื่องทั้ง ๓ ประการนี้ หลักทั้งสามประการนี้ เป็นแผนการเผยแผ่ธรรมะของท่าน ตั้งแต่นั้นมา การแสดงปาฐกถาก็ดี การบรรยายธรรมก็ดี การเขียนหนังสือก็ดี ท่านได้เล็งเข้าหาจุดใหญ่ทั้งสามข้อนี้ตามลำดับ

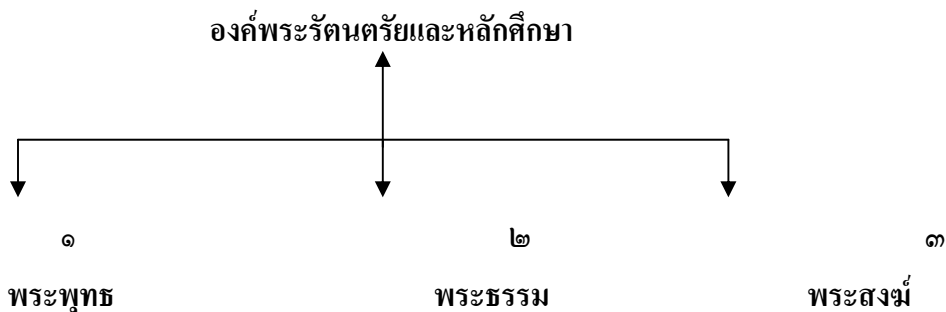
การศึกษาเรื่องหลักธรรม ที่พันเอกปิ่น มุกกันต์ใช้เผยแผ่ ได้ศึกษาจากเอกสารงานเขียนของท่านทั้งหมด หลักธรรมที่ท่านใช้ในการเผยแผ่นั้น เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาทั่วไป การพัฒนาบุคคล ครอบครัว การทำงาน สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติวิทยา และธรรมจริยา ในที่นี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกหัวข้อธรรมที่น่าสนใจและเห็นว่าเป็นธรรมะที่ท่านใช้เผยแผ่บ่อย โดยได้จัดเข้าเป็นหมวด ๆ ดังนี้

^๑ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, กลวิธีแก้ทุกข์ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๑), หน้า (๗).

หมวดที่ ๑ หลักคำคัญในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ในที่นี้หมายถึงหลักการแห่งศาสนา หรือหลักธรรมที่เป็นจุดสำคัญของศาสนา เป็นหลักธรรมที่เป็นการปูพื้นฐานให้ผู้ฟังผู้อ่านเข้าใจในพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้นก่อน พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้สอนหลักธรรมเหล่านี้ ในที่ต่าง ๆ เช่น ในหนังสือมงคลภาค ๓ ตอบบาทหลวง พุทธศาสตร์ ๓ วันดีคืนดี ตามใจท่าน และทางไม่ตาย เป็นต้น ในหมวดหลักธรรมที่สำคัญในพุทธศาสนานี้ มีหลักธรรมที่ท่านใช้บ่อย เช่น พระรัตนตรัย โอวาทปาฏิโมกข์ ไตรสิกขา และอริยสัจสี่ ดังมีรายละเอียดหลักธรรมที่ท่านใช้ ดังต่อไปนี้

๑. พระรัตนตรัย^๒ เป็นยอดสุดแห่งสิ่งเคารพของผู้นับถือพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะเป็นพุทธศาสนิกชน หรือเป็นพุทธมามกะ ก็คือผู้ที่ยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ของตน และที่จะขาดจากความเป็นพุทธมามกะ ขาดจากศาสนา ก็เพราะประพฤติลบหลู่ดูหมิ่นพระรัตนตรัย ฉะนั้น เรื่องพระรัตนตรัย จึงเป็นเรื่องใหญ่ กว้างขวางมาก องค์แห่งรัตนตรัยมี ๓ องค์ คือ

- ๑) พระพุทธเจ้า คือท่านผู้ตรัสรู้ธรรม แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม
- ๒) พระธรรม คือธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
- ๓) พระสงฆ์ คือบุคคลผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติถูกต้องตามคำ

สอน

^๒ พ.พ. (บาลี) ๒๕/๑/๑, พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เรียกว่า รัตนะ ซึ่งแปลว่า แก้ว เพราะเป็นที่
หลังออกซึ่งประโยชน์ให้ความสุขความเจริญแก่ผู้มีไว้ เหมือนแก้วสารพัดนึก หรือแก้ววิเศษ^๓

พระรัตนตรัยทั้งสามนี้ จึงอาศัยกันและกัน คือพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระธรรม และตั้ง
สอนธรรมแก่ผู้อื่น พระสงฆ์ก็ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วเทศนาสั่งสอนประชาชนสืบต่อมา ตก
ลงว่า พระรัตนะมี ๓ องค์ก็จริง แต่รวมเข้าเป็นองค์อันเดียว จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

หลักแห่งพระรัตนตรัย ที่ประมวลหลักจริยธรรมที่กว้างใหญ่ไพศาล เป็นสูตรแห่งการ
ดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สุด พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านนำเสนอพระรัตนตรัย เพราะหลักดังกล่าวเป็น
หลักแห่งการดำเนินชีวิตของชาวพุทธอันจะเกี่ยวเนื่องกันไปถึงหลักธรรมอื่น ๆ หลักดังกล่าวนี้ เป็นที่
พึ่งแก่ชาวพุทธ โดยเรามีหลักที่จะหวังพึ่งรัตนะตรัย ดังนี้

๑. เราหวังพึ่งพระพุทธเจ้า ในฐานะที่พระองค์เป็นพระบรมครูของเรา พระองค์เป็นผู้
ทรงแนะนำทางผิดชอบให้เรา และเป็นผู้นำทางบำเพ็ญตนให้แก่เรา บัดนี้ แม้พระองค์จะเสด็จ
ปรินิพพานไปนานแล้ว แต่เราก็เคารพต่อพระคุณของพระองค์ และเพียรดำเนินตามจริยวัตรของ
พระองค์อยู่

๒. เราหวังพึ่งพระธรรม โดยที่พระธรรมเป็นหลักคำสอนที่ถูกต้อง สามารถที่จะยึดถือ
เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ให้บรรลุประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระ
นิพพานได้จริง

๓. เราหวังพึ่งพระสงฆ์ ให้ท่านช่วยบริหารพระศาสนาไว้เป็นมิ่งขวัญของชาติ และเป็น
ดวงประทีปแก่เราต่อไป^๔

และสิ่งที่เป็นสักขีพยานว่า เมื่อเราพึ่งพระรัตนตรัยแล้ว พระรัตนตรัยช่วยได้จริงไหม สิ่งนี้
เราสามารถอ้างชาติบ้านเมืองของเรานี้แหละ เป็นพยานบรรพบุรุษของเราได้พากันยึดพระรัตนตรัยเป็น
ที่พึ่ง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ ตลอดมา เราก็รักษาชาติบ้านเมืองของเราตลอด ปลอดภัยมาจนกระทั่ง
ทุกวันนี้ การที่คนไทยมีนิสัยสุภาพอ่อนโยน ไม่เถาะกระรานใคร ก็เพราะเราอบรมกันด้วยหลักธรรม
ในพุทธศาสนา^๕

^๓ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๓, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๒๐-๓๒๒.

^๔ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ตอบบาทหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

การที่พันเอกปิ่น มุกกันต์ ได้พูดถึงหลักการแห่งศาสนาดังกล่าว ที่งานพูดและงานเขียนของท่านนั้น แสดงให้เห็นว่า หลักพระรัตนไตรทั้ง ๓ ประการ ถือว่าเป็นสิ่งที่สูงสุดของชาวพุทธ จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็มิได้ เป็นหลักที่เป็นองค์รวมแห่งศาสนา และหลักดังกล่าว บรรพบุรุษของเรา ได้ยึดมั่น รักษา ถือสืบทอด ๆ กันมาหลายยุคหลายสมัย จนหล่อหลอมรวมเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย ซึ่งแสดงออกมาทางลักษณะนิสัย พฤติกรรม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา จากอดีตสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

๒. พระโอวาทปาฏิโมกข์^๖ คือหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธพจน์ ๓ คาถากึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ผู้ไปประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ เวฬุวนาราม ในวันเพ็ญเดือน ๑ ที่เราเรียกกันว่า วันมาฆบูชา พระโอวาทปาฏิโมกข์ มีดังต่อไปนี้

- (๑) สัพพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง
- (๒) กุสลสฺสุปสมฺปทา การทำความดี
- (๓) สจฺจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผุดผ่อง

คำสอนของพระพุทธเจ้า แม้จะมีมากเท่าไรก็ตาม ความมุ่งหมายที่แท้จริงก็มีเพียง ๓ อย่าง คือ มุ่งกำจัดขจัดเกลาคความชั่วร้ายออกไปจากตัว และเสริมสร้างความดีงามขึ้น กับชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาด โดยหลักธรรมดังกล่าวนี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านได้อธิบายขยายความว่า

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง หมายถึง ไม่ทำความชั่วทุกอย่าง คือไม่ทำการใด ๆ ที่จะทำให้ตัวเราเลวทรามต่ำช้าลง คำว่า บาป ก็คือความชั่วนั้นเอง ความชั่วนั้น ได้แก่ ทุจริต ๑๐ คือ กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และมโนทุจริต ๓

การยังกุศลให้ถึงพร้อม หรือการทำความดี หมายความว่า พยายามทำตัวให้ดีขึ้น ทำความดีให้มากให้เพียงพอ คือเมื่อเว้นจากการชั่วแล้ว ก็ให้หันมาทำความดี ความดีที่กล่าวนี้ ได้แก่การกระทำที่เป็นความดีทุกอย่าง นับแต่ความดีที่เป็นขั้นโลภีย์ เช่น การศึกษาเล่าเรียน การหาเลี้ยงชีพ การทำบุญสุนทาน ฯลฯ จนถึงความดีที่ทำให้ตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์พ้นจากโลก

^๖ พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

การชำระจิตใจของตนให้ผุดผ่อง หมายถึงการทำจิตของตนให้พ้นจากอำนาจกิเลส คือความโลภ ความโกรธ และความหลง^๓

จากหลักปฏิบัติทั้งสามประการนี้ จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานิยมความดี ความสะอาด บริสุทธิ์ ไม่นิยมความสกปรกโสมม ฉะนั้น ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องหมั่นปฏิบัติตนตามหลักแห่งศาสนาทั้งสามประการนั้นอย่างเคร่งครัด

๓. ไตรสิกขา^๔ คือข้อที่ปฏิบัติที่จะต้องศึกษา หรือจะเรียกว่า หลักแห่งการศึกษาอบรม ๓ หลัก ดังนี้ คือ

(๑) หลักศีล คือหลักที่มุ่งให้คนมีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย

(๒) หลักสมาธิ คือหลักที่มุ่งให้คนมีจิตใจหนักแน่น มั่นคง

(๓) หลักปัญญา คือหลักที่มุ่งทำให้คนฉลาดในเหตุผล^๕

หลักทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกกันว่า หลักไตรสิกขา ได้แก่ข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธจะต้องยึดมั่น ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเช่นกัน

๔. อริยสัจ ๔^๖ คือความจริงอันประเสริฐ เป็นข้อธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ ถือว่าเป็นหลักที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จริง ๆ มี ๔ ข้อ ดังนี้ คือ

(๑) ทุกข์ หมายถึงความทุกข์ทั้งสิ้น

(๒) ทุกขสมุทัย เหตุให้เกิดความทุกข์

(๓) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์

(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ทางให้ถึงความดับทุกข์

อริยสัจทั้งสี่นี้ เป็นของจริงอันประเสริฐ ถือว่าเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จริง ๆ ไม่ใช่ฝัน ไม่ใช่ผีสาวเท้าเข้ามาเข้าทรง ที่จะรู้ได้ว่า

^๓ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **วันดีคืนดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : สारมมวลชน จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

^๔ อัง.ต.ก. (บาลี) ๒๐๘/๘๒/๒๒๒, อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๙.

^๕ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **วันดีคืนดี**, หน้า ๓๓, ๒๐๒.

^๖ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๕/๘๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

พระองค์ตรัสจริง ๆ ก็โดยสิ่งที่ทรงรู้นั้น เป็นคำตอบปัญหาเดิมที่ทรงสงสัยมาหกปีแล้ว^{๑๑} ก็คือเรื่อง การค้นหาทางพ้นทุกข์ ซึ่งพระองค์ได้พบแล้วนั้นก็คือ “อริสัจสี่” นี้เอง

๕. อริยมรรค^{๑๒} หมายถึง วิถีทางแห่งความพ้นทุกข์ หรือทางดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า ได้แก่ข้อปฏิบัติ ๘ ประการที่เรียกว่าอริยมรรค ๘ หรืออัฐมรรค ดังนี้

คือ

- (๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ได้แก่การปรับปรุงความเห็นของตนให้ถูกต้องเสีย
- (๒) สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ ได้แก่การใช้ความคิดริเริ่มที่ถูกต้อง ไม่คิดผิดทาง
- (๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่การปรับปรุงคำพูดให้ถูกต้อง เว้นจากวจีทุจริตสี่
- (๔) สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ ได้แก่ทำการงานที่ถูกต้องไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น
- (๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ได้แก่ประกอบอาชีพที่สุจริต เว้นจากการเลี้ยงชีพในทาง

ที่ผิด

(๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ ได้แก่การใช้ความพยายามให้เหมาะกับงาน สุขภาพ และ ผลที่ต้องการ

(๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ ได้แก่ไม่ประมาท ไม่หลงลืมตัว ฝึกสติอยู่เป็นนิจ

(๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ ได้แก่ฝึกอบรมใจให้มั่นคงในความดี ป้องกันความโลเล และหวั่นไหวไปตามโลกธรรม^{๑๓}

หลักทั้ง ๘ ข้อนั้น เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นการฝึกอบรมจิตตามวิถีทางของ เหตุผลทุกประการ ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ต้องวิงวอนให้อำนาจลึกลับใด ๆ มาช่วยเลย ก็จะพบกับความสุข เป็นวิถีทางแห่งความพ้นทุกข์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้

หลักธรรมในหมวดหลักพระพุทธศาสนาทั่วไปนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นหลักธรรมที่เป็นหัวใจ หรือหลักธรรมที่สำคัญ ๆ ของพุทธศาสนา จึงได้จัดไว้ในหมวดที่หนึ่ง หลักธรรมเหล่านี้ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านใช้ทั้งในการพูดและงานเขียน การใช้ของท่านก็จะยกหัวข้อธรรมเป็นบทตั้ง แล้วก็อธิบาย ไปตามเนื้อหาของธรรมะบทนั้น ๆ โดยมีการใช้วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ เช่นมีการเล่าเรื่องประกอบ

^{๑๑} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, *กลวิธีแก้ทุกข์ (ฉบับสมบูรณ์)*, หน้า ๒๒.

^{๑๒} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๒๙/๒๑๔, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙/๒๕๘, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๔๐๒/๒๖๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๓} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, *ตามใจท่าน*, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๑), หน้า ๑๔๕-๑๔๗.

การใช้พุทธาหารณ์ตัวอย่างประกอบบ้าง แต่การอธิบายหลักธรรมที่เป็นหัวข้อธรรมหลัก ๆ ที่เป็นภาษาบาลี ท่านจะขยายจากคำบาลี แล้วอธิบายเป็นข้อ ๆ ไป การที่ท่านนำหลักธรรมในหมวดนี้ไปใช้ ในการเผยแผ่นั้น ก็เพื่อสอนให้ประชาชนได้รับประโยชน์ ดังนี้

๑. เพื่อให้รู้ถึงองค์ประกอบหลัก ๆ ของพุทธศาสนา และเข้าใจความหมายของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อย่างถูกต้อง

๒. เพื่อให้เห็นคุณค่า และความสำคัญของพุทธศาสนา ในการพัฒนาชีวิต ทั้งในระดับปัจเจกชน และสังคมมวลรวม ตลอดจนทำให้ได้รับประโยชน์อย่างสูงตามทัศนะของพุทธศาสนา

๓. เพื่อให้รู้หลักการ หรือหัวใจของพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา คือ การละชั่ว ทำดี และทำจิตใจให้ผ่องใส

๔. เพื่อรู้วิธีการและแนวทางการฟื้นฟูของพระพุทธเจ้า คือรู้หลักธรรมที่เป็นเครื่องยืนยันการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ “อริยสัจสี่” แล้วยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ

๕. เพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธองค์ได้สอนไว้ นั่นคือการปฏิบัติ หรือดำเนินชีวิตตาม “อริยมรรค” มีองค์ ๘ ประการ ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธนั่นเอง

หมวดที่ ๒ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคคล

หมายถึงการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรทางด้านบุคคล จากการศึกษาพบว่า พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้ใช้หลักธรรม ซึ่งสามารถจัดเข้าในหมวดการพัฒนาบุคลากรทางด้านบุคคลได้ หลักธรรมต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น ปุริสธรรม ๗ มิตร ๒ อบายมุข ๖ เบญจศีล-เบญจธรรม จริต ๖ อกุศลมูล เป็นต้น โดยหลักธรรมเหล่านี้ จะทำให้บุคคลเป็นคนดีมีคุณภาพ เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีคุณค่าของสังคม ซึ่งหลักธรรมในหมวดนี้ มีตัวอย่างดังนี้ คือ

๑. **ปุริสธรรม**^{๑๔} แปลว่า ธรรมของสัพบุรุษ คำว่า สัพบุรุษได้แก่คนดี ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว คนดีจะต้องประกอบไปด้วยธรรมที่เราเรียกกันว่า สัพปุริสธรรม ซึ่งมี ๗ ประการดังนี้ คือ

^{๑๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓, อจ.สตตก. (บาลี) ๒๓/๖๘/๙๑-๙๔, อจ.สตตก. (ไทย)

- (๑) ธรรมัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุการณ์
- (๒) อุตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักผลได้ผลเสีย
- (๓) อิตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักตนเอง
- (๔) มัตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
- (๕) กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ
- (๖) ปริสัจญญาตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน
- (๗) ปุคคปโรปริญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคน^{๑๕}

สัปปริสัชธรรม ๗ ข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่กำหนดคุณลักษณะของคนดีตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา ซึ่งยิ่งพิจารณาความหมายของสัปปริสัชธรรมแต่ละข้อ ที่ท่านวางไว้เป็นคุณลักษณะของคนดีนั้นแล้ว ก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนานิยมคนที่

- ๑) เป็นคนฉลาด หูตาสว่าง
- ๒) เป็นนักเหตุผล รู้จักใช้ความคิด
- ๓) เป็นคนไม่ลืมหืมตา
- ๔) เป็นคนรู้จักสังคัม ไม่เซอะ

ดังนั้น คนที่มีธรรมทั้ง ๗ ประการนั้น จะมีความเป็นคนดี ดังนี้

- ๑. จะทำให้ไม่เป็นคนงมงายหลงเชื่อผิด ๆ เป็นผู้เชื่อกรรม คือการกระทำของตัวเอง เป็นคนฉลาด มีเหตุผล
- ๒. ช่วยป้องกันมิให้เป็นคนทำอะไรที่ไร้ประโยชน์ หรือที่จะเป็นภัยแก่ตนเองและส่วนรวม
- ๓. ช่วยป้องกันมิให้เป็นคนเห่อเหิมเสริมตัว เย่อหยิ่งจองหอง หรือปล่อยตัวให้ต่ำช้าเลวทรามในทางความประพฤติ
- ๔. ช่วยให้เป็นคนรู้จักการบริหารชีวิต และบริหารงานให้เป็นผลดี
- ๕. ช่วยให้เป็นคนตื่นตัวอยู่เสมอ หรือหูตาสว่างอยู่เป็นนิจ
- ๖. ช่วยให้เป็นคนมีวิวัฒนะธรรมดีเด่นในการเข้าสังคัม เข้าไหนเข้าได้ ไม่เก้อเจิน
- ๗. ทำให้ไม่ตกไปในทางที่ชั่ว เพราะการรู้จักเลือกคบแต่คนที่ดี^{๑๖}

^{๑๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต ภาค ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๐๖-๓๐๗.

๒. ทูจจริต ๓^{๖๖} คือการประพุดิชั่ว ๓ ทาง มี ๓ ประการคือ

๒.๑ ประพุดิชั่วด้วยกาย เรียกว่ากายทูจจริต มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) หม่าสัตว์
- ๒) ลักทรัพย์
- ๓) ประพุดิผิดในกาม

๒.๒ ประพุดิชั่วทางวาจา เรียกว่าวจิตทูจจริต มี ๔ อย่าง คือ

- ๑) พุดเท็จ
- ๒) พุดต่อเสียด
- ๓) พุดคำหยาบ
- ๔) พุดเพื่อเจ้อ

(๓) ประพุดิชั่วทางใจ เรียกว่า มโนทูจจริต มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) โลภอยากได้ของเขา
- ๒) พยาบาทปองร้ายเขา
- ๓) เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม^{๖๗}

ทูจจริต ทั้ง ๓ ข้อ เป็นความประพุดิชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันจะทำให้ผู้ประพุดิได้รับความฉิบหายล่มจม ซึ่งผู้ที่มุ่งหวังจะพัฒนาตัวเอง จะต้องงดเว้นทูจจริตทั้ง ๓ ประการนี้ และประพุดิตามสุจจริต ๓ ต่อไป

๓. สุจจริต ๓^{๖๗} คือการประพุดิตี ๓ ทาง มี ๓ ประการ คือ

๓.๑ ประพุดิชอบด้วยกาย เรียกว่า กายสุจจริต มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) เว้นจากการหม่าสัตว์

^{๖๖} พันตรีปิ่น มุทุกันต์, **บันทึกธรรม**, หน้า ๑๓๐-๑๓๗.

^{๖๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

^{๖๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักเรียนธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓๑-๓๓๒.

^{๖๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓.

๒) เว้นจากการลักทรัพย์ น้อยลง

๓) เว้นจากการประพฤติดีในกาม

๓.๒ ประพฤติชอบทางวาจา เรียกว่า วชิสุจริต มี ๔ อย่าง คือ

๑) เว้นจากการพูดเท็จ

๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด

๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ

๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓.๓ ประพฤติชอบทางใจ เรียกว่า มโนสุจริต มี ๓ อย่าง คือ

๑) ไม่โลภอยากได้ของเขา

๒) ไม่พยาบาทปองร้ายเขา

๓) เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

หลักสุจริต เป็นหลักแห่งความประพฤติดีของบุคคล นอกจากเราจะงดเว้นจากความประพฤติเสียที่เรียกว่า ทุจริตแล้ว เราจะต้องประพฤติดีตาม หลักสุจริตธรรมทั้ง ๓ ทางคือทางกาย ทางวาจา และทางใจ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนที่มีความประพฤติดี ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา

๔. มิตร^{๒๐} พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล คนจะดีมิใช่เทพบันดาล และจะเลวก็มิใช่ถูกผีสาปตนใดมาสาปแช่ง แต่ยังมีสิ่งหนึ่งที่ผดุงคนให้ดีขึ้น หรือลดเขาให้ลงสู่ความเลวร้ายได้มากที่สุด สิ่งนั้นก็คือ มิตร คำว่า มิตร ในทางพุทธศาสนาท่านจัดไว้เป็น ๒ ประเภท คือ

๔.๑ คนเทียมมิตร^{๒๑} เป็นมิตรที่ไม่ควรเข้าไปคบค้าสมาคมด้วยมี ๔ จำพวกคือ

จำพวกที่ ๑ คนปอกกลอก มีลักษณะ ๔ คือ

(๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว

(๒) เสียน้อย คิดเอาให้ได้มาก

(๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน

(๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว

จำพวกที่ ๒ คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ คือ

^{๒๐} พันตรีปิ่น มุกข์นิตย์, บันทึกธรรม, หน้า ๑๔๕-๑๔๘.

^{๒๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๕๔/๑๖๑-๑๖๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗-๒๐๙.

- (๑) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย
- (๒) อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งของหาประโยชน์มิได้
- (๔) ออกปากฟังมิได้

จำพวกที่ ๓ คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔ คือ

- (๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม
- (๒) จะทำดีก็คล้อยตาม
- (๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ
- (๔) ลับหลังตั้งนินทา

จำพวกที่ ๔ คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔ คือ

- (๑) ชักชวนให้ดื่มน้ำเมา
- (๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน
- (๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น
- (๔) ชักชวนเล่นการพนัน

คนเทียมมิตร หรือมิตรเทียม ๔ จำพวกนี้ ไม่ควรเข้าไปคบ

๔.๒ มิตรแท้^{๒๒} คือมิตรที่มีความจริงใจ สามารถช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ เป็นมิตรที่ควรเข้าไปคบหาสมาคมด้วย มี ๔ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ คือ

- (๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- (๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- (๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

จำพวกที่ ๒ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ คือ

- (๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน
- (๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย

^{๒๒} ที.ปว. (บาลี) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๑๖๒-๑๖๓, ที.ปว. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑.

(๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ

(๔) แม้ชีวิตก็อาจแทนได้

จำพวกที่ ๓ มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ คือ

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

(๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

(๔) บอกทางสวรรค์ให้

จำพวกที่ ๔ มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔ คือ

(๑) ทุกข์ ๆ ด้วย

(๒) สุข ๆ ด้วย

(๓) ได้เถียงคนที่พูดที่ติเตียนเพื่อน

(๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

มิตรทั้ง ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรเข้าไปคบหาสมาคมด้วย

คนเราจะดีหรือชั่ว อีกหนึ่งปัจจัยก็คือ มิตร เพราะถ้าหากมีมิตรประเภทมิตรเทียม ๔ ประเภทเบื้องต้น มิตรอาจจะเป็นผู้ที่ลุดเราลงสู่ความเลวร้ายแห่งชีวิตได้

ดังนั้น ในทางพุทธศาสนาท่านจึงให้คบแต่มิตรแท้ ๔ ประเภท และงดเว้นหรือหลีกเลี่ยงให้ไกลจากมิตรเทียมทั้ง ๔ ประเภทเช่นกัน ชีวิตจึงจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง การรู้จักคบมิตรที่ดี มิตรที่ชี้นำแต่ประโยชน์สุขให้ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาชีวิตของบุคคล

๕. อบายมุข ๖^{๓๓} คือทางแห่งความเสื่อม หรือปากแห่งความเสื่อม อบาย แปลว่าเสื่อม มุข แปลว่าปาก ปากแห่งความเสื่อมนี้ หมายถึงปากทางที่จะทำบุคคลให้ตกไปสู่ความเสื่อม มี ๖ ประการ ดังนี้ คือ

๕.๑ การดื่มน้ำเมา คือการดื่มหรือเสพของมึนเมา และสิ่งเสพติดทุกชนิด การดื่มน้ำเมานั้นมีโทษ ๖ อย่าง ดังนี้ คือ

(๑) ทำให้เสียทรัพย์

^{๓๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๗/๑๕๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
- (๓) ก่อเกิดโรค
- (๔) ได้รับการติเตียน
- (๕) ทำให้ไม่รู้จักอาย
- (๖) ทอนกำลังปัญญา

๕.๒ การเที่ยวกลางคืน คือการออกไปเที่ยวหาความสำราญในยามค่ำคืน เช่นเที่ยวหญิงโสเภณี เป็นต้น การเที่ยวกลางคืนนี้ มีโทษ ๖ อย่าง ดังนี้ คือ

- (๑) ได้ชื่อว่าไม่รักษาตัว
- (๒) ได้ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย
- (๓) ได้ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์
- (๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
- (๕) มักถูกใส่ความ
- (๖) ได้ความลำบาก

๕.๓ เที่ยวดูการเล่น หมายถึงการชอบดูการละเล่นต่าง ๆ จนตกเป็นทาสของการเที่ยวเล่น จะเห็นการเล่นสำคัญกว่างาน พอได้ข่าวว่ามีงานที่ไหนก็ทนอยู่ไม่ได้ทำให้เสียงานหลัก มีโทษตามวัตตฺที่ไปคฺ ๖ อย่าง ดังนี้ คือ

- (๑) ราที่ไหนไปทีนั้น
- (๒) ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น
- (๓) คืดสืตีเป่าที่ไหนไปทีนั้น
- (๔) เสภาที่ไหนไปทีนั้น
- (๕) เพลงที่ไหนไปทีนั้น
- (๖) เถิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น

๕.๔ เล่นการพนัน การเล่นการพนัน มีโทษ ๖ อย่าง ดังนี้ คือ

- (๑) เมื่อชนะย่อถ่อเวร (คือมีผู้ผูกใจเจ็บที่จะแก้ค่า)
- (๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียขายทรัพย์สินที่เสียไป
- (๓) ทรัพย์ย่อมฉิบหาย
- (๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
- (๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน

(๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

๕.๕ การคบคนชั่วเป็นมิตร การคบคนชั่วนั้น มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖ อย่างดังนี้ คือ

- (๑) ทำให้เป็นนักเลงเล่นการพนัน
- (๒) ทำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
- (๓) ทำให้เป็นนักเลงเหล้า
- (๔) ทำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม
- (๕) ทำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า
- (๖) ทำให้เป็นคนหัวไม้ (คือดิ่ง-หัวแข็ง)

๕.๖ เกียจคร้านทำงาน หมายความว่า คนเราเมื่อเกิดความเกียจคร้านครอบงำจิตใจแล้ว จะทำให้เป็นคนเบื่องาน ในใจเต็มไปด้วยเลศ คือข้ออ้างต่าง ๆ ที่จะมิให้ตนต้องทำงาน ความเกียจคร้านทำงานนี้ มีโทษ ๖ อย่างดังนี้ คือ

- (๑) มักให้อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน
- (๒) มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน
- (๓) มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน
- (๔) มักให้อ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
- (๕) มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน
- (๖) มักให้อ้างว่า ทรายหนัก แล้วไม่ทำงาน

การประครองชีวิตของตนเองนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือจะต้องไม่ให้ตกไปสู่ภาวะแห่งความเสื่อม เพราะถ้าตกไปสู่ภาวะแห่งความเสื่อมทั้ง ๖ ประการดังกล่าวแล้ว ย่อมที่จะทำความดี ความเจริญแก่ตนเองได้ยากยิ่ง มีแต่ชีวิตจะเสื่อมโทรมลงเรื่อยไป ที่ว่าอุปายที่แปลว่าเสื่อมนั้น คือเสื่อมในชาตินี้อย่างหนึ่ง และเสื่อมในชาติหน้าอย่างหนึ่ง ซึ่งก็มีความหมายอย่างเดียวกัน คือเมื่อใครตกไปสู่ภาวะเช่นนั้นแล้ว ชีวิตของผู้นั้นมีแต่วิบัติ ทำความเจริญไม่ขึ้น^{๒๔}

การนำเสนอหลักธรรมในเรื่อง อุปายมุข ทั้งหกข้อนั้น จึงเป็นการแสดงเหตุแห่งความเสื่อมสูญ อันขัดขวางต่อการพัฒนาตนเอง ดังนั้นผู้ที่หวังความดี ความสุข ความเจริญ แก่ตนเอง จึงต้องหลีกเลี่ยงนี้ให้ไกลห่างจากทางแห่งความเสื่อมทั้งหกประการนั้น

^{๒๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, หน้า ๔๔๖-๔๔๗.

๖. เบนจิสิต^{๒๕} คือการรักษากายวาจาของตนให้สงบเรียบร้อย มี ๕ ข้อ ดังนี้ คือ

- (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- (๒) อทินนทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
- (๓) กามสุมิจฺจจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการผิดประเวณี
- (๔) มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการกล่าวเท็จ
- (๕) สุราเมรยมชฺชพมาทภูฏานา เวรมณี

การรักษาเบนจิสิตนั้น ความมุ่งหมายก็คือ การรักษาตนเองไว้ไม่ให้เสียหาย หรือตกไป ในทางชั่วทางกายวาจา หรือพูดโดยย่อก็คือการงดเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีนั่นเอง^{๒๖} การรักษาตน ไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่วนั้น ก็เป็นการป้องกันตัวเองเสียก่อน เมื่อรักษาตนเองได้แล้ว ยังไม่เพียงพอ จะต้องปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักที่จะทำให้เราพัฒนาตัวเองไปสู่ความดีงาม

๗. เบนจธรรม^{๒๗} คือธรรมอันทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นคนดีงาม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่า กัลยาณธรรม ธรรมอันทำให้ผู้ประพฤติเป็นคนดีงาม ซึ่งใช้คู่กับเบนจิสิต มี ๕ ประการดังนี้ คือ

- (๑) เมตตากรรณา คือปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข และช่วยเหลือเขา
- (๒) สัมมาอาชีพ คือตั้งใจทำมาหากินโดยสุจริต
- (๓) กามสังวร คือระมัดระวังในเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ทางกาม
- (๔) สัจวาจา คือรักษาวาจาให้ได้จริง บุษาคำจริง
- (๕) สติ คือฝึกตนมิให้มัวเมาประมาท

โอวาทของพระพุทธเจ้าที่ถึงสิ้น เมื่อสาธยายออกแล้ว มีอยู่สองประเภท คือ

- ธรรม ได้แก่ข้อปฏิบัติต่าง ๆ อันจะทำให้กาย วาจา ใจ ประณีตขึ้น
- วินัย ได้แก่ข้อห้าม หรือระเบียบควบคุมมิให้ตัวเราตกไปสู่ความชั่ว

^{๒๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๒๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๑, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๒.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๒.

แต่ความจริงแล้ว ธรรมกับวินัยนี้ เป็นสำนวนทางพระ เวลาพูดมักพูดกันว่า “ธรรมวินัย” แต่สำนวนชาวบ้านเราใช้คำว่า “ศีลธรรม” เช่นชื่อวิชาหลักสูตรในโรงเรียนที่ว่า วิชาศีลธรรม ความหมายก็เหมือนกับคำว่า ธรรมวินัย คือ คำว่า ศีล คือ วินัย คำว่า ธรรม คือ ธรรม^{๒๔}

เมื่อพระบรมศาสดาตรัสเช่นนั้น พระโอวาทของพระองค์มีอยู่สองส่วน คือธรรมกับวินัย อย่างนี้ เราเป็นศาสนิกชนของพระองค์ ก็เป็นผู้รับปฏิบัติตามศาสนา ก็ต้องใส่ใจปฏิบัติให้ครบ คือต้องปฏิบัติทั้งธรรมะ ทั้งวินัย (ศีล) ควบกันไปเสมอ จึงจะชื่อว่าได้เข้าถึงพระศาสนา ที่เรียกว่าผู้มีศีล มีธรรม

๘. จริต^{๒๕} หมายถึงความประพฤติ พื้นนิสัย หรือพื้นเพของจิตที่หนักไปทางด้านใดด้านหนึ่ง มี ๖ ประเภท ดังนี้ คือ

(๑) รากจริต คือคนที่มีปกริรักสวรั้งาม มีลักษณะรักสวรั้งาม พิถีพิถัน ในการแต่งกายสะอาด มารยาทเรียบร้อย เดินช้า พูดช้าละเอียดละไม เป็นต้น

(๒) โทสจริต คือเป็นคนใจร้อน มีลักษณะ เป็นคนจะทำอะไรก็รีบร้อน ไม่เรียบร้อย โง่ ผาง แดกหัก นิยมอาหารประเภทรสเข้มข้น พูดเร็ว เดินเร็ว แต่งตัวง่าย ๆ เป็นต้น

(๓) โมหะจริต คือผู้มีจิตที่หย่อนสมรรถภาพ มีลักษณะไม่ชอบการใช้ความคิด ทำงานไม่รอบคอบ เฉื่อยชา ขี้ขาด เผลอเผลอ นิ่งหลับ ขี้เซา ใจลอย เป็นต้น

(๔) สัทธาจริต คือผู้บูชาความเชื่อ มีลักษณะ เชื่อมั่น ชอบอธิษฐาน ฝึกปฏิบัติ นิยมเครื่องกลางของคลัง สนใจกับสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ เช่น ผีสาง ถู โขคลาง

(๕) วิตกจริต คือเป็นคนเจ้าความคิด มีลักษณะคือกังวลมาก คิดหุยมหิม ชอบตั้งปัญหาขึ้นหลอกตัวเอง ใจลอย ไม่ตั้งใจฟังอะไรจริงจัง ตีตัวตายก่อนไข เป็นต้น

(๖) พุทธิจริต คือเป็นคนชอบใช้ความรู้ มีลักษณะชอบวิพากษ์วิจารณ์ เชื่อใครยาก ถูมั่นในความคิดเห็นของตน ชอบถาม ชอบค้าน ชอบสิ่งที่มีเหตุผล

จริตทั้งหกนี้ เป็นลักษณะจำเพาะของแต่ละบุคคล บางคนอาจมีมากกว่าหนึ่งจริต หรือมีครบทุกจริตก็ได้ แล้วแต่การอบรมบ่มเพาะความประพฤติ และพื้นเพของจิตของแต่ละคน

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๗-๔๔๘.

^{๒๕} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธวิธีครองใจคน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

การนำหลักธรรมเรื่อง “จริต” มาสอนนั้น จุดมุ่งหมายของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ก็คือ เพื่อให้รู้ถึงชนิด ลักษณะ และประเภท ของจริตของคนว่า มีลักษณะอย่างไร เพื่อที่จะได้แก้ไขปรับปรุงตนเอง เช่น คนที่มีราคะจริต คือเป็นบุคคลประเภทรักสวยรักงาม ชอบความสวยงาม ถ้ามีมากเกินไป บางครั้งก็อาจทำให้เสียการงานได้ หรือ บุคคลที่มีโทสะจริตรุนแรง จะหงุดหงิดง่าย ใจร้อน เอาแต่ใจตัวเอง ลักษณะอย่างนี้ ถ้ามีมากเกินไปอาจทำให้ตนเองประสบปัญหาต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น เข้ากับเพื่อนไม่ได้ มีปัญหาครอบครัว การทำงาน เป็นต้น ดังนั้น เมื่อรู้เรื่องจริตแต่ละประเภทแล้ว ท่านให้ทดลองสังเกตตัวเอง เมื่อพบว่าตัวเองมีจริตประเภทใดรุนแรงมาก ก็จะต้องรีบแก้ไข และปรับปรุงตัวเอง ตามประเภทของจริตนั้น ๆ ของตน

๕. อกุศลมูล^{๑๑} คือกิเลสที่เป็นรากเหง้าของความชั่วร้าย พระพุทธองค์ตรัสไว้ ๓ อย่างคือ

(๑) โลภะ ความอยากได้ในทางทุจริต

(๒) โทสะ ความคิดประทุษร้ายคนอื่น

(๓) โมหะ ความหลงไม่รู้จริง

กิเลสทั้งสามอย่างนี้ เรียกว่า อกุศลมูล เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้จิตตัดสินใจทำความชั่วร้ายต่าง ๆ^{๑๒} เพราะฉะนั้น รากเหง้าของความชั่วเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ขวางความดี ความเจริญ ของชีวิต ทำให้ไม่สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงควรงดเว้น ละ และกำจัดอกุศลมูลทั้งสามประการนั้น ให้หมดเสียไปจากใจ

๑๐. วุฑฒิธรรม^{๑๓} คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง คือ

๑) สัมปรีทสังเสวะ ได้แก่ การคบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ เป็นกัลยาณมิตร ทรงภูมิความรู้ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา น่านับถือ

๒) สัทธัมมัสสวะ ได้แก่ การฟังคำสอนของท่านผู้รู้โดยเคารพ และแสวงหาแนวความคิดจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ด้วยตัวเอง

^{๑๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

^{๑๒} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๒**, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๘-๒๑๙.

^{๑๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖, อัง.จตุกก (บาลี) ๒๑/๒๔๘/๒๗๓, อัง.จตุกก. (ไทย)

๓) โยนิโสมนสิการ ได้แก่การหมั่นไตร่ตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ ด้วยการคิดอย่างแยบคาย ตามหลักความเป็นจริง

๔) ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ได้แก่การประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียน มา ได้ยินได้ฟังมา และไตร่ตรองจนเห็นชัดแล้ว นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

ธรรมะเหล่านี้ เป็นวิธีปฏิบัติตัวเองให้เจริญ เช่นเดียวกับธรรมในอีกหลายข้อธรรมที่จะช่วยทำให้เราเจริญขึ้น แต่ธรรมะทั้ง ๔ ข้อนี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นธรรมะขั้นมูลฐาน หรือหลักสากล ใช้สำหรับสร้างความเจริญได้ทุกทาง สุดแต่ผู้ปฏิบัติจะพึงปรารถนา เช่น เจริญทางด้านความเป็นนักบวช เป็นครู เป็นนักเรียน เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นหลักการที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านนำมาสอนก็เพื่อให้ผู้เรียน เกิดความเจริญงอกงาม ซึ่งต้องการความเจริญงอกงามทางใด ก็พึงปฏิบัติตามนั้น โดยใช้หลักธรรมดังกล่าวเป็นเครื่องนำทาง

การนำเสนอหลักธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ในหมวดนี้ เป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาในการพัฒนาบุคคล เป็นหลักธรรมที่เมื่อผู้ปฏิบัตินำไปใช้ ก็จะมี ความเจริญรุ่งเรืองทั้งในส่วนตัว นอกจากนั้น ยังส่งผลไปถึงครอบครัวและสังคมโดยรวม หลักธรรมเหล่านี้ จะพบได้ในเอกสารงานเขียนของ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ หลายเล่ม เช่น หนังสือพุทธศาสตร์ กลวิธีแก้ทุกข์ วันดีคืนดี ตามใจท่าน แนวสอนธรรมะ เป็นต้น

หมวดที่ ๓ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาครอบครัว

ในทางศาสนาท่านแบ่งคนออกเป็นสองพวกตามลักษณะการดำรงชีวิต คือ อคาริยะ คนมีเรือน กับ อนาคาริยะ คนไม่มีเรือน พวกอคาริยะนั้น บางแห่งท่านเรียกว่า “ฆราวาส” และ “คฤหัสถ์” ซึ่งแปลว่าคนครองเรือน คนมีเรือน คนประเภทนี้ คือคนที่ไม่บวช ดำรงชีพอย่างชาวบ้าน ส่วนพวกอนาคาริยะ หมายถึงพวกสละเหย้าเรือน ออกไปบวชเป็นบรรพชิต^{๓๓} คนทั้งสองประเภท การดำรงชีวิตไม่เหมือนกัน บรรพชิตคือผู้ที่สละทุกสิ่งอย่างหลีกเลินตัวเองออกไปเพื่อแสวงหาความสงบ เพื่อทำลายกิเลส ส่วนผู้ครองเรือนคือผู้ที่ยังมีกิเลส ยังจะต้องดำรงชีวิตแบบคฤหัสถ์ การใช้ชีวิตแบบคฤหัสถ์ จึงประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย ซึ่งปัญหาชีวิตเหล่านี้เกิดขึ้น เพราะการใช้ชีวิตโดยไม่มีเครื่อง

^{๓๓} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, เรือนชั้นใน ชั้นนอก, (กรุงเทพฯ ๗ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑-๑๒.

นำทาง สิ่งที่จะช่วยประทับประครอง หรือเป็นเครื่องนำทางในชีวิตของฆราวาสวิสัยนั้นก็คือ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ เพื่อพัฒนาครอบครัว ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข

การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อพัฒนาครอบครัวนั้น ได้แก่ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้ในการครองเรือน ผู้อยู่ครองเรือน จำเป็นจะต้องมีหลักธรรมประจำใจ เพื่อช่วยประทับประครองให้ชีวิตครอบครัวของตนเองมีความสุข คำว่าครอบครัวในที่นี้หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันในครอบครัวเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไร เช่น ในฐานะ สามิภรรยา บุตรีตา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย รวมถึงบุคคลที่อยู่ร่วมกันในชายคาเดียวกัน ซึ่งจะต้องช่วยกันประทับประครอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ครอบครัวจึงจะมีความสุข

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านบอกว่า คนที่ไม่รู้จักเรื่องของการครองเรือน จะทำให้คนผู้นั้นล้มเหลวในชีวิต^{๓๔} จากคำดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการครองเรือนเป็นเรื่องสำคัญ ที่ผู้อยู่ครองเรือนจะต้องเรียนรู้และศึกษาให้ดี ท่านจึงสอนเรื่องการครองเรือน โดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้ อันจะทำให้ชีวิตการครองเรือนประสบกับความสุขมากยิ่งขึ้น สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน ที่พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ท่านได้นำมาเผยแพร่นั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในหมวดนี้ ดังมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการครองเรือน ดังนี้

๑. ฆราวาสธรรม^{๓๕} คือธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน ผู้ที่อยู่ครองเรือน ปรรณนาความสุขจากการครองเรือนนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๔ ข้อ หมายความว่า คุณธรรมสี่ข้อนี้ เป็นข้อจำเป็นขาดไม่ได้ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง การครองเรือนก็เสีย เหมือนเราจะปลุกบ้านปลุกเรือน ต้องมีเสาอย่างน้อยสี่เสา ถ้าตัวเรือนเอาไว้ บ้านจึงจะเป็นบ้าน เรือนจึงจะเป็นเรือน ลดน้อยลงกว่านั้นไม่ได้ สามเสามันไม่เป็นบ้าน เป็นเรือน สองเสายังแล้วเลย เป็นบ้านไม่ได้ อย่างดีก็เป็นได้แค่เพิงหมาแหงน คิดจะสร้างบ้านต้องมีเสาให้ครบ อย่างน้อยสี่เสา เป็นของขาดไม่ได้ ลักษณะจิตใจของผู้ครองเรือนก็เหมือนกัน อย่างน้อยต้องมีคุณสมบัติ ๔ อย่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ฆราวาสธรรม” ๔ ประการนี้คือ

(๑) สัจจะ ความจริงใจ

(๒) ทมะ ความข่มใจ ฝึกฝนตนเอง

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๓๕} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๕๖/๒๕๗, ส.ส. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๕.

(๓) ขันติ ความอดทน เข้มแข็ง

(๔) จาคะ ความเสียสละ

หลักทั้งสี่ประการ เป็นหลักสร้างสุขให้เกิดให้มีในชีวิตฆราวาสวิสัย ผู้ปรารถนาความสุขจากการครองเรือนพึงปฏิบัติตามนี้^{๓๖}

๒. ทิฐุชัมมิกัตตะประโยชน์^{๓๗} คือประโยชน์ในปัจจุบัน การดำเนินชีวิต หรือการทำงาน สิ่งที่เราต้องการและหวังมากที่สุดก็คือ การมีทรัพย์ ทรัพย์เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของผู้ครองเรือน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของครอบครัว พันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านเรียกหลักนี้ว่า “หลักทรัพย์” ดังนั้นการทำให้ทรัพย์มาอยู่กับเราจึงเป็นเรื่องสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการทำให้เรามีทรัพย์ หรือที่เราเรียกกันว่า หลักแห่งความเป็นเศรษฐี มี ๔ ข้อ ดังนี้

(๑) อุฏฐานสมปทา ขยันทำมาหากิน

(๒) อารกขสมปทา ให้อุจจกรักษาทรัพย์

(๓) กลุยาณมิตตตา คบแต่คนดีเป็นมิตร

(๔) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตตามความเหมาะสม

ข้อปฏิบัติทั้งสี่ประการนี้ เป็นวิธีปฏิบัติตนให้เป็นคนมีหลักแหล่ง ได้รับประโยชน์จากการครองเรือน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงวางหลักการปฏิบัติไว้อย่างเหมาะสมคือ ข้อแรกเป็นวิธีทำให้ทรัพย์มี ข้อที่สองเป็นวิธีรักษาทรัพย์ที่มีแล้ว ข้อที่สามเป็นวิธีป้องกันศัตรูภายนอกให้ทรัพย์ ข้อที่สี่เป็นวิธีป้องกันศัตรูภายในให้ทรัพย์^{๓๘}

๓. ทิส ๖ ทิสโดยทั่วไปหมายถึงทิศทาง เช่น ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ เป็นต้น แต่ทิส ๖ ในที่นี้หมายถึงเอาเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวเราในฐานะเป็นสมาชิกที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ดังนี้

^{๓๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **ทางสงบ**, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๕-๒๘๖.

^{๓๗} อจ.อุฎฐก. (บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๗-๒๓๘, อจ.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๒.

^{๓๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **เรือนชั้นใน ชั้นนอก**, หน้า ๑๖๑-๑๖๒.

๑) ปุรีติมทิส^{๓๘} ทิศเบื้องหน้าได้แก่มารดาบิดา บุคคลทั้งสองท่านมีพระคุณแก่ตัวเรา
อย่างสิ้นเหลือ เราควรบำรุงท่านด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ทำกิจของท่าน
- (๓) ดำรงวงศ์สกุล
- (๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ส่วนมารดาบิดาได้บำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- (๔) หาภรรยาที่สมควรให้
- (๕) มอบทรัพย์ใช้ในสมัย

๒) ปังฉิมทิส^{๓๙} คือทิศเบื้องหลังได้แก่ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
- (๒) ด้วยไม่ดูหมิ่น
- (๓) ด้วยไม่ประพฤติก้าวใจ
- (๔) ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้
- (๕) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ส่วนภรรยาเมื่อได้รับการบำรุงจากสามีแล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) จัดการงานดี
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี
- (๓) ไม่ประพฤติก้าวใจสามี
- (๔) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้

^{๓๘} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๓๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๕-๑๖๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๔.

(๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

ในทิศหนั้น ในที่นี้ยกมาสองทิศคือ ปุรัตถิมทิศ ได้แก่ทิศเบื้องหน้า ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของบุตรธิดาที่จะพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา และในขณะเดียวกันเมื่อมารดาบิดาได้รับการบำรุงจากบุตรธิดาแล้วย่อมอนุเคราะห์บุตรธิดาด้วยเช่นกัน และปัจฉิมทิศ ได้แก่ทิศเบื้องหลัง เป็นเรื่องของภรรยาและสามีที่จะพึงบำรุงและอนุเคราะห์กันไปตามฐานะด้วยหลักธรรมเบื้องต้น

๔. กุลจิริฎฐิติธรรม^{๔๐} คือธรรมะอันเป็นเหตุให้ตระกูลดำรงมั่นคงอยู่ได้ ครอบครัวจะอยู่ดีมีความสุขสมบูรณ์ บุคคลที่เป็นสมาชิกภายในครอบครัว จะต้องมิคุณธรรมอันจะทำให้ครอบครัวดำรงคงมั่น อันเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกทุกคนในครอบครัว หลักธรรมดังกล่าวนี้เรียกว่า กุลจิริฎฐิติธรรม มี ๔ ประการ คือ

- (๑) นัญญกเวสนา รู้จักหาสิ่งของมาทดแทน เมื่อมีวัตถุสิ่งของหายไป
- (๒) ชินณปฏิสังขรณา เมื่อมีของที่เก่าแก่ชำรุดทรุดโทรม จะต้องรู้จักบูรณะซ่อมแซม
- (๓) ปริมิตปานโกชณา การรู้จักใช้จ่ายวัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง
- (๔) อธิปัจจสิลวันตสถาปนา การรู้จักตั้งบุคคลที่มีศีลธรรมมาดูแลเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

หลักธรรมทั้งสี่ประการนี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ท่านนำมาสอน เพราะเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่จะช่วยประคับประคองวงศ์ตระกูลของผู้ปฏิบัติให้ได้รับแต่ความสุขสมหวัง เพราะหลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการรักษาวงศ์ตระกูล ทั้งในส่วนของทรัพย์สิน เกียรติยศ และชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล หลักธรรมทั้งหมดนี้ จึงเป็นหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ เป็นพ่อบ้าน แม่เรือน

หลักธรรมในหมวดนี้ เป็นหลักธรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวที่พันเอกปิ่น มุกกันต์ท่านได้นำมาใช้ในการเผยแพร่ ซึ่งจุดประสงค์ก็คือ เพื่อช่วยส่งเสริมให้สถาบันทางครอบครัวมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะความล้มเหลวจากสถาบันครอบครัวนั้น เกิดจากปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจกัน ความเห็นแก่ตัว การทะเลาะเบาะแว้งของคนในครอบครัว จนถึงการหย่าร้างกัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ เกิดจากการขาดหลักธรรมที่เป็นเครื่องประคับประคองกันและกัน

^{๔๐} อิง.จตุฎก. (บาลี) ๒๑/๒๕๘/๒๗๗-๒๗๘, อิง.จตุฎก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๗๕-๓๗๖.

การให้นำหลักธรรมมาแก้ไขปัญหานั้น จะเห็นได้ชัดเจนว่า หลักพุทธธรรมช่วยได้ เช่น ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ เราอาจนำหลักธรรมเรื่อง ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ได้ โดยหลักธรรมนี้ท่านสอนว่า ให้รู้จักขยันหมั่นเพียร ตั้งใจทำมาหากิน เมื่อมีความหมั่นเพียรเช่น ก็จะให้มีทรัพย์สินเงินทอง แต่เมื่อหาเงินมาได้แล้ว การรู้จักเก็บรักษาก็เป็นสิ่งที่สำคัญ ท่านสอนให้เรารู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินเงินทองที่เราหามาได้ นอกจากนั้น ท่านยังสอนให้รู้จักคบแต่คนดี เพราะคนดีจะนำพาไปในทางที่เจริญ ใฝ่คุณเว้นการคบคนชั่ว เพราะคนชั่วจะพาตัวอัปจน และที่สำคัญที่สุดคือการรู้จักใช้จ่ายหรือเลี้ยงชีวิตของตนให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง การนำหลักธรรมมาใช้ดังนี้ ก็จะทำให้หมดปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ชีวิตครอบครัวก็จะประสบแต่ความสุขความเจริญ ดังนั้น หลักธรรมทั้งหมดนั้น จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาสถาบันครอบครัวได้เป็นอย่างดี

หมวดที่ ๔ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน

หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนาการทำงาน สิ่งทีคนโดยทั่วไปต้องการคือ การมีอาชีพ การมีงานทำ เพราะการมีงานทำนำมาซึ่งความสุขอื่น ๆ แต่เมื่อได้งานทำแล้ว ไม่น่าคิดว่าคนผู้นั้นจะประสบความสำเร็จในงานนั้นเสมอไป มีคนจำนวนมากประสบความล้มเหลวจากการทำงาน สาเหตุอาจเนื่องมาจากหลายเหตุ หลายปัจจัย เช่น ความเกียจคร้าน ความเห็นแก่ตัว ความเบื่อง่าย ความขัดแย้งกันระหว่างผู้ร่วมงาน เป็นต้น ปัญหาทั้งหมดนี้ มีสาเหตุมาจากการขาดหลักธรรมในการทำงาน การนำหลักธรรมมาช่วยประคับประคองการทำงาน ก็เป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้นำหลักพุทธธรรมที่ช่วยพัฒนาการทำงานมาสอน จุดประสงค์ก็เพื่อให้บุคคลรู้จักวิธีการทำงานอย่างถูกต้อง และประสบความสำเร็จจากการทำงาน อันจะทำให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตัวผู้ทำงานเองและยังส่งผลดีส่วนรวมอีกส่วนหนึ่งด้วย แม้ตัวท่านเอง เมื่อสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศาสนา ท่านก็ได้นำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้เช่นกัน โดยหลักธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงานที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการเผยแผ่นั้น ผู้วิจัยได้จัดเข้าไปในหมวดนี้ ดังมีตัวอย่างดังนี้ คือ

๑. **สัจจะ**^๒ คำว่า “สัจจะ” แปลว่า ความสัตย์ ขยายความว่า ซื่อสัตย์ หรือซื่อตรง และอธิบายว่า ไม่หลอกหลวง ไม่กลับกลาย การตั้งสัจจะ คือการปลูกความจริงในหรือตกลงปลงใจ จะเป็นการกระทำในใจของตนเอง “กระทำสัจจอธิฐาน” หรือกล่าววาจาออกมาที่เรียกว่า “ทำสัตย์ ปฏิญาณ” คนเราคนหนึ่ง ๆ จะต้องตั้งสัจจะลงใน ๕ จุด หรือห้าสถาน ห้าทางไม่ให้ขาด ถ้าขาดจุดใด จุดหนึ่งแล้วการงานก็เสีย ขาดน้อยเสียน้อย ขาดมากก็เสียมาก ขาดหมดก็เสียคนเลย สัจจะ ๕ สถาน ดังนี้ คือ

- (๑) จริงต่อหน้าที่
- (๒) จริงต่อการทำงาน
- (๓) จริงต่อวาจา
- (๔) จริงต่อบุคคล
- (๕) จริงต่อความดี

เมื่อเล็งทางปฏิบัติ สัจจะมีลักษณะ ๓ อย่างคือ จริง ตรง และแท้ คนมีสัจจะก็คือคนมีความจริง ความตรง และความแท้ อยู่ในตัวนั่นเอง ถ้าจะว่าโดยย่อ ก็ว่าได้คือมีความจริง ตรง และแท้ ต่อ “หน้าที่ การงาน วาจา บุคคล ความดี” ทั้ง ๕ ข้อเป็นหลักแห่งความจริงใจ ใช้ในการพัฒนา ปรับปรุงชีวิตและการงานของเรา ตลอดถึงใช้ในการตรวจสอบผู้คนรอบข้างได้เป็นอย่างดี^๓

๒. **อิทธิบาท**^๔ คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักนี้ไว้ เพื่อเป็นเครื่องให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ หลักอิทธิบาทมี ๔ ประการ คือ

- (๑) ฉันทะ ต้องเต็มใจทำ
- (๒) วิริยะ ต้องตั้งใจทำ
- (๓) จิตตะ ต้องตั้งใจทำ
- (๔) วิมังสา ต้องเข้าใจทำ

^๒ อ.จ.เอกก. (บาลี) ๑/๑๗๐/๘๖.

^๓ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๓**, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^๔ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **มมสว่าง**, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๙๙.

หลักทั้ง ๔ ประการจะช่วยให้การดำเนินงานใด ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หากจะถอดหัวใจธรรมะทั้งสี่ประการออกมาก็ได้สี่คำคือ “ระ วิ จิ วิ” สี่คำนี้เป็นมนต์แห่งผู้ทำางาน เสกไว้เสมอจะทำให้การดำเนินงานใด ๆ สัมฤทธิ์ผล

ในหลักแห่งความสำเร็จทั้งสี่ประการนั้น พันเอกปิ่น มุกกันต์ท่านได้ให้เปอร์เซ็นต์ในแต่ละข้อไว้คือ ๒๕ % จากความพอใจ บวกอีก ๒๕% จากความขยัน เพิ่มอีก ๒๕% จากการตรวจตรา สมทบกับอีก ๒๕% จากการค้นคว้าหาเหตุผล ผลลัพธ์เท่ากับ ๑๐๐% เป็นผลแห่งความสำเร็จ^{๔๕} ดังนั้นจึงสามารถสรุปหลักการทำงานให้สำเร็จตามหลักอิทธิบาทสี่^{๔๖} ได้ คือ

๑. อิทธิบาททั้ง ๔ ประการ เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันเหมือนตัวจักรสี่ตัว ที่มีฟันเฟืองหมุนประสานกันคือ ความพอใจในงาน เป็นเหตุให้เกิดความขยันหมั่นเพียร เมื่อปรารถนาความเพียร ก็เป็นเหตุให้ใส่ใจในสิ่งนั้น การที่เอาใจใส่ในงานนั้น ย่อมทำให้เกิดปัญญา สามารถหาเหตุผลได้ถูกต้อง

๒. ในอิทธิบาททั้งสี่อย่างนี้ วิมังสา สำคัญยิ่งเพราะนอกจากทำให้งานก้าวหน้าแล้ว ยังเป็นเครื่องประกันความคิดในการทำงานด้วย คนเราอาจมีฉันทะพอใจในการทำกิจกรรมก็ได้ แล้วแต่วิริยะบากบั่นในการลักขโมยปล้นสะดม ตลอดจนมีจิตตะใส่ใจในงานของโจรนั้นอย่างเต็มที่อีกด้วยก็ได้ แต่ถ้ามีวิมังสา คือใช้ปัญญาเข้าประกอบแล้ว วิมังสาจะเป็นผู้ชี้ขาดว่า งานใดดีควรทำและงานใดไม่ดีไม่ควรทำ

๓. พรหมวิหารธรรม^{๔๗} คือธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ คำว่า “พรหม” แปลว่า ประเสริฐ มี ๔ อย่าง คือ

- (๑) เมตตา ความรักใคร่
- (๒) กรุณา ความสงสาร
- (๓) มุทิตา ความพลอยยินดี
- (๔) อุเบกขา ความวางเฉย

^{๔๕} พันตรีปิ่น มุกกันต์, *บันทึกธรรม*, หน้า ๑๙๓.

^{๔๖} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๑๖๒-๑๖๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑.

ในทางธรรม คำว่า พรหม หมายถึง ผู้มีจิตใจสูง หรือมีความประพฤติอันประเสริฐ เช่น กล่าวว่่า “มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร” หรือกล่าวถึงคนประพฤติธรรมว่า “ประพฤติพรหมจรรย์” ดังนี้ เป็นต้น

ส่วนคำว่า พรหม ในพรหมวิหารนี้ หมายถึง คนที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น เป็นหัวหน้า เป็นผู้ปกครอง เป็นผู้บังคับบัญชา เป็นผู้อาวุโส ตลอดจนดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่น และผู้ที่มีใจเป็นผู้ใหญ่ทั่วไป

ส่วนคำว่า “วิหารธรรม” แปลว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่ คำว่า “อยู่” ในที่นี้หมายถึงใจอยู่ในธรรม ไม่ใช่ร่างกายอยู่ โดยความหมายก็คือ เอาใจเข้าไปพำนักอยู่ในธรรม ๔ อย่างนี้ หรือเอาธรรมสี่อย่างนี้เข้าไปตั้งไว้ในใจเรียกว่า “อยู่” ^{๔๗}

ธรรมดาใจคนทั่วไป มักเข้าไปอยู่กับอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความกลัว ความขัง ความอาฆาต ความมุ้งมิ้ง เป็นต้น ได้ทั้งนั้น อารมณ์เหล่านี้เป็นทางที่ผิด หรือไม่เหมาะสมกับความเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ หรือผู้ทำงาน บริหารงาน ในที่นี้พระพุทธองค์ทรงสอนธรรมอันเป็นที่อยู่ของใจ ๔ ประการตามหลักข้างต้นนั้น ไว้เป็นเครื่องบริหาร

๕. ทศพิธราชธรรม^{๔๘} คือหลักแห่งการบริหาร การปกครอง และการทำงาน สำหรับผู้ที่ มีอำนาจวาสนา ได้เป็นใหญ่ในหมู่คณะ ในชุมชน พึงตั้งอยู่ในธรรม ๑๐ ประการนี้ คือ

- (๑) ทาน การให้ปันแก่ผู้อื่น
- (๒) ศีล เป็นคนมีศีลธรรม
- (๓) จาคะ การเสียสละเพื่อส่วนรวม
- (๔) อาชวะ ซื่อตรง
- (๕) มัทวะ มีความสุภาพอ่อนโยน
- (๖) ตบะ มีความเพียรเผาข้าว
- (๗) อักโกธะ ไม่โกรธรุนแรง
- (๘) อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนใคร
- (๙) ขันติ อคทน
- (๑๐) อวิโรธนะ ไม่ทำผิดลุล่วงแก่อกคิ ^{๔๘}

^{๔๗} พันตรีปิ่น มุกกันต์, *บันทึกธรรม*, หน้า ๒๐๒-๒๐๔.

^{๔๘} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๗๖/๗๒, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

หลักทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นหลักแห่งการบริหารงาน บริหารตน และบริหารบุคคลได้ โดยเฉพาะการปกครองคนเป็นจำนวนมาก จะต้องมีหลักธรรมดังกล่าวนี้ เป็นเครื่องประดับประคองงานจึงจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และดีงาม

๖. สัมปทา^{๔๐} คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้สมหมาย ๕ ข้อ คือ

(๑) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือมีความเชื่ออย่างถูกต้อง

(๒) สीलสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากายวาจาให้เรียบร้อยอยู่เสมอ

(๓) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยบริจาคทาน คือรู้จักเฉลี่ยประโยชน์ตนแก่ผู้อื่น

(๔) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา คืออบรมตนให้ฉลาด กำจัดโมหะออกจากใจ

กล่าวคือ ความรู้ในเรื่องความเลื่อม ความเจริญ

หลักธรรมที่เป็นเครื่องให้สมหมายทั้งสี่ประการนี้ เราสามารถนำมาเป็นหลักแห่งการบริหารชีวิต บริหารตน และบริหารงานของตัวเองได้ เช่นกัน ถ้าใช้กายง่าย ที่เข้าใจง่าย ๆ ก็คือคนเราจะต้องมี ความเชื่อที่ถูกต้อง คำว่าความเชื่อก็ตรงกับภาษาชาวบ้านที่เข้าใจง่าย ๆ ว่า ความคิดความเห็น สัทธาสัมปทาก็คือมีความคิดความเห็นถูกต้อง ซึ่งก็คือเป็นคนมีเหตุผลนั่นเอง ส่วนศีลสัมปทาก็คือ จะต้องรักษากายวาจาของคนให้สะอาด ให้เรียบร้อย ไม่ละเมิดศีล คำว่าศีลในที่นี้ก็คือถ้าเป็นคนทั่วไปก็คือ ไม่ละเมิดกฎหมายนั่นเอง ส่วนจาคะสัมปทา ในที่นี้ก็คือการรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์ ที่เกิดจากการงานแก่คนอื่น ๆ ผู้ร่วมงาน หรือบริจาคแก่คนอื่น ๆ เป็นสาธารณประโยชน์ และข้อปัญญาสัมปทา ก็คือการรู้จักพัฒนาปรับปรุงตนเอง อบรมตนเองให้ฉลาดเข้าใจในงานที่ตนเองต้องทำ หรือฉลาดในทางเลื่อมและทางเจริญ

หลักทั้งหมดนี้ก็นำมาเป็นหลักแห่งการบริหารงานได้ อันจะทำให้การงานสำเร็จลุกลงไปได้ด้วยดี เพราะมีหลักธรรมเป็นเครื่องบริหารและคอยเตือนอยู่

หลักธรรมทั้งหมดที่ยกตัวอย่างมาให้เห็นในหมวดนี้ เป็นหลักธรรมที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการเผยแพร่ ซึ่งสามารถจัดเข้าในหมวดหลักธรรมเพื่อพัฒนาการทำงานได้ สังเกตได้ว่าหลักธรรมดังกล่าวนี้ สามารถนำมาพัฒนาปรับปรุงระบบบริหารการงาน แต่ในบางความหมายของหลักธรรมบางข้อ อาจเป็นความหมายในทางธรรมมาก ผู้ที่ตีความหมายธรรมจะต้องตีความหมายให้เหมาะสม

^{๔๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, ธรรมราชา, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คัลลิ่งวิทยา, ๒๕๐๙), หน้า ๒๙๕.

^{๕๐} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๓, หน้า ๓๖๔-๓๖๖.

กับความเข้าใจของผู้คน ซึ่งจะต้องใช้ความหมายที่ชาวบ้านเข้าใจ ไม่ใช่ภาษาทางธรรมมากจนเกินไป เช่น คำว่า จาคสัมปทา ถ้าไปให้ความหมายแต่เพียงว่า การให้ทาน บางคนอาจหมายแต่เพียงว่า ถวายของให้พระสงฆ์ หรือให้ทานแก่คนขอทานเท่านั้น แต่ความหมายในการทำงาน ในที่นี้ คือต้องรู้จักเพื่อแผ่ผลประโยชน์ที่ได้แก่ผู้ร่วมงานตามความเหมาะสม เช่น การให้บำเหน็จ บำนาญ การให้สวัสดิการ เป็นต้น หรือจะเป็นการบริจาคผลกำไรแก่ส่วนรวมก็ได้

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการทำงานนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านใช้บริหารงานในฐานะที่ท่านเป็น อนุศาสนาจารย์ และดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมการศาสนา ซึ่งจะต้องบริหารจัดการงานมากมาย ด้วยหลักธรรมดังกล่าวเบื้องต้นนั่นเอง ทำให้ท่านสามารถบรรลุผลสำเร็จจากการงานของท่านได้ นอกจากนั้นท่านยังนำหลักธรรมดังกล่าวเผยแผ่แก่ผู้อื่นอีกด้วย ทั้งในงานเผยแผ่ทางด้านการพูด และงานเผยแผ่ทางการเขียนหนังสือ โดยเฉพาะการเขียนหนังสือของท่าน ถือได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก ซึ่งมีนักเผยแผ่ธรรมในยุคหลังนี้เป็นจำนวนมาก ที่นำหลักพุทธธรรมที่ท่านสอนนำไปสอนต่อ ถือได้ว่าเป็นงานเขียนที่มีประโยชน์แก่นักสอนธรรมะในยุคหลังได้เป็นอย่างดี

หมวดที่ ๕ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม

คำว่า “สังคม” หมายถึง การที่บุคคลรวมกันอยู่ตั้งแต่สองคนขึ้นไป และมีกิจกรรมร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผนเดียวกัน และมีวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตร่วมกัน เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สิ่งตามมาก็คือปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากคนหลายคนหลายความคิดเห็น แต่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมเดียวกันที่เราเรียกกันว่า “ปัญหาสังคม” ปัญหาสังคมนั้นเกิดขึ้นได้ทุกยุคทุกสมัย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการละเมิดศีลธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องความขัดแย้งกัน ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ มักเกิดขึ้นได้ และพบมากในสังคมที่ขาดระเบียบวินัย ขาดการศึกษา และที่สำคัญคือผู้คนขาดศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นนักเผยแผ่ธรรมผู้หนึ่ง ที่มองเห็นปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ และตัวท่านเองเป็นผู้ที่พยายามศึกษาและหาทางแก้ไขและป้องกันปัญหาเหล่านี้ เช่นครั้งหนึ่ง พ.ศ.๒๕๐๑ เกิดการปฏิวัติขึ้นในประเทศไทย และคณะปฏิวัติยึดอำนาจบริหารได้แล้ว ก็เร่งปรับปรุงบ้านเมืองหลายด้าน รวมทั้งการกวาดล้างบุคคลอันธพาล หรือผู้มีอิทธิพล ซึ่งเป็นปัญหาสังคมอยู่ในขณะนั้น พันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านได้รับเลือกให้เป็นผู้ที่คอยอบรมทางจิตใจแก่คนอันธพาลเหล่านั้น ร่วมกัน

คณะกรรมการอีกหลายท่าน^{๕๑} ปัญหาสังคม เช่นปัญหาผู้มีอิทธิพล หรืออำนาจล้นๆ ไม่ใช่มีแต่ยุคก่อน มาถึงในปัจจุบันนี้ รัฐบาลก็พยายามแก้ไขอยู่

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เมื่อท่านได้ศึกษาถึงปัญหาสังคมจนพบสภาพที่เป็นสาเหตุของปัญหาแล้ว ท่านก็ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้แก้ปัญหา การใช้หลักพุทธธรรมนั้นนอกจากจะแก้ปัญหาได้แล้ว ยังสามารถพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีศีลธรรม อันจะส่งผลถึงสังคมโดยรวมอีกด้วย หลักพุทธธรรมที่ท่านใช้ในการพัฒนาสังคมนั้น ในที่นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมโดยจัดอยู่ในหมวดนี้ ดังมีตัวอย่างหลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม ดังนี้ คือ

๑. โลกपालธรรม^{๕๒} แปลว่า ธรรมคุ้มครองโลก หมายความว่า เป็นธรรมที่ปกป้องรักษาโลก ไม่ให้โลกเดือดร้อน วุ่นวาย ให้มีความสุข มี ๒ ประการ คือ

(๑) หิริ ความละอายต่อบาป

(๒) โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป

โลกपालธรรมนี้ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านได้อธิบายขยายความดังนี้ คือ การรักษาคุ้มครองโลก จะรักษาที่ไหน จะต้องรู้เสียก่อนว่า ที่ว่าโลกยุ่งเหยิงวุ่นวายนั้น มันยุ่งที่ไหน ? ใครทำมันให้ยุ่ง ใครทำให้มันวุ่นวาย โลกที่เราอยู่นี้ ประกอบด้วยส่วนใหญ่ ๆ ๒ ส่วน คือสัตว์กับวัตถุ เรียกว่าสัตว์โลก ก็แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มนุษย์กับดิรัจฉาน ในสองประเภทนี้ มนุษย์มีจำนวนน้อยกว่าดิรัจฉานมาก แต่ในคราวเวียนเดียวกันก็แล้วกัน คนมี ๕-๑๐ คน แต่มี ปลูก มด จิ้งจก ตั๊กแตน ฯลฯ นับไม่ถ้วน พวกวัตถุ ได้แก่แผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ น้ำ และอากาศ...พวกวัตถุ เขาอยู่ของเขาตามสภาพธรรมดา ไม่มีเรื่องยุ่งยาก พวกที่ทำให้โลกยุ่งคือพวกสัตว์ ในจำพวกสัตว์ ตัวการสำคัญได้แก่มนุษย์ เรียกอย่างชาวบ้านว่า “คน” ตกลงว่าคนนี่แหละทำให้โลกยุ่งวุ่นวาย ต้นไม้ ภูเขา มันไม่เคยไปฆ่าใคร ไม่เคยไปขโมยของใคร ไม่เคยไปรบกับใคร

เพราะฉะนั้น ที่ตั้งคำถามว่า การรักษาคุ้มครองโลกให้สงบสุข จะรักษาที่ไหน ? ก็ตอบได้ง่ายนิดเดียวว่า ต้องรักษาที่คน คุ้มครองที่คน เอาคนไว้ให้อยู่แล้ว โลกนี้ก็สงบ

ที่นี้การรักษาคน เราจะรักษาตรงไหน ? ก็ต้องรู้อีกว่า ในตัวคนนั้น สำคัญที่ใจ มีชกต่อยเขาก็เพราะใจใช้ให้ชก ปากคำเขา เพราะใจใช้ให้คำ เท้าเดินไปขโมยของเขา ก็เพราะใจใช้ให้เดิน

^{๕๑} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, ตอบบาทหลวง, หน้า ๒๒๖.

^{๕๒} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๔/๑๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๑-๒๕๘.

เพราะฉะนั้น การคุ้มครองรักษาตน ก็เพราะใจใช้ให้เดิน เพราะฉะนั้น การคุ้มครองรักษาคน จึงร่วมลงที่ใจ คุมใจให้อยู่แล้ว อวัยวะมือเท้าจะไปไหนเสีย

พระพุทธเจ้า ทรงแสดงความควบคุมจิตใจของคนว่า ต้องใช้วิธีปลูกธรรมะขึ้นในจิตใจ ของเขาเองเป็นวิธีที่ให้ตัวเองปกครองตัวเอง ธรรมที่สมควรปลูกฝังในจิตใจ เพื่อผลดังกล่าวมีอยู่ ๒ ข้อ คือ หิริ ความละอายบาป และ โอตตัปปะ ความกลัวบาป หิริ ความละอายกับ โอตตัปปะ ความกลัว ต่างกันอย่างไร เป็นสิ่งที่เรารู้กันทั่วไป...

ความอายและความกลัวนั้น อายมีต่อหลายสิ่งหลายอย่าง แต่ในโลกपालธรรมนี้ หมายถึง อายความชั่วเท่านั้น หมายความว่า อายต่อความชั่วที่เราทำนั่นเอง กลัวต่อความชั่วที่เราทำนั่นเอง

จะขโมยทรัพย์คนอื่น นึกอายคนรู้เห็น นึกกลัวจะต้องติดตะราง อย่างนี้เป็นหิริโอตตัปปะหรือไม่ ? ตอบว่า ไม่เป็น อย่างนี้เป็นการอายคนอื่น เป็นการกลัวสิ่งอื่น คนมีหิริต้องอายความชั่วที่ตัวเองทำนั่นเอง ใครจะเห็นหรือไม่เห็นก็อาย คนมีโอตตัปปะ ก็กลัวความชั่วที่ตัวเองทำนั่นเอง ไม่ว่าจะมีคนลงโทษหรือไม่มีก็กลัว

คนเราลงใจอายความชั่ว กลัวความผิดแล้วข่มเว้นจากการกระทำชั่วได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการทำให้โลกสงบสุขโดยแท้^{๕๓}

ดังนั้น ธรรมทั้งสองข้อนี้ ที่ได้ชื่อว่า เป็นธรรมคุ้มครองโลก เพราะคุ้มใจคนทั้งหลายให้ รู้จักละอายต่อความชั่ว และเกรงกลัวต่อบาปดังอธิบายมาแล้ว แต่โลกจะพึงพิณาศได้ก็เพราะชาวโลกไร้คุณธรรมทั้งสองนี้เสียแล้ว โลกก็จะเกิดความวุ่นวาย และหาความสงบสุขมิได้

๒. สามัคคีธรรม^{๕๔} สามัคคี คือความพร้อมเพรียงกัน หมายความว่า คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความคิดร่วมกัน และรักใคร่นับถือกัน ความสามัคคี นี้ มีจุดที่จะดูอยู่สองทาง คือการแสดงออกทางการทำงาน และความนึกคิดทางจิตใจ ดังนั้น สามัคคีจึงมี ๒ อย่าง คือ

(๑) สามัคคีทางกาย คือการทำงาน คือคนที่ช่วยกันแบกกันหาม หรือมาชุมนุมกัน เพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมหน้ากัน

(๒) สามัคคีทางใจ หมายถึง งานที่มีความรักใคร่นับถือกัน ใจถึงกัน หวังดีต่อกัน

^{๕๓} พันตรีปิ่น มุกกันต์, **บันทึกธรรม**, หน้า ๒๑๕-๒๒๐.

^{๕๔} ชู.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๙/๒๔๓. ชู.อิติ (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๖๒-๓๖๓.

ความสามัคคีนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีปกติสุขอีกข้อธรรมหนึ่ง สังคมใดที่แตกความสามัคคี สังคมนั้นจะประสบแต่ปัญหาตามมามากมาย เช่น การทะเลาะเบาะแว้งกัน การมองกันในแง่ร้าย การใส่ร้ายป้ายสี ความระแวง เป็นต้น

หลักธรรมเรื่องสามัคคีนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านได้อธิบายขยายความ ซึ่งสามารถสรุปได้คือ สามัคคีทั้งสองทางนั้น สามัคคีทางกาย คือการทำงาน คนที่ช่วยแบกช่วยกันหาม หรือมาชุมนุมเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมหน้ากัน เราก็มองว่า คนสามัคคีกัน พฤติการณ์อย่างนี้ ตรงกับที่เราแปลความสามัคคีว่า “ความพร้อมเพรียง” นั่นเอง ส่วนสามัคคีทางใจ หมายถึงงานที่มีความรักใคร่နှစ်ถို့ใจถึงกัน หวังดีต่อกัน

ถ้าจะดูกันถึงเนื้อหาของสามัคคีธรรมจริง ๆ แล้วเราต้องดูกันที่จิตใจจึงจะแน่ ความพร้อมเพรียงกันทางร่างกาย เช่น คนตั้งร้อยทำงานอยู่ด้วยกัน บังคับให้รวมกันโดยจิตใจไม่สามัคคีกันเลยก็เป็นได้ พวกโจรผู้ร้ายที่เจ้าหน้าที่จับมาขังรวมกันในที่แคบ ๆ นั่งเบียดนอนเบียดกันอยู่ จะเรียกว่าสามัคคีกันทีเดียวหาได้ไม่ เพราะใจเขาไม่ได้รักกัน แต่คนที่จิตใจรักใคร่กัน แม้จะอยู่คนละหัวเมืองหรือคนละประเทศก็จัดว่ามีสามัคคี รวมความว่า สามัคคีธรรม ถือจิตใจเป็นสำคัญ^{๕๕}

๓. สังคหวัตถุ^{๕๖} คือคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคนอื่น ถือเอาเนื้อความคือการเอื้อเฟื้อมี ๔ ประการ คือ

- (๑) ทานะ การให้ปัน
- (๒) ปิยวาจา ใช้คำพูดที่น่ายรัก
- (๓) อัตถจริยา ประพฤติประโยชน์
- (๔) สมานัตตตา วางตัวเหมาะสม^{๕๗}

คุณธรรมที่เรียกว่า “สังคหวัตถุ”นี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้อุปมาเหมือนกับ ลืม สลัก และเครื่องยึดกุมส่วนประกอบใหญ่่น้อยเข้ากัน เป็นตัวรถ ให้สำเร็จประโยชน์แก่การเดินทาง ชักลิ่ม ถอดสลัก และตัดเครื่องยึดเสียบ รถทั้งคันก็หมดความหมาย เช่นเดียวกันกับ สังคหวัตถุ ย่อมยึดเหนี่ยวใจมนุษย์ให้จับกลุ่มกันเป็นสังคม ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

^{๕๕} พันตรีปิ่น มุทุกันต์, **บันทึกธรรม**, หน้า ๒๒๑-๒๒๒.

^{๕๖} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๓/๒๐๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๙๕.

^{๕๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธวิธีครองใจคน**, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๗๔-๗๕.

ดังนั้น สังคหวัตถุ จึงแปลว่า วิธีสังเคราะห์ หมายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น ที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือให้เกิดความรักใคร่นับถือ ที่รักใคร่นับถืออยู่แล้ว ให้สนิทสนมยิ่งขึ้น โดยความหมายที่เข้าใจง่าย ๆ สังคหวัตถุ ก็คือวิธีทำให้คนรักกันนั่นเอง

เป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่า ความรักใคร่นับถือกันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับคนทุกคน และทุกสังคม ตั้งแต่ระหว่างมิตรกับมิตร สามีกับภรรยา เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน จนกระทั่งประชาชนระหว่างประเทศ เพราะความรักใคร่นับถือกัน เป็นรากฐานแห่งการร่วมกันด้วยดีและความเจริญก้าวหน้า ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ความรักใคร่นับถือกัน เป็นสิ่งจำเป็นแก่สังคมเพียงใด สังคหวัตถุทั้ง ๔ ประการนี้ ก็มีความจำเป็นเพียงนั้นต่อสังคม

๔. การเสียสละ^{๕๔} คือการสละสิ่งของมีค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เรามีอยู่ เพื่อรักษาไว้หรือให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีค่า กว่าอันเป็นนิสัยของคนฉลาด หลักแห่งการเสียสละมีดังนี้ คือ

- (๑) จเช ธนํ อญฺควรสุสเหตุ พิงฺสละทริภยฺห์เพื่อรักษาอวัยวะ
- (๒) อญฺคํ จเช จีวิตํ รกฺขมาโน พิงฺสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต
- (๓) อญฺคํ ธนํ จีวิตญฺจาปิ สพฺพํ จเช นโร ธมฺมมนุสฺสฺสรนฺโต พิงฺสละทริภยฺห์ ทั้งอวัยวะ ทั้งชีวิต เพื่อรักษาธรรม

จากหลักการเสียสละสามข้อ ดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าทางพุทธศาสนานิยมการเสียสละและวางแผนการเสียสละไว้แน่นอน เมื่อถึงคราวจะต้องเสียสละแล้ว ชาวพุทธต้องกระทำตามแผนโดยปราศจากความลังเลทีเดียว ตามแผนการเสียสละนี้ สามารถกำหนดลำดับของสิ่งที่เราจะเสียสละไว้ให้ว่าสิ่งใดมีค่าน้อยมาก ลดหลั่นกันอย่างไร ควรจัดลำดับไว้ย่อ ๆ ดังนี้

- ๑) ทรัพย์
- ๒) อวัยวะ
- ๓) ชีวิต
- ๔) ธรรมะ

ในทางปฏิบัติ พิงฺสลาบว่า ในกรณีทีจำเป็น จะต้องเสียสละอย่างหนึ่งเพื่อรักษาอย่างหนึ่ง ให้สละสมบัติเบื้องต่ำเพื่อรักษาสมบัติเบื้องสูงเสมอ เช่น ในคราวอวัยวะร่างกายเจ็บป่วย จำเป็นต้องจ่ายทรัพย์รักษา ก็ให้จ่ายทรัพย์ บางครั้งจะต้องทิ้งอวัยวะบางอย่าง เพื่อรักษาชีวิต เช่นคนเป็นแผลพิษที่

^{๕๔} พันตรีปิ่น มุกข์กันต์, บัณฑิตกรรม, หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

มือที่เท่า ถ้าไม่ตัดมือตัดเท้าทิ้งเสียก็ต้องตาย อย่างนี้ต้องยอมทิ้งอวัยวะบางส่วน เพื่อรักษาชีวิต ในบางกรณีถ้าเราต้องรักษาธรรมไว้ โดยที่ต้องเสียชีวิต ท่านก็ให้ยอมสละชีวิต เพื่อรักษาธรรม เช่น ถ้าไม่ขโมยเขากินก็ต้องหิวตาย ก็ยอมตายเสียดีกว่า เพื่อรักษาธรรม ทหารที่ยอมสละชีวิตเข้าทำการรบ เพื่อรักษาชาติศาสนา ก็เข้าลักษณะสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะ

๕. โลกธรรม^{๕๙} คือธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกยอมเป็นไปตามธรรมนั้น เรียกว่าโลกธรรม หรือถ้าจะแปลให้ตรงความมุ่งหมาย ต้องแปลว่า “เรื่องของโลก” เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมวลมนุษยย์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๕.๑ โลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ มี ๔ ดังนี้ คือ

- (๑) ได้ลาภ
- (๒) ได้ยศ
- (๓) ได้สรรเสริญ
- (๔) ได้สุข

๕.๒ โลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์ มี ๔ ดังนี้ คือ

- (๑) เสื่อมลาภ
- (๒) เสื่อมยศ
- (๓) ถูกนินทา
- (๔) ได้ทุกข์

โลกธรรมทั้งสองฝ่ายนี้ คือฝ่ายน่าปรารถนา (อิฏฐารมณ์) กับฝ่ายไม่น่าปรารถนา (อนิฏฐารมณ์) พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านนำมาสอน เพื่อให้รู้เท่าทันโลกธรรม คือ เมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ท่านให้พิจารณาว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตใจได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา^{๖๐}

^{๕๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๘/๒๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๘/๔๐๗.

^{๖๐} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, กลวิธีแก้ทุกข์ (ฉบับสมบูรณ), หน้า ๖๒-๖๔.

๖. อธิปไตย^{๖๑} คือหลักการตัดสินว่าอะไรผิดอะไรถูก หรือหลักแห่งความเป็นใหญ่ เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ให้พิจารณา ตัดสินใจของคนเรา ซึ่งย่อมจะเป็นเป็นไปตามอำนาจของ อธิปไตย ๓ อย่าง แล้วแต่ใครจะนับถืออธิปไตยแบบไหน คือ

(๑) อัตตาทิปไตย ตามใจตัวเราเอง

(๒) โลกาธิปไตย ตามใจคนอื่น

(๓) ธรรมาทิปไตย ตามเหตุผล

หลักที่ ๑ และหลักที่ ๒ ถือเอาใจคนเป็นเกณฑ์ ส่วนหลักที่ ๓ ไม่ตามใจคน แต่เอาธรรม คือเหตุผลเป็นหลัก ทางศาสนาถือเอาหลักนี้ เพราะเป็นหลักที่ปลอดภัยที่สุด ถ้าจะเปรียบกับการปกครองทางบ้านเมือง หลักอัตตาทิปไตย เปรียบกับระบอบเผด็จการ หลักโลกาธิปไตยเปรียบกับระบอบประชาธิปไตย หลักธรรมาทิปไตย ทางโลกอาจยังไม่ถึง เว้นเฉพาะตัวบุคคล^{๖๒}

หลักแห่งความเป็นใหญ่ทั้งสามประการนี้ เป็นหลักตัดสินว่าอะไรผิดอะไรถูก ในทางปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ถ้าหากสังคมคนประเภทอัตตาทิปไตย หรือมีการปกครองแบบนี้ เป็นหลักที่ยึดตัวบุคคลเป็นเครื่องตัดสินใจ ส่วนหลักที่สองคือโลกาธิปไตย เป็นหลักที่ยึดสังคมเป็นเครื่องตัดสินใจ และหลักที่สามคือ ธรรมาทิปไตย เป็นหลักที่ยึดธรรมะเป็นเครื่องตัดสินใจ

หลักทั้งสามนี้ หลักที่เป็นที่ต้องการของสังคม และทางศาสนายอมรับว่าเป็นหลักที่ควรยึดมาปฏิบัติ คือหลักโลกาธิปไตย และ ธรรมาทิปไตย แต่ในทางศาสนายกย่องหลักธรรมาทิปไตย (เหตุผล) มากที่สุด

หลักธรรมในหมวดนี้ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคม เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านได้สอนธรรมเหล่านี้ เพื่อพัฒนาสังคม เพราะการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมซึ่งจะต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดหลักธรรมมาคอยประคับประคองให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข หลักธรรมดังกล่าวแล้ว ได้แก่ โลกปาถธรรม สังคหวัตถุสามัคคีธรรม การเสียสละ และอธิปไตย จึงเป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม ที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ใช้ในการเผยแพร่ ดังมีเนื้อหาและการอธิบายขยายความของแต่ละหัวข้อธรรม ในเบื้องต้นแล้ว

^{๖๑} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๔๐/๑๔๒-๑๔๓, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๓.

^{๖๒} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๒, หน้า ๒๒๗-๒๒๘.

หมวดที่ ๖ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรม (Culture)^{๖๓} คือการที่บุคคลยอมรับเอาความดีเข้าไปปรุงแต่งจิตใจของตนให้เจริญก้าวหน้า เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลอยู่เสมอ นั่นแหละ เป็นองค์วัฒนธรรม โดยนัยนี้ วัฒนธรรมย่อมเป็นคุณธรรมอันล้ำเลิศ เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลก่อนแล้ว จึงฉายแสงออกมาภายนอกทางความคิดเห็น ทางคำพูด และทางการกระทำทั่วไป...

เมื่อกล่าวโดยจำแนกอาการ วัฒนธรรมได้แก่คุณความดีทั้งหลาย อาทิ ความกตัญญู กตเวทิตะ ความเมตตา ความกรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ ตลอดจนความรักชาติ รักเกียรติ มีวินัย และกล้าหาญอดทน

แต่เมื่อว่าโดยผลที่ปรากฏ วัฒนธรรมย่อมยกจิตใจของมนุษย์ให้พ้นจากระดับอันต่ำต้อยคนป่าเถื่อน เป็นพรหมแดนจิตคั่นภูมิชั้นของมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย สร้างมนุษย์ให้มีจิตใจสูง ด้วยอุดมคติ เครื่องครัดในนิติธรรมอันดีงามของหมู่คณะ ทั้งเคารพต่อสหธรรมของสังคม และมีนิสัยประณีตบรรจง ด้วยความรักระเบียบและศิลปะแห่งสิ่งแวดล้อมทั้งปวง

เพื่อความสะดวกแก่การดำเนินงาน ทั้งด้านการศึกษาและการปฏิบัติกรมการวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินวัฒนธรรมศึกษาของชาติ ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ สาขา คือ

๑) **คติธรรม** คือ ธรรมประจำใจ อันเป็นหลักดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้เหมาะสมและถูกต้อง เช่นเป็นคนรักดี เกลียดชั่ว กลัวผิด ซื่อสัตย์ สุจริต มั่นคง และคุณธรรมประจำใจทั้งหลายที่เป็นประจักษ์แก่ตาคนมีตรรกะ คอยสะกิดมิให้เราเชื่อนเชื่อคนนอกทาง มีแต่แรงเร้าให้ทำความดียิ่ง ๆ ขึ้น

๒) **เนติธรรม** ได้แก่วัฒนธรรมทางแบบแผน ซึ่งหมายความถึงกฎหมาย วินัย ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี อันเป็นเครื่องประกันสวัสดิภาพของพลเมือง และขัดเกลาอบรมจิตใจของประชาชนให้ดีขึ้น

๓) **วัตถุธรรม** ได้แก่วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งหมายถึงความเป็นระเบียบ และความเหมาะสมแห่งการกินอยู่หลับนอน การจัดบ้านเรือน การทำงาน ตลอดจนการแต่งกาย และศิลปกรรมทั้งปวง

^{๖๓} พันตรีปิ่น มุกข์กันต์, **บันทึกธรรม**, หน้า ๒๗๓-๒๗๖.

๔) สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งหมายถึง มารยาทแห่งการติดต่อกับบุคคลอื่น และการเข้าสู่สาธารณสังคมทั่วไป ตลอดจนการขบขันหรือโดยสรวลเยาะเย้ยพาดพิง เป็นต้น

การจำแนกหรือแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประการ ก็เพื่อให้ครอบคลุม หรือเป็นการวางกรอบของความดีงามทางสังคมในแต่ละท้องถิ่นของสังคมนั้น ๆ แต่ในที่นี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านได้มุ่งหมายถึง ความเจริญอกงาม ความดีงามทั้งทางคิธรรม อันได้แก่ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาระดับจิตใจของผู้คนให้สูงขึ้น ให้ยึดมั่นในศีลธรรม กฎหมาย ระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่เราเรียกกันว่า เนติธรรม และรู้จักเคารพในสิทธิ หน้าที่ ที่จะพึงปฏิบัติต่อกันของแต่ละคน มิให้ล่วงละเมิดกันและกัน โดยการให้ความเคารพต่อสหธรรม ตลอดจนจะต้องมีภาระหน้าที่ที่ต้องจัดแจงตัวเอง สิ่งของ สถานที่ ที่เป็นทรัพย์สินสมบัติส่วนรวมให้เรียบร้อย เป็นระเบียบ สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ รวมกันเข้าเรียกว่า “วัฒนธรรม”

สังคมใดที่แสดงออกถึงความมีวัฒนธรรม สังคมนั้นเป็นสังคมแห่งอารยชน ซึ่งเป็นสังคมของผู้เจริญแล้วทั้งภายในและภายนอก ภายในคือการที่จิตใจมีหลักธรรมเป็นเครื่องดำเนินชีวิต และความเจริญภายนอก คือความเจริญทางด้านวัตถุสิ่งของ เช่น เสื้อผ้า อาคารบ้านเรือน วัฒนาอาราม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ความเจริญทั้งสองทางนี้ ก็เป็นความเจริญทางวัฒนธรรมเช่นกัน

หมวดที่ ๗ หลักธรรมชาตวิทยา

หลักธรรมชาตวิทยา คือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องความจริงของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว แต่พระองค์ทรงค้นพบ ทรงรู้ แล้วนำมาสอนแก่ประชาชน หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาตินั้น เช่น ชาติ ชันธ อายตนะ ไตรลักษณ์ เป็นต้น โดยหลักธรรมเหล่านี้ เป็นเรื่องที่จะต้องสอน เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อไปถึงธรรมข้ออื่น ๆ ที่จะทรงสอน เช่น พระองค์ทรงสอนเรื่อง ชาติ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ทรงสอนว่าร่างกายของคนเรา เป็นที่รวมประชุมลงของธาตุทั้ง ๔ ประการ ไม่นานก็จะแตกดับ และเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ เป็นสภาพไม่เที่ยง (อนิจจัง) มีสภาพเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา (ทุกขัง) และ ไม่สามารถควบคุมได้ คือเป็นสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) เป็นต้น การเรียนรู้หลักการเรื่องธรรมชาติ จึงเป็นหลักธรรมที่ผู้ศึกษาธรรมจะต้องเรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานของการแสวงหาทางพ้นทุกข์ ตามแนวทางแห่งพระพุทธองค์

พันเอกปิ่น มุกกันต์ ได้เรียนรู้ และได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนาจนมีความรู้แตกฉาน สามารถสอนคนอื่นได้ ทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร ท่านได้สอนหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ตาม

แนวทางที่พระพุทธองค์ทรงสอนแล้วเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ท่านเรียบเรียงหลักธรรมที่เป็นหลัก
ธรรมชาติไว้ ในหนังสือแนวสอนนักธรรมตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี และให้ชื่อหลักธรรมประเภท
เหล่านี้ว่า ธรรมชาติวิทยา ผู้วิจัยเห็นพ้องกับท่าน จึงได้จัดรวบรวมหลักธรรมที่ท่านได้สอนไว้ใน
หมวดนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาธรรมะ ได้รู้และเข้าใจในหลักธรรมชาติอันเกี่ยวข้องกับตัวเรา ซึ่งเป็นความจริง
ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ โดยหลักธรรมที่ท่านได้สอนที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมชาตินั้น ในที่นี้จะ
ยกตัวอย่างมาเพียงบางส่วน พอเป็นแนวทางแก่การศึกษาธรรม ดังนี้

๑. ธาตุ^{๒๔} แปลว่าที่ตั้ง หมายถึงวัตถุ ซึ่งเป็นส่วนผสมดั้งเดิมของสิ่งต่าง ๆ เช่นน้ำ เป็น
ธาตุอย่างหนึ่ง ในมะพร้าวก็มีน้ำ ในแดงโมก็มีน้ำ ในตัวปลาก็มีน้ำ ในต้นไม้ใบหญ้าก็มีน้ำ น้ำเป็นตัว
ที่ตั้งของสิ่งต่าง ๆ อย่างนี้ น้ำจึงถูกจัดว่าเป็นธาตุอย่างหนึ่ง ธาตุนั้น ท่านแสดงไว้สองนัย คือ ธาตุ ๔
และ ธาตุ ๖ ดังนี้

(๑) ปฐวีธาตุ ได้แก่ธาตุดิน หมายถึงธาตุที่แน่นแข็งอยู่ตามธรรมชาติ คือแข็งโดย
ปราศจากการบังคับของธาตุชนิดอื่น ของบางอย่างแข็งตัวเพราะถูกบังคับ เช่นน้ำแข็งนั้น น้ำถูกบังคับ
ด้วยอากาศเย็นจนแข็ง ถ้าโล่อากาศเย็นออกไปเสีย น้ำแข็งก็ละลายเป็นของเหลว อย่างนี้น้ำแข็งจึง
จัดเป็นพวกธาตุน้ำ

(๒) อาโปธาตุ ได้แก่ธาตุน้ำ หมายถึงธาตุที่มีลักษณะเหลวอยู่ตามธรรมชาติ

(๓) เตโชธาตุ ได้แก่ธาตุไฟ หมายถึง ความร้อนที่แทรกซึมอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งโดยปกติ
แล้วความร้อนเป็นสิ่งที่ไม่เห็นตัว เช่นความร้อนในร่างกายจะรู้ได้ก็ต้องเอามือแตะดู หรือเอาปรอทวัดดู

(๔) วาโยธาตุ ได้แก่ธาตุลม หมายถึงธาตุละเอียดชนิดหนึ่งที่พัดผ่านไปมาตามช่องว่าง
ได้ ธาตุลมนี้จะปรากฏการเคลื่อนไหวเมื่อถูกผลักดันจากธาตุชนิดอื่น ๆ เช่นถูกดันจากความกดของ
อากาศ หรือถูกดันจากวัตถุอื่น ๆ เช่นพัด เป็นต้น

(๕) อากาศธาตุ ได้แก่ธาตุอากาศ หมายถึงธาตุละเอียดชนิดหนึ่ง ซึ่งบรรจุอยู่ในที่ว่าง
ของธาตุชนิดอื่น

(๖) วิญญาณธาตุ ได้แก่ธาตุรู้ คือมีสิ่งที่สิ่งซ่อนอยู่ในคนและสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นธาตุ
กายสิทธิ์คือไม่มีตัว รู้กันแต่โดยชื่อ บางที่เราเรียกว่านามธรรมดา คือสิ่งที่ปรากฏแต่ชื่อ ไม่มีตัว ธาตุ
ชนิดนี้มีลักษณะรู้ คือใครจะรู้เรื่องราวต่าง ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงได้โดยวิธีทำให้รู้ เช่น ทำให้เขารู้

^{๒๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๓, หน้า ๑๐๑-๑๐๓.

หนังสือ ทำให้เขารู้ธรรมชาติ ทำให้เขารู้จักคนอื่น ฯลฯ เพราะฉะนั้น ท่านจึงบัญญัติชื่อว่า วิญญาณธาตุ แปลว่า ธาตุรู้

เรื่องธาตุนี้ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านนำมาสอน เพื่อให้เข้าใจกำเนิดของโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยท่านขยายความเพิ่มเติมว่า คือสิ่งต่าง ๆ ที่เรามองเห็นอยู่รอบ ๆ ตัวเรานี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ผสมกันแล้ว มีของหลาย ๆ อย่างผสมกันอยู่ ถ้าเราแยกส่วนที่ผสมกันอยู่นั้นออกจากกันเราก็จะพบว่าวัตถุเดิมจริง ๆ ของสิ่งนั้น มีลักษณะแตกต่างกัน ตัววัตถุดั้งเดิมนั้นแหละเรียกว่า ธาตุ

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องจำนวนธาตุไว้ ๒ อย่าง คือธาตุ ๔ กับธาตุ ๖ ทั้งนี้ก็เพราะมีความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ธาตุ ๖ นั้น เป็นการแจ้งนับจำนวนธาตุที่มีอยู่ทั้งหมดในโลก ส่วนที่ท่านแสดงไว้ ๔ อย่างนั้น เฉพาะธาตุที่หายพอที่คนทั่วไปจะใช้เป็นอุปกรณ์ในการฝึกสมาธิได้

พระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ตรงกัน คือสอนว่าสิ่งต่าง ๆ ประกอบด้วยธาตุหลายอย่างเหมือนกัน แต่จำนวนธาตุต่างกัน พุทธศาสนาสอนไว้ ๖ ธาตุเท่านี้ ตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลแล้ว ส่วนนักวิทยาศาสตร์นับจำนวนธาตุได้หลายสิบธาตุ และมีการนับเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงร้อยกว่าธาตุแล้ว ทั้งนี้เพราะนักวิทยาศาสตร์นับจำนวนวัตถุเป็นธาตุ เช่น ธาตุเงิน ธาตุตะกั่ว ธาตุทองแดง ฯลฯ ซึ่งอันที่จริงสิ่งเหล่านี้ ทางศาสนายังถือว่าเป็นวัตถุผสมแล้ว ไม่ใช่ต้นธาตุจริง ๆ แต่มันเป็นพวกวัตถุผสมซึ่งยังสามารถจะแยกธาตุที่ผสมอยู่นั้นออกไปได้อีก

การที่พระพุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์นับจำนวนธาตุไม่ตรงกันนั้น ไม่ใช่ความขัดแย้ง แต่เป็นเรื่องความมุ่งหมายต่างกัน นักวิทยาศาสตร์เรียนรู้ธาตุเพื่อหาวิธีนำมาใช้ผลิตวัตถุต่าง ๆ ส่วนพุทธศาสนาเรียนเรื่องธาตุเพื่อนำความรู้ที่นั่นมาอบรมจิตใจ จำเป็นต้องแยกธาตุเข้าไปให้ถึงความจริงแท้ จนกระทั่งเหลือ ๖ ธาตุ^{๖๕}

๒. **ขันธ (Elements)**^{๖๖} กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กองเรียกว่าขันธ ๕ ดังนี้ คือ

(๑) รูป (Body)

(๒) เวทนา (Sensation)

(๓) สัญญา (Remembering)

(๔) สังขาร (Thought)

^{๖๕} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, หน้า ๓๙-๔๒.

^{๖๖} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, วิถีพูดของข้าพเจ้า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๒), หน้า ๒๕๙.

(๕) วิญญาณ (Consciousness)

เรื่อง ชั้นที่ ๕ นี้ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ท่านนำมาสอน เพื่อให้รู้จักส่วนประกอบในตัวคน ซึ่งท่านได้อธิบายให้ความหมายไว้โดยย่อ คือ กายกับใจนี้ แล่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่าชั้นที่ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันรวมเป็นกายนี้ เรียกว่า “รูป” ความรู้สึกอารมณ์ว่าเป็นสุข คือสบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า “เวทนา” ความจำได้หมายรู้ คือ จารูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า “สัญญา” เจตสิกธรรม คืออารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดี เรียกว่ากุศล เป็นส่วนชั่วเรียกว่าอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่าอัพยากุศล เรียกว่า “สังขาร” ความรู้อารมณ์ในเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น เรียกว่า วิญญาณ

๓. ไตรลักษณ์^{๖๓} แปลว่า ลักษณะสามอย่าง มี ๓ ประการ คือ

(๑) อนิจจัง ความไม่เที่ยง

(๒) ทุกขัง ความทนอยู่ไม่ได้

(๓) อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน

อาการสามอย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า สามัญลักษณะแปลว่า ลักษณะที่ทั่วไป หรือแปลกันว่า ลักษณะสามัญ สามัญก็คือธรรมดา พื้น ๆ มีคาดคิดทั่วไป เขาก็มี เราก็มี ไม่ใช่ของแปลกประหลาดอะไร หมายความว่า คนก็ดี ของก็ดี แผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ แดง ลม ฝน และสรรพสิ่งต่าง ๆ แต่ละอย่างมันมีลักษณะผิดแผกกัน สูง ต่ำ ดำ ขาว ยาว สั้น เย็น ร้อน ฯลฯ ลักษณะเหล่านี้มีต่าง ๆ กัน เป็นวิสามัญลักษณะ แต่ทุกผู้ทุกคน ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดมามีลักษณะเหมือนกัน เสมอกัน เท่ากันอยู่ตามลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นอนิจจัง ลักษณะที่เป็นทุกขัง ลักษณะที่เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ลักษณะทั้ง ๓ จึงมีชื่อว่า สามัญลักษณะ

๔. รูปชั้นที่^{๖๔} หมายถึงร่างกาย ซึ่งแบ่งเป็นสองลักษณะด้วยกัน คือ

(๑) มหาภูตรูป ได้แก่ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นส่วนผสมของร่างกาย

^{๖๓} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๓, หน้า ๑๙๐.

^{๖๔} พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, ธรรมราชา, หน้า ๒๔.

(๒) อุปาทายรูป ได้แก่สิ่งที่เกาะอยู่กับร่างกาย เช่น ประสาทสำหรับใช้ดู (จักขุ) สำหรับใช้ฟัง (โสต) สำหรับใช้ดม (ฆานะ) สำหรับใช้ลิ้มรส (ชีวหา) สำหรับใช้รับสัมผัส (กายประสาท) กินความไปถึงรูปพรรณ สวयงาม จีรวีว สูง ต่ำ หนัก เบา แก่ หนุ่ม สาว กลิ่นตัว กลิ่นปาก เสียงไพเราะ เสียงไม่ไพเราะ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้รวมอยู่ในรูปขั้น

๕. **อายตนะ^{๖๕}** คือเครื่องต่อระหว่างจิตกับโลกภายนอกมี ๑๒ อย่าง แบ่งเป็นอายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ดังนี้ คือ

๕.๑ **อายตนะภายใน ๖** บางที่ท่านเรียกว่า อินทริย์ แปลว่า เป็นใหญ่ หมายความว่า แต่ละอย่างเป็นใหญ่ในหน้าที่ของเขา เช่น ตาเป็นใหญ่ในทางดู จะใช้อายตนะอย่างอื่นดูแทนตาไม่ได้ มีดังนี้คือ

(๑) จักขุอินทริย์ ได้แก่ ตา หมายถึงประสาทที่เห็นรูปต่าง ๆ ได้ อยู่ในลูกนัยน์ตา บางทีเรียกว่า จักขุประสาท (ไม่ใช่หมายถึงลูกตา)

(๒) โสตอินทริย์ ได้แก่ หู หมายถึงประสาทที่รับฟังเสียงได้ อยู่ในช่องหู บางทีเรียกว่า โสตประสาท (ไม่ใช่หมายถึงใบหู)

(๓) ฆานินทริย์ ได้แก่ จมูก หมายถึงประสาทที่สูดกลิ่นได้ อยู่ในรูจมูก บางทีเรียกว่า ฆานประสาท (ไม่ใช่หมายถึงโครงจมูก)

(๔) ชิวหาอินทริย์ ได้แก่ ลิ้น หมายถึงประสาทสัมผัสที่ลิ้มรสได้ อยู่ที่แผ่นลิ้น บางทีเรียกว่า ชิวหาประสาท (ไม่ใช่หมายถึงแผ่นเนื้อที่เป็นลิ้นทั้งหมด)

(๕) กายินทริย์ ได้แก่ กาย หมายถึงประสาทที่ได้รับสัมผัส (สิ่งที่มากระทบกาย) ได้ กระจายอยู่ตามผิวหนังรอบกาย บางทีเรียกว่ากายประสาท (ตามร่างกายนั้น บางแห่งไม่มีกายประสาท เช่นที่ผม ที่เล็บ)

(๖) มนินทริย์ ได้แก่ ใจ หมายถึง จิต

๕.๒ **อายตนะภายนอก ๖** หมายถึงสิ่งนอกตัวที่จะเข้ามาสัมพันธ์กับอายตนะภายในของเรา โลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกแม้จะกว้างใหญ่และมากมายเพียงใด จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวเราในลักษณะเป็นอายตนะ ๖ อย่าง คือ

(๑) รูป ได้แก่สิ่งที่เห็นด้วยตา

^{๖๕} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, *วิชิพุดของข้าพเจ้า*, หน้า ๒๕๙-๒๖๑.

- (๒) เสียง ได้แก่สิ่งที่ได้ยินทางหู
- (๓) กลิ่น ได้แก่สิ่งที่สูดได้ด้วยจมูก
- (๔) รส ได้แก่สิ่งที่ลิ้มได้ด้วยลิ้น
- (๕) โสภณภาพ ได้แก่สิ่งที่แตะต้องได้ด้วยกาย
- (๖) ธรรมารมณ์ ได้แก่ เรื่องราวที่คิดขึ้นด้วยใจ (บางทีเรียกว่าธรรมบางทีเรียกอารมณ์

เฉย ๆ)

หลักธรรมในเรื่องของอายตนะนี้ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ท่านมุ่งหมายสอน เพื่อให้รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับโลกภายนอก เมื่อรู้เช่นนี้แล้ว ก็จะทำให้เราสามารถใช้อายตนะของเราได้อย่างถูกต้อง ในเรื่องนี้ ท่านได้แนะแนวทางเพิ่มเติม ดังนี้

อายตนะภายในทั้ง ๖ เป็นเครื่องต่อกับโลกภายนอกเหมือนสะพานไฟฟ้า เหมือนคลัทช์รถยนต์ เหมือนปุ่มปิดเปิดวิทยุ ในการใช้ร่างกายของเราก็ให้สนใจในอายตนะภายในทั้ง ๖ ไว้ คือ บำรุงรักษาให้ใช้การได้ดี และถ้ามีเรื่องรบกวนจากภายนอกมากกระทบ จะทำให้เราเดือดร้อนเสียหาย ก็ได้ตัดเรื่องนั้น ๆ อย่าให้เข้ามาถึงใจ โดยการตัดความสัมพันธ์ที่อายตนะซึ่งเป็นคู่กัน

ประสาททั้งปวงดังกล่าวนั้น ย่อมมีความสำคัญในการช่วยบำรุงรักษาชีวิต จะถือว่าอย่างไรก็ตามสำคัญยิ่งกว่าอย่างอื่นนั้นยาก เพราะเป็นของอาศัยกัน สมมติว่าเรานั่งอยู่ในป่าเสื่อมันจะมากัดเรา มันมาข้างหน้าไม่มีอะไรกำบัง ตาจะเป็นผู้เห็นและรายงานให้ใจรู้ แต่ถ้าเสื่อมันมาข้างหลังหรือมีอะไรกำบังหรืออยู่ไกลเกินที่ตาจะเห็น หูก็จะได้เสียงร้องของมัน หรือเสียงมันเดิน แล้วรายงานให้ใจทราบ แต่ถ้าเสื่อมันหมอบอยู่หนึ่ง ๆ ไม่เดิน ไม่ร้อง จมูกของเราก็จะได้กลิ่นเสือและรายงานให้ใจรู้ได้เหมือนกัน เมื่อใจรู้แล้วก็จะได้คิดสังการ เช่นให้วิ่งหนี หรือให้ต่อสู้ เป็นต้น นี่แสดงให้เห็นพอเป็นตัวอย่างว่าประสาทแต่ละอย่างย่อมเกี่ยวเนื่องแก่ชีวิต

แต่คนที่โง่เขลา ไม่รู้จักควบคุมตัว ใช้ตัวไม่เป็น ก็ได้รับอันตรายเหมือนกัน เช่น คนที่แย่งหญิงงามกันจนฆ่ากันตาย นั่นก็เพราะตกเป็นทาสของตาตัวเอง หรือว่าหลงในรูป คนที่หลงมัวเมาไปกับเสียงขับร้องดนตรีจนไม่เป็นอันทำงาน นั่นคือหลงในเสียง คนที่คิดเหล่า คิดบุหรี ถอนตัวเองไม่ขึ้น นั่นคือหลงในรส^{๔๐} เป็นต้น เหล่านี้ สิ่งทั้งหมดเป็นข้อคิดในทางธรรมะ ที่เกี่ยวข้องกับอายตนะภายในและภายนอก

^{๔๐} พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, หน้า ๕๔-๕๗.

หลักธรรมในหมวดนี้ เป็นหลักธรรมที่พ้นเอกป็น มุทกัณฑ์ท่านได้นำมาสอน เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความรู้ทางศาสนาให้แก่ผู้เรียน เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาหลักธรรมในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป ผู้วิจัยได้รวบรวมหลักธรรมเกี่ยวกับธรรมชาติวิทยามาให้เห็นนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าพ้นเอกป็น มุทกัณฑ์ ท่านได้สอนหลักธรรมที่ครอบคลุมทั่วไปทุกเรื่อง อันแสดงถึงประสิทธิภาพและความสามารถของผู้สอนว่ามีความเข้าใจในหลักพุทธธรรมจริง และเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ศึกษาธรรม และผู้เผยแพร่ธรรมอื่น ๆ อีกด้วย

หมวดที่ ๘ หลักธรรมจริยา

หลักธรรมจริยา หมายถึง หลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นการพัฒนาชีวิตจิตใจของผู้ปฏิบัติให้สูงขึ้น ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา หลักธรรมเหล่านี้มีปรากฏในงานเผยแผ่ธรรมของพ้นเอกป็น มุทกัณฑ์มากมาย ซึ่งยังมีได้จัดเข้าในหมวดธรรมดังกล่าวแล้ว

การจัดหลักธรรมเข้าในหมวดต่าง ๆ นั้น ความจริงแล้ว หลักธรรมทั้งหมด ก็เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติทั้งสิ้น และมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน บางหลักธรรมสามารถที่จะจัดเข้าได้ในหลายหมวด หรือไม่มีความแน่ชัดในการจัดเข้าในหมวดต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว แต่ในหมวดนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมบางส่วนที่เหลือ มาจัดเข้าในหมวดธรรมะจริยา เพื่อให้สามารถแสดงหลักธรรมที่พ้นเอกป็น มุทกัณฑ์ใช้เผยแผ่ได้มากขึ้น เพราะยังมีหลักธรรมบางข้อที่ยังไม่ได้จัดให้เข้ากับหมวดหมู่ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่น่าสนใจ และควรนำมายกให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังนี้ คือ

๑. ธรรมอันทำให้งาม ^{๓๑} คือธรรมที่แต่งจิตใจของผู้คนให้มีความงดงาม ซึ่งเป็นความงามตามหลักพระพุทธศาสนา มี ๒ ประการ คือ

- ๑) ขันติ ความอดทน
- ๒) โสรัจจะ ความเสงี่ยม

หลักธรรมทั้งสองประการนั้น พ้นเอกป็น มุทกัณฑ์ ท่านสอนมุ่งให้รู้จักการวางตัวให้เป็นคนน่านิยมชมชอบของผู้อื่น โดยท่านอธิบายขยายความว่า

ขันติ ความอดทน หมายถึง การรักษาปกติภาพของคนไว้ได้ในเมื่อถูกรบกวนด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา จำแนกตามเหตุที่ควรอดทนเป็น ๔ อย่าง คือ

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕, ๑๗๘.

- ๑) ทนต่อความลำบากตรากตรำ ไม่แสดงความขี้เบะแงงนอน
- ๒) ทนต่อทุกขเวทนา คือเมื่อเจ็บป่วย ไม่แสดงอาการทรมนทรมายเกินเหตุ
- ๓) ทนต่อความเจ็บใจ คือทนต่อความกระทบแตกดันของคนอื่น
- ๔) ทนต่ออำนาจกิเลส คือเมื่อได้ลาภยศ ก็ไม่แสดงอาการตื่นเต้นตาโต

โสรจจะ ความเสงี่ยม คือเมื่อตนอดทนแล้ว ก็พยายามสงบใจ ทำใจให้เย็นลงด้วยอุบายอันชอบ เมื่อใจสงบแล้ว กิริยาจากที่แสดงออกมาก็จะสงบเสงี่ยม เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ความงามทุกส่วนของคนที่เคยมีอยู่ก็จะไม่เสื่อม จะคงงามอยู่ และคงชนะใจของคนอื่นได้เป็นอย่างดี

๒. บุคคลหาได้ยาก ๒^๒ หมายถึงบุคคลที่พระพุทธศาสนายกย่องว่าเป็นคนดี ซึ่งคนดีประเภทนี้ เป็นคนหายาก ท่านจึงเรียกอย่างนั้น มี ๒ คือ

- ๑) บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปกัระก่อน
- ๒) กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปกัระที่ท่านทำแล้วและตอบแทน

หลักธรรมทั้งสองข้อนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านนำมาสอน เพื่อให้รู้จักทำคุณและตอบแทนคุณแก่คนอื่น ตามความหมายของหลักธรรม โดยท่านได้ขยายความข้อธรรมทั้งสอง คือ

บุพพการี หมายถึงบุคคลผู้ทำอุปกัระก่อน คือเรายังไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเขา แต่เขาช่วยเหลือเราก่อน การช่วยนั้นภาษาทางศาสนาท่านให้คำว่า อุปกัระ คนประเภทนี้ ที่ยกตัวอย่างได้ชัดเจนก็คือบิดามารดา บิดามารดาท่านเป็นบุพพการีของบุตร เพราะท่านได้ทำอุปกัระแก่บุตรก่อน คือได้ทะนุทะนอมเลี้ยงดูมาตั้งแต่ลูยังอยู่ในครรภ์ ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าในตอนนั้นเรายังไม่เคยช่วยท่านทำอะไรเลย เพราะฉะนั้นในสำนวนไทยเราเมื่อเอ่ยถึงบุพพการีชน จึงมักจะหมายถึงมารดาบิดา

นอกจากมารดาบิดา ก็ยังมีอยู่อีกมากเหมือนกัน แต่เป็นรายย่อย เช่นคนมีน้ำใจบางคน พอเห็นคนอื่นได้รับทุกข์หรือขัดด้วยเรื่องใด ก็ชิงออกปากให้ความร่วมมือให้ความความช่วยเหลือก่อนที่ผู้นั้นจะไหว้วาน อย่างนี้เป็นบุพพการีชน

ในทางศาสนาแล้ว ผู้ที่เป็นบุพพการีที่ยิ่งใหญ่ของมหาชน ก็คือพระบรมศาสดา ได้ทรงสู้อุตสาห์เทศนาสั่งสอน ประดิษฐานศาสนาไว้แก่คนรุ่นหลัง โดยที่คนเหล่านั้นยังไม่เคยทำคุณประโยชน์แก่พระองค์เลย

^{๒๒} อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๒๐/๘๓, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

กัตถัญญกตเวที ความจริงคำว่า กัตถัญญ-กตเวที แยกเป็นสองความหมาย คือ ตัญญู หมายถึงคนที่รู้อุปการะคุณที่คนอื่นทำให้ตน ส่วนกตเวทีหมายถึงคนที่รู้แล้ว และตอบแทนคุณท่านด้วย แต่เมื่อธรรมะหมวดนี้ท่านเอาคำว่ากัตถัญญ กตเวทีมาต่อกันเข้าเป็นคุณลักษณะของคน ๆ เดียว ก็ย่อมมีความหมายสูงเด่นเป็นอันเดียว คือหมายถึงคนที่รู้อุปการะคุณของท่านด้วย ตอบแทนคุณท่านด้วย ไม่ใช่เพียงแต่รู้เฉย ๆ และไม่ใช่สักแต่จะทำอะไรไปโดยไม่รู้^{๓๓}

๓. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐^{๓๔} บุญกิริยาวัตถุ คือวิธีทำบุญ หมายความว่า บุญ คือความสะอาดของจิต หรือคุณภาพอันดีของจิต เราจะทำเอาได้ด้วยวิธี ๑๐ วิธีนี้^{๓๕} คือ

- (๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้
- (๒) สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
- (๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
- (๔) อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการถ่อมตน
- (๕) เวชยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยทำกิจที่ชอบ
- (๖) ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
- (๗) ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
- (๘) รัชมัตสวณมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรมะ
- (๙) รัชมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการสอนธรรมะ
- (๑๐) บุญสำเร็จด้วยด้วยการทำทักขณูให้ตรง

ท่านนำเสนอหลักธรรมเรื่อง “บุญกิริยาวัตถุ” นี้ ก็คือเพื่อให้รู้จักวิธีทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา โดยการทำบุญนั้น คำว่า “บุญ” ในทางพระพุทธศาสนา ก็คือความสะอาดของจิต หรือคุณภาพอันดีของจิต ซึ่งเราจะทำเอาได้ด้วยวิธีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และข้ออื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว^{๓๕} ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ อันจะมาซึ่งความสุขสวัสดิ์แก่ชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัตินั้นตามสมควรแก่ความสามารถของผู้ปฏิบัติเอง

^{๓๓} พ.อ.ปิ่น มุฑงันต์, **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนิกักรมตรี**, หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๓๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^{๓๕} พ.อ.ปิ่น มุฑงันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๓**, หน้า ๑๕-๑๘.

๔. กรรมบถ^{๖๖} คือทางกระทำความดีมี ๒ ประเภท คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังนี้ คือ

๔.๑ อกุศลกรรมบถ ทางกระทำอกุศล มี ๑๐ คือ

- (๑) ปาณาติบาต ฆ่าสัตว์
- (๒) อทินนาทาน ลักทรัพย์
- (๓) กามเมสุมิฉาจาร ประพฤติผิดประเวณี
- (๔) มุสาวาท พูดเท็จ
- (๕) ปิสุณวจา พูดส่อเสียด
- (๖) ผรุสวจา พูดคำหยาบ
- (๗) สัมผัสปลลาปะ พูดเพื่อเจ้า
- (๘) อภิขมา เฟ่งเล็งทรัพย์ผู้อื่น
- (๙) พยาบาท ปองร้าย
- (๑๐) มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

๔.๒ กุศลกรรมบถ^{๖๗} ทางกระทำกุศล มี ๑๐ อย่าง คือ

- (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นการฆ่าสัตว์
- (๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากลักทรัพย์
- (๓) กามเมสุมิฉาจารา เวรมณี เว้นจากผิดประเวณี
- (๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ
- (๕) ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด
- (๖) ผรุสาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ
- (๗) สัมผัสปลลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพื่อเจ้า
- (๘) อนภิขมา ไม่เฟ่งเล็งทรัพย์ผู้อื่น
- (๙) อพยาปาตะ ไม่ปองร้าย
- (๑๐) สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม

^{๖๖} พ.อ.ปิ่น มุกข์นิตย์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, หน้า ๔๑๗-๔๑๘.

^{๖๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๔๗/๒๓๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓.

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประเภท “กรรมนิยม” ถือว่ากรรม คือการกระทำเป็นตัวการสำคัญ ที่จะทำให้คนเป็นไปต่าง ๆ ไม่เหมือนกับศาสนาอื่น ๆ ที่ถือว่ามีพระเป็นเจ้าใหญ่ เป็นผู้คอยบันดาลของศาสนานั้น ๆ แต่ในทางพุทธศาสนา คนจะดีจะเลวก็เพราะกรรมคือการกระทำของเขา

กรรมบถ คือทางแห่งการกระทำกรรมทางพุทธศาสนามีสองทางคือ กุศลกรรมบถ ทางกระทำกรรมดี และอกุศลกรรมบถ ทางกระทำกรรมชั่ว หลักธรรมดังกล่าวนี้ เป็นการชี้ทางทำกรรมชั่ว อันเป็นทางที่ไม่ควรกระทำถ้าผู้ใดกระทำก็เป็นคนชั่วคนเลว และแนะนำทางแห่งการกระทำกรรมดี อันเป็นทางที่ควรกระทำ ถ้าผู้ใดกระทำก็ได้ชื่อว่าเป็นคนดี ตามคำสอนทางพุทธศาสนา

ดังนั้น การที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ท่านนำหลักธรรมนี้ มาสอนก็เพื่อให้บุคคลรู้จักบาปบุญคุณโทษ โดยท่านเสนอช่องทางในการทำบุญ และชี้ให้เห็นช่องทางแห่งการทำบาป อันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้ศึกษาแล้ว นำมาปฏิบัติ โดยงดเว้นการกระทำบาปคืออกุศลกรรม แต่หมั่นกระทำแต่บุญคือกุศลกรรม อันจะนำพาชีวิตของผู้ปฏิบัติให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญ

๕. อุปกิเลส ๑๖^{๔๔} แปลว่า เครื่องเศร้าหมองภายในจิตใจ มี ๑๖ ข้อ ดังนี้ คือ

- (๑) อภิขฌาวิสมโลภะ ความโลภลุ่ม ๆ ดอน ๆ ด้วยอำนาจความเพ่งเล็ง
- (๒) พยาบาท ความคิดแค้นเคืองเขา
- (๓) โภชะ ความเดือดดาล
- (๔) อุปนาหะ ความผูกโกรธ (ไม่ให้ภัย)
- (๕) มกัชะ ลบหลู่คุณท่าน
- (๖) ปลาสะ การตีเสมอ
- (๗) อีสสา ความริษยา
- (๘) มัจฉิยะ ความตระหนี่ (ใจแคบ)
- (๙) มายา เจ้าเล่ห์ (ชอบหลอกหลวง)
- (๑๐) สาถะยะ โอ้อวด (โฆษณาตัวเอง)
- (๑๑) ถัมภะ หัวคื้อ
- (๑๒) สารัมภะ แข่งดี (ชิงดี)
- (๑๓) มานะ ถือตัว ทะนงตัว

^{๔๔} พ.อ. ปิ่น มุทุกันต์, **สนิมในใจ**, (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทสารมวดชน จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑-๒๒.

(๑๔) อติมานะ คูหมั่นคนอื่น

(๑๕) มทะ ความมัวเมา

(๑๖) ปมาทะ ประมาทเลินเล่อ

อุปกิเลสทั้งหมดนี้ ท่านว่าเป็นจุดเสียของคน ซึ่งเกิดจากเนื้อในของตัวเราเอง เกิดข้างใน ชุกซ่อนอยู่ข้างใน อุปกิเลสที่ท่านเปรียบได้กับสนิมที่ติดอยู่กับเนื้อมิด เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ทำอันตรายแก่ มิด การเรียนรู้เรื่องอุปกิเลสทั้งหมด แล้วนำมาพัฒนาปรับปรุงชีวิตของตนเองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น พัน เอกปิ่น มุฑุกันต์ ท่านนำเรื่องอุปกิเลสนี้มาอธิบายขยายความอย่างละเอียดในหนังสือ สนิมในใจ จุดประสงค์ก็คือให้คนรู้จักจุดเสียของตนเอง เมื่อรู้แล้วก็ให้ละเลิกและแก้ไขจุดเสียนั้นและปรับปรุง ตนเองด้วยหลักคำสอนทางศาสนา คือละกิเลสเหล่านี้ที่อยู่ในตระกูลโลภะด้วยการบริจาทาน ละ ตระกูลโมหะกำจัดด้วยการรักษาศีล ละกิเลสตระกูลโมหะกำจัดด้วยการอบรมภาวนา

๖. ทิส ๖^{๗๖} ทิสโดยทั่วไปหมายถึงทิศทาง เช่น ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ เป็นต้น แต่ทิส ๖ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนี้ หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวเรา ประจุ ทิสที่อยู่รอบตัว ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกัน แบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

๖.๑ ปุรัตติมทิส^{๗๗} ทิสเบื้องหน้าได้แก่มารดาบิดา บุคคลทั้งสองท่านมีพระคุณแก่ตัวเรา อย่างล้นเหลือ เราควรบำรุงท่านด้วยสถาน ๕ คือ

(๑) ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

(๒) ทำกิจของท่าน

(๓) ดำรงวงศ์สกุล

(๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ส่วนมารดาบิดาได้บำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ คือ

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

^{๗๖} พันตรีปิ่น มุฑุกันต์, **บันทึกธรรม**, หน้า ๑๓๘-๑๔๔.

^{๗๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

- (๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- (๔) หากภรรยาที่สมควรให้
- (๕) มอบทรัพย์ไว้ในสมัย

๖.๒ ทักขิมทิส^{๕๑} คือทักขิมทิสซึ่งขวาได้แก่ อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ด้วยลูกขึ้นยืนรับ
- (๒) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้
- (๓) ด้วยเชื้อฟิง
- (๔) ด้วยอุปัฏฐาก
- (๕) ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ส่วนอาจารย์ได้รับบำรุงดังนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) แนะนำดี
- (๒) ให้เรียนดี
- (๓) บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
- (๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
- (๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก)

๖.๓ ปัจฉิมทิส^{๕๒} คือทักขิมทิสหลังได้แก่ภรรยา สามิพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
- (๒) ด้วยไม่ดูหมิ่น
- (๓) ด้วยไม่ประพฤติดังใจ
- (๔) ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้
- (๕) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ส่วนภรรยาเมื่อได้รับการบำรุงจากสามีแล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) จัดการงานดี
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี

^{๕๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๔-๑๖๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓

^{๕๒} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๕-๑๖๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๔.

- (๓) ไม่ประพฤติกว้างใจสามี
- (๔) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้
- (๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

๖.๔ อุตตรทิส คือทิสเบื้องซ้ายได้แก่มิตร กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ด้วยให้ปัน
- (๒) ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ
- (๓) ด้วยประพฤติกุศลประโชชน์
- (๔) ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ
- (๕) ด้วยไม่แก้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง

มิตรได้รับบำรุงขณะนี้แล้ว พึงอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๒) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เมื่อมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
- (๔) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- (๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร

๖.๕ เหฏฐิมทิส คือทิสเบื้องต่ำได้แก่ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- (๒) ด้วยให้อาหารและรางวัล
- (๓) ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้
- (๔) ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน
- (๕) ด้วยปล่อยในสมัย

บ่าวเมื่อได้รับการบำรุงขณะนี้แล้ว ย่อมต้องอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย
- (๒) เลิกการงานทีหลังนาย
- (๓) ถือเอาของทีนายให้
- (๔) ทำการงานให้ดีขึ้น
- (๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ

๖.๖ อุปริมทิส คือทิสเบื้องบนได้แก่สมณพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

- (๑) ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- (๒) ด้วยวจีกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- (๓) ด้วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- (๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือไม่ได้ห้ามไม่ให้เข้าบ้านเรือน
- (๕) ด้วยอามิสทาน

สมณพราหมณ์ เมื่อได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๖ คือ

- (๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- (๔) ให้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง
- (๕) ทำสิ่งที่ฟังแล้วให้แจ่มชัด
- (๖) บอกทางสวรรค์ให้

หลักธรรมในเรื่องทิศหกนี้ เป็นหลักธรรมที่ควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติระหว่างตัวเรากับผู้อื่น ท่านอุปมาประดุจทิศทั้งหก ที่อยู่รอบตัวเรา การปฏิบัติตามหลักทิศทั้งหก จึงเป็นหลักธรรมที่เป็นภาระหน้าที่ที่พึงปฏิบัติของศาสนา ในการพัฒนาชีวิตและสังคม อันจะทำให้เราได้รับประโยชน์จากบุคคลอื่น ๆ อย่างเหมาะสมแก่การปฏิบัติ

หลักพุทธธรรมทั้งหมดนี้ เป็นตัวอย่างหลักธรรมที่พันปี มุทุกันต์ใช้เผยแผ่ อาจไม่ใช่หลักธรรมทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในการพูดและงานเขียนของท่าน ทางผู้วิจัยได้ยกมาให้เห็นเป็นบางส่วน โดยการแจกแจงหลักธรรมเข้าไปตามหมวดต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดหมวดธรรมเข้าเป็นแปดหมวดดังกล่าวแล้ว เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาธรรมที่ท่านได้นำมาสอน เพราะจุดประสงค์ในการสอนธรรมของท่าน มุ่งไปสู่คนทุกหมู่เหล่า และทุกระดับชั้น โดยการนำเสนอเบื้องต้นนั้น เป็นการนำข้อธรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการปูพื้นฐานให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนได้รู้และเข้าใจในหลักการทางศาสนาเป็นเบื้องต้นก่อน ก่อนที่จะได้ศึกษาในหัวข้อธรรมอื่น ๆ ต่อไป

ในหมวดต่อ ๆ มา ก็จะเป็นหัวข้อธรรมเพื่อการพัฒนา ในการพัฒนานั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจัดหลักธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองก่อน เหตุผลก็คือ เมื่อบุคคลมีการพัฒนาตนเองแล้ว การพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ก็จะเป็นสิ่งที่ง่ายขึ้น เช่น การพัฒนาครอบครัว การพัฒนาการทำงาน การพัฒนาสังคม

การพัฒนาวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้น ในหมวดต่อ ๆ มาจึงได้ขยายหลักธรรมจากหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง มาเป็น การพัฒนาครอบครัว การทำงาน สังคม และวัฒนธรรม

ส่วนอีกสองหมวด คือหลักธรรมชาตวิทยา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ขันธ ๕ ธาตุ ๔ आयตนิบาต ๑๒ เป็นต้น เป็นหลักธรรมที่ทำให้เรารู้และเข้าใจหลักแห่งธรรมชาติ อันจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาข้อธรรมอื่น ๆ ต่อไป และอีกหมวดหนึ่ง คือหมวดธรรมจริยา ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีหลักธรรมอีกมากมายที่ยังไม่ได้จัดเข้าในหมวดใด ๆ แต่ยังไม่แน่ชัดว่าจะจัดเข้าในหมวดใด ซึ่งความจริงแล้วหลักธรรมของพระพุทธองค์สามารถนำไปใช้พัฒนาได้ทุกด้าน แต่การจัดหลักธรรมลงหมวดก็เพื่อให้เห็นความชัดเจนในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นในหมวดสุดท้าย คือหมวดธรรมจริยานั้น จึงเป็นหลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเจริญอกงามแก่ผู้ปฏิบัติ ตามสมควรแก่ความสามารถของผู้ปฏิบัติเอง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมทั้งหมดนั้น เป็นหลักพุทธธรรมที่พันเอกปิ่น มุทุกันต์ นำมาใช้เผยแพร่ โดยการสอน การบรรยาย ปาฐกถา และงานเขียนหนังสือ นั้น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับสภาพสังคม เหมาะสมกับผู้รับสาร เหมาะสมแก่การพัฒนาบุคคล ครอบครัว การทำงาน ชีวิต สังคมและวัฒนธรรม เป็นอย่างยิ่ง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย บทวิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์นั้น ผู้วิจัยได้วางวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ ๒ ประการดังนี้ คือ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์

๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์ ที่ใช้ในการเผยแพร่

จากวัตถุประสงค์ทั้ง ๒ ประการนั้น สามารถนำมาประมวลเป็นบทสรุปในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์” นี้ได้ ดังนี้

๕.๑.๑ รูปแบบการใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่พุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์

สื่อบุคคล หมายถึงภาพรวมที่เป็นคุณสมบัติในตัวของท่านเอง เช่น

๑) บุคลิกลักษณะ ได้แก่ รูปร่างหน้าตา น้ำเสียง การเดิน การนั่ง และกิริยาท่าทาง ประกอบการพูด

๒) รูปแบบการพูด ได้แก่ การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปราย และการปราศรัย

๓) วิธีการ ได้แก่วิธีฝึกพูด วิธีปรุงคำพูด วิธีการขยายเนื้อความ และวิธีเตรียมตัวก่อนการพูด

จากภาพรวมของการใช้สื่อบุคคลของท่าน แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในงานเผยแพร่ เพราะท่านมีความพร้อมในตัวตนของท่านเอง สื่อบุคคลของท่านนี้เอง ที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในงานเผยแพร่พุทธธรรมเป็นอย่างยิ่ง

๕.๑.๒ รูปแบบการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่พุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์

สื่อมวลชน หมายถึงภาพรวมทั้งหมดของการใช้สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และหนังสือธรรมะของท่าน ดังมีรายละเอียด คือ

๑) สื่อวิทยุ ได้แก่ การพูด การบรรยาย การปาฐกถา และการปราศรัย ผ่านสื่อวิทยุของ พันเอกปิ่น มุกกันต์

๒) สื่อโทรทัศน์ ได้แก่ การพูด การจัดรายการ ผ่านสื่อโทรทัศน์

๓) สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ งานเขียนของท่านที่เป็นบทความ บทสารคดีธรรม ผ่านสื่อ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และหนังสือธรรมะ

ภาพรวมของการใช้สื่อมวลชน แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ใช้สื่อมวลชนอย่างครบครัน เกือบจะทุกประเภทที่มีอยู่ นั้นแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเข้าถึงสื่อ และการใช้สื่อมวลชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมส่วนรวม

๕.๑.๓ วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกกันต์

วิธีการ หมายถึง ความฉลาดในการใช้ทฤษฎี หรือกุศโลบายในการนำเสนอพุทธธรรมของ พันเอกปิ่น มุกกันต์ โดยท่านมีวิธีการนำเสนอพุทธธรรม ๗ วิธีการ ดังนี้

(๑) วิธีการนำเสนอโดยตรง

(๒) วิธีการนำเสนอโดยการอุปมาอุปไมย

(๓) วิธีการนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง

(๔) วิธีการนำเสนอโดยการเชื่อมโยง

(๕) วิธีการนำเสนอโดยการใช้อุปกรณ์

(๖) วิธีการใช้ฉันทะ (ถ้อยคำ) ภาษา และสำนวนภาษา

(๗) วิธีการตอบปัญหา

จากวิธีการนำเสนอของท่านทั้งหมด จะเห็นได้ว่าท่านมีวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เนื่องจาก ในกระบวนการเผยแผ่พุทธธรรม วิธีการสอนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าหากมีวิธีการถ่ายทอด ดีแล้ว ผู้รับฟัง ก็จะสามารถรู้เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมที่เราสอนได้ง่ายขึ้น

วิธีการนำเสนอของท่านมีความหลากหลายก็จริง แต่วิธีที่ท่านใช้มาก และมีประสิทธิภาพมากที่สุดคือ วิธีการสอนโดยใช้อุปมาอุปไมย ดังจะพบได้ในงานเขียน งานวรรณกรรมของท่าน เกือบจะทุกหน้า และเป็นวิธีการที่ท่านได้รับคำชมจากผู้ฟังผู้อ่านมากที่สุด

๕.๑.๔ ประสิทธิผลในการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์

ประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถในการน้อมนำหลักพุทธธรรมไปสู่ประชาชน ของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จมีหลากหลายประการเช่น ความรู้ ความสามารถ ความน่าเชื่อถือ บุคลิกลักษณะ สถานภาพและบทบาท ความเป็นกันเอง การสร้างสารที่ง่าย และการสร้างบรรยากาศในการเผยแผ่ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นตัวกำหนด ประสิทธิภาพการเผยแผ่ของท่านได้ ดังนี้ คือ

(๑) ความนิยมในการฟังและการอ่าน ได้แก่ ความนิยมชมชอบในการพูด และงานเขียนของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ซึ่งท่านได้รับคำตอบรับจากมวลชนเป็นอย่างมาก

(๒) รางวัลเกียรติคุณ ได้แก่สิ่งที่ เป็นเครื่องการันตี ความสามารถ ประสิทธิภาพของการเผยแผ่ธรรมของท่าน ซึ่งท่านได้รับรางวัลมากมาย ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานเผยแผ่พุทธธรรมของท่านนั่นเอง

(๓) ผลที่เกิดแก่บุคคล คือผลที่เกิดจากการเผยแผ่ธรรมะของท่าน ส่งผู้ถึงบุคคลหลายด้านด้วยกัน เช่น ด้านความรู้ ด้านความเชื่อ ด้านทัศนคติ และด้านพฤติกรรม

(๔) ผลที่เกิดแก่สังคม ได้แก่การเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน ส่งผลไปถึงสังคมโดยรวมหลายประการ อันเป็นการแก้ปัญหาให้แก่สังคม โดยปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น ปัญหาเรื่องความเชื่อ ปัญหาทางด้านความเจริญทางด้านวัตถุ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาทางด้านการปกครอง เป็นต้น

(๕) ผลที่เกิดแก่ศาสนา คือผลที่เกิดจากงานเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน ส่งผลถึงพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งประสิทธิผลที่ให้ผลแก่ศาสนานั้น มีหลายด้าน เช่น ประสิทธิภาพด้านพัฒนา ประสิทธิภาพด้านเผยแผ่ และประสิทธิผลด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา

จากประสิทธิผลในการเผยแผ่ของท่านทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า งานเผยแผ่พุทธธรรมของท่านได้สร้างคุณประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ให้แก่สังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนาหาประมาณมิได้

๕.๑.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์

ปัญหาและอุปสรรค หมายถึง สิ่งที่มาขัดขวาง หรือทำให้งานเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์เกิดความขัดข้อง หรือไม่บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้เท่าที่ควร โดยปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านนั้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) ปัญหาด้านภาษา ได้แก่ การใช้ภาษาในการสอนธรรมะ ซึ่งปัญหานี้อาจเกิดได้ทั้งผู้เผยแผ่ และผู้ฟังผู้อ่าน เช่น ผู้สอนใช้แต่คำบาลีมากเกินไป ผู้ฟังก็ฟังไม่เข้าใจเพราะไม่รู้ภาษาบาลี เป็นต้น

(๒) ปัญหาด้านความรู้และความเชื่อ และทัศนคติ ได้แก่พื้นฐานของผู้ฟัง เช่นผู้ฟังไม่มีความรู้ หรือมีไม่เพียงพอแก่ความเข้าใจ หรือมีความเชื่อในเรื่องที่ผิด ๆ เช่น เชื่อว่า คนตายแล้วไม่เกิดอีก เชื่อว่า ทำบุญแล้วไม่ได้บุญ เป็นต้น ทำให้เกิดมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนา

(๓) ปัญหาเรื่องค่านิยม ได้แก่ ค่านิยมที่ผิด ๆ ไปตามยุคตามสมัย เช่น ค่านิยมในเรื่องการเที่ยว คาเฟ่ บาร์ ไนต์คลับ ซึ่งค่านิยมเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อนักเผยแผ่พุทธธรรมอยู่มาก

นอกจากนั้น ปัญหาและอุปสรรคของท่าน ในการใช้สื่อมวลชนเผยแผ่พุทธธรรมก็มีเช่นกัน เช่น ความไม่แพร่หลายของสื่อ ช่วงรายการที่ท่านจัดตรงกับรายการบันเทิง ความแตกต่างกันระหว่างผู้สื่อสาร และปฏิกิริยาตอบกลับของผู้รับสาร

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ จะทำให้การสื่อสารสอนธรรมของพันธกิจ มุทกัณฑ์ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตาม ท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถในการขจัดปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี ถึงแม้การเผยแผ่ของท่านจะพบกับอุปสรรคแต่ก็สามารถแก้ไขได้ในทุกกรณีเช่นกัน

๕.๑.๖ หลักพุทธธรรมที่พันธกิจ มุทกัณฑ์ใช้ในการเผยแผ่

หลักพุทธธรรม หมายถึงหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พันธกิจ มุทกัณฑ์ นำมาใช้ในการสอน โดยหลักธรรมของท่านนั้น มีมากมาย ทางผู้วิจัยจึงได้จัดรวบรวมไว้เป็นหมวด ๆ ได้ ๘ หมวด ดังนี้

- (๑) หมวดที่ ๑ หลักพระพุทธศาสนาทั่วไป
- (๒) หมวดที่ ๒ หลักธรรมเพื่อพัฒนาบุคคล
- (๓) หมวดที่ ๓ หลักธรรมเพื่อพัฒนาครอบครัว
- (๔) หมวดที่ ๔ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน
- (๕) หมวดที่ ๕ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม
- (๖) หมวดที่ ๖ หลักพัฒนาวัฒนธรรม
- (๗) หมวดที่ ๗ หลักธรรมชาติวิทยา
- (๘) หมวดที่ ๘ หลักธรรมจริยา

จากหลักพุทธธรรมทั้งหมด จะเห็นได้ว่าเป็นหลักธรรมที่มุ่งเพื่อการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ ทั้งในส่วนปัจเจกบุคคล และสังคมส่วนรวม โดยครอบคลุมกับสภาพปัญหาของมนุษย์ทุกด้าน โดยหลักพุทธธรรมนั้นได้ถูกจัดเป็นหมวด ตามเนื้อหาของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหา และการนำไปใช้ในการเผยแผ่

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า งานเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ มีความสมบูรณ์ไปด้วยรูปแบบ และวิธีการนำเสนอ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ท่านต้องการสอนด้วย ความสอดคล้องต้องกันทั้งหมดนี้ จึงรวมเป็นกระบวนการเผยแผ่ที่สมบูรณ์ที่สุด ที่นักเผยแผ่ในยุคต่อมา จะต้องยึดถือเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๕.๒ บทวิจารณ์

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์” แล้ว ผู้วิจัยพบว่าท่าน มีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน ที่สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ในด้านความรู้และความสามารถ ผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้หนึ่งมีความรู้ดี เป็นผู้ที่ไม่รู้ ใฝ่ศึกษา ตั้งแต่สมัยที่ท่านครองสมณเพศ โดยท่านมีความรู้ทั้งทางธรรมและบาลี โดยนักธรรมท่านสอบได้นักธรรมชั้นเอก ส่วนความรู้แผนกบาลี ท่านสอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค ความรู้ทั้งสองด้านนี้ เมื่อผนวกกันเข้าแล้ว จะทำให้เป็นผู้ที่มีความแตกฉานในหลักคำสอนทางพระศาสนา และบวกกับความมีใจรักในงานเผยแผ่ ท่านจึงเพียรพยายาม หมั่นฝึกฝนตนเอง ฝึกพูด ฝึกวิจารณ์ และฝึกเขียน ความตั้งใจเหล่านี้ ได้รวมเข้ามาเป็นความสามารถที่แฝงอยู่ในตัวท่าน เมื่อท่านมีความพร้อมทั้งความรู้และความสามารถ ทำให้งานเผยแผ่หลักธรรมคำสอนจึงเป็นเรื่องที่ไม่ยาก และเมื่องานเผยแผ่ธรรมของท่านมีมากขึ้น ประสบการณ์ของการเผยแผ่เหล่านั้น ทำให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ชำนาญการในการเผยแผ่พระศาสนาทั้งด้านการพูดและงานเขียนหนังสือธรรมะ

ในด้านบุคลิกภาพ ผู้วิจัยพบว่า พันเอกปิ่น มุทุกันต์ เป็นผู้มีบุคลิกภาพดี มีบุคลิกลักษณะที่เตะตาผู้คน บวกกับอาชีพที่ท่านได้รับราชการทหารแล้ว ก็เข้าทำนองคำพูดที่ว่า “ออกผายไหล่ผึ่ง” ดังที่มินายทหารผู้หนึ่งได้คัดเลือกท่านให้รับราชการทหาร เพราะเพียงแค่มองบุคลิกลักษณะของท่านเท่านั้น ส่วนน้ำเสียงของท่านนั้น มีความก้องกังวาล ยิ่งพูดนานยิ่งมีพลัง บวกกับกิริยาอาการ ท่าทางของท่านแล้ว ทำให้เห็นภาพรวมถึงบุคลิกภาพของท่านว่ามีความสมบูรณ์ ปัจจัยในเรื่องบุคลิกภาพของท่าน จึงเป็นสิ่งที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จในงานเผยแผ่พระศาสนาได้เป็นอย่างดี

ในด้านคุณธรรม ผู้วิจัยพบว่า นอกจากท่านจะเป็นผู้หนึ่งที่นำหลักธรรมไปให้ประชาชน ได้ใช้แล้ว ตัวท่านเองเป็นผู้หนึ่งที่ใช้หลักธรรมเหล่านั้น ในชีวิตประจำวันของท่านด้วยเช่นกัน ไม่ได้เป็นแค่สอนธรรมแล้วไม่ประพฤติธรรม ท่านมีหลักธรรมในการครองตน ครองคน และก็ครองงาน ครองครัว และสังคมส่วนรวม ความมีคุณธรรมในตัวของท่านนี่เอง ที่ทำให้ท่านได้รับความไว้วางใจ ได้รับความเชื่อถือจากผู้คนในวงกว้างทุกวงการ และที่สำคัญเป็นสิ่งที่ทำให้ท่านประสบผลสำเร็จในงานเผยแผ่พุทธธรรมอีกปัจจัยหนึ่งด้วย เพราะการสอนธรรมะนั้น ถ้าผู้สอนธรรมะไม่มีธรรมะเสียเอง แล้ว ผู้ฟัง ผู้อ่าน ก็จะไม่ได้ไว้วางใจ และไม่ให้ความเชื่อถือ ทำให้งานเผยแผ่ล้มเหลวได้ ความมีคุณธรรมของท่านนั้น ได้สะท้อนมาให้บุคคลทั่วไปเห็น ผ่านงานเผยแผ่ธรรมะของท่านทั้งหมดนั้น

ในด้านรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม พบว่าท่านมีรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้หลัก ๆ อยู่ ๔ ประการ คือ การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปราย และการกล่าวคำปราศรัย รูปแบบทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นรูปแบบที่เหมาะสมแก่การเผยแผ่ธรรมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการบรรยาย ถือได้ว่าเป็นงานหลักของท่านอยู่แล้ว เมื่อสมัยท่านเป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ซึ่งจะต้องบรรยายแก่เหล่าทหารเป็นประจำอยู่แล้ว ท่านจึงมีความเชี่ยวชาญในวิธีการนี้เป็นอย่างยิ่ง ส่วนการปาฐกถา เป็นงานที่ท่านได้ถูกเชิญไปพูดเป็นบางโอกาส แต่บ่อยครั้งในสถานที่ต่าง ๆ ก็ทำให้ท่านเกิดความชำนาญในวิธีและหลักการในการปาฐกถา การอภิปรายและการปราศรัยก็เช่นกัน ก็เป็นการพูดที่ต้องใช้ความรู้ ทักษะและความสามารถ ซึ่งในตัวท่านมีครบอยู่แล้ว ดังนั้น ในเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านทั้งสี่แบบ จึงไม่เป็นปัญหา ท่านจึงสามารถใช้รูปแบบเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านความสอดคล้องกับหลักและทฤษฎีการสื่อสารแล้ว พบว่า ท่านใช้สื่อบุคคล คือตัวท่านเอง และใช้สื่อมวลชน ได้แก่สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ได้ตรงตามหลักของการสื่อสารทุกประการ โดยเฉพาะสื่อบุคคล ท่านสามารถแสดงความสามารถที่เป็นตัวตนของท่านออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้งานเผยแผ่ผ่านสื่อบุคคลของท่าน เกิดความความสัมฤทธิ์ผลได้ง่าย ส่วนการใช้สื่อมวลชน ท่านได้นำสื่อมวลชนมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ทั้งการพูด การบรรยายผ่านสื่อวิทยุ และการจัดรายการทางโทรทัศน์ นอกจากนั้น สื่อสิ่งพิมพ์ก็เป็นอีกสื่อหนึ่งที่ท่านใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นก็คืองานเขียนหนังสือธรรมะ บทความ สารคดีธรรมของท่าน ได้ทยอยออกมาสู่สายตาประชาชน และผลงานของท่านก็ยังคงได้รับความนิยมจากผู้อ่านหนังสือธรรมะ จนกระทั่งในปัจจุบัน ประสิทธิภาพจากผลงานของท่านเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า ท่านมีความสามารถในการใช้สื่อบุคคล และสื่อมวลชนได้ เป็นอย่างดี

ในด้านกรนำเสนอหลักธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า ท่านมีความสามารถนำหลักพุทธธรรมไป สอนตรงกับจริต อธิษาศัย และประเภทของบุคคล โดยท่านรู้จักจำแนก และแยกแยะหลักพุทธธรรมว่า ธรรมะใดควรใช้ในสถานการณ์ บุคคล และสังคมใด เมื่อท่านรู้จักจำแนกหลักพุทธธรรมเช่นนี้ ทำให้ งานเผยแผ่ธรรมะของท่าน ดูเป็นเรื่องง่ายขึ้น

ดังนั้น ภาพรวมแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาเรื่อง “รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม ของพินเอกปิ่น มุกกัณฑ์” ทำให้ได้ประโยชน์ในหลายแง่ หลายมุม ประโยชน์โดยตรงของการศึกษา เรื่องนี้คือ ได้แนวความคิด หลักการ และวิธีการในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนประโยชน์โดยอ้อม นั้น ได้รับความรู้ในเรื่องของสภาพสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในยุคก่อน และนอกจากนั้น ยังได้เห็นอุดมการณ์ของบุคคลผู้หนึ่งที่ได้ชื่อว่า ทุ่่มเท กำลั้งกาย และกำลั้งใจเพื่องานเผยแผ่พุทธ ศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งนักเผยแผ่ในยุคหลังนี้ จักต้องยึดถือเป็นทฤษฎานุคต ในงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสืบไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุก กัณฑ์” แล้ว ทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักว่า การเผยแผ่พระพุทธธรรมเป็นเรื่องงานหลัก และเป็นเรื่องสำคัญ ต่อความคงอยู่ของพระศาสนา เพราะเมื่อพระธรรมเสื่อมสูญ หรือเกิดสังฆกรรมปฏิรูปขึ้นมากมาย นั้น ก็คือความสิ้นสุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัย เห็นว่ายังมีประเด็นอื่น ๆ อีกหลายประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติม เช่น

(๑) ควรศึกษาถึงความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า เพราะวิธีการเผยแผ่ ธรรมะของพินเอกปิ่น มุกกัณฑ์ มีความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าในหลายประเด็น

(๒) ควรศึกษาถึงประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พินเอกปิ่น มุกกัณฑ์ เพราะผลงานของท่าน มีปรากฏให้เห็นมากมายในปัจจุบัน ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เช่นหนังสือธรรมะ เป็นต้น

(๓) ควรศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพินเอกปิ่น มุกกัณฑ์ กับนักเผยแผ่ ธรรมะท่านอื่น ๆ เพราะจะทำให้มองเห็นภาพของงานเผยแผ่พุทธธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็ นประโยชน์ต่องานเผยแผ่พระศาสนาได้เป็นอย่างดี

(๔) ควรศึกษาถึงบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพินเอกปิ่น มุกกัณฑ์ เพราะ ท่านมีบทบาทมากมาย ในการทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. มหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๔.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปิ่น มุกกันต์. กลวิธีแก้ทุกข์ (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๑.

_____. คำพระ. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

_____. ความรักของพันเอกปิ่น. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานสุกกันตะ, ๒๕๑๖.

_____. คลายสงสัย. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๐.

_____. ช้างสาร ภูเขา ข้าเก่า เมียรัก. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๔.

_____. ตามใจท่าน. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

_____. ตื่นเถิดชาวพุทธ(ปาฐกถาพิเศษ). กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๐๘.

_____. โศวันโตคลื่น (บทความและปาฐกถา). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,
๒๕๐๑.

_____. ตอบบาทหลวง. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗.

_____. ทางไม่ตาย. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๐.

_____. ทางสงบ. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

_____. ธรรมราชา. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕.

_____. นาทีทอง. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๓.

_____. แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

- _____ . **บันทึกธรรมเนียม(ฉบับสมบูรณ์).** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๒.
- _____ . **บทความชุดคนทอดแหหาปลา.** กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนายบุญธรรม เฟื่องผล, ๒๕๐๕.
- _____ . **บทความ ชุดก้าวหน้า.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ประเสริฐอักษร, ๒๔๙๙.
- _____ . **บทความชุดก้าวหน้า ๗ (ปัญหาเรื่องความฝัน).** นนทบุรี : โรงพิมพ์ของโรงเรียน

ประชาสงเคราะห์ บ้านปากเกร็ด, ๒๕๐๔.

- _____ . **บทบาทบรมครู.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕.
- _____ . **บทเรียนจากอินเดีย.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๐.
- _____ . **ปาฐกถาเรื่องจิต.** กรุงเทพฯ ฯ : พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๕.
- _____ . **ประมวลศัพท์ศาสนา.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๔.
- _____ . **ประชาธิปไตยอยู่ที่ไหน ไทยอยู่ที่นั่น.** หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย. ฉบับประจำวันจันทร์

ที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๐๖.

- _____ . **พุทธวิธีครองใจคน.** กรุงเทพฯ ฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- _____ . **พุทธศาสตร์ ภาค ๑.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหายุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **พุทธศาสตร์ ภาค ๒.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหายุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **พุทธศาสตร์ ภาค ๓.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหายุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **มงคลชีวิต ภาค ๑.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหายุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **มงคลชีวิต ภาค ๒.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหายุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **มงคลชีวิต (ประมวลทางก้าวหน้าตามแนวทางพุทธศาสนา) ภาค ๓.** กรุงเทพฯ ฯ :

สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๑.

- _____ . **มุมสว่าง (บทความสั้น ๆ).** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓.

- _____ . ยุคทองยุคธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๐.
- _____ . เรือนชั้นในเรือนชั้นนอก. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕.
- _____ . วิถีพูดของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๒.
- _____ . วันดีคืนดี. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
- _____ . สนิมในใจ. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๐-๒๕๐๑.
- _____ . สถาปป้องกันราชอาณาจักรกอไผ่(พิมพ์ที่ระลึกในงานทอดกฐินพระราชทาน ณ วัดปทุมวนาราม). กรุงเทพฯ ฯ : ๒๕๐๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสารมวลชนทฤษฎีและแนวทางการศึกษา .คณะนิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ฯ : ๒๕๔๓.
- กิติมา สุรสนธิ. รศ., ความรู้ทางการสื่อสาร . คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , กรุงเทพฯ ฯ : มปป.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. ผศ., การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ สถาบันราชภัฏนครปฐม, กรุงเทพฯ ฯ : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- เกษม จันทรน้อย. สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระชัยมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, ๒๕๓๖.
- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธมมปัทมฐกถา (ตติโย ภาค). กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระชัยมปัทมฐกถาแปล ภาค ๔. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, ๒๕๓๑.
- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระชัยมปัทมฐกถาแปล ภาค ๕. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, ๒๕๓๒.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, ๒๕๓๖.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๘, กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, ๒๕๒๕.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริและบาหยัน อิมสำราญ. ภาษากับการสื่อสาร. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท พีเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

จำนงค์ วิบูลย์ศรี. ดร., หลักและการปฏิบัติทางวาทนิเทศ. ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการ แสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ชุตินา แสงอำนวยผล. ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขต จังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อสื่อและกิจกรรมของโครงการณรงค์ป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติด. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรม ศาสตร์, ๒๕๔๖.

ชวรัตน์ เชิดชัย. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทการพิมพ์, ๒๕๒๗.

ธรรมรักษา. ชีวิตและผลงานของ พ.อ. ปิ่น มุกข์นิตย์. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๑๗.

ณัฐนันท์ ปรภายสันติสุข. ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ หลักสูตรการ พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ). มปป.

นภวรรณ ดันติเวชกุล. ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของนักเรียนไทยระดับมัธยมศึกษา.

คณะกรรมการสมาคมโฆษณารัฐกิจแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๔.

ณรงค์ สมพงษ์. ศส., สื่อเพื่องานส่งเสริมเผยแพร่. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ที่งานการพิมพ์, ๒๕๓๐.

บำรุง สุขพรรณ. รศ., จิตวิทยาการสื่อสาร. เอกสารประกอบการบรรยาย. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

บำรุง สุขพรรณ. รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารของประชาชนที่ช่วย ส่งเสริมการพัฒนาภูมิปัญญา ในการพึ่งพาตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทาง พระพุทธศาสนา. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลง กรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐.

ประเดิม ส่งแสง. การเปิดรับสื่อ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และความพึงพอใจสื่อที่ใช้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ : ศึกษากรณี อบต. บ้านยางอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

ผ่องพรรณ ลวนานนท์. การสื่อสารในงานสารนิเทศ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พัชนี เขจรธยา, เมตตา กฤตวิทย์, ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

เพชร บัวเพียร. คู่มือเตรียมเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ที่สยามสปอร์ต ซินดิเคท, ๒๕๓๗.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลศัพท์). ๒๕๓๓.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระเบบ ฐิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๘.

พระครูถวิลญาณสิทธินันท์. เอกทัศนะในพระพุทธศาสนา. โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

พจนานุกรม. ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

พระมหาสนอง ปจฺโจปการี. เอกสารประกอบการสอนวิชาธรรมนิเทศ. คณะครุศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ภรณ์ ศิริโชติ และกุลธิดา ท้วมสุข. รูปแบบของสื่อที่เหมาะสมกับการให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนอำนาจ อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๓.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุด หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๕.

มันเกียรติ โกศลนริวัตินย์. ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษาพุทธธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

วิรัช ลภีรัตนกุล. การประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

วาสนา จันทร์สว่าง ผศ., ทศนีย์ อินทรสุขศรี ผศ. การสื่อสารเพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ ฯ : เจ้าพระยา
การพิมพ์, ๒๕๓๒.

เสถียร เขยประทับ ดร., การสื่อสารและการพัฒนา. คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, มปป.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. หลักพระพุทธศาสนาพระ
นิพนธ์. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๕.

สุวดี ปภากจน์. เทคนิคการฝึกอบรมต่าง ๆ. สำนักฝึกอบรม, สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, มปป.

สมิต สัจฉกร. การพูดต่อชุมชน. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๗.

สุวิทย์ มูลคำ. ดร. ครบเครื่องเรื่องวิทยากร (เล่ม ๓). กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทดวงกมลจำกัด, ๒๕๔๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. บางแง่มุมเกี่ยวกับพุทธองค์. กรุงเทพฯ ฯ : หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์,
๒๕๔๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พระสูตรสำคัญจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๓๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก รศ., พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ ฯ : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

สมควร กวียะ รศ., ดร. การสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ ฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๕.

แสง จันทร์งาม. พระพุทธศาสนาจากพระโอษฐ์. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์บรรณาการพ, ๒๕๒๑.

องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. วิชาการเทศนา. กรุงเทพฯ ฯ : หจก.เอมีเตอร์ดิ่ง, ๒๕๔๔.

อรวรรณ ปิณฑโรวาท รศ., ดร., การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อรุณีประภา หอมเศรษฐี. ผศ. สื่อสารมวลชนเบื้องต้น. กรุงเทพฯ ฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

อภิรดี ธีปนพงศ์. บทบาทของสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้ป่วยจิต. คณะวารสาร
ศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

เอกสารการสอนชุดวิชา. สื่อสารเพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช สาขานิเทศ
ศาสตร์, กรุงเทพฯ ฯ : สักนัการพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ หลักสูตรการ
พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการ
สื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ทองพูน พานแก้ว. การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท กับท่าน
สุยเนื่อง (เว่ยหลง) ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาสัญญา ปัญญาวิจิตโต (โปรงใจ). ศึกษารูปแบบแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมของพระ
ครู พิศาลธรรมโกศล(สุพจน์ กญฺจนิโก “หลวงตา” “แพรเยื่อไม้” วิทยานิพนธ์
พุทธศาสนามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๓.

พระมหาบุญเลิศ ชุ่มมทสุลี (โอบุสสุ). ศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม
(หลวงพ่อดุณ ปรีสุทฺโธ) วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาจรรยา ปัญญาวิโร (อินทร์รงค์). การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแพร่
พระพุทธศาสนาเถรวาท วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหา
จุฬา
ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกิรโณ. ศึกษาเทคนิคการเผยแพร่พุทธธรรมพระราชวรมุณี (ประยูร ชัมมจิต
โต)
วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พวงแก้ว พลเยี่ยม. ศึกษาเปรียบเทียบการสอนจริยธรรมของพระพุทธเจ้ากับท่านศาสดามุฮัม
มัด. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต .สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

ปิ่นนัลดดา นามพนาวิ้ง. การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมของสถาบันสงฆ์
ไทย วิทยาลัยนิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
รัตนารณณ์ บางจริง. การวิเคราะห์ปรากฏของพระเทพเวที (ปัญญานันทภิกขุ), วิทยาลัยนิเทศ
การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสารมิตร, ๒๕๓๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

Berlo David K. **The Process of Communication.** New York :
Holt, Rineheart and Winston,
Inc, 1960.

Brown. J.A.C. **Techniques of Persuasion : from Propaganda to
Bramwashing London :**
Cox& Wyman L.td., 1972.

E.M. Rogers with F.F. Shoemaker.**Communication of
Innovations : A Cross-cultural
Approach New York : The Free Press, 1971.**

Harold D. Laswell. **The Structure and Function of
Communication in Socity.** The
Communication of Ideas, Lynman Bryson ed. New York :
Harper and Row
Publisers, 1945.

K lapper, Joseph T. **The Effects of Mass Communication.** New
York : The Free Press,
1966.

Rogers Everett M, with Shoemaker, Floyd F. **Communication of
innovations.** NewYork :
The Free press, 1971.

Schramm. **The Prlcess and Effects of Mass communication.**
Urbana III : University of
ilinois Press, 1960.

W.Schramm. **Mass Media and National Development.** Stanford
: Stanford University

Press, 1964.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ชีวประวัติ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ณ บ้านคำพระ หมู่ที่ ๑ ตำบลคำพระ อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรคนที่ ๕ (สุดท้อง) ของนายมหาธิราช (มัน) มุกทุกันต์ กับนางสุชาดา มุกทุกันต์ อาชีพเดิมของบิดามารดา คือ การทำนาตามบรรพบุรุษมาหลายชั่วคน

เมื่อยังเด็กอายุ ๕ ขวบ ได้เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนประชาบาลบ้านคำพระ ตำบลคำพระ อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบลหมู่บ้านที่เป็นชาติภูมิ เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาแล้ว บิดาได้นำไปฝากเป็นศิษย์วัดอยู่กับท่านอาจารย์หยอย ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดคำพระ ต่อมาบิดาได้พาไปถวายตัวบวชเป็นดาปะขาว (เด็กนุ่งขาวห่มขาวถือศีล ๘ ก่อนที่จะบวชเป็นสามเณร) อยู่เป็นศิษย์ท่านอาจารย์อุ่น ซึ่งเป็นพระครูคงค์ ในเวลานั้นมีวัดป่าเป็นสำนักสงฆ์ฝ่ายครูคงค์ซึ่งอาศัยบ้านคำพระเป็นโคจรคามอยู่ ท่านอาจารย์อุ่น เป็นลูกศิษย์มัน กุริตตเถระ ซึ่งเป็นปรมาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน พำนักบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ณ ที่นั้น และในปีนั้นเอง ท่านเจ้าคุณพระญาณวิสิฐ (ท่านอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม) ซึ่งเป็นอาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน ได้เดินธุดงค์ไปถึงบ้านคำพระได้พักอยู่ที่วัดป่านั้น ท่านอาจารย์อุ่นจึงได้นำผ้าขาวปิ่น มามอบถวายเป็นศิษย์ของท่าน

ท่านพระครูพิศาลธรรมาธิบดี เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น จึงแนะนำให้บวชเป็นสามเณร เพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนนักธรรมและบาลี ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาในทางพระศาสนาต่อไป จึงได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดสุทัศนาราม จังหวัดอุบลราชธานี พระครูสุวรรณวาริณารักษ์ (วิเชียร) ผู้เป็นอาจารย์ได้นำลงมาฝากไว้ที่วัดสัมพันธวงศ์ นครหลวงกรุงเทพมหานคร โดยมอบให้ท่านเจ้าคุณพระเทพปัญญาภรณ์ (สมัยยังเป็นพระมหาเถร) เป็นอาจารย์ผู้ปกครองฝึกฝนอบรม ได้อุปสมบทเป็นภิกษุเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ มีนามฉายาว่า วิริยาโร โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (สมัยยังไม่ได้ ทรงกรมเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ยังทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหารัชชมังคลาจารย์

(สมัยดำรงสมณศักดิ์ เป็นที่พระราชพงศาวดาร) เป็นกรรมวาจาจารย์ พระเทพปัญญามุนี (สมัยเป็นพระมหาเถร) เป็นอนุสาวนาจารย์

ได้ลาสิกขาบทจากสมณเพศเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ก่อนที่จะไปสอบเข้าเป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ได้ประกอบการอาชีพส่วนตัวอยู่พักหนึ่ง ครั้งต่อมา เข้าสอบเป็นอนุศาสนาจารย์ได้และได้รับการบรรจุ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘ อยู่ต่อมา ประมาณปีเศษ ได้ทำการสมรสกับ นางสาวจรัสศรี ประภัสสร (ธิดานายบุญสืบ นางละมุน ประภัสสร) เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่บ้านเลขที่ ๑๓๑๘ ตำบลคลองสาน อำเภอคลองสาน จังหวัดธนบุรี มีบุตรธิดาด้วยกัน ๒ คน คือ

๑. นางสาวจันทิมา มุกข์กันต์

๒. นายภาณุพงศ์ มุกข์กันต์

พันเอกปิ่น มุกข์กันต์ ได้สอบคัดเลือกเข้ารับราชการเป็นที่ ๑ ในรุ่น จากคณะกรรมการอนุศาสนาจารย์กองทัพบกและกองทัพอากาศแล้ว ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือน สัญญาบัตรชั้นตรี ในตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเดิม) เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๘๘ และรับราชการอยู่จวบจนกระทั่ง วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๐๕ จึงได้รับพระราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมการศาสนา รวมชีวิตในการเป็นอนุศาสนาจารย์ ๑๗ ปีเศษ นับได้ว่าเป็น ๑๗ ปีที่มีคุณค่าแก่กิจการอนุศาสนาจารย์หาประมาณมิได้ งานวางรากฐานกิจการอนุศาสนาจารย์ทหารบกยุคใหม่ที่ดี งานเผยแผ่ศาสนาทั้งทางปาฐกถา วิทยุ และวิทยุโทรทัศน์ก็ดี ล้วนเป็นงานควรแก่การศึกษาและจารึกไว้ในความทรงจำทั้งสิ้น

เมื่อมีคำสั่งให้โอนตัวมาจากกรมยุทธศึกษาทหารบก กระทรวงกลาโหม มาดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมการศาสนา เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ นับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่กรมการศาสนา ได้มีตำแหน่งรองอธิบดีขึ้น ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ จึงได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศาสนาสืบต่อจากนายฟุ้ง ศรีวิจารณ์ อธิบดีคนก่อน ซึ่งครบเกษียณอายุราชการแล้ว

นับตั้งแต่ได้มาอยู่ในกรมการศาสนาแล้ว พันเอกปิ่น มุกข์กันต์ ก็ได้ริเริ่มงานการปรับปรุงส่วนราชการในกรมก่อนอื่น เดิมกรมการศาสนา มีส่วนราชการอยู่เพียง ๖ กอง และ ๑๑ แผนก ได้รับปรุงใหม่เป็น ๗ กองและ ๒๕ แผนก ในที่สุด ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการในกรมการศาสนาตามที่เสนอ และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ นับว่าเป็นผลสำเร็จที่สำคัญ ชั้นแรกเริ่มที่จะก้าวไปสู่การดำเนินงานตามโครงการที่ได้วางไว้ ในการปรับปรุงตัวบุคคลซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ให้มีสมรรถภาพเหมาะสมกับการที่จะปฏิบัติงาน

ที่ได้รับเริ่มขึ้นใหม่ และงานที่ได้ปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้เหมาะสมกับสมัยยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ในกาลต่อมา ได้มีโครงการต่าง ๆ หลายอย่างออกมา ซึ่งสุดท้ายจะนำมาพรรณนาได้ทั้งหมด เพราะมีรายละเอียดมากมาย จะยกเฉพาะโครงการใหญ่ที่สำคัญพอให้เห็นเป็นแนวทาง เช่น โครงการที่เกี่ยวกับการปรับปรุงตัวบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในกรมการศาสนา ก็มี เช่น โครงการเปิดการศึกษาวิชาการศาสนาแก่เจ้าหน้าที่ทุกระดับ เพื่อให้มีความรู้กว้างขวางได้มาตรฐาน สามารถบริหารงานที่ได้รับมอบหมายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โครงการประชุมสัมมนาเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการปฏิบัติงาน หาทางแก้ไขอุปสรรคของงานในหน้าที่ และเร่งรัดการทำงานให้รวดเร็วขึ้น ตลอดจนจัดตัวบุคคลให้เหมาะสมในการปฏิบัติงาน โครงการประชุมชี้แจงการปฏิบัติงานแก่พนักงานศาสนาการในส่วนภูมิภาค เพื่อให้เข้าใจถึงวิธีดำเนินงาน จัดการศาสนสมบัติให้มั่นคงและเป็นไปโดยเรียบร้อย เกิดเป็นผลดีสัมความมุ่งหมายของทางราชการ มีการประสานงานระหว่างกรม จังหวัด และคณะสงฆ์ เป็นไปด้วยความเข้าใจดีต่อกัน เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาอื่นก็มี เช่น โครงการแสดงวิวัฒนาการทางศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อผนึกกำลังของขบวนการทางศาสนาต่าง ๆ ให้ร่วมมือกันพัฒนาตนเองและพร้อมใจกันบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมยิ่งขึ้น และปลูกฝังความสามัคคีให้เกิดมีในระหว่างศาสนิกที่ต่างศาสนากัน ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าศาสนาต่าง ๆ อำนวยประโยชน์แก่สังคม มิได้อาเปรียบประชาชนแต่อย่างใดเลย โครงการจัดงานวันศาสนูปถัมภ์และชุมนุมผู้แทนองค์กรศาสนาต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการให้รำลึกถึงและประกาศเกียรติคุณของท่านผู้ที่ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ศาสนาแล้ว ยังได้จัดให้มีการพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เกี่ยวข้องกับกรมการศาสนา และผู้แทนทางขบวนการศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย ให้มีความเข้าใจดีต่อกันอีกด้วย

ในส่วนสำคัญที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์ส่วนรวมแก่ประชาชนทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกประเทศก็มี เช่น โครงการศาสนศึกษาสำหรับประชาชน วัตถุประสงค์สำคัญก็เพื่อให้ประชาชนทุกระดับได้ศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจดีไม่หลงเห็นผิดเป็นชอบตามคำโฆษณาของผู้บ่อนทำลาย และช่วยแก้ไขปัญหาเยาวชน อาชญากรรม และความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม โครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต วัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือเพื่อเลือกเฟ้นให้ได้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศได้ เป็นการเผยแผ่เกียรติคุณของชาติไทย และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางศาสนาเป็นไปด้วยดีระหว่างพุทธศาสนิกชนกับองค์กรศาสนาอื่น โครงการผลิตครูจริยศึกษา จุดประสงค์เพื่อให้สถานศึกษาต่าง ๆ มีครูสอนจริยศึกษาที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสม จะได้เป็นกำลังช่วยอบรมศีลธรรมและจรรยาแก่

นักเรียนให้เหมาะสมกับกาลสมัยยิ่งขึ้น เพราะการศึกษาจริยธรรมเป็นความมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งในแผนการศึกษาของชาติ และจุดหมายของการศึกษาอยู่ที่ทำให้กุลบุตรกุลธิดาได้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อความเป็นพลเมืองดีของชาติเป็นสำคัญ

ตามที่ได้ยกตัวอย่างโครงการต่าง ๆ มานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งในอีกหลาย ๆ โครงการ ซึ่งพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้วางไว้ และก็ได้ดำเนินการตามแผนงานที่ได้วางไว้ตามโครงการนั้น ๆ เป็นผลสำเร็จและได้ผลสมตามวัตถุประสงค์ทุกประการ ในโครงการต่าง ๆ บางโครงการก็จัดทำขึ้นเฉพาะงานบางอย่างเป็นครั้งคราว ซึ่งเมื่อปฏิบัติงานเสร็จแล้วก็เลิกกันไป แต่บางโครงการก็เป็นโครงการถาวร หากดำเนินการติดต่อกันไป ก็เข้าใจว่าคงจะเกิดผลดีเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ยังมีโครงการใหญ่และสำคัญมากที่ควรกล่าวไว้อีกคือ โครงการพัฒนาวัดทั่วประเทศเพื่อให้วัดต่าง ๆ ได้มีแผนผังพัฒนาวัดที่แน่นอน โดยแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์และเขตจัดประโยชน์ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้วัดต่าง ๆ ได้มีบริเวณวัดที่สะอาด เรียบร้อย เป็นส่วนดี น่าเจริญตาเจริญใจ และถูกสุขลักษณะ พระสงฆ์และบุคคลผู้อยู่ในวัดได้รับการปกครองด้วยดี และให้ทุกวัดมีกิจกรรมที่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชน ทำนองถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายพัฒนาใน ๓ ด้าน คือ ด้านศาสนวัตถุ อันได้แก่ เสนาสนะของวัด สมบัติของวัด สวัสดิการของวัด ด้านศาสนธรรม อันได้แก่การบำเพ็ญสมณธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม การสาธารณสงเคราะห์ และด้านศาสนบุคคล อันได้แก่ ภิกษุสามเณรในวัด บุคคลที่อยู่ในวัด พระสังฆาธิการ เป็นต้น วิธีดำเนินการก็ได้เริ่มแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกชื่อว่า คณะกรรมการอำนวยการพัฒนาวัด ซึ่งแต่งตั้งขึ้นโดยมติคณะรัฐมนตรี วางโครงการพัฒนาวัดเป็นระยะ ๆ โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีตามที่กำหนดไว้ จัดให้มีวัดพัฒนาตัวอย่าง เพื่อให้วัดต่าง ๆ ได้คิดริเริ่มพัฒนาตนเองขึ้นบ้าง กรมการศาสนาเป็นแต่เพียงให้การสนับสนุน เจ้าอาวาสรูปใด สามารถพัฒนาวัดให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ก็จัดให้มีการประกาศเกียรติคุณ ด้วยการถวายพัดพัฒนา พร้อมด้วยประกาศนียบัตรพัฒนากำกับไปด้วย เพื่อเป็นการเพิ่มพูนกำลังใจแก่เจ้าอาวาสวัดพัฒนานั้น ๆ ให้เอาใจใส่บำรุงดูแลวัดไม่ปล่อยปละละเลยในกาลต่อไป

อนึ่ง แม้แต่เยาวชนรุ่นเด็ก ท่านก็ได้ทอดทิ้ง ยังอุตสาหะเป็นห่วงถึงอนาคต เพื่อที่จะให้เป็นกุลบุตรกุลธิดาที่ดี เหมาะสมกับที่จะเป็นศาสนทายาท สืบอายุพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อไป จึงได้วางโครงการจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะขึ้น ซึ่งเรียกว่า นพกะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเด็กเข้าสู่พระศาสนาและรับการอบรมบ่มนิสัยแต่ยังเยาว์ อันมีแนวทางโน้มน้ำ

ไปในทางประทับประคองจิตใจของเด็กให้เข้าสู่พระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ เริ่มต้นตั้งแต่เด็กอายุ ๗ ขวบ ถึง ๑๘ ขวบ เป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติที่เป็นไปในทางไม่ดีไม่งามของเยาวชน และยังมีโครงการอีกอย่างหนึ่งเป็นปัญหาเกิดขึ้นเฉพาะหน้า คือ โครงการส่งเสริมมรรยาทของนักเรียนในการแข่งขันกีฬา เรียกชื่อย่อว่า สมร. มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักเรียนทุกคนได้สำนึกในความเป็นผู้มีน้ำใจนักกีฬา คือ รู้จักแพ้รู้จักชนะและรู้จักให้อภัยกันและกัน เนื่องจากในสมัยนั้น ได้เกิดมีการยกพวกตีกันของเด็กนักเรียนในกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าแข่งขันกีฬากันชุกชุม ซึ่งก่อให้เกิดความหนักใจแก่รัฐเป็นอย่างมาก จึงมอบให้กรมการศาสนาหาทางแก้ไข

ในส่วนของผลงาน ที่ท่านได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ของนักเผยแผ่ธรรมะ ในฐานะของ อนุศาสนาจารย์ทหารบก และอธิบดีกรมการศาสนา สามารถนำมาประมวลได้ คือ

(๑) ตำแหน่งในหน้าที่ราชการ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

- ๓ เมษายน ๒๔๘๘ ได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งชั้นสัญญาบัตร เป็น อนุศาสนาจารย์ ประจำกรมยุทธศึกษาทหารบกกระทรวงกลาโหม
 - ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๘ เป็นอนุศาสนาจารย์ มณฑลทหารบกที่ ๔
 - ๒๑ มกราคม ๒๔๙๐ เป็นอนุศาสนาจารย์ มณฑลทหารบกที่ ๒
 - ๒๕ เมษายน ๒๔๙๒ เป็นอนุศาสนาจารย์ กรมสวัสดิการทหารบก
 - ๓ กรกฎาคม ๒๔๙๓ เป็นอนุศาสนาจารย์ พล.๓
 - ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๔ เป็นอนุศาสนาจารย์ กรมสวัสดิการทหารบก
 - ๑๓ มีนาคม ๒๔๙๖ เป็นประจำแผนกอนุศาสนาจารย์ สก.ทบ.
 - ๘ สิงหาคม ๒๔๙๖ เป็นรักษาราชการหัวหน้าแผนกศึกษา สก.ทบ.
 - ๘ มิถุนายน ๒๔๙๗ เป็นหัวหน้าแผนกศึกษา และรักษาราชการประจำแผนกอนุศาสนาจารย์ สก.ทบ.
 - ๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๘ เป็น หน.ยศ,ทบ.
 - ๑ มกราคม ๒๕๐๓ เป็นอาจารย์กองการศึกษา โรงเรียนนายร้อย จปร.
 - ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๓ เป็นอาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์กองการศึกษา โรงเรียนนายร้อย จปร.
 - ๗ ธันวาคม ๒๕๐๕ มีคำสั่งกระทรวงกลาโหมให้โอนไปรับราชการทางกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ รักษาการในตำแหน่งรองอธิบดีกรมการศาสนา

- ๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๕ เป็นรองอธิบดีกรมการศาสนา
- ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๖ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ

(๒) ยศทหารชั้นสัญญาบัตร ท่านได้รับแต่งตั้ง ตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

- ๑ มกราคม ๒๔๙๗ ได้รับยศเป็นว่าที่พันตรี เนื่องจากทางราชการได้
เปลี่ยนตำแหน่งจากพลเรือนไปเป็นทหาร

- ๑ มกราคม ๒๔๙๘ ได้รับยศเป็นพันตรี
- ๑ มกราคม ๒๕๐๐ ได้รับยศเป็นพันโท
- ๑ มกราคม ๒๕๐๓ ได้รับยศเป็นพันเอก

(๓) เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่ท่านได้รับ ดังมีรายการ ตามลำดับชั้น ดังนี้

- ๕ ธันวาคม ๒๔๙๔ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย (บ.ม.)
- ๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก (บ.ช.)
- ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๖ จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.)
- ๕ ธันวาคม ๒๔๙๘ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก (จ.ช.)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๔ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย (ต.ม.)
- ๓ กันยายน ๒๕๐๕ เหรียญเอเซียบูรพา (ช.ส.)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๕ ตริตาภรณ์ช้างเผือก (ต.ช.)
- ๕ ธันวาคม ๒๔๐๗ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย (ท.ม.)
- ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๓
- ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑ ตติยาจุลจอมเกล้าพิเศษ
- ๕ ธันวาคม ๒๕๑๑ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก (ท.ช.)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๑๒ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.)
- ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔ ตติยาจุลจอมเกล้า
- ๕ ธันวาคม ๒๕๑๔ เหรียญจักรพรรดิมาลา

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่างวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุกทุกันต์

๑. ตัวอย่างการนำเสนอโดยตรง

เรื่อง “หลักทรัพย์” ในหนังสือเรือนชั้นในเรือนชั้นนอก ธรรมะที่ท่านต้องการนำเสนอในหลักทรัพย์นี้คือ ทิฐุธรรมมีกัตตะประโยชน์ หรือประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นหลักการที่จะทำให้คนรู้จักแสวงหาและรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ ซึ่งจะทำให้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ในการครองเรือน ดังข้อความว่า

“ทรัพย์เป็นหลักอย่างหนึ่งของผู้ครองเรือน เป็นที่ยึดเหนี่ยวของครอบครัว เราจึงเรียกกันว่า หลักทรัพย์ ปัญหาที่สำคัญที่เราน่าจะศึกษาอย่างละเอียด คือเรื่องการทำให้เรามีทรัพย์ หรือทำให้ทรัพย์มามืออยู่ที่เรา พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีปฏิบัติไว้ ๔ ข้อ สำหรับเรื่องนี้ คือ

- (๑) อุฏฐานสัมปทา ขยันทำมาหากิน
- (๒) อารักขสัมปทา ให้อารักขาทรัพย์
- (๓) กัลยาณมิตตตา คบแต่คนดีเป็นมิตร
- (๔) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตพอเหมาะ”

ข้อปฏิบัติทั้งสี่นี้ ในตำราเรียกว่า “ทิฐุธรรมมีกัตตะ” แปลว่า “ประโยชน์ปัจจุบัน” ซึ่งหมายความว่า วิธีปฏิบัติให้ตนเป็นคนมีหลักแหล่ง ได้รับประโยชน์จากการครองเรือน

จากหัวข้อธรรมเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า เป็นการนำเสนออย่างตรงไปตรงมา คือการอธิบายตามหลักการทางศาสนา แล้วยกหัวข้อธรรมที่ท่านเรียกว่า “หลักทรัพย์” แล้วก็ให้ความหมายตามหัวข้อธรรมนั้น ๆ ซึ่งทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านสามารถเข้าใจในหลักการได้ไม่ยาก การอธิบายแบบตรงไปตรงมาแบบนี้ เป็นวิธีการที่พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ท่านได้ใช้บ่อย ทั้งในงานพูด และงานเขียนของท่าน

เรื่อง “สามัญลักษณะ” เป็นเรื่องที่ท่านอธิบายถึงความหมายของคำว่า สามัญลักษณะ โดยท่านใช้วิธีอธิบายอย่างตรงไปตรงมา ดังข้อความต่อไปนี้

“สามัญลักษณะ ก็แปลง่าย ๆ ว่า ลักษณะสามัญ ถ้าจะถามซักว่า แล้วสามัญคืออะไร ก็ต้องอธิบายกันยาว ๆ หน่อย คำว่า สามัญ คือพื้น ๆ พื้นเพที่มีเหมือน ๆ กัน ระหว่างสิ่งนี้กับสิ่งอื่น ระหว่างคนนี้กับคนอื่น ถ้าของสิ่งใดเป็นของพื้น ๆ เท่า ๆ กัน กับของสิ่งอื่น ๆ ไม่มีอะไรพิเศษ ของสิ่ง

นั่นก็เรียกว่า ของสามัญ ถ้าคนพื้น ๆ ธรรมดา ๆ ไม่มีอะไรดีพิเศษผิดปกติกับคนอื่น ๆ ก็เรียกว่า คนสามัญ ฉะนั้นคำว่า สามัญ จึงถือเอาความไว้ว่าเสมอกันทั่ว ๆ ไป ที่นี้สามัญลักษณะก็หมายความว่า ลักษณะสามัญ คือลักษณะที่มีเหมือนกัน”

จากตัวอย่าง พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านอธิบายความหมายของคำว่า “สามัญลักษณะ” อย่างตรงไปตรงมาตามความหมาย โดยใช้คำง่าย ๆ ด้วย และให้ความหมายโดยตรง คือ สามัญลักษณะ คือ ลักษณะที่มีเหมือนกันนั่นเอง การใช้วิธีให้ความหรืออธิบายความหมายอย่างตรงไปตรงมา ท่านจะใช้มากในงานเผยแพร่ธรรมของท่าน ทั้งด้านการพูด และการเขียน

๒. ตัวอย่างการนำเสนอโดยการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ

เรื่อง “คนทอดแหหาปลา” ธรรมที่ท่านต้องการนำเสนอในเรื่องนี้คือ อริยธรรม (อารมณฺ์ ที่น่าใคร่ น่าพอใจ) และอนิยธรรม (อารมณฺ์ ที่ไม่น่าใคร่ น่าพอใจ) เพราะชีวิตของคนเราวันหนึ่ง ๆ นั้นต้องประสบอารมณ์ทั้งสอง อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เราปรารถนาแต่ อารมณฺ์ที่น่ารักน่าพอใจเท่านั้น ปฏิเสธอารมณฺ์ที่ไม่น่าพอใจ แต่ความเป็นจริงแล้วอารมณ์ทั้งสองจะอยู่ร่วมกัน คนที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานในวงแคบ ก็อาจประสบอารมณ์ทั้งสองน้อย แต่คนที่มั่งงั่งคั่ง กว้างขวาง มีอำนาจวาสนาบารมีสูงส่ง มีหน้าที่การงานสูง ก็อาจต้องประสบกับอารมณ์เหล่านี้มาก ในเรื่องการจัดการกับอารมณ์ทั้งสองนี้ จะเป็นใครก็ตามจะต้องมีวิธีจัดการ ในเรื่องนี้ท่านยกอุปมาเปรียบเทียบให้เห็น ดังข้อความว่า

“คนหาปลา เวลายกหรือลากเครื่องมือจับปลาขึ้นจากน้ำ สิ่งที่ได้ขึ้นไม่ใช่จะมีแต่ปลาเท่านั้น ได้ปลิง ได้จอกแหน ได้กรวด ได้หนาม หรือบางทีอาจได้สัตว์มีพิษขึ้นมาด้วย ใครใช้เครื่องมือจับปลาที่ใหญ่มาก โอกาสที่ของไม่พึงปรารถนาจะติดมาด้วยก็มีมาก ฉันทใด ก็ฉันทนั้น การทำงานของเราวันหนึ่ง ๆ ก็เหมือนเราจับปลานั้นเอง คนที่ทำงานในวงแคบก็เหมือนคนจับปลาที่ใช้อุปกรณ์ไม่ใหญ่มาก ส่วนคนทำงานในวงกว้าง ก็เหมือนกับคนที่จับปลาด้วยแห หรืออวนใหญ่ ๆ เมื่อยกขึ้นจะได้แต่ปลาที่หาได้ สิ่งอื่นที่ไม่น่าปรารถนา ก็ตามมาด้วย เช่น หนาม แมงกะพุน ู เป็นต้น ซึ่งจะต้องติดมาด้วยเหมือนกัน สิ่งที่เราต้องทำคือแบ่งส่วนของสิ่งของเหล่านั้น ถ้าของกินได้ก็เอากลับบ้าน ของไม่มีประโยชน์ก็ทิ้งเสีย ส่วนของที่เป็นโทษ มีพิษมีภัย ก็ทำลายเสีย”

เรื่อง “บำรุงมารดาบิดา” สิ่งที่ท่านต้องการนำเสนอ คือการใช้ความรู้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยเริ่มต้นตั้งแต่คนใกล้ชิด เช่น มารดาบิดา บุตรภรรยาสามี และญาติอื่น ๆ ตลอดถึงคนอื่น ๆ โดยท่านพูดถึงเรื่องนี้ มีเนื้อความในเชิงเปรียบเทียบ ดังนี้

“คนเรานี้ ถึงจะสะสมความรู้ ความสามารถใส่ตัวไว้มากเท่าไรก็ตาม ถ้าไม่แสดงความคิด ต่อคนอื่น จะเป็นด้วยการที่ว่าทำดีไม่ได้ หรือไม่ได้ทำดีก็ตาม คำตัวก็เท่านั้น ที่ใครเขาจะนิยมชมชอบ หรือให้ความสนับสนุน ก็เห็นจะขัดสนเต็มที เหมือนต้นไม้ที่ดูเอาน้ำ เอาปุ๋ยเข้าไปหล่อเลี้ยงไว้เต็มต้น แต่ไม่ผลิดอกออกผลให้คนได้กินได้ใช้ ใครเขาจะนิยมปลูกก็หายาก เหตุผล อย่างเดียวกันนี้เอง การสร้างชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อได้สะสมความรู้ความสามารถไว้ในตัวแล้ว จึงควรคิดทำความดีแก่คนอื่น ตามสมควร”

เรื่อง “สนิมในใจ” ธรรมชาติที่ท่านต้องการนำเสนอคือ อุปกิเลส ๑๖ ที่เป็นจุดเสียของจิตใจ เหตุเพราะทำให้ใจมัวหมอง เป็นกิเลสประเภทซ่อนอยู่ในจิตใจ เหมือนกับสนิมเหล็ก สมดังคำอุปมาเปรียบเทียบกับท่านยกไว้ให้เห็น ดังข้อความว่า

“นึกถึงมิดที่เขาทำครัว มิดทำครัวนั้นมันมีทางเสียมาสองทาง คนใช้ของไม่เป็นเอามิดไป หั่นเนื้อแล้วไม่ล้างไม่เช็ด เลือดยังติดเป็นคราบ ๆ น่าเกลียดนัก นี่คือความเสียของมิด แต่เสียนอกเสียอีกอย่างหนึ่งคือ เสียนใน คือมิดไม่มีใครเอาไปทำอะไรเลย เก็บเอาไว้เฉย ๆ นี้เอง แต่มันเกิดสนิม เกราะขึ้นในตัวมิด สนิมที่ว่านั้นไม่ได้มาจากไหน มันเกิดจากเหล็กที่เป็นตัวมิดเอง แล้วก็กัดมิดให้กร่อนไป ไม่น่าใช้ ไม่น่าซื้อ ไม่น่าขาย

ใจของเราก็เหมือนกัน กับสิ่งทั้งหลาย คือความเสียหายมีมา ๒ ทาง คือเกิดจากอารมณ์ร้าย ที่ประดังมาจากสิ่งอื่น คนอื่น เช่น ถูกใส่ร้ายป้ายสี ให้เสียความศุจด่องไปนี้ทางหนึ่ง เป็นความเสียที่มาจากภายนอก อีกทางหนึ่ง เป็นความเสียที่มาจากใจนั่นเอง ความเสียในใจนี้ มีลักษณะเหมือนกับ สนิมในเหล็กที่ว่ามาแล้ว ต่างแต่ว่ามันเป็นสนิมในเหล็ก แต่นี่เป็นสนิมในใจเท่านั้น”

๓. ตัวอย่าง การนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง

๑) ตัวอย่างจากประสบการณ์

เรื่อง “เถาถ่านของโทสะ” เรื่องนี้ท่านต้องการนำเสนอเรื่องของความโกรธ ว่ามีความรุนแรง ท่านเปรียบเหมือนไฟ แต่เป็นไฟของกิเลส ซึ่งเราเรียกกันว่า โทสัคคิหรือไฟคือโทสะซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง เช่นทำลายทรัพย์สมบัติ สิ่งของเครื่องใช้ ทำลายมิตรภาพ ทำลายความรักของคนในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งเรื่องนี้ท่านยกตัวอย่างที่ท่านเคยเห็น ดังข้อความว่า

“ข้าพเจ้าเอง เคยเห็นผิวเมียคนหนึ่ง ทะเลาะกันเก่งที่สุด แล้วเวลาทะเลาะกันทีไรเป็นต้องด่ากันลับบ้านคำหยาบ ๆ ทั้งนั้นการด่ามีเป็นรายการประจำวันในครอบครัวทีเดียว ส่วนมากเป็นเวลาเย็น

ๆ แล้วก็มีลัทธิประหลาด ๆ คือเวลาทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างขึ้นถึงขีดสุด แล้วมีการแย่งกันโยนของลงจากบ้าน พ่อกลัวว่าหมอนใบหนึ่งเหวี่ยงอีก ออกหน้าต่าง นางเมียงก็คว้าอีกใบโยนตามกันออกไป โยนอะไร ๆ หมด แล้วเหลือแต่ที่นอน นางเมียงคนเดียวไม่ไหว พ่อผัววิ่งเข้าช่วย ช่วยกันโยนลงจากบ้านจนได้ แล้วต่างก็นึกว่าตนได้ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเจ็บใจ ครั้นหายโกรธแล้วทั้งผัวทั้งเมีย ก็ช่วยกันขนของกลับขึ้นบ้านอีก เรื่องมันไม่น่าจะมี แต่มันก็มีแล้ว แล้วก็มิในยุคนี้อีก มีอยู่วันหนึ่งเขาเกิดทะเลาะกันตอนกลางคืน สักสี่ทุ่มเห็นจะได้ พ่อเริ่มรายการ “กระจายเสียง” ไปพัก ๓๐ นาที แล้วก็เปิดการแสดงภาค “โยนของ” ตามเคย กว่าจะโยนเสร็จก็ดึก จะเก็บขึ้นมาก็ไม่สะดวก ทั้งผัวทั้งเมียเลยต้องนอนเตียงขุดตลอดคืน รุ่งเช้าจึงช่วยกันเก็บของ ที่เล่านี้ไม่ใช่เล่าให้ฟังสนุก แต่ให้เป็นข้อศึกษาในแง่ที่ว่าจิตของคนทีโกรธแล้วสั่งงานไม่เป็นระเบียบเลย การกระทำก็เลยพลอยเสียไปหมด”

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า คนเราเมื่อโกรธแล้ว จะไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ อาจทำอะไรไปโดยการขาดสติยั้งคิด ความโกรธเมื่อเกิดขึ้นแล้วมันจะทำลายตัวของเราเองเป็นเบื้องต้น ครั้นต่อมาก็จะทำลายบุคคลอื่น และสิ่งอื่น ๆ ตามมา เหมือนกับระเบิดที่เมื่อจุดชนวนแล้ว มันจะทำลายตัวของเองมันเองก่อน แล้วจึงทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใรรศมีของมัน ฉะนั้น

เรื่อง “วชิกรรม ๔” เรื่องนี้ท่านพูดถึงเรื่องของการพูดโกหก ซึ่งเป็นวชิกรรมข้อที่ ๑ ตามปกติแล้วคนที่ชอบโกหกมักจะกระหึ่ม เมื่อคนสามารถดวงคนอื่นได้ แต่หารู้ไม่เขาหลงคนอื่นได้ด้วยลมปาก แต่เขาลวงตัวเองด้วยความเห็นผิด ทางพระพุทธศาสนาถือว่า คนที่ชอบโกหกปกคลุมจนคิดเป็นนิสัย เป็นคนที่ไฝ่ทำความชั่ว ดังพุทธภาษิตในธรรมบทพุทธทศนิกายว่า

“นตฺถิ อกริยํ ปาปํ มุสาวาทิสฺส ชนฺตฺโน”

คนชอบพูดเท็จ ที่จะไม่ฟังทำความชั่ว ไม่มี

การพูดโกหกนั้น จะทำให้ผู้พูดเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา เพราะตัวสติปัญญาหรือความฉลาดนั้น เป็นสิ่งที่อยู่ในความเป็นจริง คนชอบพูดโกหกเป็นคนที่เกลียดความจริง ไม่กล้าเผชิญกับความเป็นจริง จึงเท่ากับว่าเขาเดินหนีความฉลาด แต่เดินเข้าหาความโง่เขลา หวังพึ่งแต่การโกหกเลย ต้องโง่ดักดานไม่รู้จบ ในเรื่องการพูดโกหกนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้ยกตัวอย่างเรื่องจากที่ท่านเคยประสบมา ดังต่อไปนี้

“ในชีวิตของข้าพเจ้า เคยเป็นอาจารย์ คนนิสัยโกหกคนหนึ่ง เขายังเด็กอายุประมาณ ๑๖-๑๗ ปี หน้าตาหมดจืด พูดจาคล่องแคล่วดี กิริยาท่าทางค่อนข้างหลุกหลิกนิดหน่อย เมื่อญาติผู้ใหญ่ นำมาฝากให้อยู่ด้วย ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งที่ เธอจะเรียนหนังสือเก่ง แต่อะไรก็ได้ สัจธาตุในจิตของเธอตกต่ำมาก เธอโกหกข้าพเจ้าและใคร ๆ อย่างหน้าตาเฉย แทบทุกคราวที่ตอบคำถาม ในระหว่างมา

อยู่กับข้าพเจ้า เธอเป็นสามเณร ข้าพเจ้าได้กำหนดให้ท่องสวดมนต์ ตามกติกาของวัด โดยกำหนดให้ท่องในตอนเช้า ครั้นตอนค่ำ ข้าพเจ้าเรียกตัวมาให้ทวน เพื่อสอบความแม่นยำ พอเธอเข้ามาหา

ข้าพเจ้า “สามเณรท่องได้ถึงไหนแล้ว ?”

“จบแล้ว ครับ”

“ดี ไหนลองว่าดูซิ”

เจียบ ! คำเดียวก็ไม่ได้

เป็นอยู่อย่างนี้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นเวลานานจริง ๆ ข้าพเจ้าถามทีไร ก็ได้ยินว่า “จบแล้วครับ” แล้วก็เจียบทุกที ข้าพเจ้าระอาใจ และเลยเรียกชื่อเธอเล่น ๆ ว่า สามเณรจบแล้วครับ ผลที่สุดเธอก็เลยจบแล้วครับจริง ๆ ไม่ได้ไม่คืออะไรเลย ต้องย้ายไปอยู่ที่อีกสำนักหนึ่ง อยู่ไม่นานนักเลยลาสิกขาข้าพเจ้าไม่เกลียดเธอ มีแต่สงสาร เดียวนี้ก็นึกสงสารอยู่ นี้แหละความเห็นที่ลวงตัวเอง มัวฟังคำเท็จ เลยคัดค้านจริง ๆ”

เรื่อง “การสนทนาธรรม” ท่านพูดถึงการสนทนาธรรมว่าเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากเพราะการสนทนาธรรมนั้น คือการที่เราพูดเราฟัง เราพูดเขาฟัง ผลัดกันฟัง ผลัดกันพูด การสนทนาธรรมเป็นการสื่อสารแบบกระชั้นชิดระหว่างบุคคล ผู้พูดและผู้ฟังจะต้องเปลี่ยนจากเปลี่ยนใจ ในเวลาอันกระชั้นชิด ถ้าพูดถูกใจเขาก็ชม ถ้าพูดผิดเขาก็คัดค้าน จะถูกขัด ถูกแหวะ ถูกคัดค้านอยู่เสมอ ผู้สนทนาธรรมจึงจะต้องคอยควบคุมใจตนเองมากกว่าการพูดและการฟังอย่างเดียว การสนทนาธรรมตามแบบพุทธประสงค์จริงไม่ใช่คุยหรือพ่นเลย ๆ แต่จะต้องเป็นการพูดคุยถูกต้องธรรม ไม่ออกนอกธรรมวินัย หรือไม่ใช่เพื่อเป็นการพูดคุยแบบกึกคะนอง ในที่นี้ท่านยกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่ท่านเห็นดังตัวอย่างดังนี้

“การเทศน์ธรรมะซึ่งเป็นแบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เอง ตกมาถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์นี้ แค่อสองพันปีเศษเท่านั้น บางรายก็ยังไม่ไปจนดูไม่ได้เลยทีเดียว ว่ากันว่า มีพระเอาไปใช้เป็นวิธี “ขอทาน” ตามถนนในใจกลางพระมหานครนี้เอง....ข้าพเจ้าได้เห็นกับตาฟังกับหูตนเองจริง ๆ ครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑-๘๒ เห็นจะได้ ที่วัดหนึ่งในกรุงเทพฯ ฯ มีงานฉลองกุฏิ เจ้าภาพนิมนต์พระเทศน์เหล่ามาสองคน เขาว่ามาจากอยุธยา...ข้อความที่ว่าเทศน์เหล่านั้น อยากให้คนรุ่นหลังได้ยินบ้างจะได้รู้ว่าศาสนาพุทธของเราเคยถูกปลี่ยนมาแล้วทำไยอย่างเช่นคำว่า “...ตดพระตดเณรมันเหม็น ๆ กาว ๆ ตดสาว ๆ มันหอมชื่นใจ...อาตมา...” นี่คือคำเทศน์ของพระหนึ่งในสองรูป และยังมีคำที่ไม่เหมาะสมอีกมากจนรับไม่ได้”

๒) ตัวอย่างยกหรือตัวอย่างสมมติ

เรื่อง “อโงะระ” ท่านต้องการนำเสนอวิธีแก้ ความโงะระ ก็จะต้องมองแต่ในแง่ดีเอาไว้ก่อน วิธีนี้ก็เป็นวิธีหนึ่งที่ได้ผล โดยท่านยกตัวอย่าง ดังนี้

“พระสาวกรูปหนึ่ง เข้าไปทูลลาพระพุทธเจ้า จะไปทำความเพียรอยู่ที่แคว้นสุนาปรันตะ ซึ่งเป็นแดนนักเลง คนคืออยู่ไม่ได้ ท่านทูลพระพุทธเจ้าว่าท่านทนได้ ถ้าเขาค่าก็จะนึกว่ายังดีกว่าเขาตีด้วยมือ ถ้าเขาตีด้วยมือก็ยิ่งดีกว่าเขาตีด้วยหมอน ถ้าเขาตีด้วยหมอนก็ยิ่งดีกว่าเขาฟันด้วยดาบ ฯลฯ อย่างนี้เรียกว่า มองอะไรงั้นดี ๆ”

เรื่อง “อาหารใจ” เรื่องนี้ท่านพูดถึง ใจเป็นธาตุชนิดหนึ่ง และมีอาหารก็คือความรู้ ทางศาสนาเรียกว่า วิญญานธาตุ แปลว่า “ธาตุรู้” เมื่อรู้จักธาตุเดิมของเราแล้ว ก็พอจะทราบได้ว่า อาหารใจก็คือ ความรู้ อย่างอื่นทำให้ใจเจริญขึ้นไม่ได้ เพราะมันเข้าไม่ถึงใจ ฉะนั้นของใดที่ไม่ใช่ธาตุรู้ ถ้าจะให้บังเกิดผลแก่ใจ ก็ต้องทำให้ใจรู้เสียก่อน ในเรื่องนี้ ท่านยกตัวอย่างสมมติให้เห็น ดังข้อความว่า

“สมมติว่าเรากำลังนอนหลับสนิท มีคนเอาทองคำก้อนเท่าผลส้มโอมาวางไว้ให้ข้างตัว ใจเราจะได้รู้สึกดีใจกับทองคำก้อนนั้นสักนิดก็ไม่มี ที่ไม่คิดเงินนั้น เพราะเราไม่รู้ ต่อเมื่อ ตื่นขึ้นมาแล้วรู้ตัวว่าได้ทอง ความดีใจจึงจะเกิด นี่แหละที่ว่ามีรู้เป็นอาหารใจ (ซึ่งเป็นธาตุรู้)”

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังข้อความว่า

“สมมติว่า ถ้าคน ๆ หนึ่ง มีลูกอยู่ ๑๐ คน แยกย้ายกันไปอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน ไกลบ้าง ใกล้บ้าง ถ้าคนที่เข้เป็นเพื่อนตายลง ลูกทั้งสิบคนก็เสียใจไม่พร้อมกัน แล้วแต่ใครจะรู้ก่อนรู้หลัง เพราะอาการเสียใจนั้น จะเกิดขึ้นได้เมื่อใจรู้แล้วเท่านั้น”

เรื่อง “ตัว” ท่านพูดถึงชีวิตคนเรา บางคนทำความดีขึ้น บางคนทำความดีไม่ขึ้น หรือที่เรียกว่าอัปโซควาสนา แต่ความเป็นจริงแล้วที่คนเราทำความดีไม่ขึ้นนั้น ความจริงแล้วอยู่ที่การปรับปรุงตัวของตัวเองมากกว่า ถ้าปรับปรุงตัวเราเองดีถูกต้องแล้ว การสร้างตัวก็จะประสบความสำเร็จ การปรับปรุงตัวเองนั้น เราต้องมาพิจารณาตัวเราคนหนึ่ง ๆ จะครองตัวอยู่คนละสองชั้น คือตัวนอกกับตัวใน ตัวนอกหมายถึงร่างกายเนื้อตัว ตัวอ้วน ตัวผอม ตัวดำ นอกจากนั้น ตัวเรายังมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น นายแดง นายดำ นางคำ นางขาว เป็นต้น

ตัวใน หมายถึง ความเป็น ซึ่งตรงกับภาษาพระว่า “ภาวะ” หมายถึงความเป็น เช่น เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นครู เป็นพระ เป็นกำนัน ผู้ใหญ่ เป็นนายอำเภอ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น ความเป็นที่วานี้แหละ ที่เรียกว่า ตัวในเหตุเพราะเมื่อครองเข้าแล้วมีผลได้ผลเสียมาถึงตัวเราด้วย มันกระเทือนถึง

ตัวนอก ตัวใน หรือความเป็นนี้แหละ มันคิดตัวเราตลอด และก็เป็นที่เพ่งมองตลอดเวลา ต่างจากตัวนอก มักไม่ค่อยมีใครสนใจเท่าไรนัก ดังตัวอย่างสมมติที่ท่านยกให้เห็นดังนี้

“สมมติว่า นายคนหนึ่งครอง “ความเป็นนายอำเภอ” ถ้าตัวนั่งอยู่ที่บ้าน ใครเห็นเขาก็ว่า “อ้อ นายอำเภออยู่บ้าน”...ไปที่ว่าการอำเภอ เสมียนเขาเห็นเข้า ก็ว่า “อ้อ นายอำเภอมาแล้วนะ !” ...ไปหาพระที่วัดพระท่านก็ว่า “แหงวันนี้ท่านนายอำเภอมาถึงที่นี่เทียวรี เจริญพร ?!” ...คิดต่างว่า ท่านนายอำเภอเขาไม่เป็นท่าเลย !” ...ถ้าไปดูแลสุขทุกข์ให้ราษฎร ชาวบ้านก็ให้ศิลาให้พรว่า “ดีจริง ! ขอให้นายอำเภอจงเจริญ ๆ เถอะ”...และถ้าเกิดนายอำเภอไปเล่นไม่ชื่อกับราษฎรเขาก็พากันสาปแช่งว่า “นายอำเภอพรรณนี่เมื่อไรจะตายสักที ก็ไม่รู้!” ตามตัวอย่างที่วานี้แสดงให้เห็นว่า “ตัวใน” คือ “ความเป็น” มันคิดตัวอยู่เรื่อย แล้วก็เป็นที่เพ่งมองตลอดเวลา ส่วนตัวนอกที่มีชื่อนายคำ นางแดงอะไรนั่น ไม่มีใครสนใจเท่าไรนัก”

๓) ตัวอย่างจากเรื่องเล่า

เรื่อง “อิทธิบาทสี่” เรื่องนี้ท่านต้องการอธิบายข้อ วิมังสา ซึ่งแปลว่า การพินิจพิจารณา หมายความว่า การทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ทำ ถึงแม้จะมีความรักงานซักเพียงใด บากบั่นทำอย่างขยันขันแข็ง แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญาพิจารณางานด้วยแล้ว ผลที่สุดงานก็ค้างค้ำและอาจลงจนได้ เข้าลักษณะที่ว่า ทำเสร็จแต่งานไม่สิ้นสุด หรือไปทำงานที่มันไม่รู้จักเสร็จ แต่จะปล้ำเอาให้มันเสร็จ นักเข้าตัวเองก็เลยกลายเป็นทาสของงาน เข้าคำรา “เปรตจัดหัวจัดตีน” เรื่องนี้ท่านมีเรื่องเล่าประกอบคำอธิบาย ดังนี้

“เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวัช (ติสุโส อ้วน) วัดบรมนิวาส ท่านเล่าว่า มีเปรตตัวหนึ่ง ได้รับคำสั่งจากหัวหน้าเปรตให้ไปเฝ้าศาลาข้างทางแห่งหนึ่ง เพื่อความเรียบร้อย พวกคนเดินทางต้องแวะค้างคืนที่ศาลานั้น เวลาคนนอนหลับแล้ว เจ้าเปรตก็ลงจากข้อตรวจดูความเรียบร้อย ที่แรกก็เดินดูทางศิระะ จัดศิระะของคนพวกนั้นให้ได้ระดับแนวเดียวกัน เพื่อจะให้เป็นที่ระเบียบ กรันจัดทางศิระะเสร็จแล้วก็วิ่งไปตรวจทางเท้า เห็นเท้าไม่ได้แนวกันก็ดึงลงมาให้เท่ากันเสีย เสร็จแล้วก็วิ่งไปตรวจทางศิระะอีก ก็พบว่าทางศิระะไม่เสมอกัน จึงดึงขึ้นไปเข้าระดับกัน แกว่นเวียนทำอยู่อย่างนั้น ไม่มีเวลาเสร็จสิ้นได้เลย หานึกได้ว่า คนเขาตัวดำก็มี สูงก็มี มันไม่เสมอกัน จัดจนตายก็ไม่เสร็จ คนที่ทำงานโดยไม่ใช้ปัญญา ก็เป็นคนประเภท “เปรตจัดหัวจัดตีน” อย่างนี้ก็มี”

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังนี้เรื่องราว...

“พ่อตากับลูกเขยเข้าป่า โคนต้นไม้ด้วยกัน เวลาโคนต้นไม้ตั้งต้นรังอีตากลูกเขยหัวแหลมลงมือก่อน พ่อฟันเปลือกฟันกระพี้หมดแล้ว จึงให้พ่อตาช่วยโคน คนแก่ไปโคนแก่นเข้าแทบล้มทั้งยืนเลยตั้งใจว่า โคนต้นไม้หลังจะต้องแก้ลำเสียที ให้ลูกเขยโคนทีหลังเสียบ้าง แต่ครั้งไปโคนต้นไม้ตาลเข้าพ่อตาลงมือก่อน พ่อหันรอบต้นไม้แล้ว จึงโยนขวานให้ลูกเขย มันก็หวานเขากอีก เพราะต้นไม้ตาลแก่นอยู่ข้างนอก กระพี้อยู่ข้างใน ลูกเขยจ้วงที่สองก็ล้มครืนเท่านั้นเอง เหนื่อยยังไม่ทันออกซึกหยด ทำงานอย่างอีตาดูพ่อตานี้แหละที่ว่า ขาดวิมังสา แพ้หัวคิดลูกเขยวันยังค่ำ”

เรื่องนี้ ให้แง่คิดในเรื่องของการทำงาน จะต้องมิวิมังสา คือการไตร่ตรองใช้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบ ขึ้นทั้งปัญญาเสียแล้วก็ต้องตกเป็นเบี้ยล่างเขาอยู่รำไป

เรื่อง “เวร” ท่านต้องการอธิบายความหมายของคำว่า “เวร” โดยท่านพูดเปรียบเทียบกับคำว่า พยาบาท คำว่า “เวร” คือการผูกใจที่จะเป็นคู่ล้างคู่ผลาญซึ่งกันและกัน ส่วนคำว่า “พยาบาท” คือการผูกใจที่จะแก้แค้น การผูกเวรนั้น จะระงับลงไม่ได้เลย ถ้าคู่เวรไม่หยุดจองเวรซึ่งกันและกัน ดังมีพระพุทธพจน์รับรองว่า “โย เวโร อุนนยฺหุนฺติ เวโร เตสํ น สมฺมตฺติ เวรของผู้อยู่จองเวร ย่อมระงับไม่ลง ดังตัวอย่างเรื่องเล่า ดังนี้

“กาลกับนกเค้า ผูกเวรกันมาตั้งแต่พวกสัตว์มีการเลือกตั้งครั้งใหญ่ ซึ่งตำแหน่งพญาสัตว์กันเกิดปะทะกันในการณรงค์หาเสียง เรื่องมันมี เท็จจริงไม่รับรอง แต่พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวว่า สองสัตว์นี้มีเวรกันเจอกันเป็นต้องตีกัน แล้วปรากฏว่ากาลกับนกเค้าต้องร่วมป่ากันเสมอ ว่ากันว่า ถ้าป่าใดไม่มีกานกเค้าก็จะกินไม่ได้นอนไม่หลับ

ฟังพอนกับงูเห่า เจ็บใจกันแต่หนหลัง แต่ทั้งสองสัตว์ก็ชอบอยู่ในดงหญ้าแห่งเดียวกัน ครั้นเจอกันเข้าก็ล้างผลาญกันจนเลือดไหลจนถึงตายคาถิ่น มีชาวป่าว่าไว้ว่า ถ้าเป็นรูฟังพอน ให้ระวังจะเจองูเห่า เท็จจริงคอยสังเกตดู”

๔. ตัวอย่างการนำเสนอโดยการเชื่อมโยง

เรื่อง “ไถ่ถามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง” ท่านต้องการสอนเรื่อง การแต่งกายกับจิตใจให้งาม หรือที่เรียกว่า “แต่งคน” โดยท่านพูดเชื่อมโยงจากคำพูดของนักปราชญ์บรรพบุรุษของเรา ที่ได้ผูกสุภาษิตเป็นคำพังเพยว่า “ไถ่ถามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง” ดังข้อความที่ว่า

“นักปราชญ์ชั้นบรรพบุรุษของเรา ได้ตระหนักในความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างคน กับสัตว์ดังกล่าวแล้ว จึงได้ผูกสุภาษิตเป็นคำพังเพยไว้สอนลูกสอนหลาน ต่อ ๆ มาว่า “ไถ่งามเพราะ ขน คนงามเพราะแต่ง” ...ลองคิดดูความในสุภาษิตนี้ ยกตัวการสำคัญคือ ไถ่ กับ คน หรือจะพูดว่า สัตว์ กับ คน ก็ได้...” ไถ่หรือสัตว์เดียรัจฉานทั้งหลาย มันงามมาแต่กำเนิด มันงามที่ขนที่หนังของมันเอง ค่าของมันอยู่ในเนื้อในตัวของมันแล้ว มันไม่ต้องแต่งมันถึงงาม แต่เราเป็นคน ไม่ใช่งามที่ขนที่หนัง งามที่แต่ง ต้องแต่งจึงงาม ถ้าไม่แต่ง เป็นไม่งาม หมดราคา สู้ไถ่ไม่ได้...”

คำว่า “คน” หมายถึงมนุษย์ มีส่วนใหญ่ ๆ รวมกันอยู่ ๒ ส่วน คือร่างกาย กับจิตใจ ร่างกายเป็นส่วนภายนอกของคน จิตเป็นส่วนภายในของคน กายกับจิต รวมกันจึงนับว่าเป็นคน มีแต่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่นับว่าคน เช่นมีแต่ร่างกายก็เรียกว่าศพ ไม่ใช่คน มีแต่ใจก็เรียกว่าผี (หรือเจตภูต) ไม่ใช่คนอีกเหมือนกัน ถ้ามีแต่จิตแล้วก็ยังไม่มีจะเรียกทีเดียว เป็นแต่ธัมมะ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่คน”

เรื่อง “นิพพานสูญ” ท่านต้องการอธิบายเรื่อง นิพพาน โดยท่านพูดเชื่อมโยงจากข้อ ประเด็นปัญหาในเรื่องการตีความหมายพระพุทธรูป เกิดขัดแย้งกัน ดังมีข้อความว่า

“มีข้อถกเถียงกันอยู่อย่างหนึ่งคือ ปัญหาเรื่องนิพพานสูญหรือไม่ ? ซึ่งเกิดจากการตีความหมายของพระพุทธรูปบางบท ซึ่งระบุความหมายขัดแย้งกัน เช่น พระพุทธรูปข้อว่า “นิพพานํ ปรมํ สูญญํ” ซึ่งแปลกันว่า “นิพพานสูญอย่างยิ่ง” ข้อนี้ชวนให้เห็นว่า นิพพานสูญ คือ ไม่มีอะไรเลยว่างเปล่า ที่นี้พระพุทธรูปอีกบทมีว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” แปลว่า “นิพพานสุขอย่างยิ่ง” ข้อชวนให้เห็นว่า ในนิพพานนั้นจะต้องมีจิตคือ จิตที่บรรลุนิพพานแล้ว มิได้ดับสูญ ยังคงเป็นจิตอยู่ แต่เป็นจิตบริสุทธิ์ และมีแต่สุขล้วน ๆ

ความเห็นทั้งสองนี้ น่าฟังทั้งนั้น แต่ความเห็นแรกที่ว่า เมื่อบรรลุนิพพานแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างสูญสิ้นไม่เหลือเลย แม้แต่จิตเองก็ดับสูญหมดนั้น ทำให้คนกลัวนิพพานเสียมาก พุดง่าย ๆ คือยังไม่อยากนิพพานกลัวจะสูญเสีย

ในทางพิจารณา ข้าพเจ้าเห็นว่า เราอาจตีศัพท์กันมากเกินไปหน่อย คือคำว่า “สูญ” ในภาษาไทยเราหมายถึงดับสิ้น สูญสิ้น สูญหาย หมายความว่าไม่มีอะไรเหลือเอาจริง ๆ แต่ถ้าหากเราจะคติน้ำหนักของคำว่า “สูญญ” ทางภาษาบาลีดูบ้าง สูญญ มีความหมายว่า หาย หรือ ว่างก็ได้...พระพุทธรูปองค์ทรงมีพระประสงค์จะพรรณนาคุณของนิพพาน ว่าบรรลุนิพพานแล้วเป็นสุขจริง ๆ สุขอย่างแบบสูญญะ คือว่างจากเรื่องที่จะทำให้ทุกข์ ความทุกข์หายไปสิ้นเชิง...”

เรื่อง “ศูนย์กลางแห่งความรัก” ท่านพูดถึงความงามของคนสี่ชั้นคือ งามอาภรณ์ งามร่างกาย งามมารยาท และงามจิตใจ ในเรื่องงามอาภรณ์ ท่านพูดเชื่อมโยงจากยุคสมัยดึกดำบรรพ์ในเรื่องการแต่งตัวจนถึงยุคปัจจุบัน เข้าหาหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ดังมีข้อความว่า

“คนในยุคดึกดำบรรพ์กับยุคนี้ ก็ใช้อาภรณ์คล้าย ๆ กัน แม้เวลาจะล่วงเลยมานับหมื่น ๆ ปี ก็หนีกันไปไม่ไกลเท่าไรยุคที่คนอยู่ตามป่าโน้น เขาหุงห้อมใบไม้เปลือกไม้ ถึงยุคนี้ก็เหมือนกัน เสื้อผ้าที่เราใช้อยู่เวลานี้ ก็คือต้นพืชในป่าชนิดหนึ่งนั่นเอง...และที่ว่าคนยุคดึกดำบรรพ์ นิยมใช้กระดูกสัตว์เป็นเครื่องประดับ เดี่ยวนี้เราก็ใช้ เช่น งาช้าง ไข่มุก หรือหอยสังข์ เหล่านี้ก็คือกระดูกสัตว์นั่นเอง บางคนตัดเอากะโหลกวัวควายทั้งหัว มาประดับไว้กับบ้านเป็นหลาย ๆ สิบ...ที่วันนี้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการประดับตกแต่งของคนเรา ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มา ก็คงอยู่ในหลักการเดิมคือใช้ชิ้นส่วนของโลกมาเป็นอาภรณ์ของตน จะเปลี่ยนไปบ้างก็รูปทรงเท่านั้น...

ความงามในด้านอาภรณ์นี้ ทำอย่างไรจึงจะจัดว่างาม ทางศาสนาได้ควบคุมเฉพาะหลักการใหญ่ ๆ เช่น ความสะอาด การหุงห้อมให้เรียบร้อย ให้ถูกต้องกับกาลเทศะ อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักกลาง ๆ ส่วนใครจะใช้ทรงอะไร สีอะไร ลวดลายอย่างไร ไม่ได้ทรงแสดงไว้ เพราะนั่นเป็นหลักย่อย และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เว้นแต่เครื่องหุงห้อมและการตกแต่งของบุคคลประเภทบำเพ็ญพรต เช่น ภิกษุ สามเณร ได้ทรงวางแบบไว้ เพราะการแต่งตัวสัมพันธ์กับข้อปฏิบัติของท่านบางประการ ส่วนชาวบ้านเราถือความสุภาพเรียบร้อยและต้องตามกาลเทศะเป็นเกณฑ์”

๕. ตัวอย่างการนำเสนอโดยการใช้อุปกรณ์

เรื่อง “กิลีสสามตระกูล” ท่านต้องการอธิบายเรื่องกิลีสทั้ง ๓ ตระกูล ดังนี้ คือ

๑. ตระกูลที่ ๑ ได้แก่กิลีสจำพวกทำให้จิตหิว อยากได้ อยากกอบโกย เอามาเป็นของตัวเอง อยากหวงแหวน อยากสะสมเอาไว้ เรียกว่า ตระกูลโลภะ

๒. ตระกูลที่ ๒ ได้แก่กิลีสจำพวกทำให้จิตร้อน อยากล้างผลาญ อยากทำความพินาศให้แก่คนอื่น สิ่งอื่น กิลีสประเภทนี้เมื่อเกิดแล้วมักทำให้จิตเดือดพล่าน เรียกว่า ตระกูลโทสะ

๓. ตระกูลที่ ๓ ได้แก่กิลีสจำพวก ทำให้จิตงุนงง หลงใหลมัวเมา มีดื้อ พวกนี้เรียกว่า ตระกูลโมหะ

กิลีสทั้ง ๓ ตระกูลดังกล่าวนี้ ท่านมีวิธีการสอนที่ทำให้เข้าใจง่าย โดยใช้สื่อภาพประกอบคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

(ใ้รูป๒๐๔ พ.ศ.๒)

เรื่อง “หยุดใจ” เรื่องนี้ท่านต้องการนำเสนอวิธีหยุดใจ หรือวิธีทำใจให้สงบตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาที่เราเรียกกันว่า “สมณะ” วิธีการดังนั้นก็คือการนั่งสมาธิ ตามตำราเดิมท่านเรียกว่า “อาณานาฬาศติ” แต่ในที่นี้ท่านเสนอเพียงวิธีการปฏิบัติเบื้องต้นนี้คนเดียว เพื่อให้เหมาะสมกับชาวบ้าน แต่ก่อนที่จะปฏิบัติ เพื่อให้เหมาะสมกับภาวะจิตของแต่ละคนจะต้องสำรวจภาวะจิตของตนเองเสียก่อนว่า ตนเองกำลังอยู่ในภาวะจิตเช่นใดใน ๓ ลักษณะนี้ คือ

๑. จิตติดอารมณ์ คือ ความคิดแจ่มใสดี เป็นลักษณะที่บอกว่าจิตเอาการเอางานดีมาก แต่เราต้องการจะให้จิตหยุดคิด เพื่อพักผ่อนหลับนอนเสียที หรือเพื่อเปลี่ยนเรื่องคิดใหม่ก็ตาม

๒. จิตโสมนัส คือจิตกำลังคิดอะไรเพลิดเพลิด มีความดีใจมาก เช่นตนได้รับรางวัล สอบไล่ได้ ได้ยศ คนรักเข้าใจกัน จะได้รับหมั้น เป็นต้น เพราะความดีใจเหล่านี้เองทำให้จิตหยุดคิดไม่ลง แต่ก็เป็นเรื่องคิดเรื่อยเปื่อย จับต้นจับปลายไม่ได้

๓. จิตโทมนัส คือจิตคิดในเรื่องที่น้อยใจเสียใจ แล้วก็หยุดคิดไม่ลง เช่นเสียใจเพราะความพิบัติ กลุ้มใจเพราะคนรักเป็นอื่น น้อยใจที่สอบตกหรือถูกรังแก

สรุปความว่า ภาวะของจิตมีสามอย่าง คือฟุ้งไป ฟุ้งชาน และตกต่ำ การอธิบายแต่เพียงคำบรรยาย ท่านเกรงว่าจะมองไม่เห็นภาพ ท่านจึงใช้สื่อความหมายของลักษณะของจิตทั้ง ๓ ประเภท ดังรูปต่อไปนี้

(ใส่รูป มุมสว่าง น.๑๖)

เรื่อง “หนังสือพิมพ์ว่าสามเณร” ท่านต้องการตอบคำถามของสามเณร เนื่องจากมีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง ลงบทความของคน ๆ หนึ่งในหน้าตอบปัญหาประจำวันว่า “สามเณรรักษาแค่นี้ ๑๐ เป็นเพียงอนุปลัมบันใครทำความเคารพก็เท่ากับเคารพพระราชา เรื่องนี้ท่านตอบโดยใช้สื่อภาพที่เป็นตารางประกอบคำอธิบาย ดังข้อความและสื่อภาพดังนี้

“การเคารพกราบไหว้ ในวงศ์พุทธบริษัท ต้องกระทำตามลำดับชั้นคุณวุฒิ ซึ่งถ้อยวินัยเป็นเกณฑ์ ดังภาพประณี

ลำดับทางศีล	ประเภทบุคคล	ลำดับทางวัตร
อนุปลัมบัน	ภิกษุ	บรรพชิต
อนุปสัมบัน	สามเณร	คฤหัสถ์
	อุบาสก-อุบาสิกา	

ลำดับทางศีล สามเณรถูกจัดเข้าในอนุปลัมบัน เช่นเดียวกับอุบาสกอุบาสิกา จัดลำดับทางวัตร สามเณรเป็นบรรพชิต รวมอยู่กับฝ่ายภิกษุ ตกลงโดยวุฒิแล้วก็สูงกว่าอุบาสกอุบาสิกา การที่อุบาสกอุบาสิกาทำความเคารพสามเณรจึงเป็นการสมควรแล้ว”

๖. ตัวอย่างการใช้ถ้อยคำภาษา

๑) การใช้คำบาลี

เรื่อง “จิต” ท่านต้องการอธิบาย กิริยา อากาโร ลักษณะ และที่อยู่ ของจิต ซึ่งเป็นศัพท์บาลี
ดังมีข้อความ ดังต่อไปนี้

“ทุรฺงคฺมฺ แปลว่า ไปได้ไกล นี้บอกกิริยาของจิตว่าเป็นธรรมชาติคิดไปได้ไกล ที่ว่าไป ใน
ที่นี้ หมายถึง คิดไป ไม่ใช่จิตถอนออกจากร่างไป จิตยังคงอยู่ที่ตัวเราเอง แต่สามารถคิดไปหน่วง
เหนี่ยวเอาอารมณ์ในที่ไกล ๆ ก็ได้ เช่น ตัวอยู่กรุงเทพฯ ฯ คิดไปเชียงใหม่ หรือตัวอยู่เมืองไทย คิดไป
เมืองนอก คิดได้ทั้งนั้น และขอให้สังเกตว่า คำว่า ทุรฺงคฺมฺ นี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้สำหรับจิตทุกดวง
ทุกจิต มีสภาพ ทุรฺงคฺมฺ ด้วยกันทั้งสิ้น...”

เอกจฺริ แปลว่า เทียวไปผู้เดียว นี้บอกอาการของจิต คำว่า เอกจฺริ นี้ อมความหมายไว้สอง
อย่าง คือ ๑. หมายความว่า คิดอารมณ์ได้ที่ละอย่าง และ ๒. หมายความว่า คิดได้โดยลำพัง

อสฺริรี แปลว่า ไม่มีสรีระ ข้อนี้บอกลักษณะของจิตว่าจิตไม่มีตัว ไม่มีร่าง ไม่มีรูปพรรณ
สัณฐาน

คฺุหาสยฺ แปลว่า อยู่ในคฺุหา ที่บอกที่อยู่ของจิต คำว่า คฺุหา แปลกันว่าถ้ำ ในที่นี้เป็นสำนวน
เปรียบเทียบทางธรรมะหมายถึงร่างกาย คือร่างกายของคนเรา นี้ ทางศาสนาท่านมีชื่อเปรียบไปหลาย
อย่าง เปรียบกับเมืองก็มี เปรียบกับคฺุหาหน้ก็มี เปรียบกับถ้ำก็มี และเปรียบกับอย่างอื่นอีกก็ดูเหมือนจะ
ยังมีเฉพาะคำว่า คฺุหา ที่แปลว่าถ้ำ ในพระบาลีนี้หมายถึงร่างกายเมื่อทรงสอนว่า จิตอาศัยอยู่ในถ้ำ ก็
หมายความว่าอาศัยอยู่ในร่างกาย”

เรื่อง “พยาบาท” ท่านต้องการอธิบายความหมายของศัพท์ว่า “พยาบาท” ดังมีข้อความที่
ท่านอธิบายไว้ ดังนี้

“พยาบาท มूलศัพท์เดิมคือ วย+ปทะ ต่อกันเข้าตามกฎของไวยากรณ์ เป็น วยาปาทะ และพยา
ปาทะ แล้วก็แผลงมาเป็นบาลีไทย ว่า พยาบาท คือทำอะไร ก็ต้องกลับไปดูมูลศัพท์ ตามมูลศัพท์นั้น
วยะ แปลว่า เสื่อม ปาทะ แปลว่า ก้าวไปหรือดำเนินไป ต่อกันเข้าเป็น “พยาปาทะ” ก็แปลว่า ดำเนิน
เข้าไปหาความเสื่อม ถือเอาความที่ก้าวไปสู่ความพินาศ ล่มจม ถ้าคำนี้เป็นคุณบทของกิเลส ก็แปลว่า
โทษเครื่องทำความพินาศ นี้ว่าทางอรรถทางแปล...”

๒) การใช้คำง่าย ๆ

เรื่อง “วิธีประท้วงรัก” ท่านต้องการอธิบายทางสายโลกีย์ ๓ สาย โดยใช้ภาษาที่เข้าใจกัน
ง่าย ๆ ดังมีข้อความ ดังต่อไปนี้

“ทางสายรัก มีลักษณะเหมือนทางลื่นหล่ม มีดม มีโคลน เงอะเงะ คนเดินทางรักก็ เหมือนกับคนเดินทางลื่นอาจหล่ม และอาจตกหล่ม จมโคลนเองง่าย ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าเรารู้สึกตัวว่า “รักคุณเข้าแล้ว !” ก็ต้องเตือนตนไว้ล่วงหน้าว่า นี่เรากำลังเดินทางลื่นหล่ม อีกก้าวหนึ่ง ข้างหนึ่ง เรา อาจจะต้อง “หล่มเข้าแล้ว !” ก็ได้

ทางสายซัง มีลักษณะเหมือนทางมีขวากหนาม คนเดินทางนี้ต้องถูกหนามข่วนหนามตำ ซอกซ้าบ้างละ อาจถึงกับมีรอยฟกช้ำ หรือบาดแผลตามเนื้อตามตัว

ทางสายหลง มีลักษณะเหมือนทางมืด คนเดินทางสายนี้ ก็เหมือนคนเดินอยู่ในความมืด อาจต้องหลงทาง คิดว่าจะเดินทางไปเมืองเศรษฐี โพลไปโพลเอาเมืองยงกจก คิดว่าไปหายศศักดิ์อัคร ฐาน เป็นใหญ่เป็นโต อาจไปโพลเอาบางขวางเมืองนนท์ ๆ ก็เป็นได้ทั้งนั้น เพราะมันมืด นอกจาก หลงทางแล้ว ยังมีหวังตกหลุมตกบ่อไปตลอดทางก็ได้”

เรื่อง “หน้าที่ใจ” ท่านต้องการอธิบาย หน้าที่ของใจ หรืองานของใจ แต่ท่านใช้คำง่าย ๆ ซึ่ง มีความหมายมาจากขั้นห้า แต่ตัดรูป เสีย คงเหลือ เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ แต่ท่านใช้คำที่ เข้าใจง่าย ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

“...ใจมีหน้าที่ปกครองร่างกาย หรือบริหารกาย อำนาจการนอนเมื่อง่วง อำนาจการกินเมื่อ หิว อำนาจการรักษาพยาบาลเมื่อป่วย อำนาจการคบแต่งเมื่อมีงาน นี้ว่ารวม ๆ ถ้าแยกงานของใจ ออกเป็นเรื่องเป็นราว ใจทำงานเหล่านี้ คือ

รับ - คือรับสุขทุกข์ที่เกิดขึ้น

จำ - คือ จำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

คิด - คือ บังคับบัญชาร่างกาย

รู้ - คือ รู้เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

สรุปรวม งานของใจว่า “รับ-จำ-คิด-รู้” งานของใจแขนงนี้ ตรงกับอาการที่เรียกว่าขั้น ห้า ยกเว้นรูปขั้นเสีย...”

๓) การใช้คำศัพท์ยก

เรื่อง “คำตัวคน” ท่านอธิบายความหมายของคำว่า สัตว์ ตามภาษาบาลี ดังมีข้อความ ดังต่อไปนี้ว่า

“แต่ถ้าพูดอย่างพระ ง่ายดีเหมือนกัน ท่านว่าโลกนี้เป็นสัตว์โลก คือโลกของสัตว์ แล้วก็ อธิบายว่าผู้ใดซึ่งอยู่ในโลก ผู้นั้นเรียกว่า “สัตว์” ทั้งสิ้น สัตวะ แปลว่าผู้ซึ่งเสร็จกันที่

แต่ชาวบ้าน เราเรียกมนุษย์ว่าคน แล้วเรียกเดียรัจฉานว่าสัตว์ เลี้ยงบาสิหน้อยหนึ่ง แต่ก็เป็นที่รู้กันว่าคน หมายถึงมนุษย์ สัตว์ หมายถึงถึงเฉพาะเดียรัจฉาน เมื่อยอมรับกันอย่างนี้แล้ว ก็แล้วกันไป ใครขึ้นอวดฉลาดรู้บาสิไปเรียกคนว่า สัตว์ ประเดี๋ยวก็ถูกกันออกจากคนเสียเท่านั้น !”

เรื่อง “คนโลงผี” เรื่องท่านพูดถึง คนที่ชอบแต่งตัว แต่ใจไม่แต่ง ถือว่างามแค่ครั้งเดียว ท่านเปรียบคนประเภทนี้ เหมือน โลงผี ซึ่งสวยแต่ภายนอก แต่ภายในเน่าเหม็น โดยท่านเขียนมีเนื้อหา สัพยอกเล็กน้อย ดังข้อความว่า

“คนที่แต่งตัว ใจไม่แต่ง นับว่าแต่งได้เพียงครั้งคนเท่านั้น แต่งแต่ตัวก็งามแต่ภายนอก ภายในไม่งาม ของงามแต่ภายนอกนั้น เปรียบเหมือนกับโลงผี คือธรรมาโลงผี มันงามแต่ข้างนอก ไม่ว่าโลงผีบ้านนอก หรือโลงผีบางกอกเหมือนกันหมด ข้างนอกแต่งเสีหุสสลักลวดลายลงรักปิดทองงามมาก แล้วยังมีดอกไม้สด ดอกไม้แห้งประดับเสีหุสย้อย แต่พอเปิดเข้าไปดูข้างในสิ ดูไม่ได้สักโลงเดียว ถ้าคนไม่รู้ไปเห็นโลงผีเข้า อาจหลงนั่งเฝ้านอนเฝ้าก็ได้ คิดว่าเป็นหีบเงินหีบทอง แต่ครั้นเฝ้าไป ๆ สัก ๒-๓ วัน พอกลิ่นผีมันออก เราก็แจว ! เฝ้าอยู่ทำไมโลงผี หรือใครจะทนเฝ้า ก็เชิญ”

เรื่อง “งานของจิต” ท่านต้องการอธิบายเรื่อง อายตนะภายนอก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือบางทีเรียกว่า อินทรีย์ เพราะแต่ละอย่างเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตัวเอง ในเนื้อเรื่องที่ท่านอธิบาย มีเนื้อหาเชิงสัพยอก ดังข้อความต่อไปนี้ว่า

“ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หกอย่างนี้เรียกว่า “อายตนะ” แปลว่า เครื่องต่อ คือต่อระหว่างจิตกับสิ่งภายนอก ต่อระหว่างโลกแห่งรูปกับโลกแห่งนาม อายตนะเหล่านี้ บางทีก็เรียกว่า อินทรีย์ เพราะแต่ละอย่างต่างก็เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน คือตาเป็นใหญ่ทางดู หูเป็นใหญ่ทางฟัง จมูกเป็นใหญ่ทางสูดดมกลิ่น ลิ้นก็เป็นใหญ่ทางลิ้มรส กายก็เป็นใหญ่ทางสัมผัส ใจก็เป็นใหญ่ทางรู้ อารมณ์ แต่ละอย่างรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเท่านั้น ใช้ผิดหน้าที่ไม่ได้ ไม่เชื่อลองใช้ตาชิมแกงดูซิ ! เกิดเรื่องทันที”

ภาคผนวก ก

ภาพตัวอย่างหนังสือที่เป็นผลงานของพันเอกปิ่น มุทุกันต์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาแผน ทุมเมธี (ศรีอภัย)
เกิด	๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖
ภูมิลำเนา	บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๗ บ้านด่านเหนือ ตำบลด่านนอก อำเภอด่านขุนทด
ทศ	จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๒๑๐
การศึกษา	- นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๕๓๑ สำนักเรียนวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
๑	- เปรียญธรรม ๖ ประโยค พ.ศ. ๒๕๓๘ สำนักเรียนวัดทองนพคุณ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ปัจจุบัน	- ปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ (เอกการสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๔๖/๒๕๔๓
	สังกัด วัดพิชัยสงคราม ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
การทำงาน	- พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นอาจารย์สอนวิชาพุทธศาสนาโรงเรียนวัดน้อยนพคุณ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
	- พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๒ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดทองนพคุณ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
	- พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นอาจารย์สอนวิชาพุทธศาสนาโรงเรียนแจรงร้อนวิทยา จังหวัดกรุงเทพมหานคร
	- พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดจองคำ จังหวัดลำปาง
	- พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๕ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดทองนพคุณ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
	- ปัจจุบันเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม วัดพิชัยสงคราม จังหวัดสมุทรปราการ
	- เคยเป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

- เคยเป็นวิทยากรอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน และเยาวชน